Plures scripsit Calvinus libros, utilitate & doctrina præstantes: hic tamen reliquis omnibus palmam præripuit, ideoq; ob insignem præstantiam primus & ultimus liber Calvini dicitur. De quo Paulus Thurius ita cecinit:

Præter Apostolicas post Christi tempora chartas;
Huic peperère libro secula nulla parem.

Der hochgelehrte Salmasius soll gesagt haben, wann er des Calvini Institutiones geschriben hette, hette ihm selbige grösseren ruhm erworben, als wann er die dicken und zahlreichen schrifften Hugonis Grotii zusammen getragen hette. Vid. Jac. Hott. Helvet. Kirchgeschicht Tom. 3. p. 718.

INSTITVTIO CHRIſtianæ religionis, in libros quatuor nunc primùm digeſta, certíſque diſtincta capitibus, ad aptiſſimam methodum: aucta etiam tam magna acceſſione vt propemodum opus nouum haberi poſſit.

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Oliua Roberti Stephani.

GENEVAE.
M. D. LIX.

PRAECIPVA CAPITA EORVM QVAE IN HOC INstitutionis Christianæ opere continentur.

de Abnegatione nostri. lib.3.cap.7
de Adælapsu. lib.2.cap.1
de Angelis. lib.1.cap.14
de Ascensu Christi in cælum. lib.2.cap.16
de Baptismo. lib.4.cap.15
de Charitate proximi. lib.2.cap.8
de Cælibatu Sacerdotum. lib.4.cap.12.
de Cœna Christi. lib.4.cap.17
de Conciliis,& eorum authoritate. lib.4.cap.9
de Cōfessione Papali,& satisfactione. lib.3.cap.4
de Confirmatione Papali. lib.4.cap.19
de Conscientia. lib.3.cap.19
Christus ad quid missus. lib.2.cap.15
de Christi diuinitate. lib.2.cap.14
Quomodo Christi persona vna sit in duabus naturis. lib.2.cap.14
de Descensu Christi ad inferos. lib.3.cap.16
Quomodo Christus mediator. lib.2.cap.12
Christum nobis meritum esse vitam æternam. lib. 2.cap.17
Christus Propheta,Rex & Sacerdos. lib.2.cap.15
de Crucis tolerantia. lib.3.cap.8
de Dei notitia. lib.1.cap.1,& sequentibus.
Cognosci Deū naturaliter ab omnibus. lib.1.cap.3
Cognitio Dei quorsum tendat. lib. 1.cap.2
Dei cognitionem suffocari vel inscitia vel malitia hominum. lib.1.cap.4
de vnica Dei essentia,& tribus personis. lib.1.cap.13
Impiorū operibus quomodo vtatur Deus.li.1.cap.18
de Diabolis. lib.1.cap.14
de Ecclesia. lib.4.cap.1
Ecclesiæ veræ & falsæ comparatio. lib.4.cap.2
de Ecclesiæ iurisdictione & disciplina. lib.4.ca.11.12
de Ecclesiæ potestate quoad leges ferendas. li.4.c.10
de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata. l.4.c.8
de veteris Ecclesiæ statu. lib.4.cap.4
de Electione æterna. lib.3.cap.21
Vocatione sanciri æternā Dei electionē. lib.3.cap.24
de Fide. lib.3.cap.2
de Hæreticis & schismaticis. lib.4.cap.1
de Hominis creatione. lib.1.cap.15
de Idolis. lib.1.cap.11 & 12
de Ieiunio. lib.4.cap.12
de Iesu nomine. lib.2.cap.15
de Imagine Dei. lib.1.cap.15
Imaginem Deo affingere,nefas esse. lib.1.cap.11
de Impositione manuum. lib.4.cap.19
de Indulgentiis. lib.3.cap.5
de Iudiciis forensibus. lib.4.cap.20
de Iuramento. lib.2.cap.8
de Iustificatione fidei. lib.3.cap.11
de Iustificationis initio & progressu. lib.3.cap.14
In iustificatione quæ obseruanda. lib.3.cap.13
de Lege. lib.2.cap.7
de Lege,ipsius fine,officio & vsu. lib.2.cap.7
Legis moralis explicatio. lib.2.cap.8
de Legibus. lib.4.cap.20
de Libero arbitrio. lib.1.cap.15,& lib.2.cap.2 & 5
de Libertate Christiana. lib.3.cap.19
de Matrimonio. lib.4.cap.19
de Mediatore Christo. lib.2.cap.12
Ex mercede malè colligi operum iustitiam. l.3.c.18
de Meritis operum. lib.3.cap.15
de Missa Papali. lib.4.cap.18
de Monachatu. lib.4.cap.13
de Morte Christi. lib.2.cap.16
Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri ac gubernari. lib.1.cap.16
de Mundi gubernatione. lib.1.cap.16
de Oratione. lib.3.cap.20
de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ. lib.4.cap.19
de Ordine & ministeriis Ecclesiæ. lib.4.cap.3
de Pædobaptismo. lib.4.cap.16
de Pastorum electione & officio. lib.4.cap.3
de Peccato in Spiritum sanctum. lib.3.cap.3
de Peccato originali. lib.2.cap.1
de Pœnitentia vera. lib.3.cap.3
de Pœnitentia papali. lib.4.cap.19
de Politica administratione. lib.4.cap.20
de Prædestinatione Dei. lib.3.cap.21
Promissionum Legis & Euangelii conciliatio. lib. 3.cap.17.
de Prouidentia Dei. lib.1.cap.16
de Purgatorio. lib.3.cap.5
Redemptor Christus. lib.2.cap.16
de Regeneratione. lib.3.cap.3
de Romanæ sedis primatu & Romani papatus exordio. lib.4.cap.6.7
Reprobos sua culpa accersere sibi interitū ad quem sunt prædestinati. lib.3.cap.24
de Resurrectione Christi. lib.2.cap.16
de Resurrectione vltima. lib.3.cap.25
de Sacramentis. lib.4.cap.14
de falsò nominatis Sacramentis lib.14.cap.19
de Sanctorum intercessione. lib.3.cap.20
de Satisfactione Papali. lib.3.cap.4
de Scandalo. lib.3.cap.19
Scripturæ sacræ authoritas. lib.1.cap.6
Scripturæ doctrinam necessariam nobis esse. l.1.c.9
de Spiritu sancto,& illius officiis. lib.3.cap.1
de Spiritus arcana operatione. lib.3.cap.1
Testamenti veteris & noui similitudo. lib.2.cap.10
de Traditionibus humanis. lib 4.cap.10
de Trinitate. lib.1.cap.13
de Vita hominis Christiani. lib.3.cap.6
de Vitæ futuræ meditatione. lib.3.cap.9
Vita præsenti quomodo vtendum. lib.3.cap.10
Vocatione sanciri æternā Dei electionē. lib.3.cap.24
de Vocatione sua diligenter cuique inspicienda. lib. 3.cap.7
de Votis. lib.4.cap.13
de Vnctione vltima Papali. lib.4.cap.19

Hæc omnia perspicuè ac solidè in hisce Institutionibus tractantur: & quicquid aduersarii contrà obiiciunt,ita confutatur,vt cuiuis pio lectori ita satisfiat,nequid eū posthac moreantur sophistarum fuci.

Iohannes Caluinus Lectori.

IN prima huius nostri operis editione quia eum quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expectabam, leuiter, maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri solet) defunctus eram: verùm quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse quem nunquã voto expetere, nedum sperare ausus fuissem: vt mihi plus multo deferri ex animo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui nisi adeò propẽsis in me studiis, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantùm editione tentaui: sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tũc impensi me nõ pœnitebat: nunquam tamen mihi satisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digestum fuit. Nunc me dedisse cõfido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandã incubuerim, luculẽtum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dũ existimabã à febre quartana mortẽ mihi denũtiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstitẽ relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam repẽderet. Maluissem equidem citius, verùm sat citò si sat bene. Opportunè autem prodisse tunc putabo vbi sensero vberiorẽ adhuc quàm antehac fructum aliquem Ecclesiæ dei attulisse. hoc mihi vnicum votum. Et sanè mecum malè ageretur nisi vnius Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperitorũ hominũ, vel iniqua & maligna improborũ iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis studio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conscius sim, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officiũ doctoris in Ecclesia suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, sinceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quũ iam sub prelo esset epistola, certò resciui, Augustæ, vbi cõuentus ordinum Imperii agebatur, sparsum fuisse de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principũ exceptum. Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniã adeò fœdam respuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerãt. Fallitur autẽ cum tota sua caterua Diabolus, si me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum mihi confido vt in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & instruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenso in ea gradu pergere queãt. siquidem religionis summam omnibus partibus sic mihi complexus esse videor, & eo quoque ordine digessisse, vt siquis eam rectè tenuerit, ei nõ

ſit difficile ſtatuere & quid potiſſimum quærere in Scriptura,& quem in ſcopum quicquid in ea continetur referre debeat. Itaque,hac veluti ſtrata via, ſiquas poſthac Scripturæ enarrationes edidero,quia non neceſſe habebo de dogmatibus longas diſputationes inſtituere,& in locos communes euagari:eas compendio ſemper aſtringam. Ea ratione,magna moleſtia & faſtidio pius lector ſubleuabitur:modò præſentis operis cognitione,quaſi neceſſario inſtrumento,præmunitus accedat.Sed quia huius inſtituti ratio in tot meis commētariis quaſi in ſpeculis clarè apparet, re ipſa malo declarare quale ſit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & ſiquem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum patrem noſtrum adiuua.

Geneuæ. Calend. Auguſti. ANNO M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excuſare libello,
Diſcendi ſtudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epiſt. 7

Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt proficiendo,& ſcribendo proficiunt.

INSTITVTIONIS CHRIstianæ religionis Liber primus.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant. CAP. I.

OTA ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demũ ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus cõstat, Dei cognitione & nostri. Cæterũ quũ multis inter se vinculis cõnexæ sint, vtra tamen alterã præcedat, & ex se pariat, nõ facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei in quo viuit & mouetur, intuitũ sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquã à nobis esse, imò ne id quidẽ ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiã. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillãt, tanquã à riuulis ad fontẽ deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo residet bonorũ infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quã nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, nõ modo vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatẽ discamus. Nã vt in homine reperitur quidam miseriarũ omnium mũdus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorũ cõgeriem detegit: propriæ infœlicitatis conscientia vnũquenque pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorãtiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse verã sapientiæ lucem, solidam virtutẽ, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatẽ. atque adeò malis nostris ad considerãda Dei bona excitamur: nec antè ad illũ seriò aspirare possumus, quàm cœperimus nobis ipsis displicere. Quis enim hominũ non libẽter in se requiescat? quis etiam non requiescit quãdiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est cõtentus, & inscius suæ miseriæ vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantũ instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur.

Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquã peruenire constat nisi prius Dei faciem sit contẽplatus, atque ex illius intuitu ad seipsum inspiciendũ descẽdat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapiẽtes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ cõuincamur. Non autẽ conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendũ est istud iudiciũ. Quia enim ad hypocrisim natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abũdè satisfacit. Et quia nihil inter nos vel circum apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minus fœdum est, pro purissimo arridet quãdiu mentem nostrã intra humanæ pollutionis fines cõtinemus. Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuersatur nisi nigri coloris, candidissimũ esse iudicat quod tamen subobscura est albedine, vel nõnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantũ in æstimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terrã despicimus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circumcirca patẽt, validissima perspicacissimãque acie videmur nobis præditi: at vbi in solẽ suspicimus, atque arrectis oculis contẽplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tãto fulgore protinus perstringitur & cõfunditur, vt fateri cogamur, illud nostrũ in considerandis terrenis acumen, vbi ad solem ventum est, merã esse hebetudinẽ. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quantisper enim extra terrã non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantũ non semidei videmur. at si semel

cœperimus cogitationē in Deum erigere,& expendere qualis sit,& quàm exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amussim cōformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro sūma iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserrima impotētia esse arguetur: adeò diuinæ puritati male respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat perculsos atque afflictos fuisse sanctos quoties Dei præsentiā sentiebāt. Quū enim eos videamus, qui absente ipso securi firmíque consistebant, ipso gloriā suā manifestante, sic quatefieri ac cōsternari vt mortis horrore concidant, imò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendū inde est, hominē humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatē cōparauit. Eius autem cōsternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & historia Iob ad prosternēdos suæ stultitiæ, impotētiæ, pollutionis conscientia homines, potissimū semper argumentū à diuinæ sapiētiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra. videmus enim vt Abrahā melius se terrā & puluerem agnoscat, ex quo propius ad conspiciendā Domini gloriam accessit: vt Elias retecta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantū est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quū ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, faciē suam oporteat: Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias, Erubescet sol, & confundetur luna quū Dominus exercituum regnauerit: hoc est, Vbi claritatē suam extulerit, ac propius admouerit, lucidissimū quodque præ illa tenebris obscurabitur. Vtcunque tamen Dei nostrique notitia mutuo inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docendi postulat vt de illa priore disseramus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio. CAP. II.

IAM verò Dei notitiā intelligo, qua non modo cōcipimus aliquē esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriā, quod denique expedit. Neque enim Deū, propriè loquēdo, cognosci dicemus vbi nulla est religio nec pietas. Atque hic nōdum attingo eam notitiæ speciē qua homines in se perditi ac maledicti Deum redēptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantū de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetisset Adam. Nā etsi nemo iam in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel salutis authorē, vel vllo modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandū medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fictorem nostrū sua nos potētia fulcire, prouidētia regere, bonitate fouere, omníque benedictionū genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositā amplecti. Quia ergo Dominus primū simpliciter creator tam in mundi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi facie redēptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quanquā autem Deum apprehendere mens nostra non potest quin illi cultū aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficiet illū esse vnum quē ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorū esse: nequid alibi quàm in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solum quòd mundū hunc, vt semel cōdidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate cōseruet, humanū genus præsertim iustitia iudicioque regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquā vel sapientiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potētiæ, vel rectitudinis, vel synceræ veritatis gutta reperietur quæ nō ab ipso fluat, & cuius ipse nō sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutū Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatē voco coniūctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorū eius notitia cōciliat. Donec enim sentiāt homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omnium bonorū esse authorē, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nunquā ei se voluntaria obseruantia subiicient. imò nisi solidam in eo fœlicitatem sibi constituant, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

Itaque frigidis tantū speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositum est, quid sit Deus: quū intersit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat scire. Quorsum enim attinet, Deum aliquē cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tātum oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quocū nihil sit nobis negotii? Quin potius huc valere debet eius notitia, primū vt ad timorē ac reuerētiam nos instituat:

deinde vt ea duce ac magistra omne bonũ ab illo petere, & illi acceptũ ferre discamus. Quomodo enim mẽtem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul extemplò cogites, quũ figmentũ illius sis, eiusdem imperio esse ipso creationis iure addictum & mancipatum? vitã tuã illi deberi? quicquid instituis, quicquid agis, ad illũ referri oportere? Id si est, iã profectò sequitur vitã tuam prauè corrumpi nisi ad obsequiũ eius cõponitur: quando nobis viuẽdi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidũ perspicere ipsum potes, nisi vt bonorũ omnium fontem esse & originẽ agnoscas: vnde & desiderium illi adhærẽdi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mẽtem hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nã initio pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verũ dũtaxat intuetur. neque illi quodcunque visum fuerit, affingit, sed talem habere contenta est qualẽ se manifestat ipse, summáque diligentia semper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egressa, perperam vagetur. Ita cognitum quia cũcta moderari intelligit, tutorẽ sibi esse confidit ac protectorem, ideóque in eius fidem totam se confert. quia bonorũ omnium intelligit esse authorẽ, si quid premit, si quid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recũbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominũ ac patrem agnoscit, eum quoque dignum statuit esse cuius imperium in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouẽdam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suáque seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam si quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse pœnam, quàm iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictæ formidine se cohercet à peccando, sed quia Deũ loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanáque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quòd omnes promiscue venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordibus synceritas.

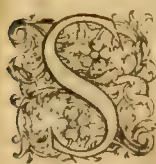
Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, insculptũ mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixã esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiose luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocose licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius cæleste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòst dicendũ erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tãtum dico, quum stupida quam impii ad Deum spernẽdum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperent, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinã quæ in scholis primùm discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminẽ obliuisci, natura ipsa patitur, quanuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò si ea conditione nati sunt omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsque processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est qui non ad hunc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionésque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Nõ enim aliud est quod voluit Plato, dum sæpius docuit, summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota transformatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio non modò brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longè esse miseriores, vt qui tot malorum formis obnoxii, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam. CAP. III.

QVENDAM inesse humanæ menti, & quidē naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiā ponimus: siquidē, nequis ad ignorantiæ prætextū confugeret, quandā sui numinis intelligētiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriam assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sanè sicubi Dei ignorantia quæratur, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quàm inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimum videntur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quū ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius conceptionis amplū est documentū. Quàm enim nō libenter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quū lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectū frangi: quemadmodū certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque spōte se demittit, quo Deum reuereatur.

Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, vt hac arte simplicē populum in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione cōmentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ iniicerent, & terrorē incuterent, quo haberent obsequentiores eius animos. sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius constāti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callide rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiūt, subinde sentiscūt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorem numinis contemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamē miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deū quem studebat ex professo contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas. vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folii cadentis strepitum maxime perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorū conscientias eo vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursum ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vtcunque interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit. vt siqua illis remissio est à conscientiæ anxietate, nō multū absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placide conquiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impii quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia uel suffocari uel corrumpi. CAP. IIII.

SICVT autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantū abest vt fructus appareat suo tēpore. Porrò siue alii euanescāt in suis superstitionibus, siue alii data opera malitiose à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionē labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miseri homines in Deo quærēdo supra seipsos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiose trāsuolant. Itaque non apprehēdunt qualē se offert, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueāt, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid

enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hāc prauitatem diserte notat Paulus, infatuatos esse dicēs, quū sapiētes esse appeterent. Prius dixerat euanuisse in suis cogitationib⁹: sed nequis eos culpa eximeret, subiicit, merito eos excæcari, quia sobrietate nō cōtenti, sed plus sibi arrogādo quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsos infatuāt. Vnde sequitur, nō esse excusabilē eorū stultitiā cuius causa est nō vana modo curiositas, sed libido plus sciēdi quàm par sit, cū falsa cōfidentia. Rom.1.c.22

2 Quòd autem Dauid impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, nō esse Deum, primo ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consulto seipsos obstupefaciunt, vt paulo pòst iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiose repellere omnem Dei memoriam, quæ tamē illis sponte à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deū esse, quāuis essentiam illi suam non adimāt, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationē fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extincto cælestis iudicii metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impii postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, vbi dicit timorē Dei non esse præ oculis impiorū: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deū non aspicere, sibi persuadeāt. Quanquā ergo cogūtur aliquem Deū agnoscere, eius tamen gloriā exinaniūt, potentiam illi detrahēdo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuo similis manet: ita isti mortuū & inane idolū fingendo, Deū negare verè dicūtur. Adhæc notandū est, quamuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solū inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquā tamen eousque inualescere stuporē quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinētur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutā Dei obliuionem in ipsis regnare certum est. Psal.13.a.1 Psal.36.a.1 Psal.10.c.11 2.Tim.2.b.13

3 Sic inane illud patrocinium quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunque religionis, quanlibet præposterum, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiēs, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunque cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent nisi Deum prius nugarum suarum ineptiis consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronuntiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis iis qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabāt. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio constituamus, nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam. Galat.4.a.8 Ephes.2.c.12

4 Accedit & secundum peccatum, quòd neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerētia fluat, sed tantū seruili & coacto, quē illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc solam, competit illud Statii, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligerātur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi ineuitabilem imminere intelligūt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbique videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, qualicunque religionis specie defunguntur: interim tamen non desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec sanctam Domini Legē omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intēperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quando

inanis ea est & mēdax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facile elicitur quantum ab hac confusa Dei notitia differat quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt, propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus secure illi rebellantes, pauculis tantum sacrificiis placare eum student: vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendum erat, friuolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruatiunculas quibus eum sibi concilient. Imò maiore licentia in fæcibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidunt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potētiam dicaces sunt ac garruli. desperatio siqua eos vrget, ad eundem quærēdum extimulat, dictátque cōcisas preces, ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere. CAP. V.

AD HAEC quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad fœlicitatem aditus, non solum hominū mentibus indidit illud quod diximus religionis semē, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palàm offert, vt aperire oculos nequeāt quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiāt eius numē: verùm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeò claras & insignes vt sublata sit quālibet rudibus & stupidis ignorā-

Psal.104.a.2 tiæ excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: acsi diceret, cœpisse tunc demū visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nūc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, cœnacula dicit cōtignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentiæ & sapientiæ eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primùm, quaqua versum oculos coniicias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimam machinam, quàm late patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus vndi-

Heb.11.a.3. que obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebræos secula nūcupat, inuisibilium rerum spectacula: quòd nobis vice speculi sit tam concinna mūdi positio, in quo inuisibi-

Psal.19.a.1. lē alioqui Deum cōtemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ consideratione debeat. Quod clarius enar-

Rom.1.c.19. rans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretiū erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

2 Mirificam eius sapientiam quæ testētur, innumera sunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modo reconditiora, quibus propius obseruandis astrologia, medicina, & tota physica sciētia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerūt, vt aperiri oculi nequeant quin eorum cogantur esse testes. Equidē qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiam degustarunt, earum subsidio adiuti, longe altius prouehūtur ad introspicienda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamē earū inscitia impeditur quominus artificii satis supérque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationē prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorū motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notādas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidētia explicatius se profert, ita in eius gloriam cōspiciendam, animum par est aliquanto sublimius assurgere. Sed quum ne plebeii quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltrò se in ista innumerabili, & tamen adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem

esse cui non abunde sapientiam suã Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea quam Galenus adhibet, solertia pensiculare, eximii est acuminis. Sed omniũ tamen cõfessione, præ se fert corpus humanũ tam ingeniosam compositionẽ, vt ob eã meritò admirabilis opifex iudicetur. Libris de vsu partium.

3 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominẽ non immerito vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modo ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Act.17.f.27 Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactentium stabilisti robur. Psal.8.a.5. siquidem non tãtum in genere humano clarũ operum Dei speculum extare pronũtiat, sed infantibus dum à matrũ vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandã eius gloriam, vt minime opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat tanquã valide instructa ad refellendã eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica sua superbia extinguere cuperẽt. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstãtia nos exornans, se patrẽ nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex cõmuni sensu & quasi dictante experientia profani Poetæ eum vocarunt hominum patrẽ. Act.17.g.28 Neque verò se quisquã vltrò & libẽter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

4 Hìc autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inæstimabili opum copia refertam, cum erũpere deberent in laudes, tanto maiore fastu contra inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt: quantã etiam donorũ varietatem ex eius liberalitate possideãt, vsu ipso docẽtur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimũt. Non opus quidẽ est extra seipsos egredi, modò ne sibi arrogãdo quod è cælis datũ est, defodiant in terra quod eorũ mentibus ad Deũ clarè videndum prælucet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum cõferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hæc væsania, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuito à brutis animantibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsque ad infimos vnguiculos. Hìc quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tàm raræ dotes diuinitatẽ præ se ferunt, quæ se non patitur facilè celari: nisi Epicuræi tanquã Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itáne verò ad regendum quinque pedum vermiculũ toti cælestis sapientiæ thesauri concurrũt? vniuersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicũ in anima quod singulis partibus respõdeat, adeò nihil ad obscurandã Dei gloriam facit, vt potius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorũ concursus cibum & potũ coquens, partẽ in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis mẽbris tanta sit industria ad præstandum officium acsi totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictũ libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatẽ animæ abolendã, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat: naturæ verò elogiis, quantũ in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longe abest quin potẽtiæ animæ in functionibus quæ corpori seruiunt inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerũ stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distẽt, qua celeritate vel tarditate conficiãt suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptũ erit. Multiplex sanè animæ agilitas qua cælũ & terram perlu-

ſtrat:præterita futuris coniungit:retinet memoriter quæ pridē audiuit:imò quidlibet ſibi figurat:ſolertia etiam qua res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabiliũ artium mater eſt,certa ſunt diuinitatis inſignia in homine.Quid quòd dormiēdo nō tantũ ſe circũagit & verſat,ſed multa vtilia concipit,de multis ratiocinatur,futura etiã diuinat? Quid hîc dicendũ eſt,niſi deleri non poſſe quæ in homine impreſſa ſunt immortalitatis ſigna? Nũc quæ ratio feret vt ſit homo diuinus,& creatorem non agnoſcat? Nos ſcilicet,iudicio quod nobis inditũ eſt diſcernemus inter iuſtum & iniuſtũ, nullus autē erit in cælo iudex? Nobis etiã in ſomno manebit aliquid reſiduũ intelligētiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerúmque vtilium inuētores cēſebimur vt fraudetur Deus ſua laude:quum tamē experientia ſatis doceat diſparibus modis aliunde diſtribui quod habemus. Quod autem de arcana inſpiratione quæ vegetat totũ mundum quidam blaterãt,non modo dilutum,ſed omnino profanum eſt.Placet illis celebre dictum Virgilii,

natura indita omnibus equaliter [...]ntur

AEneid.6

Principio cælum ac terras,campóſque liquentes
Lucentémque globum Lunæ,Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit:totámque infuſa per artus
Mens agitat molem,& magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum,pecudúmque genus,vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus,
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo,&c.

Nempe vt mũdus qui in ſpectaculum gloriæ Dei conditus eſt,ſuus ipſe ſit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis ſententiam ſequutus,

Georg.4

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
AEtherios, dixere Deum.nanque ire per omnes
Terráſque tractúſque maris,cælúmque profundum.
Hinc pecudes,armenta,viros,genus omne ferarum,
Quenque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas:
Scilicet huc reddi deinde,ac reſoluta referri
Omnia:nec morti eſſe locum,ſed viua volare
Syderis in numerum,atque alto ſuccedere cælo.

En quid ad gignendã fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa ſpeculatio de vniuerſa mēte quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex ſacrilegis impuri canis Lucretii vocibus melius liquet quæ à principio illo deductæ ſunt.Hoc verò eſt,vt procul faceſſat verus Deus quem timeamus & colamus,vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc poſſe dici,modò à pio animo proficiſcatur, naturam eſſe Deum: ſed quia dura eſt & impropria loquutio, quum potius Natura ſit ordo à Deo præſcriptus, in rebus tanti pōderis,& quibus debetur ſingularis religio, inuoluere confuſe Deũ cum inferiore operũ ſuorum curſu,noxium eſt.

5 Meminerimus ergo,quoties quiſque naturam ſuam conſiderat,vnum eſſe Deum qui ſic gubernat omnes naturas vt velit nos in ſe reſpicere, fidem noſtram ad ſe dirigi,coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præpoſterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem ſpirant,& authorem negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris ſpeciminibus nos in conſideratione ſui rapit? niſi fortè latere nos poteſt,cuius ſit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem ſuo verbo ſuſtētare: ſolo nutu,nunc fragore tonitruum cælum concutere,fulminibus quidlibet exurere,fulgetris aerem accendere:nunc variis tempeſtatum formis conturbare, eundem ipſum ſtatim,vbi libuit,vno momento ſerenare:mare,quod aſſiduam terræ vaſtationem minari ſua altitudine videtur,quaſi in aere ſuſpenſum,coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoſo ventorũ impetu concitare,nunc ſedatis vndis,pacatũ reddere. Huc pertinēt quæ paſſim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ teſtimoniis, præſertim verò in libro Iob & apud Ieſaiam: quæ nũc cōſulto prætereo, quia cōmodiorem alibi locum reperiēt vbi ex Scripturis de mũdi creatione diſſeram. Tantum nunc attingere volui, exteris & domeſticis communē hanc eſſe viam quærendi Dei,ſi lineamenta ſequantur quæ ſurſum ac deorſum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipſa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit:quia æternum eſſe,& à ſeipſo principium habere neceſſe eſt vnde omnia trahunt originem.Porrò ſi cauſa quæritur qua & ad creāda hæc ſemel omnia inductus ſit,& nunc ad conſeruanda moueatur:ſolam illi ſuam bonitatē cōperiemus pro cauſa eſſe.Quinetiam hæc ſi vna ſit,plus ſatis tamen ſufficere debet ad nos in amorē eius alliciendos: quando nulla eſt creatura,vt Propheta monet,in quam non effuſa ſit eius miſericordia.

[...] Dei cauſa creati[onis o]mnium rerum

Pſal.145.b.9

6 In ſecundo quoque genere operũ eius, quæ ſcilicet præter ordinarium naturæ curſum

[...]n genus operum [...] euidentia habe[...] [...]m eius argumenta

euenniunt,nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administrã-
da hominum societate ita prouidẽtiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innume-
ris modis benignus ac beneficus:apertis tamen ac quotidianis indiciis, suam piis clemen
tiam,improbis ac sceleratis seueritatem declaret.Non enim dubiæ sunt quas de flagitiis
sumit vltiones:quemadmodum non obscurè tutorem, ac etiam vindicem se innocẽtiæ
esse demõstrat,dum bonorum vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur,
dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat,saluti per omnia consulit. Neque verò per
petuam iustitiæ eius regulam obscurare debet, quòd improbos & sontes ad tempus impu
nitos sæpiusculè exultare sinit,probos autẽ & immerẽtes multis rebus aduersis iactari,im
piorũ etiã malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subi
re mentem debet:quando in flagitiũ vnum manifesto iræ indicio animaduertit,omnia
ipsum odisse:quando multa inulta prætermittit,aliud fore iudicium quo punienda diffe
runtur.Similiter misericordiæ suæ considerandæ quantam materiam nobis suppeditat,
dum sæpius miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur,donec eorũ pra
uitatem,benefaciendo fregerit,plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

7 In hũc finẽ Propheta cõmemorans in rebus desperatis repẽte & mirabiliter ac præter spem Deũ miseris ac ferè perditis succurrere,siue per deserta vagantes à feris protegat,& tãdem reducat in viam, siue egentibus ac famelicis victũ suppeditet, siue captiuos ex tetris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portũ adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcundet, siue attollat contemptissimos è vulgo, siue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu:propositis eiusmodi exemplis colligit,qui censentur esse fortuiti casus, totidem esse prouidẽtiæ cælestis testimonia,præsertim verò paternæ clemẽtiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ,impiis verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta,in tam illustri theatro cæcutit, exclamat raræ & singularis esse sapientiæ,prudenter expendere hæc Dei opera,quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi.Et certè quantũuis splendeat Dei gloria,vix centesimus quisque verus est eius spectator.Nihilo magis aut potentia, aut sapientia in tenebris latent.quarum altera præclarè emergit dum impiorũ ferocia,omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur,arrogantia domatur,diruuntur validissima præsidia,tela & arma cõminuũtur,vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole cõcidũt: quæ supra cælos se efferebat audacia,in centrum vsque terræ prosternitur:rursum eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti,ab extremis angustiis eruuntur:deplorati,in spem bonam restituuntur:inermes de armatis,pauci de plurimis,imbecilles de validis victoriam referũt.Sapientia verò ipsa manifestè excellit dum optima vnamquãque rem opportunitate dispensat:quamlibet mundi perspicaciam cõfundit,deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Psal.107.
Psal.113.b.7
1.Cor.3.d.19.

8 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruenda quæ illustrandæ asserendæque diuinæ maiestati seruiunt,testimonia:siquidem ex paucis quæ delibauimus,quocunque incideris,adeò prompta & obuia esse constat,vt oculis designari,ac digitis notari facile queant. Atque hîc rursus obseruandum est,inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contenta in cerebro tantum volitet,sed quæ solida futura sit & fructuosa si rite percipiatur à nobis,radicémque agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarũ vim quia sentimus intra nos,& beneficiis fruimur,viuidius multo hac cognitione nos affici necesse est quàm si Deũ imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei quærendi viam & aptissimum ordinem:non vt audaci curiositate penetrare tẽtemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda : sed vt illum in suis operibus cõtemplemur quibus se propinquum nobis familiarémque reddit,ac quodammodo cõmunicat.Quò respiciebat Apostolus quum diceret non longe quæritandũ esse, quippe qui præsentissima sua virtute habitet in vnoquoque nostrum.Proinde Dauid,inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum cõmemorationẽ descendit,eam ipsam se enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationẽ incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat vt efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes,ad opera respicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

Act.17.f.27.
Psal.145.
August.in psal.144.

9 Deinde eiusmodi notitia nõ modo ad Dei cultũ excitare nos debet,sed ad spem quoque

futuræ vitæ expergefacere,& erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tũ clementiæ, tum ſeueritatis ſuæ ſpecimina edit, inchoata dũtaxat & ſemiplena eſſe:haud du bie ad maiora ſic ipſum præludere reputemus oportet, quorum manifeſtatio plenáque exhibitio in aliam vitam differtur. econuerſo,pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari,iniuriis cõcuti, calumniis opprimi, cõtumeliis probríſque lacerari: ſceleſtos contrà florere,proſperari,quietẽ cum dignitate obtinere,ídque impune: protinus colligendum eſt,alteram fore vitam,in qua,& ſua iniquitati vindicta,& merces iuſtitiæ repoſita ſit. Adhæc quum obſeruemus,Domini ferulis ſæpius fideles caſtigari,certo certius cõſtituere licet, multo minus impios eius flagella olim euaſuros. Scitum enim eſt illud Auguſtini, Si nũc omne peccatũ manifeſta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaretur. Rurſus, ſi nullũ peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla eſſe diuina prouidẽtia crederetur. Fatendum eſt igitur, in ſingulis Dei operibus,præſertim autem ipſorum vniuerſitate, non ſecus atque in tabulis depictas eſſe Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipſa in veram plenámque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuerſum hominum genus. Porrò luculentiſſimæ quum illic appareant: quorſum tamen potiſſimum ſpectent, quid valeant,quem in finem à nobis ſint reputandæ, tum demũ aſſequimur dum in nos ipſos deſcẽdimus,ac cõſideramus quibus modis ſuam in nobis vitam,ſapientiam,virtutem Dominus exerat:ſuam iuſtitiam,bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etſi iuſtè conqueritur Dauid, incredulos deſipere,quia in humani generis gubernatione profunda Dei conſilia non expendunt:eſt tamen hoc veriſſimum quod idem alibi dicit, admirabilem Dei ſapientiam hac in parte excedere capillos capitis noſtri. Sed quia hoc argumentum poſthac ſuo ordine plenius tractandum erit,nunc omitto.

Lib.1.de Ciuitate Dei, capite 8.

Pſal.91.b.7

Pſal.40.c.13

10 Atqui quantacunque claritate & ſe & immortale ſuum regnũ Dominus in operum ſuorũ ſpeculo repræſentet: qui tamẽ eſt noſter ſtupor,ad tã perſpicuas teſtificationes ſemper hebeſcimus,vt ſine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimã poſitionem attinet,quotuſquiſque eſt noſtrum, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circunfert, mentẽ ad Creatoris memoriã referat, ac non magis, præterito authore in operum aſpectu deſideat? Quantũ verò attinet ad ea quæ præter naturalis decurſus ordinẽ quotidie eueniunt, quotuſquiſque non magis reputat,cæca potius fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidẽtia gubernari? Quòd ſiquando iſtarum rerũ ductu ac directione, ad Dei conſideratione adigimur (quod omnibus euenire neceſſariũ eſt) tamẽ vbi temerè diuinitatis alicuius ſenſum cõcepimus, extẽplo ad carnis noſtræ deliria vel praua cõmenta delabimur,ac puram Dei veritatẽ noſtra corrumpimus vanitate. In eo quidem diſſimiles,quòd quiſque ſibi priuatim aliquid peculiaris erroris accerſit:in hoc tamen ſimillimi,quòd ad vnum omnes,ab vno vero Deo ad prodigioſa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtuſa ingenia, ſed præclariſſima, & ſingulari alioqui acumine prædita, implicãtur. Quàm prolixe ſuam in hac parte ſtoliditatem ac inſulſitatem prodidit tota Philoſophorum natio? Nam vt aliis parcamus, qui multo abſurdius ineptiunt: Plato inter omnes religioſiſſimus, & maxime ſobrius, ipſe quoque in rotundo ſuo globo euaneſcit. Et quid aliis non eueniret,quum ita primores,quorũ erat reliquis prælucere,hallucinẽtur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiã manifeſtius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur,quàm ſi temeraria fortunæ voluntate crederẽtur õnia ſurſum deorſum verſari:tãta eſt noſtra in vanitatẽ & errorẽ propenſio. De excellẽtiſſimis ſemper loquor,nõ vulgarib' illis,quorũ in profanãda Dei veritate proceſſit in immẽſum inſania

11 Hinc immẽſa illa errorũ colluuies,qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. ſuũ enim cuique ingenium inſtar labyrinthi eſt, vt mirum nõ ſit ſingulas Gentes in varia cõmenta diductas eſſe. neque id modò, ſed ſingulis propè hominibus proprios fuiſſe deos. nam vt ad inſcitiam & tenebras accedit temeritas & laſciuia, vix vnus vnquam repertus eſt qui non ſibi idolum vel ſpectrũ Dei loco fabricaret. Certè nõ ſecus atque ex vaſta ampláque ſcaturigine aquæ ebulliunt, immenſa deorum turba ab hominum mente profluxit,dum quiſque nimis licentioſè vagando, perperam hoc vel illud de ipſo Deo comminiſcitur. Neque tamẽ hîc ſuperſtitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogũ texere neceſſe eſt: quia nec vllus eſſet finis: & vt verbũ nullum fiat, ſatis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis ſit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philoſophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati ſunt,quàm pudẽda eſt varietas? vtquiſque altiore ingenio præditus fuit,artéque & ſciẽtia limatus,ita ſpecioſos colores ſuæ ſententiæ inducere viſus eſt:quos tamen omnes ſi propius inſpicias,euanidos eſſe fucos re

peries. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem procliues simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam AEgyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere videretur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contēptoribus audaciam addidit vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudētissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorū dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: idque se impune facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullū haberent exitum. Ac nimis quidem insciè ratiocinantur illi, vel potius tegendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minime æquum est. Sed quū fateantur omnes nullam esse rem de qua tantopere docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquā hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis respōsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret postridie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quanto diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sentētiam de re sibi obscura suspēderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantum edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantum principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

12 Iam tenendum quoque est, quicunque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadeant, non multū ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronūtiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponūt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronūtiat Ephesios donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratū fuit inter Gentes, falsitatis & mendacii damnat: nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certe inter Gentiles Christi ætate proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ. audimus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent. vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etiamsi non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantum in communi sensu fundata esset. Quanuis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominū arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamē est mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuito adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Christi ore quicunque ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certe non longius progressi sunt qui optimi fuerunt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophōtem laudat Socrates Apollinis responsum, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ cōsuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua authoritate definiant quod mundum longe superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditū? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis cōsuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

Ephes. 2. c. 12.
Rom. 1. c. 21.
Habac. 2. d. 18
20
Iohan. 4. c. 22
1. Cor. 2. b. 8
Iohan. 4. c. 22

13 Ergo frustra nobis in mūdi opificio collucent tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per se nequaquam possint perducere. Et scintillas certe quasdam excitant: sed quæ antè præfocantur

quàm pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significās, inuisibilem diuinitatem repræsentari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciēdam non esse nobis oculos nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltrà procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tametsi alicubi negat Deum procul vestigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas, In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implēs cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamē suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

Heb.11.a.3 Rom.1.c.19 Act.17.f.27 Act.14.c.16.

14 Quanquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque enim ignorantiam sic prætexere licet quin semper & ignauiæ & ingratitudinis vel conscientia ipsa nos cōuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtēdat, ad quam enarrandam suppetūnt mutis creaturis plusquam canoræ voces: si oculis se non posse videre causetur quod sine oculis creaturæ demōstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectā viam demonstrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac synceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnifice redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus prauè æstimādo, vt & suam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra. CAP. VI.

ERGO quanquam hominum ingratitudinē satis supérque omni patrocinio spoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cūctis sine exceptione numen suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamē & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem: atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius, & magis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agitatione circunferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit, ne aliorum more euanescerent. nec frustra eodem remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diffluerent etiam qui vidētur præ aliis firmi stare. nempe sicuti senes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen illis obiicias, quanuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces cōtexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiā in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquidò nobis verum Deum ostēdit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam non mutis duntaxat magistris Deus vtitur, sed os quoque sacrosanctum reserat: neque tantum promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quem respiciant. Hunc ordinem ab initio erga Ecclesiam suam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodammodo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ. nam vt trāsirent à morte in vitam, Deum non modò creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: vt certe vtrunque adepti sunt ex

verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnam sit Deus ille à quo mũdus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantum mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoscitur, sed etiam redẽptor in Mediatoris persona. Cæterum quia nondum ad mundi lapsum & naturæ corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo differere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantùm quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mũdi creator est, certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionẽ nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo testamẽto testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expressa fit Christi mentio: in hunc tamen finem tendẽt omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

2 Siue autem per oracula & visiones Patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderẽt: indubiũ tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, vt persuasi essent, atque intelligerẽt à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiã fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandem vt cõtinuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis cõsignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophetæ. Etsi enim multiplex fuit Legis vsus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosi & omnibus Prophetis propositum fuit, modũ reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum Rom.10.a.4
tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitẽtiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare, ne misceatur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem serio oculos intendere conueniat ad considerãda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirũ non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineãt, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cœlesti doctrina fieri debere, nec quenquam posse vel minimum gustum rectæ sanæque doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiã emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solum, vel numeris suis cõpleta fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quãta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidẽ nouas & factitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cœlestis doctrinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm sit, Deũ erga eos omnes quos vnquã erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiẽ suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad syncerã Dei contemplationem seriò aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probe, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicii nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus 1.Tim.6.d.16
inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi verbi linea in ipsum dirigamur. vt satius sit in hac via claudicare quàm extra eam celerrime currere. Itaque sæpius Dauid superstitiones è mundo tollendas docens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimũ principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio. Psalmis 93. 96. 97. 99, & similibus.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cœlis enarrari, opera ma- Psalm.19.a.1

nuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiúmque serie maiestatẽ eius prædicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, cõuertens animas: testimonium Domini fidele, sapiẽtiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptũ Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim alios quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarẽ filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalmus 29, vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aere resonant, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmũ, vbi descripsit terribiles fluctus maris, Psal.93.b.5 ita claudit, Testimonia tua verificata sunt: decor tẽpli tui, sanctitas in lõgitudinẽ dierum. Iohan.4.c.22 Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirẽt: solos Iudæos Deo vero cultũ exhibere. Nam quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: ut certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio. CAP. VII.

VERVM antequam lõgius progrediar, quædam inserere operæpretium est de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos præparẽt ad eius reuerẽtiam, sed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi forte & sensu communi, & humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquẽti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cælo fluxisse, acsi viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirentur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciam quid ferat operis instituti ratio, quàm huius rei amplitudo requirat. Inualuit autẽ apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momenti quantum illi Ecclesiæ suffragiis conceditur: acsi verò æterna inuiolabilísque Dei veritas, hominũ arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærũt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatẽ peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librũ hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulã Ecclesia præscriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curãt quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueãt apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientiis fiet, solidam vitæ æternæ securitatem quærentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionẽ vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere authoritatem?

2 Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testa- Ephes.2.d.20 tur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentũ est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinẽ antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarũ scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicãdæ potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretũ confugiamus? perinde est acsi quis roget, Vnde discemus lucẽ discernere à tenebris, albũ à nigro, suaue ab amaro? Nõ enim obscuriorẽ veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

3 Scio equidem vulgo citari Augustini sentétiam, vbi se Euangelio crediturum negat nisi Ecclesiæ ipsum moueret authoritas. Sed quàm perperã & calumniose citetur in eum sensum, ex contextu facile est deprehẽdere. Negotiũ illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euãgelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euãgelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit, Ego vero non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Ecclesiæ authoritate victum. Et quid mirum, siquis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ authoritate: nec Euangelii certitudinem inde pendêre intelligit: verùm simpliciter nullam fore Euangelii certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo, Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quídve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: nõ iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuiuis colligere promptũ est, non hãc sancto viro fuisse mentẽ, vt fidẽ quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Ecclesiæ suspenderet: sed tantùm vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nõdum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesiæ reuerẽtia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesiæ authoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelii præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longe alio fundamento vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesiæ vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quòd se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tantà gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nusquam eò spectat, vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantùm, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesiæ iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Siquis pleniorem huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatẽ ab ipso commendari nisi quæ nobis aditũ modo præbeat, sitque opportunũ inquirendi exordium, vt ipse loquitur: nõ tamen in opinione acquiescendũ esse, sed certa & solida veritate nitendũ.

Locus est cõtra epistolam fundamentalem, cap. 5.

Eiusdem libri cap. 4.

Lib. 32.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè persuasum sit, authorem eius esse Deum. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquentis persona sumitur. Non iactant Prophetæ & Apostoli vel acumẽ suum, vel quæcunque fidem loquentibus conciliant, neque insistunt rationibus: sed sacrum Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc videndum quomodo non opinione tantùm probabili, sed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam si conscientiis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuo circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel cõiecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumẽtis agere libeat, multa posse in medium proferri quæ facilè euincant, siquis est in cælo Deus, Legẽ, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quãuis docti homines & summo iudicio præditi contrà insurgant, & omnes ingenii vires conferant atque ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudentiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei conspici in Scriptura, ex quibus pateat cælestem esse eius doctrinam. ac paulo pòst videbimus, omnes Scripturæ sacræ libros quibusque aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta rèclamandi audacia, nos sibi parere cogat. Præpostere tamen faciunt qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidem tametsi nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum vaferrimis quibusque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obstreperas eorum voces compescere. ac si vtilis in refellendis eorum cauillis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mus-

sitãt discuterem. Verùm siquis sacrũ Dei verbum asserat ab hominũ maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinẽ cordibus infiget. Quia opinione tantùm sta re videtur religio profanis hominibus, nequid stultè aut leuiter credãt, ratione probari sibi cupiunt ac postulant Mosen & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atqui testimoniũ Spiritus omni ratione præstãtius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiã non antè fidem reperiet sermo in hominũ cordibus quàm interiore Spiritus testimonio obsignetur. Idẽ ergo Spiritus qui per os Prophetarũ loquutus est, in corda nostra penetret necesse est, vt persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mã-
Iesa.51.c.16 datũ. Atque hæc cõnexio aptissimè ab Iesaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo & seminis tui, in perpetuũ non deficiẽt. Bonos quosdã male habet quòd dũ impunè obmurmurant impii cõtra Dei verbum, non ad manum suppetat clara probatio. Quasi verò nõ ideo vocetur Spiritus & sigillũ, & arra ad confirmãdam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, semper inter multas hæsitationes fluctuant.

5 Maneat ergo hoc fixũ, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scriptura, & hanc quidem esse αὐτόπιστον, neque demonstrationi & rationibus subiici eam fas esse: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimonio consequi. Etsi enim reuerentiã sua sibi vltro maiestate conciliat, tunc tamen demum serio nos afficit quum per Spiritum obsignata est cordibus nostris. Illius ergo virtute illuminati, iam nõ aut nostro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo esse Scripturam: sed supra humanũ iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominum ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quærimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extra æstimandi aleam positæ, iudicium ingeniúmque nostrum subiicimus. Non id quidem qualiter solent quidã interdum rem incognitã arripere, quæ mox perspecta displicet: sed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probe nobis conscii sumus. Neque qualiter superstitionibus solẽt miseri homines captiuam mentem addicere: sed quia non dubiam vim numinis illic sentimus vigere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut scientia trahimur & accẽdimur. Itaque optimo
Iesa.43.b.10 iure per Iesaiam clamat Deus Prophetas cum toto populo sibi esse testes quia vaticiniis edocti, indubiè tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio constet, nẽpe in qua securius constantiúsque mens quiescit quàm in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud se experitur fidelium vnusquisque, nisi quòd longe infra iustam rei explicationẽ verba subsidunt. Pluribus nunc supersedeo, quoniã hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantũ nunc sciamus, veram demum esse fidẽ quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat. Imò vna
Iesa.54 c.13 hac ratione contẽtus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnã veræ doctrinæ initium est nisi prõpta alacritas ad audiendã vocem Dei? Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scri-
Deut.30.c.10 ptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascẽdet in cælum, aut quis descendet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filiis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Ad-
Iesa.53.a.1 de quòd Iesaias non extraneis modo, sed Iudæis etiam qui domestici censeri volebãt, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonẽs, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem. CAP. VIII.

HAEC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel aliis præsidiis confirmabitur. siquidem nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Sicuti contrà, vbi semel communi sorte exemptã religiose ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinẽ animis nostris inserendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantũ confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbique &

nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborũ humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata foret, cauillaretur impii, solam eius vim hîc regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potẽtiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborũ arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidiis, sola ipsa sibi ad se sustinẽdã sufficit. Hæc autẽ virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiẽdos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronẽ: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebũt, rapient: verùm inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorũ ac Philosophorũ propè euanescat. vt promptum sit perspicere, diuinũ quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent. 1.Cor.2.a.4

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquẽtiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cæterùm siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suauis & iucũda fluit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, vbique conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simpliciũ, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpe obsoletis loquendi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeret suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantum verò ad sacram Scripturam attinet, quanuis multa arrodere conẽtur proterui homines, constat tamen sententiis refertam esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato prorsus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

3 Tractarunt alii hoc argumentũ copiosè: quo fit vt pauca tantùm delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunque Græci scriptores de AEgyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentũ extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neque Moses nouum Deum comminiscitur: sed quod de æterno Deo longa tẽporum serie à patribus quasi per manus traditum acceperant Israelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipsos reuocet cũ Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

4 Nisi fortè AEgyptiis credere libeat vetustatem suam extẽdentibus ad sex annorũ millia ante creatum mũdum. Sed quum profanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non est cur in eius refutatione laborem. Citat autem Iosephus contra Appionem testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quáuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hæreret apud malignos suspicio, nequa etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. Dum refert Moses quid trecẽtis ferè antè annis cælesti afflatu pronũtiasset Iacob de posteris suis, quomodo tribũ suam nobilitat? Imò eam notat æterna infamia in persona Leui. Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorum non veniat ani Gen.49.a.5.

ma mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere, non tãtùm vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdẽ ignominiæ parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familiæ ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltrò prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiã apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestũ erat? Quum
Nume.12.a.1 etiam impium Aharonis germani fratris & Mariæ sororis murmur cõmemorat, dicemúsne ex carnis suæ sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Adhæc quum summa eius esset authoritas, cur saltem ius summi Sacerdotii non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

5 Iam verò tot ac tam insignia quæ refert miracula, totidẽ sunt Legis ab ipso latæ pro-
Exod.24.d.18 ditæque doctrinæ sanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadragesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promul
Exod.34.d.29 gatione facies eius tanquam solaribus radiis fulgebat: quòd vndique micabant fulgetra:
Exod.19.c.16 tonitrua & fragores toto aere exaudiebãtur: tuba etiam nullo humano ore inflata clange-
Exo. 40.d.34 bat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd hor-
Num.16.d.24 rendo Core, Dathan & Abirom, totiúsque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata
Num.20.b.10 fuit eius authoritas: quòd lapis virga percussus flumẽ protinus eiecit: quòd man è cælo ad
Nume.11.b.9 eius precationem depluit: nónne hinc Deus ipsum cælitus commẽdabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obiiciat, me sumere pro confessis quæ cõtrouersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarũ oculatos testes? Scilicet prodiisset in medium, ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorúmque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisse adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Cæterum quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum
Exod.7.b.11 esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacii, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere
Leuit.20.a.6 ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm consuluerit magos
Exod.16.b.7 & ariolos? Certè nemo impostor præstigiis ludit qui non obstupefacere vulgi animos studeat captandæ famæ causa. Quid autem Moses? se & fratrem Aharonẽ nihil esse clamans, sed tantum exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iam si res ipsæ considerentur, quænam incantatio facere potuit vt man è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: siquis plus iusta mensura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam diuinitus puniri? Adde quòd multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrepẽdo nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nũc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruũ euertere conati sunt, eorum furorem præstigiis eludere quî potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo sancitã in omnia secula fuisse eius doctrinã.

7 Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum, quis ne-
Gen.49.b.10 get spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus: Finge Mosen primum esse vaticinii authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nulla est in tribu
1.Sam 11.d.15 Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Beniamin
1.Sam.16.c.13 residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius trãsferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarii domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorem destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat, ac non potius vaticinii cælestis complemẽtum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet, prædicit, quũ post duo ferè annorũ millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum locutum esse palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breui-
Deut.32 ter, vnum canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exem

pla deligam, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidii sibi repositum putaret, de excidio vrbis populíque exilio concionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarũ specimen fuisse diuini instinctus, multo antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrum nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatẽ asserendus. Elapsi sunt anni plus centũ ex quo ita vaticinatus est Propheta, priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum cui cum Babyloniis bellum futurum esset: qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, finem Israelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vllo verborum ornatu, nónne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demõstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tẽpus captiuitatis, reditúmque & libertatẽ indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum authoritatem, adeóque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quum tam procul essent dissiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde consentiebant acsi mutuo alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentesimum de rebus futuris prophetias ita cõtexit acsi historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pii homines, ad compescendos impiorũ hominum latratus abundè instructi erunt. clarior enim est ista demõstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

Iesa.45.a.1

Iere.25.c.11,12

Iesa.42.b.9

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenii sui ostentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent fuerítne vnquam aliquis Moses. At siquis in dubium reuocet fuerítne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regiis archiuis descriptum inde exemplar. tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiam ipse vsitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præteriit quo non confirmata renouatáque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manũ, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita locutos.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiiciũt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam cito fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorũ doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiã quum omnes impii, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquam illis obiicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatetur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suam plusquam caninã produnt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium consensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calũniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quãtam Dominus conseruandi verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsenti incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliósque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd acerrimam tot præsi-

1.Mac.1.g.59

dum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificũ Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impii persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbẽ ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superstitésque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in Lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos: quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat quia nobis subministrarunt lectionẽ cuius ipsi vsum non habent.

11 Porro si ad Nouum testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectóque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendũt, ex quibus colligere facile esset eos supra humanum captum de cælestibus mysteriis differere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni cõtemptu eorum scripta facilè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Ioannis Euangelium: velint nolint, illic reperiẽt mille sententias quæ saltem eorum socordiam expergefaciant: imò quæ eorum conscientiis ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadẽ Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quanuis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis superque attollit, quòd Matthæus ad mẽsæ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominũ schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantum ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouũ hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsum doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historiæ fidem abrogent: res tamen palam clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contemptibiles, repente de cælestibus mysteriis tam magnificè differere cœperunt.

12 Adde quòd aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo nõ careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiã consensisse: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorem euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, nonnisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerserit. Adde etiã huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam authoritatem adepta est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam nonnisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorũ virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeo magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone

ad nos trāſmiſſam, quî non certa & incōcuſſa perſuaſione ſuſciperemus? Non ergo eſt mediocris Scripturæ approbatio, tot teſtium ſanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei teſtimonium oppetiiſſe, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici ſpiritus ſolent: ſed firmo cōſtantique, ſobrio tamen Dei zelo. Aliæ ſunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus ſua Scripturæ dignitas ac maieſtas non modò aſſeratur piis pectoribus, ſed aduerſus calumniatorum technas egregiè vindicetur: ſed quæ non ſatis per ſe valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cæleſtis Pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tum verè demum ad ſaluificam Dei cognitionem Scriptura ſatiſfaciet, vbi interiori Spiritus ſancti perſuaſione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam cōfirmandam humana extant teſtimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, velut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam eſſe verbum Dei: quod niſi fide, cognoſci nequit. Meritò itaque Auguſtinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat. De vtilitate credendi.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui poſthabita Scriptura, ad reuelationem tranſuolant.

CAP. IX.

PORRO qui repudiata Scriptura, neſcio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper vertiginoſi quidam, qui Spiritus magiſterium faſtuoſiſſimè obtendentes, lectionem ipſi omnem reſpuunt, & eorum irrident ſimplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipſi vocant, literam adhuc conſectantur. Sed velim ab ipſis ſcire quiſnā ſit iſte ſpiritus cuius afflatu eò ſublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem deſpicere auſint. Nam ſi Chriſti Spiritum eſſe reſpondent, perquam ridicula eſt eiuſmodi ſecuritas: ſiquidem Apoſtolos Chriſti, alióſque in prima Eccleſia fideles non alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei cōtemptum inde didicit, ſed vnuſquiſque potius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum ſcripta luculentiſſimè teſtantur. Et ſanè ſic per os Ieſaiæ prædictū fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo non diſcedent ab ore tuo, neque ab ore ſeminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ aſtringit acſi elemētarius eſſet: quin potius veram hanc & plenam ſub Chriſti regno fœlicitatem nouæ Eccleſiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando ſacrilegio diuelli ab iſtis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vſque cælum raptus, non deſtitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarū: ſicuti & Timotheum ſingularis præſtātiæ doctorem hortatur vt lectioni attēdat. Ac memoratu dignum eſt elogium illud quo Scripturam ornat, vtilem eſſe ad docendum, monēdum, arguendum, quo perfecti reddantur ſerui Dei. Quàm diabolici furoris eſt caducum vel temporalem Scripturæ vſum fingere, quæ ad vltimā vſque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſpōderi ab ipſis velim, an alium hauſerint ſpiritū ab eo quem diſcipulis ſuis Dominus promittebat. Tametſi extrema inſania vexātur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nēpe qui non à ſeipſo loqueretur, ſed ſuggereret eorū animis & inſtillaret quæ ipſe per verbū tradidiſſet. Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt, nouas & inauditas reuelationes cōfingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelii doctrina abducamur: ſed illam ipſam quæ per Euāgelium cōmendatur, doctrinam mentibus noſtris obſignare.

Ieſa.59.d.21 1.Tim.4.d.13 2.Tim.3.d.16 Iohan.16.b.13

2 Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè incumbendum, ſiquem à Spiritu Dei vſum ac fructum percipere libet (ſicuti etiam laudat Petrus eorum ſtudium qui attenti ſunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelii lucem) contrà vero, ſiquis ſpiritus, præterita verbi Dei ſapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacii ſuſpectum eſſe debere. Quid enim? quum ſe Satan in angelū lucis trāſfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus niſi certiſſima nota diſcernatur? Et ſanè perſpicuè nobis deſignatus eſt voce Domini: niſi quia ſpōte in ſuum exitium errare affectant miſeri iſti, dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quærunt. At verò indignum eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere. Quaſi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto, ſibi eſſe vbique parem & conformem, ſibi per omnia conſtare, nuſquā variare. Equidem ſi ad humanā, vel angelicam, vel alienam quamvis regulam exigeretur, 2.Pet.1.d.19

censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi. sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: sed quo suam apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abunde esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verùm ne sub titulo suo Satanæ spiritus obrepat, in sua imagine quã Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarũ author est: varius dissimilísque esse non potest. Qualẽ igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ
1.Cor.3.b.6 Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contẽdere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamẽti beneficio populum auocabãt, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscripturũ. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex Domini, vbi & à Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tãtùm insonat. Verùm si per Spiritũ efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: verbum est vitæ, conuertens animas, sapien-
2.Corin.3.b.8 tiam præstans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prædicationem suam Apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum suam proferat atque exerat vbi sua constat verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum est, verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio cõfirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus verbi Spiritúsque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida verbi religio animis nostris insidat, vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contẽplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in verbo, recognoscimus. Ita est sané. Non verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplo aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute verbũ administrauerat, submisit, qui suum opus
Luc.24.d.27 efficaci verbi confirmatione absolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: non vt abiectis Scripturis, per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent.
1.Thes.5.c.19.20. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine verbo speculationes: sed continuò subiicit, non spernẽdas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in cõtemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi isti ἐνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidẽter quàm temere arripiunt? Filios certe Dei longe alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispẽsat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Scripturam, ut omnem superstitionem corrigat, uerum Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium. CAP. X.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisque creaturis non obscurè alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis repræsentet qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Lõga certe materia: siquis in ea diligentius tractãda immorari velit. At ego velut indicẽ proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascẽdit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex Nouo testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturæ cõseruatione probatur) lectores tamẽ monitos volo quid nũc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditũ gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiã procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

2 Certiſ quidem locis dilucidæ magis deſcriptiones nobis proponũtur, quibus εἰκονικῶς viſenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam deſcriberet Moſes, videtur ſanè voluiſſe breuiter comprehendere quicquid de ipſo intelligi ab hominibus fas eſſet. Iehouah, *Exod. 34.a.6* inquit, Iehouah, Deus miſericors & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax, qui cuſtodis miſericordiam in milia, qui aufers iniquitatem & ſcelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem & αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde cõmemorari eius virtutes, quibus nobis deſcribitur non quis ſit apud ſe, ſed qualis erga nos: vt iſta eius agnitio viuo magis ſenſu, quàm vacua & meteorica ſpeculatione conſtet. Virtutes porrò eaſdem hîc enumerari audimus quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, miſericordiam, iuſtitiã, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia ſub titulo Elohim continetur. Iiſdem etiam epithetis illum inſigniunt Prophetæ, quũ ad plenum volunt ſanctum eius nomen illuſtrare. Ne multa congerere cogamur, in præſentia nobis Pſalmus vnus ſufficiat: in quo tam exactè ſumma omnium eius virtutum re- *Pſal. 145* cenſetur, vt nihil omiſſum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem ſentimus, experientia magiſtra, Deum, qualem ſe verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnoſci à nobis velit, deſcriptionem *Iere. 6.g.24* proponit non ita plenam, ſed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominum qui facio miſericordiam, iudicium, & iuſtitiam in terra. Tria certe hæc apprimè nobis cognitu ſunt neceſſaria: Miſericordia, qua ſola conſiſtit noſtra omnium ſalus: Iudicium, quod in flagitioſos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iuſtitia, qua conſeruantur fideles, & benigniſſime fouentur. Quibus comprehenſis, te abundè habere vaticinium teſtatur quo poſſis in Deo gloriari. Neque tamẽ ita omittuntur aut veritas eius, aut potẽtia, aut ſanctitas, aut bonitas. Quomodo enim conſtaret, quæ hîc requiritur iuſtitiæ, miſericordiæ, iudicii eius ſcientia, niſi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iuſtitia moderari, niſi intellecta eius virtute? Vnde autẽ, niſi ex bonitate, miſericordia? Si denique viæ omnes eius ſunt miſericordia, iudicium, iuſtitia, in illis quoque & ſanctitas conſpicua eſt. Porrò non in alium ſcopum deſtinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impreſſa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciã nos inuitat: quo ſcilicet & perfecta vitæ innocentia, & nõ ſimulata obedientia colere illum diſcamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hîc ſummam generalis doctrinæ colligere propoſitum eſt. ac primò quidem obſeruent lectores, Scripturã vt ad verum Deũ nos dirigat, diſertè excludere ac reiicere deos omnes Gẽtium, quia ſeculis ferè omnibus paſſim adulterata fuit religio. Verum quidẽ eſt, vnius Dei nomen vbique fuiſſe notum ac celebre. Nam qui ingẽtem deorum turbã colebant, quoties ex genuino naturæ ſenſu loquuti ſunt, acſi vnico Deo contenti eſſent, ſimpliciter vſi ſunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iuſtinus martyr, qui in hunc finem librum compoſuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis teſtimoniis oſtendit vnitatem Dei fuiſſe omnium cordibus inſculptam. Idem etiam Tertullianus ex cõmuni ſermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate ſua vel tracti vel prolapſi ſunt ad falſa commenta, atque ita euanuerunt eorum ſenſus, quicquid naturaliter ſenſerunt de vnico Deo non vltrà valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles. Nam & ſapientiſſimi quique eorum vagum mentis ſuæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam ſibi adeſſe cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginãdo, licet minus abſurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis ſentirent, non fuerunt ipſi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcũque effugia argutè excogitarunt Philoſophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in tẽplo ſuo *Habac. 2.d.20* quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui ſe verbo ſuo patefecerat.

Deo tribuere uiſibilem formam nefas eſſe, ac generaliter deficere à uero Deo quicunque idola ſibi erigunt.

CAP. XI.

VERVM vt Scriptura rudi craſſóque hominum ingenio conſulens, populariter loqui ſolet, vbi verum Deum à falſis diſcernere vult, idolis præcipuè eum opponit. non quòd probet quæ ſubtilius & elegantius à Philoſophis traduntur, ſed quo melius detegat mundi ſtultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu ſuis quiſque ſpeculationibus adhæret. Excluſiua igitur definitio quæ paſſim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione ſibi fa-

bricāt homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quum hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarēt deos, tenendum nobis est hoc pincipium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiūgit, Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie repræsentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis. quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod AEgyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deū colerēt. Atqui imagines Deus inter se non cōparat, quasi altera magis, altera minus cōueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliáque signa quibus eum sibi propinquū fore putarūt superstitiosi.

Exod.20.a.4 — Maximus Tyrius Platonic. Serm.38

2 Id colligere promptū est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicūque visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficiet vnus Iesaias qui in hac demōstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione fœdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, immēsus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus, Genus quum simus Dei, non existimādum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuēto hominis Diuinum esse simile. Vnde cōstat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem cōfessionem è terra edendam miseros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabilésque deos in materia vilissima, atque ignobili dedicant, illísque hominum & ferarū habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginū patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues essent. Quasi verò ad gentem vnam pertineat quod Deus ex æterna sua essentia, & cōtinuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

Deut.4.c.15 — Iesa.40.d.18, & 41.b.7, g.29 & 45.b.9, & 46.b.5 — Act.17.g.29 — Lib.6. de Ciuit. Dei, ca.10

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiā, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationē docēdi, & simul apertè monebant homines de incōprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flāma, quāquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi iniecto fræno cohibebāt omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamē præ aliis familiarissime se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret. quin responsum accepit, non esse hominem tāti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euanuit, quis non videt, vnius momēti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externā figuram accerserent. Nam quòd sub forma hominis Deus interdum apparuit, prælūdiū fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaque hoc prætextu minime licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub Lege exeruit Deus, sic cōpositum erat vt innueret optimū diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur. Cherubim siquidem alis extentis illud operiebant: velum obtegebat: locus ipse procul reconditus satis per se occulebat. Proinde insanire eos minime obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant imagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis velātes propitiatorium, non oculos modo humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatē corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingunt: quo significāt tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam Cherubim

Deut.4.b.11 — Exod.33.c.13 — Matth.3.d.16 — Exod.25 b.17 18,21. — Iesa.6.a.2.

de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuisse agnoscunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod nostræ ætati seruiat, absurdum est. Præteriit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudiméta destinata erant. Ac sanè pudendum est, profanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cæli numen adorét. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quæréda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violéto impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenii nostri ad idololatriam propensio, ne vitii cómunis culpam regerendo in Iudæos, sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gétium argentum & aurũ, opera manuum hominũ: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quidquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero insistit, nimis vesana temeritate efferri mortales, qui euanidum spiritum in singula mométa precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio? Iustissima est profani illius poetæ subsannatio,

Psal.115.b.4, & 135.c.15.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scamnum faceretne, &c.

Horat.1.Ser. Saty.8.

Maluit esse Deum. scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honoré ad mortuum truncũ transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludendo, nullam religioné curauit, omissis eius & similium dicteriis, púgat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, assant carnem vel elixant, deúmque fabricant corã quo supplices ad precandũ se prosternunt. Itaque alibi non tãtum ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendũ porrò est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixũ sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxiliũ implorent à rebus mortuis, sensúque carentibus qui intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnũquéque rapit naturæ corruptela ad tantã dementiam, dira imprecatione tãdem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciũt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem, non minus similitudinem vetari quàm sculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Belle enim defunctos se putant si Deum non sculpant, dum in picturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes lasciuiunt. Atqui Dominus non à statuario modo sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Iesa.44.b.12
Iesa.40.e.21
Iesa.2.b.8, & 31.c.7, & 57.c.10.
Osea.14.b.4, mich.5.d.13.
Psal.115.d.8.

5 Scio quidem illud vulgo esse plusquam tritum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquã ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronũtiat: quum Habacuc docet conflatile esse doctorem mendacii: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeóque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiam superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papistæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam simul conuenire possint. Hæc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, statuitur: quum vnus sit verus Deus quem colebant Iudæi, perperã & falsò confingi visibiles figuras quæ Deum repræsentent: ac miserè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunque ex simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarét eam Prophetæ. Saltem

Ierem.10.a.3.
Habac.2.b.18

hoc habeo: quum vanitatē & mendaciū esse docemus, quòd simulachris Deū effingere homines tentāt, nihil aliud quàm de verbo ad verbū nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo assumere non dubitāt, mortales fuisse omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus, qui securè pronuntiat nefas esse non modò adorare simulachra, sed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc est tricesimum sextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Augustinus, suáque subscriptione confirmat, Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & metū dempsisse, & errorem addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parum fortasse haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quasi in tenebris palpans, ad hanc lucem peruenerit, ideo indignas esse Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuāt hominibus, errorémque augeant. Res certe ipsa testatur verè hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu profert. Ac primū quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines sunt impliciti, non cœpisse à simulachris, sed noua materia superaddita, creuisse. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorē interpretatur, quia facilè possit eius numen in simulachrorum stultitia ineptóque & absurdo figmento contemni. quod secundum vtinam non tam verum esse experiremur. Quisquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendū est.

Lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 9. & 31.

7 Quare siquid frontis habent Papistæ, ne posthac effugio isto vtantur, libros esse idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tametsi vt hoc illis concedam, ne sic quidem multum profecerint pro idolis suis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obtrudant notū est. Quas verò sanctis picturas vel statuas dicant, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria? ad quæ siquis formare se vellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostēdunt quàm templa eas quas volunt censeri virginū imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingūt habitum. Componant ergo sua idola vel ad modicum saltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius sanctitatis libros esse. Sed tum quoque respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: quē longè alia doctrina quàm istis næniis illic institui vult Deus. In verbi sui prædicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulò intentū sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papistæ idiotas, quorum ruditas solis imaginibus doceri sustineat? Hos scilicet, quos pro suis discipulis agnoscit Dominus: quos cælestis suæ philosophiæ reuelatione dignatur: quos salutaribus regni sui mysteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie esse non paucos qui talibus libris carere nequeāt. Sed vnde quæso, isthæc stupiditas, nisi quòd ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis, resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vera Euangelii prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcaretur, Christum esse mortuum vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus discere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius forte defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Galat. 3. a. 1.

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiose colerent. Et sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accēsus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrādis mortuorum imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstite adhuc sancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terrā, cuius cor-

Sapien. 14. b. 15.

Gene. 31. c. 19.

ruptelas nuper Deus tā horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò desciuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorātia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum cōcipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse idololatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credunt nisi carnaliter exhibeat se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebāt, quid isti Mosi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquū sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebāt cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cææ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

Iosue.24.a.2

Exod.32.a.1

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque efficta est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines vt Deū affigāt vbicunque affingunt. ac proinde fieri non potest quin adorēt. Neque interest idolúmne simpliciter colāt, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicunque colore, exhibētur diuini honores. Et quia superstitiose coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersáque fuit, miseros prætextus aucupātur. Non reputātur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex AEgypto antequam fabricarēt vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra AEgypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdē animo retinebāt: & multa erant vnì deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legātur excusationes quas ab idololatris sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerētur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiē corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. spirituali intelligentia non contenti, certiorē ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabāt. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimulatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verúmque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

In Psalmum 113.

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternūtur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, cōuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus, Neminem orare vel adorare sic intuentē simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tātum discrimen vt altero præterito,

In Psalmum 113.

aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantùm ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

11 Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo pòst iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδωλοδουλείαν esse obtendunt, εἰδωλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrantur si tātummodo serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acsi imagines suas fateātur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diserti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatris dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiūgant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

12 Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas prorsus imagines ferendas cēseam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putēt, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumētis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multo minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculpātur quorum sint capaces oculi: Dei maiestas, quæ oculorum sensu longe superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporū, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemodū imagines quæ hactenus in tēplis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quā perperam & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiose hîc pictores & statuarii lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiamsi nihil vitii inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

13 Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principio, si quid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigebat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum ascitæ sunt quum ministerii synceritas nōnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris ver- Epist.49.

bis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendātur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viués magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimū videt, &c Paulo pòst, Plus valent simulachra ad curuandam infœlicem animā, quòd os, oculos, aures, pedes habēt: quàm ad corrigēdam, quòd non loquuntur, neque vidēt, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Iohānes non tantùm à simulachrorum cultu sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili insania, quæ ad totius ferè pietatis interitū orbem antehac occupauit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocātur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsum destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorū sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos nostros & studiosius detineri, & viuidius affici cōuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirāt. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione resarciri potest, si Papistis creditur. In Psal.115 1.Iohan.5.d.21

14 Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nō illa celeberrima quam coegit Cōstantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspiciis ante annos octingentos habitā est. Decreuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerso præiudicium afferet Synodi authoritas. Etsi, vt verū fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorsum euaserit eorū furor qui imaginum magis fuerunt cupidi quàm Christianos decebat. Sed hoc primùm expediamus. Qui hodie simulachrorum vsum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autē refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ qui concilio interfuerunt recitātur, & argumēta quibus pugnarunt. Dixit Iohānes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit habendas igitur esse imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac sentētia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocādas esse in altaribus, hoc testimonium citauit, Nemo accēdit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit versum ex Psalmo, Signatū est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vsi sunt Gētium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eodem torserūt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginū aspectu. Simile Theodori episcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulsitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc postremo non tantùm deprauant Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabūtur omnes diuites plebis: firmæ admodū & appositæ illis vidētur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, possētne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac nequa amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam seriò confirmat acsi oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quasi verò non omnē sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atque hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorū cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli,

Martyres,quorũ tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorũ simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profitetur,cultùmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur,illis se exhibiturum confirmat:quisquis idem facere recusauerit,eum anathematizat,& cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam esse vnius hominis sententiam,assentiuntur reliqui. Imò Iohannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus,præstare admonet lupanaria omnia in vrbe admitti, quàm imaginũ cultũ abnegare. Tandem omnium consensu statuitur,hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterum ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tãtundem simulachris ac Deo viuo largitur.

Deum ab idolis discerni, ut solus in solidum colatur. CAP. XII.

DIXIMVS autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secũ trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusius explicandum erit. nunc tantùm breuiter repeto, quoties asserit Scriptura vnicum esse Deũ, non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam præcipere, ne aliò transferatur quidquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à superstitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tãtundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè sciteque Cicero à relegendo deducit, coacta est tamen, & longe petita quam assignat ratio, quòd probi cultores sepius relegerent, ac diligenter retractarent quid verũ esset. Potius existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mundi quicquid obuium est temere arripit: imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstitio, quòd modo & præscripta ratione nõ contẽta, superuacuam rerum inanium congeriem accumulet. Cæterum vt voces omittamus, ætatum omniũ consensu receptũ semper fuit, vitiari peruertíque religionem falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus, friuolũ esse quem superstitiosi obtendunt prætextum. Quanuis tamen in omniũ ore personet hæc confessio, turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectũ adhibent in eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suũ vendicet, clamat se esse æmulum, ac seuerum fore vltorem si cum vllo deo fictitio misceatur. deinde legitimum cultũ definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulam præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidẽ, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differã: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autẽ priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violaríque eius cultũ. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic descißcit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cũ summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hac vita excesserãt, in Dei societatẽ euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidẽ putamus Dei maiestatem, quũ magna ex parte supprimatur & extinguatur: nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionẽ. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

1. de Nat. deorum

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quò impune videretur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papistæ, nihil reipsa differre à Dei cultu palàm est. promiscuè enim & Deũ & illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatum seruare quod suum est, quia latriam illi relinquant. Atqui de re non de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verùm (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctione, quàm cultum ab ipsis vni

Deo præstari, aliis autem seruitium. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò proprie seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendũ est quid vtrunque valeat. δουλεία quidẽ seruitus est, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddã sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sæpenumero quem colere non recusares. ita iniqua esset distributio, Sãctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At cõplures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropriam esse, sed penitus friuolam?

3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales Gal.4.a.8
fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse iis qui natura non erãt dii. Vtcunque latriam non nominet, an ideo excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomẽ duliæ imponit, quàm si exprimeret latriæ nomẽ. Et quum Christus Satanæ insultũ repellit hoc Matth.4.b.10
clypeo, scriptum esse, Dominũ Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionẽ latria. Satan enim nonnisi προσκυνῶν exigebat. Similiter quum reprehẽditur Iohan Apocal.19.b.10
nes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Iohannem tam fuisse amentem vt debitũ soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, προσκυνεῖν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autẽ aliam habet rationem, quæ simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationẽ secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tam male profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè Act.10.d.25.
hoc animo vt eũ adoret loco Dei. seuerè tamẽ Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, nisi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarũ cultum discernunt, quin promiscuè transferãt ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deũ habere, meminerimus ne tantulũ quidem ex eius gloria delibandum quin retineat quod sibi propriũ est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione concionatur, disertè expri- Zach.14.b.9
mit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cũ idolis cõmune habeat. Qualem verò cultũ exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet cõminisci. Sed quia nõ expedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nondum attingo. hoc tenere sufficiat, quæcũque pietatis officia aliò trãsferuntur quàm ad vnicũ Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornãdo, quicquid sacrum erat profanare ausa est. & quanquam stabat principium illud, colere summum numen, Geniis tamen, diisque minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet. CAP. XIII.

QVOD de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutandas profanæ Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Etsi autem Deus, vt nos in sobrietate cõtineat, parcè de sua essentia disserit, duobus tamẽ illis quæ dixi epithetis tam crassas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenũ aut carnale speculari vetat. Eodem pertinet quòd sæpius domicilium sibi in cælo assignat. Etsi enim, vt est incomprehẽsibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra videt, merito, vt pigritiem & inertiam excutiat, supra mũdum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolũ ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatẽ abrumpere, & restringere immẽsitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdam ausi sunt, turpis inscitiæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, &

pedes Scriptura illi sæpe ascribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infantibus, quodam modo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidũ exprimunt qualis sit Deus, quàm eius notitiam tenuitati nostræ accommodant. quod vt fiat, longe infra eius altitudinem descendere necesse est.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propius possit dignosci, se designat. nam ita se prædicat vnicum esse, vt distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porrò nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hìc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem personæ odiosè exagitant nõnulli quasi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant prius videndũ. Filium Dei Apostolus characterem hypostaseos Patris Heb.1.a.3 nominãs, haud dubiè aliquã Patri subsistentiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro Essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, acsi Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substãtiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, impropriè imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quãuis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suã hypostasin reddidisse in eo cõspicuam. Cui aptè cõuenit quod mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiã rursus facilè elicitur Filii hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamẽ alium à Patre cẽseri necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini personæ voce, nimii fastidii atque etiam peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbum de verbo trãsferre libeat, subsistentia dicetur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter fortè testandi consensus causa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

3 Nunc vt de persona oblatrent hæretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio cõfictum nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidũ sit Deus, nec tamẽ plures esse deos, quænam est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum cõsignatúmque est? Satius foret, inquiunt, nõ modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissensionum ac iurgiorum seminaria futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altereando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponũt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non cõsarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad cõtentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquẽdum quàm cogitãdum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquẽdi regula, ad quam & mẽtis cogitationes omnes & oris verba exigãtur. Sed quid vetat quo minus quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditáque sunt, ea verbis planioribus explicemus quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parcè modestéque, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces comprobatũ fuerit, siquis verborum nouitatẽ tum reprehẽdat, nónne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dũ aduersus calumniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt. Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimũ est negotii in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt nisi fortiter premantur, & deprehensi vrgeantur. Sic veteres variis prauorũ dogmatum certaminibus

exagitati,quid sentirent coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere,ne obliqua subterfugia impiis relinquerent,quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum aliis simulabat. At interim nõ desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse,vt reliquas creaturas. Quo flexilem hominis vafriciem è latebris extraherent veteres,vltrà progressi sunt,Christum pronuntiantes æternum Patris Filium,Patríque consubstantialẽ.Hic efferbuit impietas,dum nomen ὁμοουσίου pessimè odisse & execrari Arriani cœperunt.Quòd si principio confessi essent sincerè & ex animo Deum,non inficiati essent Patri esse cõsubstantialem. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & contentiosos, quòd ob voculam vnam tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arrianos.Surrexit postea Sabellius,qui Patris,Filii,& Spiritus sancti nomina fere pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputãs, sed diuersa esse Dei attributa,cuiusmodi plurima habẽtur. Si in certamen ventum esset,fatebatur se credere Patrem Deum,Filium Deum,Spiritum Deum. sed postea elabi promptum erat,nihil se aliud dixisse quàm si Deũm fortem,& iustum, & sapientem vocasset.Itaque recinebat aliam cantilenam,Patrem esse Filium,& Spiritum sanctum esse Patrem,nullo ordine,nulla distinctione. Probi doctores,quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscẽdas esse in Deo vno tres proprietates.Atque vt se cõtra tortuosas versutias aperta simplicíque veritate munirẽt,affirmarunt verè in vno Deo subsistere,seu (quod idem erat) in Dei vnitate subsistere personarum Trinitatem.

7 Si ergo temere non sunt inuenta nomina, cauendũ est ne ea repudiando superbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidẽ sepulta essent,constaret modò hæc inter omnes fides,Patrem,& Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse Patrẽ,aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neque verò tam præcisa sum austeritate vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres,multa alioqui religione de iis rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatas excusat? Quò licentiæ interdũ prosilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplũ vnũ sufficiat. Nomen ὁμοουσίου quum reddere Latini vellent,dixerunt Consubstantialẽ,vnam esse Patris & Filii substantiam indicantes,atque ita Substãtiam vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit,tres in Deo substãtias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies,tres esse in Deo substantias In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis.Et siquis pio sensu hac voce vtatur,impropriam tamen loqutionem esse non dissimulat. si tamen syncerè ita loquutus sit: ac non potius quos oderat Episcopos Orientis sciens ac volens grauare studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus profanis scholis οὐσίαν nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex communi tritóque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus,qui etsi nomen Hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouum esse dicit:adeò tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcam imitati fuerant,placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ,eò tendit quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idem Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorũ improbitate cogatur subiicere periculo humani eloquii quæ mentium religione contineri oportuerat, nõ dissimulans quin id sit agere illicita,ineffabilia loqui,incõcessa præsumere.Paulo pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina.nam vbi posuit naturæ nomina,Patrem, Filium,& Spiritũ:subnectit,extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat,qui aliam nec excudissent,nec recepissent,nec omnino nouissent confessionem,quàm veterem illam & simplicissimã quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat.Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate extortã fuisse hanc vocem propter humani eloquii in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo tres sint, Pater,Filius,& Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet ne tam seuerè velut censorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut fastu,aut proteruia, aut malitioso astu id faciant:sed expendant ipsi vicissim quanta necessitate adacti sic loquamur,vt paul...

Lib.5.de Trinit.cap.8 & 9

Lib.2.de Tri.

De concilii.

tim vtili loquendi formæ tandem assuefiant. Cauere etiam discant, ne, vbi occurrendū est ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtrisque tergiuersandi ansam præcidi sto machantur, nonnullam suspicionē iniiciant vel Arrii se esse discipulos, vel Sabellii. Dicit Arrius Christum esse Deum: sed mussitat factum esse & initium habuisse. Dicit vnū cum Patre: sed clàm in suorum aures insusurrat, vnitum esse vt cæteros fideles, quanquam singulari prærogatiua. Dic cōsubstantialem, detraxeris versipelli laruam, & tamē nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filium, & Spiritū nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarum Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem compresseris. Porrò siquos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam esse substātiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non frauduléter cōfesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidē sæpius, quicunque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltro prouocare quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

6 Cæterùm omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistentiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm essentiam. Si enim sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperā dixisset Iohannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuo pòst addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermonē, ad vnicam essentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia cōiuncta est, nec potest separari, specialem tamen habet notam qua ab ipsa differat. Iam ex tribus subsistentiis vnamquanque dico ad alias relatam proprietate distingui. Relatio hìc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, nō minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum Filio confertur, sua quenque proprietas ab altero discernit. Tertiò quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium cōpetere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neque verò mihi displicet Tertulliani definitio, modò dextrè sumatur: esse quandam in Deo dispositionem vel œconomiam quæ de essentiæ vnitate nihil mutet.

Ioh.1.a.1

Lib. contra Praxeam.

7 Priusquā tamē longius progrediar, probāda erit & Filii & Spiritus sancti deitas. deinde vt inter se differant videbimus. Certè quum Dei verbū nobis proponitur in Scriptura, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocē, quæ in aerem emissa prodeat extra ipsum Deum: cuiusmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerūt: quū perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum residens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teste Petro) loquuti sunt Spiritu Christi veteres Prophetæ quàm Apostoli: & quicunque postea cælestem doctrinam administrarunt. Quia verò nondum manifestatus erat Christus, necesse est Sermonem intelligere ante secula ex Patre genitum. Quòd si Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuisse Deum. Atque hoc in mundi creatione satis clarè docet Moses, Sermonem illum intermedium statuens. Cur enim disertè narrat Deum singulis operibus creandis dixisse, Fiat hoc vel illud, nisi vt imperuestigabilis Dei gloria in imagine sua reluceat? Nasutis & garrulis hoc eludere promptum esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hìc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filii accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patri Sermo. Nec verò sanis & modestis obscurū est quod dicit Solomon, vbi Sapientiam inducit à Deo ante secula genitā, & rerum creationi & cunctis Dei operibus præsidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quum tūc exerere voluerit Deus fixum æternúmque suum consiliū, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictū illud Christi, Pater meus & ego vsque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio assiduum in opere cum Patre fuisse affirmās, apertius explicat quod breuius attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutū colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atque ita vtriusque cōmunis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Iohānes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerū omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidā permanentémque Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diui-

1.Pet.1.b.11

Heb.1.a.2

Eccli.24.b.14

Iohan.5.c.17

Iohan.1.a.3

situs profectæ reuelationes verbi Dei titulo rite insigniuntur, ita verbum illud substãtiale summo gradu locare conuenit, oraculorũ omnium scaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

8 Hìc obstrepunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatem palàm eripere non ausint, æternitatem clam suffurãtur. Dicunt enim, tum demũ Sermonem esse cœpisse quum Deus in mũdi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis incõsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus respiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quale est quòd cæli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, cõcideret illud Iacobi, manare desursum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinantur, Mosen, narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum in ipso fuisse Sermonem. quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendũ propterea erat, nunquã prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerserit & extiterit, ipsum multo antè fuisse. Quã dudum autẽ siquis inquiret, nullũ exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initio possedi, antequam iacerentur mundi fundamẽta. Neque hoc præteriit Iohannes: quia antequam ad mundi creationem descendat, principiò Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constituimus ergo rursum, Sermonẽ extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò resedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

Iac.1.c.17
Gen.1.a.3
Iohan.17.a.5

9 Etsi autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen sine controuersia inter omnes cõstare debet, Christum esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quæcunque deitatem Christo asserũt testimonia. Quum dicitur Psalmo 45, Solium tuum Deus in seculum & vsque, tergiuersantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquã extat similis in Scriptura locus, qui thronũ æternum creaturæ erigat. neque enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectione, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alii in genitiuo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorum peruicacia, certè non obscurè à Iesaia idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei propriũ est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrãt hìc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt, Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquũ faciãt, Principem vocari pacis. Sed quorsum tot epitheta in Deum Patrẽ hoc loco congesta forent? quum Prophetæ consilium sit Christum insignibus notis quæ fidem in eo nostram ædificẽt, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomẽ quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iustitia nostra. Nam quum doceãt ipsi Iudæi vltro alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternũ, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hìc captãt, quia & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum quòd Deus sit exaltatio Mosis? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moses verò in hũc modum, AEdificauit altare, & vocauit eius nomẽ, Iehouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eã, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus.

Exod.7.a.1
Iesa.9.b.6
Ierem.23.a.6
Iesa.42.b.8
Ezec.48.e.35
Exod.17.d.15
Iere.33.c.16

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequẽter Iehouam statui in Angeli persona,

Iudic.6 & 7 non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuiſſe ſanctis Patribus dicitur. Idem ſibi
nomē æterni Dei vendicat. Si excipiat quiſpiā, perſonæ quā ſuſtinet reſpectu hoc dici, mi-
nimè ita ſoluitur nodus. Neque enim ſeruus, ſacrificium offerri ſibi permittēs, ſuum Deo
Iudic.13.c.16 honorem eriperet. Atqui Angelus panem ſe manducaturum negans, iubet offerri ſacrifi-
cium Iehouæ. Deinde verò ſe illum Iehouam eſſe reipſa probat. Itaque Manuah & eius v-
Ibidem, d.22, & 23 xor ex hoc ſigno non Angelum modò, ſed Deum ſe vidiſſe colligunt. Vnde vox illa, Mo-
riemur quia Deū vidimus. Dum verò reſpondet vxor, Si voluiſſet nos occidere Iehouah,
nō ſuſcepiſſet è manu noſtra ſacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus eſt.
Ibidem, c.18 Adde quòd ipſa Angeli reſpōſio dubitationē tollit, Cur de nomine meo interrogas quod
eſt mirabile? Quo magis deteſtabilis fuit Serueti impietas, dum aſſeruit Deum nūquam
patefactum fuiſſe Abrahæ & aliis Patribus, ſed eius loco adoratum fuiſſe Angelum. Rectè
autem & prudenter orthodoxi Eccleſiæ Doctores Sermonē Dei eſſe interpretati ſunt prin
cipem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio.
Etſi enim nondum erat carne veſtitus, deſcēdit tamen quaſi intermedius, vt familiarius
ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod
ſuum erat, retinuit, vt Deus eſſet ineffabilis gloriæ. Idem ſibi vult Oſeas, qui poſtquam re-
Oſeæ 12.b.5 cenſuit luctam Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah, memoria-
le nomen eius. Iterū oggannit Seruetus, Deum geſtaſſe perſonā Angeli. Quaſi verò non
Gen.32.g.29. 30 confirmet Propheta quod à Moſe dictū fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et cō-
feſſio ſancti Patriarchæ ſatis declarat non fuiſſe creatum Angelum, ſed in quo plena dei-
1.Cor.10.a 4 tas reſideret, quū dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Chriſtū fuiſſe
populi ducem in deſerto. quia etſi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram ta-
mē propoſuit æternus ille Sermo eius officii cui deſtinatus erat. Iam ſi abſque cōtentione
expenditur caput Zachariæ ſecūdum, Angelus qui alterū Angelū mittit, idem mox pro-
nuntiatur Deus exercituū, & ei ſumma potentia adſcribitur. Innumera teſtimonia omit-
to in quibus tutò acquieſcit fides noſtra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam
Ieſa.25.c.9 quū dicitur apud Ieſaiam, Ecce Deus noſter iſte: hic eſt Iehouah: expectabimus eum, & ſer-
uabit nos: oculatis patet monſtrari Deum qui in ſalutem populi denuo exurgit. Et empha
ticæ demonſtrationes bis poſitæ non aliò ſinunt hoc trahi quàm ad Chriſtum. Apertior e-
Malach.3.a.1 tiamnum & ſolidior locus Malachiæ, vbi vēturum Dominatorem, qui tunc expetebatur,
ad templum ſuum promittit. Certè nonniſi vni ſummo Deo ſacrum fuit templum, quod
tamen Propheta Chriſto vendicat. Vnde ſequitur, eundem eſſe Deum qui ſemper adora-
tus fuit apud Iudæos.

11 Nouum autem teſtamentū innumeris teſtimoniis ſcatet. Ideo danda eſt opera vt bre-
uiter potius ſeligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autē de eo loquuti ſint
Apoſtoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducā, probandæ eius
æternæ deitati aptè cōueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignum, quòd
Apoſtoli, quæ de æterno Deo prædicta erāt, in Chriſto vel iam exhibita, vel olim repræſen-
Ieſa.8.c.14 tanda docent. Nam vbi Ieſaias Dominum exercituum Iudæis & Iſraelitis in petram ſcan
Rom.9.g.33 dali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletū. Do-
Rom.14.b.10 minum ergo illum exercituū Chriſtum eſſe declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos
omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Mihi flectetur omne genu, & o-
Ieſa.45.d.23 mnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Ieſaiam de ſe Deus prædicet, Chriſtus reipſa
in ſe exhibeat, conſequitur illum ipſum Deum eſſe cuius gloria traduci aliò non poteſt.
Epheſ.4.b.8 Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat, in Deum vnicè competere liquet, Aſcendens in
pſal.67.c.19 altum duxit captiuitatem. tum aſcenſionē eiuſmodi adumbratā fuiſſe intelligēs quū inſi-
gni aduerſus exteras gentes victoria, potentiā ſuam exeruit Deus, in Chriſto plenius exhi-
Iohan.1.b.14 bitam ſignificat. Sic Iohannes gloriam Filii fuiſſe teſtatur, quæ Ieſaiæ per viſionem reue-
ieſa.6.a.1 lata fuit: quum tamen Propheta ipſe Dei maieſtatem ſibi viſam ſcribat. Illa verò quæ A-
Hebr.1.c.10, & b.6 poſtolus ad Hebræos in Filium confert, non obſcurum eſt eſſe clariſſima Dei elogia: Tu
in principio Domine fundaſti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli e-
ius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Chriſtum trahit. ſiquidem quæcunque in Pſal-
mis illis canuntur, ſolus ipſe impleuit. Ille enim fuit qui exurgens miſertus eſt Sion: ille
qui omnium gentium & inſularum regnum ſibi aſſeruit. Et cur dubitaſſet Iohannes Dei
Iohan.1.a.1, & b.14 maieſtatem ad Chriſtum referre, qui præfatus fuerat, verbum ſemper fuiſſe Deum? Quid
formidaſſet Paulus Chriſtum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diui-
2.Cor.5.b.10 nitatem antè proſequutus, vbi dixerat eſſe Deum in ſecula benedictū? Atque vt appareat
Rom.9.a.5 1.Tim.3.d.16 quàm ſibi bene in hac parte conſentiat, alibi etiam Deum in carne manifeſtatū eſſe ſcri-

bit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem de- 1.Tim 1.d.17
beri, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in for Philip.2.a.6
ma Dei esset, non fuisse ducturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltro se-
ipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impii obstreperent, vltrà pro-
greditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis superque 1. Iohã.5.d.20
nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse
deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vtcunque multi nomi- 1.Cor.8.b.5
nentur dii, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem
ore quum audiamus Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi 1.Tim.3.d.16
Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et act.20.f.28
minimè dubium est quin idem piis omnibus fuerit sensus. Thomas certè similiter Domi Iohã. 20.g.28
num & Deum suum aperte prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem sem-
per adorauerat.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur, euidé-
tius inde adhuc elucescet. Quũ enim se ab initio vnà cum Patre hactenus operari diceret, Iohan. 5.e.17
Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsur-
pare. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quærebant interficere, quòd non sabba
thum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qua-
lis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè pro-
uidentia & virtute mundum administrare, nutúque propriæ virtutis omnia moderari,
(quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernãdi orbis prouinciam Hebr.1.a.3.
cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ creaturis cõmunicari nequeant.
Clamat Dominus per Prophetã, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Iesa.43.d.25
Secundũ hanc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eo quòd pec-
cata Christus remittebat, hanc potestatẽ sibi competere non tantùm verbis asseruit, sed mi Matth.9.a.6
raculo etiam comprobauit. Ergo peccatorũ remissionis non ministerium, sed potestatem
penes ipsum esse conspicimus, quam à se ad alium transituram Dominus negat. Quid ta- Matth.9.a.4
citas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque
habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculentéque apparet? Quibus etsi paria & similia
tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimũ est discriminis, quòd
hi dona Dei suo ministerio dispensarũt: ille suam ipsius virtutem exeruit. Vsus est quidem
interdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: sed videmus vtplurimũ propriam
eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui dis-
pensationem aliis sua authoritate committit? Narrat enim Euangelista illum dedisse A- Matth. 10.a.8
postolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi au- marc.12.b.15,
tem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse & 6.a.7
quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo Act.3.a.6
si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincẽdam Iudæorum incredulitatem: vtpote quæ Iohan.5.f.36
virtute eius edita, amplissimũ diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum & 10.g.37, &
nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia cõtinet, Deus cer- 14.b.11.
tè ostenditur. Neque mihi quispiam obiiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem:
non enim salutẽ accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quo- Matth.19.c.17
modo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à
primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens, Iohan.1.a.4
erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem re-
ponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impietatẽ si cuius fiducia in crea-
turis hæreat. Creditis in Deum? inquit, & in me credite. Atque ita Paulus duos Iesaiæ locos Iohan.14.a.1
interpretatur, Quicunque sperat in eo non pudefiet. Item, Erit ex radice Isai qui cõsurget Iesa.28.d.16,
ad regẽdos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia & 11.c.10.
persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me habet vitã æternam? rom.10.b.11,
Iam quæ ex fide pẽdet inuocatio, illi etiam competit, quæ tum diuinæ maiestatis propria & 15.c.12
est si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomẽ Ie- Ioel.2.g.32
houa, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomen Iehoua: ad ipsam confugiet iustus, & Prou.18.b.10
seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehoua.
Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe Act.7.g.59
spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem
libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant no- Act.9.b.13

men tuum. Ac quo apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinē in Christo corpo-
1.Cor.2.a.2 raliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulis
se quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quan-
Ierem.9.g.24 tum est Filii duntaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione
gloriari? Quis meram creaturā ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloria-
tio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ eadē à Filio precātur beneficia
quæ à Patre: quo docemur nō modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cæ
lestis Pater, sed potentiæ cōmunione Filium ipsum esse authorē. Quæ practica notitia cer-
tior haud dubiè solidiórque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deū
præsentissimū conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari,
ac sanctificari sentit.

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendam petenda est
probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Mosis in creationis historia,
Gen.1.a.2 Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia ostendit non
modo pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed an-
tequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa cōfusa mole Spiritum fuisse ope-
Iesa.48.c.16 ratū. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Iesaiam, Et nūc Iehouah mi
sit me & Spiritus eius: quia summū in mittēdis Prophetis imperium cum Spiritu sancto
communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis
erit ex familiari vsu. Longe enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: &
nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia susti-
net, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarū numero eximitur, quòd
nullis circunscribitur finibus. sed suum in omnia vigorem transfundendo, essentiam, vi
tam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinū est. Deinde si regeneratio in vitam
incorruptibilem quauis præsenti vegetatione superior est & multo excellentior, quid de
eo censendum est cuius ex virtute procedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio vi
gore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque eius modò, sed futu
ræ quoque immortalitatis. Denique in ipsum omnia, vt in Filiū, conferuntur quæ maxi-
1.Cor.2.c.10, & d.16. mè propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus
est inter creaturas consiliarius. sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen
1.Cor.12.b.10 Dominus Mosi pronūtiet, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem
Exod.4.c.11 venimus, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificā. iustificatio nostra,
eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari po
test: quoniam vnus est Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in pri-
1.Cor.12.b.11, & seq. mis notatu est sententia illa Pauli, Quāuis diuersa sint dona, & muliplex variáque distri-
butio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum nō modò principium vel originē statuit,
sed etiam authorem. quod etiam clarius exprimitur paulo pòst his verbis, Omnia distri-
buit vnus & idē Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in Deo subsistēs, minimè ei da-
retur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit diuina potentia, &
in Deo hypostaticè residere demonstrat.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim
1.Cor.3.d.17, & 6.d.19, & 2.cor.6.d.16 nos esse templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est le-
uiter prætereundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in tem-
plū, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præ-
Aug. ad Maximinum, Epist.66 clarè dicit Augustinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia
cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentum. nunc ergo quanto
clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nosipsi esse debemus? Et Apostolus ipse
Act.5.a.3.4 nunc templum nos Dei esse, nūc Spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus verò A-
naniam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, nō hominibus mentitum esse
Ies.6.c.9. dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias Dominum exercituum loquentē inducit, Paulus Spi-
act.28.f.25.26 ritum sanctum esse docet qui loquitur. Imò quū passim dicant Prophetæ, verba quæ pro-
ferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde se-
quitur, verum esse Iehouah, qui præcipuus est Prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad
Iesa.63.c.10 iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias Spiritum eius sanctum
Matth.12.c.31 contristatum scribit. Postremò si blasphemia in Spiritū neque in hoc seculo neque in fu-
marc.3.d.29 turo remittitur, quum veniam obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hinc asseritur
luc.12.b.10 diuina eius maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile est. Sciens ac vo-
lens supersedeo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est cita-

re ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt,& Spiritu oris eius omnis virtus eorum,vt Psal.33.b.6
probarent non minus Spiritus sancti opus esse mũdum quàm Filii. Sed quum in Psalmis
vsitatũ sit bis idẽ repetere, & quũ apud Iesaiã Spiritus oris idẽ valeat atque sermo, infirma
illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui quibus solidè inniterẽtur piæ mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clarius se patefecit Deus,ita etiam in tribus personis fami Iesa.11.a.4
liarius innotuit. Sed ex multis testimoniis vnũ hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria
sic connectit,Deum,fidem,& Baptismum vt ab vno ad aliud ratiocinetur:nempe quia v- Ephes.4.a.5
na est fides,vt inde vnum esse Deum demonstret:quia vnus est Baptismus,inde quoque v-
nam esse fidem ostendat.Ergo si in vnius Dei fidem ac religionẽ initiamur per Baptismũ,
nobis necesse est verum censere Deum in cuius nomen baptizamur.Nec verò dubium est
quin hac solenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari volue-
rit Christus quum diceret,Baptizate eos in nomẽ Patris,& Filii,& Spiritus sancti.siquidem Matt.28.d.19
hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui solida claritate apparuit in Pa
tre,Filio,& Spiritu.vnde planè cõstat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus
vnus cognoscitur.Et sanè quum fides non circunspicere huc & illuc debeat, neque per va-
ria discurrere,sed in vnum Deum spectare,in eum conferri,in eo hærere:ex eo facilè cõsti
tuitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramen-
tum est fidei Baptismus,Dei vnitatẽ nobis confirmat ex eo quòd vnus est.Hinc etiam con
ficitur,vt nonnisi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius
nomen baptizamur.Quid ergo sibi vult Christus,quum in nomine Patris & Filii & Spiri-
tus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum
esse?id verò quid aliud est, quã clarè testari Patrem,Filium & Spiritum vnum esse Deum?
Itaque quũ fixum illud maneat Deum vnũ esse non plures, Verbum & Spiritum nõ aliud
esse quàm ipsam Dei essentiã constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui
Filii diuinitatẽ confitentes, Dei substãtiam illi adimebant.Nec absimilis Macedonianos
rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi vole-
bant. Nam vt sapientia, intelligentia,prudentia,fortitudo,timor Domini,ab ipso profi-
ciscuntur:ita vnus ipse est sapientiæ,prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secun-
dum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtcunque illæ variè diuidantur, idem 1.Cor.12.b.11
tamen & vnus manet,inquit Apostolus.

17 Rursum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur.
In qua tamen excutienda,quanta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mysterii ma In Serm. de
gnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Gregorii Nazianzeni arridet, οὐ φθά- sacro Baptis.
νω τὸ ἓν νοῆσαι, ϗ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, ϗ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non possum vnum cogi-
tare quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria possum discernere quin subitò ad v-
num referar. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum indu-
camus quæ cogitationem seorsum distractam detineat,ac non ad illam mox vnitatem re
ducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris,Filii,& Spiritus vocabula, nequis nu-
da epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem,non
diuisionem Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendũt loci quos iam citauimus:
quia Sermo non fuisset apud Deum nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset
apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit Iohan.5.e.32,
qui testimonium sibi perhibet. Atque huc tendit quod alibi dicitur Patrem per Verbum & 8.b.16,&
omnia creasse: quod non poterat nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non de alibi.
scendit Pater in terram,sed is qui à Patre exiit:nõ mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo
missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quo-
que vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est.Quis enim asserere sustineat,tum de- Iohan.1.c.18
mum sinum Patris ingressum Filium quum è cælo descendit ad suscipiendam humanita-
tem?Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus san- Iohan.14.b.
cti à Patre distinctionẽ Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autẽ 6,& 15.d.26
quoties alium vocat: vt quũ alium consolatorẽ ab se mittendũ denuntiat,& alibi sæpius. Iohã.14.b.16

18 Enimuero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari
nescio an expediat. Solent id quidem interdũ facere veteres: sed simul fatẽtur plurimum
differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnẽ audaciam hîc reformi-
dem:ne siquid intempestiuè productum fuerit,aut malignis calumniæ,aut rudibus hallu
cinationis ansam præbeat. Quam tamẽ Scripturis notatam distinctionem animaduerti-
mus,subticeri non conuenit. Ea autem est,quòd Patri principium agendi,rerúmque om-
niũ fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia,consiliũ,ipsáque in rebus agendis dispen

ſatio: at Spiritui virtus & efficacia aſsignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filii quoque & Spiritus æternitas eſt, quando nunquam Deus ſine ſapiẽtia virtutéque ſua eſſe potuit, in æternitate autem non eſt quærẽdum prius aut poſterius: non eſt tamen inanis aut ſuperuacua ordinis obſeruatio, dũ primus recenſetur Pater, deinde ex eo Filius, poſtea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuſcuiuſque eò ſponte inclinat vt primò Deum conſideret, deinde emergentem ex eo ſapientiam, tum poſtremò virtutem qua conſilii ſui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre dũtaxat exiſtere dicitur Filius: à Patre ſimul & Filio Spiritus. multis id quidẽ locis, ſed nuſquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi ſcilicet idem Spiritus, nunc Chriſti, nunc eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, promiſcuè
1.Pet.1.d.11 vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Chriſti fuiſſe teſtatur, quo vaticinati ſunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuiſſe Dei Patris.

19 Porrò ſimpliciſſimã Dei vnitatẽ adeò non impedit iſta diſtinctio, vt Filium inde probare liceat vnum eſſe cum Patre Deum, quia vno ſimul cum eo Spiritu conſtet: Spiritum autẽ non aliud eſſe à Patre & Filio diuerſum, quia Patris & Filii ſit Spiritus. Siquidẽ in vnaquaque hypoſtaſi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd ſubeſt ſua vnicuique proprietas.
Iohã.14.b.10 Pater totus in Filio eſt, totus in Patre Filius, quemadmodũ ipſe quoque aſſerit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla eſſentiæ differentia ſeiungi alterũ ab altero ſcriptores Eccleſia-
Auguſtinus ſtici concedunt. His appellationibus quæ diſtinctionem denotant (inquit Auguſtinus) hoc
Homil. de ſignificatur quòd ad ſe inuicem referuntur, non ipſa ſubſtantia qua vnum ſunt. Quo ſen-
temp.38.de Trinit.&col. ſu conciliandæ ſunt inter ſe veterum ſententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderẽtur.
ad Paſcentiũ Nunc enim Patrem Filii principium eſſe tradunt: nunc Filium à ſeipſo & diuinita-
Epiſt.174 tem & eſſentiam habere aſſeuerant, adeóque vnum eſſe cum Patre principium. Eius diuer
Cyril.lib.7. de Trinit. I- ſitatis cauſam bene ac perſpicuè explicat Auguſtinus alibi, quũ ita loquitur, Chriſtus ad ſe
dem lib.3. Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rurſúſque, Pater ad ſe Deus dicitur, ad Filium di-
Dialog. citur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non eſt Filius: quòd dicitur Filius ad Patrẽ, non
Aug.in Pſal- eſt Pater: quòd dicitur ad ſe Pater, & Filius ad ſe, eſt idem Deus. Ergo quum de Filio ſine Pa
mum 109,& Tract. in Io- tris reſpectu ſimpliciter loquimur, bene & propriè ipſum à ſe eſſe aſſerimus: & ideo vnicũ
han.39 vocamus principium: quum verò relationẽ quæ illi cum Patre eſt notamus, Patrem Filii
Aug.in Pſal- principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Auguſtini de Trinita-
mum 68 te totus verſatur. Longè verò tutius eſt in ea quam tradit relatione ſubſiſtere, quàm ſubtilius penetrando ad ſublime myſterium, per multas euanidas ſpeculationes euagari.

20 Ergo quibus cordi erit ſobrietas, & qui fidei mẽſura contenti erunt, breuiter quod vtile eſt cognitu accipiant: nempe quum profitemur nos credere in vnũ Deum, ſub Dei nomine intelligi vnicam & ſimplicem eſſentiam, in qua comprehẽdimus tres perſonas vel hypoſtaſeis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritũ, quàm Patrem deſignari. vbi autem adiũgitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita diſtinguimus inter perſonas. Quia verò proprietates in perſonis ordinem ſecum ferunt, vt in Patre ſit principium & origo: quoties mentio fit Patris & Filii ſimul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas eſſentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamẽ ex Filii & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè viſum fuerit Apoſtolos aſſerere Filium Dei illũ eſſe quem Moſes & Prophetæ teſtati ſunt eſſe Iehouah, ſemper ad vnitatem eſſentiæ venire neceſſe eſt. Proinde nobis ſacrilegium deteſtabile eſt, Filium vocari alium Deum à Patre: quia ſimplex Dei nomẽ relationem non admittit, nec poteſt Deus ad ſeipſum dici hoc vel illud eſſe. Iam quòd nomen Iehouæ indefi-
1.Cor.12.c.9 nitè ſumptum in Chriſtum cõpetat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Chriſti reſpõſum, Sufficit tibi gratia mea, ſubiicit paulo pòſt, Vt inhabitet in me virtus Chriſti. Certum enim eſt nomẽ Domini pro Iehouah illic eſſe poſitum: atque ita reſtringere ad perſonam Mediatoris, friuolum eſſet ac puerile: quando abſoluta eſt oratio quæ Filium cum Patre non cõparat. Et ſcimus ex recepta Græcorũ conſuetudine Apoſtolos paſſim nomẽ κυρίου ſubſtituere in locum Iehouah. Et ne procul quærẽdum ſit exemplum, non alio ſenſu orauit Dominũ Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis
Act.2.e.16 à Petro, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Vbi nomẽ hoc peculiariter Fi-
ioel.2 g.28 lio aſcribitur, aliam eſſe rationem conſtabit ſuo loco. nunc tenere ſatis eſt, quum abſolutè Paulus Deum rogaſſet, ſtatim ſubiicere nomen Chriſti. Ita & totus Deus à Chriſto ipſo Spiritus nuncupatur. Nihil enim obſtat quominus tota ſpiritualis ſit Dei eſſentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehẽdatur. Quod ipſum ex Scriptura planũ fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum ſanctum, quatenus eſt hypoſtaſis totius eſſentiæ, audimus dici & Dei eſſe, & à Deo.

21 Quoniam autē Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus cōuelleret, partim de diuina Filii & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingētes pugnas semper mouit; atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accēdere conatur: hîc peruersis quorūdam deliriis occurrere operæpretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conserere maximè propositū fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostēsa fuit, ab omnibus improborū calumniis asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertásque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hic, siquando aliàs in reconditis Scripturæ mysteriis, sobriè multáque cū moderatione philosophandū: adhibita etiā multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat quàm verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definiat, quæ nondum statuere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie cōspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substātiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minimè assequitur? Quare Deo libēter permittamus sui cognitionē. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus nō est. Lib.1.de Tri. Permittemus autem si & talem concipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentū homiliæ Chrysostomi quinque aduersus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophistarū audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarēt. Nihilo enim modestius hîc se gesserūt quàm vbique solēt. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istā quæstionem incūbere curæ sit: nec in animū inducamus aut Deum vsquā inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filii, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdā plus facessit negotii & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgēt: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunque mysterii altitudinem non capiant.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderent. Porrò si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostēsum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnius Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: nō Arrio tātùm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tēpore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorū fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulsas voces quas ad cōuitiandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitū induci Deum vbi in eius essentia residere dicūtur tres Personæ, Triadéque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initiò quidem nihil in Deo fuisse distinctū, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emersit Christus Deus de Deo, Spiritū etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nænias, vt quum dicit Sermonem æternū Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucētiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbram: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secūdum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substātialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohānes Iohan.1.a.1 nondum creato mundo λόγον fuisse Deum pronūtiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrē, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed Iohan.17.a.5 necessariò sequitur fuisse hypostasin, quæ in Deo ipso intus resideret. Quāquam autē non fit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra,

1.a.2. sed essentialis Dei virtus, quũ narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. AEternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit cõfusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nõdũ potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatẽ apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc verum sit, non alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit, sic transformat, vt noua accidẽtia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandũ, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substãtialem deitatem non tantùm hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamẽ κατ᾽ ἐξοχῶ Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: idque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdũ esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantùm cõueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui
Iesa.6.a.1 Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christũ.
iohan.12.f.41 Iesa.8.c.14 Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidẽ offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus:
rom.9.g.33 quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Viuo ego: mihi fle-
Iesa.45.d.23 ctetur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc acce-
rom.14.b 11 Heb.1.c.10,& dunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent
b.6 eum omnes Angeli Dei, quæ nonnisi in vnicum Deum cõpetunt: quum tamen propria
psal 102.d.26 Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei
psal.97.b.7 proprium est, quia sit relucentia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin i-
Iesa.44.a.6. dẽ sit ille Deus qui per Iesaiã alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expen-
Ierem.10.b.11 dere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dii qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse cuius deitas sæpius apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, nõ erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatũ à Patre Filium esse dicit, à se ipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiã esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filii essentiator. Ita diuinitas Filii quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ nonnisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filii. quod tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse Deus? Fatẽtur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune nõ sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant annon cum Filio eam cõmunicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deũ nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidũ

Patris & Filii sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis propriũ quàm esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos. Exod.3.d.14

24 Falsum quidẽ esse quod sumũt, quoties absolutè fit Dei mẽtio in Scriptura, nonnisi Patrẽ intelligi, ex multis locis refellere promptũ est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suã incogitantiã, quia illic Filii nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomẽ, ideóque restringi ad Patris personã. ac eorum obiectio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquiunt, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinẽ Deum peculiariter vocari qui non solùm genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludũt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Nõ loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo seipsos iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quũ singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinã esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallaciũ redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatẽ conferret? nõ erit sapiẽs, qui æterna est Dei sapientia? nõ erit verax ipsa veritas? Quæro præterea Christúmne adorandũ censeãt. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur corã ipso omne genu, sequitur illũ esse Deũ, qui in Lege vetuit quenquã aliũ præter se adorari. De solo Patre si accipi volũt quod apud Iesaiã dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimoniũ in ipsos retorqueo, quãdo videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christũ in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datũ esse in cælo & in terra: quia etsi extẽditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personã, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tãtam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Porrò æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomẽ est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum? Iam vtcunque obstrepãt, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redẽptoris describit qui nõ modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiũt, Christũ fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principiũ diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commentũ illud, solius Patris essentiã esse propriã, quasi Filii deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellãt Deũ. Si concedant Filium esse Deũ, sed secundũ à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Mosis personarũ distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginẽ nostrã. vident tamen pii lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatũ, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filii & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubẽdi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutũ esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi cõsentaneum non esset, acsi Sermo ipse non esset spiritualis naturæ. Quòd si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filiũ comprehendi colligo. Subiicit tamẽ continuo pòst, non alios probari cultores Patri nisi qui cũ in spiritu & veritate adorant. vnde alterum cõsequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

Matt 19.c.17
1.Tim.1.d.17
Philip 2.b.10
Iesa.44 a.6
Philip.2.a.6.7
Iesa.25.c.9
Gene.1.e.26
Ioh.4.d.24

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentiæ. Atqui ex Scripturis docemus vnum essentialiter Deum esse, ideóque essentiam tam Filii quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos personas ab essentia, sed quanuis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separatæ essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, cócurrátne essentia ad conflandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiũt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulsitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus. Deitaté ergo absolutè ex seipsa esse dicimus. vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidé orthodoxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantùm retulerunt hoc nomen: quádo non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione cóplecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritũ, eos Filii & Spiritus essentiam exinanire palàm est. alioqui partes inter se commistæ conciderét: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset præter vmbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

26 Quòd obiiciunt, Christũ, si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia sit vnius personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici nugãtur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen ideo imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos cap. 2, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendũ igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem cóplecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior est, non secundam diuinitatem tantùm sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In superiore gradu Patrem locat, quatenus differt cóspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnicam Dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendi. Et certè ideo ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verum Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

Iohan. 17. a. 3

Iohan. 16. a. 7.

1. Cor. 15. c. 24

Iohan. 1. a. 1

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternũ Deum Israel, vel pudéda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patré Christi negabát illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrũ è labe mundi productũ. Itaque in hoc totus est, vt palàm faciat non aliũ prædicari in Scriptura Deũ quàm Christi Patrem, & perperá alium excogitari, ac proinde nihil mi-

rum si toties concludat non alium fuisse Deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quàm Christũ. Porrò siquis excipiat fuisse Patrẽ, in promptu erit responsio, dum pro Filii diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quinetiã ex sexto capite lib.3 tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò absolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap.46 non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi cõiunctim tam Filiũ quàm Patrem prædicatũ fuisse Deum contẽdit à Prophetis & Apostolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omniũ acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortẽ crucis. Interea paulo pòst affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manũ, & Patribus apparuit. Iam siquis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israel, regerã quod idem scriptor apertè tradit, Christũ vnum & eundem existere: sicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap.9. lib.4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorũ est Deus. Et eiusdẽ libri cap.12 interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus.

Lib.3. cap.9
Cap.12. eiusdem libri.
Cap.16. eiusdem libri.
Cap.18 & 23 eiusdem lib.

28 Tertullianũ nihilo verius patronum sibi asciscunt. quia etsi asper interdũ & spinosus est in suo loquendi genere, summã tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nẽpe quum vnus sit Deus, dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitate, & nihilominus vnitatẽ dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substãtia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo cõmento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiuè loqui ostendit Filii respectu, quia negat alium esse à Patre Deũ: ideóque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamẽ fieri plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeæ cõmentũ Christus nõ poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantopere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonẽ & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantùm & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo pòst, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere simplicibus.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamen eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil næniis illis quæ sub Ignatii nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallẽdum se instrunut. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiusquam probati scriptoris authoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento siquid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, nõ dissimulat. Quam tamen isti oppugnãt doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine

controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alii, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. de doctrina Christiana primo. an garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est: prudēter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demū, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam confido, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intēperies, minimè placādos suscipio. Certè nihil astutè præterii quod mihi aduersum esse putarē: sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parū prodessent, & lectores grauarēt superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater? quādo stultè fingitur continuus actus generādi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo personas substitisse.

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis. CAP. XIIII.

Iesa. 40.c.21 QVANQVAM falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorū ambitu non didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenii nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expressius illis depingi verū Deum. Nam quū euanida sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatū est tempus, vt cōtinua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprime vtilis est cognitio, nō tantùm vt prodigiosis fabulis, quæ in AEgypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nósque in sui admirationem magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa subsannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, sed otiosus immēsum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatū millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimū finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eousque penetrare cōtendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiā probaret, cōsultò voluit celatū esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibriū quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus: respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc nō minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernūt oculi vel senio obtusi, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuentur: ita, quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanescimus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent, quia nunc frustra monentur, serò horribili interitu sentient quanto satius fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus
Lib de Gene. contra Manich. cælum obscurēt. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur vbi superior eius volūtate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudēter admonet, nō minus perperam de im-
Lib. 11. de Ciuitate Dei. mensis temporū quàm locorū spatiis quæstionē moueri. Certe quantūuis latè pateat cælorum circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc siquis cum Deo expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon piis omnibus detestabilis erit petulantia? Eodem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundū ante innumera secula non cōdiderit. Vt suæ cupiditati morem gerāt, extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circūferentia, non satis multa occurrāt quæ inæstimabili suo fulgore absorbeāt sensus omnes nostros: quasi intra sex annorum millia non satis multa documēta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exerceant. Ergo libenter maneamus inclusi his cācellis, quibus nos circunscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

2 Eiusdem rationis est quòd narrat Moses, non momento sed sex diebus absolutū fuisse

Dei opus. Nam & hac circunstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quanuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertãt, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent siquæ nos tangant piæ cogitationes. Hic etiã obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum cõsulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terrã, aquas, aerem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamilias suscipiẽs, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantum delibo si quisque attentius apud se expendat, constabit Mosen certum vnius Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantùm Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritũ nobis proponi. ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

3 Sed antequam de hominis natura plenius disserere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facilè licet eorũ esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quanuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimẽtis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarũ & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis affícta diuinitas. Emersit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non cõstaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & αὐτουσία, id est, à seipso existentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodãmodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale cõceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mũdi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo nõ & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrẽt. Quo cõsilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omniũ conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagẽtur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subticeat prorsus vel leuiter tantùm & cursim attingat, nostri quoque officii est, libenter ignorare quæ non conducunt.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nonne peruicaciæ magis quàm diligentiæ est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet anxiè percontari quoto die præter astra & planetas alii quoque magis reconditi cælestes exercitus esse cœperint? Genes.1.a.1 Ne longior sim, meminerimus hic, vt in tota religionis doctrina, tenẽdam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et

quia Dominus nõ in friuolis quæstionibus,sed in solida pietate,timore nominis sui, vera fiducia,sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus.Quamobrem,si ritè sapere volumus,relinquẽda sunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus,multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi,& maiori voluptati esse quàm quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verùm, nisi Christi discipulos esse nos piget,eam quam ipse methodum præscripsit,sequi ne pigeat.Ita fiet vt eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus,à quibus nos reuocat,non tantùm abstineamus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicunque fuerit, nemò negauerit multa subtiliter & argutè in cælesti Hierarchia disputasse: verùm siquis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem.Theologo autem non garriendo aures oblectare,sed vera, certa, vtilia docendo, conscientias confirmare propositum est.Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapsum referre
2.Cor.12.a.2 non quæ didicit,sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat,non modò nihil tale prodidit,sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana.Illa ergo nugatoria sapientia valere iussa, ex simplici Scripturæ doctrina cõsideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

5 Angelos esse cælestes Spiritus quorum ministerio & obsequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit,passim in Scriptura legitur:vnde & hoc illis nomẽ attributum est quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad se hominibus manifestãdum. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes,ex simili ratione sumptæ sunt.Exercitus vocatur,quia vt satellites principem suum circundant,eius maiestatẽ exornant & conspicuam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capessenda illius iussa,vt simul ac annuerit,operi se accingant,vel potius sint in opere. Talem imaginem throni Dei,ad declarandam eius magnificentiam, cum alii Prophetæ de-
Dan.7.c.10 scribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas astitisse dicit, quum Deus tribunal conscendisset.Quoniam verò vim ac fortitudinem manus suæ Do-
Colos.1.b.16 minus per ipsos mirabiliter exerit ac declarat,inde Virtutes nominantur.Quia verò im-
Ephes.1.d.21 perium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc Dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei,Throni quoque hac ratione appellantur.Quanquam de hoc postremo nihil velim asserere:quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam cõgruit. Verùm hoc nomine omisso,prioribus illis sæpe vtitur Spiritus sanctus ad commẽdandam Angelici mi-
Gen.18.a.1, & 32.a.1,& f.28. Iosu.5.d.14 iudic.6.c.14 & 13.d.22 nisterii dignitatem.Neque enim æquum est,sine honore præteriri ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non semel Dii nuncupantur, quòd in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræsentant.Tametsi enim mihi nõ displicet quod veteres scriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ,Iacob,Mosi & aliis apparuisse commemorat,Christum fuisse Angelum illum interpretantur:sæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomẽ illis tri-
Psal.82.b.6 buitur. Neque id mirum videri debet. nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei,qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione: longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

6 Quod autem ad consolationem nostram fideique cõfirmationem facere maximè poterat,in eo docendo plurimum insistit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & administros.Ideòque commemorat,pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, solicitudinem gerere nequid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum,Ecclesiæ ca-
Psal.91.c.11. put,deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in o-
Psal.34.b.8. mnibus viis tuis. In manibus portabunt te,ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item,
Genes.16.c.9. Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum,& eruit eos.Quibus osten-
Ibidẽ.24.a.7. Ibidẽ.48.c.16 dit Deus,sese eorum quos custodiendos suscepit,tutelam Angelis suis delegare. Secũdum
Exo.14.d.19. hanc rationem Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam,& dominæ suæ reconcilia-
& 23.d.20. ri iubet.Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducẽ itineris ipsius. Iacob in bene-
Iudic.2.a.1, & 6.b.11,& dictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab
13.a.10. omni malo,prosperari eos faciat.Sic Angelus protegendis Israelitici populi castris præfe-
Matth. 4.b.11 ctus fuit:& quoties voluit Israelem Deus redimere è manu hostium,Angelorum ministe-
luc.22 e.43 rio vindices excitauit. Sic denique(ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo mi-
Mat. 28.b.5.7 luc.24.a.5, nistrarunt, & ei adfuerunt in omnibus angustiis. Eius resurrectionẽ mulieribus, discipu-
act.1.b.10. lis gloriosum aduentũ nuntiarunt. Itaque quo istud protectionis nostræ munus impleat,

contra Diabolũ omnésque hostes nostros depugnẽt,& vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt exequũtur. Quemadmodũ legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrii vna nocte confecisse. 2.Reg.19.g.35 iesa.37.g.36

7 Cæterùm an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorũ defensionem, pro certo asserere nõ ausim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præsides destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commẽdata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habẽdum, non tantùm vni Angelo vnũquenque nostrum esse curæ: sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscentiam cõuerso, quàm super nonaginta nouẽ iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinũ Abrahæ detulerint. Nec verò frustra ministro suo monstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulo clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex cõmuni conceptione, quòd singulis fidelibus præsides assignati sint sui Angeli. Quanquã hìc quoque responderi potest, nihil obstare quominus vnũquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquã diuersos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretiũ est anxiè inuestigare quod scire nostra nõ multũ refert. Nam si cui hoc non satisfaciet, omnes cælestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, nõ video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelũ vnũ peculiariter custodẽ sibi datũ. Qui verò ad vnũ Angelũ restringunt quam de vnoquoque nostrũ curam Deus gerit, magnã sibi & omnibus Ecclesiæ membris iniuriam faciunt: acsi de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animosius certemus.

Daniel.10.c.13.d.20, & 12.a.1 Matt.18.b.10 Luc.15.b.7 Luc.16.e.22 2.Reg.6.d.17 Act.12.c.15

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audẽt, viderint qualẽ habeãt fundamentum. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertiũ si addere velis ex historia Tobiæ, ex significatu videri possunt pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita. etsi id in medio malo relinquere. Quantũ ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones, à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elisæi minister: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen Scriptura pro ingenii nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum præsentes fore simulac res tulerit: acsi fulgur è cælo emissum, qua solet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroque quæri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorum quorũ plena reuelatio in vltimum diem differtur. Proinde à nimia vel in quærendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

Daniel.12.a.1 Iudæ b.9 1.The.4.d.16 Matt.26.e.53 daniel 7.c.10 Psal.34.b.8

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratorios, quorũ obsequio vtitur Deus ad suorũ protectionem, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorũ opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramẽto tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorationẽ in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittã quos superius locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorũ, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere eorũ animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alii, ex quibus clarissimè euincitur revera esse spiritus naturæ subsistentis. Nã quod Stephanus & Paulus dicunt, Legẽ esse latam in manu Angelorũ: & Christus, electos fore post resurrectionẽ Angelis similes: diem iudicii ne Angelis quidem esse cognitum: se tunc venturũ cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quũ Paulus Timotheũ corã Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substãtia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in epi-

Act.7.g.53 gal.3.c.19 Matt.22.c.30, & 24.c.37 Ibidẽ 25.c.31 luc.9.d.26 1.Tim.5.d.21.

Hebr.1.b.4, & 2.d.16 stola ad Hebræos legitur, Christū excellentiorē Angelis effectum, illis non esse subiectū orbem terrarū, Christum non ipsorum, sed hominū naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus intelligamus, in quos cadant istæ cōparationes. Et ipse author epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fideliū animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iā citauimus, Angelos puerorū semper videre faciē Dei, eorū præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mirari multiplicē Dei gratiā in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodē pertinet quòd sanctis Patribus toties apparuerūt sub forma hominū, loquuti sunt, excepti etiā fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatū quē obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniēdos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulāt.

Ibidē 12.f.22

Malac.3.a.1.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerunque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorū ministros esse ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil nō honoris deferendū illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos trāsferātur. Ita videmus Christi gloriā superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratā, quū immodicis elogiis Angeli præter Dei verbū cumularētur. Neque vllū ferè antiquius est vitiū ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidē Paulo etiam fuisse magnū certamen cum nōnullis apparet, qui sic Angelos euehebāt vt Christum propemodū in ordinem redigerent. Hinc tanta solicitudine vrget in Epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse anteferendū, sed ipsis quoque bonorū omnium esse authorē: ne eo derelicto, ad illos cōuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos, fonte hauriūt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil est magis procliue quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ nonnisi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, Deum adora.

Cap.1.b.16, & c.20

Apo.19.b.10

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus si expēdamus cur per eos Deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Nō facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit: tantum abest vt ad leuandam difficultatē sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in bonā spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidē vnum satis superque esse deberet, quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circunsideri: quæ nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehēdere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites quibus procurandam salutē nostram mādauerit. horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd post illam simplicem promissionem de vnius Dei protectione, adhuc circūspectamus vnde veniat nobis auxiliū. Sed quia Dominus, pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantū eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montē obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternabatur quasi actum de se ac domino suo esset. Hîc Elisæus Deum precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

2.Reg.6.d.17

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabiliatur. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt cōparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illā Elisæi sententiā confugiamus, plures esse pro nobis quàm cōtra nos. Quàm igitur præposterū est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt cōstituti vt præsentiorē eius opem nobis testentur? Abducunt autē, si nō rectā ad ipsum manu ducūt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hærere ac penitus infixū esse animis nostris debet, Angelos in terrā ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum. Quo indicatur sola Chri

Gen.28.c.12

sti intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniát, sicut ipse affirmat, Posthac videbitis cælos apertos & Angelos descendentes ad Filium hominis, Ioh.1.g.51. Itaque seruus Abrahæ, Angeli custodiæ commendatus, nó propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt misericordiam suam erga Abrahamũ exerat. Quemadmodum enim nó ideo potentiæ bonitatísque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiatur: ita nó opem suam ideo in ipsorũ ministerio nobis promittit, vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærẽdo per Angelos ad Deũ aditu, & ipsis in hũc finem colendis, quo Deum faciliorẽ nobis reddant: quam superstitiosi curiosique homines conati sunt in religionẽ nostrã ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

Gen.24.a.7

Vide Plat. in Epinomide & Cratylo.

13 Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt soliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aeris, leo rugiẽs dicitur: nó aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tũ ad pugnam capessendã paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam Diabolum dixit circuire instar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctam nó cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aeris, potestatibus tenebrarum, & nequitiis spiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum támque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hostem audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimũ, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimũ nobis assiduè imminere præmoniti: nó socordia vel ignauia opprimi nos finamus, sed ex aduerso erectis excitatísque animis, pedẽ figamus ad resistendũ. & quia hæc militia nó nisi morte finitur, ad perseuerantiã nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscii, Dei opem inuocemus, nec quicquã tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & robur & animos & arma subministrare.

1.Pet.5.b.8

Ephes.6.b.12

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denũtiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septẽ dæmoniis quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quòd si eiecto semel dæmonio locum iterum patefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnũ obsedisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne paucitate contempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidiæ indulgeamus. Quòd autem singulari numero sæpe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis, qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodũ enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorũ factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & angelis eius.

Marc.16.b.9

Matt.12.d.42

Luc.8.d.30

Matt.25.d.41

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamẽ accendere nos decet, quòd aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnũ Christi asserendum animati sumus vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostræ cura nos tangit, nec pax nec induciæ cum eo nobis esse debent qui in eius perniciem assiduè insidias tendit. Talis autem describitur Genesεos cap.3, vbi hominem ab obediẽtia quam Deo debebat abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominẽ ipsum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrumpẽdum vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mẽdacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatẽ Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in æternũ interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignũ ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriã Dei & hominũ salutem impetendã factum est, summã prauitatẽ esse oportet. Hoc etiam significat Iohannes in epistola sua, quũ scribit eum ab initio peccare. Siquidẽ intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorẽ, ducem, architectũ.

Matt.13.d.28

Ioh.8.f.44

16 Atqui quum à Deo conditus sit Diabolus, hanc malitiam quã eius naturæ tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi accersiuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodiisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratione denũtiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia nõ stetit in veritate. Certè quum in veritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem facit mendacii, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autẽ hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis scire? Fremunt nonnulli quòd non ordine & distinctè lapsum illum, eiúsque causam, modũ, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subticeri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de Diabolorum natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumẽta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrũ & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerant nec seruarãt suam originem, sed reliquerant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

Iohan.8.f.44 — 2.Pet.2.a.4 — Iudæ a.6 — 1.Tim.5.d.21

17 Quãtum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad excipiẽda mãdata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mẽdacii in ore omnium Prophetarum: & à Domino amãdatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impii regis peccata. Et alibi scribitur, plagas AEgyptiis fuisse à Deo inflictas per angelos malos. Secundum hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationẽ incredulorum opus esse Dei, quũ antea vocasset operationem Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cũ huius operibus dissidere, hanc repugnãtiam & hoc certamen à Dei permissione pendêre simul asserimus. De voluntate iam non loquor, nec etiã de conatu, sed de effectu tantúm. Quando enim improbus est natura Diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad contumaciam & rebellionẽ fertur. Hoc igitur à seipso suáque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ suæ fræno vinctum constrictúmque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

Iob 1.b.6, & 2.a.1 — 1.Reg.22.c.20 — 1.Sam.16.c.14, & 18.c.10 — Psal.78.e.49. — 2.Thess.2.c.9.11

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, provt libitum est, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur insidiis, incursionibus solicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorũ animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare Diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quẽ deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domãdæ superbiæ sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de cõterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Cõsternantur quidẽ sæpe, sed nõ exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidẽ vt eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem veniæ relinquit Paulus, etiam siqui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac vi-

Ephes.4.f.27 — 1.Pet.5.c.8 — 2.Cor.12.b.7 — Gen.3.c.15 — 1.Sam.24.a.1

ta, vbi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autē, quū carne nostra exuti, secundū quā infirmitati obnoxii adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hūc modū, vbi suscitatur erigitúrque regnū Christi, Satā cū sua potestate cōcidit. quemadmodū ait Dominus ipse, Videbā Satanā qua si fulgur de cælo cadentē. Hoc enim respōso cōfirmat quod de prædicationis suæ potētia retulerāt Apostoli. Itē, Quū princeps occupat atriū suū, in pace sunt omnia quæ possidet. quū autē superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hūc finē Christus moriēdo, vicit Satanā, qui habebat mortis imperiū: & triumphū de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant. alioqui centies eam pessundaret singulis momētis. Nā (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillū cōtra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Non ergo in animas fideliū permittit Deus regnum Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mūdum sine controuersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis contumacibus. & meritò: sunt enim impii omnes vasa iræ. Ideo cui potius quàm diuinæ vltionis ministro subiicerentur? Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filii Dei agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerūt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filii propriè censentur.

Rom.16.c.20 | Luc.10.c.18 | Luc.11.c.21 | 2.Cor.4.a.4 | Ephes.2.a.2 | Iohan.8.f.44 | 1.Iohan.3.b.8

19 Quemadmodum autem superius refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellēdi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primùm quū immūdi spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarūt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filii Dei cum diaboli filiis tam à Christo quàm ab Iohanne conferuntur, nónne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Iohānes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelū inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanā cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt, quàm sentire incipiunt a Dei iudicio, & præcipuè sensuri sunt in resurrectione. Fili Dauid, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationē seruandos, &c. Quàm ineptæ locutiones forēt, destinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis esse præparatum, iam torqueri ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturæ testimoniis parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mētes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautiores.

Iohan.7.f.44 | Iohan.3.b.10 | 1.Iohan.3.b.8 | Iudæ b.9. | Iob.1.b.6, & 2.a.1 | Matth.8.d.29 | Ibidē 25.d.41 | 2.Pet.2.a.4

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauersum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operæpretium est in primis tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde viris, Basilio præsertim & Ambrosio, copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælum & terram: hinc omne genus animalia résque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumeram rerum varietatem, suam vnicuique generi naturā indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: &, quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum saluæ conseruētur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum

ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagandi contuliſſe, ne ſuo interitu prorſus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit abſolutiſſima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non ſecus atque amplam ac ſplendidam domum, exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſupellectile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominem formando, eúmque tam ſpecioſo decore, tótque ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen edidiſſe. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non eſt propoſitum, ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe. Melius enim eſt, vt iam monui lectores ex Moſe & aliis qui mundi hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

21 Quorſum verò tendere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei conſideratio, pluribus diſputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæſtio, & quantum præſentis inſtituti intereſt, paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapiētia, potentia, iuſtitia, bonitas in mundi compoſitione reluceat, nullus orationis ſplendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ, bonitatis, potentiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contemplamur, non tantùm eas fugiēte oculo percurramus, & euanido (vt ſic loquar) intuitu: ſed in ea cogitatione diu immoremur: eam ſeriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico verſamur genere, ab iis ſuperſedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio ſtudeam, tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cæli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primùm vniuerſalem regulam ſequantur, vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes, non ingrata vel incogitātia vel obliuione tranſeant: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiantur in ſuis cordibus. Prioris exemplum eſt, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc ſtellarum multitudinem quæ in cælo eſt, tam diſpoſita ſerie ordinare & aptare vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius: alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus vt moueri nequeant: aliis liberiorem curſum concedere, ſed ita vt errando non vltra ſpatium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, mēſes, annos & anni tēpora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatē dierum ad tale temperamentū redigere vt nihil confuſionis habeat. Sic quoque dū potentiā obſeruamus, in ſuſtinēda tanta mole, in tam celeri cæleſtis machinæ volutatione gubernanda, & ſimilibus. Hæc enim paucula exēpla ſatis declarant quid ſit Dei virtutes in mūdi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totā rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus. quādo tot ſunt diuinæ potētiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapiētiæ documenta, quot ſunt in mūdo rerū ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potētiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationē, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus, vt paulo antè admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momēto totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complemētum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidentiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quātæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquam naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluentia fuiſſe expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omnino rerū eſt in toto orbe. Certum eſt, non ideo feciſſe quo nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiā, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, ſimul in mētem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorū omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciāt: cuiuſcūque rei fructum percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarū actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

Gen. 1. d. 28, & 9. a. 2

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur. CAP. XV.

IAM de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimé: sed quia, vt initio diximus, nō potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est: nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multū prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nūc tamen integræ naturæ descriptione cōtenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendimus, operæpretium est tenere qualis ab initio cōditus fuerit. Cauendū est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitii, à Deo quodámodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpámque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libēter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscurius) sugillare: cuius in cōtumeliam recideret siquid vitii inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnē inhiare subterfugiis omnibus, quibus vtcūque deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandū est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendū est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectū fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellētia gloriari qui non solùm habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fictoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

2 Porrò hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet. atque animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdum spiritus vocatur. etsi enim dum simul iungūtur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur spiritus, tantundem valet atque anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Eccles.12.c.7 Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deum esse perpetuum eius custodem. Luc.23.f.46 Act.7.g.59 Qui verò animam imaginantur ideo spiritum dici quia flatus sit, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostēdit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obcæcatos, vt se à morte fore superstites non cogitent. interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certe conscientia, quæ inter bonum & malum discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essētia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit. vnde sequitur, essentia præditam esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei esse clamitent, totidem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longius se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælū & terram, naturæque arcana perlustrās, & vbi secula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerēs sua serie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine aliquid à corpore separatū. Deum inuisibilem & Angelos intelligentia cōcipimus, quod minimè in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominē obstupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earū rerum quæ nūquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurū tempus præsagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splēdidiore verborū ornatu magnificè extollūt: sed apud pios

lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentiale quiddã esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tãdem vltimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrũt, non solùm manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomẽ ad eam trãsferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quũ hortatur fideles Paulus vt se mũdent ab omni quinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati cõstituit. Petrus quoque Christũ vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de æterna animarũ salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiã animæ haberent. Eodẽ spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animã suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dũ timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ à Deo distinguens, qui vnus est pater spirituum, nõ potuit clarius animarum essentiam asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahæ: & rursum diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tãtùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd spiritus & Angelos esse non crederent.

1.Cor.7.a.1 — 1.Pet.1.b.25 — 1.Pet.1.b.9 — Ibid.2.b.11 — Heb.13.c.17 — Matt.10.c.28 — luc.12.a.5 — Hebr.12.c.9 — Luc.16.e.22 — 2.Cor.5.b.6.8 — Act.23.b.8

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginẽ Dei. Quãuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedẽ in anima esse dubium non est. Non inficior quidẽ, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehemẽtius cõtendam, siquis censeri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælúmque videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus. modò fixum illud maneat, imaginẽ Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualem esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse ingeniosum) imaginẽ Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ in homine locare suam imaginem, quia vtcunque stetisset Adam integer, Christus tamen futurus fuerit homo. Ita secũdum eos corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginem? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritũ distinctio, si hic illum nominet suam imaginẽ. Adhæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit Spiritum sanctu referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinẽ. Et quum Filii quoque personæ sermo ille, Faciamus hominem, &c. cõmunis sit, eum suiipsius imaginẽ sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nonnisi ad Christi hominis typũ vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne erat: quum Scriptura lõgè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatũ fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine, & similitudine, dum interpretes differẽtiam quæ nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tritas esse repetitiones quibus rem vnam bis explicant. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophantur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginẽ, statuant in substãtia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominẽ creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem. quasi diceret se hominẽ factur ũ, in quo seipsum velut in imagine repræsentaret, propter insculptas similitudinis notas. Itaque Moses paulo pòst idem recitãs, imaginem Dei bis ponit, omissa similitudinis mẽtione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animã cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totũ Adam, cui no-

Gen.1.d.27 — Ibidem c.26

mē à terra vnde ſumptus eſt, impoſitū fuit. friuolū inquam ſani omnes lectores hoc iudicabūt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti ſubiicitur anima: nec rurſum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligētia competit. Quanuis ergo anima non ſit homo, abſurdū tamen non eſt, eum animæ reſpectu vocari Dei imaginem: etſi principium quod nuper poſui retineo, patere Dei effigiem ad totam præſtantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animātium ſpecies. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compoſitos ad rationem, ſenſus omnes recto ordine temperatos, veréque eximiis dotibus opificis ſui excellentiam referret. Ac quanuis primaria ſedes Diuinæ imaginis fuerit in mēte & corde, vel in anima eiúſque potētiis: nulla tamen pars fuit etiam vſque ad corpus, in qua non ſcintillæ aliquæ micarēt. Certùm eſt in ſingulis etiam mūdi partibus fulgere lineamēta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam ſubeſſe antitheſin quæ hominem ſupra alias omnes creaturas extollat, & quaſi ſeparet à vulgo. Neque verò negandū eſt, Angelos ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, quando ſumma noſtra perfectio, teſte Chriſto, erit ſimiles illis fieri. Sed non fruſtra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moſes: præſertim quum viſibiles tantum creaturas homini comparet. Matth. 22.c. 30

4 Nondum tamen data eſſe videtur plena imaginis definitio niſi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus ſpeculum cenſeri debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognoſci poteſt. Quin Adam, vbi excidit è gradu ſuo, hac defectione à Deo alienatus ſit, minimè dubium eſt. Quare etſi demus non prorſus exinanitam ac deletam in eo fuiſſe Dei imaginem, ſic tamen corrupta fuit, vt quicquid ſupereſt, horrenda ſit deformitas. Ideóque recuperandæ ſalutis nobis initium eſt in ea inſtauratione quam conſequimur per Chriſtum, qui etiam hac de cauſa vocatur ſecundus Adam: quia nos in veram & ſolidam integritatem reſtituit. Quanuis enim viuificantem ſpiritum quo donantur à Chriſto fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ menſuram in regeneratione commendet: non tamē alterum illud caput tollit, hunc regenerationis eſſe finem, vt nos Chriſtus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet ſecūdum imaginem eius qui creauit illum. Cui reſpondet illud, Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt. Iam videndum eſt quid maximè ſub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem ſynceram iuſtitiam, & ſanctitatem. vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmque omnium ſanitate conſpicuam fuiſſe Dei imaginem. Quanquam enim fateor ſynecdochicas eſſe loquendi formas, non poteſt tamē principium hoc cōuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum eſt, in ipſa etiam creatione tenuiſſe ſummum gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Chriſti ſpeculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nūc vt Chriſtus perfectiſsima ſit Dei imago, ad quam formati ſic inſtauramur, vt vera pietate, iuſtitia, puritate, intelligentia imaginem Dei geſtemus. Quo poſito, Oſiandrica illa de figura corporis imaginatio per ſe facilè euaneſcit. Quòd autem vir ſolus imago & gloria Dei vocatur apud Paulū, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum reſtringi ex contextu patet. At ſub imagine cuius ſit mentio, comprehendi quicquid ad ſpiritualem & æternam vitam ſpectat, iam ſatis probatum eſſe arbitror. Hoc idem aliis verbis confirmat Iohannes, aſſerens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuiſſe lucem hominum. Nam quum propoſitum ſit, ſingularem Dei gratiā qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum ſegreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus eſt vitam, ſed coniunctam cum luce intelligentiæ: ſimul oſtendit quomodo ad imaginem Dei ſit conditus. Ergo quum Dei imago ſit integra naturæ humanæ præſtantia, quæ refulſit in Adam ante defectionem, poſtea ſic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina niſi confuſum, mutilum, labéque infectum ſuperſit: nunc aliqua ex parte conſpicitur in electis, quatenus ſpiritu regeniti ſunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò ſciamus quibus partibus conſtet, de animæ facultatibus diſſerere operæpretium eſt. Nam illa Auguſtini ſpeculatio minimè firma eſt, animam Trinitatis eſſe ſpeculū, quia in ea reſident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei ſimilitudinem in dominatu ei tradito locant: acſi Deum hac nota ſolùm referret, quia conſtitutus ſit omnium rerum herus ac poſſeſſor, quum penes ipſum non extra propriè quærenda ſit: imò interius ſit animæ bonum.

1. Cor. 15. f. 45

Coloſ. 3. b. 10
Ephe. 4. c. 24

2. Cor. 3. d. 18

1. Cor. 11. b. 7

Iohan. 1. a. 4

Lib. de Trin. 10, & lib. De ciuitate Dei 11.

5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere neceſſe eſt,

Genes.2.b.7 quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, putarunt animam traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immensæ diuinitatis portio in hominem fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam non solùm mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrarii motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tẽtationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse. quæ omnia Dei naturæ ascribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex

Act.17.f.28 Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiæ amentiæ est. Animas ergo, quamuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse nõ minus quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos inæstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantialiter Christus in nos se trãsfundat. Quocunque colore has præstigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant resipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis in-

2.Cor.3.d.18 stauratione disserit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiæ influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando, in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certe ita in nobis operatur vt Deo consubstantiales nos reddat.

6 Animæ definitionem à philosophis petere stultum esset, quorum nemo fere, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidem alii quoque Socratici attingunt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autem Platoni rectior sententia, quòd imaginem Dei in anima considerat. Alii eius potentias ac facultates ita præsenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quamuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamen inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solùm quo ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deum colendũ simul excitet. Hoc postremum tametsi in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipsis vitiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principium & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligũt: in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua eum lateret fœlicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quo quisque magis ad Deum accedere studet, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est sensitiuam & rationalem, etsi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterùm de ipsis facultatibus subtilius differere philosophis permitto. nobis ad ædificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextrèque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto i-

In Theæteto. gitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicet: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietóque intuitu contempletur

quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas respondere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensúque obiecta apprehẽdat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: quoniam tamẽ vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluãt quàm iuuent, omittenda censeo. Si cui libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expers, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per seipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus intra omnium captum positam, quæ certe à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitũ & intellectum. sed vtrunque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenii nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malive apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustéque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Arist. lib. 1. Ethi. cap. vlt. Item lib. 6. cap. 2.

Themist. in lib. 3. de Anima. cap. 49 De duplici intellectu.

De Fin. lib. 5

7 Ab hac docendi ratione paulum discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perperã confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem præsenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remorentur illæ Aristotelis minutiæ, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porro quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alii sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicant, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, cõcupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vsitatius est, vsurpo.

Ita Plato in Phædro

Lib. Eth. 6. cap. 2

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonũ à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequẽdum vel fugiẽdum sit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hãc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philosophi. Huic adiũxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligẽtia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus trãscenderent vsque ad Deum & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúsque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit necne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit. sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseuerandum constantia, ideo tam facilè prolapsus est. Libera tamẽ fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo, bona sua corrupit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iũcturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hactenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit, nihil mirũ si cælum terræ misceant. Qui verò Chri-

ſti ſe diſcipulos eſſe profeſſi, in homine perdito & in ſpirituale exitium demerſo liberũ arbitrium adhuc quærunt, inter philoſophorum placita & cæleſtem doctrinam partiendo, planè deſipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc ſuo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum eſt, longè alium prima creatione fuiſſe hominẽ quàm totã eius poſteritatẽ, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo cõtraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant ſingulæ animæ partes, & conſtabat mentis ſanitas, & volũtas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat, quaſi in lubrico fuiſſe poſitam, quia imbecilla eſſet facultas: ſatis ad tollendam excuſationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum conſtringi, vt hominem faceret vel qui non poſſet vel nollet omnino peccare. Præſtantior quidem fuiſſet talis natura. ſed præciſè expoſtulare cum Deo, quaſi hoc debuerit conferre homini, pluſquam iniquum eſt: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perſeuerantiæ virtute eum non ſuſtinuerit, in eius cõſilio latet: noſtrum verò eſt ad ſobrietatem ſapere. Acceperat quidem poſſe, ſi vellet, ſed non habuit velle quo poſſet: quia hoc velle ſequuta eſſet perſeuerantia. Excuſabilis tamen non eſt, qui tantum accepit vt ſibi ſponte accerſeret interitum: nulla verò impoſita fuit Deo neceſſitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapſu gloriæ ſuæ materiam eliceret.

Auguſt. lib. 11. ſuper Gen. cap. 7. 8. 9

De correp. & grat. ad Valent. cap. 11

Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, & ſingulas eius partes ſua prouidentia regere. CAP. XVI.

PORRO Deum facere momentaneũ creatorẽ, qui ſemel duntaxat opus ſuum abſoluerit, frigidũ eſſet ac ieiunum. atque in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi ſtatu quàm prima eius origine præſentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etſi enim impiorũ quoque animi ſolo terræ cælique aſpectu ad creatorẽ ſurgere coguntur, ſuum tamen peculiarem modum habet fides, quo ſolidam creationis laudem Deo aſſignet. Quò pertinet illud Apoſtoli quod antè citauimus, nonniſi fide nos intelligere cõcinnatum eſſe ſeculum verbo Dei: quia niſi ad prouidentiam eius vſque tranſimus, nondũ ritè capimus quid hoc valeat, Deum eſſe creatorem: vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis ſenſus, vbi Dei virtutem ſemel in ipſa creatione ſibi propoſuit, illic ſubſiſtit: & quum longiſſimè procedit, nihil aliud quàm in edẽdo tali opificio, authoris ſapiẽtiam, & potentiam, & bonitatem (quæ ſponte ſeſe proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & conſiderat: in eo autem conſeruando & moderando generalem quandã actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes ſuſtinẽdas ſufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorẽ eſſe didicit, ſtatim quoque perpetuum moderatorẽ & conſeruatorẽ eſſe colligat: neque id vniuerſali quadã motione tam orbis machinã quàm ſingulas eius partes agitãdo: ſed ſingulari quadã prouidentia vnũquodque eorũ quæ cõdidit ad minimũ vſque paſſerẽ, ſuſtinendo, fouendo, curãdo. Sic Dauid breuiter præfatus mundũ fuiſſe à Deo cõditũ, ſtatim ad cõtinuum prouidentiæ tenorẽ deſcendit, Verbo Iehouæ cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua reſpexit ſuper filios hominũ. & quæ in eandem ſentẽtiam attexit. Quanquam enim non tam ſcitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non eſſet curari à Deo res humanas niſi eſſet mũdi opifex: nec quiſquam ſeriò credit fabricatum eſſe mundum à Deo, quin ſibi perſuadeat operum ſuorum curam habere: non abs re Dauid optima ſerie ab vno ad alterũ nos deducit. In genere quidem arcana Dei inſpiratione vegetari omnes mundi partes & philoſophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eouſque nõ pertingũt quò euehitur Dauid, ſecúmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te reſpiciunt, vt des illis eſcam tempore ſuo. te dante, colligunt: te manum aperiente, ſatiantur bonis. ſimulatque faciem auerteris, conſternantur: vbi reduxeris ſpiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rurſus emittis ſpiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli ſententiæ ſubſcribant, in Deo nos eſſe, & moueri, & viuere: longè tamẽ abſunt à ſerio eius quam cõmendat gratiæ ſenſu: quia ſpecialem Dei curam, ex qua demum cognoſcitur paternus eius fauor, minimè guſtant.

Pſal. 33. a. 6

Ibidem c. 13

Pſal. 103. d. 27. 28. 29. 30

Act. 17. f. 28

2 Quo melius pateat hoc diſcrimen, ſciendũ eſt, prouidẽtiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & caſibus fortuitis opponi. Iam quũ vulgò perſuaſum fuerit omnib⁹ ſeculis, & eadẽ opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò cõtingere omnia: quod de prouidẽtia tenendũ erat, non modò hac praua opinione obnubilari, ſed ferè ſepeliri certũ eſt. Siquis in latrones incidat, vel feras beſtias, ſi vẽto repẽtè exorto naufragium faciat in mari, ſi domus vel arboris ruina obruatur: ſi alius per deſerta oberrans inueniat

penuriæ ſuæ remediũ, vndis iactatus ad portũ perueniat, mirabiliter à diſtãia tãtùm vni us digiti euadat à morte: hos omnes tã proſperos quàm aduerſos occurſus fortunæ carnis ratio adſcribet. Quiſquis verò edoctus eſt Chriſti ore, capillos omnes capitis ſui eſſe numeratos, cauſam longius quæret, ac ſtatuet quoſlibet euentus occulto Dei conſilio gubernari. Ac de rebus quidẽ inanimatis ſic habendũ eſt, quãuis naturaliter ſingulis indita ſit ſua proprietas, vim tamen ſuam non exerere niſi quatenus præſenti Dei manu dirigũtur. Sũt igitur nihil aliud quàm inſtrumẽta quibus Deus aſſiduè inſtillat quantum vult efficaciæ, & pro ſuo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac cõuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illuſtrior vis eſt quàm ſolis. Præterquã enim quòd totum orbem illuminat ſuo fulgore, quantum iſtud eſt quòd animalia omnia ſuo calore fouet ac vegetat? terræ fœcũditatem ſuis radiis inſpirat? ſeminibus in eius gremio tepefactis, herbeſcentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis ſuffultam auget ac confirmat, donec in culmos aſſurgat? quòd perpetuo vapore paſcit, donec in florẽ, & ex flore in frugem adoleſcat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem producit? quòd arbores ſimiliter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondeſcunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt ſolidam horum omnium laudem ſibi vendicaret, antè & lucẽ extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam eſſe quàm ſolem crearet. Non ergo ſolem faciet pius homo vel principalẽ vel neceſſariam eorum cauſam quæ ante ſolis creationem extiterunt, ſed inſtrumentũ duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum poſſit, eo præterito, per ſeipſum nihilo difficilius agere. Deinde qũu legimus biduo ſolem ſubſtitiſſe in vno gradu ad preces Ioſue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retroceſſiſſe per decem gradus, paucis illis miraculis teſtatus eſt Deus, non ſic quotidie cæco naturæ inſtinctu ſolem oriri & occidere quin ipſe ad renouandam paterni erga nos ſui fauoris memoriam curſum eius gubernet. Nihil magis naturale eſt quàm ver hyemi, veri æſtatem, æſtati autumnum viciſſim ſuccedere. Atqui in hac ſerie tanta perſpicitur ac tam inæqualis diuerſitas, vt facilè appareat ſingulos annos, menſes & dies noua & ſpeciali Dei prouidentia temperari.

Matt.10.c.30 Gen.1.a.3, & b.11. Ioſue 10.c.13 2.Reg.20.c.11

3 Et ſanè omnipotentiam ſibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem ſophiſtæ fingunt inanem, otioſam & ferè ſopitam: ſed vigilem, efficacẽ, operoſam, & quæ in cõtinuo actu verſetur. neque etiam quæ generale tantùm ſit principium confuſi motus, acſi fluuium per alueos ſemel præfixos fluere iuberet: ſed ad ſingulos & particulares motus intenta ſit. Ideo enim cenſetur omnipotens, non quòd poſſit quidem facere, ceſſet tamen interim & deſideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali inſtinctu cõtinuet: ſed quia ſua prouidentia cælum & terram gubernans, ſic omnia moderatur vt nihil niſi eius cõſilio accidat. Nam quum in Pſalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inſipidũ enim eſſet philoſophico more interpretari Prophetæ verba, Deũ eſſe primũ agens, quia principium & cauſa eſt omnis motus: qũu potius hoc ſolatio in rebus aduerſis ſe leniant fideles, nihil ſe perpeti niſi Dei ordinatione & mandato: quia ſunt ſub eius manu. Quòd ſi Dei gubernatio ſic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum eſt, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deũ ſua gloria fraudant quàm ſeipſos vtiliſſima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam anguſtis finibus, acſi libero curſu ſecundum perpetuam naturæ legem ferri omnia ſineret: quia nihil homine miſerius, ſi ad quoſlibet cæli, aeris, terræ, aquarũ motus expoſitus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur ſingularis erga vnumquenque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus ſatis facundos eſſe ad celebrandam Dei gloriam: quia ſcilicet ſtatim ab vtero egreſſi, cæleſti cura paratã ſibi alimoniam inueniũt. Eſt quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & ſenſus noſtros fugiat quod palàm experientia demonſtrat, aliis matribus plenas eſſe mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentiæ iuſtam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructũ, quòd ſatis ampla benefaciendi facultas penes ipſum ſit, in cuius poſſeſſione ſunt cælum & terra, & cuius nutũ reſpiciunt omnes creaturæ vt ſe in obſequium addicant. deinde quòd ſecurè in eius protectione quieſcere licet, cuius arbitrio omnes ſubiacent quæ alicũde timeri poſſunt noxæ, cuius imperio nõ ſecus ac fræno coercetur Satan cũ omnibus ſuis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur: nec aliter corrigi vel ſedari poſſunt immodici & ſuperſtitioſi metus, quos ſubinde ex periculorum obiectu concipimus. Superſtitioſè nos eſſe timidos dico, ſi quoties minãtur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expaueſcimus acſiquam ex ſe vim nocendi haberent ac poteſtatem, vel temere læderent

Pſal.115.a.3 Pſal.8.a.3

Ierem.10.a.2 ac fortuitò, vel aduerſus earum noxas non ſatis eſſet in Deo auxilii. Exempli gratia, vetat Propheta ne à ſtellis & ſignis cæli metuant filii Dei, quemadmodum increduli ſolent. Nõ quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad aſtra tranſferãt infideles, ſuam vel fœlicitatem vel miſeriam ab aſtrorum decretis & præſagiis, non autem à Dei voluntate pendere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem reſpicere debebãt ad ſtellas & cometas abſtrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria ſemper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem eſſe in creaturis: ſed arcano Dei conſilio ſic regi, vt nihil contingat niſi ab ipſo ſciente & volente decretum.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otioſus ſpeculetur quæ in mundo fiunt, ſed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quũ filio ſuo dicebat Abraham, Gen.22.b.8 Deus prouidebit, tãtùm volebat præſcium futuri euentus aſſerere: ſed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confuſis exitum dare ſolet. Vnde ſequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inſcitè nugantur multi de nuda præſcientia. Non tam craſſus eſt eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, ſed cõfuſam & promiſcuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum ſingulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiuſque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis eſt. hac enim prouidentia quam vniuerſalem appellãt, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis ſuæ arbitrio huc atque illuc ſe conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic ſua virtute inſpiret qua agere poſſit pro naturæ ſibi inditæ ratione: hic autem actiones ſuas voluntario conſilio moderetur. Breuiter Dei potentia ſed non deſtinatione mundum, res hominum, ipſóſque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peſte refertus ſemper fuit mundus) qui Deum otioſum inertémque ſomniant: alióſque nihilo ſaniores, qui olim commenti ſunt Deum ita dominari ſupra mediam aeris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. ſiquidem aduerſus tam euidentem inſaniam ſatis clamant mutæ ipſæ creaturæ. Nunc enim ſententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propoſitum eſt, quæ cæcã modò neſcio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum eſt illi adimit, vt incomprehenſibili ſapientia quæque dirigat ac diſponat ad ſuum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæſo eſt moderari, niſi ita præeſſe vt deſtinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamẽ quod de vniuerſali prouidentia dicitur in totum repudio: modò viciſſim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantùm quia poſitum à ſe naturæ ordinẽ tuetur, ſed quia peculiarẽ vniuſcuiuſque ex ſuis operibus curam gerit. Verùm quidem eſt ſingulas rerum ſpecies arcano naturæ inſtinctu moueri, acſi æterno Dei mandato parerent, & quod ſemel ſtatuit Deus, ſpõte fluere. Atque huc referri poteſt quod dicit Chriſtus, ſe & Patrem ab initio vſque ſemper fuiſſe in opere: & quod Paulus docet, in ipſo nos viuere, moueri, & eſſe. quod etiam au-
Act.17.f.28
Hebr.1.a.3 thor epiſtolæ ad Hebræos Chriſti diuinitatem probare volens, dicit potenti eius nutu ſuſtineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obſcurant quidam ſpecialem prouidentiam, quæ adeò certis clariſque Scripturæ teſtimoniis aſſeritur, vt mirum ſit potuiſſe de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipſi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: ſed hoc perperam ad actus tantùm particulares reſtringunt. Quare nobis probandum eſt, Deum ſic attendere ad ſingulos euentus regendos, & ſic omnes illos prouenire à definito eius conſilio, vt nihil fortuitò contingat.

5 Si demus, principium motus penes Deum eſſe, ſponte verò vel caſu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierum & noctium vices, hyemis etiã & æſtatis, erunt Dei opus, quatenus ſuas quibuſque partes attribuens, certam legem præfixit: nempe ſi æquabili tenore eundem ſemper modum ſeruarent, dies qui noctibus ſuccedunt, mẽſes menſibus & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum ſiccitate cõiuncti quicquid eſt frugum exurunt, nunc pluuiæ intempeſtiuæ ſegetes corrumpunt, quòd ex grãdinibus & procellis ſubita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: niſi fortè quia ex aſtrorum occurſu, & aliis naturalibus cauſis vel nebulæ, vel ſerenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi ſatis beneficum eſſe dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam inſtillet qua alimẽta ſuppeditent, nimis dilutum eſt ac profanum figmentum: acſi fœcunditas anni vnius

non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitiis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuiæ guttā nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalē Dei prouidētiam, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nónne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demenso, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerculis nullius pretii cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei consilio regitur, fateri necesse est cū Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra. Psal.146.b.9 Mat.10.c.29 Psal.12.a.5

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mūdum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomō autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodò disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominē foret viarum suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationē Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominū temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui scopū sibi præstituunt sine Dei respectu, acsi manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè insania, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mūdo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui se fatetur eum tradidisse in manū occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniiciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti sint pauperibus diuites in mūdo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerātiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribūt quòd alii iacent in sordibus, alii ad honores emergūt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat & hic eleuat. Quia nō potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios ex cellere, alios manere contemptibiles. Ier.10.d.23 Prou.20.d.24 Prou.16.a.1 Exod.21.c.13 Prou.16.d.33 Psal.75.7

7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deserto ventū australem, qui populo aduеheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitādo emisit. Dicēt qui non putāt Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter cōmunem vsum. Atqui inde colligo nullū vnquam ventū oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, vētos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas vēti: nisi & nubes & ventos circūageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostēderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorū flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellæ, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrētibus se flagellasse populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptū quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nā donum eius, fructus vētris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali. Atqui pronūtiat Spiritus non modò terræ prouentū Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è cōuerso minatur Exod.19.c.13 Ionæ 1.6.4 Psal.104.a.4 Psal.107.c.25.29 Gen.30.a.2 Deut.8.a.3

Iesa.3.a.1 se fractūrum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibū paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, vt fidelibus persuadeat, Psal. 136.d.25 Deum in ipsis pascendis optimi patrisfamilias partes implere, admonet, escam dare omni carni. Psal.34.c.16 Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: Ibidem.17 ab altera autem, Oculus Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quencunque vult vsum accommodet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fa- Lib.adBonif. 2. cap.6, & alibi. to: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatē. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarū nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modo ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo? inquies. nihilne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeāt. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris con- 1.Retract. cap.1. tra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò. quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiā. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgo Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihílque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temere versari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulo pòst ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temere Lib.83 Quæstionum. accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis Lib.de Trin. 5.cap.4 ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeri causa.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicā igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mūdo ac hominibus dominari, temeréque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam.) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vtplurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur: quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundum notitiam nostram iudiciúmque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliariū, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, Iob 14.a.5 sed terminos cōstituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hîc sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit: prouidentiā

tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, acsi vtramuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primā causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micaret in tenebris aliquæ scintillæ. Sic Philisthinorū augures, quanuis ambigui vacillēt, Deo tamē partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alterā, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infœliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ suæ fræno euentus quoslibet in quancūque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philisthini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quāuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philisthini, non tamen dicemus casu fuisse factū: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsum fuisse agnoscet fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessariū sit. Exemplū in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temere in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ: quādo ossa Filii sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilii sui necessitatē quod naturaliter cōtingere potuit.

1.Sam.6.b.9

1.Samu.23.d. 26.27

Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas. CAP. XVII.

Porro (vt propensa sunt ad vanas argutias hominū ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediant quicūque non tenent probū rectúmque huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quàm in præteritū tempus considerandā esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc mediis interpositis operetur, nunc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regēda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicii seueritas sæpe in toto prouidentiæ cursu reluceat: interdum tamē eorū quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro solicitet, acsi Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilii sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel vt ad sui abnegationē subigat, vel expergefaciat torporem: rursum vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiat, vt dissipet eorum machinationes. Vtcūque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendum est: ac proinde cū Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, præualent supra narrationē. Etsi enim semper in ærumnis nostris occurrere debent peccata, vt pœna ipsa nos ad pœnitētiam solicitet: videmus tamen vt Christus arcano Patris consilio plus iuris asserat, quàm vt quenque prout meritus est castiget. Nā de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hîc enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, acsi Deus parum clemēter immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenēda modestia est, ne ad causam reddendam Deum trahamus: sed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant densæ nubes, exoritúrque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obiicitur,

Psal.40.b.6

Iohan.9.a.3

& tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupefiunt, videntur nobis omnia cõfundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendũ est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè cõposito ordine temperare ac digerere in rectum finẽ. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licẽtia Dei opera vocare audent ad suum calculũ, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præpo sterum, quàm erga æquales nostros hac vti modestia, vt iudiciũ suspendere malimus quã notam temeritatis incurrere: obscuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter suspicere decebat, proteruè insultare?

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet nisi qui sibi cum fictore suo mũdique opifice negotium esse reputans, ad metum & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulẽtis suis morsibus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dictat propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non cõtenti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbique idem disertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere: quo liberius insaniãt, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incomprehensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundã esse abyssum. Nam quum clamet Moses voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abysso cõferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut cõsiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorũ mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulãdum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæque veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrũque paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autẽ hic scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam studium adiicere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogiũ ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de operibus Dei, subiicit tandẽ, En istæ sunt extremitates viarũ eius, & quantulũ quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiã quæ penes Deũ residet, & sapiendi modum quem hominibus præscripsit. Nam vbi de naturæ arcanis concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autẽ oculos omnium viuentium. Sed paulo pòst subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundum Legem agere, in aliis verò secundum Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta volũtas de qua garriunt sophistæ, impio profanóque dissidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerũ omniũ prouidẽtia, à qua nihil nisi rectũ manat, quanuis nobis absconditæ sint rationes.

Psal. 36.a.7 | Rom. 11.d.33 | Deut. 29.d.29 | Iob 26.d.14 | Iob 28 | Lib. 83. quæst. cap. 27

3 Ad hãc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum fremẽt, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnõ, [Greek], neque rursum, vt Plautinus ille adolescẽs, quasi fatis abrepti, desperatione se proiicient in exitium. Instabilis est sors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulum, vt rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendẽt. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse. Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discent, vt Spiritu duce illuc nitantur. simul Deum quocunque vocat sequi parati, re ipsa ostẽdent nihil huius doctrinæ cognitio-

ne esse vtilius. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctũ signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius cõmittere se viæ non audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillã valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominẽ, quem idipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquiunt, consiliũ Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatũ, minister est eius prouidẽtiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? non potuit Deo obsistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cũ Dei prouidentia cõciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatẽ ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acsi eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius volũtate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Nanque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius cõseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officii: nempe, si vitam nobis nostram tutandam cõmisit Dominus, vt eã tueamur: si subsidia offert, vt iis vtamur: si pericula præmõstrat, ne temere irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia nõ sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superãdis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendũ non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti quod est sub oculis, cõsultandi cauẽdique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentiæ eius subseruiant, in vitæ propriæ conseruatione. Quemadmodum cõtrà neglectu & socordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Quî fit enim vt vir prouidus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet, stultus incõsulta temeritate pereat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tãquam dubiis occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam superauerint. Ideo antè admonui, prouidẽtiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo vestit. Prou.16.b.9

5 Iidem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere ministerium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo declarat. Id requirit vnũ Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus præcepum designamus, non obedientia est, sed contumacia & transgressio. At, nisi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intemperie sic furẽtes, vt con-

tra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruimus: quia pro immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumentatio: impunita esse authoribus suis scelera volunt, quia nonnisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse prouidentiæ instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se constituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel suam prauitaté illius iustitia operient? Neutrum possunt. Quo minus se purgent, propria conscientia redarguuntur. quo minus Deum insimulét, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, nonnisi legitimum malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, fœtor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reseratum fuerit? Radiis solis excitari omnes vident. nemo tamé illos fœtere ideo dicit. Ita quũ in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quòd inquinamentum aliquod cõtrahere putetur Deus, si ad suũ arbitriũ vtatur eius ministerio? Facessat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidé eminus Dei iustitiã potest, sed nõ attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè discutiet pia sanctáque prouidentiæ meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispensatione euenire, nhil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, volũtates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iustũ. Quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus tibi aduersabor. Etiamsi mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscar tui. Quinetiam hic potissimus est scopus in historiis Biblicis, vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis explosa fuit eorum opinio qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curã vniuscuiusque creaturæ se demittat: in primis tamen specialem hanc curam erga nos recognoscere operæpretiũ est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerculum in terram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deũ nobis prospicere. ac eousque ipsam extédit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius volũtate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Ecclesiã sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternã in ea regenda curã singularibus documentis ostendat.

(Psal.55.d.23; 1.Pet.5.b.9; Psal.91.a.1; Zach.2.c.8; Iesa.26 a.1; Iesa.29.d.15; Mat.10.c.29; Ibidem c.30)

7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiunget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, nõ apud eos modò qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis AEgyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim métem illis adimit, nequid sani sobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omniũ Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spolietur. Nonnunquã vbi menté illis concedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdũ etiam, vbi conari permisit quod libido & rabies suadebat, impetus eorũ opportunè abrumpit, nec sinit ad finé vsque procedere quod instituunt. Sic consilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonũ ac salutem moderari, ei curæ est: ac diabolũ etiam ipsum, quem conspicimus, nihil ausum fuisse tentare aduersum Iob, sine permissu eius ac mãdato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patiétia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum

(Exod.3.g.21; 1.Reg.22.d.22; Ibidem 12.b.10, & d.15; 2.Sam.17.b.7, & c.14; Iob.1.c.12)

Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugũ abundantia cogitabit, Dominũ esse qui cælũ exaudit, vt cælũ exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperẽtur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

8 Si aduersi quid contigerit, extemplò mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nũquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltro soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in AEgyptũ, sed Dei voluntate præmissus sum Gen.45.c.8 ante vos, vt vitam vobis conseruem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictã: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictũ. Iob 1.d.21 Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verùm quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. 2.Sam.16.b.10 Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Psal.38.b.10 Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modò quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustũ sit & expediat. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omissa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animósque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum conscẽdere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compescat, prudenter admonet, nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed cum hoste spirituali Diabolo, vt nos ad certandum Ephes.6.b.12 paremus. Sed hæc ad sedandos omnes iracũdiæ impetus vtilissima admonitio est, tã Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetã vt patiẽtiam nostrã exerceat. Quòd si absque hominum opera eueniãt quæ nos premũt clades & miseriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temere inceditis contra me, ego quoque temere incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes quicquid in vtranque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè expostularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarẽt Deo non iubẽte. Eodem refertur illa Isaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

Deut.28
Leuit.26.d.23
Thren.3.e.38
Amos 3.b.6
Iesa.45.a.7

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius cõniuebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo nullos præteribit: acsi nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum manũ beneficus esse voluerit. Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud se statuet, verùm sibi quoque imputabit. Siquis morbo absumptus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tametsi nõ ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet acsi negligentiæ suæ culpa periisset. Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentiæ: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraque manifestè prodit, distinctè contemplabitur. In futuris verò potissimùm, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si nõ destituetur subsidiis humanis, quibus ad

incolumitatem suam vtatur. itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpebit in ope eorum implorãda, quibus suppetere cõspiciet vnde iuuetur: sed à Domino sibi in manum offerri reputans quæcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ instrumenta, ad vsum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (nisi quòd in omnibus Dominum suo bono prospecturum nouit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia mentéque assequi potest. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei sapientiæ se commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectũ scopum dirigatur. Cæterùm non externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, vt si adsint, in iis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentem enim in sola Dei prouidẽtia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerum cõsideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametsi prælii euentum in arbitrio manúque Dei esse agnoscit, non tamen inertiæ se dedit: sed quod suæ vocationis est sedulò exequitur: Domino autem permittit euen
1.Sam.10.c.12 tum moderari, Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & vrbibus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet, vt quæ nos circunstant pericula, securè & fortiter despicere non dubitemus.

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera sunt quæ vitam humanã obsidẽt mala, quæ totidẽ ostentãt mortes. Vt extra non exeamus: quũ mille morborum receptaculũ sit corpus, imò intus inclusas teneat ac foueat morborum causas, seipsum homo ferre non potest quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur, nec sudatur sine periculo? Iam, quocunque te vertas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambigua sunt fidei, sed apertè ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intentare. Conscende nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quòd si vel horto bene munito includere te studeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus assiduè incendio subiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiam oppressionem minatur. Ager grandini, pruinæ, siccitati, aliísque tempestatibus expositus quum sit, sterilitatem, atque ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimum esse hominem, vtpote qui in vita semiuiuus anxium & languidum spiritum ægrè trahat, non secus acsi imminentem perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices ista rarò euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nũquam verò simul omnia. Fateor. sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostrã magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non potest vt non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosius fingas? Adde quòd Dei contumelia non caret, si dicatur hominem, ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus. Sed hìc de miseria hominis tantùm loqui propositũ est, quam sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ semel homini pio affulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Vt enim meritò Fortunam horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, vt intelligat patrem cælestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutúque suo regere, sic sapientia moderari: vt nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locũ illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus,
Psal.91.a.3 Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volãte per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in
Psal.118.a.6 meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non
& 27.a.3.& 56 timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si consistant ad-
a.5, & alibi. uersum me castra, si ambulauero in medio vmbræ mortis, non desinam bene sperare. Vnde id quæso habent, quòd illis nunquam excutitur sua securitas, nisi quia vbi temere mundus volutari in speciem videtur, Dominum vbique operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus,

hic verò, nisi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tãquam fræno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda fræno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem armare, & conuertere destinaréque quò libuerit: ita & modum finémque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultet. Qua persuasione suffultus Paulus, profectionem suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei permissione statuit. Si tantùm dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, acsi ipsa quoque Dei consilia euertere esset in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cursum, aut tempus in singulari numero ponere: sed temporũ nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitium Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queãt. Sic Pharao, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarũ omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiæ eius piscibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hîc diutius immorer, facilè, si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentiæ ignorationem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

[1.Thes 2.d.18 | 1.Cor.16.b.7 | Psal.31.c.16 | Iesa.7.a.4 | Ezech.29.a.4]

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neque optandum est vt satisfiat) satis dictum foret, nisi obstarent pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm suprà expositum est, non firmum ac stabile constare Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primùm aliquoties Dei pœnitentia commemoratur, vt, quòd illum pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eum pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquam senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis perituram Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem sentẽtiam inflexus est. Ezechiæ mortem per os Iesaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentiæ necessitatem coniicit, Deo pœnitentiam non tribuemus quin aut ignorare dicamus quid futurũ sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci, quia homo non sit quẽ pœnitere queat. Ac notãdum est in eodem capite sic vtrunque cõiungi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deũ pœniteat Saulis in Regẽ creati. Paulo pòst additur, Non mentietur fortitudo Israel, nec pœnitudine flectetur: quia homo non est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius cõstantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarii coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hãc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentiatur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

[Gen.6.b.6 | 1.Sam.15.c.11 | Ierem.18.a.8 | Ionæ 3.b.4. d.10. | Iesa.38.a.1.5 | 2.Re.20.a.1.5 | 1.Sam.15.f.29 | Num.23.c.19]

13 Quid ergo sibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittẽdi ratio, vt se talẽ nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se pec

catoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius locutionē hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem excādescētis iratique præ se ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines, facta sua mutādo, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitentiæ nomen significatur quod Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, vtcunque appareat subita hominum oculis varietas.

14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechiæ vitam, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostēdit. Qui sic sentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tametsi simpliciter affirmāt, tacitam in se nihilominus conditionem continere ex fine ipso intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Iesaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscii venientem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit: sed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem post quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechiæ spes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiatione conditionem tacitam subaudiamus. Quod etiam confirmatur similibus exemplis, Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti. est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehementius animum eius concutiat, quò satisfactioni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè suam explicet? Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem: nisi quòd syllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum est. Siquidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituū deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Ionæ 3.c.10
Iesa.35.a.5
Gen.20.a.3
Iesa.14.f.17

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat. CAP. XVIII.

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipsum et omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæstio. Quomodo enim per illos agens, ullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iustè damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere et permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu et imperio Satanā & impios omnes ita esse, vt eorum malitiam in quēcunque visum est finem dirigat: & sceleribus vtatur ad exequenda sua iudicia. Ac excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperā mendaci patrocinio asserere tētant Dei iusticiam ab omni sinistra nota. Absurdū videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suæ pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam voluntate hoc fieri. ipse vero palam se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquā deliberādo agitēt nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod antè citauimus ex psalmo, Deum quæcūque vult facere, ad omnes actiones hominū pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescente homines cæco motu temere ferri quis dicere audebit? Sed in specialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanam se coram Deo sistere ad excipienda iussa, non minus quàm Angelos, qui sponte obediunt: diuerso quidem id modo & fine: sed tamen nequid aggredi possit, nisi volente Deo. Etsi au-

da permissio deinde subiici videtur, vt sanctū virum affligat: quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo placuit, ita factum est: colligimus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerunt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoscit Iob diuinitus se exutum esse omnibus fortunis, & se pauperem factum, quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipse, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda sua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam suam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium est excæcatio & amentia Achab, nudæ permissionis figmentum euanescit: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mādare executionem ministris. Iudæis propositum est Christum extinguere: Pilatus & milites rabiosæ eorum libidini morem gerunt. fatentur tamen in solenni precatione discipuli nihil fecisse omnes impios nisi quod manus & consilium dei decreuerant. sicuti iam antè cōcionatus fuerat Petrus, definito consilio & præscientia Dei traditum fuisse vt interficeretur. acsi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) scientem & volentem statuisse quod Iudæi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænūtiauit per omnes suos Prophetas passurū esse Christum, ita impleuit. Absalon incesto coitu, patris torū polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat. verba enim sunt, Tu fecisti occultè: ego verò palam faciam, & coram sole hoc. Quicquid sæuitiæ exercet Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat Ieremias. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilo, tubæ suæ clāgore, imperio & iussu excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbis sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum. Dauid non obstrepens Deo, sed iustum iudicem agnoscens, ex illius tamen iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iussit eum maledicere. Sæpius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiusdē generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantū proferre testimonia, vt breuitati consulā, ex quibus tamen satis superque liquet nugari eos & ineptire qui in locū prouidentiæ Dei nudam permissionē substituunt, acsi in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

Iob 1.d.21. — 1.Reg.22.c.20 — Act.4.f.28 — Ibidem 2.d.23 — Ibidem 3.c.18 — 2.Sam.16.d.22 — Ibid.12.c.12 — Ier.50.d.25 — Iesa.10.a.5 — Iesa.5.f.26, & Iesa.19.d 25 — 2.Sam.16.b 10 — 1.Reg.11.f.31. — 1.Sam.2.g.34.

2 Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc: prout Deo visum est, ad totum certè humanum genus extenditur, tantundémque valet acsi dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homines esse pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amētiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reiiciunt, acsi deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quum disertè exprimat Spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis friuola est illa solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eludunt insulso cauillo quidam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharao ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominē, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset ac insipidum ita interpretari, acsi tantùm Pharao se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam cōtra gentem fallacē missurum se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad sponte parendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde acsi iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanæ opera sæpe Deū agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus da-

Prouc. 21.a.1. — Ezech.7.g.26 — Leuit.26.f.36 — 1.Sam.26. — Rom.7.c.21 — Exod.8.d.15 — Ibid.4.e.21 — Iosue 11.d.20 — Psal.105.c.25. — Iesa.10.b.9

1.Sam.16.c.14 tum est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à
2.Cor.4.a.4 iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vn
de hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt pa
Ezech.14.c.9 rere veritati? Secundum priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit
mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram verò dicitur ipse dare homines in
Rom.1.d.28 reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iustæ suæ vindictæ præcipuus
est author, Satan verò tantùm minister. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de li-
bero vel seruo hominis arbitrio, iterùm hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse
videor quantum locus postulabat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur rerum o-
mnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consiliis
& operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed e-
tiam reprobos in obsequium cogat.

3 Quãdo autem hactenus recitaui solùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura tradũ-
tur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominiæ notas inurere nõ dubitant, quod
nam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitiæ simulatione laudem modestiæ appetunt,
quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus
videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cælũ spu-
tis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omni-
bus seculis impii & profani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido la-
Psal.51.a.6 trarent. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt
vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominum amẽtiam in hac tam
effræni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatem si-
bi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blasphe-
mias, ad Deum non pertingere, quin iustitiam suam, discussis calumniarum nebulis il-
1.Iohan.5.a.4 lustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebu
las istas ex sua altitudine despiciat. Nam quod primò obiiciunt, si nihil eueniat nisi volẽte
Deo, duas in eo contrarias esse volũtates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua pa-
làm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lectores,
Iob.1.d.21 cauillum hoc non in me sed in Spiritum sanctum torqueri, qui certè hãc sancto viro Iob
confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum est. quum spoliatus esset à latronibus,
1.Sam.2.c.25 in illorum iniuria & maleficio iustũ Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non
obtemperarunt patri suo filii Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Pro-
Psal.115.a.3 pheta, Deum, qui in cælo residet, quæcunque vult facere. Et iam satis apertè ostendi, Deum
vocari eorum omnium authorem quæ isti censores volunt otioso tantùm eius permissu
Iesa.45.a.7 contingere. Testatur se creare lucẽ & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali acci
Amos 3.b.6 dere quod ipse non fecerit. Dicant obsecro, volénsne an nolẽs iudicia sua exerceat. Atqui
Deut.19.b.5 sicuti docet Moses, eum qui fortuito securis lapsu occiditur, diuinitus traditum esse in ma
num percussoris: ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt
Act.4.f.28 facerent quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset
Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Dei
volũtas, vel quod vult se nolle simulat: sed quũ vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex
apparet: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri &
Ephes.3.b.10 velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum,
paulo pòst adiungit, in ea manifestatam fuisse πολυποίκιλον sapiẽtiam Dei. An quia propter
hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit
vetus interpres) ideo somniãda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium
mutet, vel à seipso dissideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere
1.Tim.6.d.16 vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus, lucem quam
Enchir.ad inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini
Laur.cap.101 sententiæ pii omnes & modesti facilè acquiescent, Interdum bona voluntate hominem
velle aliquid quod Deus non vult. velut si bonus filius patrẽ vult viuere, quem Deus vult
mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si
malus filius velit mori patrẽ, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod non vult Deus,
iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ volũtati Dei pietas illius potius cõsonat,
quanuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tantum interest quid velle ho
mini, quid Deo congruat, & ad quem finẽ referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur,
vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum im-
plet. Paulo verò antè dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnésque reprobos, quan-

tum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quantum verò ad omnipotentiam Dei,
nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius
voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro Psa.111.a.2
& ineffabili modo non fiat præter eius voluntaté quod etiam contra eius fit voluntatem:
quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri ma
lè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquescit altera obiectio, Si non modò impiorū
opera vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse autho-
rem: ac proinde immeritò damnari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia e-
ius voluntati obtemperent. Perperam enim miscetur cum præcepto voluntas, quam lō-
gissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit Absalom pa 2.Sam.16.d.22
tris vxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium: non ideo tamē præcepit Ibidem c.10
scelerato filio incestum committere, nisi fortè Dauidis respectu, sicut loquitur de cōuitiis
Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fatetur, minimè commendat obsequium,
acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agno-
scens, castigari patienter sustinet. Hoc quidē tenendum est, dum per impios peragit Deus
quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediāt eius præcepto, quod
data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia
regatur quod peruerse faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, 1.Reg.12.c.20
in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinē à Deo sancitum per-
uerterit, ac perfidè desciuerit à familia Dauidis. & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in
verbis Oseæ quædā apparet repugnantiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnum Oseæ 8.a.4
illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in fu Oseæ 13.c.11
rore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse
præfectum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iu-
gum sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamē libertas ipsi Deo erepta fuit quomi-
nus Solomonis ingratitudinē ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, de-
fectionem tamen alio fine iustè velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impel 1.Reg.11.d.31
litur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui So-
lomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placue
rat Deo sub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri cō-
tra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortii. Nam certè
quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni
solicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure dam-
natur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris desciuerit. Hac ratione
etiam subiicitur postea, quòd Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factū 1.Reg.12.d.15
esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahihæ serui sui. Ecce vt no-
lente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienētur à filio Solomonis
decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò ma- 2.Reg.10.b.7
nus suas præbente, iugulātur filii regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidē
refert Iehu nihil in terrā cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus
fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quòd o-
perā suam cōmodassent, Iustíne estis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meum,
quis hos omnes occidit? Iā antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam
se prodat hominis crimen, quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper hæc
Augustini responsio sufficiet, Quū Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iu- Epist.48 ad
das Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quā Vincetium.
fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Siquos autem magis impediat quod nunc
dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod
sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia De gratia &
contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis ta- & lib. arbit.
men secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sce- ad Valent.
leris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm cap.20
redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in
hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid vo
luerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm
tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testa
tam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in mediū proferri quæ Deus

nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti,&quidem sine exceptione,quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultãt, quum satis constet eos contra Deum blaterare,longiori refutatione digni non sunt.

INSTITVTIONIS CHRIstianæ religionis Lib. II.

DE COGNITIONE DEI REDEMptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. vbi de peccato originali. CAP. I.

NON sine causa,prouerbio veteri tantopere homini cõmendata semper fuit cognitio suiipsius. Nã si turpe ignorare ducitur quæcũque ad humanæ vitæ rationem pertinẽt: multo verò fœdior ignorãtia nostri est, qua fit vt in capiendo de re qualibet necessaria cõsilio miserè hallucinemur,atque adeo cæcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligẽtius videndum est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod philosophis quibusdam videmus accidisse. Illi enim dum hominem hortãtur vt seipsum nouerit,finem simul proponũt, ne
Gen.1.d.17 dignitatẽ excellentiámque suam nesciat. neque aliud ipsum in se contemplari volunt,quàm vnde inani fiducia intumescat & superbia infletur. Nostri autem cognitio primùm in eo sita est, vt reputantes quid nobis in creatione datũ sit, & quàm benignè suam erga nos gratiam continuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellẽtia,si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus,prostrata omni gloria & fiducia,nos pudore obrutos verè humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam initiò nos finxit, vt mentes nostras tum ad virtutis studium,tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita,ne socordia nostra obruatur tãta generis nostri nobilitas quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæpretium est,ideo nos ratione&intelligentia præditos esse,vt sanctã & honestã vitã colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterùm in mẽtem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte se offerat triste fœditatis & ignominiæ nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia veráque humilitas oritur,& nouum accenditur quærendi Dei studium,in quo quisque ea bona recuperet quorum prorsus inanes & vacui deprehẽdimur.

2 Hoc sanè quærendum in excutiẽdis nobis esse præscribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos,ad submissionem adducat. Quam regulam tenere conuenit si ad rectam & sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plausibilior sit illa sententia quæ ad reputanda nostra bona potius nos inuitat, quàm ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil est quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri. atque ideo, vbi dotes suas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum est, hîc adeò perniciosè fuisse à maxima hominum parte

aberratum. Nam quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadent nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abunde ſufficere ad bene beatéque viuendū. Quòd ſiqui modeſtius ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamen partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciæ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſponte prurientem in hominis medullis ſuperbiā ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiam benigniſſimè ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorū propè omnium applauſu fuit exceptus. Sedenim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ cōmendatio, quæ hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidem illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac deſtitui tum ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè, donec in exitiū corruamus? Atqui non aliter ſuccedere iis poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute confidūt. Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantùm bonis noſtris nos detinent, ſiquis auſcultet, non in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium ſenſu, ſecundam ſapientiæ partem in noſtri cognitione repoſitam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnum eſt diſſidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honeſtum eſt toto ſtudio incumbere conatur. Qui autem ſe ad amuſſim diuini iudicii inſpicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituendā relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri noſtro cōtulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatíſque ſtudium meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primam noſtram originem, aut quorſum conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pūgamur. Sed tantum abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quæ enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in ſe oportere hominem intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipſum cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus ſit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationē excitetur: deinde ſuas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perſpecta, nō ſecus atque in nihilū redactus, in extrema cōfuſione iaceat. Huc tendit prior conſideratio, vt quale ſit officium ſuum agnoſcat: altera, quid ad ipſum præſtandum valeat. De vtraque, prout ſeries docendi poſcet, à nobis diſſeretur.

4 Quia verò non leue delictum, ſed deteſtabile fuiſſe ſcelus oportet, quod tam ſeuerè vltus eſt Deus, ſpecies ipſa peccati in lapſu Adæ cōſideranda nobis eſt, quæ horribilem Dei vindictam accēdit in totum humanum genus. Puerile eſt quod de gulæ intemperie vulgò receptum fuit. Quaſi verò ſumma & caput virtutum omnium in abſtinentia vnius tantùm fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcūque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias ſuppeteret, ſed etiam varietas. Altius igitur ſpectandum, quia prohibitio ab arbore ſcientiæ boni & mali, obediētiæ examen fuit, vt parendo Adam ſe Dei imperio libenter ſubeſſe probaret. Nomen verò ipſum oſtendit præcepti non alium fuiſſe finem, quàm vt ſua ſorte contentus, ſe improba cupiditate altius non efferret. Promiſſio autem, qua vitam æternam ſperare iuſſus eſt quandiu ederet de arbore vitæ: rurſum horrenda mortis denuntiatio, ſimulac guſtaret de arbore ſcientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam ſpectabat. Hinc elicere nō difficile eſt quibus modis in ſe prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Auguſtinus, dum ſuperbiam dicit malorum omnium fuiſſe initium: quia niſi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extuliſſet ambitio, manere poterat in ſuo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis ſpecie, quam deſcribit Moſes, ſumenda eſt. Nam dum ſerpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet

Rom.5.d.19 fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notãdum, desciuisse primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autẽ emersit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiosa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum fœdis in Deũ probris coniuncta, dum Satanæ calumniis subscribunt quibus Deum & mendacii & inuidiæ & malignitatis insimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, sese proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus ritè temperandos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimã fœlicis vitæ metam esse ab ipso diligi. Diaboli ergo blasphemiis abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessundedit sua defectionẽ qui totum naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiscunt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes. Si causa quæritur, non dubium est quin

Rom.8.d.22 partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo, in cuius vsum cõditæ fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mũdi plagas, nihil à ratione alienũ si propagata fuerit ad totã eius sobolem. Postquã ergo in eo obliterata fuit cælestis imago, non solus sustinuit hanc pœnam, vt in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis vestitus fuerat) teterrimæ cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseriis implicuit suam progeniem, ac immersit. Hæc est hæreditaria corruptio, quam peccatum originale veteres nuncuparunt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à communi sensu nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tãtùm perstringerent hoc caput: saltem minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo tantùm damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hac scilicet astutia Satan morbum tegendo, incurabilẽ reddere tentauit. Cæterùm quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatum à primo homine transiisse in totam posteritatẽ: cauillabatur transiisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderent nos non ascita nequitia corrumpi, sed ingenitam vitiositatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari summæ impudentiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cælestianorum temeritatem non mirabitur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis bestiæ. Certè non ambiguum est quod cõ-

Psal.51.b.7 fitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quo Dei erga se bonitatem melius commendet, propriæ peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aspicimus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim

Iob 14.a.4 daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem, ascendimus. Ita certè habẽdum est, fuisse Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuisse hominum genus. Quod ex illius & Chri-

sti comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodũ (inquit) per vnum hominẽ peccatũ intrauit in vniuersum mundum, & per peccatũ mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerũt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hîc garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplũ nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione nostram esse, & ex ea vitam: simul conficitur, vtranque ita in Adam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepsisse, vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerant constituti. Ideóque inter eos duos hâc esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronũtiat, iam simul aperte quoque testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clarius intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione, non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud nõ aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit. quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos esse, quàm quòd ipse peccando, non sibi tantùm cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitauit exitium. Neque id suo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita est, sed vt in Adã vitiata fuit, facilè colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transierit in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideóque omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

Rom.5.b.12 · Cap.15 c.22 · Rom.8.b.10 · Ephes.2.a.3 · Iohan.3.a.6

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parũ torsit: an filii anima ex traduce paternæ animæ oriatur, quòd in ea potissimum lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamũ deposuisse. Ideo illum, quũ acceptas perdidit, non tantùm sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, vbi audiat Adamũ nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse? non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inópsque destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filii in parẽte, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatũ, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. Quòd autẽ cauillantur Pelagiani, verisimile non esse à parẽtibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeãt, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spirituali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porrò quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

Lib. contra Pelag. & Cælest.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus. Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt, definitiones excutere mihi propositũ est: sed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè cõsentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatum nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cæ-

Galat.5.c.19.

des, comeſſationes, fructus peccati ſecundum hanc rationem vocat: quanquam & peccata, cum in Scripturis paſſim, tum etiam ab ipſo nuncupātur. Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe, quòd ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictíque coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocētia, puritas. Neque iſta eſt alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatū obnoxios eſſe factos Dei iudicio: non ita eſt accipiendū, acſi inſontes ipſi & immerentes culpam delicti eius ſuſtineremus: ſed quia per eius tranſgreſſionem maledictione induti ſumus omnes, dicitur ille nos obſtrinxiſſe. Ab illo tamen non ſola in nos pœna graſſata eſt, ſed inſtillata ab ipſo lues in nobis reſidet, cui iure pœna debetur. Quare Auguſtinus, vtcunque alienum peccatum ſæpe vocet (quo clarius oſtendat propagine in nos deriuari) ſimul tamen & proprium vnicuique aſſerit. Et Apoſtolus ipſe diſertiſſimè teſtatur, ideo mortem in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id eſt, inuoluti ſint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipſi, dum ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt, non alieno, ſed ſuo ipſorum vitio ſunt obſtricti. Nam tametſi ſuæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in ſe incluſum ſemen: imò tota eorum natura, quoddam eſt peccati ſemen: ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Vnde ſequitur, propriè coram Deo cenſeri peccatum: quia non eſſet reatus abſque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit: ea ſcilicet, quæ antè deſcripſimus, opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas efflat, aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iuſtitiæ originalis, quam ineſſe nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re eſt, non tamen ſatis ſignificanter vim atque energiam ipſius expreſſerunt. Non enim natura noſtra boni tātum inops & vacua eſt: ſed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiam, non nimis alieno verbo vſi ſunt, ſi modò adderetur (quod minimè conceditur à plæriſque) quicquid in homine eſt, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vſque, hac concupiſcentia inquinatum refertúmque eſſe. aut, vt breuius abſoluatur, totum hominem non aliud ex ſeipſo eſſe quàm concupiſcentiam.

Cũ alibi ſæpe, tũ verò 3 de peccatorũ merit.&rem. cap.8.
Rom.5.b.12

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuiſſe poſſeſſas, ex quo à fonte iuſtitiæ deſciuit Adam. Neque enim appetitus tantùm inferior eum illexit, ſed arcem ipſam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit ſuperbia: vt frigidum ſit ac ſtultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad ſenſuales tantum, vt vocant, motus reſtringere: aut fomitem vocare qui ſolam partem quæ illis ſenſualitas eſt ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo craſſam inſcitiam detexit Petrus Lombardus, qui ſedem quærens & veſtigans dicit in carne eſſe, teſte Paulo, non quidem propriè, ſed quia in carne magis apparet. Quaſi verò tantùm partem animæ deſignet Paulus, ac non totam naturā quæ ſupernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens nō in vna tantùm parte ſubſidere, ſed nihil à mortifera eius tabe purum eſſe, aut ſyncerum. Nam de vitioſa natura diſputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, ſed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum eſſe. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud eſt quàm originalis peccati deſcriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam ſpiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel ſenſualis, ſed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantùm craſſos appetitus in nihilum redigi, ſed nos ſpiritu mentis renouari iubet. ſicut etiam alibi tranſformari nos iubet in nouitate mentis. vnde ſequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præſtantia & nobilitas, non modò vulneratam eſſe, ſed ita corruptam, vt non modò ſanari, ſed nouā propè naturā induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hîc tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quaſi diluuio à capite ad pedes ſic fuiſſe obrutum, vt nulla pars à peccato ſit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. ſicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, eſſe inimicitias aduerſus Deum, & ideo mortem.

Ephes. 4.c.23
Rom.12.a.2
Rom.8.b.7

10 Eant nūc qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Opus Dei perperam in ſua pollutione ſcrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo noſtræ culpa, non à Deo noſtra perditio eſt. quādo non alia ratione periimus, niſi quia degenerauimus à prima noſtra cōditione. Neque hîc obſtrepat quiſpiam, potuiſſe Deum noſtræ ſaluti melius proſpicere ſi Adæ lapſui occurriſſet. Nam obiectio iſta cum ob nimis audacem curioſitatem piis mēti-

bus,abominanda est tum ad prædestinationis arcanum attinet,quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi imputandã meminerimus, ne in Deũ ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est:sed multum refert accesseritne aliunde,an ab origine insederit.Cõstat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes,Hoc scio, quòd fecerit Deus hominẽ rectũ: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas. Homini tãtùm suũ exitiũ adscribendum apparet,quum Dei benignitate rectitudinem adeptus,sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit. Eccles.7.d.30

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura nõ fluxerit. A natura fluxisse negamus,vt significemus aduentitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit,quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehẽsos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non inscitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamentum,qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur,alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare. Ephes.2.a.3

Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum,& miseræ seruituti addictum. CAP. II.

POSTQVAM visum est peccati dominatum,ex quo primũ hominẽ sibi obligatũ tenuit,non solùm in toto genere grassari,sed in solidũ etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiẽdum restat, ex quo in hãc seruitutem redacti sumus,an omni spoliati sim⁹ libertate:& siqua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat,scopum obiter præfigam,quò tota summa destinanda sit. Hæc autem optima cauẽdi erroris erit ratio,si pericula considerentur quæ vtrinque imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidiæ occasionem arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur,illud totum,quasi iam nihil ad se pertineat,susque deque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari nõ potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit,vt homo nihil boni penes se reliquũ sibi esse edoctus,& miserrima vndique necessitate circũseptus,doceatur tamen ad bonum quo vacuus est,ad libertatem, qua priuatus est,aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit,nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito,nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit ipsum falsa gloriatione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur,quum Dei beneficẽtia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo,inquam,tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat,Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse nõ potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiam minus è re nostra est,omnem sapientiæ virtutisque laudem nobis derogari,quàm ad Dei gloriam attinet:vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contendere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ,dum baculo arũdineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum ar-

Hæc duo præcipitia notat Augustinus Epist.47.& in Iohan.cap.12.

bitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiũt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superuacuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

2 Nunc consideremus, quum paulo antè diximus in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno consensu rationem in mente considere fingunt, quæ instar lampadis consiliis omnibus præluceat, & instar reginæ volũtatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum cõtrà torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitũ, si rationi parere sustineat, nec sensui subigendum se permitat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in volũtatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus, sensus, & appetitus, seu volũtas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstãtia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorẽ autem eius motionẽ, quæ sensus dicitur, qua ad errorẽ & hallucinationẽ abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationẽ & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quãta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotẽter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malísque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotẽtius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiã ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostræ (inquiũt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & nõ agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autẽ electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abstinere, quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctéque viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutẽ acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donũ esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst, Iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumẽdam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sentẽtiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala solicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

Lib. 1. de leg. Lib. 3. Tusc. Quæst.

Vide apud Arist. lib. lib. 3 Ethic. cap. 5.

Seneca.

3. de Nat. deorum.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tametsi nemo extitit qui non agnosceret & sanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamen eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ab bonum torpenti nouã desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte cõciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerẽt, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi, Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, Sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrii esse nostrã naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia finit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquã possumus rectè agere: ita nisi quod no-

Homil. de prodit. Iudæ.

Homil. 18. in Genesin.

Homil. 52.

ſtrum eſt attulerimus, non poterimus ſupernum acquirere fauorem. Dixerat autẽ prius, Vt non totum diuini ſit auxilii, ſimul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbum hoc illi paſſim familiare eſt, Afferamus quod eſt noſtrum, reliqua Deus ſupplebit. Cui cõſentaneum quod ait Hieronymus, Noſtrum eſſe incipere, Dei autem perficere: noſtrũ offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. (Dialog.3.cõtra Pelag.) Vides certè iis ſententiis homini plus quàm par erat ad virtutis ſtudium illos eſſe largitos: quia putabant ſe nõ aliter torporem nobis ingenitũ poſſe expergefacere, quàm ſi ſolo ipſo nos peccare arguerent. id autẽ quanta dexteritate ab illis factũ ſit, poſtea videbimus. Certè, quas retulimus ſentẽtias, eſſe falſiſſimas, paulo pòſt cõſtabit. Porrò tametſi Græci præ aliis, atque inter eos ſingulariter Chryſoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modũ exceſſerũt, veteres tamen omnes, excepto Auguſtino, ſic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum ſcriptis referre liceat. Itaque enumerandis ſingulorum ſententiis exactius non inſiſtemus: ſed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumenti explicatio exigere viſa fuerit. Qui poſtea ſequuti ſunt (dum pro ſe quiſque in humanæ naturæ defenſione argutiæ laudem captat) ſenſim alii poſt alios in deterius cõtinuò delapſi ſunt: donec eò ventum eſt vt vulgò putaretur homo, ſenſuali tantùm parte corruptus, habere prorſus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia verò ablata. Sed quorſum tenderet vix centeſimus quiſque leuiter guſtauit. Ego certè ſi dilucidè tradere velim qualis ſit naturæ corruptela, his verbis facilè ſim contentus. Sed magnopere intereſt attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ ſuæ partibus vitiatus, & donis ſupernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philoſophicè hac de re loquuti ſunt qui ſe Chriſti iactabant eſſe diſcipulos. Nã quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrii nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vſurpare vocabulum, ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acſi poteſtas ſuiipſius penes hominẽ fuiſſet. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipſum omnes hoc principio imbuti ſunt, præditum eſſe libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximii volunt videri, quouſque id extendatur neſciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tũ ex Scripturæ ſimplicitate exequamur quid ſuapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberũ arbitrium quid eſſet, quum in omnium ſcriptis identidem occurrat, pauci definierũt. Videtur tamen Origenes id de quo paſſim inter eos conueniebat, poſuiſſe, quum dixit, Facultatem eſſe rationis ad bonum malúmve diſcernendum: volũtatis ad vtrumuis eligendum. (Lib.3.περὶ ἀρχ.) Nec ab eo variat Auguſtinus, quum docet facultatem eſſe rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente: malum, ea deſiſtente. Obſcurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait eſſe conſenſum, ob voluntatis inamiſſibilem libertatẽ, & rationis indeclinabile iudicium. Nec ſatis popularis Anſelmi definitio, qui tradit eſſe poteſtatem ſeruandi rectitudinẽ propter ſeipſam. Itaque Petrus Lombardus & Scholaſtici Auguſtini definitionem magis amplexi ſunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: ſine qua voluntatem ſibi per ſe non ſufficere videbant. (Lib.2.ſent. diſtinct.24) Sua tamen & ipſi afferunt, ſiue quæ meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò conſentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti poſſit. Quare quum libertas propriè voluntati cõueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. (Part.1.quæſt.83.art.3) Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrii, in ratione ſcilicet & volũtate. nũc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum ſupereſt.

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis conſilio ponere: veram autem iuſtitiam ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. (Lib.1.cap.2) [illegible] Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur. nunc enim recenſere breuiter aliorũ ſententias, non refellere propoſitum eſt. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt ſcriptores, non quid ad ciuiles ſeu externas actiones, ſed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, inprimis requirant. Quam poſteriorem quæſtionem ſic præcipuam eſſe fateor, vt illam arbitrer non prorſus negligendam. Cuius ſententiæ ſpero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in ſcholis diſtinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à neceſſitate primam, ſecundam à peccato, tertiam à miſeria. quarum prima ſic homini naturaliter inhæ-

reat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hāc distinctionem
ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: in-
ter quas quantum sit discriminis,& quàm necessariò considerandum,alibi apparebit.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbi-
trium homini,nisi gratia adiuuetur,& gratia quidem speciali,qua electi soli per regenera-
tionem donantur.Nam phreneticos nihil moror,qui gratiam pariter & promiscuè exposi
tam esse garriunt. Sed nondum istud liquet sitne in totum priuatus bene agendi facultate,
an habeat adhuc nōnullam,sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit,opi-
Lib.2.dist.26. tulante verò gratia,suas ipsa quoque partes agat.Id dum vult expedire Magister sententia-
rum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quo reddamur ad bonum opus ido-
nei.Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alte-
ram,quæ bonam voluntatē sequitur adiuuādo.In qua partitione hoc mihi displicet,quòd
dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum,innuit hominem iam suapte natura,bo
num quodammodo,licet inefficaciter, appetere. sicut Bernardus bonam quidem volunta-
tem opus Dei esse asserens,homini tamen hoc concedit,vt motu proprio bonam eiusmodi
De libero arbitrio. voluntatem appetat.Sed istud ab Augustini mente procul abest,àquo tamen sumpsisse par-
titionem videri vult Lombardus.In secūdo membro ambiguitas me offendit, quæ peruer
sam genuit interpretationē.Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari,quòd
nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere,vel obedienter sequendo cō-
Lib.2.cap.4 firmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit,Liberum esse iis qui ra-
tionis iudicio vtuntur,à gratia discedere:vt non discessisse sit præmium, & vt quod non po
test nisi Spiritu cooperante fieri, eorū meritis deputetur quorū id potuit voluntate nō fie-
ri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis
dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à
vetustate longius abscesserunt. Vtcūque,ex hac tamen partitione intelligimus qua ratio-
Lib.2.sent. distinct.25 ne liberum dederint arbitrium homini.Pronuntiat enim tandem Lombardus,non liberi
arbitrii ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agēdum vel cogitandum peræque pol
leamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiamsi
praui simus,& serui peccati,& nihil quàm peccare possimus.

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac
mali electionem: sed quia malè voluntate agit,non coactione.Optimè id quidem: sed quor
sum attinebat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas,si homo
quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος,vt vincta teneatur pec-
cati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fati-
gatur: sed religiosè censeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim v-
bi perniciosè erratur. Quotus autem, quæso, quisque est, qui dum assignari homini liberū
arbitrium audit,non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum,qui
flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui(dicet quispiam)sublatū erit huiusmo-
di periculum,si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsita-
tem vltro humanum ingenium propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet quàm
veritatē ex prolixa oratione.Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo,quàm optan
dum sit,experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteri-

8 tas in verbi etymo dum hæret,in exitialem confidentiam euecta est.

Lib.1. contra Iulianum. Quòd si nos Patrum authoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habēt vocabulum,sed
Homil.53.in Johan. simul declarant quanti faciant illius vsum.In primis Augustinus,qui non dubitat seruum
appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberū negant arbitrium: sed præcipuam ra-
Ad Anast.epist.44 tionem declarat,quum ait, Tantùm ne audeat quisquā sic negare volūtatis arbitrium, vt
De perf.iust. velit excusare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse liberam hominis vo-
Ench.ad Laurent.cap.30 luntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus subdita sit. Item, victa vitio
in quod cecidit voluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbi-
Lib.3. ad Bonifac.cap.8 trio malè vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum,
Lib.3.cap.7 nequid possit ad iustitiam. Item,liberum non fore,quod non Dei gratia liberauerit. Item,
Lib.1.ad Bonifaciū cap.3 iustitiam Dei non impleri,quum Lex iubet,& homo quasi suis viribus facit: sed quum Spi
ritus adiuuat:& hominis non libera,sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum
Lib.3.cap.7 Lib.de verb. Apost.ser.3 omnium rationē breuiter reddit, quum alibi scribit,hominē magnas liberi arbitrii vires,
quū cōderetur,accepisse: sed peccando amisisse.Itaque alibi, postquam ostendit liberū ar-
Lib.de spiritu & litera, cap.30 bitrium constitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia.
Vtquid ergo,inquit,miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire,antequam li-

berentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii vtique libertaté sonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit, Sine me nihil potestis facere? Quid, quòd alio etiã loco videtur iocosè eludere vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidé esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati. Quam sententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quàm emãcipationem, vel manumissioné à iustitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque siquis vocis huius vsum nõ praua intelligentia permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrà Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optarim. 2.cor.3.d.17 Iohan.15.a.5 De corrept. & grat.cap.13

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè aut variè in hac re loquutos esse confessus sum, vt certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quasi à suffragii iure depellere ideo ipsos voluerim quia mihi sint omnes aduersarii. Ego verò nihil aliud spectaui quàm quòd volui simpliciter ac bona fide cõsultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominé liberi arbitrii viribus spoliatum, ad solum gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videntur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdã eorum sententias huc inseram quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrũ est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherii, dum lignum vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quòd omnis homo nõ modò naturaliter peccator, sed totus peccatũ est? Si nihil boni nostrũ est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrii facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ permulta ex aliis referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ auté aduersantur, callidè præterire, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamé hoc affirmare, vtcũque nimii interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositũ fuisse scopum, vt hominé à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudiné suã repositã habere doceant. Nunc ad simplicé veritatis explicationé in cõsideranda hominis natura venio. Lib. de prædest. sanct. Item ad Bonif. eiusm lib. 4. & alibi Lib. in Genesin. Homil. 1. in aduentu.

10 Quod tamé initio huius capitis præfatus sum, cogor rursum hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducés, immanis sacrilegii reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrũ habere expetamus, quod in nobis scilicet potius quàm in Deo resideat, cogitationé hanc nõ ab alio consiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicũ est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidé est, tãtum habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sententiæ, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adolescentes, iuuenes impingant: qui auté in ipso vno sperant, roborentur. Quæ omnes eò spectant, vt ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deũ volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitien Iere.17.a.5 Psal.147.b.10 Iesa.40.g.29 Iac.4.b.6 Iesa.44.a.3 Idem 55.a.1

tes venite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi
Iesa.60.d.19 suæ paupertatis sensu tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habētur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

11 Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationē: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem. ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertiò & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquātæ virtutis sibi cōscius à superbia fastúque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodū alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera cōfessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimū, iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quo Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commēdare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantùm Dei misericordia, quum à nobisipsis nonnisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, acsi saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miseratione̅ eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & siquas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatē subigatur: sed vt seposito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus, æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

Homil. de perf. Euang. Epist. 56. ad Dioscο.

Homilia in Iohan. 49

Lib. de natura & gratia, cap. 52

In psal. 45

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternámque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicās à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat. vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcūque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideóque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicii residuum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris nō comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non periit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secūdum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum dāmnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, nō modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicietia,

Iohan. 1. a. 5

quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequã cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitaté. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquã in tenebris palpando subinde impingit, donec tãdem palata euanescat. ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quærendã & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & raro deflectit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritũ cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intẽdit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguũ quiddam & de superioribus delibet, vtcunque negligentius illis percõtandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quũ supra vitæ præsentis spatiũ euehitur, tum præcipuè demũ cõuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quousque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctioné nobis proponere operæpretiũ est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidé rerum terrenarũ intelligétiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad verã iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingũt: sed cum vita præsenti rationé relationémque habẽt, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationé, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandámque eam societatem propendet: ideóque ciuilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominũ animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quíque non earum legũ principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissensiones & pugnas, quæ mox emergunt, dum alii cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta regum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alii (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidé illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ métis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamé illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplũ argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discẽdis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energiæ certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandũ in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta apertè testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ cõprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa: quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò

artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus illa, quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipendũtur. Quid autem? Veritatem affulsisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcutisse dicemus cum in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte differendi constituta, nos cum ratione loqui docuerũt? Dicemus eos insanisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autẽ, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabilène aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse cõfessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstãtissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ ad fabricã tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: non mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiã, Quídnam cum Spiritu commercii impiis, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligẽdum de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundũ vniuscuiusque generis proprietatẽ, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Domin⁹ impiorũ opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas. At verò, nequis hominẽ valde beatum putet quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, nequam inde laudem consequatur.

Exod. 31. a. 2, & 35. d. 30

Lib. 2. Dist. 25

7 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturæ nostræ propriã esse rationem, que nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur moriones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alii præstant acumine, alii iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam artem discẽdam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex mera illius libertate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quòd singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Denique in eximiis quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Saulẽ sequuti sunt fortes, quorũ tetigerat Deus corda. Et quũ prædicitur inauguratio in regnũ, ita loquitur Samuel, Trãsibit super te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quòd transierit super eum Spiritus Domini à

Iudic. 6. g. 34

1. Sam. 10. b. 6

1. Sam. 16. c. 13

die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iuppiter, sed οἷον ἐπ᾽ ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia ostendit, dum attoniti sæpe hærent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momẽtis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudẽtibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuersitate conspicimus tamen aliquas imaginis Dei superstites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant. Odyss. Psal. 107. d. 40

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandã imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt suprà dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderẽt: & eos interdũ ad dicenda nonnulla impulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerẽt. qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè latéque ad momentum videt: sed adeò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbeatur, quàm pedẽ mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aspergunt, quot & quàm portentosis mẽdaciis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfecerũt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualísve erga nos esse velit.

19 Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrii, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quũ enim Spiritus homines appellat tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur. Iohan. 1. a. 4 Ibidem. b. 13 Matt. 16. c. 17

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hîc nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat, neminem posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat, quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mẽtes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionẽ, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipites in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israelitis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidè confirmauit Christus, quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non Psal. 34. b. 10 1. Cor. 12. a. 3 Iohan. 3. d. 27 Deut. 29. a. 2 Ier. 24. c. 7 Iohan. 6. e. 44

potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernẽdam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideo in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud
Iesa.54.c.7 nouum videatur, Iesaiæ vaticinium citat, vbi dum Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis etiã & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc exprofesso ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeóque prorsus exinaniuit, ita cõcludit de-
1.Cor.2.d.14 mum, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamsi enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei nõ illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam humanam, quasi velum quoddã esse testatus
1.Cor.1.c.20 fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronũtiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta vecordia.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, &
Ephes.1.c.17 Pater gloriæ det vobis Spiritũ sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapiẽtiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiũt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quispiã, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid sapientiæ desi-
Psal.119.18 derari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi retegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè locutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde consequi, donec oculos vel de-
Iac.1.c.17 derit vel aperuerit ille ipse qui ideo pater luminũ vocatur, quia vbicũque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro rite &
Iohã.14.d.26 abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto
Rom.2.b.14 quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatísque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, siquis dispositionem obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideóque ad iustam eorum da-

mnatione sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quòd sit conscientiæ agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrandis libẽter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantũ in tegendis vitiis proficeret, vt mẽs non sibi male cõscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec cõniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquãdo aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare. In Pro

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quum vltrà progreditur: nempe quum ad hypothesin descẽdit. Homicidium esse malum, si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè disserit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitii turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeũt istæ voces, video meliora, probóque: Deteriora sequor. Quare mihi scitissimè Aristoteles inter incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplo succedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere. Paraph. in 3 de anima, cap. 46. Medea apud Ouidium. Lib. Eth. 7, cap. 3.

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantùm finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiæ excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis synceritas. quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nũquam illis persuaderi poterit. Dicámne præstare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligẽtiæ: quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quanquam & hìc deliquium interdum pati deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationem ferre, si qua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm seruilis esse abiectíque animi patienter eam ferre: rursum honesti ingenuíque pectoris, excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nã dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua desideria, nihili reputant.

25 Quare, vt suprà meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obno-

xia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione
1.Cor.3.b.5 absit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itáne deprauata est omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem sancto æquissimũ, qui nouit omnes
Psal.94.b.11 cogitationes sapientum vanas esse, & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cor-
Genes. 6.a.3., & 8.d.21 dis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agitat, instituit, molitur, semper malum est, quî in mentem nobis veniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est? Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat, esse
Psal.119.34 vanitati miserè obnoxiam. Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discenda. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies fere repetit eandem precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad peten-
Philip.1.a.4 colost.1.a.9 dum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesiis precari solet. Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudētia & intelligentia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facultate
Lib.2.de peccat.merit.remis.cap.5. positam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mētibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernēdam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad cōtinuos progressus & incremēta pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè ex-
Psal.119.10 primit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus esset, adeóque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus
Psal.51.c.12. est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrii libertas vertitur, quandoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico cōsensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrii vim non considerandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrii actionem nisi dum se ratio vertit ad opposita. quo intelligunt, oportere appetitus obiectũ tale esse quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias qualc sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cũ belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur: nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrii libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac necui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis modus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed conditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonum est, non tamen sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habēdi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáque voluntas, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltrò ad bonum aspirandi, sed imbecilliorem quàm quæ in soli-

dum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in cõflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porrò Spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis inde cõstat, quòd vbi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideóque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iã verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secũdum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circunfert? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi putasset, interpretationem suam, tanquam falsam & male congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Mosen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, nõ est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruũ esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatem, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur, si qua voluntas præcederet Spiritus gratiã. Facessat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus locis) notãdum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis initium sibi nõ arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquãdo eius irã. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo pòst, Nostrum nihil nisi peccatum.

Rom. 7.c.15, & d.19 — Gal. 5.c.17 — Rom. 7.d.22 — Lib. ad Boni. 1. cap. 10, & in retract. — 2. Cor. 3.b.5 — Gen. 8.d.21 — Iohan. 8.d.34 — Phil. 2.b.13 — Psal. 51.c.12 — De verbis Apost. serm. 10

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire. CAP. III.

SED melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euincere promptum est) Valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eóque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itáne est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantùm, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abunde refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re siqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Gentes

Iohan. 3.a.6 — Rom. 8.b.6 — Iohan. 3.a.6 — Ephes. 4.e.19

omnes scribit ambulare in vanitate mentis suæ, obtenebratas esse intelligentia, alienatas à
Ibidē d.17.18 vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidē ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur.
Iesa.60.a.1 mur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè nonnisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillatim quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit Dauid,
Psal.62.c.10 Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quū omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ, irridentur.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentū dicitur præ omni re & per-
Iere.17.b.9 uersum. Sed, quia breuitati studeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus e-
Rom.3.b.10 nim, dum humani generis arrogantiam vult deiicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deū. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrū patens est guttur eo-
Iesa.59 b.7 rum, linguis suis dolosè agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundēdum sanguinem: in viis quorū contritio & infœlicitas: quibus præ oculis nō est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationē inuehitur. Neque in vnius aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscāt: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere nō possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari nō poterat nisi de clade & exitio naturæ constitisset: protulit hæc testimonia, quibus plusquam perditam esse naturā nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hîc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hîc laborabo in approbāda testimoniorum applicatione, ne cui videantur intempestiuè vsurpata. Perinde agam acsi à Paulo primùm hæc dicta forēt, non è Prophetis desumpta. Initiò adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatē: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapiētiæ gradus. illud autē necesse est iis euenire qui à Deo defecerūt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullū esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiā semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerāt. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidē fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamē non licet quin hydra ista in singulorū pectoribus lateat. Nā vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanū: ita nec anima, dū talibus vitiorū morbis scatet, sana cēsebitur. quanquā nō per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quālibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite īmersa, nō ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretii habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationē necesse est. Exempla igitur ista monere nos vidētur ne hominis naturam in totū vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidā non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hîc succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorū animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset qui non reipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia ma-

In quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, Psal.14.a.3 guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata lábia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandũ elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portẽtis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitáter feratur: nullum est quamlibet rapidũ ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quẽ mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alii, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aspirant. alii supra vulgarẽ sortem emergunt, quo sua maiestate alios cõtineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatẽ refrænat, ne in actũ erũpat: sed nõ purgat intus. Rom.3.b.13

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, cõuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate nõ prorsus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtique naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autẽ si animus prauus fuerit & cõtortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse nõ dubium est, si animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponũt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quantisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quãquam hæc certissima est & facillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certũ modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque definimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterũ non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericam fabulam alludẽs, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittãt) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo nõ regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiã, super Christũ requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei. qui sapientiæ initium est. Quantũ ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleste verò tribunal nullius erunt pretii ad iustitiam promerendam.

Hæc disputat Augustinus lib.4. contra Iulianum. 1.Sam.10.b.6 Iesa.11.a.3 Psal.111.b.10

5 Qua igitur peccati seruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, cõuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris. nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non volũtate priuatus est homo, quum in hanc necessitatẽ se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonũ, profectus: velle malũ, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quod libertate abdicatam voluntatem Iere.31.c.18

dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est si cui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offēdit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciūt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annō diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim cōnexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonū. Diabolus autem per lapsum sic à boni communione alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obganiat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne malè agere possit, nō violenta impulsione? Ergo si liberā Dei voluntatē in bene agendo nō impedit, quòd necesse est illū bene agere: si Diabolus, qui nonnisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiose Cælestii cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modū loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quod si verum est, peccandi certè necessitati subiacere, non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniēte peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo pòst, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas, quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodā & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatē: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magísque miserum est, ideo rea, quòd libera: eóque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorū omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorū retentū fuit. Lōbardus autem quum necessitatē à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiā dedit.

Lib. de perf. iustiti.

De nat. & grat. & alibi

Serm. super Cantica 81.

6 Ex opposito reputare operæpretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quū Dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è cōuerso nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in voluntate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorē & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando. Ne quis à Domino bonum inchoari tergiuersetur, quòd voluntas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis volūtatis humanæ infirmitatem dicet subsidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aspiret, quum trāsformari renouaríque totam oporteat? Si qua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quādo nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrū manet quod primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed

Philipp. 1. a. 6

Ezech. 36. f. 26

vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos esse Dei facturã, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni fit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentũ, nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi cõtinuo pòst sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantillum quidem restare homini in quo glorietur, quia totum à Deo est.

2. Cor. 3. b. 5
Philip. 2. b. 13
1. Cor. 12. a. 6
Ephes. 1. a. 1
Ephes. 2. b. 10
Psal. 100. a. 3

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitãte, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non male à sancto viro dictum præposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo signari contẽdo: quòd & prauam nostram voluntatẽ corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate obsequatur. Ideo non rectè à Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatem sine gratia quicquam posse operari. quasi verò non ipsam quoque voluntatem operetur gratia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Augustini consilium fuit, dum pedissequã gratiæ vocat humanam voluntatem, secũdas quasdam à gratia partes illi assignare in bono opere: sed quia hoc illi tantùm propositũ erat refellere pessimum Pelagii dogma, quod primam salutis causam in hominis merito ponebat: quod satis erat præsenti causæ, contendit, gratiam omni merito esse priorem: altera interim quæstione omissa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominũ præuenire nolentem vt velit: volentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argumentationẽ desiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra voluntate quod nostrum sit, & non ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cælestiũ primo, vbi dictũ illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solùm quid faciendum sit sciat: sed quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Ad Bonif. Epist. 106.
Lib. 2. de remiss. peccatorũ cap. 18.
Ioha. 6. e. 45

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agedum, summam rei paucis ac apertissimis tantum Scripturæ testimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperam Scripturæ insimulet) ostendamus neque huius sancti viri (Augustinum dico) testimonio destitui quam ex Scriptura desumptam asserimus veritatem. Nam neque expedire censeo, vt quæ in sententiæ nostræ confirmationem adduci ex Scripturis possunt, ordine singula recenseantur: modò ex selectissimis, quæ proferẽtur, via sternatur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. neque rursum intempestiuè factum iri si palàm fecero mihi cum eo viro non male conuenire cui plurimum authoritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium non aliunde quàm à solo Deo esse facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperietur ad bonum propen-

ſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt: vnde cõficitur, rectam
voluntatem non eſſe homini à ſeipſo, ſed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creatio-
nem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio. nam quum bene volendi & a-
gendi principium ſit ex fide, videndum eſt vnde ſit ipſa fides. Quum verò gratuitũ eſſe Dei
donum clamet tota Scriptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonũ incipimus, qui
ad malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui con-
uerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè teſtatur oportere
aboleri quod ex nobis eſt, quo ad iuſtitiam cõuertamur: quicquid autem in eius locũ ſub-
Iere.31.f.39. it, à ſeipſo eſſe. Neque id vno loco pronuntiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor
vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus. Paulo pòſt, Timorem nominis mei
Ezech.11.d.19 dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rurſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum,
& Spiritum nouum dabo in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, &
dabo eis cor carneum. Non poſſet euidentius ſibi vẽdicare, nobis adimere, quicquid eſt in
voluntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionẽ noſtram, creationem noui Spiritus
& noui cordis eſſe teſtatur. ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire bo-
ni donec reformata fuerit: & poſt reformationẽ, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

9 Sic & precationes ſanctorum compoſitæ legũtur. Inclinet cor noſtrum ad ſe Dominus,
1.Reg.8.g.58 dicebat Solomo, vt ſeruemus mandata ſua. Peruicaciam cordis noſtri oſtẽdit quòd in Le-
Pſal.119.36 gis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, niſi flectatur. Idem & in Pſalmo habetur, Incli-
na cor meum ad teſtimonia tua. Semper enim notãda eſt antitheſis inter peruerſum cor-
dis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obſequium cogitur.
Pſal.51.c.12 Dauid autem quum ſe directrice gratia ad tempus orbatũ fuiſſe ſentiens, Deum rogat vt
cor mundũ in ſe creet, Spiritum rectũ innouet in ſuis viſceribus, annon omnes cordis ſui
partes impuritate refertas agnoſcit, & ſpiritum obliqua prauitate contortum? munditiem
autem quam flagitat, Dei creaturam vocãdo, an nõ totam illi acceptam refert? Siquis ex-
cipiat, precationem ipſam ſignum eſſe pii ſanctíque affectus, prõpta eſt ſolutio, quãuis iam
aliqua ex parte reſipuiſſet Dauid, conferre tamen priorem ſtatũ cum illa triſti ruina quã
expertus erat. Perſonã ergo hominis à Deo alienati ſuſcipiens, meritò ſibi dari petit quæ-
cunque electis ſuis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo ſimilis, optat ſe iterum
creari, vt ex mãcipio Satanæ fiat Spiritus ſancti organũ. Mira ſanè & portentoſa ſuperbiæ
noſtræ libido. Nihil ſeuerius Dominus exigit quàm vt religioſiſſimè ſuum ſabbathum ob
ſeruemus, quieſcendo ſcilicet ab operibus noſtris: à nobis verò nihil magis ægrè impetra-
tur, quàm vt operibus noſtris valere iuſſis, Dei operibus iuſtum locũ cedamus. Niſi obſta-
ret vecordia, ſatis luculentum teſtimonium reddidit gratiis ſuis Chriſtus, ne malignè ſup-
Iohan.15.a.1 primerentur. Ego ſum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola eſt. Sicut palmes
non poteſt fructum ferre à ſeipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis:
quia ſine me nihil poteſtis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulſus à ter-
ra palmes, & humore priuatus, germinat: non eſt amplius quærendum quæ ſit naturæ no-
ſtræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta concluſio, Sine me nihil poteſtis facere. Nõ
dicit nos eſſe infirmiores quàm qui nobis ſufficiamus: ſed nos ad nihilũ redigendo, omnẽ
vel exiguæ facultatulæ opinionem excludit. Si in Chriſto inſiti fructificamus inſtar vitis,
quæ tũ à terræ humore, tũ à rore cæleſti, tũ à ſolis fomẽto vegetationis ducit energiã: nihil
in bono opere reſtare nobis video, ſi Deo illibatũ ſeruamus quod ſuum eſt. Nequicquã ob-
tenditur friuola argutia, ſuccum iam incluſum eſſe in palmite, & vim proferendi fructus:
ideóque non omnia ſumere à terra vel à prima radice, quia aliquid ſuum conferat. Ne-
que enim aliud vult Chriſtus, quàm nos aridum & nihili eſſe lignum vbi ſumus ab eo ſe-
Matth.15.b.13 parati: quia ſeorſũ nulla ſit in nobis bene agẽdi facultas, ſicut alibi quoque, inquit, Omnis
arbor quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apoſtolus totam illi ſummã
Philip.2.b.13 tranſcribit in loco iam citato, Deus eſt, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere.
Prior pars operis boni, eſt volũtas: altera, validus in exequendo conatus: vtriuſque author
eſt Deus. Ergo Domino ſurripimus ſiquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effe-
ctu. Si diceretur Deus opẽ ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: ſed quũ
dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum eſt locatur. Porrò quo-
niam carnis noſtræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: ſubiunxit, e-
luctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus conſtantiam ad effectum vſque adminiſtra-
1.Cor.12.a.6 ri. Siquidem nec aliter conſtare poſſet quod alibi docet, vnicum eſſe Deum qui efficit om-
nia in omnibus, vbi totum ſpiritualis vitæ curſum comprehendi antè docuimus. Qua ra-
Pſal.86.b.11 tione Dauid poſtquam vias Dei ſibi patefieri precatus eſt, vt ambulet in eius veritate, mox

adiungit, Vnias cor meum ad timendum nomē tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facilè euanescant vel effluant nisi ad constantiam firmētur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirigi ad seruandum Dei sermonē precatus est, robur quoque ad bellandū sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, Psal.119.r.33
mihi vlla iniquitas. Hunc itaque in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quòd homo in illis constāter pergit, & in finem vsque perseuerat.

11 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter afficiēdo. Illud ergo toties à Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volētem trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an suo auxilio iuuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc stantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium nisi Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulū suam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitudine. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Ezech. 11.e.19 & 36.f.27.
Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à seipsa Dei gratiam doceat: quemadmodū & Augustinus cōtendit. Qua gratia non quoslibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (nisi fallor) Occamicum, eam nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidem sunt homines, expositam esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quærunt: sed quum ii demum quærere incipiant quibus cælestis gratia aspirauit, nec hæc saltem portiuncula de eius laude decerpenda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare meritò Augustinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes sibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putant promiscuè dari omnibus quod speciale est, gratuitæ electionis testimonium: Cōmunis (inquit) omnibus est natura, non gratia: vitreum acumen appellās quod mera vanitate splēdet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autē, Quomodo venisti? credēdo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, pereas de via iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: volūtate propria veni. Quid turgescis? vis nosse quòd & hoc præstitū est tibi? Ipsum audi vocantē, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et citra cōtrouersiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequātur. Qui ex Deo genitus est (inquit) nō potest peccare: quia semē Dei in ipso manet. Nam medium quem sophistæ imaginantur motū, cui obsequi vel quē repellere liberū sit, apertè excludi videmus vbi asseritur efficax ad perseuerandū constātia.

Iohan. 6.e.45

Lib. de præd. sanct.

De verb. ... post. Serm. ...

Ioh. ...

1.Io. ...

12 De perseuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiā, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquam hîc bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiā gratitudinē legitimúmque vsum posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiā in nobis operari, sed esse tantùm nobis cooperatricem. De priore sic habēdum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptúmque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinēt sententiæ illæ, Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hîc duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsus primæ gratiæ, acsi homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac sinistrè non minus

Matth. 25.b. 21.23. & c.29 luc.19.c.17, & d.26

quàm infeliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperãtis. Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos acsi ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrẽtia: sed gratiæ multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonã hominis voluntatẽ, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quod ipsa sibi arroget. Quod & Paulus nominatim expressit. Nã
Philip.2.b.13 quũ dixisset, Deum esse qui efficit in nobis & velle & perficere, cõtinuò subdidit, vtrũque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitã esse benignitatẽ indicans. Ad id autẽ quod dicere solent, postquã primæ gratiæ locũ dedimus, iam conatus nostros subsequẽti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligãt nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequiũ edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamo. Est enim certissimũ, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinẽ. Vnde id tamẽ nisi quòd Spiritus Dei vbique sibi consentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionẽ, ad perseuerandi constantiam fouet & cõfirmat? At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, Plus omnibus iis laboraui: non
1.Cor.15.b.10 ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transscribit, ista correctione, Non ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: sed magis praepostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, nõ dicit gratiam sibi fuisse cooperatricẽ: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricẽ. Atque id non obscurè, licet breuiter, docet Augustinus, quũ ita loquitur, Præcedit volũtas bona hominis multa Dei dona, sed non o-
Psal.59.c.11 mnia. Quæ autẽ præcedit ipsa, in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptũ sit, Miseri
Psal.23.b.6 cordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius subsequetur me: nolentẽ præuenit, vt velit:
Serm.2 in Cã. volentẽ subsequitur, ne frustra velit. Cui cõsentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentẽ inducẽs, Trahe quodammodo inuitã, vt facias voluntariã: trahe torpentẽ vt reddas currentem.

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminentur. in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augu
Cap.2 stinus protractus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, nõ posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperã Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulo pòst eximit. Tantùm quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volũt: ideo velint, quia deus operatur vt sic velint. Nam si in tanta
2.Cor.12.c.9 infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideóque perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabili-
Cap.14 ter & inseparabiliter ageretur, ideóque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessariò sequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantùm à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonnisi gratiam facere.

Epist.105 14 Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantùm, hominem nõ ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gra-

tuitóque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secũdum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neque operibus retribui, quo sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehẽdi res non potest quàm ex octauo capite libri ad Valẽtinum, de correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini misericordia, & ad bonum conueratur: & conuersa, in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vllo suo merito. Ita homini tale relinquitur liberũ arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet. Epist.106 Epist.46

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum. CAP. IIII.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio cõtendere suapte natura queat, sufficiẽter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamẽ minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionẽ intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanã volũtatem equo comparat sessoris nutum expectanti: Deum ac Diabolũ, sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retũdit, in rectam viam deducit. quòd si eam Diabolus occupauit, instar stolidi ac petulãtis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis volũtas dicitur subiacere vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominii iure cogimus) sed Satanæ præstigiis fascinatã, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelii. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequũtur flagitia, opera Satanæ nuncupãtur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet. 2.Co.4.a.4 Ephes.2.a.2

2 Longe est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interẽptis eius pastoribus, gregẽ hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palam extat. neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quẽ dicit sibi abstulisse quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deũ, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modũ. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligẽdum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandũ id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniáque mẽbra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumẽtum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequẽda eius iusta iudicia. Omitto hîc

vniuerſalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt ſuſtinẽtur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa ſpeciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini aſſignari, videmus non eſſe abſurdum: ſed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iuſtitia reluceat, Satanæ hominiſque nequitia cum ſuo opprobrio ſe prodat.

3 Veteres religioſius interdum ſimplicem quoque veritatis confeſſionem in hac parte reformidant, quòd verentur ne impietati feneſtrã de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam ſobrietatem vt exoſculor, ità minimè periculoſum iudico ſi ſimpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Auguſtinus quidem illa ſuperſtitione interdũ ſolutus eſt: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei ſed ad præſcientiã ſpectare. At iſtas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præſcientiam interuenire clarè oſtendũt. Et Auguſtinus ipſe libro contra Iulianum 5, longa oratione contendit, non permiſſionis tantùm aut patientiæ diuinæ eſſe peccata, ſed etiam potẽtiæ, vt ſic priora peccata puniantur. Similiter quod de permiſſione afferunt, dilutius eſt quàm vt ſubſiſtat. Sæpiſſime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fuſius docui. Id quale ſit, nequaquam explicatur, ſi confugitur ad præſcientiam aut permiſſionem. Nos ergo duplici ratione reſpondemus id fieri. Siquidem quum ſublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas ſuperſit: quum ablato eius Spiritu, corda noſtra in lapides obdureſcant: quũ ceſſante eius directione, in obliquitatem cõtorqueantur: rite excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda ſua iudicia per miniſtrum iræ ſuæ Satanam, & cõſilia eorum deſtinat quò viſum eſt, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moſes Sehon regem trãſitum non dediſſe populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem conſilii mox ſubiungit, Vt daret eum in manus noſtras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obſtinatio cordis diuina fuit ad ruinam præparatio.

Lib. de Præ-deſt. & gratia

Deut. 2. f. 30

4 Secundum priorem rationem iſtud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à ſenioribus. Aufert cor ab iis qui præſunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementaſti nos Domine, induraſti cor noſtrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deſerendo, quàm qualiter opus in ipſis ſuum peragat. At ſunt alia teſtimonia quæ vltrà procedunt: qualia ſunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Poſtea dicit ſe aggrauaſſe cor illius, & roboraſſe. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum eſt: ſed plus aliquid fecit, quòd obſtinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex AEgypto: prodeunt obuiam infeſti regionis incolæ. vnde excitati? Moſes certè populo aſſerebat Dominum fuiſſe qui corda eorum roboraſſet. Propheta verò eandem hiſtoriam recitans, dicit ipſum vertiſſe corda eorum vt odio haberent populum ſuum. Iam dicere non poſſis deſtitutos Domini conſilio impegiſſe. Nam ſi roborantur & vertuntur, deſtinatò inflectuntur ad idipſum. Adhæc, quoties in populi tranſgreſſiones vindicare illi placuit, quomodo opus ſuum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipſum fuiſſe, illos miniſterium duntaxat præbuiſſe. Quare nunc ſibilo ſuo euocaturum ſe illos minabatur: nunc inſtar ſagenæ ſibi fore ad irretiendos: nunc mallei inſtar, ad feriendos Iſraelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non ſit otioſus in illis, dum Sennacherib ſecurim vocat, quæ ad ſecandum manu ſua & deſtinata fuit & impacta. Non male alicubi Auguſtinus ita definit, quòd ipſi peccant, eorum eſſe: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei eſſe, tenebras prout viſum eſt diuidentis.

Ezech. 7. g. 26
Pſal. 107. d. 40
Iob. 12. d. 20
Ieſa. 63. d. 17.
Exod. 4. e. 21, & 7. a. 3
Exod. 10. a. 1
Exod. 3. f. 19
Deut. 2. f. 30
Pſal. 105. c. 25
Ieſa. 5 f. 26, & 7. c. 18
Ezech. 12. d. 13 & 17. f. 20
Iere. 50. d. 23
Ieſa. 10. d. 15
Aug. de præ-deſt. ſanct.

5 Porrò Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia ſua eos deſtinat, vel ex vno loco ſatis conſtiterit. Dicitur enim ſæpius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiſerit ſpiritus Domini malus, & ſpiritus malus à Domino. Ad Spiritum ſanctum id referre nefas eſt. Spiritus ergo impurus, Dei ſpiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque reſpondet, inſtrumentum magis ipſius in agendo, quàm à ſeipſo author. Simul addendum eſt quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac ſeductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen diſcrimine ſemper diſtat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impii moliuntur. Ille mala inſtrumenta, quæ ſub manu habet & verſare quolibet poteſt, ſeruire iuſtitiæ ſuæ facit. Hi, prout mali ſunt, nequitiam ingenii prauitate

1. Sam. 16. c. 14 & 18. c. 10, & 19. b. 9.
2. Theſ. 2. c. 10

conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hîc enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satã, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

6 In actionibus autẽ quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quam libertatem obtineat homo, etsi suprà attigimus, nõdum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt: magis, vt arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiã vires tenẽt quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hãc quoque partem negligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinat: rursum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt voluntates quoque hominum eodem tendãt. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verùm si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos cogent. Quis AEgyptiorum voluntates Israelitis conciliauit vt pretiosissima quæque vasa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberãt quàm à seipsis regebantur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deũ, prout visum est, hominibus inducere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam AEgyptiũ putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, mãsuefacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursum quum exarsit in iram Saul vt se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absolomi auertit ab amplexãdo consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

Exod.11.a.3 Gen. 43.c.14 Psal.106.f.46 1.Sam.11.b.6 2.Sã.17.c.14 1.Reg.12.b.10 Iosue 2.b.9 Leuit.26.f.36 deut.28.g.65

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficiẽter iis probari quod contendo, Deum, quoties viã facere vult suæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum volũtates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minime perplexis iudiciũ & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursum in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Nõ enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocunque voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehendit. Sicuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ voluntati maxime competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Prou.20.b.12 Prou.21.a.1 De gratia & Lib. arbit. ad Valent. cap. 20.

8 Hîc meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrii facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuincere seruitutis, quòd ne summis quidem monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, intra hominem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrii disputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicii electionem, &

voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrii Attilius Regulus erit, angustiis dolii aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrii afferri solent. CAP. V.

E humani arbitrii seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimoniis cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagii quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de reipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter nó potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculẽtissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui: & in diabolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessario peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non desinit tamen voluntas esse: quod idẽ Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miseriores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita constringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam transilit ad liberum: nos autẽ suprà euicimus, voluntariè fieri quod liberæ tamen electioni non subiaceat.

Ser.81.in Cãtica.

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitrii electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentũ, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi vsurpatum. Pelagianis tamen fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui nó laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, Nó merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeãtur, sed quæ gratiis iam collatis retribuantur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrii fonte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quod ita nefas cõfiteri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo pòst concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles? Quia Domini misericordia, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Facessat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum nó stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterreri ac refugere quò nos

In Epist. ad Tesiphontẽ, Dial. I.

In Psalmũ 31.

In Psalmũ 70

Epist. 52

De verbis Apost. Serm. 15

Rom. 8. f. 29

2. Tim. 4. b. 8

Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob idipsum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamẽ, vt inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur. 1.Cor.4.b.7

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptum videri potest, Quòd si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicunque est scriptor ille operis De vocatione Gentium, qui sub Ambrosii nomine circũfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tãtos viros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mẽtem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidẽ concedere minimè formidamus, quod Paulus magna cõtentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi cõualescunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alii, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quòd alii ad finẽ perseuerãt, alii in cœpto cursu prolabuntur. Siquidem & ipsa perseuerantia donũ Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est impertit. Si causa differẽtiæ requiritur, cur alii constanter perseuerent, alii instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quòd illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quo sint inconstantiæ documenta, non eandem virtutem administrat. Homil.22 in Genesin. Lib.2.cap.4

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionũ vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdem fere argumenti est liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis suæ præcepta nõ humanis viribus metiri docet, verùm vbi iussit quod rectum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptationis est. Primùm non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadent in certamine, quod cũ talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iisdem tamen demum charitatem à Domino dari flagitat. Testatur in Epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittũtur? Paulum cur non admonent vt parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò nõ optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærẽtibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandũ, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Mosen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: denique animas innouando, facere vt efficax sit doctrina. Iohan.15.a.5 Rom.9.d.16 1.Cor.3.b.7

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiem nulli nisi sibiipsi imputare queat? Itaque impii libẽter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autẽ vtilitas erga fideles cõsideranda est: in quibus vt omnia per Spiritũ suum agit Dominus, ita verbi sui instrumẽtum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo Eze.11.d.19.20

illis cor nouũ vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officii sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus solicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigãtur siquando à via deflexerunt, quãdo necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quis es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendã hanc ipsam gratiã, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationẽ vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehẽsionésque apud pios aliud proficerẽt nisi vt peccati redarguerẽt, essent eo ipso reputãdæ non prorsus inutiles. Nunc, quũ agẽte intus Spiritu, ad inflammandũ boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiúmque generandũ plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Siquis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extrà, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicii diem magis reddãtur inexcusabiles.
Ioh.6.c.44. & 45 Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant.
2.Cor.2.d.16 Apud reprobos admonet Paulus nõ otiosam esse doctrinã, quia illis odor est mortis in mortem, suauis tamen odor Deo.

6 In congerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: idque sedulò faciũt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in præliis, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba disiicere. Quia enim in paucissimos scopos coeũt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna respõsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis virium nostrarũ modum metiũtur. Aut enim (inquiũt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiã, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam & similia interdicit: aut ea tãtùm requirit quæ sunt in nostra potestate. Porrò omnia ferè quæ accumulãt præcepta, in tres species distinguere licet. Alia primam ad Deum conuersionẽ exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere disseramus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nõnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationẽ esse impossibilẽ, validissimo scilicet argumento insistunt, frustra aliàs datam esse Legẽ. Perinde enim loquũtur acsi nusquã Paulus de Lege loquutus esset. Quid
Rom.3.c.20 enim, quæso, ista sibi volunt, Legẽ propter transgressiones positam esse, Per Legem esse co-
Ibidem 7.b.7 gnitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum.
Galat.3.c.19 an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longè supra nos po-
Rom.5.d.20 sitã, quò impotentiam nostram cõuinceret. Certè ex eiusdem definitione finis Legis ac cõ-
1.Timot.1.a.5 1.Thes.3.d.12 plementum est charitas. Atqui dum ea Thessalonicensium animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quam studia nostra cõponere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsum diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideóque ad preces inuitat quibus eã nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modò subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamãt, illæ satis superque

teſtantur nos prorſus ineptos, nedum impares obſeruandæ Legi eſſe. Quare ne amplius iſta virium noſtrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acſi Dominus quã in Lege daturus erat iuſtitiæ regulã, ad modulũ noſtræ imbecillitatis exegiſſet. Magis ex promiſſionibus reputandum quàm ſimus ipſi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) veriſimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem deſtinaſſe? Neque id quiſpiam perſuadere molitur. Non enim aut impii ſaxa ſunt aut ſtipites, dum aduerſari Deo ſuas libidines per Legem edocti, ſuo ipſorum teſtimonio rei fiunt: aut pii, dum ſuæ impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent iſtæ In Ench. ad
ſolennes Auguſtini ſententiæ, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab ipſo Laurent. de
petere debeamus. Magna eſt præceptorũ vtilitas, ſi libero arbitrio tantum detur, vt gratia gratia & lib. arbit. cap. 16
Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imò ideo Lex imperat, vt im- Homil. 29. in
petret fides quod imperatũ erat per Legẽ: imò fidem ipſam exigit à nobis Deus, & nõ inue- Iohan.
nit quod exigat, niſi dederit quod inueniat. Itẽ, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit. Epiſt. 24

8 Id, recenſendis tribus præceptorum formis quas ſuperius attigimus, clarius cernetur. Iubet ſæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad ſe conuertamur. At ſuccinit Ioel 2. c. 12
ex aduerſo Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: poſtquam enim conuertiſti me, Iere. 31. c. 18.
egi pœnitẽtiam, &c. Iubet vt præputia cordis noſtri circuncidamus. At per Moſen denun Deut. 10. d. 16
tiat, iſtam circunciſionem manu ſua fieri. Cordis nouitatem paſſim requirit: ſed alibi à ſe Ibidẽ. 30. b. 6 Ezech. 36. f. 26
dari teſtatur. Quod autẽ promittit Deus, vt Auguſtinus ait, nõ facimus ipſi per arbitrium Iere. 31. c. 13
vel naturam: ſed facit ipſe per gratiam. Atque hæc obſeruatio eſt quam idem ipſe inter re- Lib. de doct.
gulas Ticonii quinto loco enumerat, vt bene diſtinguamus inter Legem & promiſſiones, Chriſt. 3
vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligũt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipſa adimplentur. Secũdi generis præcepta ſimplicia ſunt, quibus Deum colere, eius volũtati ſeruire & adhærere, eius placita obſeruare, eius doctrinam ſequi iubemur. Sed innumeri ſunt loci qui teſtificentur illius eſſe donũ, quicquid iuſtitiæ, ſanctitatis, pietatis, puritatis haberi poteſt. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei Act. 13. f. 43
permanerẽt. Sed vnde illa conſtantiæ virtus petẽda ſit, alio loco idem Paulus tradit. Quod Epheſ. 6. b. 10
ſupereſt (inquit) fratres, ſitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne cõtriſtemus Spiritũ Dei, Ibidẽ 4. g. 30
quo obſignati ſumus in diem redemptionis noſtræ. Sed quod illic exigit, quia præſtari ab hominibus non poterat, Theſſalonicenſibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos ha- 2. Theſſ. 1. d. 11
beat eos vocatione ſua ſancta, & impleat bonum omne propoſitum bonitatis ſuæ, opúſque fidei in illis. Eodẽ modo in ſecũda ad Corinthios epiſtola, de eleemoſynis tractans, bonã & 2. Cor. 8. b. 11.
piam eorum voluntatem ſæpius commendat: paulo pòſt tamen gratias agit Deo, qui po- c. 16
ſuit in corde Titi vt exhortationem ſuſciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeſſit Deus, quomodo alii ad agendum voluntarii fuiſſent, niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores: quia nihil impediat quominus ipſi conferamus noſtras vires, & infirmis conatibus Deus ſuppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuer- Zach. 1. a. 3
timini ad me, & ego cõuertar ad vos. Quales nobis ſuppetias Dominus ferat, ſuprà demonſtratũ eſt, neque hîc opus eſt repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, fruſtra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariã eſſe gratiam Legiſlatoris, & nobis promiſſam. quia inde patet, ſaltẽ plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluendo. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud Ieremiæ, irritũ fuiſſe pactum Dei percuſſum cum Iere. 31. f. 32
veteri populo, quia literale tantùm erat: non aliter autem ſanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori aſtipulatur ſententia illa, Cõuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuerſio notatur, non qua cor noſtrum ad reſipiſcentiam renouat, ſed qua ſe beneuolum ac propitium, rerum proſperitate teſtatur: quemadmodum rebus aduerſis offenſionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miſeriarum & calamitatũ formis vexatus populus, auerſum à ſe Deum querebatur: reſpondet non defuturam illis ſuam benignitatẽ ſi ad vitæ rectitudinem, & ad ſeipſum, qui eſt iuſtitiæ exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eò trahitur vt opus conuerſionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eo breuius perſtrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Secundus argumentorum ordo ſuperiori finitimus eſt. Allegant promiſſiones quibus Dominus cũ voluntate noſtra paciſcitur: quales ſunt, Quærite bonitatẽ & non malitiã, & Amos 5. d. 14

Iere.4.a.1 viuetis. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, gladius deuo-
Deut.28.a.1 rabit vos: quia os Domini loquutũ est. Itẽ, Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, nõ
Leuit.26.a.3 expellêris: si audieris vocem Iehouæ Dei tui, et facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsiorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibrium, quæ Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant. nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis querimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei, si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas. miram promissionum certitudinem, quæ vt nũquam impleantur, à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: vt palàm futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorum suorum memoria. ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimũ & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci? Ritè ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati cõpedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demũ sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint: vel ob hoc solùm, vt intelligant se ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorãdam suam gratiam fideles exstimulare studet, nequaquã erit absonũ, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriæ nostræ admonemur, qui sic ab illa toto pectore dissidemus: simul instigamur ad inuocandum eiũs Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur. sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo fimus ad quærẽdam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendíve liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetisse quominus ab indulgentia sua o-
Nu.14.g.43 mne genus bonorũ receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananæus ante vos sunt,
Iere.7.c.13 quorum gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, & nõ
Ibidẽ 7.f.28 respõdistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domi-
Ibidẽ 32.e.32 ni Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduersus eos congruerent quibus extemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendæ, horum vitandorũ causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eo factum est quia peccati dominationi obnoxiis liberũ non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere nõ fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur cõuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeãt ergo, possintne inficiari causam cõtumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiãt, ne sibiipsi fuisse exitii authores videãtur? Quòd si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obstinatè in vitiis pergant, discãt in calamitatibus suã potius nequitiã accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum merito miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac idipsum seria confessione agnoscãt quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione cõstat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarum causam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quàm Dominus prædixerat.

Loquêris ad eos omnia verba hæc,& non audient te: vocabis eos, & non respondebunt ti- Iere.7.f.27
bi. Quorsum igitur canebatur surdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam,quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrii simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent tam ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis trāsgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum. alio etiam Psal.78.a.8
Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis Psal.95.b.8
contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. sed stultè inde colligitur, cor in vtrāque partē esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meū ad obser Psal.119.112
uanda præcepta tua: nēpe quia libenter & hilari animi propēsione Deo se addixerat: neque tamē se inclinationis authorē esse iactat, quā in eodē Psalmo fatetur Dei esse donū. Itaque tenēda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, Philip.2.b.12
quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidē partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & solicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse Dei opus. quo disertè exprimit, passiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non conce- 2.Pet.1.b.5
dit nobis secūdas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritū ne ex- 1.Thes.5.c.19
tinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatā lucem, facilè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quā requirit Paulus, nonnisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inqui- 2.Cor.7.a.1
namento nos purgare, quū Spiritus sibi vni consecrandi munus vendicet. Denique per cōcessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palàm est, Quis- 1.Ioh.5.d.18
quis ex Deo est, seruat seipsum. Vocē hanc arripiunt liberi arbitrii præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur. quasi verò hanc ipsam custodiā, cuius Apostolus meminit, nō habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet. & scimus Iohā.17.c.15
pios, dum aduersus Satanam militant, non aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox correctionis vice ad- 1.Pet.1.d.22
dit, per Spiritum. Denique quàm nihili sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostēdit Iohannes, quū tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semē 1.Ioh.3.b.9
Dei in illis manet. ac rationē alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundū Ibidem 5.a.4

12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Man- Deut.30.c.11
datum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultū, neque procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic quoque forsan relinqueret. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euāgelii Rom.10.b.8
doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd siquis refractarius contendat, violēter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamē quo præter Apostoli authoritatē redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidentia populū inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis oberuationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruādæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordiæ fœdus cōprehendisse, quod vnâ cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Deut.30.b.8
Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquā nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ adeò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiliūt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ii demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

13 Obiectari ſolent & alii quidam loci quibus oſtẽditur Deum interdum, reducto gratiæ ſuæ ſubſidio, explorare homines, & expectare quorſum conuertãt ſua ſtudia: qualiter eſt a-
ee 5.d.14 pud Oſeam, Vadam ad locum meum, donec ponãt in corde ſuo, & quærãt faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, ſi conſideraret Dominus an Iſrael faciem ſuam quæſiturus eſſet, niſi flexibiles fuiſſent animi, qui vtrouis ſuopte ingenio inclinare poſſent. Quaſi verò iſtud non ſit in Prophetis vſitatiſſimum Deo, ſpeciem aſpernantis ac proiicientis populum præ ſe ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduerſarii elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum conuerſionem à ſeipſo poſſe meditari, tota Scriptura reclamante id facient: ſi neceſſariam Dei gratiam ad conuerſionem fatẽtur, quid nobiſcum litigant? At neceſſariam ita concedũt vt ſuam homini velint ſeruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque ſimilibus. aliud eſt enim ſecedere ab homine, & reſpicere quid ſibi permiſſus relictúſque agat: aliud, vires ei' aliquãtulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quiſpiam, inſinuãt iſtæ formulæ? Reſpondeo, perinde valere acſi ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud cõtumacem hunc populum proficitur, ſubducam me pauliſper, & eum affligi tacitus ſinam. Videbo an aliquando eum poſt longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abſcedere autem Dominum procul, ſignat prophetiam ſubmouere. Speculari ecquid facturi ſint homines, ſignificat tacitum & quaſi ſe diſſimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduerſarum flagellis quàm corrigeremur, niſi Spiritu ſuo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta noſtra peruicacia offenſus & tanquam fatigatus, nos pauliſper omittit (ſubmoto ſcilicet verbo ſuo, in quo præſentiam quandam ſui exhibere ſolet) & experimentum capit quid ſe abſente facturi ſimus: inde falſò colligitur, aliquas eſſe liberi arbitrii vires quas cõtempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoſcendam noſtram οὐδενίαν nos adigat.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum ſermonibus obſeruatur. ſiquidem bona opera nuncupantur noſtra, & quod ſanctum placitúmque Domino eſt, nõ minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd ſi peccata iure nobis imputãtur, veluti à nobis profecta: certè & in iuſtitiis aliquid nobis aſſignandum eadem ratione erit. Neque enim conſentaneum eſſet rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, inſtar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, noſtram tamen operam vel ſecundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera noſtra nuncupari, ego viciſſim obiicerem, panem nuncupari noſtrum quem nobis dari à Deo poſcimus. Quid ex poſſeſſionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere noſtrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant abſurditatem: aut ne pro ridiculo habeãt quòd noſtra vocãtur bona opera in quibus nihil habemus propriũ niſi ex Dei largitate. Atqui iſtud aliquanto eſt validius, quòd nos ipſos Deũ colere, ſeruare iuſtitiam, obedire Legi, bonis operibus ſtudere Scriptura ſæpe affirmat. Hæc quũ ſint propria mentis & volũtatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & ſimul nobis tribui, niſi quædam eſſet ſtudii noſtri cum diuina virtute cõmunicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi rite modum reputemus quo in ſanctis agit Spiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidioſè grauãt. quis enim ita deſipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam ſimile cõſequitur ex noſtra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, reſpuere: velle, nolle: eniti, reſiſtere: nempe approbare vanitatẽ, reſpuere ſolidum bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento, dirigit ac deſtinat quò libuerit, vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur. Sceleſtum igitur hominem, qui Dei potentiæ ſic ſeruit, dum libidini tantùm ſuæ obſequi ſtudet, an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratũ, nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur? Videmus quãtum ſit diſcriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnum in illis ſuum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum ſuum cohibet: quo in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat, ad iuſtitiæ ſuæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac confirmat. Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus ad-

iutor est, nomen adiutoris præscribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quod autẽ mox adiungit, ex nomine auxilii posse colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauiam, sic Dei actionem cum nostra conciliat vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, nõ modò vincere, sed neque pugnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrum est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, nõ destrui gratia voluntatẽ, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis volũtas, dũ correcta vitiositate & peruersitate ad verã iustitiæ regulã dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiata corruptáque est, vt nouũ penitus ingeniũ induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus rite agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamsi nihil à seipsa cõferat nostra volũtas quod ab eius gratia separetur. Ideóque memoria tenendũ quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdã satagere vt in hominis volũtate quicquã boni propriũ reperiãt. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrii virtute afferre student homines ad Dei gratiã, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ac siquis lutosa & amara aqua vinum dilueret. Etsi autẽ quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitũ est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudẽ sibi iure Deus vendicat. primùm, quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò nõ à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multũ facessent negotii, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint. Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acsi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorem peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Gen.4.a.7. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitatem inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo. id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectũ quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationẽ ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutũ fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, vbi promissionis complementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, acsi diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quanquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, cõparationem fieri Cain & Abelis: quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei. Rom.9.d.16 ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adeò inconsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid voluerit Paulus. Orige. lib.7. in episto. ad Romanos. Hierony. dial. 1. in Pelag. Illic docet, iis demum paratam esse salutẽ quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuitæ quoque electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currẽtis, sed miserentis Dei. Quòd si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apa

ge istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hîc Domini misericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquam esse voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus, ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assequutos. Quòd si vitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariã partẽ retorqueri, non esse Dei misericordiæ, quia neque sola illa ageret. Quum hoc secũdum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrũque Deus efficit in nobis. Non minus inscitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarii sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autẽ vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorũ opera vtitur Deus postquam idoneos reddidit instruxitque necessariis dotibus.

Tit.3.a.4 | Epist.107.ad Vitalem. | 1.Cor.3.b.9

18 Ecclesiasticum producunt, quem dubiæ authoritatis scriptorem esse nõ ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilii sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominẽ positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominẽ rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi asciuisse multas adinuentiones: verùm quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicũque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituere vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quærat, tanti non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicii aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideóque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitii sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

Eccli.15.c.14 | Eccles.7.d.30

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimum esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarii, nõ ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primùm, si nolim locum dare ipsorum allegoriæ, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriæ vltrà procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitã relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuiuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redẽptione: sed quum mortui essemus, suscitatos. non semiuiuos inclamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamẽ allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebunt? Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluum: nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiamsi ad cælestem spiritualémque sapientiam non penetret: habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde sa

Luc.10.e.30 | Ephes. 2.a.5 | Ibidẽ,5.c.14 | Iohan.5.e.25

lus dependet:naturalia verò corrupta pollutáque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quatefieri potest, Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hypocrisi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Homini perdito quærendam in Christo redemptionem esse. CAP. VI.

QVVM in Adæ persona perierit totum humanũ genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filii sui vnigeniti persona Redẽptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidẽ hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostendítque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitudo: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: &, vt praui sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendũ ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei nõ cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & fictorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Certè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantùm ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutẽ ingredimur. Quòd siquis ad Euangelii promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in prõptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filii iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ, Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gẽtium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christũ respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitã ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè cõsentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filii. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo disserere mihi nondum propositum est, in transcursu attigisse satis fuerit.

1.Cor.1.c.21 · Iohan.17.a.3 · Iohan.4.c.22 · Ephes.2.c.12 · Iohan.1.a.4 · Iohan.1.b.12

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitiũ, nec spem gratiæ vnquã fecit absque Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærendã salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statũ semper in Christi persona fuisse fundatũ. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere suo cõplexus est, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Galat.3.c.16

Gentes: quando scimus non omnes qui secundũ carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, quî factũ est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris cõiuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequã Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorum fœlicitate disserens, in suo cantico sic lo-
1.Sam.2.b.10 quitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum. Cui etiam respõdet oraculum quod paulo pòst subiicitur, Ambulabit Sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiúsque posteris cõspici voluerit viuã Christi imaginẽ. Ideo
Psal.2.c.11 pios ad Dei timorẽ hortari volens, iubet osculari Filium: cui scilicet hæc Euãgelii sentẽtia
Iohan.5.d.23 respondet, Qui nõ honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defectione collapsum fuerit regnũ, fœdus tamẽ quod pepigerat Deus in Dauide & eius suc-
1.Reg.11.b.12. cessoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Nõ scindam prorsus regnum
f.34 propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quam elegi: sed filio tuo restabit tribus
Ibidem g.39 vna. vbi secundò & tertiò idem repetitur. Disertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis interuallo dictum est, Propter Da-
1.Reg.15.a.4 uid seruum suum dedit lucernã Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tue-
1.Reg.11.f.34 retur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum
Psal.78.f.60. fuisse electum, in quo beneplacitũ Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum
g.67 Silo, & tabernaculũ Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah, mõtem Sion quem dilexit: Elegit seruum suum Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumi
Psal.28.c.8 tas & salus à capite illo penderet. Ideóque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutum Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populũ tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctũ
Psal.20.b.10 esse. Eodẽ sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opẽ, nisi quia delitescebant sub
Psal.118.d. Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in no
25.26 mine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christũ fideles, vt se Dei manu saluos fore spe-
Psal.80.d.18 rent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexteræ tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissipationem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exiliũ abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præcisam
Thre.4.d.20 esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gẽtes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

3 Porrò vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ libera
Habac.3.c.13 tio, fiduciæ & spei vexillũ in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutẽ populi sui cũ Messiah suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populũ reuocãt ad promissionẽ Dauidi factã de regni perpetuitate. Nec mirũ, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quo pertinet insigne illud responsum Iesaiæ. Quũ enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosoly-
Iesa.7.c.14 mæ & præsenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo cõcipiet ac pariet filium, obliquè significans quanuis Rex & populus sua prauitate reiicerent oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberẽt ad labefactandam Dei fidem, nõ fore tamen irritum fœdus quin suo tẽpore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderent, semper in medium proferre illud Daui-
Iesa.55.a.3 dis regnum vnde pẽdebat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles. ecce testem dedi eum populis. Nẽpe quia in rebus per-

ditis non aliter ſperare poterant fideles, niſi teſte illo interpoſito, Deum ſibi fore exorabilē. Ierem. 23.a.6
Eodē modo Ieremias vt deſperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus ſuſcitabo Da
uidi germen iuſtum, & tunc ſeruabitur Iuda, & Iſrael tutò habitabit. Ezechiel autē, Suſci- Ezec. 34. f.23
tabo ſuper oues meas paſtorem vnum, nempe Dauidem ſeruum meum. Ego Iehoua illis in
Deum ero, & ſeruus meus Dauid in paſtorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item ali- Ezech.37.g.
bi, poſtquam de incredibili renouatione diſſeruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eo 25.26
rum, & erit paſtor vnus ſuper omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipſis. Pauca
ex multis delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, ſpem omnium piorum non alibi
vnquam fuiſſe repoſitam quàm in Chriſto. Succinūt etiam alii omnes Prophetæ, ſicuti a- Oſeæ1.d.11
pud Oſeam dicitur, Congregabuntur filii Iuda & filii Iſrael pariter, & ponent ſibi caput v-
num. quod poſtea clarius explicat, Reuertētur filii Iſrael, & inquirent Iehouam Deū ſuum Oſeæ3.b.5
& Dauidē Regem ſuum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, diſertè exprimit, Mich.2.d.13
Tranſibit Rex ante ipſos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem pro- Amos 9.c.11
mittere volens, Suſcitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapſum eſt, &
ſepiam interruptiones, & ſubuerſiones erigam. nempe quia vnicū illud erat ſalutis vexil-
lum, iterū in ſublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Chriſto im-
pletū eſt. Itaque Zacharias, ſicuti eius ſeculum Chriſti manifeſtationi propius erat, apertius
exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce Rex tuus venit tibi iuſtus & ſerua- Zach.9.b.9
tus. Quod loco Pſalmi antè citato reſpondet, Iehoua robur ſalutum Chriſti ſui, ſerua Ieho Pſal.28.c.8
ua. vbi ſalus à capite ad totum corpus extenditur.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petēdæ cauſa, rectâ oculos
ad Chriſtū conuerterēt. Nec verò quanuis turpiter degeneraſſent, potuit tamē aboleri me-
moria generalis illius principii, Deum per manū Chriſti, ſicuti Dauidi pollicitus fuerat,
fore Eccleſiæ liberatorem: atque demū hoc modo firmum fore gratuitū fœdus quo Deus
electos ſuos adoptauerat. Hinc factum eſt vt in ore puerorum perſonaret canticum illud Matth.21.a.9
quū Chriſtus Hieroſolymam paulo ante mortem ingreſſus eſt, Hoſianna filio Dauid. Vul
go enim notum ac celebre fuiſſe apparet atque ex communi vſu petitū quod canebant v-
nicum ſibi reſtare miſericordiæ Dei pignus in aduētu redemptoris. Hac ratione Chriſtus i-
pſe diſcipulos, vt diſtinctè & perfectè credant Deo, iubet in ſe credere, Creditis in Deum, & Iohan. 14. a.1
in me credite, inquit. Etſi enim propriè loquendo, à Chriſto fides ad Patrem conſcendit, ſi-
gnificat tamen eam, etiamſi Deo innititur, paulatim euaneſcere niſi intercedat ipſe me-
dius qui eam in ſolida firmitate retineat: alioqui altior quoque eſt Dei maieſtas quàm vt
ad eam penetrent mortales qui tanquā vermiculi ſuper terram reptāt. Quare illud vulga-
re dictum ſic admitto, Deum eſſe fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia
non fruſtra vocatur Chriſtus inuiſibilis Dei imago: ſed hoc elogio monemur, niſi occurrat Coloſ.1.b.15
nobis Deus in Chriſto, non poſſe in ſalutem nobis innoteſcere. Etſi autem apud Iudæos fal
ſis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, ſum-
pſit tamen pro confeſſo Chriſtus, quaſi publico conſenſu receptum, non aliud rebus perdi-
tis eſſe remedium, nec modum alium liberādæ Eccleſiæ, quàm Mediatore exhibito. Non
fuit quidē vulgò cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Chriſtum eſſe finē Legis: quàm Rom.10.a.4
tamen verum ſit ac certum, ex Lege ipſa & Prophetis liquidò patet. De fide nondum diſſe-
ro, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pieta
tem gradus ſit agnoſcere Deum eſſe nobis patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec
colligat in æternam hæreditatem regni ſui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, ſaluifi-
cam Dei cognitionem abſque Chriſto non conſtare. ideóque ab exordio mūdi ipſum fuiſ-
ſe propoſitum omnibus electis in quem reſpicerent, & in quo acquieſceret eorum fiducia.
Hoc ſenſu ſcribit Irenæus Patrē, qui immenſus eſt, in Filio eſſe finitum, quia ſe ad modu-
lum noſtrum accommodauit, ne mentes noſtras immēſitate ſuæ gloriæ abſorbeat. Quod
fanatici non reputantes, vtilem ſententiam ad impium phantaſma detorquent, acſi por-
tio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluens in Chriſto eſſet: quūm nihil aliud velit
quàm Deum in Chriſto ſolo comprehendi. Omnino verum ſemper fuit illud Iohannis, 1.Iohan.2.d.23
Qui non habet Filiū, neque Patrē habet. Nā etſi olim gloriati ſunt multi ſummū numen,
cælíque & terræ opificem ſe colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non po-
tuit vt Dei miſericordiam verè guſtarent, atque ita perſuaſi eſſent ſibi patrē eſſe. Quia er
go caput non tenebant, hoc eſt Chriſtum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam
factum eſt vt in craſſas fœdáſque ſuperſtitiones demū prolapſi, ignorantiam ſuam prode
rent. ſicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem ſuum eſ-
ſe Deum, ſubſtituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Chriſto abhorrent.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum. CAP. VII.

EX cōtinua illa, quam retulimus, serie colligere licet Legem nō ideo post mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficeret. Legis nomine nō solùm decem præcepta, quæ piè iustéque viuendi regulam præscribūt, intelligo, sed formā religionis per manum Mosis à Deo traditā. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionē generi Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: acsi ad illud renouādum missus foret. Id clarissimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt se Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum efferre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis aspersionem confugere? Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus respondeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Mosen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare secundum exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, non secus in illis operam lusissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam seriò in pietatis studium incubuerant, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquidò constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos socordiæ arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Christo non fuisse vacuam. hunc enim adoptionis finem illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque sacerdotii quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Mosis dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceperāt Iudæi, in Christo exhibitā esse docens, Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotium. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

Act.7.f.44 Heb.8.b.5 Exo.25.d.40 Exod.19.a.6 1.Pet.2.b.9

2 Atque hîc obiter notandum est, regnum quod tandem erectū fuit in familia Dauidis, esse Legis partē, & cōtineri sub Mosis ministerio. vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter corā Deo esse poterāt vel reges vel sacerdotes, qui & serui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pædagogi custodia fuisse retentos, donec veniret semē in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manuducti, antè dictū est, & ex pluribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam etsi nouis quotidie sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera omnia expiatum iri promittit Iesaias. cui concinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctuarium ingrediebantur: at de vnico sacerdote semel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundum ordinem Melchisedech. Erat tunc visi

Galat.3.d.24 Iesa.53 Dan.9 Psal.110.b.4

bilis olei vnctio, aliã fore Daniel ex visione pronũtiat. Ac ne pluribus insistã, satis prolixè & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimũ vsque demõstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christũ ventũ fuerit. Quod verò ad decẽ præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare merito Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunque diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebãt, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui vestita est. Rom.10.a.4 2.Cor.3.b.6 Galat.3.c.19

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniã expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretium est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obediẽtiam præstemus, cuius merito concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrum illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessariũ sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones, quæ non paucos nostrum, sed omnes ad vnum irretitos constringunt. instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus. Deut.30.d.19

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quã suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne, inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respõdeo, Etiamsi promissiones Legis, quatenus conditionales sunt, à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operũ, nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem, nobis per Euãgelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tũ omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, nõ vltrà in præsens prosequemur.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicãdum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sentẽtia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hìc longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursum qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stul-

ta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnante tũ Scriptura, tum experiẽtiæ ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primùm suppetũt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminem permanere posse. Quicquid autem Scripturis prædictũ est, id pro perpetuo, adeóque pro necessario haberi decet. Eiusmodi argutia vexabãt Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur posse quidẽ Dominum, si vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatẽ euehere: sed neque fecisse vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo cauillis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibilia. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatẽ. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculũ & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne Legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

1.Reg.8.e.46 — Psal.143.a.2 — Galat.5.c.17 — Galat.3.b.10 — Deut.27.d.26 — Matt.19.d.25 — De spiritu & litera, in fine, & sæpe aliàs. — Rom.8.a.3

6 Sed quo tota res melius patefiat, officium vsúmque Legis quam moralem vocant, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantum intelligo, continetur: Prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquenque iniustitiæ admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana viriũ suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. At qui simulac eas cõparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim magnã de iis opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanãdus est. Quandiu iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitiis nescioquibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinam examinare vitam suam cogitur, omissa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spatio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus abscõduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facilè fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiatur.

Rom.7.b.7

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodũ oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequẽdam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum cõtinuò maledictio sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensos conuictósque Lex tenet, eo grauioris simul iudicii reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentũ est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationẽ mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, dãnare,

Rom.3.c.20 — Rom.5.d.20 — 2.Cor.3.b.7 — Rom.4.c.15

& perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si volútas nostra tota in eius obedientiam formata compositáque foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spirituali Dei Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest vt Lex quæ in saluté (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidé enim omnes eius trãsgressores esse cõuincimur, quo iustitiam Dei clarius reserat, eo nostrã ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutisque præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legé in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari. De corrept. & gratia. Vide Ambr. cap. 1. de Iac. & vita beata, cap. 6.

8 Quòd autem omnium nostrum iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen rite in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi: sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem cõuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, non vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Népe vt omissa suæ virtutis stolida opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc vnam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim in Legis præceptis nonnisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contrà autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet. Rom. 3. c. 19. Rom. 11. d. 32.

9 De profectu ad implorandam auxilii gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere mõstraret, acsi inops, indignus, ac egenus ad gratiam cõfugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mũdus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectũ non tam significãter describit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba nõ habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquã enim cum filiis Dei non hucusque pergunt vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamé ad manifestandã diuini iudicii æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidé libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: nunc illo nondũ patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint. Epist. 89. Epist. 200. Epist. 95. Lib. de corr. & grat. In Psal. 70. In Psal. 118. Concione 27

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti rectíque cura, nisi coacti, tangũtur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarũ formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia, tanquam iniecto fræno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibét, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo concepe-

runt,nec suæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent cōpositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solùm, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent, maximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obscurius, aliis clarius, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressáque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hîc tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiā filiis Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationē, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dū enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinā ceu ad rem incognitā, rudes prorsus ac nouitii.
1.Tim.1.b.9 Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positā, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

11 Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudæis pædago-
Galat.3.d.24 gum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christū sua pædagogia manuducit. Alii (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiēdæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseriæ suæ agnitione Lex ad humilitatē subigit, quo ita præparētur ad expetendū quod sibi antea deesse non putabāt. Alii opus habēt fræno quo retineātur, ne ita laxēt fræna carnis suæ lasciuiæ vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdū libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionē contemptúmque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documēta, vt minimè opus sit exemplo. Quicunque enim aliquādiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiāt: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrum ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatē ex Lege capiet seruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obsequiū, in eo roboretur, à delinquēdi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundū Spiritum quātalibet alacritate ad Dei iustitiā contendant, carnis tamē ignauia semper onerātur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrū est, quo instar inertis tardíque asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desidere illum non permittat. Nimirum in hunc vsum respiciebat Dauid, quum
Psal.19.c.8 insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, cōuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans ocu-
Psal.119.105 los, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbū tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo prosequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus osten

ditur,nō quem regeneratis vſum Lex præſtet,ſed quid homini per ſe cōferre queat.Hîc autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis ſuæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obſequendi promptitudinē aſpirat: nec ſola præcepta arripit,ſed rebus annexā gratiæ promiſſionē,quæ ſola facit vt quod amarū eſt dulceſcat.Quid enim Lege minus amabile, ſi flagitando tantùm & minando metu ſolicitet animas, & terrore angat? Præſertim verò oſtendit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totū Moſen animoſè explodūt,duáſque Legis tabulas valere iubent: quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationē continet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio.pulchrè enim docuit Moſes,Legē,quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt, in ſanctis meliorem præſtātiorémque habere debere vſum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia verba quæ ego teſtificor vobis hodie,vt mandetis ea filiis veſtris,doceatíſque cuſtodire, facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia nō incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerent. Deut.32.g.46 Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur,aut nullam eſſe nobis rectè iuſtéque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures,ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuendi regula.Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid,id ne ad ſeculum vnū referamus,quia ſingulis ad finem mundi ætatibus cōuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multo ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circunferemus carcerem corporis noſtri. Pſal.1.a.2 Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur,cui nō ſatiſfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quā nos adhortatur perfectione,metam demonſtrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita,cuius decurſo ſpatio,dabit Dominus vt metā illam,ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia,teneamus.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex,non quæ eorum cōſcientias maledictione liget,ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtādo excutiat, & imperfectionē vellicet:multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem,dicūt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat,hoc eſt,ne eorum conſciētias perterrendo & confundēdo,damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda non refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos. Quum autem non potuerit temerè,ſine vllo prætextu,emergere:credibile eſt,ab eius doctrinæ falſa interpretatione fuiſſe natam: qualiter cuncti ferè errores occaſionem à veritate ſumere conſueuerunt. Nos verò,ne ad eūdem impingamus lapidem,accuratè diſtinguamus quid in Lege ſit abrogatum,quid firmum adhuc maneat. Quum teſtatur Dominus ſe non veniſſe ad Legem abolendam,ſed adimplendam:nec præteriturū,donec cælum ac terra trāſeant,apicē ex Lege quin omnia fiant: nihil de obſeruantia Legis per ſuum aduentum detractum iri ſatis confirmat. Matth.5.b.17 Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius tranſgreſſionibus mederetur. Manet igitur per Chriſtum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo,admonendo,obiurgando,corrigendo,ad omne opus bonum formet ac comparet.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo,non ad inſtitutionem ipſam pertinere,ſed ſolùm conſtringendæ conſcientiæ vigorem,conſtat. Non enim ſolùm docet Lex,ſed imperioſè exigit quod mādat. Si non exhibeatur,imò ſiqua in parte ab officio ceſſetur, maledictionis fulmen ſtringit. Hac ratione dicit Apoſtolus, omnes qui ſunt ex operibus Legis, Galat.3.b.10 eſſe execrationi obnoxios, quia ſcriptum ſit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Deut.27.d.26 Eos autem ſub operibus Legis dicit qui in remiſſione peccatorum iuſtitiam non ſtatuunt, per quam à Legis rigore ſoluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, niſi volumus ſub illis miſerè perire. Sed quibus vinculis? illius auſteræ & infeſtæ exactionis quæ ex ſummo iure nihil remittit,nec tranſgreſſionem vllam impunitam ſinit. Ab hac,inquam, maledictione vt nos redimeret Chriſtus,factus eſt pro nobis maledictio. Scriptū eſt enim, Galat.3.b.13 Maledictus omnis qui pendet in ligno. & 4.a.4 Capite quidem ſequenti tradit,Chriſtum Legi fuiſſe ſubiectum vt eos qui ſub Lege erant redimeret:ſed eodem ſenſu.ſubdit enim continuo, Deut.21.d.23 Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid iſtuc eſt? ne perpetua ſeruitute premeremur, quæ conſcientias noſtras anxietate mortis compreſſas teneret. Interim manet illud

semper inconcussum, ex Legis authoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiáque ipsam suscipi à nobis conueniat.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, adeò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendet ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuissent spectaculum nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie non liceret quorsum fuissent institutæ. Ideo Paulus, vt earum obseruationem nō
Coloss. 2.c.17 superuacuam modò, sed noxiam quoque esse probet, vmbras fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christum qui palàm apparuit figurarent. Ideo
Matth.27.f.51 & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia iam viua & expressa cælestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obscuris tantùm lineamentis inchoata
Cap.10.a.1 fuerat, sicuti loquitur author epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi, Legem &
Luc.16.d.16 Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo regnū Dei cœpisse euangelizari. non quòd prædicatione quæ spem salutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub vmbraculis intuiti sunt duntaxat quod hodie in plena luce cōspicimus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes
Iohan. 1.c.17 Baptista, Quòd Lex per Mosen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia etsi verè expiatio in veteribus sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida æternáque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis seruari desierint ritus legales, ipso tamen fine melius cognosci quanta fuerit eorum vtilitas ante Christi aduetum, qui vsum tollendo, vim & effectum sua morte obsignauit.

17 Paulo plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per
Coloss. 2.c.13 delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alii acutius pensiculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum De-
Ephes. 2.c.14 creti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minime ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas cōtrouersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eo totā propè redemptionis nostræ summam ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamat, hîc aliquid interius reputādum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum; si tamen mihi verum esse cōceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum
Heb.7.9.10 est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratio-
Heb.9.d.15 ne scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Merito ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiem palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Chri-

sto discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & apposite vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quò relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata cõsignanda tantùm validæ, ad eadẽ delenda nihil poterat.

Legis moralis explicatio. CAP. VIII.

HIC decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inserere non alienũ fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, nõ solùm didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicii, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & confusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortũ, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discẽda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim finit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suique amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quo submittere se ac deiicere discat, suámque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriámque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideóque, nisi velimus impia ingratitudine à cõditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colẽdam. Nam si tum illi demũ exhibemus quam decet reuerentiam dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætendere excusationem licet, quòd facultas desit, &, velut exhausti debitores, soluẽdo nõ simus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate. qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infẽsus. Quicquid à nobis exigat, (quia nõ potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitii nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideóque indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc ne-

cessariò sequitur tum propriæ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudiciū obuersetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiens exoluere quod Legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam concilia sse: quò etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, nó tantùm esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impune euasuram: quòd ipse contemptæ suæ maiestatis vltor sit futurus. Ac quo modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus præsentes calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi respondens, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: ad futuram procul dubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quanquam vbicunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium continetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recésetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiam amorem (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cū nostris omnibus simus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiæ commendationem: quo certius constet, quantopere Deo placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

Leuit.18.a.5 Ezech.18.a.4 & e.20 Leuit.26.a.4 Leut.28.a.1

Porrò quòd Dominus, perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eo diligentius obseruandum est quo procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter cēsentur operibus angustiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur teipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquādo excidát è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, nó quieturos Israelitas quin recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur: hîc iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinaculum esse debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia destiterunt. Quid nos? eodem certe dicto constringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiæ doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis super alia confingendis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter insederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ

Deut. 12.d.28 Deut.4.b.9

nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptū diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedietia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissime quoque Augustinus, qui nūc matrē custodemque virtutū omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur. Lib.4.de ci. Dei cap.12. de bono coniugali. Contra aduersarios Legis & Prophetarum.

6 Verum vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vsque antè disserui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operæpretium est. Initio constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorem spiritualémque iustitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen rite animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem nō respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æstimanda est. Siquis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur. siquis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantùm, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia nonnisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidii, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor: sed quæ extra emerserūt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat continuerit à transgressione: contrà autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coercitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, nō furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscent: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem esse spiritualem: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus abstersa, nihil quàm spiritum sapiat. Rom.7.c.14

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisæi peruersa opinione populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrasset: hunc periculosissimū errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicunque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremēdo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Christum alterum Mosen, Legis Euāgelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet. quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea præceptorum summam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse insinuat, nósque ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christum Legi adiicere, vbi suæ tantùm integritati restituit, dum Pharisæorum mendaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat. Matth.5.c.21, &d.24, &g.43

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen sic temperandum est, ne sit nobis instar Lesbiæ regulæ, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vilescat Legis authori-

tas, aliis spes intelligentiæ concidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appẽdicem, sed purum germanúmque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdochæ, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborũ angustias restringere velit. Vltra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem palàm est: sed quousque, obscurum manet, nisi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusque generis veritas statim occurrit si rationem, ceu finem, intuemur. vt præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deóque placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, vt Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem, hoc est numinis sui cultum Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc displicet, cõtrarium placet. si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forsan absonum initio videri posset) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud nõ eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnãtur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgo significent istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitii ipsius abstinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia scilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationem cõferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est vt semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

10 Cur autem Deus ita, velut dimidiis præceptis, per synecdochas significarit magis quid vellet quàm expresserit, quum aliæ quoque rationes reddi soleant, hæc mihi in primis placet. quia peccatorum fœditatem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum & scelestissimum, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum sensus quoque exhorresceret, quo maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimandis vitiis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discutit quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abominationis repræsentant. Exẽpli gratia, Ira & odium non vsqueadeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis sub homicidii nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitii ordinem reiiciuntur: atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarũ non abs re nec temere solennem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabũt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, vt priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinẽt, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamẽtum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ membra, velut diuulsi collapsíque ædificii partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si

per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spolias? quòd fornicatione corpus tuũ non conspurcas, si blasphemiis tuis profanas nomen Dei sacrosanctũ? quòd hominem non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditatur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si truncum absciso capite corpus ad decorem obtẽdatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorẽ inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentũ iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicẽ. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Euangelistæ referunt) Legẽ totã summatim in duo capita collegit, vt Deũ ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximũ amemus sicut nosmetipsos. Vides vt è duabus partibus quibus totã Legẽ concludit, alterã in Deũ dirigat, alterã hominibus destinet. Matt.22.d.37 luc.10.e.27

12 Verùm, quanquã vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quo omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusius & explicatius decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectãt, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingẽdus est, ne quam posituri sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legẽ esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius authoritate sæpius comprobatur, extra controuersiã est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mãdati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimũ verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo concerpũt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligetur. Alii quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Mosem pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permissa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totã Legem teneat, sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensebuntur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine cõtrouersia, perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum nõ colatur, vt nomen Domini non in vanũ accipiatur: quum antè seorsum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuẽ causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis cõficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostram sibi magis placere. Nobiscũ præter illos est author operis imperfecti in Matthæũ. Iosephus, non dubium quin ex cõmuni ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cum rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo secundæ tabulæ, mandatũ de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis. Orig. in Exo. lib.3. Lib.1. quæst. Vet. test. Matt.19.c.19

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti, de domo seruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

13 Partémne mandati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modò ne vice prooemii cuiusdam esse in totam Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandũ est ne contẽptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quam laturus est, maiestas aliquãdo in contemptũ veniat: ad quam sanciendam triplici argumento vtitur. Potestatem ac ius imperii sibi vendicat, quo electum populum constringat parendi necessitate. Promissionem gratiæ proponit, cuius suauitate eundẽ al-

liciat ad sanctitatis studium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, nisi benignitati suæ respondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio designatur. quòd si ab ipso sunt omnia, & in ipso consistunt, æquum est vt in ipsum
Rom.11.d.36 referantur: quemadmodum ait Paulus. Abunde itaque hoc solo verbo sub diuinæ maiestatis iugum redigimur, quia portentosum fuerit ab eius ditione velle nos submouere extra quem esse non possumus.

14 Postquam se eum esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum se Ecclesiæ pronútiando.
Iere.31.f.33 Subest enim locutioni relatio mutua, quæ in promissione continetur, Ero illis in Deú, ipsi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Isaac & Iacob immortalitatem ex eo Christus
Matth.22.d.32 confirmat quòd Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare perinde est acsi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præsenti vita benefacerem, sed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorsum autem istud spectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in cô-
Deut.7.a.6, & 14.a.2, & 26.d.18 sortio accenseat, eligit nos, inquit Moses, vt simus sibi in populum peculiarem, in populú sanctú, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cohortatio, Sancti estote, quia sanctus sum.
Leuit.19.a.2 Porrò ex his duobus illa quæ est apud Prophetam obtestatio ducitur, Filius honorat patré,
Malach.1.b.6 & seruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor? si ego Pater, vbi amor?

15 Sequitur cômemoratio beneficii, quæ eo validior esse debet ad nos commouédos, quo magis detestabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficii tum Israelem admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad posteritatem quoque valeret. Adhæc conuenientissimum est præsenti causæ. innuit enim Dominus, eos è misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis authoré obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quo nos in vero sui vnius cultu retineat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis commentitiis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitaté propensio cum temeritate côiuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circúscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliqué Deum, si de-
Exod.3.b.6 relicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare
Amos 1.a.2 volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico mani-
Habac.2.d.28 festauerat. Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Israelis vocatur, quum in templo
Psal.80.a.2, & 99.a.1 Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni
Iesa.37.c.16 loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quo alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos auté (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, AEgyptiacam Israelis seruitutem typú esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachii sui virtute liberatos in regnum libertatis nos cælestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profitetur, eos omnes iá ab exitiali Diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit. Quáobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandá Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigát. Nemo, inquá, est qui non rapi debeat ad amplexandú Legislatorem, ad cuius obseruanda mádata peculiariter se delectú esse docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptú primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadé ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id fere sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul complectamur quæ sunt ei propria. Quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò tráfferamus. Etsi autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamé capita non

inepte referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale consciẽtiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco veneratiõne ac cultum quem illi reddit quilibet nostrũ, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immerito eius partem facio, quòd nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, fit mẽtis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidẽ atque opem receptus, tãquam ad vnicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarii quidam contemptores solent, quibus summũ compẽdium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciẽdam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opẽ vbique requirendam, ad recognoscendam laudísque confessione celebrandam operum magnificẽtiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo simus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcunque ei propria sunt resideant. Particula quæ sequitur, Coram facie mea, indignitatẽ auget: quòd Deus ad zelotypiã prouocatur quoties figmẽta nostra substituimus in eius locũ: quemadmodũ si impudica mulier, producto palàm ãte oculos mariti adultero, eius animũ magis vreret. Quum ergo præsenti sua virtute & gratia testatum faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quo magis à scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos asciscì admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegii. Huic enim audaciæ plurimũ impietatis accrescit, quòd in suis trãsfugiis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectũ suum venire. Pura sit ergo cõscientia vel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionẽ nostram approbare Domino libet. Siquidem integrã & incorruptã diuinitatis suæ gloriam non externa modò confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se vnum esse pronuntiauit, præter quem nulli alii dii cogitãdi aut habẽdi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorãdus, apertius etiamnum edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quòd superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolid'a mens nostra, vbi Deum pro sua crassitie concepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spiritualem & à se institutũ, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitiũ notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mandati partes. prior licẽtiam nostrã coercet, ne Deũ, qui incõprehensibilis est, sub sensus nostros subiicere, aut vlla specie repræsentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à profanis & superstitiosis gẽtibus figurari. Per ea quæ in cælo sunt, solẽ, lunã, aliásque stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodũ Deuteronomii quarto exprimens suam mentẽ, tam aues quàm astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua membra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac iam lib. 1. satis apertè docuimus, quascũque excogitat homo visibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura. ideóque, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari. Deut. 4. c. 15.

18 Quæ additur sanctio non parum ad excutiendam socordiam valere debet. Minatur Se Iehouam esse, Deum nostrum, *Deum, æmulatorem, qui visitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

*vel, fortem. nam hoc Dei nomen à fortitudne ductum est.

Hoc verò perinde est acsi diceret se solum esse in quo hærere debeamus. Eò vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impune contemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hìc quidem nomen EL, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quo sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitaui, vel cõtextui inserere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertio, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas aut sculptilia trãsferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protẽdat, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vsitatissimum est Deo. siquidem coniunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugii instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorẽ ac castitatẽ cõiugalem: hoc est, ne animas nostras satanæ, libidini, fœdisque carnis cupiditatibus stuprãdas prostituamus. Vnde quũ Iudæorũ apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos cõqueritur. Ergo vt maritus, quo sanctior est ac castior, eo grauius accenditur si vxoris animũ ad riualẽ inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate despõsauit, ardentissimã zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugii puritate, scelestis libidinibus cõspurcamur, tum verò prætertim, dum numinis sui cultũ, quem maximè illibatũ esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione. Quandoquidẽ hoc modo non tãtùm violamus datam in cõiugio fidem, sed ipsum nuptialem thorũ inductis adulteris, polluimus.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quod à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab insonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. (Ezec. 18. e. 20.) Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. (Nume. 14. e. 8) Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. (Iere. 32. c. 18) Nonnulli, dum in soluẽdo hoc nodo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas si filii sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechiæ denũtiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. (Iesa. 39. d. 7) Domus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum affictantur, &c. (Gen. 12. d. 17, & 20. a. 3.) sed quum id ad quæstionis huius solutionẽ affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hìc & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio non modò in caput impii, sed in totam quoque familiam incũbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitii sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

20 Primùm inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutẽ adiuuẽtur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuẽtur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationẽ intendat? (Ezec. 18. e. 20) At Dominus contrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse vuam acerbã, vnde dentes filiorũ obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorũ pœnas ipsi, iusti alioqui & immerẽtes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectãtur: neque Dei iustitiæ cõuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiã suppliciũ luat. quod neque in præsenti sanctione habetur. Nã si visitatio, de qua nũc sermo est, adimpletur quũ ab impiorũ familia gratiã, lumen suæ veritatis, reliqua salutis adiumẽta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti ab ipso filii parentum vestigiis insistunt, maledictiones ob paterna scelera sustinẽt. Quòd vero & tẽporariis miseriis subiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriã puniuntur.

21 Altera ex parte offertur promiſſio de propaganda in mille generationes Dei miſericordia: quæ etiam frequenter in Scripturis occurrit,& in ſolenni Eccleſiæ fœdere inſeritur, Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Quod reſpiciẽs Solomon,ſcribit filios iuſtorum Gen.17.a.7 poſt mortem eorum beatos fore:non tantùm ſanctæ educationis ratione(quæ & ipſa certè Prouе.20.a.7 momentũ non minimum habet) ſed ob iſtam in fœdere promiſſam benedictionem,quòd Dei gratia in familiis piorum æterna reſideat.Eximia hinc fidelibus conſolatio,ingẽs impiis terror. nam ſi poſt mortem quoque memoria tum iuſtitiæ tum iniquitatis tantùm apud Deum valet,vt maledictio huius & illius benedictio in poſteritatem redundet, multò magis in ipſis authorum capitibus reſidebit. Cæterùm nihil obſtat quòd impiorum ſoboles interdum ad bonam frugem ſe recipit, fidelium ſoboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit legiſlator,quæ ſuæ electioni derogaret.Nam ad cõſolationem iuſti ac terrorem peccatoris ſufficit non eſſe vanam ipſam aut inefficacem ſãctionẽ, tametſi non ſemper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis ſceleratis infliguntur temporales pœnæ, teſtimonia ſunt diuinæ aduerſus peccata iræ,& futuri olim in omnes peccatores iudicii, tametſi multi impunè vſque ad vitæ finem euadant: ita quũ exemplum vnum edit Dominus iſtius benedictionis, vt filium in patris gratiam miſericordia & benignitate ſua proſequatur,documentum præbet conſtantis & perpetuæ in ſuos cultores gratiæ: quum patris iniquitatẽ ſemel in filio perſequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob ſcelera propria maneat.quam certitudinem potiſſimùm hîc ſpectauit. Obiter etiam miſericordiæ ſuæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ.

PRAECEPTVM TERTIVM.

22 Non vſurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti eſt, Quòd nominis ſui maieſtatem vult nobis eſſe ſacroſanctam.Summa igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum,vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtudio & curæ ſit. Itaque ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet,vt nihil de ipſo Deo eiuſque myſteriis aut cogitemus aut loquamur niſi reuerenter & multa cum ſobrietate:vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificum ſapiamus. Hæc,inquam,tria obſeruare non oſcitanter conuenit,Vt quicquid mens de ipſo concipit,quicquid lingua profatur, ipſius excellentiam reſipiat, & ſacræ nominis eius ſublimitati reſpondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit. Sancto eius verbo & adorandis myſteriis ne temerè præpoſteréque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiã,vel ad ludicra noſtra: ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem, ſuum inter nos honorẽ ac pretium ſemper habeãt.Poſtremò,eius operibus ne obloquamur aut detrectemus,quemadmodum illi contumelioſè ſolent obſtrepere miſeri homines:ſed quicquid ab ipſo memoramus factum, cum ſapientiæ, iuſtitiæ,bonitatis elogiis prædicemus. Id eſt nomen Dei ſanctificare. vbi ſecus fit, vano prauòque abuſu polluitur: quia rapitur extra legitimum vſum,cui ſoli conſecratum erat: atque vt nihil aliud,ſua tamen dignitate exutum,contẽptibile paulatim redditur. Quòd ſi in hac temeraria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum eſt mali: multo plus in eo,ſi in nefarios vſus conferatur,vt qui ipſum necromantiæ ſuperſtitionibus,diris deuotionibus,illicitis exorciſmis,aliiſque impiis incantationibus ſeruire faciunt.Iuramentum autem in mandato potiſſimùm aſſumitur,in quo peruerſus diuini nominis abuſus maximè eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſũ eius profanatione. Hîc autẽ de cultu Dei præcipi & reuerẽtia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colẽda eſt, inde patet quòd deinde in ſecunda tabula periurium & falſum teſtimonium damnabit, quo læditur humana ſocietas. ſuperuacua autem eſſet repetitio ſi hoc præceptũ tractaret de officio charitatis.Iam ipſa quoque diſtinctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus,vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit.Vnde colligitur hoc ius ſuum ſibi vẽdicare,ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad veritatem ſermonis noſtri confirmandam.Quæ enim manifeſta in Deum probra continent execrationes, indignæ ſunt quæ inter iuramẽta cenſeãtur.Eiuſmodi atteſtationem, vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis Scripturæ. vt quum Ieſaias de Aſſyriis & AEgyptiis in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocãdis vaticinatur, Loquentur, Ieſa.19.c.18 inquit,lingua Chanaan,& in nomine Domini iurabunt. hoc eſt,Iurando per nomen Domini, confeſſionẽ religionis edent.Item quũ de propagãdo eius regno loquitur, Quicũque Ieſa.65.c.16 benedicet ſibi,in Deo fideliũ benedicet:& qui iurabit in terra,iurabit in Deo vero,Ieremias Iere.12.d.16

ti, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertorē vnicum, qui abscōdita in lucem proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia latet. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumē-
Iere.5.b.7. tum manifestæ defectionis interpretatur. Filii tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui nō
Sopho.1.b.5 sunt dii. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdā eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum, eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilita-
Leuit.19.c.12 tem contineāt. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Io-
Iosue.7.c.19. suah, dum Achan ad confessionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mēdacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam
Iohan.9.e.24 vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisæi. Ad
1.Reg.14.19.f 39. hanc cautionē nos instituūt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc
1.Sam.3.b.9. faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animā meā: quæ insinuāt Deū aduo-
2.Cor.1.d.23. care nos nō posse orationis nostræ testē quin periurii vltorē nobis imprecemur si fallimus.

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hîc quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminerimus, iusiurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideóque extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porrò non alia prætēdi necessitas potest quàm vbi vel religioni vel charitati est seruiēdum. Qua in re nimis licētiosè hodie delinquitur, eóque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desiit: quod certè apud Dei tribunal nō paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomē in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionē longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, qua peculiaris quædā vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substi-
Exod.23.c.13. tuimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim
Deut.6.c.13 & 10.d.20. abs re est, quòd speciali mādato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali inter-
Hebr.6.d.13. dicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

26 Hac iurisiurādi moderatione Anabaptistæ nō cōtenti, omnia sine exceptione execrātur:
Matth.5.f.34. quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod vltrà est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda
Exod.22.b.11 in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modo iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abūdè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem
Iohā.10.f.30. se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud afferre quàm quod Pater mādauerit, doctrinā
Ibidem, d.18. suam non esse à seipso, & c. Quid ergo? Deúmne sibi contrarium facient, qui quod semel in
Iohan.7 c.16. moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi nonnihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hîc autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligētiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totū iuramenta: sed ea tantū quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quū non iis solis, sed inanibus quoque ac superuacuis iuramētis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, nō modò peierare, sed etiam iurare, malū

esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in Lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripi unt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quàuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Ierosolymam iurare vetans, superstitionem corrigit, vt falsò quidam putant: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationẽ, quanuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiam hanc vano prætextu spoliat Christus, omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit, illa Christi verba quæ citaui vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, acsi nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurãdum, quorsum explicatio quæ mox additur, Neque per cælum, neque per terram, &c. Quibus satis patet, cautelis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant. Iacob.5.c.12

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quam docebat, excẽplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum secuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vllo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentéque magistratu præstamus: qualia etiam in sanciendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserẽdam Euãgelii dignitatem: quãdo Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officii sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multo magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimẽ fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam asseramus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt. Priuatus erat Booz, qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorẽ regulã habeo, nisi vt iuramẽta sic moderemur ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicãda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum spectat. Heb.6.d.16 Gene.21.c.24 26.g.32. Gene.31.g.53. Ruth 3.c.13 1.Reg.18.b10

PRAECEPTVM QVARTVM.

Recordare vt diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

28 Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnũ Dei meditemur, atque ad eam meditationẽ institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulo diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirẽt, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerẽtur. Tertiò, seruis, & iis qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum censuit, quo aliquam haberent à labore remissionem.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse, multifariam docemur. Nullius ferè siquidem præcepti obedientiam seuerius Dominus [Num. 15. d. 22] exegit. Quum subuersam omnem religionẽ vult apud Prophetas significare, polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha cõqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, [Ezech. 20. b. 12 & 22. b. 8, & 23. f. 38.] nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximiis encomiis prosequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirificè æstimabant. Sic [Iere 17 c. 21. 22, & d. 27.] enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiah, in solenni congregatione, Ostẽdisti patribus nostris sabbathum tuum sanctum, mandata & ceremonias & Legẽ dedisti eis per manum Mo- [Nehe. 9. c. 14] sis. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia Legis. Quæ omnia perti- [Iesaiæ 56. a 2. Exodi 31. c. 13, & 35. a. 2.] nent ad cõmendandam mysterii dignitatem, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter [Exod. 31. c. 13.] me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum, sanctum est enim vobis. Custodiant filii Israel sabbathũ, & celebrẽt illud in generationibus suis, pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signúmque perpetuum. Fusius etiãnum Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signum quo [Ezech. 20. b. 12.] Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorem. Si sanctificatio nostra propriæ volũtatis mortificatione constat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendũ omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicãdæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriãdum est ab omnibus proprii ingenii muniis, vt Deum habẽtes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quẽadmodum Apostolus quoque docet. [Heb. 3. c. 13, & 4. c. 9.]

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis repræsentabat vnius diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus cõmendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat, quãdo hic in Scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierũ ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec vẽtum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietẽ hîc inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cũ [Iesa. 66. g. 23.] carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Iesaiæ de continuanda [1. Cor. 15. d. 28.] neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quũ erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futurã sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

31 Siquis hanc numeri obseruationẽ ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedio quominus simplicius accipiat: Dominũ certũ diem ordinasse, quo ad meditandã spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populũ

extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysteriũ, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contẽplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiã, Si auerteris à sabbatho pedẽ tuum vt non facias voluntatem tuã in die sancto meo, & vocaueris sabbathũ delicatũ & sanctũ Domini gloriosi: & glorificaueris eũ dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonẽ: tunc delectaberis super Domino, &c. Cæterũ non dubium quin Domini Christi aduẽtu, quod ceremoniale hîc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescunt: corpus cuius aspectu, vmbræ relinquũtur. Ipse, inquam, verum sabbathi complemẽtum. Per baptismum illi consepulti, in cõsortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideo sabbathũ vmbrã fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substãtiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio. Iesa.58.d.13 Rom.6.a.4 Coloss.2.c.16, & 17.

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbris annumerari nõ debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnũ locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, proculdubio est. Prior abunde testimonii, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundã signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memẽto quòd & ipse seruieris in AEgypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi stati sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerẽda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathum constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgẽtissimus Pater noster, nostræ, non minus quàm Iudæorũ necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquies, potius cõuenimus, vt ita tollatur dierũ discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri nõ potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam? Deut.5.b.14 Exod.23.c.12 1.Cor.14.g.40.

33 Paulo hic cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respõdeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniã arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebant: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbras retinerent, tantundem obscurabant Christi gloriam & Euangelii lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocamẽta: sed religione quadam, quòd feriando, mysteria olim commẽdata recolere se somniabãt. In hac inquam præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Siquidẽ in Ecclesiis ab eo institutis sabbathũ in hunc vsum retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nũc habẽt Christiani) diebus. Nã quod ad euertẽdã superstitionẽ expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinẽdis necessarium erat, alter in eum vsum destinatus est. Coloss.2.c.16 Gal.4.b.10.11 Rom.14.a.5 1.Cor.16.a.2.

34 Quanquam non fine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarũt. Nam quum veræ illius quietis, quam vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementũ, ipso die, qui vmbris finem attulit, admonentur Christiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreãt. Neque sic tamen septenariũ numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios cõuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstitione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuũ tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritũ operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim se quisque, quoties vacat, diligẽter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimũ Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes cõstitutum, obseruemus. tertiò ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescunt nugæ pseudoprophetarũ qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua diei septimæ taxationẽ) remanere autem quod morale est, nempe vnius diei obseruationẽ in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorũ cõtumeliam diem mutare, diei sanctitatẽ animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiamnũ par mysterii in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum cõstitutionibus hærent, crassa carnalíque sabbathismi superstitione Iudæos ter superant: vt nihilo minus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Iesaiam leguntur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenẽda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligẽter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidiis quæ ad fouendũ Dei cultum valeãt operã dandã esse.

De hac libertate vide Socratẽ hist. tri lib. 9. cap. 38

Iesa. 1. c. 13, & 58. d. 13

PRAECEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

35 Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos suspiciamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictũ, nequid eorum dignitati, vel cõtemptu, vel cõtumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulũ honoris in Scriptura. vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiam iis deberi intelligit, sed quam ministeriũ eorum remuneratiõe meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum. cum humani ingenii prauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetentia turgidum, ægrè se subiici sustinet) quæ naturã maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exẽplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinẽ poterat. Ad omnẽ ergo legitimam subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit Dominus: quãdo est omnium eadem ratio. Siquidẽ quibus attribuit eminentiã, quatenus ad eam tuẽdam necesse est, suum cum illis nomen cõmunicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquẽ ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

1. Tim. 5. c. 17.

36 Quapropter ambiguũ esse non debet quin hîc vniuersalẽ regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectũ, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur. nam qualescũque sint tandem, non tamẽ sine Dei prouidẽtia hunc locum assecuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit. Nominatim tamẽ de parentũ reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerũt: ad quam natura ipsa quodãmodo instituere nos debet. Mõstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorũ opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hîc loquitur partes, reuerentiam, obedientiam,

gratitudinē. Primam Dominus sancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiā pertinet quod dicit Christus Matth.15, ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parētibus. Et quoties mādati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur. Exod.21.c.17 Leuit.20.b.9 Prouer.20.c.20. Deut.21.d.18 Matth.15.a.4

37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo sit quæ hîc nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mādati fuit, sed ad Legem vniuersā extēdebatur. Porrò sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quā illis promiserat in hæreditatē. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suā gratiā, vitæ longitudinē largiendo: per quā fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrē, quò per lōgum vitæ spatiū frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimoniū. Cæterū, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentē vitā inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæc promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolētiæ documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinē in se contineret: sed quia symbolū piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si cōtingat ante maturam ætatē obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non raro cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter Dominus perseuerat, quàm si eum cētum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus lōgam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat. Ephe.6.a.1. Coloss.3.d.20

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parētes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequētibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronūtiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alii insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumēto sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant particeps. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nōnisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto prius fundamento. præsident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, cōmunicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionē nos instigant, meritò tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obediētia subducere conātur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habēdum. Indignum enim & absonū est vt ad deprimendā Dei celsitudinē eorum eminētia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet. Ephe.6.a.1

PRAECEPTVM SEXTVM.

Non occides.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse cōmendatam. In summa ergo, violētia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuēdam proximorū vitam subsidii est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatē faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarē. Si Deum Legislatorē sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculū enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iisque præcipuè immoratur, ad veram iustitiā nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus cōseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidiū parit, sed animus cōcipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic

1.Iohā.3.c.15. Matth.5.c.22. est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidā esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse cōcilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatē, vt carnem propriā fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad cōseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuereamur, & carnē nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidii crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Siquid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidii reus teneris. Nisi rursum illā pro facultate & opportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantū studii & operæ saluti animæ debeatur quæ in immensum coram Domino præcellit.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcitia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptū, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege cōditus est homo vt solitariā vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua authoritate initā, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra cōiugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam cōiugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxii simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis nonnisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonii subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessóque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnāt, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei Psal.91.a.1,& d.14. enim auxilium non nisi iis adest qui in viis suis ambulant: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis, necessitates suas superare eluctaríque inani temeritate contendunt. Continētiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit, quod se castrauerit Matt.19.b.12. propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulo antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Asserit etiamnum apertius Paulus, dum scribit vnumquenque habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

1.Cor.7.b.7 43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cælibatu, etiam si studio & conatu ad id maximè aspiret: peculiarem esse gratiā quam Dominus nonnisi certis hominibus cōfert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nón ne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accomodamus? Hic scortationē Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruādæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacuam: nemo cælibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tran-

quillitati vel commoditati consulat, sed tantùm vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonnisi ad tempus confertur, tandiu quisque à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cælibatũ idoneus. Si ad domãdam libidinem vires deficiant, intelligat iam sibi cõiugii necessitatẽ à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui nõ potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxii sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium cõfugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierẽ non attingit, acsi impudicitiæ argui non posset: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptũ ratione confirmat: non tantũ dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

1.Corin.7.a.2, & b.9

1.Cori.7.f.34

44 Porrò, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandã. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonii honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorẽ sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonii admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quanque lasciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò reputemus quis hic legislator scortationem damnet. nempe is, qui quũ nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gesticulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitiæ insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adolescentẽ molliter & delicatè vltra modum vestitũ, non referre qua parte cinædus esset: siquidẽ Deum respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hìc pudicitiam à Deo commẽdari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersũ est damnat. Proinde si ad obedientiã adspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiãt, nec corpus ad lenociniũ excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mẽtem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

Ambr.lib.de philosoph. quem citat Augustinus libro contra Iulianum.2.

PRAECEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributione summi rerum omnium domini: nõ posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterũ in malitiosa impostura: vbi fraudulẽter intercipiũtur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prætextu emungũtur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendi, aut quouis modo nocẽdi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habẽdas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorem homo vafer animum incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanásque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquã hamis imprudẽtem astutior inescat. quæ omnia latent humanũ iudicium, nec in cognitionẽ veniut. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locũ habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiã, nec ad rei famili-

aris curam intentus est: si cõmissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit: si seruus herũ ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllo modo tum vitam, tum bona eius prodit: si Dominus rursum familiã immaniter vexat: furti apud Deũ tenetur. Alienũ enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra sorte cõtenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximum moliamur, quo res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sãguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quo vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentiæ satisfiat. Verùm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare. quòd si cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quàm vt cõtendamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationẽ æquo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursum illi plebis suæ curam sustineant, publicam pacem conseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrent quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationẽ reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinã adulterent: sed puram & syncerã populo Dei tradant. Nec doctrina solùm, sed vitæ exemplo instituant: præsint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nuntiis & Apostolis Dei suscipiat, eum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes liberos, vt sibi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec sæuitia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi antè dictũ est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilẽ esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerũ vsu moderentur, non asperis clamosisque insectationibus eos incessentes. sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neque id ad oculũ, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, nõ asperitate nimia diuexent, non contumeliose accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suósque sub cælesti Domino conseruos, quos mutuo amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hãc nouerimus cõstitui: quo aliorum cõmodis atque vtilitatibus & tuẽdis & promouẽdis studeãt.

PRAECEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

47 Finis eius: Quoniam mẽdacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendã & nominis & rerum suarum integritatem. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus Exodi. 23, his verbis, Non suscipies vocem mẽdacii: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed nequis decipiat fratrẽ suum. vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubiũ non est quin, vt præcedentibus mãdatis cohibuit sæuitiam, impudicitiam, auaritiam, ita hîc falsitatem coerceat: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obtrectãdi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mẽtiendo, interdũ etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudiciarium testimonium hîc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potissimum diligi, in qua vitii turpitudo maxime emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calũnias & sinistras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonii falsitas nunquam periurio

Exod. 23. a. 1.
Leuit. 19. c. 16

caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomē profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatū. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserēda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nā si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirēdis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mēdacio fratris nomen detui pari, vult etiam illibatum conseruari, quantum per veritatem licet. Siquidē vtcunque illi aduersus mendacium tantùm caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commēdatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porrò maledicētiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigādi studio: non accusationem aut iudiciariam denuntiationē, qua remediū malo quæritur: non publicā reprehēsionem, quæ ad incutiēdum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lœdoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarū laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorē conuertamus oculos, quē cōuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est siquis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temerè mētem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

PRAECEPTVM DECIMVM.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hîc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendíque consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum istū expediet distinctio inter consilium & cōcupiscentiam. Cōsilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationē & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersisque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hactenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & cōtortæ, quæ animū aliorsum extimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum esse neget, omnes animæ potētias charitate occupari? Siqua autem à charitatis scopo abhorret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Obiiciet quispiam non tamen consentaneum esse vt phantasiæ, quæ temerè volutantur in mente, & tandē euanescunt, pro concu

piſcentiis, quarum ſedes in corde eſt, damnentur. Reſpondeo, hîc quæſtionem eſſe de eius generis phantaſiis quæ dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum ſaliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcētiæ tricis vult impediri. Animum mirificè compoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Auguſtinus, ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere cōſilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vtplurimū capiūt: nequid cupiditati prorſus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potiſſimùm inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione, peruerſa ſectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacēte iudicabit. Nec obſtat quod ſecundò repetitur verbum Non concupiſces: quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſolicitet.

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repræſentet, imaginem Dei quodammodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrem Moſes, quum ſummā illius reducere Iſraelitis in memoriam vellet, Et nunc Iſrael (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominū, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſque mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſāctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, ſicut nosipſos. Ac primum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura, & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſiquis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremam perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorē Dei, ad ſpiritualem cultū, ad mandatorum obediētiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſciētiæ, ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde cōfirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Deut.10.c.12

Deut.6.a.5, & 11.b.13

1.Tim.1.a.5

52 Enimuero quia in commemoranda Legis ſumma interdum Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtráque tabulam trahere volunt. Vocat Chriſtus apud Matthæum præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protēdatur, quidā pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certe. nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hanc rationem ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitam ingredimur, hæc ſola reſpondeat. Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices. Honora patrem & matrem, Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori medocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiā, omiſſa pri-

Matt.23.c.24

Matt.19.d.18

ore tabula, fidem, iudicium, misericordiam & æquitaté vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, vbi de Legis obseruatione disserũt, plærunque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facilè animaduertet quod dico.

53 Ergóne, inquies, pluris est ad iustitiæ summã, cum hominibus innocẽter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. sed quia non temere quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficẽtiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendi, Dilige proximum sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcũque vultis vt faciãt vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimũ Dei cultum pertinet, inferiore loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiã, qua ad testandum pium eius timorem, siquis in nobis est, exerceamur. Psal.16.a.2. Ephe.3.d.19. Rom.13.b.8. Galat.5.c.14. Matth.7.b.12

54 Hìc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legísque præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuat quæ carnis suæ cõmodo facturus aut omissurus sit. Et sanè, quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum, magis inflãmaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationẽ mandatorum esse: optiméque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimũ fieri potest, sibi viuit ac studet: neminé verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi dũtaxat viuit ac studet, suáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quo magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorũ dilectioné agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorẽ aut validiorem affectũ) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensitanda est vis locutionis. non enim (quod stolidè somniarũt sophistæ quidam) priores partes φιλαυτίᾳ concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum in nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio, Regulatum semper esse inferius sua regula. Siquidem non regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quàm nobisipsis. Vide Augustinũ de Doctr. Christ. lib 1. cap. 23. & sequentibus. 1. Cor.13.b.5.

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quenque contineri, non est quod dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis cõiunctissimus, ita officiis nostris esse familiarius adiuuandũ. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eo plura homines inter se officia cõmunicẽt, quo arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis cõnectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodãmodo adigimur. Sed dico, vniuersum hominũ genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexãdum: nullũ hìc esse discrimẽ barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis cõsiderandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si verã diligendi lineã tenere libet, non in hominẽ primùm cõuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sæpius quàm amorẽ exprimeret: sed in Deũ, qui amorẽ, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffũdi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentũ, Qualiscũque sit homo, diligendũ tamẽ esse, quia diligitur Deus. Luc.10.g.36.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parêre vel non parêre liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se seruandis consiliis obstringerent. Et rationem assignant cur ea non recipiant pro legibus?

quòd onerosa nimiũ & grauia videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimẽ extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorũ dilectionem à nobis seuerissimè exigãt? Quale enim est istud, quòd esuriẽtem iubemur inimicũ pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Belluísne in eius gratiã benefaciemus, nulla in ipsum beneuolẽtia? Quid? annon æternum est verbũ Domini, Mihi vindictã, & ego rependã? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionẽ, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiantur.

[...25.e.21. ...23 a.4. ...e.25. ...9.d.18]

57 Et quid hæc, quæso, sibi volunt, quæ ausi sunt insulso glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderũt vos: orate pro persequẽtibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt sitis filii Patris vestri qui est in cælis. Quis non hîc cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probè constare non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At secũdum eos filii Patris cælestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia? Eodem iure relegabitur ad Gẽtiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis vestris estis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiscum agetur si Christianorum titulus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum est Augustini argumẽtum, Quum scortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtũ interdicit, nihil omnino furari permittit, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non scortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato cõtineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretem fuisse Paulum oportet, aut necessariò hinc conficitur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satanæ esse produnt qui cõmune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licentiosè. Dubites autem maioríne stupiditate an impudẽtia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tãquam de re certa pronũtiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorii quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex secura eius asseueratione liquet. nam citra controuersiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè raciocinantur? Onus, inquiunt, esset nimis graue Christianis. Quasi verò grauius quicquã excogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Lege nihil non facile haberi debeat, siue diligẽdus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponẽda. Omnia certe nostræ imbecillitati ardua sũt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicẽ. Dominus est in quo virtutẽ facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ esse Christianos, nõ est effrænatè sine lege vagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sint, & cuius spiritu Legẽ habeãt in cordibus inscriptã. Hanc gratiã, Legẽ impropriè vocauit Paulus, alludẽs ad Legẽ Dei, cui per contentionẽ eã opponebat: isti in nomine Legis de nihilo philosophãtur.

[...5.g.44. Libro de cõpunctione cordis. Matth.5.g.46 Lib. de Doctrina Chri. Rom.13.c.9]

58 Eiusdem est rationis quòd peccatũ veniale nuncuparunt, cum occultã impietatẽ, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamus alienos habere deos. Quum mens diffidẽtiæ machinis perculsa, aliò circumspectat, quum subita cupidine aliò transferendæ suæ beatitudinis incessitur: vnde isti quãlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorẽ intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnũ eius hostes, eiúsque edicta interpellãt. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tantùm deliberare & machinari quod sit in iacturã alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis verò transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appẽdamus: imo non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certe dum Paulus stipendium peccati mortem vocat,

[Libro.2.de Baptis. contra Donatist. cap.6.]

sibi putidã hanc distinctionẽ incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliues ad hypocrisin simus, fomentũ hoc addi minimè oportuit quod torpidas conſciẽtias mulceret.

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui trãſgreſſus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audent acsi digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, nõ simpliciter quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscurè pronuntiauit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quam claram veritatem insipidis suis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Isti autem quod peccatũ esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contendunt. Sedenim quia plus satis hactenus insaniæ indulserunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quòd si delirare perseuerant, illis valere iussis, habeant filii Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat: quia est Legis præuaricatio, in quam edictũ est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur. Matth.5.c.19 Ezec.18.e.20 Rom.6.d.23

Christum, quanuis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamẽ Euangelio demum exhibitum fuisse. CAP. IX.

QVIA non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi cõsecrauit: iam tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, postquam Iudæos ad Legem Mosis iussit attendere, & in eius studio perseuerare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione venturi Christi contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse sciscitatos & sedulò inquisiisse de salute quæ nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatum quòd non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annũtiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis trãsmisit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quũ eã modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideo Christus, qui se testimonium à Mose habere asserit, gratiæ tamen mensurã qua Iudæos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quæ videtis: & beatæ aures quæ audiũt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc nõ parua est reuelationis Euãgelicæ commendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperãdi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata est. Neque vox illa Iohãnis Baptistæ, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris, enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerant, excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub vmbris obscurè tantùm speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodũ probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariam & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nũc verò per dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi. quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodammodo se fecit visibilem, præut obscura & vmbratilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem. Malach.4.a.2 1.Pet.1.b.12 Iohã.5.g.46 Matt.13.b.16 luc.10.d.23 Iohan.8.g.56 Iohan.1.c.18 Heb.1.a.1 2.Cor.4.b.6

2 Porrò Euangeliũ accipio pro clara mysterii Christi manifestatione. Fateor certè, qua-

2.Tim.4.b.6 tenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes censeri quæcunque passim
in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorũ remissione, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex operibus petēda sit salus. Vnde sequitur, vocē Euangelii largè sumendo, sub ea cōprehendi quæ olim testimonia Deus misericordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. verũ per excellentiā aptari dico ad promulgationē exhibitæ in Christo gratiæ. idque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum authoritate pendet. Vnde
Matth.4 & 9 proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euāgelium regni. Et Marcus præfatur hoc
Marc.1.a.1 modo, Initium Euangelii Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur
2.Tim.1.c.10 res satis supérque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitatē illustrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitũ legationis genus fuisse docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filii persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experti sunt fide-
2.Cor.1.d.20 les verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: quia eorum cordibus fuerũt obsignatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud
Iohan.1.f.51 Christi, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim alludere videtur ad scalam in visione ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quòd ianuam cælorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gra
5 tiæ Christi extollere vult, vel saltem se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelii nobis afferri promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui quidem nuper, Christum nihil reliquũ fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: acsi falsum illud Pauli esset, salutē nostram in spe esse absconditam. Fateor quidem nos, in Christum credendo, simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quanuis sciamus nos esse filios Dei, sed nondum apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet eum videbimus qualis est. Quanuis ergo præsentem spiritualium bonorũ plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitio tamen sub custodia spei semper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius authoritas compescere apud nos debet latratus omnes impu-
1.Tim.4.b.8 ri illius canis. Nam teste Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem ha-
2.Tim.1.a.1 bet: qua ratione iactat se Apostolum Christi secundum promissionem vitæ quæ in ipso est.
2.Cor.7.a.1 Et alibi nos easdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerũt sancti. Denique hanc fœlicitatis summam statuit, quòd obsignati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit vt habitet ipse quidē in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aspectum. Nec malè inter se conueniunt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat, & tamen fidē esse visionem bonorum quæ non videntur. Tantùm in natura promissionũ vel qualitate notandum est discrimen: quia Euangelium digito mōstrat quod Lex sub typis adumbrauit.

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio cōferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis minimè repudianda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimũ deflectimus: nempe vbi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos cēseri, quia nusquam inuenitur Legis obseruatio, cui merces promissa est. Aptè igitur Paulus iustitiam Legis & Euangelii facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, vt diuersam rationem salutis afferret: quin potius vt sanciret ratúmque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbris adiūgeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantùm imbutos fuisse significat, vt longè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudi-
Rom.1.b.16 nem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quāquam

præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterii temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestatũ esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucidæ manifestationis tantummodo ab ea differre: cæterùm propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit munus, & vtrique affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, summam Euãgelii protulit: quia tamen incomparabilẽ illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in resurrectione, nõ explicuit: Christus Apostolis parẽ esse negat. Hoc enim significãt eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamẽ minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia nõ hominum personas illic commẽdat: sed postquam Iohannem prætulit omnibus Prophetis, Euãgelii prædicationẽ in summum gradum attollit, quàm alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quod autem se vocem tantùm esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mãdatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defũgi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerii sui cursu egit quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctũ esse ex Iesaia probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens & lucens: quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamẽ hoc obstat quominus numeretur inter Euãgelii præcones, sicuti eodẽ vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, non nisi Christo in cælestẽ gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

Matth.11.b.11 Iohan.1.c.23 Malach.4.a.5 Iohan.5.f.35

De similitudine Veteris & Noui testamenti. CAP. X.

EX superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint cõsortes, & eiusdem mediatoris gratia cõmunem salutẽ sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palàm faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatísque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutiẽdæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nõnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quàm de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac terra saginatum, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem vt arceamus à piis animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamẽtum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quídve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato, percussit nobiscum.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest. Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterùm in similitudine vel potius vnitate ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hîc insistendum est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulẽtiam ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certo factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertiũ, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quẽ & Deo coniungerẽtur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nõdum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo

suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersiæ nobis faciunt) intétiorem ponemus operã. sic tamẽ vt siquid aliorum explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omni-
Rom.1.a.2 bus dubitationem eximit Apostolus, quum ait Deum Patrem Euangeliũ, quod de Filio suo secundum tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis
Rom.3.c.21 sanctis promisisse. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, sed spem in cælo repositam annuntians, illuc quodam modo transportat. Sic enim alibi definit, Po
Ephes.1.c.13 steaquam Euangelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo
Colos.1.a.4 hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ possessionis Item, Audiuimus fidem vestrã in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cælis, de qua
2.Thes.2.d.14 audistis per sermonem veracem Euangelii. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelii doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionẽ aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectáque animæ cura, in captãdis corporis voluptatibus instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hîc quispiã, promissiones quæ in Lege & Prophetis de euangelio sunt consignatæ, nouo populo esse destinatas. Nam paulo pòst quàm illud posuit de Euangelio in Lege promisso, subiicit, quæcunque Lex cõtinet, ad eos sine dubio propriè dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fateor. sed non adeò erat
Rom.3.c.19 obliuiosus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè versibus affirmasset de Euangelio in Lege promisso. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quũ sub eo dicit Euangelii promissiones contineri.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelii fœdus, cuius vnicum fundamentum Christus est? Quis alienos reddere à gratuitæ salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei
Iohan.8.g.56 doctrinam? Ac ne diu de re liquida disceptemus, habemus insignem Domini sententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Et quod de Abraham te-
Heb.13.b.8 statur illic Christus, ostendit Apostolus in fideli populo fuisse vniuersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Vir
Luc.1.e.54,& g.72 go & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutẽ exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidẽ soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

5 Quin Apostolus nõ fœderis tantùm gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse illos
1.Cor.10.a.1, & c.11 Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi subierunt. quando non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit. acsi diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contẽpta Dei bonitate, licentiosè lasciuitis: scitote nec Iudæos talibus symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore solis. Transitum illum Baptismum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundum quandam proportionẽ respondeat. Verùm si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hîc vult ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxium est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritualem escam manducasse, ac eundem bibisse spiritualem potum, quem Christum interpretatur.

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sentētiam, quod ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum, quæ duo inter se nullo negotio cōciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores qui tantùm ventris alimento quærebant saturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præsertim verò comparationem mannæ & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirēdæ sibi authoritatis gratia suam virtutem miraculo aliquo approbaret quale ediderat Moses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis inediæ, qua populus tunc affli&abatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant. Christus ergo, vt demonstret quātò præstantius à se beneficium expe&are debeant quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quòd Dominus per Mosen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministrauit, quo sustentaretur ad modicū tempus: hinc colligite quanto excellentior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Mosen illi obiecerant, qui populi necessitati mannæ remedio opitulatus esset: respondet, se longe superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quam solam tanti æstimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat pastum effudisse, sed spiritualis quoque mysterii loco dispensasse ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò clarèque conficitur, non easdem modò quibus nos dignatur nūc Dominus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramētis verè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat. Iohan.6.c.31

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint le&ores, ex quibus perspiciant spirituale fœdus fuisse Patribus etiam commune sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eòque libentius quòd ita certius cōuincentur aduersarii, nequid postea tergiuersari queant. Atque ab ea quidem demonstratione incipiam, quam tametsi Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fore scio, apud dociles tamen & sanos plurimùm valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in æternum manet, sicuti etiam 1.Pet.1.d.23
ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iudæos, Iesa.40.b.6
non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quū verbū fuisse amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, cōmunicandi rationē intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnésque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro suæ vnumquodque naturæ modo, nō tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istā specialē qua piorū animæ & illuminantur in Dei notitiā, & illi quodāmodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quū adhæserint Deo Adā, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubiū esse quin illis in regnū Dei immortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse nō potest.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur: age, ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modo ingeniis satisfaciet, sed eorum inscitiam abūdè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus, Ero vobis Leuit.26.b.12
in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & omnē summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid Psal.144.d.15
sine causa sæpius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est Deus: beatam gentem Psal.33.c.12
quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis gratia, sed quoniā à morte eripit, perpetuò conseruat, æternāque misericordia prosequitur quos in populū assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur. Dominus, Habac.1.c.12
Rex noster, Legislator noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Iesa.33.d.22
Sed ne in re superuacua multum laboremus, passim in Prophetis recurrit hæc admoni Deut.33.d.29
tio, nihil ad bonorum omnium affluētiam, adeòque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimū est salutis pignus, cuinam se homini in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Deus noster est vt in medio nostri habitet: quemadmodū per Leuit.26.b.12

Mosem testabatur. Obtineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt nihil vltrà exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promis-
Exod.6.a.7 sionem in his verbis, Sum Deus vester. Nō enim solis vtique corporibus Deum se fore denuntiabat, sed animis præcipuè. animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in morte manent. Adsit rursum illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

9 Accedit eo, quòd non modo se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quò spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquā defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione
Genes. 17.a.7 extra terrenæ vitæ limites erga se proroganda, clarius etiamnum cōfirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mor-
Exod.20.a.6 tuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum obsignauit Dominus, & quasi cō-
Exod.3.b.6 plementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. Quid enim? annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset acsi ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sad-
Matt.22.c.23 ducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, vt ne inficiari quidem possent re-
Luc.20.c.32 surrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerāt, omnes
Deut.33.a.3 sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionémque suam recepisset qui mortis & vitæ est arbiter.

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac cōtrouersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserrimos si in hac modò vi-
Gen.3.c.17 ta fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, anxiis laboribus egestatem suam ægre sustentat. ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum meritò de-
Gen.4.b.8 testetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ
Gen.6.d.22 calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi sepul-
Gen.9.d.24 chrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in animalium stercoribus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiā incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuiō receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

11 Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides,
Gen.12.a.4 quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt Filii Dei simus, censeri nos oportet. Quid vero absurdius quàm patrem omnium fideliū esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: acsi illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terrā ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quo se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere. quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum fame expellitur. Qualis est fœlicitas, eam terram incolere vbi toties esuriendum, imò verò inedia pereundum, nisi aufugias? Simul
Gen.12.c.12 eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis compellitur nepotem, quem filii loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio non aliter

ab eo accepta fuit, quàm si membri vnius sectionem passus foret. Paulo pòst captiuum ab hostibus abripi audit. Quocúque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effossis quidem magno labore puteis aquam bibere sinát. Neque enim vsum redimeret à rege Gerar, nisi antè fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtam senectutem vétum est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate mulctatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde acsi ancillæ contumaciam fouédo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur demum Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter proiiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni viri senectus, paulo pòst mactare ipsú iubetur. Quid calamitosius excogitet humana mens quàm patrem fieri filii carnificem? Si morbo absumptus foret, quis nó putasset miserrimum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob qué orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multú esset aucta calamitas. Istud verò omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt siquis velut in tabula exemplar calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositú. Neque obiiciat quispiam eum non fuisse prorsus infœlicem, quòd à tot tantísque tempestatibus prosperè tandem emerserit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

12 Isaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimú suauitatis gustú percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quæ beatú esse hominem in terra non sinant. Illú fames fugat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illú subinde exagitát, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiá cogatur decertare: domi suæ à nuribus multú molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exiliú eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infœlicitatis insigne est exéplar. Pueritiá domi inquietissimè tráfigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demú cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quòd acerbú est exulare, apud Laban auunculú nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimá atque austerissimá septem annis seruire seruituté, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum dié solis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantá vitæ asperitaté dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quá videt vxorú odiis, iurgiis, æmulationibus distractá ac penè dissipatá. Vbi in patriá iubetur se recipere, abitú captare illi necesse est ignominiosæ fugæ simile: nec tamé soceri iniquitaté ita potest effugere quin eius probris ac cótumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eú multo sæuior difficultas. Nam dum ad fratré accedit, tot mortes habet in cóspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queát. Diris ergo terroribus supramodú discruciatur ac discerpitur quandiu aduentú eius expectat: vbi in conspectú eius prodit, tá quá semimortuus ad pedes procumbit, donec placatioré sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea qué ab ea filiú sustulerat, eóque præ aliis amabat, à fera laceratú audit: cuius ex morte quátum mœrorem ceperit, declarat ipse, quòd post diuturnas lachrymas solatiis omnibus viá obstinatè claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modo fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis periculú illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædii causæ erant? Sequitur horrendum illud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquanto pòst altero incestu contaminatur familia, vt constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremú vitæ, dum suæ ac suorum inediæ succurrere quærit, noui infortunii nútio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicú suum desiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaque ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per cótinuas miserias vitam se transegisse pronuntiat, negat profecto eam prosperitaté se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratúsque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserú fuisse super terrá profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

Gen.26.g.35 Gen.28.a.1 Gen.28.a.5 Gen.29.c.20 Gen.31.c.23 Gen.32.c.11 Gen.35.c.16 Gen.37.g.32 Gen.34.a.2 Gen.35.d.22 Gen.38.d.18 Gen.42.d.32 Gen.47.b.9

13 Si sancti isti Patres (quod vtique indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu
Dei, aliam quàm terrestris vitæ beatitudinē & cogitarunt & viderūt. Quod etiam pulcher-
Hebr.11.b.9 rimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tan-
quam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hæreditatis.
Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac cōditor Deus. In fide defun-
cti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes,
confitentésque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam
inquirere. et si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed
meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorū Deus: quā-
do parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissio-
nes consectando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi
expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam
Gene.47.b.9 nuncuparūt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaā,
vbi promissio Domini qua illius cōstituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longius
spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedē in terra Chanaan non
acquisierunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis non-
Genes.47.g. nisi post mortē percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri,
29.30 vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot se-
Gene.50.g.25 cula transferri ossa sua, iampridem in cinerem collapsa voluerit.

14 Denique apertè cōstat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem
habuisse. Quorsum enim primogeniturā tantopere affectasset, tantóque periculo ambiis-
set Iacob, quæ exilium & tantumnon abdicationem illi conflatura erat, boni vero nihil
prorsus allatura: nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse
Gene.49.c.18 declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine.
Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare: nisi in morte initium
nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quū eiusmodi intelligen-
tiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatē oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi
Num.23.b.10 volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima
Psal.116.a.15 mea similia eorū: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mor-
Psal.34.d.22 tem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam? Si vltima linea
& meta in morte forent, nullū in ea notari posset discrimen iusti & impii. sorte, quæ post
mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officii habuisse dicunt
quàm vt carnalem populum agri vbertate rerúmque omnium copia ad colēdum Deum
induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat
spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgo-
re & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit
superior, ita pro ordine diuinæ dispēsationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adum
brauit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopū omnia sua dirigit? Ter-
Psal.39.c.13 restrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hìc sum & pere-
grinus, quemadmodū omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quis-
que obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil
esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi re-
positam sibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet,
quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquā de breuitate fluxáque & euanida ima-
Psal.101.c.17 gine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternū, su
Psal.102.d.26. per timentes eum. Cui simile est quod habetur etiā Psalmo centesimo secundo, Initiò Do-
27.28.29 mine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem per-
manes: velut vestis veterascent, & sicut indumētum mutabis eos. Tu autem idem ipse per-
stas, & anni tui non deficient. Filii seruorum tuorum habitabūt, & posteri eorum coram te
stabilientur. Si ob cæli ac terræ interitū non desinunt pii stabiliri coram Domino: sequi-
tur eorum salutē cum Dei æternitate esse coniunctam. Atqui omnino nō potest stare spes
Iesa.51.b.6 ista, nisi in promissionē recumbat quæ apud Iesaiā exponitur, Cæli (inquit Dominus) sic-
ut fumus liquescent: terra sicut vestimētum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interi-
bunt: salus autē mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac saluti tri-
buitur perpetuitas, non quatenus penes Deū residēt, sed quatenus ab hominibus sentiūtur.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi
Psal.97.c.10 vt in cælestis gloriæ manifestationē cōferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas

sanctorum suorum:de manu peccatoris liberabit eos.Lux orta est iusto,& rectis corde læti- Psal.112.b.7.9
tia.Item,Iustitia pii manet in seculum seculi,cornu eius exaltabitur in gloria:desyderium Psal.140.c.14
peccatorum peribit. Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo:habitabunt recti Psal.112.b.6
cum vultu tuo. Item,In memoria æterna erit iustus. Item,Redimet Dominus animas ser- Psal.34.d.23
uorum suorum.Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non vexandos modò,
sed lacerandos perdendósque sæpe permittit. in tenebris & squallore languere patitur bo-
nos, dum impii penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat vt
diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat,si in præsentem rerum
statum oculos defigant fideles,grauissima tentatione perculsum iri,acsi nulla esset innocen
tiæ apud Deum gratia nec merces.Adeo impietas vt plurimum prosperatur ac floret,dum
piorum natio ignominia, paupertate, contemptu,omníque crucis genere premitur. Parū,
inquit, abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dum vrit me fortuna Psal.73.c.17
stultorum,dum improborum prosperitatem video.Tandem post narrationem concludit,
Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere:sed tormētum est spiritui meo,donec
ingrediar in sanctuarium Domini,& intelligam nouissimum eorum.

17 Ergo vel ista Dauidis confessione discamus,non ignorasse sanctos Patres sub veteri Te-
stamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræsentet Deus quæ seruis suis polli-
cetur, atque ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo reconditum habebant quod
in præsentis vitæ vmbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum ocu-
lis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti,quicquid eueniret
in mundo,venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promissiones im
plerentur. Qualiter istæ voces testantur,Ego in iustitia contemplabor faciem tuam,satia- Psal.17.d.15
bor specie tua. Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iustus vt palma flore- Psal.52.b.10
bit,sicut cedrus Libani frondescet.Plantati in domoDomini,in atriis Dei nostri florebūt. Psal.92.d.13
Adhuc fructificabunt: in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulo antè dixisset,
Quàm profundæ sunt cogitationes tuæ Iehoua,dum florent impii,germinant quasi herba,
vt pereant in perpetuum.Vbi species ista & decor fidelium,nisi vbi mundi huius facies re-
gni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent,
contempta præsentium calamitatum momentanea asperitate,securè in has voces erumpe-
bant,Non dabis in æternum vt moriatur iustus.Tu verò præcipitabis scelestos in puteum Psal.55.d.23.
interitus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitii qui sceleratos absorbeat, in quorum fœ- 24
licitate hoc quoque alibi numeratur quòd diem extremum in puncto sine multo languo- Iob 21.b.13
re claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse Dauid non modò concuti, sed op-
primi & conteri prorsus vbique conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat,non quid fe
rat instabilis & plusquam æstuaria mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Dominus quū
ad æternam cœli ac terræ constitutionem olim sedebit. Quemadmodum alio loco elegan Psal.49.b.7
ter describit,Nituntur stulti opulentia sua,ob diuitias multas superbiunt:& tamen nemo,
quantalibet excellentia polleat,redimere fratrē suū à morte possit, nemo pretium redem-
ptionis Deo soluere.Quū autem videant & sapiētes mori,peruersos pariter & stultos inter-
ire,& alienis relinquere diuitias suas,cogitant domos sibi permansuras in sempiternū,ha-
bitationes in secula:& nomina sua in terra celebrant. At homo in honore non permane-
bit:similis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorū,summa stultitia est: quā ta-
mē posteri cupidè æmulantur.Instar gregis apud inferos collocabūtur,mors præsidebit il-
lis.Exorta luce recti dominabuntur illis:forma ipsorū peribit:infernus,ipsorū domiciliū.
Primùm illa stultorū irrisio,quòd in lubricis & volubilibus mūdi bonis acquiescant,ostē-
dit longè aliam sapiētibus quærendam esse fœlicitatē.Sed illic resurrectionis mysteriū eui
dentius reserat,vbi illis perditis & extinctis piorū regnum erigit. Quem enim,quæso,dice-
mus esse illum lucis exortum,nisi nouæ vitæ reuelationem,quæ finem præsentis sequitur?

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarū solatium ac tolerantiæ remedium
fideles vsurpabant,Momentum in indignatione Domini,vita in eius misericordia.Quo- Psal.30.b.6
modo afflictiones momēto terminabant qui per totam fere vitam affligebantur? vbi tan
tam videbant diuinæ benignitatis durationem,cuius vix minimum gustum delibabant?
Si in terra hæsissent,nihil tale reperire poterant:sed quia cælum intuebātur,agnoscebant
punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi
esse,quibus colligūtur. rursum impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent,
æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti Prou.10.b.7
in benedictione erit:nomen autem impiorum putrescet.Pretiosa mors sanctorum in con- Psal.116.d.15,
spectu Domini: mors peccatorū pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sancto- & 34.d.22
1.Sam.2.b.9

rum seruabit,& impii in tenebris conticescent,quæ significant, illos probè cognouisse, vtcunque variè circunferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac salutem: impiorum fœlicitatem amœnam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur.
Ezec.28.c.10 & 31.g.18.& alibi. Ideo istorum mortem vocabant exitiũ incircũcisorum,vt quibus resurrectionis spes præcisa esset.Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleãtur de libro vitæ,& cum iustis non scribantur. Psal.69.d.29

19 Præ aliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum:& in carne mea videbo Deum saluatorẽ meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen,cauillãtur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione,sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen,velint nolint, ad eam spei amplitudinem nõ potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur,oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem de præsenti tantùm vita cogitantibus mors extrema est desperatio,quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit,dicebat,in ipso nihilominus sperabo.Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiam paucorum fuisse istas voces,vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos nõ prodidisse talibus sentẽtiis arcanã aliquam sapientiam,ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterẽtur:sed,vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores,quæ cõmuniter ediscenda essent Dei mysteria,& popularis religionis principia esse deberent,palàm promulgasse.Quũ ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula,quibus de spirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia disseruit,intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tãtummodo fœdus ablegare,vbi solius terræ ac terrestris opulentiæ fiat mentio.

Iob 19.d.25 Iob.13.c.15

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, liberè spatiari.Nam si in Dauide,Iob,Samuele fuit nõ difficilis victoria:illic multo est facilior. Hanc enim œconomiam& hunc ordinem in dispensandò misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus,vt quo propius temporis progressu ad plenam exhibitionẽ accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret.Proinde initio, quũ prima salutis promissio Adæ data fuit,quasi tenues scintillæ emicarũt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri,quæ magis ac magis deinde emersit,latiúsque fulgorem suum protulit:donec tandẽ nubibus omnibus discussis,sol iustitiæ Christus vniuersum terrarũ orbẽ ad plenum illuminauit. Non est ergo metuẽdum ne si ad causam nostrã comprobandam Prophetarum petamus suffragia,illa nos deficiant: sed quia ingentem materiæ syluam fore video,in qua diutius multo immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simúlque vel parum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror,qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessaria abstinebo:præmonitis tamen lectoribus,vt viam sibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum illis dedimus:Nempe quoties fidelis populi beatitudinẽ Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsenti vita cernuntur) ad hãc distinctionem confugiant:Dei bonitatem quo melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis,velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac spiritualis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

21 Exemplo vno cõtenti erimus.Quum Israelitæ Babylonẽ deportati,suam dissipationem morti simillimã esse cernerẽt:dimoueri ab ea opinione vix poterãt quin fabulosũ putarẽt esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel:quòd perinde id æstimabant acsi denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera.Dominus vt ostẽderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret,Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit:quibus,sola verbi sui virtute,spiritum vigorémque vno momento reddidit.Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam visio:sed interim Iudæos commonefaciebat quantum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur,quæ arida & dispersa ossa solo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ rite comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent.Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam.Vade popule mi,intra in tabernacula tua:claude ostia tua super te,abscondere pauxillum,donec pertranseat indignatio.Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum : & reuela-

Ezech.37.a.4. Iesa.26.d.19

bit terra ſanguinem ſuum,nec operiet diutius interfectos ſuos.

22 Quanquam ſiquis ad eiuſmodi canonem omnia redigere tentet,abſurdè fecerit: ſunt enim aliquot loci qui nullo integuméto,futuram,quæ in regno Dei fideles manet,immortalitatem demonſtrant. quales nonnullos recitauimus, & quales ſunt cum alii plerique, tum præcipuè duo iſti.alter apud Ieſaiam,Sicut cæli noui & terra noua,quæ facio ſtare coram me:ſic ſtabit ſemen veſtrum. Et erit menſis ex menſe,ſabbatum ex ſabbato: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea,dicit Dominus.Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me,quòd vermis eorum non morietur, &ignis non extinguetur. alter verò Danielis, In tempore illo conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi ſui: & veniet tempus anguſtiæ quale non fuit ex quo gentes eſſe cœperunt.Et tunc ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium ſempiternum.

Ieſa.66.g.22

Dan.12.a.1

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres ſcilicet Chriſtum in fœderis ſui pignus habuiſſe, atque in ipſo omnem benedictionis fiduciam repoſuiſſe: quia minus controuerſiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Conſtituamus ergo ſecurè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Teſtamentum ſeu fœdus, quod cum Iſraelitico populo percuſſit Dominus, non rebus terrenis fuiſſe limitatum, ſed ſpiritualis æternæque vitæ promiſſionem continuiſſe: cuius expectationem omnium animis impreſſam oportuit qui in fœdus verè conſentiebāt.Hanc verò inſanam ac pernicioſam opinionem procul ſummoueamus,aut Dominum nihil aliud propoſuiſſe Iudæis,aut illos nihil quæſiuiſſe præter ventris ſaturitatem, carnis delicias, florentes opes,externam potentiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnum hodie promittit ſuis Chriſtus Dominus, quàm vbi recumbāt cum Abraham,Iſaac,& Iacob. ac Iudæos ſeculi ſui Petrus hæredes eſſe Euangelicæ gratiæ aſſerebat, quòd filii eſſent Prophetarum,comprehenſi in fœdere quod Dominus olim cum ſua gente pepigiſſet.Ac ne id ſolis verbis teſtatum eſſet,Dominus facto quoque approbauit.Eo enim quo reſurrexit momento multos ſanctorum reſurrectionis ſuæ cōſortio dignatus eſt, ac viſendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone ſic dato, quicquid fecit ac paſſus eſt in æternæ ſalutis acquiſitionem,ad veteris Teſtamenti fideles non ſecus quàm ad nos pertinere.Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teſte Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui eſt veluti quædā immortalitatis in nobis ſcintilla (vnde & arrhabo hæreditatis noſtræ alibi vocatur)in illis ſimiliter audimus habitaſſe,quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus?Quo magis mirum eſt eo ſtuporis olim recidiſſe Sadducæos,vt tū reſurrectionem, tum animarum ſubſtantiam negarent:quorum vtrunque tam illuſtribus Scripturæ teſtimoniis conſignatum habebant. Nec minus prodigioſa hodie foret totius nationis ſtoliditas in expectando terreſtri Chriſti regno,niſi hanc repudiati Euangelii pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixiſſent. ſic enim iuſto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen reſpuendo,tenebras vltro ſibi accerſiuiſſent. Moſen ergo legunt,&aſſiduè reuoluunt:ſed oppoſito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Chriſtū conuertatur,à quo illum nunc quantum poſſunt, abducere ac diſtrahere ſtudent.

Matth.8.b.11

Act.3.d.25

Matt.27.f.52

Act.15.b.8

2.Cor.3.d.14

De differentia vnius Teſtamenti ab altero. CAP. XI.

QVID ergo?(inquies)nullúmne diſcrimen veteris & noui Teſtamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuerſiſſimæ inter ſe conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: ſed ita vt nihil conſtitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ(quātum animaduertere mihi licuit,& meminiſſe poſſum)numero quatuor præcipuæ. Quibus ſi quintam adiungere libeat,minimè reclamo.Eas omnes ſic eſſe dico,&oſtenſurum me profiteor, vt ad modum adminiſtrationis potius quàm ad ſubſtantiam pertineant.Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Teſtamenti promiſſiones,atque idē ipſarum promiſſionum fundamentum,Chriſtus.Porrò prima eſt,Quòd tametſi olim quoque Dominus populi ſui mentes in cæleſtem hæreditatem volebat collimare, arrectóſque eſſe animos: quo tamen in ſpe illius melius alerentur, contemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo deguſtandam exhibebat: nunc clarius liquidiúſque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia,rectà ad eius meditationem,omiſſo inferiori,quem apud Iſraelitas adhibebat,exercitationis modo,mentes noſtras dirigit.Hoc cōſilium Dei qui non

animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terrã Chanaan nominari, velut insigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quàm ab eius terræ possessione expellẽdos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summã recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituũt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginẽ haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documẽta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonstret, huc terrena quibus eos prosequebatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestiũ ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non considerare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersiæ nobis est, quòd illi possessionem terræ Chanaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitã, nobis post reuelatum Christum cæleste hæreditatem figurare docent. Nos contrà cõtendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futurã, quam sibi in cælis præparatã crederent, hæreditatem esse intuitos.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorũ gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodiæ commissus est, ductum sequitur. (Galat.4.a.1) Quòd autem eam ad ceremonias similitudinem potissimùm refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadẽ ergo illis hæreditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius adeundæ & tractandæ nõdum per ætatẽ capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodammodo adumbratas. Abrahã ergo, Isaac & Iacob, eorúmque posteritatem quum in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quæ terram illam non supremũ esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terræ promissione torpere non sinitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Dominũ. Audit enim, Abrahã, ego protector tuus, & merces tua magna valde. (Gene.15.a.1) Hîc videmus Abrahamo proponi finem suæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilẽ esse reputet. Subiungit deinde terræ promissionem, nõ alia conditione quàm vt sit diuinæ beneuolentiæ symbolum, ac cælestis hæreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorũ voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summã illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. (Psal.73.d.26, & 84.a.3) Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui conseruas hæreditatẽ meam mihi. (Psal.16.a.5) Itẽ, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. (Psal.142.b.6) Qui sic loqui audent, se profectò mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinẽ Prophetæ sæpius sub typo quem à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendæ sunt istæ sententiæ, Quòd pii hæreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. (Iob 18.d.17) Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. (Apud Iesaiã multis locis.) Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatẽ, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum. (Psal.133.3)

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suæ lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent. Quẽadmodũ autem Dominus, beneuolentiam suã erga fideles præsentibus bonis testãdo, spiritualem fœlicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita ecõuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicii sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrẽdísque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & Noui testamẽti deos imaginentur, quod etiã Ma-

nichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facilè expediemur si animũ referemus ad istam quam notaui Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamẽtum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat.

4 Alterum Veteris & Noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidũ exhibet. Atque huius fere fit mentio vbicunque Veteri testamento nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certũ est aboleri sacerdotium illud vbi alii aliis successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea sacerdotii translatione verti etiam Testamẽti mutationem. Atque id necessarium fuisse ratione cõfirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionẽ posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nẽpe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possẽt secundũ conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuisse officii nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hìc videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verũ reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tãdem habet vt statum ratúmque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. qualiter & aliis Sacramẽtis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis cõprehensa. In ea quoniã nihil solidũ subest, nisi vlterius transeatur, oportuisse antiquari & abrogari cõtendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur. ideóque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demũ nouum æternúmque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitúmque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatẽ, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Psal.110.b.4
Heb.7.b.11.c.19, & 9.c.9, & 10.a.1
Matt.26.c.28

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Cõueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantã intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispẽsauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quã elementis huius mundi & externis obseruatiũculis, tanquã regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quẽ fidelis populi cognitionẽ adolescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderũt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Galat.3.d.24, & 4.a.1
Matth.11.b.13
Coloss.2.b.9

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei præstantia sit cum Abraham cõponendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ cõtulerit Dominus, hîc quæritur: sed quam in populo docẽdo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamẽ ad cõmunem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarũt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierũt. Itaque vestri oculi beati, quia vidẽt: & aures, quia audiũt. Et sanè hanc prærogatiua Christi præsentiã pollere æquũ fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestium mysteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

Matt.13.b.17
Luc.10.c.24
1.Pet.1.b.12

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secũdum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra AEgypti, pactum quod irritum fecerunt, quãuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorũ, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et nõ docebit vnusquisque proximũ suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuẽdæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spirituale doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis κακόζηλοι, qui peruerso ceremoniarum studio, Euãgelii claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia Vetus ac Nouum testamentum per contentionem inter se cõponit, nihil in Lege considerat nisi quod propriũ eius est. Exempli gratia: Lex, misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quũ de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tãtùm tribuũt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmiũ edicat cultoribus iustitiæ, pœnã transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

Ierem.31.f.31
2.Cor.3.b.6

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministeriũ est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmã perpetuámque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmũ ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non confertur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorũ ad se cõuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelii prædicationem idem legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per euangelii prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini

amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suopte numero sine comparatione censeantur.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentū Scriptura vocat seruitutis, quòd timorē in animis generet: nouū autē, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatē eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeò vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecentur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas, quum ad allegoriā trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nūquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitutē, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quod si ex populo Israelitico sancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili cōditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelii subsidiū confugisse: ideóque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter cōmunem Veteris testamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorē à Lege & seruitutem. Vtcunque enim illa quā per Euangelii gratiā assequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamē iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxii. Quū ergo ad eas ceremonias solicitè obseruādas adigerentur, quæ pædagogiæ seruituti similis symbola erāt, & chirographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamēto fuisse dicuntur, dum respicitur cōmunis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat. Rom.8.c.15 Heb.12.c.18 Galat.4.c.22

10 Tres quas posteriores retulimus cōparationes sunt Legis & Euāgelii. quare in illis Lex, Veteris testamēti, Euangeliū, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamēti nomine cēsendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit. nec aliud voluit quā quod docemus: siquidē ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, vbi Vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamētum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in spe non carnaliū, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cælestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, vt benefacerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem cōsortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundum illam Christi sentētiam, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelii claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem secernit ab Euangelii firmitudine. Atque hîc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, vt non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabūtur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent. Lib. 3 ad Bonif. cap. 4 Mat.11.b.13

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentū gentem vnam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distri-

Deut.32.b.8 buebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi
Ibid.10.c.14 cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populũ alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tãtummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos: nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populũ ergo illum, veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis cũ honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur & habe-
Act.14.c.16 retur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercii, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alii extranei. ille cognitus, & in fidẽ tutelámque susceptus: alii tenebris suis relicti. ille à Deo sanctificatus: alii profani. ille Dei præsentia honoratus: alii omni propinquitate exclusi. At vbi ve-
Galat.4.a.4 nit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitúsque est ille Dei & homi-
Ephes.2.c.14 num conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines con-
Galat.6 d.15 clusam tenuerat, annuntiata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui prope con-
Psal.2.c.8 iuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci
Psal.72.b.8, & alibi. aut Iudæi, circuncisionis vel præputii ratio: sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eo vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suæ tempo-
Philip.2.b.9 re, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomẽ, coram quo omne genu flecteretur.
Matt.15.c.24 Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nõdum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare.
Matth.10.a.5 In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vtcunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigiũ aliquod exhorrerent. Trepidè sane nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè cõsentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato cõsilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticiniis adeò attenti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inserebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquabãtur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciuerat. Itaque non abs re Pau-
Colos.1.d.26 lus mysteriũ hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiã Angelis mirabile esse dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui testamenti differentiã, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modũ, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquiunt, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commẽdauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ agricola præscribit, nõ propterea illum inconstantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cũ perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter siquis paterfamilias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & cõgruentibus notis distinxerit?

Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis cōgruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas nisi quia talem esse Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbē vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est acsi cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemē & æstatē, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pii debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiamsi causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non cōcedere Deo vt consilii sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotii Leuitici apparatum respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominū salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideo dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet. Quod ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduētu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquū esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarū suarum dispēsatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationē excitet? qualem & quantū velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitudinem: quando iterū velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impii homines hac parte simpliciū animos exagitant, vt vel Dei iustitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem. CAP. XII.

IAM magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quæritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cælesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Cæterùm quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno cælorū prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendæ interpres esse poterat. Quis autem pertigisset? quispiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectū Dei horrebāt. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexū solidè & indistractè Deo suo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascēdere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidem lege, vt mutua cōiunctione eius diuinitas & hominū natura inter se coalescerēt. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiem dissidium. Quanuis ab omni labe integer stetisset homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, fœdatus tot maculis, corruptione sua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens, disertè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus 1.Tim.2.b.5 Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere: sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatē nostram nouerat, vt tempestiuè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei tāquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Ne quis igitur se torqueat vbinā ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quādoquidem caro nostra est. Idem certè designat quod alibi pluribus verbis explicatur, non

Hebr.4.d.15 esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

2 Id etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandũ erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, vt faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cælestis hæredes. Quis hoc poterat, nisi Filius Dei fieret idem filius hominis, & sic nostrum acciperet vt transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrũ faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos esse filios Dei confidimus, quia naturalis Dei Filius sibi corpus de corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat, suscipere grauatus non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo commẽdat, vbi dicit, Iohã.20.d.17 Ascendo ad Patrem meum & Patrẽ vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cælestis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria e-Rom.8.c.17 rat, nos sibi fratres adoptauit. quia si fratres, ergo & hæreditatis consortes. Adhæc apprime vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deum & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aeris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aere superior? Porrò penes quẽ vita est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clementissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

3 Alterũ hoc nostræ cũ Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui sua se inobedientia perdiderat, remedii loco obedientiam opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personã induit, nomẽ assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnẽ nostrã in satisfactionis pretiũ iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadẽ carne pœnã quam meriti eramus persolueret. Quũ denique mortẽ nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanã naturam cũ diuina sociauit, vt alterius imbecillitatẽ morti subiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctã cum morte suscipiens, nobis victoriã acquireret. Qui ergo Christũ sua aut diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatem obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurii, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quòd sperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidísque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipsa originis specie ad Dauidem & Abraham perductæ, certius agnoscunt hunc esse Christum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitũ debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster: carnẽ quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleret, & placaret iustã Patris iram.

4 His vt par est considerandis qui sedulò attentus erit, vagas speculationes facilè negliget quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiũt: cuius generis est, Christum, etiamsi ad redimendum humanum genus non fuisset opus remedio, futurum tamẽ fuisse hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ statu præfectum Angelis & Coloss.1.b.15 hominibus fuisse caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimiæ temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum est: vt scilicet instauraret collapsum mundum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterẽt. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis Iesa.53.b.45 celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimã offerret: ex plagis eius fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt & instar ouium fuerunt dispersi, placuisse Deo illũ affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transilit, stultæ curiositati nimis indulget. Iã vbi prodiit ipse, hanc aduẽtus sui causam esse asseruit, vt

placato Deo nos à morte in vitã colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic Iohãnes, an-
tequã doceat Sermonem factum esse carnẽ, defectionẽ hominis narrat. Sed ipse ante omnes Iohan.1.c.9
audiendus est de officio suo disserẽs, Sic Deus dilexit mundũ, inquit, vt Filiũ suum vnigeni- Ibidẽ 10.b.14
tũ daret: vt quisquis credit in eum nõ pereat, sed habeat vitã æternam. Item, Venit hora vt Ibidem 3.b.16
mortui audiant vocẽ Filii Dei, & qui audierint viuant. Ego sum resurrectio & vita. qui cre Ibidem 5.d.25
dit in me, quanuis sit mortuus, viuet. Itẽ, Filius hominis venit ad seruãdum quod perierat. Ibidẽ 11.c.25 Matth.18.b.11
Item, Sanis non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno quidẽ con Ibidẽ 9.b.12
sensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad recõciliandum Deum venis-
set, concideret honor sacerdotii, quando ad deprecandũ medius statuitur inter Deum & ho Heb.5.a.1
mines Sacerdos. non esset iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata 2.Cor.5.d.19
Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eũ ornat Scriptura, spoliabitur. Cõci-
det etiã illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deũ misisse Filiũ suum, vt in similitudine Rom.8.a.3
carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Tit.2.c.11
Dei bonitatẽ, & immẽsum amorẽ erga homines, dum Christus datus est redemptor. Deni-
que nõ aliũ finem vbique assignat Scriptura cur carnẽ nostrã suscipere voluerit Dei Filius
& hoc etiam mandatũ à patre acceperit, nisi vt victima fieret ad Patrem nobis placandũ. Ita
scriptũ est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiam. Pro- Luc.24.d.26
pterea diligit me pater, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit mihi, Iohã. 10. d.17
Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Alibi, Pa- Ibidẽ 3.b.14
ter serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi cla Ibidem. 12.d. 27.28
rè finem assumptæ carnis assignat, vt victima & piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem
ratione pronuntiat Zacharias, secundum promissionem datam patribus venisse: vt illumi- Luc.1.g.79
net qui in vmbra mortis sedebãt. Hæc omnia meminerimus de Filio Dei prædicari, in quo Colos.2.a.3
alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem 1.Cor.2.a.2
nihil se scire gloriatur.

5 Siquis excipiat, horũ nihil obstare quominus idem Christus, qui damnatos redemit, te-
stari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo:
breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc
duo fuisse, vt fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse lon
gius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordina
tione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem Christo, qui nobis in pretium redem-
ptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solùm recitat quorsum missus fuerit,
sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenii lasci-
uiam & pruritum opportunè compescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationẽ Ephes.1.a.4.5
vt adoptaret in filios secundum propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in Filio di-
lecto, in quo habemus redemptionẽ per sanguinem eius. Hîc certè non præsupponitur Adæ
lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostẽditur, quum mederi
vellet humani generis miseriæ. Si rursum obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pepen-
disse ex hominis ruina quam præuidebat: mihi satis supérque est, impia audacia ad fingẽ-
dum nouum Christum prorumpere, quicunque sibi de Christo plus inquirere permittunt
vel scire appetunt, quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de
proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt comprehẽ Ephes.3.e.16
dant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ o- 17.18
mnem scientiam supereminet: acsi data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne
à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fide
lis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter ac 1.Tim.1.c.15
quiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus gratiam quæ nunc per Euangelium mani- 2.Tim.1.c.9
festata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter
in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem
à paucis antè leuiter motã, rursus hoc tempore infœliciter agitauit. Confidentiæ eos insi-
mulat qui Filium Dei negant appariturum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia
nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati
frenum non iniiciat Paulus, vbi de redẽptione per Christũ parta loquutus, mox iubet stul- Tit.3.c.9
tas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam væsania, dum præposterè acuti videri
appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentũ, quod
pii omnes tanquã detestabile meritò exhorrent, hoc prætextu excuset Osiander quòd nus-
quam disertè in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu 1.Cor.2.a.2
Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui

Ephes.1.d.22 alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscet cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quē iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nūquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primùm se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet nō solùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginē Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insignierat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno cōsensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ insculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis Gen.1.d.27 sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filii beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsenti Dei intuitu assiduè fruerētur, nisi ei essent similes: nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

Psal.82.a.6

Colos.3.b.10

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile: quia si nō collapsa fuisset Adæ integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamē propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, non vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quando iam nonnisi per accidēs natus esset, vt scilicet instauret perditū genus humanū: vt inde inferat, creatū igitur fuisse ad imaginē Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura, similē nobis fuisse factū per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiā velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adā, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascēdi fuisse causam, vt homo fieret. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quandiu integer stetisset, futurum imaginē fuisse suiipsius, nō Christi. Respōdeo ex opposito, quia etsi nunquā induisset carnē Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christū esse verè caput, & primatū tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quā ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositū fuisset Filiū suum carne vestire, etiam citra Adæ culpā. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus cōcedet, Christo non cōpetere primatū in Angelos, vt fruātur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitū esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu cōsiderandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominē esse factū vt redemptor esse inciperet. Eiusdē inscitiæ est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnū Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana car

Heb.4.d.15
Luc.3.g.38
1.Cor.15.f.47

Colos.1.b.15

Colos.1.c.18
Ibidem c.16

ne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκέφαλον futurã, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander, nempe vt suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistẽs. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est disserit, sed tantùm de fide coniugali: ob hãc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiũgit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugii sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugii discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facilè euanescit hæc futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilias discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factũ sub Lege, vt eos qui sub Lege erant redimeret.

Gen. 2. d. 23 · Ephes. 5. g. 30 · Galat. 4. a. 4

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse. CAP. XIII.

DE Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tam à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cælesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abrahæ & Iacob. neque homini aereo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideo tantùm quòd ex Virginis vtero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, filium quoque hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantáque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliísque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimè quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant: vt quũ dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeri: Item, debuisse fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eodẽ pertinet quod paulo antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo cõtulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes:

Gen. 17. a. 2. 12. d 18. 26. a. 4 · Psal. 45. b. 7 · Matth. 1. a. 1 · Rom. 1. a. 3 · Ibidem. 9. a. 5 · Galat. 4. a. 4 · Heb. 2. d. 16 · Ibidẽ. 2. c. 11, & d. 17 · Ibide. 4. d. 15 · Rom. 8. a. 3 · Ephes. 4. d. 16 · Iohan. 1. b. 16

quãdo nihil absurdius quàm Deum in sua essentia aduẽtitio dono locupletari. Hac etiam
Iohã.17.c.19 ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur a-
Philip.2.a.7 licubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expendit quid illic agat Paulus. non enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostẽdit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate cõtentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hîc certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantùm in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter consta-
1.Pet.3.d.18 ret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei
2.Cor.13.b.4 in hominis natura. Quod Paulus clarius explicat, passum fuisse asserẽs pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam adeptus fuisse dicitur Chri
1.Cor.15.f.47 stus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aereum fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cælo cælestis. At neque illic essentiam corporis cælestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnam haberet nobiscum corporis naturã Chri
1.Cor.e.16 stus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehemẽtia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quibuscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recẽtes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus ab hominibus promissus est. siquidem palam est, Hebraico more vocari filium hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra cõtrouersiam esse debet. Ac (ne lõgius abeamus) locus Psalmi octaui, quem ad Christum Apostoli accommodant, abunde sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo ta-
Heb.2.d.14 men eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus, Christum participem factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis apertè Christus eiusdem nobiscum naturæ socius & consors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorem sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ socie-
Ibidẽ.2.c.11 tatem ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quænam esset erubescentiæ ratio? Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur nõ erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus Filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tametsi autem Apostolus hunc honorem assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam insci-
Rom.8.f.19 tè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis
Heb.2.d.16 eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt
Gen.3.c.15 hac in parte. Ac, si probè expenditur Mosis testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decìdet. Neque enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronũtiat Deus posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde sequi-

tur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quam improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen seminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farinæ, quòd obtendunt non aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tẽpore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dei nominauit Paulus, cõtinuò pòst subiiciens, Secundum carnẽ, naturã certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictũ prædicans, seorsum ponit, secundũ carnẽ ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Dauidis, quid valebit ista locutio, fructũ esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descendet qui manebit in solio tuo. Porrò in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticè ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamẽ de re tunc vulgò cõperta verba facit, satis habet ostendere Iosephũ ex Dauidis semine ortũ esse, quũ satis cõstaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem à Christo allatam toti generi humano communem esse docens: quia Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est: sed nimis superbè noui Marcionitæ fucandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincãt, mulieres contendunt esse ἀσπόρους: atque ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducũt ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicæ nõ attingam: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atque ita confusam tunc fuisse tribuum discretionẽ, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad politicum ordinem spectat, censeri progeniem ex virili semine: neque tamen præstantiam sexus obstare quominus in generãdo coeat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ parere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filii vel ignobiles: ita etiam in seruitute partus ventrem sequitur, secundum iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugiũ accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidã ex eorũ caterua, excusso pudore, nimis proteruè quærunt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christũ. quia vicissim excipiam, annon coaluerit in matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginẽ quasi canalẽ describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno cõtentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro cõfesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

Galat.3.c.16
Rom.1.a.3
Psal.132.c.11
Galat.4.a.4
Matth.1.a.5

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facilè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnũ hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaque alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eum disertè à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanã

Rom.5.b.12
1.Cor.15.f.47
Rom.8.a.3

Spiritus operationem genitus fuit ex semine Mariæ. non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tãtùm ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purũ esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnam personam coaluit imméfa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pẽdere voluit, vt semper mundũ impleret, sicut ab initio.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam. CAP. XIIII.

Iohan.1.b.14 PORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est quasi vel in carnem versum, vel carni confuse permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Siquidem ita cõiunctam vnitámque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus cõstituatur. Siquid in rebus humanis tãto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspicimus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnam esse in homine personam ex duabus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc cõstituant. Ita & de Christo Scripturæ loquũtur. attribuunt illi interdũ quæ ad humanitatẽ singulariter referri oporteat: interdũ quæ diuinitati peculiariter cõpetant: nõ nunquã quæ vtrãque naturam cõplectantur, neutri seorsum satis cõueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimũt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus est.

2 Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrases probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse dicebat Christus, Antequam Abrahã fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quũ apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia cõsistant: quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum cõditum, séque vnà cum Patre operari, nihilo magis homini cõpetit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autẽ seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non quærere, nescire diem vltimũ, à seipso nõ loqui, nõ facere voluntatẽ suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantùm suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Cõmunicatio autem idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinẽ suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt,

Marginal references: Ioh.8.g.58; Coloss.1.b.15; Iohan.17.a.5; Iohan.5.c.17; Iesa.42 a.1, & aliis locis.; Luc.2.g.52; Iohan.8.f.50; Marc.13.d.32; Ioh.14.b.10, & 6.d.38; Luc.24.f.39; Act.20.f.28; 1.Cor.2.b.6; 1.Iohan.1.a.1

ad diuinitatem impropriè, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi
Iohannes docet Deum posuisse animā suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas 1.Iohā.3.c.16
cum altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens,
neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundum Iohan.3.b.13
hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & ho-
mo, propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranque simul
naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. siquidem
nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potesta- Ioahn. 1.d.29
tem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem, salu- Ibidem 5.d.21
tem largiendi: præfectum esse iudicem viuis & mortuis, vt honoretur quemadmodū & Pa- 22.23
ter. Denique quòd lux mūdi, pastor bonus, vnicum hostium, vitis vera nuncupatur. Huius- Ibidem 9.a.5
modi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi Ibidem 10. b.
ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel re- 9.11
spectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset, dari non poterāt. In eundem quoque sen Ibidem 15.a.1
sum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum 1.Cor.15.c.24
esse regnum Deo & Patri. Regnum sanè Filii Dei quod initium nullum habuit, neque fi-
nem habiturū est: sed quo modo sub carnis humilitate delituit, & seipsum exinaniuit ac- Philip.2.b.8
cepta serui forma, depositáque maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmo-
di subiectione defunctus, tādem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum Heb.2.a.6
imperium, vt coram ipso flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipsum & coronam glo- Phil.2.b.10
riæ, & quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum e- 1.Cor.15.d.28
nim data ei potestas est, ac imperium, nisi vt per eius manū Pater nos gubernet? Quo etiā
sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præsenti diuinita-
tis aspectu fruamur. Atque hic excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris
personam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genui-
num obscurant sensum, séque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectæ intelli
gentiæ clauis, neque de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Media-
toris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mūdi iudex, quatenus pro
infirmitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem consortes cælestis gloriæ Deū
videbimus qualis est, tūc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea glo
ria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter
in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum statuit in-
ter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per 1.Cor.8.b.6
quem omnia: nēpe cui temporale imperium à Patre mandatum est, donec facie ad faciem
conspicua sit diuina eius maiestas. cui adeo nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt lō
gè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas
ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obtecta.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura
est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam e-
tiam non prorsus indoctos torqueant eiusmodi formulæ, quas vident Christo attribui,
neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas. quia non considerant eius personæ
in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino vide-
re est, quàm pulchrè inter se hæreant singula, si modò sobrium habeant interpretem, qui
tanta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phreneti-
ci spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem:
diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem. quæ verò de vtraque natura sic con- Aug.in En-
iunctè dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud est, chir.ad Laur
quàm contendere Chistum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, qūia homo cap.36
est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus
est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrū verúmque Dei
Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis.
Procul enim abigendus est à nobis Nestorii error, qui dum naturam distrahere potius quā
distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscebatur. quādo Scripturam vide-
mus clara voce reclamare, vbi & Filii Dei nomē inditur ei qui de virgine nascitur, & virgo Luc.1.c.32
ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana insania, ne dum ve- Ibidem d. 43
limus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam ci-
tauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt

vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo pòst nõnulla subiiciam quæ figmẽtum illud melius discutiant. Nobis in præsentia satis erit locus vnus. neque enim templũ Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

Iohan.2.c.19

5 Verùm nostro quoque seculo emersit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euersa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbratiles tantùm fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esset inæstimabilis Dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeri Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorii delirium inuecta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem, antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: acsi aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus incepit. Nihilo absurdius est, in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, acsi diceret Filii nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filii Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrẽ nisi vnigeniti Filii respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est natura. Nec est quòd obstrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud se decreuerat: quia hîc nõ agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudũ ostensa fuit: sed quum re ipsa filii Dei esse nõ potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pẽdebat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtrisque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: rite mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

Rom.8.c.15

Psal.82.a.6

Coloss.1.b.15

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne apparuit, esse Dei Filium: quia extra carnem non potuit censeri hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum vtranque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed lõgè aliter docet Paulus. Fatemur quidem Christum in carne humana filium dici, non vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideóque vnicum: vt hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam sumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi quòd natura possidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totã Mediatoris personam, vt verè & propriè sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangeliũ Dei, quod antè promiserat de Filio suo, qui genitus est ex semine Dauid secundũ

Rom.1.a.1.3

carnẽ,declaratus Filius Dei in virtute.Cur ſecundũ carnem diſtinctè nominans filiũ Dauidis,ſeorſum diceret declaratũ eſſe Dei Filiũ, niſi vellet innuere aliũde hoc pendere quàm à carne ipſa?Nã quo ſenſu alibi dicit paſſũ fuiſſe ex infirmitate carnis,reſurrexiſſe ex virtute Spiritus,ita nũc diſcrimen ſtatuit vtriuſque naturæ. Certè cõcedant neceſſe eſt,ſicuti à matre accepit cuius cauſa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius cauſa ſit Filius Dei, idque ab humana natura aliud eſſe ac diuerſũ.Duplici nomine eũ inſignit Scriptura,paſſim vocans nunc Dei,nunc hominis filiũ. De ſecũdo lis moueri non poteſt quin ex cõmuni linguæ Hebraicæ vſu hominis dicatur filius,quia eſt ex progenie Adæ. Ex oppoſito contendo deitatis æternæque eſſentiæ ratione vocari Dei filiũ:quia non minus conſentaneũ eſt ad diuinã naturam referri quòd vocaturDei filius,quàm ad humanã,quòd vocatur filius hominis. Denique eo quem citaui loco, non aliter intelligit Paulus eum qui ſecundum carnem genitus eſt ex ſemine Dauidis, declaratum eſſe in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Chriſtum qui ex Iudæis deſcẽdit ſecundum carnem,eſſe Deum benedictũ in ſecula. Quòd ſi vtroque loco geminæ naturæ diſtinctio notatur,quo iure negabunt Filium Dei eſſe naturæ diuinæ reſpectu,qui ſecundum carnem filius etiam eſt hominis?

2. Cor.13.b.4 · Rom.9.a.5

7 Tumultuoſè quidem illi erroris ſui patrocinium vrgent,quòd dicitur Deus proprio Filio non pepercisse,quòd illum ipſum,qui è Virgine naſceretur, Filiũ Altiſſimi vocari Angelus præcepit. Verùm(ne tam futili obiectione ſuperbiant)expendãt paulisper nobiſcum quàm validè ratiocinentur.Si enim ritè concluditur,à conceptione cœpiſſe Dei filiũ,quia qui conceptus eſt,filius vocatur:ſequetur,eſſe cœpiſſe Verbum à ſua manifeſtatione in carne, quia Iohannes tradit ſe de Verbo vitæ annuntiare, quod manus ſuæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda : ex te mihi naſcetur dux qui regat populum meum Iſrael: & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis:quomodo cogentur interpretari, ſi talem argumentandi modum ſequi volent?Nos enim minimè Neſtorio ſuffragari teſtatus ſum, qui duplicem Chriſtum commentus eſt, quando ex doctrina noſtra iure fraternæ coniunctionis nos ſecum Dei filios Chriſtus fecit:quia in carne quam à nobis ſumpſit,ipſe vnigenitus eſt Dei filius. Ac prudẽter admonet Auguſtinus, miræ & ſingularis Dei gratiæ illuſtre eſſe ſpeculum,quòd honorem adeptus eſt,quatenus eſt homo,quem mereri non poterat. Hac igitur præſtantia etiam ſecundum carnem ab vtero ornatus fuit Chriſtus,vt Filius Dei eſſet. Neque tamen in perſonæ vnitate fingenda eſt permixtio quæ deitati quod proprium eſt tollat. Nec verò magis abſurdum eſt,æternum Dei Sermonem,&Chriſtum,vnitis in vnam perſonam duabus naturis,vocari diuerſis modis Dei Filium,quàm ſecundum varios reſpectus nunc Filium Dei, nunc filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia,antequam apparuit in carne Chriſtus,nuſquam vocariDei Filium niſi ſub figura:quia etſi obſcurior fuit tunc eius deſcriptio,quum tamen iam clarè probatum ſit, non aliter æternum fuiſſe Deum, niſi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris perſonam quã ſuſcepit, niſi quia Deus eſt in carne manifeſtatus: neque Deum Patrem ita fuiſſe vocatum ab initio,niſi mutua iam tunc fuiſſet ad filium relatio,per quẽ omnis cognatio vel paternitas cenſetur in cælo & in terra:hinc colligere promptum eſt, ſub Lege quoque & Prophetis fuiſſe Dei Filium, antequam celebre eſſet hoc nomen in Eccleſia. Quòd ſi de ſola voce certetur, Solomo de immenſa Dei altitudine diſſerens,tam filium eius,quàm ipſum incomprehenſibilem affirmat: Dic nomẽ eius,ſi potes, inquit,aut filii eius.Nec me latet apud contentioſos non fore ſatis ponderis in hoc teſtimonio : neque etiam eo valde nitor, niſi quòd malignè eos cauillari oſtendit qui Filium Dei negant eſſe Chriſtum,niſi quatenus homo factus eſt. Adde quòd vno ore & conſenſu vetuſtiſſimi quique ſcriptores hoc idem tam apertè teſtati ſunt, vt non minus ridicula quàm deteſtabilis ſit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuiſibilem fatetur fuiſſe Dei Filium,qui poſtea viſibilis apparuit.

Rom.8.f.32 · Luc.1.d.32 · 1. Iohan.1.a.1 · Mich.5.a.1 · Ephes.3.c.15 · Prou.30.a.4

8 Etſi autẽ horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alii non ſubſcriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoſcunt niſi in carne, ſi propius inſtes,ab illis id cõcedi animaduertes, non alia ratione niſi quia cõceptus eſt in vtero Virginis ex Spiritu ſancto:qualiter olim nugati ſunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere:quia legebant Deum inſpiraſſe Adæ vitæ ſpiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filii nomen, vt nullum inter naturas diſcrimen relinquant: ſed confuſè blaterent Chriſtum hominem eſſe Dei Filium,quia ſecũdum humanam naturam ex Deo genitus eſt. Sic æterna Sapientiæ genitura, quã prædicat Solomo,aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore:vel in hominis locum ſpectrum ſupponitur. Craſſiores Serueti præſtigias,quibus

Gen.2.a.7 · Eccl.24.b.14

se & quosdam fascinauit (vt hoc exemplo admoniti pii lectores se in sobrietate & modestia contineant) refellere vtile quidem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factũ est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo splẽdore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filii generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturã. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum genituræ apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem, cui seminis partes attribuit. Vnde sequetur, porcos & canes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Etsi autem ex tribus increatis elementis Christum conflat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse ὁμοούσιον, & Sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christũ apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initiò apud Deũ fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixũ esset referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidísque semine progenitus, verè secundũ carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorii errori occurrunt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositũ quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimùm spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium. CAP. XV.

Ench. ad Laurent. cap. 5. RECTE Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, cõmune tamen illis cum piis fundamentũ esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinẽt, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorũ resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. (Coloss. 2. d. 19) Ergo vt in Christo reperiat fides solidã salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctũ à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parũ prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiãtur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittẽs populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorũ tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messiæ demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse. adeóque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nũquam innotuerat vera religio. (Iohan. 4. d. 25) quod patet ex voce illa mulieris, Messias quũ venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temere præsumpserant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. (Iesa. 55. b. 4) Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nẽpe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni cõsilii. (Iesa. 9. b. 6) Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit, variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. (Hebr. 1. a. 1) Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspẽsam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideo conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: nõ est cognoscens amplius. (Psal. 74. b. 9) At verò quũ iam non longè abesset Christus, præfixũ fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetam, non solùm vt vaticinio de quo (Dan. 9. f. 24)

illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2 Porrò notandū est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messiæ nomen promisso Mediatori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictū fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamē & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me. ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hîc rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelii prædicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omniū ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad mēbra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictū fuerat, Prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, &c. Quod autē dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: & alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligentiæ, paulo diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicūque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cælestium immensitatē complexos esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimum est, quia vltra Euangelii simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

Iesa.51.a.1 Matth.3.d.17 Ioel.2.g.28 1.Cor.1.d.30 Coloss.2.a.3 1.Cor.2.a.2

3 Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spiritualē esse eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam saluti populi accōmodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuēda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuraui per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar: semen eius in æternū manebit: solium eius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternū, & testis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per manum Filii sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi quàm in Christo reperietur vaticinii huius veritas. quandoquidem statim post mortem Solomonis cōcidit maiori ex parte regni dignitas, & cū ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatū hominē translata est: postea sensim diminuta fuit, vsquedū prorsus tristi & pudēdo interitu deficeret. Eundē habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem fore pronuntiat vt eum cōiungat cum suis membris. Ergo quoties audimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus assiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi Dauid hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur, dicítque reges & populos frustra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in cælis habitat: de perpetua Ecclesiæ conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirent, non tamen suppetere illis vires quibus aduersus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium suum cōstituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri non posse vt Diabolus cum toto mūdi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialē cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. ergo Christus vt spem in cælos nostram attollat, regnum suum pronuntiat non esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnū esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum

Dani.2.g.44 Luc.1.d.33 Psal.89.e.36.37.38 Iesa.53.e.8 Psal.2.d.34 Psal.110.a.1 Iohan.18.f.36

huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quàm dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militādum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fructus? Ideòque sciendum est quicquid nobis fœlicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præsidiis cōtinetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutē necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles cōtra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quàm sibi, idque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, referti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolū, mundum, & quoduis noxæ genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad
Luc.17.e.21 Pharisæos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet,
Rom.14.c.17 quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum. nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptioni subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore contemptu, probris, aliisque molestiis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberrima gloriādi materia, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur
Iesa.11.a.2 sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus sapientiæ, intelligentiæ, consi-
Psal.45.b.8 lii, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalmus prædicat eum fuisse vnctum præ consortibus suis: quia nisi in ipso talis esset præstantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieiunos & aridos
Iohan.3.d.34 sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad men-
Iohan.1.b.16 suram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gra-
Ephes. 4.b.7 tia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis superque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes, mūdo renuntiandum esse. Huius sacræ vnctionis visibile symbolum
Iohan.1.e.32 in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie columbæ.
Luc.3.e.22 Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, neque nouuum est, neque absurdū videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quod ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedē in Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturirent cælestes diuitiæ quarum adeò sumus egeni. Quod autem & regis sui fortitudine inuicti stāt fideles & spirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Cæterùm huic, de qua loquuti sumus, æternita-
1.Cor.15.e.24 ti nihil derogat Pauli sentētia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius
Ibidem. d. 28 ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria nō talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatē Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustetet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius, qui nos paulatim ad solidā cum Deo coniunctionē perducat. Et certè quòd sedet ad Patris dexteram, tātundem valet acsi vocetur Patris legatus, penes quem tota sit imperii potestas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiam inter-

pretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dexteram Patris, vt sit Ecclesiæ caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuisse nomen quod Philip.2.b.9
est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Christi regno ordinem commendat præsenti nostræ infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiæ caput, quia impletæ erunt Christi partes in Ecclesiæ defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt suam dominationem per eum exerceat. Licet enim multa dominia 1.Cor.8.b.9
celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde rite colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac legislatorem Ecclesiæ. Iesa.33.d.21
Nam etsi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamen significat quàm se diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incomprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustius est nos omnes vno consensu ad parendum accingi, summáque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutum. Nam sicuti regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vltro subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrū ferreum gestare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documētum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè censeri potest extremus regni eius actus. Psal.2.c.9 Psal.110.b.6

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendum, finem & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotii fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles, quamuis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamē huc redit, nonnisi in Christum competere sacerdotii honorem, quia sacrificio mortis suæ reatū nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quāti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque pœnitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sancire enim haud Psal.110.b.4
dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotii eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorē, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modo precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. Iā sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos asciscat in societatē tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Apoc.1.b.6
Deo, cælestéque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos Iohan.17.c.19
secum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarii, cuius mentio fit apud Danielem. Notāda Dan.9.f.24
enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quæ tunc in vsu fuerat: acsi diceret Angelus, discussis vmbris in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt, quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cælum ascensu. CAP. XVI.

Q V AE hactenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iustitiam in ipso, liberationẽ, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, non esse aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temere, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomẽ Iesu, sed è cælis ab Angelo supremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimum ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltro priuent omni gratia quicunque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, nõ modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse, sine quo aridus est omnis animæ cibus: salem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomen. Sed hîc diligenter expendere cõuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt non modò ipsum eius authorem persuasi simus, sed quæ ad stabilem fidei nostræ fulturam sufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac seriò reputare qualis sit, quin Deũ sibi iratum infestúmque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quod satisfactionem exigit, nõ vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, non sinit impune legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Act.4.b.12

Matth. 1. d. 21

Luc.1.c.31

Bern. in Cãt. Serm.15

2 Verùm, antequam longius progredimur, in transcursu videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis recõciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore cõplexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam, Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortémque æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis, minoris æstimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: sed quia sponte ac gratuita sua indulgẽtia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiæ Dei. Verùm audiat rursum quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hîc Christum deprecatorem intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipsos contineri: his nónne eo magis permouebitur quo melius ad viuum repræsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestũ cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatã, beneuolentiã eius paternámque charitatẽ nonnisi in Christo amplexemur.

Rom.5.b.10

Gal. 3.b.10.13

Col. 1.c. 21.22

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamẽ falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Ha-

bemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum ſit. Proinde ſecundũ corruptæ noſtræ
naturæ,& deinde accedentis prauæ vitæ reſpectum, in offenſione Dei reuera ſumus omnes
in eius conſpectu rei, & ad gehennæ damnationẽ nati. Verùm quia Dominus quod ſuum
eſt in nobis perdere nõ vult, adhuc aliquid inuenit quod pro ſua benignitate amet. Vtcũ-
que enim peccatores vitio noſtro ſimus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortẽ
nobis aſciuerimus, ipſe tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita noſtri dile-
ctione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui ſi perpetuum & irreconciliabile diſ-
ſidium eſt inter iuſtitiam & iniquitatem: quãdiu peccatores manemus, ſuſcipere nos totos
non poteſt. Itaque vt ſublata omnis ſimultatis materia, nos ſibi prorſus reconciliet, propo
ſita in morte Chriſti expiatione, quicquid in nobis mali eſt abolet, vt iuſti in eius cõſpectu
& ſancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde ſua dilectione præ-
uenit ac anteuertit Deus Pater noſtram in Chriſto reconciliationem. Imò quia prius dili- 1.Iohã.4.d.19
git, poſtea nos ſibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec ſua morte ſuccurrit Chriſtus, ma-
net iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & eſt coram eo maledicta ac damnata: nõ
antè plenam habemus firmámque cum Deo coniunctionem quàm vbi Chriſtus nos con-
iungit. Adeóque ſi Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Chriſtũ ſo-
lum oculos mentéſque defigere conuenit: vt reuera per ipſum ſolum conſequimur ne im-
putentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei ſecum trahit.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem cõ- Epheſ.1.a.4
plexus eſt Deus, in Chriſto conſtitiſſe ac fuiſſe fundatam. Hæc perſpicua ſunt & Scripturæ
conſentanea, locóſque illos optimè inter ſe conciliant, vbi dicitur, Deum ſuam erga nos Iohan.3.b.16
dilectionem in eo declaraſſe quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuiſſe
inimicum, antequam morte Chriſti in gratiam reductus eſſet. Verùm quo firmiora ſint a- Rom.5.b.10
pud eos qui veteris Eccleſiæ teſtimonium requirunt, citabo locum Auguſtini vbi idipſum
docetur. Incomprehenſibilis (inquit) ac immutabilis eſt Dei dilectio. Non enim ex quo ei Tract.in E-
reconciliati ſumus per ſanguinẽ Filii eius, cœpit nos diligere, ſed ante mundi conſtitutio- uãg.Ioh.110.
nem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filii eius eſſemus, antequam omnino a-
liquid eſſemus. Quòd ergo recõciliati ſumus per mortem Chriſti, non ſic accipiatur quaſi
ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: ſed iam nos diligẽti
reconciliati ſumus, cũ quo propter peccatũ inimicitias habebamus. Quod vtrũ verum di-
cam, atteſtetur Apoſtolus. Commendat (inquit) dilectionẽ ſuam erga nos, quoniã quũ ad- Rom.5.b.8
huc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Habebat itaque ille erga nos chari
tatẽ, etiam quũ inimicitias aduerſus eum exercẽtes operaremur iniquitatem. Proinde mi-
ro & diuino modo & quãdo nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipſe nõ fecerat:
& quia iniquitas noſtra opus eius non omni ex parte conſumpſerat, nouerat ſimul in vno-
quoque noſtrũ & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc ſunt Auguſtini verba.

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis diſſidiũ Chriſtus inter nos & Deum ſuſtu
lerit, & iuſtitiam acquiſierit quæ eum nobis fauẽtem ac beneuolum redderet: generaliter
reſponderi poteſt, toto obedientiæ ſuæ curſu hoc nobis præſtitiſſe. Quod Pauli teſtimonio
probatur, Quemadmodũ vnius tranſgreſſione peccatores multi ſunt conſtituti: ſic vnius Rom.5.d.19
obedientia iuſti cõſtituimur. Et ſanè alibi cauſam veniæ quæ nos eximit à maledictione
Legis, extendit ad totam Chriſti vitam, Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium Galat.4.a.4
ſuum factum ex muliere, ſubiectum Legi, vt eos qui ſub Lege erant redimeret. Ita in ipſo
quoque Baptiſmo aſſeruit impleri iuſtitiæ partem quòd obedienter Patris mandatũ pera Matth.3.d.15
geret. Denique ex quo induit perſonam ſerui, cœpit ad nos redimendos pretium liberatio-
nis ſoluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi
peculiare ac propriũ adſcribit. Pronuntiat ipſe animã ſe dare in redemptionem pro mul- Matt.20.d.28
tis. Paulus docet mortuum eſſe propter peccata noſtra. Clamabat Iohãnes Baptiſta, ipſum Rom.4.d.25
veniſſe ad tollẽdum peccata mundi, quia agnus Dei eſſet. Alibi Paulus nos iuſtificari gra- Iohan.1.d.29
tis tradit per redemptionẽ quæ eſt in Chriſto: quia propoſitus eſt reconciliator in ſuo ſan- Rom.3.c.25
guine. Item, nos iuſtificatos eſſe in ſanguine ipſius & recõciliatos per mortẽ. Rurſum, Qui Ro.5.b.9.10
peccatum non nouerat, pro nobis factus eſt peccatum, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Non 2.Cor.5.d.21
omnia perſequar, quia immenſus eſſet catalogus, & multa deinde ſuo ordine citanda erũt.
Quamobrem in ſymbolo fidei quod Apoſtolicum vocant, optimo ordine ſtatim à nata-
libus Chriſti fit tranſitus ad mortem & reſurrectionem, vbi perfectæ ſalutis ſumma conſi-
ſtit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus eſt in vita: ſicuti Pau
lus ab initio ad finem vſque totam comprehendit, quòd ſeipſum exinanierit, forma ſerui Philip.2.a.7
accepta, & Patri fuerit obediens vſque ad mortem: nempe mortem crucis. Et ſanè in ipſa

quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset
Iohã.10.c.15 sacrificium nisi sponte oblatum. Itaque vbi testatus est Dominus se animam pro ouibus
Iesa.53.b.7 ponere, disertè addit, Nemo tollit eam à meipso. Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse in-
Iohan.18.a.4 star agni corã tonsore. Et historia Euangelica refert obuiam prodiisse militibus: & coram
Matt.27.b.11 Pilato, omissa defensione, stetisse ad subeundum iudicium. Non id quidem absque certa-
mine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo
præstabat obsequium. Et hoc nõ vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen,
luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere sui curam, vt nobis
consuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse ritè Deo aliter litari quàm dum pro-
prio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totúmque addixit. Quã ad rem
Hebr.10.a.5 apposite testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptũ est de me vt fa-
Psal.40.b.9. ciam volũtatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio.
Cæterùm quia nonnisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem repe-
riunt trepidæ cõscientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Christi statuitur nobis vitæ
materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleste Dei tribunal, primo loco
refertur damnatio coram præside Iudææ Pontio Pilato: vt sciamus, pœnã, cui eramus ob-
stricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos
eriperet Christus, corã homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit.
Neque enim solùm ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt di-
Iesa.53.b.5 scamus quod docet Iesaias, castigationẽ pacis nostræ fuisse super eum, eiúsque liuore nos
fuisse sanatos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causa satis erat quamlibet obi-
re mortem: sed, quo redemptioni nostræ satisfaceret, genus mortis deligẽdum fuit, in quo
& damnationem ad se traducens, & piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si à la
tronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi mor-
te nulla satisfactionis species extitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis ar-
guitur & premitur, ipsius iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus ipsum
personam sontis & malefici sustinere. Atque hîc duo notãda sunt quæ & Prophetarum va-
ticiniis prædicta erant, & eximiam fidei cõsolationem & cõfirmationem afferunt. Quum
enim Christum audimus à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspen-
Iesa.53.d.11 sum: habemus complementum eius prophetiæ quæ ab Euangelista citatur, Inter iniquos
Marc.15.c.18 reputatus est. Cur istud? nempe vt peccatoris, non iusti aut insontis vices obiret: quia non
innocentiæ, sed peccati causa mortẽ oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damna-
tus fuit ore absolutum (nam eius innocentiæ non semel testimonium palàm reddere coa-
Psal.69.a.5 ctus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat
exoluisse. Atque ita & peccatoris sceleratíque personam in Christo repræsentatam intuebi
mur, & relucente innocentia, conspicuũ simul fiet alieno potius quàm proprio scelere gra-
uatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorum nume
Iohã.18.g.38 rum ita relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dũ affirmat nullã
se in eo inuenire causam. Hæc nostra absolutio est quòd in caput Filii Dei trãslatus est rea-
tus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nã hæc cõpensatio in primis tenẽda est, ne trepidem⁹,
atque anxii simus tota vita: acsi nobis instaret iusta Dei vltio, quã in se trãstulit Dei Filius.
6 Iã & ipsa mortis species insigni mysterio nõ caret. Maledicta crux erat, nõ humana tã-
tùm opinione, sed diuinæ Legis decreto. In eã ergo dũ tollitur Christus, maledictioni se ob-
noxiũ facit. Atque ita factũ oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates nostras
nos manebat, vel potius nobis incũbebat, eximeremur, dum in eũ traducitur. Quod etiã in
Lege adumbratũ fuit. Siquidem אשמות (quo vocabulo peccatũ ipsum propriè designatur)
vocabãtur oblatæ pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione innuere
Spiritus voluit, instar καθαρμάτων ipsas esse: quæ debitã sceleribus execrationẽ susciperent ac
sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificiis figuratè repræsentatũ fuit, id in Christo fi
gurarũ archetypo exhibetur. Quare, vt iusta expiatione defungeretur, animam suam אשם
Iesa.53.b.5, & d.11 impẽdit, hoc est satisfactoriam peccati hostiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quo-
dammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius idipsum testatur Apostolus,
2.Cor.5.d.21 quum docet, eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iu-
stitia Dei efficeremur in illo. Nam Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen
nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit. Eodem
Rom.8.a.3 videtur respexisse, quũ tradit de peccato, damnatũ fuisse peccatũ in eius carne. Siquidem
peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indica-
tur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum,

vt peracta per eius ſacrificium litatione, iram Dei iam horrere deſinamus. Nunc liquidũ
eſt quid ſibi velit illud Prophetæ, poſitas fuiſſe in eo noſtras omniũ iniquitates: nẽpe quòd Ieſa.53.b.6
ſordes earum abſterſurus, iiſdem per tranſlatitiam imputationem obtectus fuit. Eius rei
ſymbolum fuit crux, cui affixus eſt, teſte Apoſtolo. Chriſtus, inquit, redemit nos ab execra Galat.3.b.13
tione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim, Execrabilis omnis qui Deut.27.d.26
pendet in ligno. vt in gentes benedictio Abrahæ in Chriſto perueniret. Eodem reſpexit Pe-
trus, vbi docet peccata noſtra portaſſe in ligno: quia ex ipſo maledictionis ſymbolo clarius 1.Pet.2.d.24
intelligimus, onus quo eramus oppreſſi, fuiſſe illi impoſitum. Neque tamen eam ſubiiſſe
maledictionem intelligendus eſt qua obrutus ipſe fuerit: quin ſubeundo potius, vim eius
vniuerſam depreſſit, infregit, diſſipauit. Proinde fides in Chriſti damnatione abſolutionẽ,
benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem
ſibi in cruce peperit Chriſtus, magnificè prædicat, acſi crux, quæ plena erat dedecoris, con-
uerſa eſſet in currum triumphalem. Dicit enim affixum fuiſſe cruci chirographum quod Coloſſ.2.d.19
erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per
Spiritum æternũ (teſte altero Apoſtolo) ſeipſum obtulit Chriſtus. vnde illa naturæ rerum Heb.9.d.17
conuerſio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus noſtris, & penitus inſideant, ſem
per nobis in mentem veniant ſacrificium & ablutio. Neque enim certò cõfidere poſſemus
Chriſtum eſſe ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, niſi victima fuiſſet. Ideóque toties fit ſanguinis
mentio, vbi modum redemptionis oſtendit Scriptura. Quanquam non modò ad litatio-
nem valuit effuſus Chriſti ſanguis, ſed lauacri etiam vice fuit, ad ſordes noſtras purgãdas.
7 Sequitur in ſymbolo, mortuum fuiſſe & ſepultum. vbi rurſum videre eſt quomodo
in vicem noſtram vbique ſe ſuppoſuerit ad ſoluendum noſtræ redemptionis pretium.
Mors iugo ſuo nos obligatos tenebat, in illius ſe poteſtatem loco noſtro tradidit, quo nos
inde eximeret. Hoc intelligit Apoſtolus, quum ſcribit eum mortem guſtaſſe pro omnibus. Heb.2.c.9
Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem eſt) morte ſua vitam nobis redemit.
Hoc autem à nobis diuerſum habuit, quòd morti ſe velut degluttiendum permiſit, non vt
eius gurgitibus abſorberetur, ſed magis vt eam abſorberet, à qua mox eramus abſorbendi:
quòd ſubigendum ei ſe permiſit, non vt eius poteſtate opprimeretur, ſed magis vt eam pro-
ſterneret, quæ nobis imminebat ac iam depreſſis inſultabat. Denique vt per mortem de-
ſtrueret eum qui habebat mortis imperiũ, id eſt Diabolũ: & liberaret eos qui timore mor- Ibidem, d.15
tis per totam vitam obnoxii erant ſeruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis pro-
tulit. Alterum verò, quòd participatione ſui membra noſtra terrena mortificat, ne ſuas in
poſterum actiones exerceant: veterémque noſtrum hominem enecat, ne poſthac vigeat ac
fructificet. Quò etiam ſepultura eius pertinet: nempe cuius conſortes, peccato & ipſi ſepe-
liamur. Non enim dum nos in ſimilitudinem mortis Chriſti inſitos eſſe Apoſtolus docet, Galat.2.d.19.
& cum eo ſepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum eſſe mundum, & & 9.d.14
nos mundo: nos illi commortuos eſſe, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat Coloſſ.3.a.3
nos adhortatur: ſed hanc illi ineſſe efficaciam declarat quæ in Chriſtianis omnibus appa-
rere debeat, niſi velint mortem ipſam inutilem reddere & infructuoſam. Proinde duplex
in morte ſepulturáque Chriſti beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte
cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificatio.
8 Nec verò deſcenſum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectũ non
parum eſt momenti. Quanquam enim ex veterum ſcriptis, particulam quæ legitur in ſym
bolo apparet non adeo fuiſſe olim in Eccleſiis vſitatam: in tractanda tamen doctrinæ ſum-
ma locum ei dari neceſſe eſt: vtpote quæ rei maximæ vtile ac minimè ſpernendum myſte-
rium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde
coniicere licet, poſt aliquantum temporis inſertam, non protinus, ſed ſenſim Eccleſiis in-
ſueuiſſe. Id certè extra controuerſiam eſt, ex communi piorum omnium ſenſu fuiſſe de-
ſumptam: quando nemo eſt Patrum qui non in ſuis ſcriptis deſcenſum Chriſti ad inferos
commemoret, tametſi interpretatione diuerſa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tem-
pore inſerta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum vt
plena & numeris omnibus abſoluta fidei ſumma nobis cõſtet, in quam nihil ingeratur ni-
ſi ex puriſſimo Dei verbo petitum. Siquos porrò impedit moroſitas ne in ſymbolum ad-
mittant, mox tamẽ planum fiet tanti intereſſe ad redẽptionis noſtræ ſummam vt ea præ-
terita multum ex mortis Chriſti fructu depereat. Sunt etiam rurſum qui opinentur, nõ a-
liquid nouum hìc dici, ſed aliis verbis repeti quod prius de ſepultura dictum fuerat: quã-
doquidem inferni vocabulum ſæpius in Scripturis pro ſepulchro ponatur. Quod de ver-
bi ſignificatione obtendunt, verum eſſe concedo, nõ raró pro ſepulchro accipi infernum:

ſed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis diſſentiam. Quantæ enim oſcitantiæ fuiſſet, rem minimè difficilè verbis expeditis & claris demóſtratam, obſcuriore deinde verborum cōplexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimētes ſimul connectuntur, poſteriorē eſſe prioris exegeſin conuenit. At verò qualis erit iſta exegeſis ſiquis ita loquatur, Quòd Chriſtus ſepultus eſſe dicitur, ſignificat ad inferos deſcendiſſe: Deinde non eſt veriſimile, irrepere potuiſſe ſuperfluam eiuſmodi battologiam in compendium hoc, vbi ſummatim, quàm fieri poteſt pauciſſimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè aſſentiantur quicunque rem ipſam paulo diligentius expenderint.

9 Alii ſecus interpretantur, quòd Chriſtus deſcenderit ad animas Patrum qui ſub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi incluſæ tenebantur: & huc perperam trahunt teſtimonia ex Pſalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo nō erat aqua. Verū quum Pſalmus, eorū liberationes prædicet qui in lōginquis regionibus capti in vincula coniiciūtur: Zacharias autem profūdo & arido puteo vel abyſſo comparet cladem Babylonicam in qua demerſus erat populus: & ſimul doceat, totius Eccleſiæ ſalutem eſſe exitum à profundis inferis: neſcio quî factum ſit vt poſteritas locū putaret eſſe ſubterraneū, cui affinxit nomen limbi. ſed hæc fabula tametſi magnos authores habet, & hodie quoque à multis ſeriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula eſt. Nam concludere in carcere mortuorū animas puerile eſt: Chriſti autem animā illuc deſcendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libēter equidem fateor, Chriſtum ipſis illuxiſſe virtute ſui Spiritus: vt gratiam, quam ſpe guſtauerant duntaxat, mundo fuiſſe tunc exhibitam agnoſcerent. Et probabili ratione huc aptari poteſt Petri locus, vbi dicit Chriſtum veniſſe, ac prædicaſſe ſpiritibus qui in ſpecula erant. (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant, cōſortes fuiſſe eiuſdem nobiſcum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vſque penetrauerit, dum piæ animæ eius viſitationis, quam ſollicitè expectauerant præſenti aſpectu ſunt potitæ: cōtrà, reprobis clarius patuit ſe excludi ab omni ſalute. Quòd autem Petrus non tam diſtinctè loquitur, nō ita accipiendū eſt quaſi nullo diſcrimine pios ſimul & impios permiſceat: ſed tantùm docere vult communem vtriſque fuiſſe mortis Chriſti ſenſum.

Pſal.10.b.16 | Zach.9.c.11 | 1.Pet.3.d.19

10 Verùm de Chriſti deſcenſu ad inferos ſepoſita ratione ſymboli, certior expoſitio quærēda eſt: & nobis ex Dei verbo conſtat non modo ſancta & pia, ſed plena quoque eximiæ conſolationis. Nihil actum erat ſi corporea tantùm morte defunctus fuiſſet Chriſtus: ſed operæ ſimul pretium erat vt diuinæ vltionis ſeueritatem ſentiret: quo & iræ ipſius intercederet, & ſatiſfaceret iuſto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quaſi conſertis manibus, luctari. Correctionem pacis noſtræ illi impoſitā fuiſſe ex Propheta nuper retulimus, fuiſſe propter ſcelera noſtra à Patre percuſſum, attritum propter noſtras infirmitates. Quibus ſignificat, in locum ſceleratorum ſponſorem, vadem, adeóque inſtar rei ſubmiſſum, qui dependeret ac perſolueret omnes, quæ ab illis expetēdæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo ſi ad inferos deſcendiſſe dicitur, nihil mirum eſt, quum eam mortem pertulerit quæ ſceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula eſt eorum exceptio, qui dicūt hoc modo peruerti ordinē: quia abſurdum eſt ſepulturæ ſubiici quod præceſſit. vbi enim quæ in hominū conſpectu paſſus eſt Chriſtus expoſita fuerūt, opportunè ſubiicitur inuiſibile illud & incōprehenſibile iudiciū quod coram Deo ſuſtinuit: vt ſciamus nō modò corpus Chriſti in pretiū redemptionis fuiſſe traditū: ſed aliud maius & excellētius pretiū fuiſſe quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Ieſa.53.b.5 | Act.2.d.24

11 Hoc ſenſu dicit Petrus Chriſtum reſurrexiſſe ſolutis mortis doloribus, à quibus impoſſibile erat ipſum teneri vel ſuperari. Non ſimpliciter nominat mortem: ſed Filium Dei implicitum fuiſſe doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis eſt. Quantulum enim fuiſſet, ſecurè & quaſi per luſum prodire ad ſubeundam mortem? Hoc verò immenſæ miſericordiæ verum fuit ſpecimen, mortem quam tantopere horrebat, nō refugere. Nec dubium eſt quin idem docere velit Apoſtolus in Epiſt. ad Hebræos, vbi ſcribit, Chriſtum à ſuo metu fuiſſe exauditum (reuerentiam alii vertūt vel pietatem, ſed quàm parum aptè, res ipſa euincit, & ipſa etiam loquēdi forma.) Chriſtus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu ſuo exauditur: non vt à morte ſit immunis, ſed ne abſorbeatur vt peccator: quia illic perſonam noſtram gerebat. Et certè nulla fingi poteſt magis formidabilis abyſſus, quàm ſentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris

Act.2.d.24 | Heb.5.c.7

non exaudiri: perinde acsi in tuam perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quod enim nonnulli volũt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratũ. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem eum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia abludit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Psal. 22. a. 2
matt. 27. c. 46
Vide Cyril. alter. de re. fide ad Regin.
Lib. 4. de Trin.
Lib. 2
Lib. 3

13 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamẽ magis quàm inscitia impulsi, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoréque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, cõtrouersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehementius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam cõuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeóque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus, Mediatorem hunc expertum esse nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendũt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiáque inductus est. Quicquid autem spõte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labéque puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiũtur Filiũ Dei. At quũ integer esset, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamẽ hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum transiliunt, quanuis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pii lectores quàm honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortẽ properant latrones aliique malefici: eam multi alto animo despiciunt: alii placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse perculsum & propè attonitũ, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigiosum censeri vulgo posset, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neque verò spectaculum hoc præbuit aliorũ oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, è cælo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisset hæc mollities, eousque torqueri ob cõmunis mortis formidinem, vt sanguineo sudore difflueret, neque posset recreari nisi Angelorũ conspectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia num-

Heb. 4. d. 15
Matt. 26. d. 39

quam seriò reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti cōstiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respōdeo hoc fuisse exordiū, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quū se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquam autem sese ad momentum occultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc
Act.2.d.24 modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit,
Matt.27.f.47 Deus meus, Deus meus, vtquid dereliquisti me? Nā etsi supra modū angitur, non tamē desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porro hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui monothelitæ dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritū æternum fuisse animæ vice, vt tantùm esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autē affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quam ideo turbatam fuisse scimus vt nostræ, trepidatione discussa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra monothelitas, videmus vt nunc secundum hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam. Omitto quod metum, de quo loquuti sumus, contrario
Iohā.12.d.27 affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantiæ species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intēperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domādos.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod hactenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi nonnisi infirmitas apparet, transilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius morte habemus solidū salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed
1.Pet.1.a.3 per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo victor mortis emersit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum cōsistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pau-
Rom. 4.d.25 li verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. acsi diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutámque iustitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamē vt huius beneficio vim efficaciámque suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit cælestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ ful
2.Cor. 13.b.4 tura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autē ex vir-
Philip.3. c.10 tute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione disserens, Vt cognoscam illum (inquit) & potentiam resurrectionis illius. Continuo tamen pòst societatem cum morte annectit. Cui
1.Pet.1.d.21 aptissimè congruit illud Petri, Deum suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo. nō quòd fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proīde meminerimus, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendi quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochen esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secū trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fie-
1.Cor. 15.c.17 ret resurrectio & vita: meritò contendit Paulus abolitam esse fidem, & inane falláxque Euāgelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixa. Ideo alibi, postquam in Chri-
Rom.8.f.34 sti morte aduersus damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imo idem qui mortuus est resurrexit, & nūc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde, quemadmodum antea exposuimus ex communicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem in-
Rom.6.a.4 telligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius insiti sumus, vt par-
Coloss.3.a.5 ticipes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumētum ex eo quòd Christo sumus commortui, deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: ita e-
Colos.3.a.1 tiam, quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt nobis esse quærenda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Ter

tium quoque ex ea fructū consequimur, quòd veluti accepta arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimam hypostasin constat, qua de re prolixius disputat 1.Corinth.15. Obiter autem annotandum est, quòd dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, acsi diceretur, & eandē qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

14 Resurrectioni nō abs re annectitur in cælū ascensus. Etsi enim gloriā virtutémque suā Christus resurgēdo plenius illustrare cœpit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen demū in cælū ascensione regnū suū verè auspicatus est. Quod Apostolus ostendit quū docet illū ascēdisse vt impleret omnia, vbi Ephes.4.b.10
in specie repugnātiæ admonet pulchrū esse cōsensum: quia sic à nobis discessit, vt præsentia esset vtilior, quæ in humili carnis domicilio se cōtinebat quantisper in terris versatus est. Itaque Iohānes, vbi præclarā illam inuitationem retulit, Siquis sitit, veniat ad me, &c. Iohan.7.f.37
subiicit nondū fuisse tunc fidelibus datū Spiritū: quia nondū glorificatus erat Iesus. Quod etiā testatus est discipulis ipse Dominus, Expedit vobis vt abeā: nisi enim abiero, Spiritus Iohan.16.a.7
sanctus nō veniet. Corporalis verò absentiæ solatiū proponit, quòd nō deseret pupillos, sed iterū ad eos veniet, inuisibili quidē modo, sed magis optabili: quia tūc certiore experiētia edocti sunt, imperiū quo potitur, & quā exercet potentiā non modò ad beatè viuēdum, sed fœliciter quoque moriendū fidelibus sufficere. Et sanè videmus quāto maiorem Spiritus sui abundantiā tum effuderit, quanto magnificentius regnū suū promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo sublatus, corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non vt adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinarentur, sed vt præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus est, se futurum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cælos eleuatū est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatáque est. Hoc Au- Tract.in E-
gustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortē erat Christus ad dex- uang.Iohan.
terā Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicādos: præsentia itidem corporali, 109
secundum sanam doctrinam fideíque regulā. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fusius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque Matt.28.d.20
ad consummationem seculi. Secundū carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis cōprehensus est, quòd ligno cōfixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis Act.1.a.3,
deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in cælum, & non est hìc: ibi enim sedet ad & b.9
dexteram Patris, & hìc est: non enim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secūdum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præ- Marc.16.d.19
sentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Hebr.1.a.3

15 Quare mox subiicitur, cōsedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assessores, quibus regendi imperandíque vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, acsi diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiisse: nec semel adiisse tantùm, sed in ea perstare, donec ad iudiciū descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quū ita loquitur, Cōstituit illum Pa- Ephes.1.d.20
ter ad dexterā suam supra omnem principatū, & potestatē, & virtutē, & dominationē, & o- Philip.2.b.9
mne nomē quod nominatur nō solùm in hoc seculo, sed in futuro. &, Omnia subiecit sub 1.Cor.15.d.27
pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa Ephes.4.c.15
sessio, nempe vt eius maiestatem tum cælestes tum terrenæ creaturæ suspiciāt, manu eius Act.2.e.30,
regantur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli, quum il- &3.d.21
lam toties cōmemorant, quàm vt eius arbitrio permissa esse vniuersa doceant. Quare non Hebr.1.a.7
rectè illi qui beatitudinē simpliciter designari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Ste- Act.7.g.56
phanus eum stantē se videre testatur, quia non de corporis constitutione, sed imperii maiestate hìc agitur: vt Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominū suo in cælum ascensu aditum regni cælestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in Aug.de fide
& symb.ca.8

Ephes.2.b.5 carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodámodo in cælestibus iam in ipso considere, vtpote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bo-
Hebr.7.d.25, no apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Pa-
& 9.c.11 tris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis recóciliat, vt viam & acces-
Rom.8.f.34 sum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clemétia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertiò potentiá eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascen-
Ephes.4.b.6 dens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt tráfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt Spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas cóseruet, vt ferociétes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat,
Psal.110.a.1 denique vt omnem teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium aduenièns compleat.

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodámodo in terris delitescit eius regnú, optimo iure vocatur fi-
Act.1.b.11 des ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili
Matt.24.c.30 enim forma è cælo descendet qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum imméſa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem il-
Matth.25.c.31 lú quo agnos segregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quisquá aut viuorú aut mor-
1.Thes.4.d.16 tuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clágor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & mortuorum vocabula hîc accipiát: & sanè videmus quosdam veterum in particulæ istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, vt planus est & dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse cóstat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, o-
Hebr.9.g.27 mnibus hominibus constitutú semel mori. Nam etsi non moriétur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam pa
1.Cor.15.g.5 tientur, quia instar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dor-
Ibidem g.51 mituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno mométo mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quòd viui
1.The.4.d.16 & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgét primi: deinde qui reliqui erút & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè ve-
Act.10.g.42 risimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & so
2.Tim.4.a.1 lenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clemétissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus con-
Rom.5.f.33 demnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelámque suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad
Vide Ambr. lib.1.de Iac. cap.6. aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectáda: præterea, quòd illic qui per Euangelium nunc æternam beatitudiné promittit, tunc ratam promissionem
Iohan.5.d.22 iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudiciú illi deferendo, vt ita conscientiis suorum, terrore iudicii trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redéptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum auté nuncupo, de authore interim minimè solicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in cómune conscriptum ac editum existimabát, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandum censuerunt. Neque

verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine adeóque ab ipso Apostolorũ seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ cõfessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse cõscriptum verisimile est quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctóque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cũ aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sãcti veritaté, vt nõ simul intelligat aut cuius ore enũtiata, aut cuius manu descripta fuerit.

19 Quando auté totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauẽdum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, vt condolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicii expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non cõtenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiamsi in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cognitionis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Act..4.b.12 1.Cor.1.d.30 Heb.2.d.17 Gal.3.b.13

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem. CAP. XVII.

HAEC etiam quæstio vice auctarii expedienda est. Sunt enim homines quidá perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomé tamen meriti audire non sustinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non authorem vitæ vel ducé & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, siquis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò, vt verissimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitaté personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuscuiusque mensuram per cuncta eius mẽbra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullũ illustrius est prædestinationis exemplũ quá ipse mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis. & quæ sequũtur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatoré statuit qui nobis saluté acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt, non pugnare. ideóque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum, quod Dei misericordiæ subiicitur. Nostris auté operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus nonnisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suáque obedientia deleret transgressiones nostras. In summa quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Chisti, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Act.3.c.15. Lib.primo de præd. San. cap.15 De bono per seuer.cap.vltimo

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt prioré locum teneat Dei dilectio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tãquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum nonnisi formalé esse causam, Iohan.3.b.16

magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si fide quæ in ipsum recumbit iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda, quod pluribus locis clarè
Iohã.4.b.10 probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit ἱλασμὸν pro peccatis nostris. Clarè his verbis demõstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodã modo, quo tempore nos amabat, simul tamẽ erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ senten-
1. Iohan. 2.a.2 tiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia
Colos. 1. c.20 erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Itẽ, Erat Deus in Christo, mun
2.Cor.5.d.19 dum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dile-
Ephes.2.d.16 cto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius
Ephes.1.b.6 mysterii ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodẽ gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium
2.Cor.5.d.21 amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur, Eum qui peccatum nõ fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filii iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro cõfesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnã nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partã nobis
Rom.5.b.11 salutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo, reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filii sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter notanda est quæ paulo pòst se-
Rom.5.d.19 quitur antithesis. Sicut per transgressionem vnius peccatores cõstituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est, Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquã iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiã excludit: sicuti ex cõtextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis esse in iustificationem.

4 Cæterùm quum dicimus Christi merito partã nobis esse gratiam, hoc intelligimus, san-
1.Iohan.1.c.5 guine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis e-
Luc.22.b.20 ius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfa-
Iohan.1.d.29 ctum esse iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatũ mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figuræ illæ monstrarunt. Scimus autẽ quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola
Heb.9.f.22 ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item Oblatum
Ibidem, c.12 esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta, æterna redemptione in-
Ibidem,b,13 uenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si sanguis vitulæ sanctificat secundum carnis puritatem, multo magis sanguine Christi purificari conscientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placandi, &
Ibidem, d.15 satisfaciẽdi cõcedimus: quemadmodum paulo pòst addit, Mediator hic est Noui testamẽti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege, promissionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expen-
Galat.3.b.13 dere conuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeóque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quod
Iesa.53.b.5 alii debebant persoluens, iustitiam illis acquireret. Clarum est etiam Iesaiæ testimonium, Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obtigit sanitas. Nisi enim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum pœna cui

eramus obnoxii, in se recepta, cui respondet quod ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata nostra portauerit super lignum. Onus enim damnationis, quo leuati sumus, dicit in Christum esse reiectum. 1.Pet.2.d.24

5 Nec obscurè pronunti ant Apostoli pretium soluisse quo nos à reatu mortis redimeret. Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ est in Christo, quem posuit Deus ἱλαστήριον per fidem quæ est in sanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem, vt iustitiam adepti coram Dei iudicio securi stemus. Idem valet istud Petri, Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretiose emptos esse. Nô staret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit ἀντίλυτρον, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apostolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, acsi diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem respondet. Cui & alter locus consonat, deletum fuisse in cruce chirographum quod erat côtrarium nobis. Solutio enim vel compensatio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magnum & his verbis Pauli subest pondus, Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod lex conferret siquis eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiã quod Deus operibus nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod nô minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde côciliat acsi essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eodem spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus Filium suum misit Legi subiectũ, vt eos qui sub Lege erãt redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus disserit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus noster, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiã. Ea porro vis non aliunde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ fragrãtiæ. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostrã. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomẽ eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Iohannes tamen suo more sub pronomine αὐτοῦ eum designat. Quo etiam sensu pronũtiat Dominus. Sicuti ego viuo propter Patrem ita & vos viuetis propter me. Cui respôdet quod dicit Paulus, Vobis datũ est propter Christum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non solùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro eo patiamini.

Rom.3.c.24 — 1.Pet.1.d.18 — 1.Cor.6.d.20 — Coloss.1.b.14 — Coloss.2.c.14 — Galat.2.d.21 — Leuit.18.a.5 — Act.13.f.38 — Galat.4.a.4 — Rom.4 — Iohan.6.f.55 — Ephes.5.a.2 — Rom.4.d.25 — Iesa.37.g.35 — 1.Iohã.2.b.12 — Iohan.6.f.57 — Phil.1.d.29

6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciũt Lombardus & scholastici) non minus stulta est curiositas quàm temeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquam noui? Et consilium suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filii vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones propheticæ, Puer natus est nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicẽs, Pro illis sanctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodãmodo sui oblitus est. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic nô disserere de causa exaltationis Christi: sed consequentiã dũtaxat ostendere vt nobis esset exẽplo. nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

Lib.3.Sent. dist.18 — Rom.8.f.32 — Iesa.9.b.6 — Zach.9.b.9 — Rom.5.b.10 — Iohan.17.c.19 — Philip.2.b.9 — Luc.24.d.26

DE MODO PERCIPIENDAE Chriſti gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus. CAP. I.

VNC videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vſum, ſed vt inopes egenóſque locupletaret. Ac primò habendũ eſt, quandiu extra nos eſt Chriſtus, & ab eo ſumus ſeparati, quicquid in ſalutem humani generis paſſus eſt ac fecit, nobis eſſe inutile nulliúſque momenti. Ergo vt nobiſcum quæ à Patre accepit communicet, noſtrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput noſtrũ vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos etiã viciſſim dicimur in ipſum inſeri, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcunque poſſidet, donec cum ipſo in vnum coaleſcimus. Etſi autem verum eſt, hoc fide nos conſequi: quando tamen videmus nõ omnes promiſcuè amplecti Chriſti cõmunicationem quæ per Euangelium offertur, altius conſcendere ipſa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Chriſto boníſque eius omnibus fruamur. Diſſerui antè de æterna Spiritus deitate & eſſentia: nunc ſpeciali hoc capite cõtenti ſimus, Chriſtũ ita in aqua & ſanguine veniſſe, vt de eo teſtificetur Spiritus, ne ſalus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodũ enim tres citantur in cælo teſtes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, ſanguis & Spiritus. Neque fruſtra repetitur Spiritus teſtimonium, quod ſentimus cordibus noſtris ſigilli vice inſculptũ eſſe. Vnde fit vt ablutionem & ſacrificium Chriſti obſignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos eſſe in ſanctificatione Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Quibus verbis admonet, ne irrita ſit ſacri illius ſanguinis effuſio, arcana Spiritus irrigatione animas noſtras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus, de purgatione & iuſtificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriuſque compotes in nomine Ieſu Chriſti & Spiritu Dei noſtri. Huc ſumma redit, Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus. Quò etiã pertinent quæ proximo libro de eius vnctione docuimus.

Epheſ.4.d.15 Rom.8.f.29 Rom.11.b.17 Galat.3.d.17. 1.Ioh.5.b.7.8 1.Pet.1.a.2

2 Verùm, quo res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendũ eſt Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum: nempe vt à mundo nos ſegregaret, ac in ſpem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus ſanctificationis dicitur: quia non virtute tãtùm generali, quæ conſpicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, ſed radix ac ſemẽ eſt cæleſtis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Chriſti regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluẽtia tunc floreret. Inſignis præ aliis eſt Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Etſi enim videtur dona Spiritus reſtringere Propheta ad munus prophetãdi, ſub figura tamen ſignificat, Deum illuſtratione Spiritus ſui facturum ſibi diſcipulos qui prius expertes & vacui fuerant cæleſtis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium ſuum Spiritu ſancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem depoſuit, vt ſuæ liberalitatis miniſter eſſet ac diſpenſator: nunc Patris, nunc Filii Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non eſtis in carne, ſed in Spiritu: ſi quidem Spiritus Dei habitat in vobis. quòd ſiquis Spiritũ Chriſti non habet, hic non eſt eius. Inde verò ſpem facit plenæ renouationis, quòd is qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit mortalia corpora noſtra propter Spiritum eius habitantẽ in nobis. Nihil enim abſurdi eſt, Patri adſcribi donorum ſuorũ laudem quorum

Ioel.2.g.28 Rom.8.b.9 Ibidem, c.11

est author: & tamen Christo, apud quē deposita sunt Spiritus dona quæ suis largiatur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis Iohan.7.f.37
distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi di Ephes.4.b.7
ci, non modò quatenus æternus sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Pau 1.Cor.15.f.45
lus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cū vi- 2.Cor.13.c.1
ta animali quæ reprobis etiam communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit communicationem Spiritus, sine qua nec paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Cha- Rom.5.a.5
ritas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

3 Atque hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totáque instauratione salutis nostræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia no- Rom.8.c.15
bis testis est gratuitæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nósque ad precandi fiduciam animat, imò verba dictat, vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hære- Galat.4.a.6
ditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus 2.Cor.1.d.21
sub fideli Dei custodia salutem nostram in tuto esse. vnde & vita esse dicitur propter iusti- Rom.8.b.10
tiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fœcūdat, vocatur sæpius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venite ad aquas. Item, Effundā Spi- Iesa.55.a.1
ritum meum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi senten- Iesa.44.a.3
tia quam nuper adduxi, Siquis sitit, veniat ad me. Quanquam interdū à purgandi mundan Iohan.7.f.37
díque energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi Dominus aquas mundas promit- Ezec.36.e.25
tit quibus populū suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rursum quia concu- 1.Iohan.2.c.
piscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo & exurendo, corda nostra incēdit amore Dei & 20.27
studio pietatis, ab hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur Luc.3.d.16
quasi fons, vnde ad nos manāt cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam potētiam Iohā.4.b.14
exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt nō iam agamur ipsi Act.11.c.21
à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt siqua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordísque peruersitas. Hoc quidē iam clarè expositum est, donec intētæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodāmodo otiosum: quia frigidè eum extra nos, adeóque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique Ephes.4.d.15
eum induerunt. Facit sola hæc coniunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomi- Rom.8.f.29
ne venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius, & ossa Galat.3.d.27 Ephes.5.g.30
ex ossibus, adeóque vnū cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius mēbra, vt nos sub se cōtineat, vicissimq; illū possideamus.

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referūtur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia nonnisi per eam nos in Euangelii lumen adducit, sicuti docet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam creden Iohan.1.b.13
tibus in Christū vt sint filii Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deū opponens carni & sanguini, supernaturale esse donū asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Ca- Matt.16.c.17
ro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Obsignatos fuisse Ephesios Ephes.1.c.13
Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorē, cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui aerem dūtaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicēses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: 2.Thes.2.d.13
quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. 1.Ioh.3.d.24
Itē, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu Ibidē,4.c.13
suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum Iohā.14.b.17
veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spiritus ille intelligētiæ aperiret mētis oculos: vt rite clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis reserantur, eiúsque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere 2.Corin.3.b.6
commendat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamarēt doctores nisi Christus ipse

Iohan.6.a.4 interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelii sui fidem, atque ita regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat. Luc.3.d.16

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria. CAP. II.

VERVM hæc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autē memoria conuenit quæ ante tradita fuerūt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendū sit, siqua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudiciū nobis incumbere. Rursum, quia nō modò arduū sed prorsus supra vires extráque omnem nostram facultatem est Legem implere vt exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: vbi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: si quidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem adeunt quicunque adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quo perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euāgelicæ historiæ assensum. imò quum in scholis de fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (vt alibi diximus) miseras animas rapiunt transuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessam habitet, Christum occurrere medium necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrē (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorū vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentē inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriā testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hūc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorum cōmunicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem. Siquidem vt dictum est Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærēdum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendū esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quò sit eundum & quà: tum continuo pòst colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundē Deum & hominem. Deum enim esse quò tendimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonnisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totā suam stabilitatem habet in Christo. Petrus vero aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

1.Tim.6.d.16 Iohan.8.b.12 Iohan.14.a.5 Luc.10.d.22 1.Cor.2.a.2 Act.26.d.17.18 1.Cor.4.b.6 Li.11.de Ciu. Dei, cap.2 1.Pet.1.d.21

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari cōtinget. Præterquam verò quod caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicā quod res est) commentū hoc verā fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides: atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis

esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat siquis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat: sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia. Rom.10.b.10

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circunsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione, si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorãtia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditã per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantiæ reliquiis, sed definiunt, rite credere qui in sua inscitia stupet, adeóque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam. Iohan.17.a.3

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solùm quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorũ nebulis circundati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidáque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus, vt siqua de re alii ab aliis dissentiant, expectet reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset. ac quotidie legendo in multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipsa gustent, vt hæsitent in minimis quibusque, vt à magistri ore pendentes, non tamẽ multùm promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectio magistri illis instar somnii est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturũ esse, concidisset in illis omne studiũ. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermonum Christi veritas: non quòd credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuũ erat, tunc recepto vigore emersit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, statuebant sibi esse authorẽ salutis. denique credebãt è cælo venisse, vt per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas. Philip.3.c.15

5 Vocare etiam fidẽ implicitã licet quæ tamẽ propriè nihil aliud est quàm fidei præparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progressi sunt quàm Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelii doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt Christo libenter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonnisi initium fuit. Sic aulicus ille qui de Filii sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euãgelista, denuo credidit. nẽpe quia primò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius authoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret inter discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplũ in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermo- Iohan.4.g.53

Iohan.4.f.42 ni crediderunt vt feruidè ad Christum accurrerẽt, qui tamen eo audito sic loquuntur, Iam non credimus ob sermonem tuum, sed cum audiuimus, & scimus quòd seruator sit mũdi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum sunt imbuti, modò ad obediendum ferantur, vocari fideles, non quidem propriè, sed quatenus Deus pro sua indulgẽtia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper discentes, nũquam ad scientiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire? (2.Tim.3.b.7)

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offertur à Patre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita nonnisi præeunte Euangelio rectà ad eum tẽdemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: si quidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. (Ephes.4.e.20) Neque sic tamen ad Euangelium restringo fidem quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: (Rom.10.a.4) hac voce comprehẽdens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiã magis illustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quanquam facilior erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quàm radios à sole, vnde oriuntur. Ideo apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. (Iesa.55.a.3) Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credatis. (Iohã.20.g.31) Propheta quoque hortari volẽs populũ ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis. (Psal.95.c.8) & audire passim accipitur pro credere. Denique nõ frustra Deus apud Iesaiã hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti. (Iesa.53.e.13) quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonẽ? Cui respondet quòd passim Euãgelistæ fideles & discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorũ sæpius. (Act.6.a.1.2.b.7, & 9.a.1.b.10 d.19.25.e.26.g.38, & 11.d.26.29 & 13.g.52, & 14.15.16.18.19.20.21.) quinetiam hoc epitheton ad mulierẽ vsque extẽdit, Act.9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimum deflectit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Nõ hîc disputamus an ad seminandum Dei sermonem, vnde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministeriũ, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vtcũque ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operã in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen iis quos ad se trahere vult, per verbum suum se repræsentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Euãgelio, Rom.1.a.5. & alibi obsequium fidei laudat in Philippẽsibus. (Philip.2.c.17) Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tantùm nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirẽdum adhuc est, quid propriè fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris: (Gene.2.c.17) Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: (Ibidẽ 4.b.10) sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant: tantùm abest vt stabiliendæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officium sit veritati Dei subscribere, quoties & quidquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recũbat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quẽ exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deũ quærere fides debet, non refugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quòd si in locum voluntatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium beneuolẽ

tiam seu misericordiam subiiciamus? Ita certè ad fidei ingeniū propius accesserimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositā: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studióque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cohærent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatē tuam. Bonitas tua & veritas custodiāt me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitiū, nisi de se testetur ipse, nósque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autē visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odii & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mista intelligētia, quæ nō solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimū abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitatione fluctuatur, securum in eā persuasione resideat. Itaque aliunde & mētem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quo Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit si dicamus esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certámque cognitionem, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

Psal.40.c.11
Psal.36.b.6
Psal.25.b.10
Psal.117.
Psal.138.a.2

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam prooemia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionē illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longius confligari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrādo, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volūt, qua recipiet quilibet Dei contēptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, sibíne quisque proprio marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadē sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritus dono nunquā cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expēderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatē. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: assensionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præfert Dominus. & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius: quā à credentibus, quasi subscriptione facta, obsignari Iohannes Baptista est testis. Quoniam res minimè dubia est, vno verbo statuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum facta: quū assensus quoque pia affectione cōstet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiamnum offert. Quum enim fides Christū amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè rite cognoscere nūquam poterit quin sanctificationem Spiritus simul apprehendat. Aut siquis apertius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Cōsequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

Rom.10.b.10
Rom.1.a.5
Iohan.3.d.33

9 Quòd solent obtrudere quod ait Paulus, Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt mōtes 1.Cor.13.a.2

n.i.

transferat,charitatem verò non habeat, cum nihil esse, quo fidem charitate spoliatam de-
1.Cor.12.b.10, forment:non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides.Quum enim proximo capite
dissseruisset de variis donis Spiritus,in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes,pro-
Ibidem.d.31 phetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est,vnde plus fructus
& emolumenti rediret ad totum Ecclesiæ corpus:subiicit,excellẽtiorem adhuc se viam de-
monstraturum. Eiusmodi dona omnia,vtcunque per se excellentia sint,nihili tamen æsti
manda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data: in eam nisi
conferantur,perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur,repetens eadẽ
illa quæ superius recensuerat dona,sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtu-
tes,& fidem,nempe pro edendorum miraculorũ facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue
fides particulare sit donũ Dei,quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono lin-
guarum,vt prophetia,vt aliis charismatibus:nõ mirum si à charitate separetur. Totus au-
tem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum fidei sit πολύσημον,significati diuersitate
non obseruata,perinde pugnant acsi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi,quem in
eiusdem erroris patrocinium accersunt,alibi discutietur.Quanquam verò plures esse fidei
formas,docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei noti-
tia:vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet,agnoscimus & prædicamus. Credũt
certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse
arbitrãtur:(quale fere iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur,vel ipsi præ-
sentes spectauimus) sunt etiam qui vltrà procedunt:nam & Dei sermonem pro certissimo
habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcũque
commouentur. Talibus quidem fidei testimoniũ tribuitur, sed per κατάχρησιν:quoniam Dei
verbum non impugnãt manifesta impietate,vel aspernãtur,vel contemnunt:sed quandã
potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

10 Verùm hæc fidei seu vmbra,seu imago, vt nullius est momẽti,ita indigna est fidei ap-
pellatione:à cuius solida veritate quàm procul absit, tametsi mox fusius videbitur,nihil ta
Act.8.b.13, men impedit nunc obiter indicari.Credidisse dicitur Simon Magus,qui tamen suam in-
& c.18 credulitatẽ paulo pòst prodit. Quòd fides illi tribuitur, nõ intelligimus cum quibusdam,
simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelii maie-
state victum,qualemcunque fidẽ adhibuisse,atque ita Christum,vitæ & salutis authorem
agnouisse,vt libenter illi nomen daret.Eodem modo credere ad tempus dicũtur in Euan-
Luc.8.a.7, gelio Lucæ,in quibus verbi semen,antequã fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum
& b.13 actis radicibus arescit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi gustu affectos
ipsum auidè arripere,& diuinam eius virtutẽ persentiscere: vt fallaci fidei simulatione nõ
hominum oculis modò imponãt,sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse
sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impieta-
tẽ reputant,nisi manifestũ & confessum eius vel probrum vel cõtemptum. Qualiscunque
autẽ illa est assensio,ad cor ipsum vsque minimè penetrat,vt illic defixa resideat.& quan-
quam radices egisse interdum videtur,viuæ tamen illæ nõ sunt.Tot vanitatis recessus ha-
bet,tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulẽta hypocrisi obtectum est,vt
seipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur,intelligant Diabolis
nihilo se in hac parte præcellere.Priores certè illi sunt multo inferiores,qui stupidi audiũt
Iac.2.d.19 & intelligunt,quorum notitia Diaboli contremiscunt: alii in hoc pares sunt,quòd qualis-
cunque sensus,quo tanguntur,in terrorem tandem exit & consternationem.

11 Scio quibusdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur:quum Paulus eam fructum
1.The.1.a.4.5 electionis esse asserat, qui tamen nodus facilè soluitur: quia etsi in fidem non illuminan-
tur,nec Euangelii efficaciam verè sentiunt nisi qui præordinati sunt ad salutem: experien
tia tamen ostendit reprobos interdum simili fere sensu atque electos affici,vt ne suo quidẽ
iudicio quicquam ab electis differant.Quare nihil absurdi est quòd cælestium donorũ gu
stus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quòd vim spiritualis
gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus,vt magis conuictos &
inexcusabiles reddat,se insinuat in eorum mentes,quatenus sine adoptionis Spiritu gusta-
ri potest eius bonitas.Siquis obiiciat,nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certò ado
ptionem suam æstiment: respondeo, quanuis magna sit similitudo & affinitas inter Dei
electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamẽ in solis electis fiduciam illam
Galat.4.a.6 quam celebrat Paulus,vt pleno ore clament,Abba,Pater.Ergo,vt solos electos semine in-
corruptibili Deus in perpetuum regenerat,vt nunquam dispereat semen vitæ eorum cor-
dibus insitũ: ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam,vt stabilis ac rata sit.Sed

hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docetur fideles, solicitè & humiliter seipsos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quòd reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionē Spiritus propriè in solis electis obsignat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum recōciliationis, licet cōfusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei, vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia cōmune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriseos. Nec verò nego quin hucusque eorum mentes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, vt ad solidum effectum & fruitionē non perueniant. Non enim ideo se propitium illis demōstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantùm illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, vt in finē vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsenti gratiæ suæ sensu, qui postea euanescit, Deus aliquos illustret.

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamē est diuini amoris sensum in temporariis euanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationē penetrent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu euanido subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat, tēporis successu arescit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelii sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturā: reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispereat. Neque tamē fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Vltrà procedo, nā quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu constet reprobos interdū affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita non soli eum redamant vt filii, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis instillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam supra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare nō desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult iræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam solicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide carent: sed dum subito zeli impetu feruntur, seipsos falsa opinione decipiūt. Nec dubium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum non credebat, quum tamē in ipsum crederent: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à communi fide multi exciderēt (communē appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos māseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectū fidei, ne torpore suo lumē quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vendicat, significans multos euanescere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mēdacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui falla-

Rom.5.a.5
Iohan.2.d.24
Iohan.8.d.31
Tit.1.a.1
Matth.15.b.13

Iacob.2 ci prætextu impiè fidē profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidē non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios 1.Tim.1.a.5 vel interdum seipsos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt. Ibidem,d.19

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quorūdam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum verbis fidei. Itē, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominū leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ: meritò extēditur ad totam cælestis doctrinæ summā, à qua non potest separari. Cōtrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tātam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filiæ sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circūstantiæ causa tātopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeniti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidē ponit pro doctrina qua in fide instituimur. Nam quum scribit fidem abolēdam, non dubium est id referri ad Ecclesiæ ministerium, quod infirmitati nostræ hodie vtile est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falsam professionem vel mendacem titulum, nihilo asperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerāt, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus patrē, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.

1.Tim.3.b.9 | 1.Tim.4.a.1 | Ibidem,b.6 | 2.Tim.2.c.16 | Ibidem,3.b.8 | Tit.1.d.13,& 2.a.2 | Coloss.2.a.3 | Matth.9.a.2 | Matth.8.b.10 | 1.Cor.13.c.10

14 Nunc singulas partes deintegro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem definitionis eius dum vocamus, non intelligimus cōprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, vt mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quo ad illam pertingat. Neque etiā vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perspiceret. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionē Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide cōplectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides subinde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia: quum fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè certò sciunt: sed diuinæ veritatis persuasione confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicāt & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidē ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

Ephes.3.d.18 | Colos.1.d.26 | Ibidem,2.a.2. | 1.Iohan.3.a.2 | 2.Cor.5.b.6

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimatur. Nam vt dubia & versatili opinione non est contenta fides, ita nec obscura perplexáque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, vt quod ore fatentur omnes, Deū esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim vbi ad rem ventum est, omnium vacillatio detegit vitiū quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei authoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fusum in eximio

catino terræ,purgatum septies. Item, Sermo Iehouæ excoctus,clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & fere iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc fere argumento Psalmus centesimus decimus nonus consumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commẽdat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt etiã permulti qui Dei misericordiam sic concipiunt, vt quamminimum consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistat, dimidia tantùm est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitatione sollicitat. Lógè est alius sensus πληροφορίας, quæ fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic enim loquitur, per Christũ nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit, non esse rectam fidem, nisi quum tranquillis animis audemus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia nonnisi ex diuinæ beneuolentiæ salutísque certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sæpiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur.

Psal.18.c.31 Pro.30.a.5 Ephes.3.c.12

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordiæ promissiones, extra nos tãtùm veras esse arbitremur, in nobis minimè: sed vt potius eas intus cõplectẽdo nostras faciamus. Hinc demũ nascitur fiducia illa quã alibi pacẽ idem vocat: nisi quis pacẽ deriuare inde malit. Est autẽ securitas quæ conscientiã corã Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentũ obdormiscat. Et verè ad momentũ. neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicii subinde recurrẽte, acerrimè lancinetur. In sũma, verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deũ sibi propitiũ beneuolúmque patrẽ esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatã salutis expectationẽ præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationẽ spei ad finem vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat nisi qui confidenter se regni cælestis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & morti cõfidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confisus sum (inquit) quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam vocati sumus. Et vbique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

Rom.5.a.1 Hebr.3.c.14 Rom.8.g.38 Ephes.1.d.18

17 Atqui (dicet quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscẽda erga se Dei gratia non modò inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationũ vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluendus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatẽ quæ nulla solicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamẽ cum sua ipsorum diffidentia. tãtum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcunque in modum affligentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullũ illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas eligere sufficiet. Dũ animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertũ diffidentiæ signum fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur,

Psal.42.b.6, & 43.a.5

Psal.31.d.23 Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à cõspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri De⁹? an in secula repellet? Durius quod sequitur, Atqui dixi, Occidere meũ est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tãtùm agitari se dubitatione fatetur sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuũ: quia Deus ipsum deseruerit, & manũ, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdedum. Quare non abs re animã suam hortatur vt ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas cõcussiones piorum corda fides sustentat: vereque palmæ vicem obtinet, vt contrà quælibet onera nitatur, sursũmque se attollat: sicuti Dauid, quũ obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantùm sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propius iusto examine cõferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mittitur Iesaias qui remedium afferat impii Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eũ alloquitur, Sis in custodia & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse commotum, sicuti quatiuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere nõ destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere vt in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contrà autẽ fideles, quos incuruat & fere opprimit tentationum moles, constanter, quãuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt cõscii, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbũ veritatis vsque valde. Quibus verbis docemur, interdum ipsos obmutescere, acsi prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiem precando acuere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

Psal.77.b.10 · Psal.116.a.7 · Psal.27.d.14 · Iesa.7.a.4 · Psal.119.43

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelii promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquã tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidẽtia, ad oppugnandam quæ intus concepta est fidem insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia cõstet? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si cõcutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circunsessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobísque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorẽ eius conspectum eóque certiorẽ venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim siquis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúsque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, videréque in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in præ-

1.Cor.13.c.9

ſenti vita illius verè diuinæ ſapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etſi enim non ſimpliciter indicant verba illa imperfectam eſſe fidem quantiſper gemimus ſub carnis onere, ſed quòd neceſſe eſt nobis aſſiduè diſcendo exerceri, ex imperfectione noſtra cõtingere: innuit tamen modulo noſtro & anguſtiis quod immenſum eſt non poſſe comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Eccleſia prædicat: cuique autem noſtrum ſua ruditas obſtaculum & remora eſt, ne tam propè accedat quàm optandum eſſet. At quàm certo & minimè fallaci ſui guſtu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi oſtendit, quum affirmat nos per E- 1.Cor.3.d.18
uangelium, reuelata facie, nullóque obiecto velamine gloriam Dei tãta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantiæ inuolucris plurimũ ſimul dubitationis & trepidationis implicari neceſſe eſt: quum præſertim cor noſtrũ ſuo quodam naturali inſtinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno identidem impetu inſiliunt. Ipſa præcipuè conſcientia incumbente peccatorum mole oppreſſa, nunc ſecum querulatur ac gemit, nunc ſe arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduerſæ iram Dei præ ſe ferunt, ſiue eius argumentum & materiam conſciẽtia in ſe reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc ſcopum perpetuò deſtinantur vt Deum nobis aduerſum & infenſum eſſe putantes, nec opis ab ipſo quicquam ſperemus, & timeamus ceu ab hoſte capitali.

21 Ad hos impetus ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munit. Atque vbi inſultat huiuſmodi tẽtatio, Deum eſſe inimicum, quia ſit infeſtus: contrà excipit, eſſe quoque, dum affligit, miſericordem: quia caſtigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum eſſe iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator ſe confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, ſupra omnes tamen difficultates tandẽ emergit, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcũque diſceptationes eam exercent & fatigant, in iſtius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento eſt, quòd ſancti, dum vltione Dei maximè vrgeri ſibi videntur, apud ipſum tamen querimonias ſuas deponunt, & dum ſe minimè exauditũ iri apparet, eum nihilominus inuocãt. Quorſum enim attineret apud eum deplorare à quo ſolatium nullum ſperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, niſi aliquid ſibi opis ab eo paratum crederent. Sic diſcipuli, in quibus fidei puſillitatem Chriſtus reprehendit, ſe quidem perire que- Matth.8.c.25
rebantur, eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob puſillam fidem caſtigat, reiicit à ſuorum ordine, vel annumerat incredulis, ſed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam ſuperius dictum eſt, rurſum aſſerimus, fidei radicem nunquã è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vtcunque decuſſa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin ſaltem velut ſub fauilla deliteſcat. atque hoc documento pateſieri, verbum, quod ſemen eſt incorruptibile, fructum ſui ſimilem producere, cuius germen nunquam areſcit ac perit in totum. Siquidem quum hæc ſit Iob 13.c.15
ſanctis extrema deſperationis materia, manum Dei in ſuum exitium, ſecundum præſentiũ rerum æſtimationem, ſentire: eouſque tamen progreſſuram ſpem ſuam Iob affirmat, vt ſi ab eo occidatur, non ſit propterea deſiturus in eum ſperare. Ita eſt ſanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, ſed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat ſuis telis, ſed infeſtat, aut certè ſic lædit vt vulnus ſit ſanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro ſcu- Ephes.6.c.16
to eſt: ea telis oppoſita, eorum vim ſic excipit vt prorſus depellat, vel ſaltẽ frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde eſt acſi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedẽ mouere cogatur, & paulùm cedere: quũ autem ſauciatur fides ipſa, perinde eſt acſi clypeus fractionem aliquam ex impreſſione recipiat, ſic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vm- Pſal.23.a.4
bræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis eſt terrificum: nec fieri poteſt quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorreſcant. Sed quoniam illa cogitatio ſuperat, quòd Deum habeãt præſentem, & ſuæ ſaluti conſulentem, ſimul vincitur timor ſecuritate. Quantaſlibet autem machinas (vt Auguſtinus ait) aduerſum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus eſt foras. Ita ſi ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna ſalui euadunt fideles, vt paulo pòſt recepto vigore rurſus in arenã deſcendere ſint parati: ſed impletur quod dicit Iohannes in ſua canonica, Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides veſtra. Neque 1.Iohan.5.a.4
enim tantùm in prælio vno, vel paucis, vel cõtra aliquem inſultum affirmat fore victricẽ, ſed ſuperiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

22 Altera eſt timoris ac trepidationis ſpecies,ex qua tamen adeo nihil decedit fidei ſecuri-
tati, vt ſolidius inde ſtabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduer-
ſus impios edita documentorum vice ſibi eſſe cogitantes, ne iiſdem flagitiis iram Dei in
ſe prouocare ſibi contingat, ſolicitè cauent:vel quum miſeriam ſuam ſecum recognoſcé-
tes,à Domino toti pendère diſcunt,ſine quo ſe quolibet vento fluxos magis & euanidos eſ-
1.Cor.10.c.11 ſe vident.Nam Apoſtolus,dum propoſitis flagellis,quibus in Iſraeliticum populum olim
Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne ſimilibus malis ſeipſos obſtringát,
eo fiduciam ipſorum nihil labefactat: ſed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui
magis quàm confirmari ſolet.Nec dum à Iudæorum caſu argumentũ exhortandi ſumit,
Ibidem,c.12 vt qui ſtat videat ne cadat,nos vacillare iubet,acſi noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus:
Rom.11.c.20 ſed arrogantiam duntaxat& temerariam propriæ virtutis præfidentiá adimit,ne depulſis
Iudæis Gentes in eorum locũ receptæ,ferocius inſultét.Quanquã non fideles tantùm illic
alloquitur,ſed oratione ſua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat ſpecie
gloriabantur. Neque enim ſingulos homines admonet, ſed comparatione inter Iudæos &
Gentes poſita, poſtquam illos oſtẽderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœ
nas dare quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe efferendo gratiam
adoptionis nuper ad ſe tranſlatam amittant.Quemadmodũ autem in illa Iudæorum reie
ctione ſupererant aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant:ita poterat
aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide,tantùm ſtulta carnis confidentia inflaren-
tur,atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamſi electis ac fi-
delibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi.Aliud enim eſt temeritaté,
quæ ex carnis reliquiis interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani cófidentia laſciuiat,
aliud conſcientiam timore percellere,ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.
23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutem noſtram,non aliud exi-
Philip.2.b.12 git niſi vt in Domini virtuté,cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſcamus. Enim-
uero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémque animi in Dominum reiiciendam, ex-
pergefacit quàm noſtri diffidétia, & concepta ex conſcientia noſtræ calamitatis anxietas.
Pſal.5.b.8 In quem ſenſum accipiendũ eſt quod eſt apud Prophetã, In multitudine bonitatis tuæ in-
grediar templũ tuum:adorabo in timore. Vbi decẽter fidei audaciam,quæ Dei miſericor-
diæ innititur,cum religioſo timore coniungit,quo nos affici neceſſe eſt quoties in conſpe-
ctum diuinæ maieſtatis prodeuntes,ex eius ſplendore, quanta ſit noſtra obſcœnitas,intel-
Prou.28.b.14 ligimus. Verè etiam Solomo, dum beatũ hominé pronuntiat qui terret aſſiduè cor ſuum:
quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores red-
dat,non autem quo afflicti concidamus:dum ſcilicet animus in ſe confuſus,in Deo ſe re-
colligit:in illo erigitur,apud ſeipſum deiectus: diffiſus ſibi,illius fiducia reſpirat. Proinde
nihil obſtat quin ſimul & terreantur fideles, & ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout
nunc in ſuam vanitatem oculos conuertunt,nunc in Dei veritatem animi cogitationem
referunt.Quomodo(dicet quiſpiam)in eodé animo ſedem habebunt pauor & fides?Nem
pe ſicuti ex oppoſito torpor & anxietas.Nam quum impii indolentiam ſibi accerſant, ne-
quis timor Dei eos ſolicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne aſſequãtur quod appetunt.
Ita nihil impedit quominus ſuos exerceat Deus ad humilitatem,vt fortiter militando,ſub
fræno modeſtiæ ſe cohibeant. Atque hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex contextu, vbi
metus & tremoris cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè
Oſeæ 3.b.5 proſequi. In hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebũt filii Irael ad Deum
& ad bonitatem eius: quia non ſolùm pietas reuerentiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo &
ſuauitas gratiæ hominem in ſeipſo deiectũ timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo
pendeat,ſéque humiliter ſubiiciat eius potentiæ.
24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilentiſſimæ philoſophiæ,quam nonnulli ſemipa-
piſtæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationem,quæ in
ſcholis tradita fuit,tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incre
dulitate mixtam faciant.Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inuenire ple-
nam bene ſperandi materiam:ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bonis quæ in
Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari & hæſitare. In
ſumma, cóſcientiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum, vt per interualla & vices huc atque
illuc alternet:ſpem verò & metum ſic inter ſe conferunt,vt illa exoriente,hic opprimatur:
hoc reſurgente,illa rurſum cõcidat. Ita Satã, vbi iam videt apertas machinas illas quibus
fidei certitudinem deſtruere antea ſolitus erat,nũc nihil valere,obliquis cuniculis eam la-
befacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ ſubinde deſperationi cedet? Si Chri-

ſtum (inquiunt) cõſideras, certa ſalus: ſi ad teipſum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam ſpem in animo tuo regnare neceſſe eſt. Quaſi verò Chriſtũ, veluti procul ſtantem, & non potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutẽ expectamus, non quia eminus nobis appareat: ſed quia nos corpori ſuo inſitos, nõ modò ſuorum omnium bonorũ participes faciat, ſed ſui quoque ipſius. Proinde hoc ipſorum argumentũ ſic retorqueo, Si teipſum cõſideras, certa damnatio: ſed quoniã Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bonis ſic communicatus eſt, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrũ, adeòque vnũ cum ipſo: iuſtitia eius tua peccata obruit, ſalus eius tuã damnationem abolet, ipſe ſua dignitate intercedit ne in conſpectum Dei veniat tua indignitas. Sic eſt ſanè: Chriſtum à nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè conuenit: ſed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua ſe nobis agglutinauit ſocietatem. Ita nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidẽ (inquit) mortuum eſt propter peccatum: ſed Spiritus Chriſti qui in vobis habitat, vita eſt propter iuſtitiam. Secundũ iſtorum nugamentũ dicere debuerat, Chriſtus quidem vitam apud ſe habet: ſed vos, vt eſtis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxii. Atqui longe aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur dãnationem, Chriſti ſalute abſorptam eſſe: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Chriſtus non extra nos eſt, ſed in nobis habitat: nec ſolùm indiuiduo ſocietatis nexu nobis adhæret, ſed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiſcum coaleſcit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiſcum fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in denſa caligine tentationum ſuffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quærendi Dei ſtudio non deſiſtit. Rom.8.b.10

25 Nec aliter diſſerit Bernardus, quum hoc argumentum ex profeſſo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædã cõtraria inuenire. ſi ipſam, prout in ſe eſt & ex ſe, intueor: de ea nihil verius dicere poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modò neceſſe eſt ſingulas eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obnoxia paſſionibus, impleta illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtremò ignominiæ & confuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, iniuſtitiæ deinceps quales reputabũtur? Si lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo: in nihilũ redactus eſt homo: nihil eſt homo. Quomodo tamen penitus nihil eſt quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appoſitum eſt cor diuinum? Reſpiremus fratres. Et ſi nihil ſumus in cordibus noſtris, fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de nobis. O Pater miſericordiarũ, ô Pater miſerorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuũ vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo autẽ theſaurus tuus ſumus, ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirũ ante te: non intra te: ſic in iudicio veritatis tuæ, ſed non ſic in affectu pietatis tuæ. Nimirũ vocas ea quæ non ſunt, tanquam ſint. & non ſunt ergo, quia quæ non ſunt, vocas: & ſunt, quia vocas. Licet enim non ſint, quantum ad ſe: apud te tamen ſunt, iuxta illud Pauli, Non ex operibus iuſtitiæ, ſed ex vocante. Deinde mirificam eſſe hanc connexionem dicit vtriuſque conſiderationis. Certè quæ inter ſe connexa ſunt, ſe inuicem non deſtruunt. Quod etiam in concluſione apertius declarat his verbis, Iam ſi vtraque conſideratione diligenter inſpexerimus nos quid ſumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio noſtra: ſed forſan magis aucta eſt, ſolidata quidem, vt non in nobis ſed in Domino gloriemur. Nimirũ ſi cogitamus, ſi decreuerit ſaluare nos, ſtatim liberabimur: iam in hoc reſpirare licet. Sed in altiorem ſpeculam aſcendentes, quæramus ciuitatẽ Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus ſponſam. Non oblitus ſum: ſed cum metu & reuerẽtia dico, Nos inquam ſumus: ſed in corde Dei. Nos ſumus: ſed illius dignatione, non noſtra dignitate. Ieſa.64.c.6 Matth.6.c.23 Rom.9.a.12

26 Porrò timor Domini, cuius teſtimonium paſſim defertur ſanctis omnibus, & qui aliàs initium ſapientiæ, aliàs ſapientia ipſa nuncupatur, tametſi vnus eſt, gemino tamen ex ſenſu emanat. Habet enim in ſe Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium ſe præſtare & obſequentem ſeruum ſtudebit. Obedientiam quæ ſibi ut Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obſequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem diſtinguat, vides vt cõ- Pſal.11.b.10 Prouer.1.a.7 Prou.15.d.23 Iob 8.c.28 Malach.1.b.7

fundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectum idem animus recipiat. nam qui secũ reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiamsi nulli sint inferi, cur eius offẽsionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatẽ: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo, eius iram aduersum se prouocarint.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectã charitatem expellere foras timorẽ, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De teriore enim incredulitatis loquitur, à quo longe differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impii, quòd in eius offensionem incurrere vereantur, si quidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat. Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acsi ceruicibus suis impenderet: sed cautiores redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipsos descensuram: sed admonet, vt impiis ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent: ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt solis & simplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timère, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilẽ vocant, & ingenuo volũtarióque opponũt, qui filios decet. Alii mediam speciem subtiliter interserũt: quia seruilis ille & coactus affectus animos interdum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant.

1.Iohã.4.d.18 | Ephes.5.b.6. | Colos.3.a.6

28 Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, vbi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostẽdat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt Scripturæ, quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiã nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis recõciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedãt. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidámque bonorũ omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut lõgitudinem, aut honorẽ, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutũ voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, vtcũque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeũt quin eius beneuolẽtia, plena sit fœlicitas. Proinde, quum summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiorem & optabiliorem. Denique, si nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non disiungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit solum Dei fauorẽ. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecũ es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixũ habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehoua est Deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Psal.80.a.4 | Ephes.2.c.14 | Psal.63.a.4 | Rom.8.g.35 | Psal.23.a.4 | Psal.33.c.12

29 Fidei fũdamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia veracem esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa cõstat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mãdatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur, eáque nonnisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remit

timur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidẽ
tremere ac vacillare volumus, illã salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino
vltro ac liberaliter, potiúsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare A-
postolus hoc Euãgelio testimonium defert, quòd sit verbũ fidei: Legis tum præceptis, tum
promissionibus adimit: quando nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa lega-
tio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelii cor-
relatio, dum Euãgelii ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse Rom.1.a.5,&
virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiã ex fide in fidem. Nec b.16.17
mirum. siquidem, quum Euangelium sit recõciliationis ministerium, nullum aliud satis 2.Cor.5.d.18
firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ testimoniũ extat, cuius agnitionem fides requirit.
Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei
verbum omni ex parte amplectantur & suscipiãt fideles: sed misericordiæ promissionem
fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem scelerum
Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur:
quando talis considerãdus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, mul- Psal.86.a.5,&
tus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens. 103.b.8,&

30 Nec verò Pighii aut similium canum latratus moror, dum hanc restrictionem exa- 145.b.8
gitant, quasi fidem lacerãdo, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei ob-
iectum (vt loquuntur) esse Dei veritatẽ: siue minetur, siue spẽ faciat gratiæ. Quare Apo-
stolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Heb.11.b.7
Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi.
Hoc quidem verum est. sed nos immeritò grauant calumniatores, acsi negaremus, fidem
habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus,
nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenerit: deinde
non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu
dignũ. Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis
Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vo-
cabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status nõ erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam
quorsum de fide disputamus? nónne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides sal-
uifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præ-
cipuum eius effectum ita vrgemus, & loco differẽtiæ subiicimus generi notam illam quæ
fideles ab incredulis separat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod car-
pant quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euãgelium pro- Rom.10.b.8
priè appellat fidei sermonem.

31 Hinc verò rursum colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habe-
re fidem quàm fructum viua radice arboris: quia nõ alii, teste Dauide, sperare in Deo pos- Psal.9.b.11
sunt, nisi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiusque imaginatione non
est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Sa
lus tua secundum eloquium tuum: Itẽ, Speraui in verbo tuo, saluum me fac. Vbi notanda Psal.119.43
est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam
Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustẽtet, nunquam Deo tribuet suum honorem.
Videtur Paulus frigidum quiddã aut vulgare referre de Abrahã: quòd crediderit, Deum, Rom.4.d.21
qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui credi- 2.Tim.1.c.12
derim, & certus sum quòd potens sit depositũ meum seruare in diem illum. Verùm si quis-
que secum expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscet
qui eam magnifaciunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes
Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit mini
ma quæque tentatio, hinc palam est nos derogare potẽtiæ Dei, cui præferimus quæ contra
eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult
imprimere cordibus populi, tam magnificè de immẽsa Dei virtute disserat. Videtur sæpe,
vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, aliò digredi, & vagari per lon-
gas & superuacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machi-
nam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamẽ est quod nõ circũstantiæ præsenti ser-
uiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè
admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur:
quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potentiam semper ad vsum & opus accommodat: præ-
sertim opera Dei sibi proponit quibus se patrẽ esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scri-
pturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel author

fuerat salutis, æternum fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ priuatim singulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros lõgius extendere conuenit, vt vetusta e-
Psal.143.b.5. ius beneficia nos erigant, sicuti alio Psalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorũ: medi-
Psal.77.c.11. tatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia sine verbo euanidum est quicquid concipimus de potentia Dei & operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio præluceat Deus. Posset hîc tamen moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum
Genes.16.a.5. vtraque fidei zelo (vt videtur) impulsa, extra verbi fines egressa est. Sara quũ arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non cõtinuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide profectum esse. Rebecca o-
Genes.17. raculo certior facta de electione filii sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuũ fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error nõ irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiúmque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillũ sibi permittit. Etsi autẽ defectus & imbecillitas fidem obscurat, nõ tamẽ extinguit: interim nos admonet quàm solicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeccæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

32 Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius a-
Rom.1.b.17. gnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei pro-
2.Cor.1.d.20. missiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in prõptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impii cumulantur, eo grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut siquando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputẽt: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilo magis obstat quòd destinatas plærunque sibi promissiones respuendo, vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiẽdos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra
Matth.3.d.17, & 17.a.5. controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. ille est Filius dilectus in quo re-
Ephes.1.b.6. sidet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiã adeptos esse in dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat opor-
Ephes.2.c.14. tet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit,
Rom.8.a.3. quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniiciendos esse
Rom.15.b.8. oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri, in ipso cõfirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim vel Naaman Syrum, quũ de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis
Act.10.e.31. & Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem obscu-
2.Reg.5.e.17. 18.19. rè: eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophetæ
Act.8.e.27. responso probata, quod neuter potuit cõsequi nisi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus nõ sumpsisset longi ac difficilis itineris la-

borem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, nõ modò quo ad Christi personam, sed quo ad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Ierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionẽ semel amplexus, tantũ temporis non transegit quin rudimẽtis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de præcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullã tamẽ fuisse consentaneũ non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis. Ibidem, f.38

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendã sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciáque nostra impediret. Verùm (quæ mẽtis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligentia multo superiorẽ esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiũt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum vtroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatẽ purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tãtùm inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnũ cæleste perducat. Egregium, inquit Paulus, depositũ seruato, 2.Tim.1.d.14 per Spiritũ sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autẽ Spiritum ex auditu fidei donari Galat.3.a.5. tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum dũtaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui author est & causa: sed quum dona prædicet quibus ornat Deus Ecclesiam suam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quum dicitur, neminem, nisi cui donatũ sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis cælestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam stabilémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis quî certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsenti intuemur, quî firma stabilísque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeo autem hîc cõsternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus assequamur Dei mysteria, quæ nõ reuelãtur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessariæ ergo sunt Spiritus sancti suppetiæ, vel potius vis eius sola hîc viget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut cõsiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquã possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligẽtiam. Nam ab eo illustrata anima nouã quasi aciem sumit, qua cælestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnũ Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrẽ Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerãt. Verbum quidem Dei instar solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationẽ aditum faciente.

1.Cor.2.c.11
Matth.11.d.25
Luc.10.d.21
Matt.16.c.17
1.Cor.2.d.14
Rom.11.d.34
1.Cor.2.c.10
Iohan.6.e.44
Luc.24.d.27, & g.45
Iohã.16.b.13

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractãdum fuit, plenius ostendimus quàm non sint

idonei homines ad credendũ. Itaque non fatigabo lectores eadem repetẽdo. Sufficiat Spiritũ fidei vocari à Paulo fidem ipsã, qua donamur à Spiritu, nõ autẽ quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Thessalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidẽ vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, appositiuè vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contentus, adiũgit, specimen esse virtutis diuinæ: ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatam esse in potentia Spiritus. Loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cæcutiunt reprobi, comprehendit etiam interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quo magis in tã præclaro dono suam liberalitatẽ illustret Deus, non omnes eo promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia. quorum fidus interpres Augustinus exclamat, vt seruator doceret, ipsum quoque credere doni esse nõ meriti. Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiũt: vnus cõtemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datũ est, non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorũ Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hactenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multum est ad me: abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inserere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes.

4.Cor.4.c.13
2.Thess.1.d.11
Aug. de verb. Apost. lib. 1.
Iohã.6.c.44

36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendásque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cogitatione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mẽtibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ. Vides vt Spiritu, velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? Vt hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quum de fiducia audaciáque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Ephes.1.a.13
2.Cor.1.d.21
Ibidem.5.a.5

37 Neque verò oblitus sum quod antè dixi, & cuius memoriam assiduè renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruantur tranquillo statu: sed, quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidẽ, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient mõtes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi: quia Dominus suscepit me. Nõ quòd æquabili tenore semper ad lætam hilaritatem cõpositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despicere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidẽ hortari vult, quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

Psal.46.a.3
Psal.3.b.6
Iesa.30.d.15
Psal.37.b.7
Hebr.10.g.36

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex coniectura morali, prout se vnusquisque nõ indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quũ simplici & gratuitæ promissioni respõdere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac cõditione ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractãdis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturã, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidem in ore habent, Nemo scit

Eccles.9.a.1

vtrum odio dignus sit, an amore. Nam, vt præteream hũc locum in vulgari interpretatione mendosè redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: nẽpe, siquis à præsenti rerũ statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo operæpretio torqueri: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, immolãti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatẽ humani ingenii arguendam: quũ in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quẽadmodum paulo antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, annon insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinẽ colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit? Ibidem,3.d.9

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenii nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mũdi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contrà obgannire possunt, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab ipso profectã reuelationẽ vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quæ extãt eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd Filii Dei sumus: hi tametsi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat, qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum cõfingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit, nisi Spiritũ in nobis residẽtem sentiamus: hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, cæterùm modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quẽ nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quẽ dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dũ serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurii sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatis arrogãtiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari ausint: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarãt quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet. 1.Cor.2.c.12 Rom. 8. c.14 Ibidem c.16 Rom.8.b.11 2.Cor.13.b.5 1.Iohã.3.d.24 Iesa.34.a.3

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiamsi secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolũ ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantiæ mentione deterret. Qui bene stat (inquit) videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo cõsternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, quemadmodũ Petrus explicat. Deindequàm præposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatiis, ad futuram immortalitatẽ protendi? Quũ ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferãt, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ con- Rom.8.g.38 1.Cor.10.c.12 1.Pet.5.b.6

templatione per fidem feruntur: adeò procul abest ab arrogãtia talis gloriatio, vt siquem cõfiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè supprimendo, quàm modestiam aut submissionem testetur.

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundaméto sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideo nostrã definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quam suæ disputationi accommodat, minime aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsistentiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acsi diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquã illud quod receptius est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperiẽtur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manúve contrectari possint: eáque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenii nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatẽ hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, ideóque non videntur. Siquidem euidentia, (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) conuictionẽ appellat rerum non præsentium: (nam Græcè est ἔλεγχος) perinde loquitur acsi diceret euidentiam non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suáque (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletóque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timẽtibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus: quo in cælum ipsum traducti, ad recõditissimos Dei thesauros admittimur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Testimonium, inquit, cõscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus cõsistere credo. Necesse enim primò omniũ est, credere quòd remissionem peccatorum habere nõ possis nisi per indulgentiã Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quod vitã æternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. Paulo pòst subiicit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initium: quia credendo peccata nõ posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiã Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutem nobis esse repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia suis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

Heb. 11. a. 1
Dani 7. c. 10
Rom. 8. e. 24
Homil. in Iohan. 79. 95.
De peccat. meri. & rem. lib. 2. cap. 31.
Lib. 3. Sẽtent. Distinct. 25, & sæpius.
Sermo. 1. in Annũtiatione.
2. Cor. 1. c. 12.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri nõ poterit quin spẽ æternæ salutis comitem secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quamlibet disertè atque ornatè de fide disseramus, nullam habere conuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mẽtiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinẽ conceperunt, simul profectò expectãt fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione nonnisi veræ esse possunt: vt in summa, nihil aliud sit spes quàm eorũ expectatio quæ verè à Deo promissa fides credidit. Ita fides Deum veracẽ credit: spes expectat, vt in tẽporis occasione veritatẽ suam exhibeat. fides credit nobis esse patrem: spes expectat vt se talẽ erga nos semper gerat. fides datam nobis vitã æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquã potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus ritè salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinãdo præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earũ veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimã illam metam, ne in medio cursu aut

Rom. 8. c. 24.

etiam in carceribus deficiat. Denique assiduè renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus necessaria sint spei subsidia ad fidem stabiliendam, melius patebit si cogitemus quot tentationum formis impetantur & cócutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primùm Dominus, promissiones suas differẽdo, diutius sæpe quàm pro votis nostris, suspensos animi nos tenet. hic officium est spei, præstare quodiubet Propheta: vt si morā illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum nō modò languere nos sinit, sed apertam indignationem præ se fert. hîc spem multo magis succurrere necesse est, quo, secundū alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui abscōderit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodū ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio vel aduentus eius? quādo, ex quo patres dormierūt, omnia sic perseuerant ab initio creationis. Imò eadẽ hæc nobis insusurrāt caro & mūdus. Hîc fidem spei tolerantia suffultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnius reputet. Habac.2.a.3. Iesa.8.d.17. 2.Pet.3.a.4. Psal.90.a.4. 2.Pet.3.b.8.

43 Propter hanc tum coniūctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidẽ custodiri vsque ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quo fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationem: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euāgelii testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm ostendat Deus quod nunc sub spe est abscōditum. Neque iam obscurum est quàm insulsè Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quàm fidei esse potest. fidei autem iam clarissimè exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiā: in quā vtroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæpretiū est auscultare quàm viuidā afferat rationẽ. Si quippiā (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales bestias execretur, quæ temerè & præsumptuosè fieri pronuntiant siquis Deum veracem esse confidat? Nam quū Dominus nihil nō à sua bonitate expectari velit, præsumptionẽ esse dicūt in ea recumbere & acquiescere. O magistrū talibus dignum discipulis quales in insanis rabularū scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis cōcipere, libenter tātum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti, abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallet ipse, qui dixit, Secundum fidem vestram fiat vobis. 1.Pet.1.a.5. Ibidẽ,1.d.21. Philip.1.c.20. Galat.5.a.5. Matth.9.d.29

Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia. CAP. III.

ETSI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurū esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelii statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeóque propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelii prædicationẽ ideo offeratur, vt à tyrānide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelii gratiā nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totúmque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nūquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiā primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertūt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionātur Christus Dominus & Matth.3.a.2. Matth.4.c.17 Act.20.d.21.

Matth.3.a.2. Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba acsi dicerent, Quoniam appropinquauit regnum cælorum, ideo resipiscite. Nam Matthæus, Iesa.40.a.3. vbi sic prædicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetã illa vox iubetur à cõsolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ seriò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autẽ se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisferetur. Fefellit eos fortè quòd multi conscientiæ pauoribus antè domãtur, vel formãtur ad obsequiũ, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quẽ inter virtutes quidã recensent, quia veræ & iustæ obedientiæ propinquum esse cernũt. Sed non hîc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium. tantùm dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi nõ regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis cõ-

Psal.130.a.4. municaret. Deinde, secũdum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquã Deum reuerebitur, nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem libẽter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in ignoscendo & toleran-

Oseæ 6.a.1. dis vitiis indulgẽtia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demõstrat illa Oseæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tãquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentũ, qui vt à pœnitentia exordiãtur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitẽtiam exerceãt: quibus demũ transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: iis præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorúmque sodalibus Iesuitis, & similibus quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quũ iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui vellent, dixerunt cõstare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicii Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibiipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicii Dei tactus est (alterũ enim ex altero protinus sequitur) tum verò perculsus ac consternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationẽ interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutẽ, quæ est per Christũ, respiciens, sese erigit, respirat, animũ colligit, & velut è morte in vitã redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta constet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quã recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quũ potius sanctè piéque viuẽdi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

4 Alii, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerẽt, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauiter quidem apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinam, terroris consolationem,

Gen.4.b.13 miseriæ portũ apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam:

1.Sam.15.f.30 quorũ pœnitentiã dum Scriptura nobis cõmemorat, intelligit, peccati sui grauitate agni-

Matth.27.a 7 ta, iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorẽ & iudicẽ cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorũ pœnitentia non aliud fuit quàm quoddã inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperũt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicã pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autẽ misericordiæ Dei erec-

2.Reg.20.a.2 ti & recreati, ad Dominũ conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nũtio: sed

Iesa.38.a.1 flens orauit, & in Dei bonitatẽ intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horri-

Ionæ 3.b.5 bili denuntiatione excidii: sed induti sacco & cinere orarũt, sperantes quòd cõuerti posset

2.Sa.24.b.10 Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Cõfessus est Dauid se nimiũ peccasse in recẽsendo po-

pulo:sed adiecit,Aufer Domine iniquitatẽ serui tui. Agnouit adulterii crimen,obiurgãte 2.Sam.12.c.13
Nathan,& se corã Domino prostrauit:sed veniã simul expectauit.Talis fuit eorũ pœniten & d.16
tia qui ad prædicationẽ Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, addiderũt, Act.2.f.37
Quid faciemus viri fratres?Talis & Petri ipsius,qui fleuit quidẽ amarè,sed sperare nõ desiit Matt 26.g.75

5 Hæc quanquam omnia vera sunt,nomen tamen ipsum pœnitentiæ(quatenus ex Scri luc.22.g.62
pturis assequi possum) aliter accipiendum est.Nam quòd fidem sub pœnitentia cõplectun Act.20.d.21
tur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gẽtibus testificatum in Deum
pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fi-
dem enumerat.Quid igitur?An vera pœnitentia citra fidem cõsistere potest?Minimè. Ve-
rùm etsi separari non possunt,distingui tamen debent.Quemadmodum sine spe fides non
est,& tamen fides ac spes varia sunt:ita pœnitentia & fides,quanquã perpetuo inter se vin-
culo cohærent,magis tamen coniungi volunt quàm confundi.Equidem nec me latet,sub
pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehẽdi, cuius pars nõ postrema
fides est:sed quo sensu,facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit.Pœniten-
tiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu,Græcis à mentis consiliíque mutatione dedu
ctum est: nec vtrique etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est,vt à nobis de-
migrantes,ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente,nouam induamus. Quam-
obrem non malè,meo quidem iudicio,sic pœnitentia definiri poterit, Esse verã ad Deum
vitæ nostræ conuersionem,à sincero serióque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ ve
terísque hominis mortificatione,& spiritus viuificatione constet.In eum sensum accipien
dæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam , vel Apostoli postea sui tempo-
ris homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim cõtendebant vnum,vt peccatis suis
confusi,ac diuini iudicii timore puncti , coram eo procideret & humiliarentur in quẽ de-
liquerant , ac vera resipiscentia in rectam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè v-
surpantur apud ipsos eodem significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum , Resipiscere, Matth.3.a.2
& pœnitentiã agere . Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiã dicit agi post Deum,vbi ho 1.Sam.7.a.2
mines qui in suis cupiditatibus,eo posthabito, lasciuiebant,incipiunt verbo eius obsequi:
&duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit.Et fructus pœnitentia dignos profer- Luc.3.b.8
re dixerunt Iohannes & Paulus,pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscentiam in cunctis rom.6.a.4
actionibus referat ac testetur. act.26.e.20

6 Sed antequam vltrà procedimus,definitionem à nobis positã dilucidius enarrare con-
ducet.In qua tria sunt præcipuè capita consideranda.Primùm,quum vitæ ad Deum con-
uersionem nuncupamus,trãsformationem requirimus,non in operibus tantùm externis,
sed in anima ipsa:quæ vbi vetustatem suam exuerit,tum demum operum fructus renoua-
tioni suæ respondentes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta , iubet vt cor no- Ezec.18.g.31
uũ sibi faciant quos ad pœnitentiã vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad
Dominũ conuerterentur Israelitæ pœnitẽtia ducti, docet vt id fiat ex toto corde,& ex tota
anima (quam locutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncisio-
nẽ nominans,interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere
liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietas,quàm ex cap.4 Ieremiæ,Si reuerteris Israel, Iere.4.a.1.3.4
inquit Dominus,ad me reuertere.Arate vobis aruum,& nolite serere super spinas.Circun-
cidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effectu-
ros denuntiet in studio iustitiæ capessendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde im-
pietas fuerit.Et quo penitus eos afficiat,monet cum Deo esse negotium,apud quem tergi-
uersando nihil proficitur:quia cor duplex odio habet.Eam ob rem præposteros hypocrita-
rum conatus irridet Iesaias,qui externam in ceremoniis resipiscentiam strenuè quidẽ mo- Iesa.58.b.6
liebantur:at interim fasciculos iniquitatis,quibus colligatos tenebãt pauperes, dissoluere
non curabãt. Vbi etiã pulchrè ostendit,in quibus propriè sita sit officiis pœnitẽtia nõ ficta.

7 Secũdum caput erat,quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim
quàm ad resipiscẽtiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicii cogitatione excitari o-
portet. Vbi autẽ hæc cogitatio penitus insederit,Deum aliquando tribunal cõscensurum
ad exigendam omnium dictorum factorúmque rationẽ : miserum hominem interquie-
scere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vi-
tæ institutum extimulet,quo se ad iudicium illud sistere securè queat.Quare Scriptura sæ-
pe,dum ad pœnitentiam cohortatur,iudicii mentionẽ iniicit, vt apud Ieremiam,Ne for- Iere.4.a.4
tè egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat , propter malitiam operum ve-
strorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantiæ quum Act.17.g.30
hactenus dissimularit Deus , nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam

agãt:eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate. & aliis compluribus
in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quo pecca-
tores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplũ habes Deu-
teronomii vicesimo nono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur,
2.Cor.7.c.10 ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiã au
tem secundum Deum appellat, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum,
ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur. nec mirũ, quia nisi acriter pun-
gamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò nõ sufficerent eius stupori & socor-
diæ pũctiones, nisi ferulas exerendo altius penetraret Deus. Accedit etiam cõtumacia, quã
velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatẽ, qua Deus vtitur minãdo, ingenii nostri
prauitas ab eo extorquet: quia dormiẽtes frustra blãdè alliceret. Testimonia nõ recito quæ
passim occurrũt. Alia etiã ratione timor Dei pœnitẽtiæ principiũ est: quia etsi omnib[9] vir-
tutũ numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultũ referatur, laudari quidẽ poterit à
mũdo: sed in cælo mera abominatio erit: quãdo præcipua iustitiæ pars est, suũ ius & hono-
rẽ Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositũ nõ est subiicere nos eius imperio.

8 Tertio loco explicandũ restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus par-
tibus constare: mortificatione scilicet carnis & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro
Psal.34.c.15 carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum dicunt, Desi-
Iesa.1.d.16 ne à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mũdi estote, auferte malum operum vestro-
rum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subue-
nite oppresso, &c. Quũ enim à malitia reuocãt, totius carnis interitum exigunt, quæ mali-
tia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo in-
genio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habe-
Rom.8.a.4 mus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus simultas sit aduersus Deum, pri
mus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renoua-
tionem designant à fructibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Si-
quidem non satis fuerit talibus officiis ritè defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ,
iudicii, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas sua sanctitate
animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queãt.
Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id
quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mũ
do & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari spiritu mẽtis nostræ. Nomẽ por-
rò ipsum mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc
colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gla-
dio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censea-
mur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius cõmuni-
Rom.6.a.6 camus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius
vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in
vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitẽtiam interpretor, re-
generationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem
fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum
2.Cor.3.d.18 ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem trãs
Ephes.4.f.23 formamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu
mentis vestræ, & induite nouũ hominẽ, qui secundũ Deũ creatus est in iustitia & sanctitate
Coloss.3.b.10 veritatis. Item alibi, Induentes nouũ hominẽ, qui renouatur ad agnitionẽ & imaginem e-
ius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instau
1.Cor.7.c.12 ramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino
quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno mo-
mento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus
abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibique in templa con
secrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceãt in pœ-
nitẽtia: sciãntque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri ra-
bulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cæ
2.Cor.4.a.4 lesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iu-
stitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærẽda sit ipsa integritas & per-
fectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem pro-
pius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniãt fideles, stadiũ pœ-

nitentiæ,in quo tota vita currant,illis Deus assignat.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filii Dei per regeneratione͂, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti,nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant:sed vt illis maneat perpetua certaminis materia,vnde exerceantur:neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicii scriptores inter se consentiunt,manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò scateãt cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatetur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem,vel ad auaritiam,vel ad ambitionem,vel ad alia vitia titillentur & incitentur.Neque opus est multum inuestigando laborare quid hîc veteres senserint:quãdo vnus Augustinus sufficere ad id potest,qui fideliter magnáque diligentia omniũ sententias collegit.Ex illo igitur sumant lectores.siquid de sensu antiquitatis habere certi volent.Porrò inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quum fideles concedat,quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis vt nõ possint non concupiscere,eum tamen morbum peccatum vocare non audet:sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit. hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas.nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur:imò ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat,asserimus esse peccatum.Docemus itaque in sanctis,donec mortali corpore exuantur,semper esse peccatũ:quia in eorũ carne residet illa concupiscẽdi prauitas quæ cum rectitudine pugnat.Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quũ dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriũtur cuncta peccata in carnalem concupiscentiã.Hoc quãtum ad sanctos pertinet,regnũ amittit in terra, perit in cælo.Quibus verbis fatetur,quatenus obnoxii sunt fideles concupiscẽtiis carnis,peccati esse reos.

Lib.ad Bonif. 4.Lib 1.& 2. cõtra Iulianũ

Sermone 6 de verbis Apost.

11 Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur,quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur,& in electis suis implet:ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victorésque fiant)sed regnare tantùm,non etiam habitare desinit.Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse,legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei,vt reliquiæ tamen supersint: non vt dominentur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humiliẽt.Et illas quidem fatemur non imputari,acsi non essent:sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberẽtur sancti, qui meritò aliàs peccatores & rei corã Deo forẽt.Neque verò hanc sententiã cõfirmare difficile nobis erit: quãdo extãt in eam rẽ clara Scripturæ testimonia.Quid enim apertius volumus quàm quod ad Ro.7. clamat Paulus? Primùm,illic eum in hominis regenerati persona loqui, cũ nos alibi ostendimus, tũ Augustinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent: quis tamẽ repugnantiã aduersus Legẽ Dei, malũ esse neget? quis impedimentũ iustitiæ neget esse peccatũ? quis denique non concedat culpã inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicãtur.Deinde habemus certam à Lege demõstrationem, qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest.Iubemur enim Deum diligere ex toto corde,ex tota anima,ex totis facultatibus.Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat,certum est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere,vel vllã omnino cogitationem animo admittere possunt,quæ eos ab amore Dei in vanitatẽ abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates,subitis motionibus affici,sensu apprehendere,mente concipere? Istæ igitur quũ vanis& prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt,annon ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata:illum verò concupiscẽdi morbum, quem fomitem appellant,esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatũ esse negẽt necesse est.

Eph.5.f.26.27

Rom.6.a.6

Rom.7.b.6

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus,nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis in genio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantùm insolentes effrænésque motus qui cum Dei ordinatione pugnãt.Iam verò quum ob naturæ prauitatẽ omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, s-

deo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantũ discedit Augusti-
Ad Bonifac. nus quantũ in speciem apparet. Dum inuidiã plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdũ abstinet: quũ tamen scribit, manẽte in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorrere.

13 Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Itẽ, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturæ perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quũ aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobediẽtia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hic sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & cõfirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 41, vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si car-
Rom. 6. b. 12 ne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis eius. Non ait, non sit: sed, nõ regnet. Quandiu viuis peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet.
Iacob. 1. b. 15 Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora cõcupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis peccati nomẽ tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere solicitos esse de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi palàm & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animũ induxerũt. Itáne delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitii tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, synceritatem & astutiam, veritatem & mendaciũ, æquitatem & rapinã, nihil iam intererit. Tolle (inquiũt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamẽ est philosophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritũ recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangeliũ exhibitũ prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille nõ est homicidii, scortationis, ebrietatis, superbiæ, contẽtionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitiæ, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænémque licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminat, modũ moderationémque seruare docet. Quid tamen diutius in refellẽda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis cõfictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & inquinamẽtis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactísque concupi-

ſcentiis,quibus iſti habenas laxare volunt. Deinde ſic nos eius ſanctificatione purgari, vt multis vitiis multáque infirmitate obſideamur quandiu incluſi ſumus mole corporis noſtri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione diſſiti, proficere ſemper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari neceſſe habeamus. Vnde etiam cõſequitur,excuſſa deſidia & ſecuritate, intentis animis vigilandum eſſe, ne carnis noſtræ inſidiis incauti circunueniamur. Niſi fortè confidimus nos maiores progreſſus feciſſe quàm Apoſtolum,qui tamẽ fatigabatur ab angelo Satanæ,quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & ſpiritus diuiſionem in ſua carne non fictè repræſentabat. 2.Cor 12.b.5 Rom.7.b.6

15 Quòd autem Apoſtolus in deſcriptione pœnitẽtiæ ſeptem eius vel cauſas, vel effectus, vel partes enumerat,id optima cauſa facit. ſunt autem ſtudium aut ſolicitudo,excuſatio, indignatio,timor,deſiderium,zelus,vindicta. Neque abſurdum videri debet,quòd ſtatuere non audeo cauſæne an effectus cenſeri debeant.vtrunque enim diſputari poteſt. Poſſunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. ſed quia omiſſis illis quæſtionibus, intelligere licet quid Paulus velit,ſimplici expoſitione cõtenti erimus. Dicit ergo ex triſtitia quæ ſecundum Deum eſt,excitari ſolicitudinem. Nam qui ſerio diſplicẽtiæ ſenſu tangitur quòd in Deum ſuum peccarit,ſimul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus ſe explicet,vt ab eius inſidiis melius ſibi caueat,ne à Spiritus ſancti gubernatione poſthac excidat, ne ſecuritate opprimatur. Proxima eſt excuſatio, quæ hoc loco non defenſionem ſignificat qua peccator ad effugiẽdum Dei iudicium,vel ſe deliquiſſe neget,vel culpam extenuet:ſed purgationem,quæ in deprecatione magis poſita ſit quàm cauſæ fiducia. Qualiter filii non reprobi dum errata ſua agnoſcunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atque vt ea locum habeat, quibus poſſunt modis teſtantur,ſe minimè abieciſſe eam quam parentibus debent reuerentiam: denique ſic excuſant, non vt ſe iuſtos eſſe ac innocentes probent,ſed tantùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator ſecum intus fremit, ſecum expoſtulat, ſibi iraſcitur, dum ſuã peruerſitatem ſuámque in Deum ingratitudinem recognoſcit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mẽtibus noſtris incutitur, quoties cogitamus & quid nos ſimus meriti,& quàm horribilis ſit iræ diuinæ ſeueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari neceſſe eſt,quæ tum ad humilitatem nos erudit,tum cautiores in poſterum reddit. Quòd ſi oritur ex timore ſolicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter ſe cohæreant. Deſiderium videtur mihi poſuiſſe pro ſedulitate in officio & obſequendi alacritate,ad quam maximè prouocare nos debet delictorum noſtrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quẽ cõtinuò ſubiungit. ardorẽ enim ſignificat quo accẽdimur vbi aculei illi nobis admouẽtur:Quid feci? Quò me præcipitauerã,niſi mihi Dei miſericordia ſubueniret? Poſtrema eſt vindicta. quo enim ſeueriores in nos ſumus, & acriore cẽſura quæſtionẽ habemus de peccatis noſtris,eo debemus ſperare magis propitium ac miſericordem Deum. Et certè fieri non poteſt quin anima diuini iudicii horrore perculſa,partes vltionis in exigenda de ſe pœna occupet. Sentiunt ſanè pii quales pœnæ ſint pudor,confuſio,gemitus,diſplicentia ſui,& reliqui affectus qui ex ſeria delictorũ recognitione naſcuntur. Meminerimus tamen modum eſſe tenẽdum,ne triſtitia nos abſorbeat:quia nihil magis procliue eſt trepidis cõſcientiis quàm in deſperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoſcunque videt metu Dei proſtratos, in profundum illum mœroris gurgitẽ magis ac magis demergit,ne vnquam aſſurgant. Nõ poteſt quidem nimius eſſe timor qui in humilitatem deſinit, neque diſcedit à ſpe veniæ. Semper tamen ex Apoſtoli præcepto cauendum,ne peccator, dum ſe ad diſplicentiam ſolicitat, nimia formidine oppreſſus deficiat:quia hoc modo refugitur Deus,qui per pœnitentiam nos ad ſe vocat. Qua de re vtilis etiam eſt admonitio Bernardi, Neceſſarius dolor pro peccatis ſi non ſit cõtinuus. Suadeo reflectere pedem interdum à moleſta & anxia recordatione viarum veſtrarũ,& euadere ad planitiem ſerenæ memoriæ beneficiorum Dei. Miſceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem dare queat: cum immiſto dulcore tẽperata bibetur:& ſi de vobis in humilitate ſentitis,ſentite & de Domino in bonitate. 2.Cor.7.c.11 Hebr.12.a.3 Ser.11.in Cãt.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint,intelligi poteſt:nempe officia pietatis erga Deũ, charitatis erga homines,adhæc in tota vita ſanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quiſque ſtudio vitam ſuam exigit ad normã Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta,nunc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat:quanquã aliis locis poſtquam immunditiem damnauit in ipſo fonte cordis,deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſincerã reſipiſcentiam commendant. Cuius rei tabulã in deſcriptione vitæ Chriſtianæ mox ſub-

iiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannāt eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, ostendúntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent nō esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipi-
Ioel.2.c.13 mus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda vestra, & nō ve-
Iacob.4.b.8 stimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamē & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliādos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè ve-
2.Cor.7.c.11 rò ad resipiscentiæ testificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorē & quemlibet apparatum, omnibus deliciis se abdicare. Deinde is qui sentit quātum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitatē gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autē vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabūt lectores si dixero quod sentio. plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac siquis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modum excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequebantur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed, quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerē cum alibi frequenter, tum præser-
Ioel.2.c.12 tim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam resipiscentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, déque scissione non vestimentorū sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circunstantiam. Quoniam grauissimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantùm resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatē miserabili habitu deprecari oportebat. Quanquā autem cinis & saccus illis fortè tēporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunii valde opportunum fore inter nos vsum constat quoties cladem aliquam aut calamitatē nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum mœstitiam, cohortatur, de quorum flagitiis constitutā quæstionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est præcipuum maiore & intentiore cura & opera semper vrgeant, scindenda scilicet esse corda, nō vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitētiæ cohærere ieiunium, sed calamitosis tēporibus peculiariter destinari. vnde & cum lu-
Matth.9.b.15 ctu cōiungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati mœrore conficerentur. de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunii species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur. Hoc tamē adhuc inseram, quum ad hanc externam professionem transfertur nomen pœnitentiæ, impropriè à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ cōfessio, cum pœnæ & reatus
Matth.11.c.21 deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displi-
Luc.10.c.13 centiam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem confessionis species publica est, qua nos damnantes coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei.
1.Cor.11.g.31 Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicaremus nosipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm cōscios & testes nostræ resipiscentiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœni

tentiæ quæ omitti non poteſt. Nihil enim minus cōſentaneum quàm vt peccata ignoſcat Deus, in quibus nobis ipſi blādimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocriſin. Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri cōuenit: verùm grauiores lapſus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ vidētur pridem ſepulta: quod exemplo ſuo nobis præſcribit Dauid. Tactus enim recentis flagitii pudore, ſeipſum examinat vſque ad matris vterum, & agnoſcit iam tunc fuiſſe corruptum & infectum carnis Pſal.51.b.7
labe. neque id vt culpam ſuam extenuet: ſicuti multi in turba ſe occultāt, & alios ſecum inuoluēdo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deſierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen ſuſcipit, vt adoleſcentiæ ſuæ peccatis miſericordiam Dei imploret. Et Pſal.25.b.7
certè tunc demum ſoporē nobis eſſe excuſſum probabimus ſi gemēdo ſub onere, maláque noſtra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea eſt, pœnitentiam, cui aſſiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia ſe proiecerant ad peccādum, vel quadam defectionis ſpecie excuſſerāt iugū Dei. Nam Scriptura ſæpe dum hortatur ad pœnitentiā, quaſi trāſitū & reſurrectionē à morte in vitam ſignificat: & dum refert populū egiſſe pœnitentiā, ab idololatria aliiſque craſſis ſceleribus conuerſum fuiſſe intelligit. Qua ratione Paulus luctū peccatori- 2.Cor.12.g.21
bus denuntiat, qui pœnitentiam non egerūt ſuper laſciuiis ſcortatione & impudicitia. hoc diſcrimen diligenter obſeruandum eſt, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis ſupina obrepat ſecuritas, quaſi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curā remittere non permittūt quæ nos ſemper titillāt prauæ cupiditates, & quæ ſubinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibuſdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

19 Porrò ſi verum eſt quod clariſſimè conſtat, totam Euangelii ſummam duobus iſtis capitibus contineri, pœnitētia, & peccatorum remiſſione: annon videmus, Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quo eos ſimul Spiritus ſui ſanctificatione, in veram iuſtitiam inſtauret? Iohannes angelus ante faciē Chriſti miſſus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœ- Matth.11.b.10
nitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitādo, mo- Matth.3.a.2.
nebat vt ſe peccatores agnoſcerēt, ſuáque omnia coram Domino damnata, quo carnis ſuæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regeneratione totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiādo, ad fidem vocabat. ſiquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo eſſe, remiſſionem peccatorum, ſalutem, vitam, & quicquid omnino in Chriſto aſſequimur, ſignificabat. quare apud alios Euangeliſtas legitur, Venit Iohannes prædicans baptiſmum Marc.1.a.4.
pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum. Quod quid aliud eſt, quàm vt peccatorum mole Luc 3.a.3.
preſſi & fatigati, ad Dominum ſe conuerterent, ac de remiſſione & ſalute ſpem conciperēt? Sic & Chriſtus ſuas conciones auſpicatus eſt, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam Marc 1.b.15.
agite, & credite Euangelio. Primùm declarat, theſauros miſericordiæ Dei in ſe apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum poſtremò fiduciam erga Dei promiſſiones. Itaque quum totam Euangelii ſummam breuiter complecti voluit, dixit ſe oportuiſſe pati, reſurgere à Luc.24.d.26,
mortuis, prædicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum. Id & Apo- & g.46.
ſtoli poſt eius reſurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Iſ- Act.5.f.31.
raeli, & remiſſionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Chriſti, quum per Euangelii doctrinam audiunt homines ſuas omnes cogitationes, ſuos affectus, ſua ſtudia corrupta & vitioſa eſſe: propterea neceſſe eſſe vt renaſcantur, ſi volunt ingredi in regnum Dei. Remiſſio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Chriſtum ſibi factum eſ- Rom.1.d.30.
ſe redemptionem, iuſtitiam, ſalutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conſpectu iuſti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonſtratum eſt) quia tamen proprium fidei obiectum eſt Dei bonitas qua peccata remittuntnr, eam à pœnitentia diligenter diſtingui operæpretium fuit.

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt, primum nobis ad Chriſti cognitionem ingreſſum aperit, qui nullis ſe exhibet niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui Ieſa.61.a.1.
gemunt, laborant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcūt: ita in pœniten- Matth.11.a.5.
tiam ipſam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum proſequi nos oportet, ſi in Luc 4.c.18.
Chriſto conſiſtere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, ſed ad pœnitētiam. Miſ- Matth.9.b.13.
ſus eſt ad benedicendum indignis: ſed quo ſe conuertat vnuſquiſque à nequitia ſua. Plena Act.3.d.26, &
eſt Scriptura eiuſmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remiſſionē offert Deus, reſipiſcen- 5.f.31.
tiam viciſſim ſtipulari ferè ſolet: innuens ſuam miſericordiam, reſipiſcēdi cauſam homi-

Iesa.56.a.1. nibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Ibidē,59.d.20. Veniet Sioni redēptor,& iis qui in Iacob resipiscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum Ibidē,55.b.6. dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum,& ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Act.2.f.38. Conuertimini,& resipiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendæ veniæ fundamentum sit nostra resipiscentia: quin potius (quia in hunc finem hominū misereri statuit Dominus vt resipiscant) quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitiis luctandum est, adeóque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificādæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimū displicere didicit: nō vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sentētia, vt erat simplicissima omniū, ita mihi cū Scripturæ veritate optimè consentire visa est.

Id cum alibi tum in Phædone multis disputat.

21 Porrò singulare esse Dei donum Pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miraAct.11.c.18 tur Ecclesia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum pa2.Tim.2.d.25.26. tientem & māsuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitētiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium cōuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio marte induere præstāEphes.2.b.10. tiorem naturā. Itaque toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentum creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitētia propriè sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Iesaia, Iesa.59.d.20. venit Sioni redēptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmū, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles aIesa.63.d.17. pud Iesaiam, dum querūtur & deplorant à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signū Heb.6.b.6. ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationē asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiā: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signū ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat volūtariis apostatis, Ibidē,10.e.29. qui dum à fide Euangelii deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac cōculcant Christi sanguinem: imò quantū in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum nō Ibidē,6.a.4. sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui cōtemptum vlcisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cæleste, participes facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi, si prolabātur, rursum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio expoIbidē,10.e.26. nentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædā expectatio iudicii, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc suppositititiam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cū iis qui eam amplexantur, facile est ostendere quàm nihil illæ sententiæ ipsorū suffragētur errori. Primùm necesse est, Apostolū cum magistro suo cōsentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præter quam vni, quod ex desperato furore profectum neque infirmitati ascribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum.

22 Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quòd Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, Non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, nõ committitur nisi ad mortem vsque perseueret. Quòd alii dicunt, in Spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimoniis comprobata fuerit, facilè per seipsam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringũtur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantùm vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbũ in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritũ, ponit Spiritũ blasphemiæ. Quomodo in Filiũ quis probrum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelii doctrinam pessimè execrantur: quamsi Euangelii esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamẽ contendebant. Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebãt. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem vt disiicerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera prosilit. Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum merito indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorãtia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur, non esse veniæ locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Matth.12.c.31 marc.3.d.29 luc.12.b.10.

Act.6.c.10

Matt.9.d.34. & 12 b.24

1.Tim.1.c.13

23 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohãnes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionẽ Christianam se repetere posse imaginabantur, etsi semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans, dicit quod verissimum est, non patère iis reditum ad Christi communionem qui eam scientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinã ex professo reiiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam Prolabi Nouatiani interpretantur, siquis Lege Domini, non furandum nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione non abstineat. At contrà subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant cõtraria omnia iis quæ prius dicta fuerant: vt hic non particulare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimatur. Quum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postquam semel illuminati fuerunt, gustauerũt donum cæleste, participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt etiam bonũ Dei verbum, virtutésque venturi seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cælestis gustum respuerint, à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbũ Dei & seculi venturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hostiam iis qui volentes, post acceptã veritatis notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuã hostiam, ad expiandas sanctorũ iniquitates: (quod tota fere epistola disertè clamat, inter explicandum Christi sacerdotiũ) sed nullã aliam restare dicit vbi ab ea discessum est. Disceditur autẽ, abnegata ex professo Euangelii veritate.

1.Iohan.2.c.19

Heb.6.a.4

Hebr.10.c.26

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibusdam, à remissione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini misericordiam confugiant, id facilè diluitur. Non enim denegari veniam dicit si ad Dominum se cõuerterint: sed omnino negat posse ad pœnitentiam surgere: quòd scilicet æterna cæcitate, ob suam ingratitu-

dine iusto Dei iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau huc post ca accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa Prophetæ comminatio, Quũ clamauerint, nõ exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis constricti coguntur respicere quod antea securè negligebãt, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autẽ nõ tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemũt. Itaque nihil aliud significat Propheta per clamorem, Apostolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vrit & discruciat. Hoc diligenter notare operæpretiũ est: quia secum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitium fore simulac conuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animum hominis in melius mutari nonnisi præueniente illius gratia certum est. De inuocatione etiam nunquam fallet promissio. sed conuersio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentũ quo distrahuntur reprobi, quũ Deum sibi quærendũ esse vident vt inueniant malis suis remediũ, & tamẽ eius accessum refugiũt.

Zach. 7. d. 13

Ezech. 18. c. 20. 21

25 Quæritur tamen, quum neget Apostolus ficta pœnitẽtia placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indictã auerterit: quem tamen nõnisi subito pauore fuisse consternatũ ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem saccum, aspersus est cinere, iacuit humi, & (quemadmodũ testimonium illi redditur) humiliatus est coram Deo: sed parum fuit vestes scindere, quũ maneret cor obstipũ & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clemẽtiam flectatur. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tẽpus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vtilitatem cõsequutus est nisi vt eã viuus in terra nõ sentiret? Ergo Dei maledictio, quanuis recõdita, fixã habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau. etsi enim repulsam passus est, temporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonnisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplũ aliorum referri debere, quo alacrius ad sinceram pœnitentiam adiicere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo conuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudiciũ præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hũc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quãuis simulati essent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen, pœnas ad tẽpus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seuerius interdum cõtra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandã veniam propẽsionis, ex quibus pii animẽtur ad vitæ correctionẽ, & grauius damnetur eorũ superbia qui proteruè aduersus stimulũ calcitrant.

1. Reg. g. 28. 29

Genes. 27. f. 18. 19

Psal. 78. d. 36. 37

Quàm procul absit ab Euãgelii puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophistæ in suis scholis, vbi de confessione & satisfactione agitur. CAP. IIII.

NVNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit facilis exitus si te paulùm in eorum fæces immerseris. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicteria, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quòd pœnitere sit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem dicebãtur vt pœnitentiam describerẽt, sed tantùm vt suos hortarẽtur ne in eadem delicta rursum inciderent à quibus extracti e-

Pri. est Greg. & refer. lib. 4. Sent. Dist. 14. cap. 1.
Sec. Ambr. refert illic, & in Decr. Dist. 3. de pœnitẽt. c. Pœni priore.
Tert. August. refert. ea dist. c. Pœni. post.
Quart. Amb. refert. dist. 1. de pœn. c. Vera pœnit.

erant.Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet,alia quoque nòn minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens,donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quod doctrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquãto deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi,vt nihil aliud ex immẽsis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domãdæ carni, partim castigandis puniendisque vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ verã vitæ correctionem secum trahit,mirum silẽtium. De contritione quidẽ & attritione multus apud eos sermo:multis scrupulis animas torquent: & plurimum molestiæ & anxietatis ingerunt:sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argutè definitam,in contritionem cordis,confessionem oris,satisfactionem operis partiuntur,nihilo magis dialecticè quàm definierũt: etsi videri volunt totam ætatem in syllogismis contexendis detriuisse. Verùm siquis à definitione ratiocinetur(quod genus argumentãdi apud dialecticos valet) posse aliquem anteacta peccata deflere,& flenda non committere:posse præterita mala plangere,& plangenda non cõmittere:posse punire,quod doleret commisisse,&c.quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur?Si enim ille verè pœnitens non confitetur,pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitẽtiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectio ne intelligi quam suis definitionibus non comprehẽdunt,non est vnde accuser:sibi ipsi imputent,qui non purius ac dilucidius definiunt.Ego certè pro mea crassitie, quũ de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionẽ omnia refero,quæ est totius disputationis cardo ac fundamẽtũ. Sed sit illa magistralis licentia.iam partes ipsas ordine perlustremus. Quòd neglectim quasi friuola trãsilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditãt,non facio inscitia:(neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcũque argutè & subtiliter ipsi existimãt à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire,ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est.qualis illa est, An vnius peccati pœnitentia Deo placeat,vbi in aliis durat obstinatio.Item,an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt nonnisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam.Similiter crasso errore valde se torquẽt in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium.in quo ostendunt se nunquã à bruto stupore euigilasse, vt millesimam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

Lib.4 Sent.16 c.1.de pœnit. dist.1.c. Perfecta pœnit.

2 Velim autem animaduertant lectores,non hìc de asini vmbra rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari:nempe de peccatorum remissione.Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Siquid autem in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè,nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio.Hæc notitia nisi perspicua certáque constat,nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem,nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia:sed assiduè trepidat,fluctuatur, æstuat,cruciatur, diuexatur,horret, odit,ac fugit conspectum Dei. Quòd si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius nec deploratius.Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt,eámque debitam exigunt,hoc est iustam & plenam:sed interim non constituũt quãdo securus aliquis esse possit,se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulò &acriter instãdum esse fateor,vt quisque amarè deflendo sua peccata,se ad eorum displicentiam & odium magis acuat.Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem. sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hìc verò miseræ conscientiæ miris modis torquentur,& exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident,nec assequuntur debiti mensuram,vt secum decernere possint,se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam,omnes se vires contulisse ad lugenda peccata?Vbi ergo diu secum luctatæ,& longis certaminibus exercitæ conscientiæ,portum tãdem in quo resideãt non inueniunt:vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent,& lachrymas exprimunt,quibus suam contritionem perficiant.

3 Quòd si me calumniari aiunt:prodeant sanè,& vnum aliquem ostendant qui huiusmo-

di contritionis doctrina vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiā implorare syncerè possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorū. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstanda sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem neque in suas lachrymas intueri, sed vtrunque oculum in solam Domini misericordiam

Matt.11.d.28. Iesa.61.a.1 luc.4.c.18.

defigere. Tantùm admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quādo missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ac educendos vinctos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisæi, qui sua iustitia saturi, paupertatem suam non agnoscunt: & contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec cōtriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò interest doceásne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quo per miseriæ suæ agnitionem, suum æstum, lassitudinem, captiuitatem illi ostēdas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

4 De cōfessione semper ingens fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudētia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt, confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. vtrique tamē formā à iure ciuili datā. Sed videamus quibus argumentis confessionē hanc vel formatā vel informē Dei esse mandatū probant. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionē? quis vnquā fando audiuit, audiendis cōfessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Cōfugiunt ergo ad allegorias: Sancitū erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernerēt inter leprā & lepram: peccatū, spiritualis est lepra: de hac pronūtiare, Sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionē lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum trāslata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnū ius omne & honor sacerdotii translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facilè id feremus. Adhæc importuna est ipsorū allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nūc curatos pronūtiant. Nónne velint, nolint, cogūtur fieri testes miraculorū Christi? Explorandū illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autē adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimoniū. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præsides ducemini, in testimoniū ipsis. Id est, quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronūtiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquā professis Euangelii hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

Gen.3.b.9.12. Matth.8.a.4 luc.5.c.14, & 17.c.14. Deut.17.b.8. 9 Heb.7.b.11. Matth.24.b.14. Matth.10.b.18. Homil.12. de muliere Chananæa

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quasi multū va-

leant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Hoc primùm mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, éstque multò verisimilius dixisse Iudæis astātibus: quo citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidē interpretor, Dominum, quo omnem sinistram suspicionē Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictū discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterūt, si dicamus hoc symbolo Deū voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent? Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimiùm rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

Iohā. 11. f. 44

Serm. contra Iudæos, Gentiles & hæret.

6 Iam propius manus conferunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant, Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirū si cōfitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores cōfessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscunt? Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alii aliis confiteamur. Verùm si animaduerterent quod proximè sequitur intelligerēt, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλοις, inquit; mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt, reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignātur nos quoque cōfitendi munus ad eos solos ablegamus. Facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentē accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinū deponamus, mutuū consiliū, mutuā cōpassionē, mutuā inter nos cōsolationē accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò cōscii, pro illis ad Dominū oremus. Quid ergo cōtra nos Iacobū citant, qui tātopere confessionē misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autē Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suā prius confessus. Quin potius anathema esse pronūtiamus, quicūque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorē confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

Matth. 3. b. 6.
Iacob. 5. d. 16

Galat. 3. d. 22
Rom. 3. b. 9, & c. 19.

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem, de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facile euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentii tertii tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilii decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quæ vetustissimis conciliis ascribūnt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulsitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitii Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorē esse quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxisse annos mil-

Fuit ille Papa 183

le & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licētiæ sibi iam sumpsissent laruæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tum apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disciplinā, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim verò Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omniū Ecclesiarum institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatū fuisse dicit qui huic muneri præesset. Quo abunde confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis mentiuntur. siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnius partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est quē hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Constantinopoli fuisse, donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehēsa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesiæ Episcopus, confitēdi ritum abrogauit. Hìc, hìc aures asini isti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confessio, quî ausus esset Nectarius eam refigere ac cōuellere? Nectarium sanctum Dei hominē, omnibus veterum suffragiis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modò dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (si verum dicunt) legem, & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

Tripart. hist. lib. 9

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur, Cōstantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ præsul, vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super stratum confitere, vt ibi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te cōfitentem videat. Item, Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, nō hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstātissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil opprobret, sed humanissimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conseruo est confitendum, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curā gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemúsne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quū hæc & similia scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringūtur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

Homil. 2. in Psal. 50.
Serm. de Pœniten. & confess.
Homil. 5. de incōprehen. Dei natura, contra Anomœos.
Homil. 4. de Lazaro.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus cōfessionis verbo Dei nobis traditū sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, nō quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea dūtaxat quibus summā arcanæ suæ confessionis cōplectuntur. Hìc cōmemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum cōfiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatum est: nisi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrānicum suum edictum trāsferunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Vt confessionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Psalmi, In voce exultationis & confessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pii lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coniectos, quo magis detestabilis esset eorum audacia. Quòd si nobis in simplici Scripturæ doctrina acquiescere libet, periculū nō erit nequis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præscribitur cōfitendi ratio, nēpe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinendæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacē petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationū omnium cōscius: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui pec-

Psal. 42. a. 5.

catores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum Psal.51.b.5.
tibi feci, & iniustitiā meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiā meam
Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio,
Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccaui- Psal.51.a.1.
mus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à māda- Dan.9.a.5.
tis tuis. Et aliæ quæ passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen fere imple-
ret. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis 1.Iohan.1.d.9
peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est, si afflicto & humiliato corde coram
ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnātes, bonitate eius & mi-
sericordia absolui petamus.

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè &
linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam
prædicare: neque tantùm vt vni & semel & in aurem cordis secretum insusurret: sed sæ-
pius, sed palàm, sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificen-
tiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum Dauid à Nathan argueretur, cōscien-
tiæ aculeo punctus, peccatum & corā Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui inquit, 2.Sam.12.c.13
Domino. hoc est, Iam nihil excuso, non tergiuersor quominus peccatorem me omnes iu-
dicent, & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo
illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id
vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit Dominus olim Leuit.16.e.21
in populo Israelitico, vt præeunte verba Sacerdote, populus suas iniquitates palàm in tē-
plo confiteretur. Siquidē hoc adminiculū illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquis-
que melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquum est vt miseriæ nostræ con-
fessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos & corā toto mundo illustremus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordinē
singulari modo vsurpari, siquando populum communi aliquo delicto obstringi contige-
rit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus v-
niuersus auspiciis ductúque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exiliū illud diu- Nehem.1.c.7
turnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis
fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos
peragerent. Neque refert si in vna cōgregatione pauci aliqui interdum sint insontes. quā-
do enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, nō debent sanitatem iactare. Imò
fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineāt. Ergo quoties
vel peste vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officii nostri est,
ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia de-
pendent, minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini com-
mendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni
sacro conuentu sistamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium a-
ctionis nostræ, quàm indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet preca-
tione. quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. Fateor. At si consideres
quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore
institutum, si solenni aliquo confitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exercea-
tur. Tametsi enim ceremonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia e-
rat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in
Ecclesiis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister for-
mulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit,
& veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quàm om-
nibus publicè aperitur ad precandum ianua.

12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra cau-
sa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata confiteamur. sentit enim vt nostras Iacob.5.d.16.
infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuuemus. Alte-
ram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconcilian-
dum, siqua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus ne-
minem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit de-
lectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen
pastores præ aliis vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi e-
runt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerii vocatione nobis à Domi-
no designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum con-
solationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutuæ admonitionis

& correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui. adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officii sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & afflictatur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certū præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessioné liberá esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantùm commendetur qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtūtur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidé abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

Matth.16.c.19. Matth.18.c.18 Iohan.3.e.23.

13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priúsque reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim sarcienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnius hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quãto maior est ratio vt qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communioné, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruituté redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacrã Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locū ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

Matth.5.d.23. 2.Cor.2.b.6.

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto cõmune offendiculum peperit, pœnitétiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque cõscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille qué dixi, minimè spernédus est, quo libentius cõfiteamur peccata nostra. Quū enim tota Ecclesia velut corã Dei tribunali adstat, reã se confitetur, vnum refugiū habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatiū est habere illic præsenté Christi legatum, recõciliationis mandato præditū, à quo denuntiari sibi absolutioné audiat. Hîc vtilitas clauium meritò commédatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis ignosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nōdum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelii vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi pecata tua, confide: animum confirmet ad securitatem, illáque qua prius æstuabat trepidatione liberetur. At

Matth.18.c.19 Iohan.20.c.23 Matth.9.a.2.

verò quum de clauibus agitur, ſemper cauendum eſt ne facultatem aliquam ſomniemus ab Euágelii prædicatione ſeparatá. Alio iterúloco plenius hæc res explicáda erit, vbi de Eccleſiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum eſſe quicquid iuris ad ligandum vel ſoluédum Chriſtus Eccleſiæ ſuæ cótulit. Hoc tamen in miniſterio clauium maximè verum eſt, cuius tota vis in eo poſita eſt vt Euangelii gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obſignetur: quod fieri, niſi ſola prædicatione, nequit.

15 Quid Romanenſes theologi? Statuunt vt omnes vtriuſque ſexus, ſtatim atque ad diſcretionis annos peruenerint, ſemel ad minimum quotannis confiteantur omnia ſua peccata proprio ſacerdoti: nec peccatum dimitti niſi cófitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum niſi oblata facultate perſolutú fuerit, iam nullum patere paradiſi ingreſſum. Sacerdotem verò poteſtaté habere clauium, quibus peccatorem ſoluat ac liget. quia non ſit irritum Chriſti verbum, Quodcúque ligaueritis, &c. De hac verò poteſtate pugnaciter inter ſe belligerantur. Alii dicunt, vnicam eſſe clauem in eſſentia, ſcilicet poteſtatem ligandi & ſoluendi: ſcientiá ad bonum quidem vſum requiri, ſed tantùm inſtar acceſſorii eſſe, non eſſentialiter cohærere. Alii, quia videbant hanc nimium effrænatam licentiam, duas claues recenſuerunt, diſcretionem & poteſtatem. Alii rurſum, quum tali moderatione cohiberi ſacerdotum improbitaté viderent, alias claues excuderunt, authoritaté diſcernendi, qua in definiendo vterentur: & poteſtatem, quam executione ſuæ ſententiæ exercerent: ſcientiam accedere velut conſiliarium. Iſtud autem ligare & ſoluere non audent interpretari ſimpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego ſum, & non alius præter me. ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas Iſrael. Sed dicunt Sacerdotis eſſe pronútiare qui ligati ſint aut ſoluti, & declarare quorum remiſſa aut retenta ſint peccata: declarare autem, vel per confeſſionem, quum abſoluit & peccata retinet: vel per ſententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramétorum communionem. Demum quum intelligunt nondum ſe hoc nodo explicari, quin ſemper obiici poſſit, indignos ſæpe ligari & ſolui à ſuis Sacerdotibus, qui propterea nó ligentur aut ſoluantur in cælo: quod vltimum refugium eſt, reſpondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam eſſe: quòd Chriſtus promiſerit, apud tribunal ſuum approbatum iri ſacerdotis ſententiá, quæ iuſtè prolata fuerit, ſecúdum quod merita ligati aut ſoluti poſtulabant. Porrò has claues omnibus ſacerdotibus à Chriſto datas eſſe, quæ illis ab Epiſcopis in promotione conferuntur: ſed liberú vſum penes eos duntaxat eſſe qui muneribus Eccleſiaſticis fungútur: apud excommunicatos & ſuſpenſos manere quidem ipſas claues, ſed rubiginoſas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modeſti ac ſobrii iure videri poſſint præ aliis, qui ſub noua incude nouas claues fabricati ſunt quibus theſaurum Eccleſiæ obſerari tradunt: quas poſtea ſuo loco excutiemus.

C. Omnis vtriuſque ſexus. De ſumma trinitate & fide catho. decretum eſt Innocetii in concilio Lateranen. Refertur lib. 4. Sentent. diſt. 14. cap. 2. Lib. 4. Sent. diſt. 18. cap. 2.
Matt. 18. c. 19
Ieſa. 43. b. 11, & d. 25

16 Ad ſingula paucis reſpondebo. Taceo autem ad præſens quo iure quáue iniuria fidelium animas ſuis legibus obſtringant: quando id ſuo loco diſpicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatú dimitti negant niſi ſub conditione, ſi votum confitendi firmiter cóceptum fuerit: quòd nullum ſupereſſe ingreſſum Paradiſi garriunt, ſi facultas confitendi neglecta fuerit: iſtud verò nullo modo ferendum eſt. Omniáne peccata enumeráda ſunt? At Dauid, qui ſecum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confeſſionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ tranſierunt ſuper caput meum, & ſicut onus graue, grauatæ ſunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta eſſet peccatorum noſtrorum abyſſus, quàm multæ ſcelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recéſendum catalogum ſe conferebat: ſed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus ſum, ſepultus ſum & ſuffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immerſum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis ſuorum peccatorum núc ſupputationem cogitet, vbi Dauidem videt ſuorum numerum inire non poſſe?

Pſal. 19. d. 13
Pſal. 38. a. 5

17 Hac carnificina pluſquam crudeliter diuexatæ ſunt eorum animæ qui aliquo Dei ſenſu afficiebantur. Principiò ſeſe vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramuſculos, in frondes, iuxta iſtorum formulas diſſecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circunſtantias. atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progreſſi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla ſtatio. quo plura tranſmiſerant, maior ſemper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles aſſurgebant: nec ſpes vlla, vel ſaltem poſt longas ambages, euadendi apparebat. Hærebant

itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursum curæ obstrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miseras animas: Non satis temporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligétiam præterii, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuamenta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Vrget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Cófitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hîc cogitent lectores quàm possibile sit ad rationé vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad vesperam excutienda sunt vnius tantùm diei delicta, memoriã confundi: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obrui vidét, addunt etiam illud Iohannis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro, itáque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat. 1.Iohã.3.d.20

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum téperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decúberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicã in summa qualis lex illa fuerit. Primùm simpliciter est impossibilis. itaque nonnisi perdere, damnare, cófundere, in ruinam & desperationé coniicere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorũ suorum sensu abductos, hypocritas facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorũ enumeratione toti occupãtur, interim obliuiscũtur latentem illam vitiorũ lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus compositam Publicani confessionem, Domine, propitius esto mihi peccatori. Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitúdinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordiæ tuæ hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquies, ergóne confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnoscamus: quanta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quámque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis saucii simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator corã Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorũ suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adeò exclamet cũ Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmãt non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter cócepto, & clausam esse paradisi portã ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorũ remissio quàm semper fuit. Quotquot remissioné peccatorũ à Christo obtinuisse legũtur, non legũtur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè cófiteri poterãt, vbi nec sacrificuli confessionarii erãt, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disceptemus, verbum Dei apertum est, quòd æternũ manet, Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, acsi quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porrò hoc ius Apostolis fuisse incognitũ tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluatúrne peccator, ad sacerdoté perti-

Luc.18.c.13 Psal.19.d.13 Ezech.18.e.21

net,sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquã scire potest qui audit, sitne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicãdus est restricta. Adde quòd tota soluẽdi ratio ex fide & pœnitẽtia constat: quæ duæ res cognitionẽ hominis fugiũt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligãdi & soluendi certitudinẽ non subiici terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi cõditionaliter absoluere: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniã, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionem, rem adeò pestilentem tótque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatã è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegiis, erroribus causam dedit: quis non protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut ementitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prærogatiua commendant, erubescentiam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecũdia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal cæleste, ad Dei, inquam, cognitionẽ vocamus. Egregiè verò profectum est si vnius hominis pudore peccare desinimus, Deum nõ erubescimus habere malæ conscientiæ nostræ testem. Quanquã id quoque ipsum falsissimũ est. nulla enim re fieri maiorẽ peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquũ anni tempus de confessione securi, nũquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accumulant: donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videtur, iudiciúmque à Deo trãstulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionẽ induxisse, vbi conscium sacerdotem fecerunt. Porrò quis confessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti similis venit? nisi fortè ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorũ suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectãt. Non multas chartas inficiam referendis prodigiosis abominationibus, quibus scatet auricularis confessio. Tantùm dico, si non inconsultè fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel potius à suorũ memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulteriis, incestis, lenociniis, quid facto opus sit admonemur.

20 Quod huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui proram (vt aiunt) & puppim confessionarii locant, videndũ quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datæ sunt claues? ergo sine causa dictum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis? Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darẽtur claues: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postulatis ansam præcĩdam, sacrificulos non esse Apostolorum vicarios nec successores? Verùm istud quoque alibi tractandum erit. nunc, vnde se munire maximè volũt, arietem erigunt quo molitiones omnes suæ deiiciantur. Christus enim non antè Apostolis ligandi & soluendi potestatẽ fecit quàm eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis cõpetere clauium potestatem, qui non prius acceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præeunte docentéque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant. nisi fortè Spiritum sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non credetur. Atque hac quidẽ machina in vniuersum subuertũtur, vt cuiuscunque ostii clauem se habere iactent, semper interrogandi sint habeántne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, rursum interpellandi sunt an errare possit Spiritus sanctus. Istud disertè profari nõ audebunt, tametsi obliquè sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluũt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ solui iusserat. Matt.18.c.18

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vident, quòd dignos & indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vsum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispẽsatoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cælis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligant & soluunt qui sunt hac potestate præditi. Nec est quòd tergiuersentur, Christi dictum limitari secun

dum eius merita qui ligatur aut soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euāgelii nuntii & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntii Euangelii possunt omnibus remissionē peccatorum in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia pronuntiat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: talésque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes consolatur. Sed quæ erit isthæc potestas, nescire quid ligandum sit aut soluendum? ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se absoluere authoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quò nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullū esse, aut tam incertū esse vt pro nullo habendus sit. Quū enim fateantur bonā esse sacerdotum partē qui nō rite vtantur clauibus, potestatē verò sine legitimo vsu inefficacē: quis mihi fidem faciet, eum à quo soluor bonū esse clauiū dispensatorē? quòd si malus est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationē? Quid in te ligandū sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) sed Turca, aut Diabolus. Id enim est dicere, Verbū Dei non habeo, certam soluendi regulā: sed authoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quū diffinierūt, claues esse authoritatē discernendi, & executionis potestatē: scientiā accedere consiliariū, & instar cōsiliarii ad bonum vsum esse. Nēpe libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

1.Cor.6.b.9

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minus perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullū peccatoribus aut frigidum solatium fore quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorū absolutione certus non est: in promptu est solutio. Dicunt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia vbi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ inscitia & ruditas sacerdotū est) maior pars ad hoc munus exercendū nihilo aptior est quàm sutor ad agros colēdos: alii ferè omnes sibi meritò suspecti esse debēt. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolutione papali, quòd eā fundatā esse volūt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quæsitis & compertis iudicet. Iā siquis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator, peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationē audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm pernitiosa anxietas conscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recūbit in sacerdotis discretionē, vt loquūtur, nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò syncerè in Christi sacrificio expiationem quærat, & acquiescat oblatæ sibi gratiæ. Ita errare non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absolutionē amplecti potest, vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundum generalē illam magistri ipsius regulam, quæ impiè spreta in papatu fuit, Secundū fidem tuam fiat tibi.

Matth.9.d.29

23 Quàm insulsè misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura, promisi me alibi dicturū: & locus erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint tamē lectores præposterè ad auricularem & secretam confessionem torqueri quæ partim de Euangelii prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciunt, ius soluendi datum esse Apostolis, quod sacerdotes exerceant, peccata sibi agnita remittēdo, falsum & friuolū principiū sumi palàm est: quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Euangelii promissione sumptū. altera autē quæ ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autem hinc inde testimonia corradunt quibus probēt non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorū diligentia. Nam siquando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerēt apud suum pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsu non fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulteri-

nis fuisse addicti, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitētia tactus est, quamuis nondum confessus fuerit: ideóque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo declarandi crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogātes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulo pòst moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis. in quo suis sacrificis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet acsi sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunitium subsellium prostratus iacuerit, illicque sit mulctatus.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ authorem, eorū vanitatem coargui: sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum vero palàm sit legem esse ab hominibus impositā, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria latā, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegiū esse minimè tolerabile. quia nihil Deo magis propriū, quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam quæ vel in desperationem præcipitat miseras animas, vbicūque viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciat Deo. Esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominū propitiandū, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam. quamuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamē retinere disciplina iustitiæ. hanc esse pœnā quæ satisfactionibus redimēda sit. In hāc tamē summā recidunt omnia, nos quidē à Dei clementia delictorū veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorū noxa cōpensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitā peccatorū remissionē, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltrò sua beneficētia nomen expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prosternūtur: Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: ánnon apertè denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius sit accipiēda peccatorum remissio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docēt? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætendere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asserēs, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationémque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

Lib.4.Sent. Dist.10.c.4.e nō sufficit.de pont. c.med. eadem disti. C. nullus.eadem dist.

Iesa.52.a.3 Rom.5.b.8 Colos.1.c.14 Tit.3.b.5

Iesa.43.d.25

Act.10.g.43

2.Cor.5.d.19

26 Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationē fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones. sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claues Ecclesiæ dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes pecca-

Lib.3.Sent. dist.9.

1.Pet.2.d.24 2.Tim.1.c.9

torum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placarive possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuũ facit aduocatũ, qui sua intercessione in Patris gratiã nos semper restituat: perpetuam propitiationẽ, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, nõ alius. hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè cõpetat in Patrem, vbi à Filio distinguitur vt iam visum est: in altero gradu Christus hîc locatur, quod pœnam nobis debitam in se trãsferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

(1.Iohan.2.a.2 & b.12) (Iohan.1.c.36)

27 Ac duo hîc perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt conscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatũ factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cũ horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiiceretur. Hîc nequaquã audiuntur nugamenta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrum vnusquisque sentiat quàm pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, ánne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationẽ pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandũ. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ istæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus cõstare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas: vt alibi dicemus. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centũ vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus asseritur peccatorũ remissio, non ad catechumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam splendidè extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extẽdit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redẽptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quanquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

(Iesa.53.a.4, & b.6) (1.Pet.2.d.24) (Rom.8.a.3) (Galat 3.b.13) (2.Cor.5.d.20) (Coloss.1.c.20)

28 Hîc in asylum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædã mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionẽ deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludũt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterũ ab altero discernere potuerunt, nisi quòd impietatem & immũditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterùm fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia, nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia

(Rom.6.d.23) (Ezec.18.c.20) (Rom.8.a.1)

venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciēdi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnius diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iu- Prou.24.b.16
stissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

39 Conantur quidē se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones. Quæ ista bone Deus, desultoria leuitas? culpæ remissionem nunc gratuitam prostare cōfitentur, quā precibus & lachrymis, aliísque omne genus præparationibus emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorū remissione in Scriptura nobis traditur. Quod tametsi satis supérque existimo iā à me confirmatum, subnectam tamen quædam alia testimonia, quibus adeo constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant. Hoc Ier.31.f.31.34
est testamentū nouum quod Deus in Christo suo nobiscū pepigit, Quòd iniquitatū nostra- Ezech.18.e.
rum nō recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, vbi Dominus, 24.f.27
Si iustus (inquit) à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarū eius non recordabor. si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatū eius non recordabor. Quòd se iustitiarum Iesa.38.d.17,
recordaturum negat, vtique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remunere- & 22
tur. Ergo & peccatorum nō recordari, est ea non postulare ad pœnam. Idipsum alibi dici- Iesa.44.d.22 Mich.7.d.19
tur, proiicere post tergum, delere instar nubis, demergere in profundum maris, non impu- Psal.32.a.1
tare, tectúmque habere. Talibus loquendi formulis non obscurè sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certè si punit Deus peccata, imputat: si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, tecta non habet: si examinat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliterauit instar nebulæ: si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hūc modum interpretatur Augustinus claris verbis, Si texit Psal.32.a.1
peccata Deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Tecta ergo peccata quare dixit? Vt nō viderētur. Quid erat, Deū videre peccata, nisi punire? Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata ve- Iesa.1.e.18
stra vt coccinum, quasi nix albescent: & si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana. Apud Ieremiam autem sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur: pec- Iere.50.d.20
catum Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas seruauero. Vis breuiter tenere quis sit verborum istorum sensus? Expende quid è cōuerso sibi velint locutiones illæ, Dominum in sacculo iniquitates colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo Iob.14.d.17
exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant (quod extra Oseæ 13.c.12
dubium est) neque etiam dubitandum est quin contrariis sententiis omnem vindictæ re- Iere.17.a.1
pensionem Dominus se remittere affirmet. Hîc mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent: sed tantùm vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.

30 Quid, quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quū dicimus eum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud 1.Pet.2.d.24
significamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Idipsum significantius declarauit Iesaias, quum dicit, Castigationem (siue correctionem) pacis no- Iesa.53.b.5
stræ fuisse super eū. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus nisi vices nostras ipse subiisset? En clarè vides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse, vt suos ab illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet ἀπολύτρωσιν, quo non simpliciter Rom.3.c.24
redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur: sed pretium ipsum & satisfactionem 1.cor.1.d.30. ephes.1.b.7
redemptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scribit. Quæ coloss.1.b.14
apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrifi- 1.tim.2.b.6
cium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validum autē in primis arietem nobis suppeditat quod de expiādis peccatorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Ne-

que enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quî fit autem vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiationē sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est vnico Christi sacrificio, æstimabātur. Qualem autem cōpensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis elegāter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus, (Osee 14.a.3) En peccatorum remissio & vitulos labiorum persoluemus. En satisfactio. Scio quidē subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distingunt. sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpā ignoscendo. Et quoties Dauid aut alii Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicii sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis earúmque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Babylonico exilio, ídque propter se, (Ezec.36.e.22, & f.32) non propter Iudæos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.

31 Verùm quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi (2.Sam.12.c.13) obtendunt argumēta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filii, quem ex adulterio susceperat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligēdæ essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemosynis peccata (Dan.4.e.24) redimeret. Et Solomo scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sentētiam confirmat & Petrus. (Prou.16.a.6, & 10.b.12, 1.Pet.4.b.8, Luc.7.g.47) Item apud Lucā Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multum. Vt peruersè semper & præposterè facta Dei æstimant! At si obseruassent, (quod minimè prætereūdum erat) duo esse diuini iudicii genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putāda sit. Quoniam autem nostra omnium non mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes quibus in peccata nostra animaduertit: & quantū ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summatim perstringere nō abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docendi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porrò iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, cōfundat, dissipet, in nihilum redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione cōiuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterū patris. Iudex enim quum facinorosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiorē in posterū reddat. Paulo diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vtitur, quæ tamen eodem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

32 Vt breuiter & expeditè rem totā teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio. vbicunque pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus (Iob 5.c.17, Prou.3.b.11, Hebr.12.b.5) continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimē satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in præsenti vita sustinent impii, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternā suam damnationē eminus iam conspiciūt. tantúmque abest vt inde emendentur, aut fructum aliquem percipiant, vt potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem (Psal.118.c.18) eos manet, gehennam apparētur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. (Psal.119.71) Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecati. Castigá me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorē tuum in gen- (Iere.10.d.24)

tes quæ te non nouerunt,& in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quũ iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solùm nihil obstrependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppetere fidelibus, cõsilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis cõsilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcũque eius seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantùm austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longe ab inferorũ exitio distare videantur. Sic quidẽ testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placãdi maiore cura tangantur, & solicitè ad veniam petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filii eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autẽ meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorũ, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus assumptus esses. Quanquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est. quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenerior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis gemãt, quia tamẽ non expẽdunt causam, quin potius tam suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex socordia illa contrahunt duritiem. vel quia fremunt & calcitrant, adeóque tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputãda peccata, & metu horroréque perculsi, ad deprecationem supplices confugiũt. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberẽt centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

Psal. 6.a.2. & 38.a.1 — Iesa. 12.a.1 — Habac. 3.a.2 — Michæ. 7.b.9. — Psal. 89.c.31. — 2. Sam. 7.b.14. — Iesa. 48.b.10.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quanquam illis non impune cedet talibus iræ diuinæ documẽtis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quo ad meliorem mentem redeant: sed tantùm vt Deum magno suo malo iudicem & vltorem experiãtur. Ferulis autem verberantur filii, non vt mulctam delictorũ Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minus vsitata locutio quã posui. Atque huc pertinẽt querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitudine expostulat, quòd peruicaciter cõtempserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid percuterẽ vos vltra? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophetæ, breuiter indicasse satis fuerit, nõ alio consilio Deũ punire suam Ecclesiam nisi vt subacta resipiscat. Ergo quũ Saulẽ regno abiecit, puniebat ad vindictã: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationẽ corripiebat. In hanc sententiam accipiẽdum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filii Dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum re-

In serm. de pœnit. & cõfess. — Iesa. 1.b.5. — 1. Sam. 15.c.23. — 2. Sam. 12.d.18. — 1. Cor. 11.g.32. — Lib. de Peccato meritis ac remiss. 2.c.33. & 34.

missionem, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliísque piis inflictas commemorat, & eò spectasse dicit vt eorum pietas
Iesa.40.a.2 huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iesaias, remissam esse populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepisset castigationẽ de manu Domini, à pœnæ solutione pẽdere delictorum veniam arguit: sed perinde est acsi diceret, Satis iam pœnarum exactum est: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiæ nuntio, animi vestri in lætitiam diffusi me patrem sentiant. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustæ quoque seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filium animaduertere.

34 His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt
1.Pet.4.d.17. iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filii
Iere.25.f.19. Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari. denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentẽ, sibi autem propitiũ ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierũt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item
Psal.88.d.17.
Psal.90.b.7. quod scribit Moses, Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrà verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præstes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideóque solatii causam addit Legis admonitionem, qua discant saluti suæ consuli dum reuocantur in viam, impii verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentiæ, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.
Psal.94.b.12.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidẽ: nempe vt documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tãtam offensionẽ in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem vt pœna esset qua compensationem quandam
2.Sam.24.c.15 Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicũ omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat: quo miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit siquis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur
Homil.3.de prouid. ad Stargirium. Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare, prout vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illũ benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat
Iere.5.a.3. duro & obstinato Populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu cõ-
Oseæ 7.b.8 queritur Ephraim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabãt in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostẽdit, simulac quisque resipuerit, se mox fore placabilẽ, sibíque nostra peruicacia exprimi quẽ exercet rigorẽ in castigãdis delictis, cui volũtaria correctio occurreret. Quãdo tamen ea est nostra omniũ durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totã vitã exercere. Mirũ autem est cur sic in vnũ Dauidis exemplũ oculos cõ-

iiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse é templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua. pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura cōmemorantur absolutiones, gratuitæ describūtur. Ex hac exemplorū frequētia regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet. Luc.18.c.14. Luc.22.g.61. Matth.9.a.2.

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationē & pœnarum redemptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit. acsi dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populū tuum: pro iniustis exactionibus, pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomon charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis cōfert, in hunc sensum, Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpūt, exprobrāt, lacerāt, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligūt, multa inter se mutuò dissimulāt, ad multa cōniuēt, multa vicissim cōdonant: nō quòd alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodē sensu citatū locū hunc à Petro nihil ambigēdum est: nisi deprauatæ vafréque detortæ scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatū, nō intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnā, quā alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur. acsi diceret iram Domini residere, ac quiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Pharisæos subsannās quòd purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos, quo omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantùm docet qualis probetur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est. Dan.4.e.24. Prou.10.b.12 Hebr.13.c.16 Mat.23.c.25 Luc.11.f.39

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Pharisæus apud se cogitabat, nō cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit, Duo debitores erant vni fœneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum. vter maiorem gratiam habet? Respondet Pharisæus, Is vtique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multū. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari cōuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorū fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorū remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur. Cap.7.f.36

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedā eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis le-

Homil.1.in Psal.50 guntur. Chrysostomus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non sæuit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est. Quæ verba vtcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro admissis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactionem ad cautionẽ referat se in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chrysostomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicũ pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

(Marginal notes: Cap.54 — Homil.10.in Gene. — Enchir.ad Laurentium. — Matth. 6.b.12)

39 Vocarunt autem vtplurimum satisfactionem, non compensationem quæ Deo rederetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant quũ in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ vere & ex animo pertæsos esse approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ supersit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsan lapsos esse nego. sed quæ pauculis nævis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum authoritate pugnãdum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis quæ sub Ambrosii, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta est. vt in præsenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini De pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus cõsarcinatus, Augustini quidem nomẽ præfert, sed quẽ nemo, vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur. Quòd autẽ in eorũ ineptias non tã argutè exquiro, ignoscãt lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamẽ plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

(Marginal note: Cap.65. Citatur in Decr. cap.in actione de pœnit. dist.1.)

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio. CAP. V.

Ex hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis suffici nugantur: atque eo prosiliunt insaniæ vt dispensationem esse definiant meritorum Christi & martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percussi sua sponte consenescere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis bulligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretiũ taxari, nihil gratuitũ prostare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in comessationes turpiter absumerẽtur: sũmos indulgentiarũ buccinatores, summos esse contẽptores: monstrũ istud maiori in dies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum semper nouũ afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabãt, redimebant: & qui cernebãt inter alios acutius, existimabant tamẽ pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem vbi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam conge-

lascunt,donec planè euanescant.

2 Verùm quoniam plurimi,qui sordes,imposturas,furta,rapacitates(quibus luserunt hactenus,& nos ludificati sunt indulgentiarii) vident,fontem ipsum impietatis non conspiciunt:operæpretium est indicare non solùm quales sint indulgentiæ,sed quid omnino sint omni macula abstersæ. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrúmque merita.Huius horrei radicalè custodiam(vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta.Sunt autem illæ(vt genuinè describam)sanguinis Christi profanatio,Satanæque ludibrium,quo Christianum populum à Dei gratia,à vita quæ est in Christo abducant,& à vera salutis via auertant. Qui enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dũ negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem,nisi velut arescentis & exhausti defectus aliùde suppleatur & sufficiatur?Christo Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent,quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum. indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum,Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem.Christus(inquit Paulus)qui peccatum non nouerat,factus pro nobis est peccatum(id est peccati satisfactio)vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponũt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur,solum Christũ pro ipsis crucifixum & mortuum esse:indulgentiæ pronuntiant,Paulum & alios pro nobis mortuos.Alibi dicit,Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine:indulgẽtiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus cõsummauit in perpetuum sanctificatos,ait Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret.Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni:indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Act.10.g.43 | 1.Iohã.1.c.7 | 2.Cor.5.d.21 | 1.Cor.1.b.13 | Act.20.f.28 | Hebr.10.c.14 | Apoc.7.d.14

3 Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos,Quanuis(inquit)multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti,non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitũ suo fine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus,in quo omnes crucifixi,omnes mortui,sepulti,suscitati. Quam sentẽtiam,vt erat memorabilis,alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiẽdum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus apposite Augustinus in eandem sententiam, Etsi fratres(inquit)pro fratribus morimur,nullius tamẽ sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis:neque in hoc quod imitaremur, sed quod gratularemur cõtulit nobis.Item alibi,Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis,vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina ex horrendis sacrilegiis & blasphemiis consuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscãt annon hæc sint sua placita,Martyres plus morte sua Deo præstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantámque illis meritorum largitatem superfuisse quæ in alios redũdaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sãguini Christi, & ex vtroque thesaurum Ecclesiæ confici,ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore eius,quod est Ecclesia. Quid hoc est,nisi Christo nomen relinquere, cæterùm vulgarem sanctulum facere,qui in turba vix dignoscatur? Vnum,vnum illum prædicari decebat,vnum proponi,vnum nominari,vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione,sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum,in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itáne?an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortẽ? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ cõtẽptu,meliorẽ se vitã quærere? fidẽ Ecclesiæ sua cõstantia confirmare,hostium autẽ pertinaciã frangere?Sed hoc est scilicet,nullũ fructũ agnoscunt,si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra,si solus est oblatus pro nostra redẽptione. Nihilominus(inquiunt)coronã victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile & infructuosum re-

Epist.81. | Psal.116.15 | Epist.95. | Tract.in Iohan.84. | Lib.ad Bon. 4.cap.4. | Coloss.1.d.24

linquere,iuſtitiæ Dei non quadraret. Quaſi verò pro donorum ſuorum menſura gloriam in ſeruis ſuis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem ſatis magna in commune ab Eccleſia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

4 Quàm verò malitioſè Pauli locum detorquent, vbi dicit ſe ſupplere in corpore ſuo ea
Coloſ.1.d.24 quæ deerant paſſionum Chriſti! Non enim defectum illum ſupplementúmue illud ad redemptionis,ſatiſfactionis,expiationis opus refert,ſed ad eas afflictiones quibus Chriſti membra,nempe fideles omnes,exerceri oportet,quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc reſtare paſſionum Chriſti, quod in ſeipſo ſemel paſſus,quotidie in membris ſuis patitur. Eo nos honore dignatur Chriſtus,vt noſtras afflictiones ſuas reputet ac ducat. Quod autē addidit Paulus,pro Eccleſia: non intelligit pro redemptione,pro reconciliatione,pro ſatisfa-
2.Tim.2.b.10 ctione Eccleſiæ:ſed pro ædificatione & profectu.Quemadmodū alibi ait,ſe ſuſtinere omnia
2.Cor.1.b.6 propter electos,vt ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et Corinthiis ſcribebat, pro eorum conſolatione & ſalute ſe perferre quaſcunque tribulationes patiebatur.Et continuò ibidem ſeipſum explicat,quum addit ſe factum Eccleſiæ miniſtrum,non ad redemptionem,ſed ſecundum diſpenſationem quæ illi commiſſa erat,ad prædicandum Chriſti
In Pſal.16. Euangelium.Quòd ſi alium quoque interpretē requirūt,audiant Auguſtinum. Paſſiones (inquit) Chriſti in ſolo Chriſto,vt in capite:in Chriſto & Eccleſia,vt in toto corpore. Vnde dicit membrū vnum Paulus,Suppleo in corpore meo quod deeſt paſſionibus Chriſti.Si ergo in membris Chriſti es, quiſquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non ſunt Chriſti mēbra,deerat paſſionibus Chriſti.Paſſiones verò Apoſtolorū pro Eccleſia ſuſceptæ quor-
Tract.in Iohan.47 ſum tendāt,alibi exponit, Chriſtus mihi ianua eſt ad vos. quia oues Chriſti eſtis,ſanguine eius comparatæ:agnoſcite pretium veſtrum, quod à me non datur,ſed per me prædicatur. Deinde ſubnectit, Quo modo ipſe animā ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere,ad ædificādam pacem, ad fidem aſſerendam. Hæc Auguſtinus. Abſit autem vt deeſſe aliquid putauerit Paulus paſſionibus Chriſti quantum ad omnem iuſtitiæ, ſalutis ac vitæ plenitudinem attinet:aut addere aliquid voluerit,qui adeò luculenter & magni-
Rom 5.c.15 ficè concionatur, exuberantiam gratiæ per Chriſtū tanta largitate effuſam, vt omnem vim peccati longè ſupergreſſa fuerit. Hac ſola ſancti omnes ſalui facti ſunt, nō vitæ aut mortis
Act.15.c.11 ſuæ merito,quēadmodū Petrus diſertè teſtatur:vt in Deū & Chriſtū eius cōtumelioſus fuerit qui vllius ſancti dignitatē alibi quàm in ſola Dei miſericordia repoſuerit. Sed quid hic diutius,perinde atq; in re adhuc obſcura,moror,quū talia prodigia traducere,vincere ſit?

5 Porrò,vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Ieſu Chriſti includere,quam Dominus verbo Euāgelii diſpenſari voluit? Sanè aut mēdax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Chriſtum,cum omni affluētia bonorum cæleſtium, cum omnibus ſuis meritis,omni ſua iuſtitia,ſapientia,gratia,nulla exceptione,nobis offerri teſtis eſt Paulus,quum dicit depo-
2.Cor.5.d.18 ſitum eſſe apud miniſtros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Chriſto per ipſos hortante,Obſecramus,reconciliamini Deo.Eum qui peccatum non nouerat,pro nobis peccatum fecit,vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Chri-
1.Cor.1.d.17 ſti κοινωνία,quæ (eodem Apoſtolo teſte) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contrà indulgentiæ demenſum aliquod gratiæ ex armario Papæ recluſum,plumbo mēbranæ,loco etiam affigunt,à verbo Dei auellūt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abuſus emanaſſe,quòd quum iniungerentur olim ſeueriores ſatiſfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri poſſent, qui pœnitentia ſibi impoſita grauari ſe vltra modum ſentiebant,petebāt ab Eccleſia relaxationem. Remiſſio,quæ talibus fiebat,indulgentia vocabatur. Vbi autem ſatiſfactiones ad Deum tranſtulerunt,ac cōpenſationes eſſe dixerunt quibus ſe redimant homines à iudicio Dei, ſimul etiam indulgentias cōtraxerunt vt eſſent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blaſphemias,tanta impudentia confinxerunt,vt nullum prætextum habere queant.

6 Iam nec de ſuo Purgatorio moleſti nobis ſint:quod hac ſecuri fractū,dirutum,& à fundamentis prorſus euerſum eſt. Neque enim quibuſdam aſſentior qui diſſimulandum hac in parte cenſent,& mentionem Purgatorii omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri poteſt. Equidē & ipſe tales nugas negligendas cōſulerem,niſi ſeria ducerent. Sed quum ex multis blaſphemiis conſtructū ſit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur,quum multas & graues offenſiones ſuſcitet:profectò conniuendum non eſt. Illud fortè vtcunque ad tempus diſſimulari poterat, quòd ſine Dei verbo curioſa audacíque temeritate excogitatum erat: quòd de ipſo creditū erat neſcio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipſius confirmationem aliquot Scripturæ lo-

ei inscitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus perrumpere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum suum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine quæritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium. Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse cõmentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorũ animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionẽ, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eámque horribilem in Christũ blasphemiam? Præterea sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiisse conspicimus. Deut.18.c.11

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæpretium est. Quum Dominus (inquiũt) peccatũ in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verùm quis non videat, Dominũ illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorũ illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsenti vita remissam esse non inficiãtur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebunt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitiæ, nõ satis habuit dicere, nunquã remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione vsus est, qua & iudicium cõplexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusque conscientia, & postremum illud quod palàm in resurrectione feretur. acsi diceret, Vos à malitiosa rebellione, non secus ac præsentissimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionẽ data est, veniam consequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis segregabũtur, & regnum cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam, Cõcordiam habe cum aduersario tuo: nequando te ille iudici tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec persolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obiiciant qui summum ius obstinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiam suos exhortaretur: vbi, quæso, reperietur Purgatorium? Matt.12.c.32 marc.3.d.28 luc.12.b.10 Matt.5.d.25

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium & infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio laborãtes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verum pietatis cultum per geniculationem designaret: sed quum simpliciter doceat, delatam esse Christo dominationẽ qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistentur, iudicẽ suum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptũ est enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet, quod in Apocalypsi habetur, Omnem creaturã, quæ in cælo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari, & quæ in ipsis sunt, omnia audiui dicentia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facilè concedo. sed quales hìc creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo nõ aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsque terræ centrum, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabæorum historia proferunt, respõsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scripturã (inquit) Machabæorum nõ habent Iudæi sicut Legem, Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem sine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad asserenda dogmata Philip.2.b.10 Rom.14.b.10 Apoca.5.d.13 2 Machab.12.g.43 Cõtra secũd. Gauden.epist.cap.23 Luc.24.f.44

docet. Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, apertè constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hîc contendo? Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit, quum veniam in fine precatur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus sancti oracula nô esse clamat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redẽptionis trahit scriptor historiæ quod ille egit: sed vt cõsortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

2.Mach.15.g.36.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentũ hoc, aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifestabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiunt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorum sordes absterguntur, quo puri ingrediamur in regnũ Dei? Atqui alium esse senserunt veterum plerique, nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multo probabilius quàm purgatorium cõfingendo. Quanquam nec illis assentior: quia mihi videor certiorem multo & lucidiorẽ eius loci intelligẽtiam assequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant puténtne Apostolis ac Sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transeundũ fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absonum foret eos purgari oportuisse quorũ merita vltra mensurã ad vniuersa Ecclesiæ membra redundare somniant. Verùm Apostolus hoc affirmat. neque enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationẽ illam oppugnat. Et (quod magis absurdũ est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsũ esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignũ, fœnum, & stipulã vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminẽ latet. Quo igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiorem probitatis puritatísque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius spirituali examine expenditur, eo maiorem sumit authoritatis confirmationẽ. Quemadmodum fœnum, lignũ, stipula, igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereant. Denique si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulæ comparãtur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiũtur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet vbi veritas eius illucet. Iam euidum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominũ loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retẽto legitimo fundamento, disparẽ materiam superstruunt: hoc est, qui non deflectẽtes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinãtur, commenta sua Dei verbo admiscẽtes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem isto purgatorii stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

1.Cor.c.12.

Chrysost. August. & alii.

Enchirid. ad Laurent. 68.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posue-

rint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarii, ante mille & trecentos annos vsu receptū fuisse vt precationes fierent pro defunctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factū sit. Neque enim hîc Scripturæ testimonia desunt tātùm: sed quæcunque illic legūtur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimū quidē apicem videas. Atqui quo maioris momēti res est, eo magis debuerat cōmemorari, atque ipsi etiam veteres qui preces fundebāt pro mortuis, & mādato Dei, & legitimo exemplo hîc se destitui videbant. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideóque ad imitationē trahendū non esse contēdo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa cōscientia, vt Paulus præcipit, in oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Rom.14.c.23.
Credibile tamē est aliqua ratione ad id impulsos: nēpe solatium quærebāt quo subleuarent suum mœrorē: & inhumanū videbatur non edere corā Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimoniū. Ad hunc affectū quàm sit propensū hominis ingeniū, omnes experiūtur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorū animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigiis stultos mortales delusit Satan, fallēdi tamen occasionē ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum, sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa superstitio cōuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quā se credere profitebātur, curā negligerēt. Iam ne deteriores essēt profanis hominibus Christiani, puduit eos nullū mortuis officiū præstare, acsi penitus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in curādis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositum iri. Quod autem ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde incremētis sic actū est, vt præcipua sāctitas Papatus sit mortuis laborātibus opē afferre. Verùm aliud solatiū longe melius ac solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriūtur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autē nostro non debemus eousque indulgere, vt per- Apoc 14.c.13
uersum orādi morē in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudētia pollet, facilè agnoscit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominū mētes. Interea quàm dubitāter preces pro mortuis cōmendent lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normā Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitationes continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorē extinguere, siquis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant soliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quæ fallere nequit semper tenēda est, fas non esse in precibus nostris quicquā afferre propriū, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orādi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduersarii nostri quasi veterē Ecclesiam erroris sui sociā habeāt, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriā mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abiecisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu. de purgatorio certè adeò nihil asserebāt, vt pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione sacræ Cœnæ suos mortuos Deo cōmendabant. Hi mortuorum curā assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vsitatæ erāt, manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternā gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquéque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur. Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, conferēt nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simpliciū animos fascinarūt, omitto: quæ tamen sunt innumeræ, & pleræque adeò portētosæ, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nūdinationes taceo, quas in tāto mūdi stupore Homil. in Iohan.49.

ſua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus eſſet finis, & ſine commemoratione ſatis habebunt hîc pii lectores vnde conſcientias ſuas ſtabiliant.

De vita hominis Chriſtiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. CAP. VI.

SCOPVM regenerationis eſſe diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iuſtitiam & eorum obſequiũ ſymmetria & cõſenſus: atque ita adoptionẽ confirment qua recepti ſunt in filios. Etſi autẽ nouitatẽ illam qua imago Dei in nobis inſtauratur, lex ipſius in ſe continet, quia tamen tarditas noſtra multis tã ſtimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in ſtudio ſuo aberrent quibus reſipiſcentia cordi eſt. Porrò dum vitam Chriſtiani hominis formandam ſuſcipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copioſum, & quod magnitudine ſua longum volumẽ explere poſſit, ſi numeris ſuis omnibus ipſum abſoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatẽ diffundantur veterum paræneſes de ſingulis tantùm virtutibus compoſitæ. Neque id loquacitate nimia. ſiquidem quamcunque virtutem commendare oratione propoſitum ſit, vltro ſtylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite diſſeruiſſe non videaris niſi multa dixeris. Mihi verò animus non eſt, quam me traditurum nunc profiteor vitæ inſtitutionem eouſque extendere, vt & peculiariter ſingulas proſequatur virtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorum ſcriptis, præſertim verò ex veterum homiliis, hæc petãtur. Mihi abunde erit ſi methodũ oſtendero qua vir pius ad rectũ conſtituendæ vitæ ſcopũ deducatur ac regulã quandã vniuerſalẽ breuiter finiero, ad quã officia ſua nõ male exigat. Declamationibus ſuũ aliquãdo fortè tẽpus erit: vel aliis partes quibus non adeo ſum idoneus relinquã. Amo natura breuitatẽ & fortè, ſi copioſius loqui vellẽ, nõ ſuccederet. Quòd ſi maximè plauſibiles eſſet prolixior ſed docẽdi ratio experiri tamẽ vix liberet. præſentis autẽ operis ratio poſtulat vt ſimplicem doctrinam quanta licebit breuitate perſtringamus. Quemadmodũ autem certos recti & honeſti fines habent philoſophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine ſuo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philoſophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantùm intereſt quòd illi (vt erant ambitioſi homines) exquiſitam diſpoſitionis perſpicuitatem, qua ingenii dexteritatem oſtentarent, ſedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia ſine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obſeruauit. quam tamen dum alicubi ponit, ſatis innuit non eſſe à nobis negligendam.

2 Porrò duabus potiſſimum partibus incũbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ inſtitutio: Prior eſt, vt iuſtitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propenſi ſumus, animis noſtris inſtilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præſcripta ſit, quæ nos in iuſtitiæ ſtudio aberrare non ſinat. Commendandæ autem iuſtitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas ſuprà diuerſis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hîc attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quàm dum admonet nos ſanctificari oportetere, quia Deus noſter ſanctus eſt? Siquidem quum inſtar diſiectarum ouium diſperſi eſſemus, ac per mundi labyrinthum diſſipati, ipſe nos recollegit, vt ſibi aggregaret. Quum noſtræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus ſanctitatem oportere eius eſſe copulam: non quia ſanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adhærere primò illi oporteat, vt eius ſanctitate perfuſi ſequamur quò vocat) ſed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non eſſe illi conſortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis noſtræ finem eſſe docet in quem reſpicere ſemper conuenit, ſi vocanti Deo velimus reſpondere. Quorſum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demerſi eramus, nos erui attinebat, ſi nobis permittimus tota vita in illis volutari? Adhæc ſimul etiam admonet nos, vt in Domini populo cenſeamur, ſan- (Ieſa.35.c.8, & alibi.)
ctam ciuitatem Ieruſalem oportere inhabitare: quam vt ipſe ſibi conſecrauit, ita incolarũ
impuritate nefas eſt profanari. vnde ſunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernacu- (Pſal.15.a.2, & 24.)
lo qui incedunt ſine macula, & iuſtitiæ ſtudent, &c. quia ſanctuarium in quo habitat, minimè decet inſtar ſtabuli ſordibus eſſe refertum.

3 Ac, quo melius nos expergefaciat, oſtendit Deum Patrem, quemadmodum nos ſibi in
Chriſto ſuo conciliauit, ita in eo nobis imaginem ſignaſſe ad quam nos conformari velit. (Rom.6.d.18)
Age, præſtantiorem œconomiam mihi apud philoſophos reperiant qui apud eos ſolos rite atque ordine diſpoſitã putant philoſophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ cõuenienter viuamus: Scriptura autẽ

à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam nostram ad Deum authorem
cui obstricta est, referre præcipit: sed, postquam degenerasse nos docuit à vera creationis
nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo rediimus, no-
bis propositum esse exemplar cuius formã in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno effica
cius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione si adoptamur in fi
lios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi
nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore nostro deficimus pessima perfi
dia, sed ipsum quoque seruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ no-
bis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo Malach.1.b.6
se nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratitudinis nos esse arguendos, nisi vicissim Ephe.5.a.1.
illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc 1.Iohan 3.a.1. Fphe.5.f.26.
purgationem per baptismum communicauit, non decere vt nouis sordibus inquinemur. Hebr.10.b.10
Ex quo nos suo corpori inseruit, solicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, 1.Cor. 6. b.11.
maculam aut labem vllam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui caput est nostrum, in cæ- 1.Pet.1.c.15,& d.19.
lum ascendit, conuenire vt deposito terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo 1.Cor.6.c.15.
nos Spiritus sanctus templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustre- Iohan. 15.a.3
tur: nec verò esse committendum vt peccati spurcitia profanemur. Ex quo & anima nostra Fphe.5.e.23
& corpus cælesti incorruptioni & immarcessibili coronæ destinata sunt, strenuè eniten- Coloss.3.a.1
dum esse vt pura & incorrupta in diem Domini conseruentur. Hæc, inquam, auspicatissi- 1.Cor.3.c.16, &.6.d.19.
ma sunt bene constituendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam similia deprehendas 2.Cor. 6.d.16.
apud philosophos: qui in commendatione virtutis, nunquam supra hominis naturalem 1.Thess.5.d.23
dignitatem conscendunt.

4 Atque hic locus est cõpellandi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac symbo-
lum, Christiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine glorian-
tur? Siquidem nihil est commercii cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem
ex verbo Euangelii perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè didicisse negat Apolto-
lus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundum desideria erro- Ephe. 4. c.22
ris, ipsum esse induendum. Falsò igitur atque etiam iniuria Christi cognitionem obtende-
re arguuntur, quamlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim
linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reli-
quæ disciplinæ, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, sedémque & re-
ceptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinant cum Dei contumelia iacta
re id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præstent. Doctrinæ,
qua religio nostra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus nostra
inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in mores transeat oportet, adeóque nos
in se transformet vt sit nobis non infructuosa. Si iure in eos philosophi excandescunt,
eósque probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteantur quæ magistra vitæ esse
debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces
istos sophistas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutare contenti sunt, cu-
ius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philosophorum parænefes, in affectus cordis in-
timos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat?

5 Neque requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores spirent.
quod tamen ipsum & optandum est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euan-
gelicam perfectionem, vt non sim pro Christiano agniturus qui nondum ad eam pertige-
rit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non sit longo
adhuc interuallo dissitus: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamen immeri-
tò abiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur stu
dium nostrum. Præstituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim
ita partiri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias,
partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus
sui partẽ, vbique cõmendat. quo nomine syncerã animi simplicitatẽ intelligit, quæ fuco &
fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac si diceretur spirituale esse rectè viuendi princi-
piũ, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatẽ & iustitiã colendã Deo addicitur.
Sed quoniam nemini tantum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cur-
sus alacritate festinet, maiorẽ verò numerũ tanta premit debilitas vt vacillando & claudicã
do, humi etiam reptãdo modicè promoueãt, eamus quisque pro facultatulæ suæ modo, & in
cœptũ iter prosequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantũ saltẽ viæ quotidie
emetiatur. Hoc ergo agere nõ desinamus, vt aliquid assiduè in via Domini proficiam': neque

ſucceſſus tenuitatē deſperemus. vtcunque enim ſucceſſus voto nō reſpōdeat,non tamē perdita eſt opera vbi hodiernus dies heſternū vincit:ſyncera modò ſimplicitate in ſcopū noſtrū reſpiciamus,& ad metā aſpiremus,non aſſentatoriè blādientes nobiſipſis,nec malis noſtris indulgētes,ſed perpetuo conatu in hoc incumbētes vt meliores nobis ipſis euadamus,donec ad ipſam peruentū fuerit bonitatē:quā quidē toto vitæ ſpatio quærimus ac ſequimur,tū apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti,in plenū eius conſortiū recepti fuerimus.

Summa vitæ Chriſtianæ;vbi de abnegatione noſtri. CAP. VII.

ETSI optimam & aptiſſimè diſpoſitam conſtituendæ vitæ methodum habet lex Domini,viſum tamen eſt cæleſti magiſtro,accuratiore etiamnum ratione ad ipſam quam in Lege præſcripſerat regulam ſuos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc eſt: quòd fidelium officium eſt,præbere Deo ſua
Rom.12.a.1. corpora hoſtiam viuentem,ſanctam,& illi acceptam:atque in eo ſitum eſſe legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur,ne ſe accommodent ad figuram ſeculi huius,ſed transformentur renouatione mentis ſuæ, vt probent quæ ſit voluntas Dei.Iam hoc magnū eſt,nos eſſe Deo conſecratos,ac dedicatos:nequid poſthac cogitemus, loquamur,meditemur,agamus,niſi in eius gloriam.Sacrum enim non ſine inſigni in eum iniuria ad profanos vſus applicatur. Quòd ſi noſtri nō ſumus, ſed Domini:& quis error ſit fugiendus,& quorſū dirigendæ ſint vitæ noſtræ actiones vniuerſæ,apparet. Noſtri non ſumus:ergo ne vel ratio noſtra, vel voluntas in conſiliis noſtris factiſque dominetur. Noſtri non ſumus: ergo ne ſtatuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis ſecundum carnem expediat.Noſtri non ſumus:ergo quoad licet obliuiſcamur noſmetipſos, ac noſtra omnia.Rurſum,Dei ſumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei ſumus:cunctis ergo noſtris actionibus præſideat ſapientia eius & voluntas. Dei ſumus ad illum igitur,tanquam ſolum legitimum finem,contendant omnes vitæ noſtræ partes.O quantum ille profecit qui ſe non ſuum eſſe edoctus,dominium regiménque ſui propriæ rationi abrogauit, vt Deo aſ-
Rom.14.b.8 ſerat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficaciſſima eſt peſtis,vbi ſibiipſis obtemperant, ita vnicus eſt ſalutis portus,nihil nec ſapere,nec velle per ſeipſum,ſed Dominum præeuntē dūtaxat ſequi.Sit hic itaque primus gradus,hominē à ſeipſo diſcedere, quo totam ingenii vim applicet ad Domini obſequiū.Obſequiū dico nō modò quod in verbi obedictia iacet, ſed quo mens hominis, proprio carnis ſenſu vacua, ſe ad Spiritus Dei nutū tota conuer-
Epheſ.4.f.23 tit.Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus ſit ad vitam ingreſſus, philoſophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc ſolam putant audiendam, huic denique vni morum im-
Galat.2.d.20. perium deferunt ac permittunt. at Chriſtiana philoſophia illam loco cedere, Spiritui ſancto ſubiici ac ſubiugari iubet: vt homo iam non ipſe viuat, ſed Chriſtum in ſe ferat viuentem ac regnantem.

2 Inde conſequitur & illud alterum,Vt ne quæramus quæ noſtra ſunt,ſed quæ & ex Domini ſint voluntate,& faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt noſtri penè obliti,certè ratione noſtri poſthabita,Deo eiúſque mandatis fideliter ſtudium noſtrum impēdere conemur.Quum enim nos priuatam noſtri rationem omittere iubet Scriptura,non modò habendi cupiditatem,potentiæ affectationem,hominum gratiam ex animis noſtris eradit:ſed ambitionem quoque & omnem gloriæ humanæ appetitum,aliáſque ſecretiores peſtes eradicat.Ita ſanè cōpoſitum & comparatū eſſe conuenit hominē Chriſtianum,vt ſibi in tota vita negotiū cū Deo eſſe reputet.Hac ratione, vt omnia ſua ad arbitriū calculúmque eius reuocabit,ita totā mentis intentionē religioſè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, ſimul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa eſt noſtri abnegatio, quā diſcipulis ſuis à primo tyrocinio mādat tāta diligentia Chriſtus:quæ vbi ſemel in animo obtinuit,primū neque ſuperbiæ,neque faſtui,neque oſtētationi, deinde neque auaritiæ,neque libidini, neque luxuriæ,neque mollitiæ, neque aliis quæ ex amore noſtri generantur,malis locū vllum relinquit. Contrà vbicūque non regnat,illic vel ſpurciſſima vitia ſine pudore peruagātur: vel ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur. Oſtende enim hominem, ſi potes,qui niſi ſibi,iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nam quicunque non fuerunt hoc ſenſu occupati, laudis ſaltem gratia virtutem ſequuti ſunt. Qui autem vnquam ex philoſophis virtutem propter ſe expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiiſſe, niſi vt ſuperbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo ſuam recepiſſe mer-

cedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum nõ abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remediũ inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantũ quærenda quia illi placent.

3 Alibi distinctius idẽ Paulus singulas vitæ bene compositæ partes, quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsenti seculo, expectãtes beatam spem, & manifestationẽ gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, et purificaret sibi populum peculiarẽ, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verè colẽdum viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediũt, impietatem scilicet, ad quã natura sumus nimium procliues, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem non modò superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis affectus. Ita quo ad vtranque Legis tabulam iubet nos propriũ ingeniũ exuere, & abnegare quicquid ratio & volũtas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria mẽbra restringit, sobrietatẽ, iustitiã, & pietatẽ. ex, quibus sobrietas haud dubiè tam castitatẽ & tẽperantiã quàm purũ & frugalẽ temporaliũ bonorũ vsum, & inopiæ tolerantiã denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spẽ beatæ immortalitatis: nõ frustra nos certare admonens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus, vt decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas. Tit.2.c.11.

4 Porrò in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (idque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorẽ nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti, statim animos tollimus: nec tantùm intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis leuia minutáque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: siqua sunt vitia, seuera acríque animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrûm, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeii nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotusquisque est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας pestis: quẽadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim instituimur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: qui bus siqui superbiant, ingratitudinem suam produnt. Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris ac si tibi data non essent? Deinde assidua vitiorũ nostrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis re- Rom.12.c.10. Philip.2.a.3. 1.Cor.4.b.7

ſtabit quo turgeamus:multa verò erit deiectionis materia.Rurſum iubemur,quæcunque in aliis reſpicimus Dei dona,ſic reuereri ac ſuſpicere vt eos quoque honoremus penes quos reſident. Nam,quo ipſos honore dignatus eſt Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere.Ad vitia autem docemur conniuere,non equidẽ vt adulando foueamus, ſed ne illorum cauſa inſultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis ſit,non tantùm moderatè nos & modeſtè,ſed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram manſuetudinem nunquam alia via peruenies quàm ſi & tui deiectione,& alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præſtare, quantum habet difficultatis? Niſi à tui conſideratione diſcedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim
1.Cor.13.b.4 opera exhibeas quæ charitatis eſſe Paulus docet,niſi tibi renuntiaueris,vt aliis totum te addicas?Charitas(inquit)patiẽs eſt,benigna,non procax,non faſtidioſa, non inuidet,non inflatur,non quærit quæ ſua ſunt,non irritatur,&c. Hoc vnum ſi exigatur, ne quæramus quæ noſtra ſunt,non tamẽ minima vis erit afferenda naturæ:quæ ſic in ſolam noſtri dilectionem nos inclinat,vt non tam facilè patiatur nos ac noſtra negligenter tranſire, quo alienis commodis inuigilemus:imò iure noſtro ſponte cedere,quod alteri reſignemus. At Scriptura,vt eò nos manu ducat,præmonet,quicquid à Domino gratiarum obtinemus,eſſe nobis hac lege concreditum vt in commune Eccleſiæ bonum conferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vſum eſſe,liberalem ac benignam cum aliis communicationem. Nulla nec certior regula,nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat,quàm vbi docemur,omnes quibus pollemus dotes,Dei eſſe depoſita,ea lege fidei noſtræ cõmiſſa vt in proximorum bonum diſpenſentur. Sed vlterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita ſunt humani corporis mẽbra. Nullũ membrũ ſuã facultatem ſibi habet,nec in priuatum vſum applicat: ſed ad ſocia membra trãſfundit: nec vllã inde vtilitatẽ capit niſi quæ ex communi corporis totius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid poteſt,fratribus debet poſſe:ſibi non aliter priuatim conſulendo quàm vt ad communem Eccleſiæ ædificationem intentus ſit animus.Hæc itaque ſit nobis ad benignitatem beneficentiám que methodus: quicquid in nos Deus cõtulit quo proximũ queamus adiuuare,eius nos eſſe œconomos,qui ad reddendam diſpenſationis rationem aſtringimur. Eam porrò demum rectam eſſe diſpenſationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam.Ita fiet vt non modò alieni commodi ſtudium cum propriæ vtilitatis cura ſemper coniungamus, ſed hanc illi ſubiiciamus. Ac ne fortè nos lateret,eam eſſe legem ritè adminiſtrandi quæcunque à Deo dona ſuſcipimus,in minimis quoque benignitatis ſuæ muneribus eam
Exod.22.d.29, olim poſuit. Primitias enim frugum offerri ſibi mandauit, quibus teſtaretur populus ne-
&.23.d.19. fas ſibi eſſe aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè conſecratis. Quòd ſi ita demum ſanctificantur nobis Dei dona poſtquam ipſi authori manu noſtra ea dedicauimus: impurũ eſſe abuſum cõſtat qui non eiuſmodi dedicationẽ redoleat. Atqui Dominũ fruſtra rerum tuarum communicatione locupletare cõtendas. ad eum igitur quũ peruenire beni-
Pſal.16.a.3 gnitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga ſanctos eius qui in terra ſunt exercenda
Hebr.13.c.16 eſt. ideóque ſacris oblationibus cõparantur eleemoſynæ,vt legalibus illis nũc reſpõdeant.
2.Cor.13.a.4

6 Porrò ne benefaciendo fatiſcamus(quod protinus fieri alioqui neceſſe foret)accedere oportet alterum illud quod ponit Apoſtolus,Patientem eſſe charitatem, nec irritari. Omnibus in vniuerſum benefacere Dominus præcipit,quorum magna pars indigniſſimi ſunt, ſi proprio merito æſtimẽtur:ſed hîc optima ratione ſubuenit Scriptura, quum docet non eſſe reſpiciendum quid ex ſeipſis mereantur homines, ſed imaginem Dei in cunctis conſiderandam,cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domeſticis autem fidei illam eandem diligentius obſeruãdam,quatenus per Chriſti Spiritum renouata eſt & inſtaurata.
Galat.6.c.10 Ergo quiſquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, cauſam nõ habes cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum eſſe. at Dominus notam illi impreſſit quæ fa-
Ieſa.58.b.7 miliaris eſſe tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam deſpicere.Dic contemptibilem ac nihili.at eum Dominus eſſe demonſtrat, quem imaginis ſuæ decore dignatus ſit.Dic nullis eius officiis te eſſe obæratum.at eum velut in vicem ſuam ſubſtituit Deus,erga quem tot ac tanta recognoſcas beneficia quibus te ſibi deuinxit. Dic indignum eſſe cuius cauſa vel minimum labores. at digna eſt imago Dei, qua tibi commendatur,cui te & omnia tua ex-
Matt.6.b.14, hibeas. Quòd ſi non modò nihil boni promeritus eſt, ſed iniuriis quoque ac maleficiis te
& 18.d.35. prouocauit,ne hæc quidem iuſta cauſa eſt cur illum & dilectione complecti & dilectionis
Luc.17.a.3 officiis proſequi deſinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus eſt. At quid meritus eſt Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, ſibi certè vult imputari.Hac

profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est,nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensemus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis,ad eos amandos amplexandósque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat. Matt.5.g.44

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiamsi nullum prætermittat: sed qui ex syncero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet,quantum attinet ad externa officia:interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ ,saltem à maxima parte hominum, sine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidē tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ se ferant, & verborū comitate amabilia reddant sua officia. Primùm , eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiant oportet,ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi,ferantur.Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrem,cui benefacit, vel tanquam opis egenum despiciet,vel tanquam sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquū corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit.Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur,sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitū negare prodigiosum esset. Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officii defunctus fuerit: quemadmodum vulgo fieri solet vt diues,postquam aliquid de suo erogauit,alia onera,tanquam nihil ad se pertinentia,aliis deleget.Sed ita potius secum quisque cogitabit, se,quantus quantus est,proximis debitorē sui esse: nec aliū exercēdæ erga ipsos beneficētiæ statuendum esse finem nisi quum facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerātiámque nos format. Principiò igitur in quærenda vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostráque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorésque expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulādas diuitias,ad eas omnes ineptias,quæ ad magnificentiam pompámque facere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis,ignobilitatis,humilitatis mirus timor,mirum odium:quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur.Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio,quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam proprio consilio componūt: quo scilicet adipiscātur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quo paupertatem humilitatémque defugiant.Piis ergo hominibus,ne talibus laqueis implicentur,hæc tenenda est via.Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant,vel sperent,vel cogitent quàm ex Domini benedictione:ideóque in eam se tutò ac confidenter reiiciant ac reclinēt.Nam vtcunque sibi pulchrè sufficere videatur caro,dum vel propria industria ad honores opésque contendit, vel studio enititur,vel adiuuatur hominum gratia:certum est tamen omnia hæc nihil esse,neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit.At è conuerso sola ipsius benedictio etiā per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum faustúmque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari)quando tamen ne minimam quidem fœlicitatis particulam degustant quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnē prosperi successus atq; optabilis rationē in sola Dei benedictione credimus esse positam,qua absente miseriæ nos omne genus & calamitatis maneant:restat etiam vt ne

propria vel ingenii dexteritate vel sedulitate freti, ne hominũ fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honorésque cupidè contẽdamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quancunque ille prouiderit sortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes rapinas, aliásque nequitiæ artes, auxilium? Nam vt illa nisi purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauisque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensátur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solẽt, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prospere acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ: sed Deo authori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentiæ vel potentiæ fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectũ videmus, qui dum sequitur Deum, séque ei regẽdum tradit, similem se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se. Psal.131.a.1.

10 Neque in hac tantùm parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerãtia: verũ ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se ritè abnegauit, nisi qui se totùm ita resignauit Domino vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alii atque alii morbi nos identidem infestant: nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grãdo, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & sæuitiæ accusant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clemẽtiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationẽ se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Psal.79.c.13. Siue morbo affligetur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorũpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratóque animo suscipiet, ne cõtumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suáque omnia semel permisit. Facessat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quòd ἄσκοπος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis. CAP. VIII.

QVIN altius etiamnum conscendere piam mentem decet. nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunque enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ii se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimísque ac variis malorum generibus refertam vitã præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Caussam Apostolus assignat, quòd obediẽtiam discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatũ finẽ docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiã insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimãtur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodũ ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehẽdimus potentiam resurrectionis: ac dũ conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis rebus aduersis affligamur, eo certius confirmatur nostra cum Christo societas? cuius cõmunione passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiũt, sed ad promouendã quoque nostrã salutẽ multũ afferũt adiumẽti.

Mat.16.d.24 | Mat.3.d.17,& 17.a.5. | Rom.8.f.2. | Act.14.d.22 | Philip.3.b.10

2 Adde quòd Dominus noster crucẽ ferendã suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandã approbandãque Patri suam obedientiã. nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitã degere. Primùm (vt natura nimiũ propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuẽda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demõstrata fuerit, facilè virtutẽ nostrã supra iustũ modũ æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, cõtra omnes difficultates infractam fore & inuictã. Vnde in stolidã & inanem carnis cõfidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde acsi propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere nõ potest quàm dum experimẽto nobis cõprobat quanta non modò imbecillitate, sed etiã fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quãtum ad nos attinet, mox succũbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutẽ: quæ sola sub põdere afflictionũ cõsistere nos facit. Quinetiã sanctissimi, vtcũque Dei gratia nõ propriis viribus stare se nouerint, de sua tamẽ fortitudine & constãtia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitiorẽ sui notitiã adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepsit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehoua stabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abscondisti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obstupefactos fuisse suos sensus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrum non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus trãquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse discunt. Talibus, inquã, documẽtis admoniti suorũ morborũ fideles, proficiũt ad humilitatẽ: vt praua carnis confidẽtia exuti, ad Dei gratiã se conferant. Porrò vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in quã satis supérque præsidii inest, experiuntur.

Psal.30.a,7

3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quòd Deus promisit fidelibus se adfuturũ in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa dum opus est exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quãdo ingratitudinis nimiæ foret, non expectare in posterũ quam constantẽ ac firmam experti sint Dei veritatẽ. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quã falsò de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostrámque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec succumbamus. Victoriam autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatẽ stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: vt imbecillitatis tuæ conscius propè fias.

Rom.5.a.3.

Imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

4 Alium quoque finem habet Dominus affligẽdi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiã, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ sunt locutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem nostrã tribulationibus docet probari, quàm aurũ in fornace igni examinatur. Quis autem nõ expedire dicat vt præstantissimũ patientiæ donũ, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producatur, vt certum manifestúmque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quòd si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceãt ac depereant quas fidelibus suis virtutes contulit iure facit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habent sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorũ patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirẽt quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbium, quũ ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod si æquissimum est vt cælesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

Gene. 22. a. 1, & c. 12.

1. Pet. 1. b. 7.

De vita be. cap. 15.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatque mollius aliquantisper atque indulgentius habita est. Idẽ enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginantur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec sessorem recognoscunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eũ qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidẽ nos Dei beneficentia ad reputandã ac deamandã eius bonitatẽ allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius corrumpamur: plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opũ abundãtia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrenat: idque variis modis: quantũ scilicet vnicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alii alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget cælestis medicus, dum vult omnium sanitati cõsulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbidos.

Deut. 32. 15.

6 Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed prætorita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita procul dubio reperiemus, nos admisisse quod dignũ eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationẽ suppeditat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate Patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quũ ab eo argueris. Quẽ enim diligit Deus, corripit: & eum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulã Patris agnoscimus, an nostrũ non est obedientes potius docilésque filios exhibere, quàm cõtumacia desperatos homines imitari, qui maleficiis induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat. vt rectè ille dicat, nos spurios esse, nõ filios, si extra disciplinã sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsũ ferre non possumus dum suã nobis beneuolentiã & quã habet de salute nostra curã declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoctæq; nequitiæ mãcipia, flagellis deteriores modo ac obstinatiores

1. Cor. 11. d. 8. g. 32.

Prou. 3. b. 11.

Hebr. 12. c. 8.

fiũt:hi,ceu filii ingenuitate præditi,ad pœnitẽtiam proficiũt. Eligendũ nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniã de hac re alibi dictum est,contentus breuiter attigisse,finẽ faciam.

7 Porrò singularis illa est consolatio, vbi pro iustitia persecutionẽ patimur. Succurrere enim tũ debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionem pati pro iustitia dico, non tantũ qui pro Euãgelii defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrocinio laborãt. Siue ergo in asserẽda aduersus Satanæ mẽdacia Dei veritate, siue in suscipienda bonorũ atque innocentiũ contra improborũ iniurias tutela, necesse est incurrere in mũdi offensiones & odia, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculũ immineat: ne graue sit nobis aut molestum eatenus impẽdere nos Deo, aut ne miseros in iis nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronuntiauit. Paupertas Matth.5.a.10 quidẽ, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exiliũ, contẽptus, carcer, ignominia: mors denique ipsa extremũ est omniũ calamitatũ. Verùm vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorũ quod non in fœlicitatẽ nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quàm falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorũ exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine cõtumeliã patiamur. Quid enim? si innocẽtes ac nobis Act.5.g.41. bene conscii impiorũ scelere exuimur facultatibus, ad inopiã quidẽ redigimur apud homines: sed verè apud Deum in cælis diuitiæ ita nobis accrescunt. si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiã. si vexamur & contẽnimur, eo firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatã vitã. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantũ pretiũ Dominus statuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præsentis illecebras.

8 Quum ergo his & similibus monitis abũdè soletur Scriptura quas pro iustitiæ defẽsione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus. præsertim quũ sit hæc crucis species fidelium maximè propria, qua vult Christus in nobis glorificari: quemadmodũ & Petrus docet. Quia verò 1.Pet.4.c.11. ingenuis naturis acerbius est cõtumeliã quàm centũ mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiã probra, quia speramus in Deũ viuũ. 1.Tim.4 c.10 Sicut alibi suo exẽplo ambulare nos iubet per infamiã & bonã famã. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnẽ acerbitatis dolorísque sensũ tollat. alioqui nulla in cruce esset sanctorũ patientia, nisi & dolore torquerẽtur, & angerẽtur molestia. Si nulla esset in 2.Cor.6.b.8 egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia pũctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea súsque déque habere? At quum vnũquodque ipsorũ ingenita sibi amaritudine nostros omniũ animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tẽtatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obsistendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter extimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spirituali Dei consolatione acquiescit.

9 Hunc conflictũ, quẽ aduersus naturalẽ doloris sensum sustinẽt fideles, dum patiẽtiæ ac moderationi studẽt, eleganter descripsit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at nõ anxii reddimur: laboramus, at nõ destituimur: persecutionẽ patimur, at in ea non deserimur: 1.Cor.4.b.8. deiicimur, at non perimus. Vides vt patiẽter ferre crucẽ, nõ sit prorsus obstupescere, & omni doloris sẽsu priuari. quemadmodũ Stoici magnanimũ hominẽ stultè olim descripserũt qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis: tristibus perinde ac lætis afficeretur. imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapiẽtia profecerũt? nẽpe simulacrũ sapiẽtiæ depinxerũt, quod neque repertũ est vnquã inter homines, neque extare potest. Quin potius dũ nimis exactã ac præcisam patientiã habere volũt, eius vim sustulerunt è vita humaua. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & solicitũ esse vitiosũ est. Atque hæc quidẽ paradoxa ferè ab otiosis hominibus procedũt, qui speculãdo magis quã agendo se exercẽtes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queũt. At nihil nobis cũ ferrea ista philosophia, quã magister ac dominus noster non verbo tantũ, sed exẽplo etiã suo dãnauit. Nã & suis & aliorũ malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: vos Iohan.17.c.20 autẽ lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit Matth.5.a.4. qui lugẽt. nec mirũ. Nã si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineæ lachrymæ distillarũt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorẽ illũ quo non leuiter consternatũ fuisse legimus: si omnis Luc.22.e.44. tristitia displicet, quomodo placebit quòd animã suã fatetur esse tristẽ vsque ad mortem?

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarẽ, ne studio patiẽtiæ ideo protinus renũtient ꝙ naturalẽ doloris affectũ exuere nõ possũt. Quod necesse est euenire iis qui ex patiẽtia stuporẽ, ex homini forti & cõstanti stipitẽ faciũt. Sanctis enim tolerantiæ laudẽ defert Scriptura, dũ ita malorũ duritia afflictantur vt non frangãtur nec concidant: ita ama

litudine punguntur, vt simul perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnãtia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam
Iohan.21.c.18 expressit Dominus quũ ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quum autẽ senueris, præcinget te alius, & ducet quò non voles. Non est sanè veri simile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac restitantem eò tractum esse. alioqui parũ haberet laudis eius martyrium. Verùm vtcunque cordis sũma alacritate diuinæ ordinationi pareret, quia tamẽ humanitatem non exuerat, duplici voluntate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libenter effugisset. Rursum dum succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, euicto ac proculcato timore, libenter atque adeò hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatem expetemus: sic egestate pressi, solicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominiæ, contẽptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorũ debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc sẽper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatẽ sequamur. Imò inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet

11 Quoniã autem præcipuã crucis tolerandæ rationẽ à diuinæ volũtatis cõsideratione sumpsimus, paucis definiendũ est quid inter philosophicã ac Christianã patiẽtiam intersit. Equidẽ paucissimi ex philosophis eò rationis cõscenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerẽt, & Deo hac in parte obtẽperandum cẽserent. sed illi quoque ipsi non aliã afferunt rationẽ, nisi quia ita necesse sit. Quid autẽ istud est dicere nisi cedendũ esse Deo, quia frustra cõtendas obluctari? Nã si Deo tantũ paremus quia necesse est: si euadere liceat, parẽre desinemus. Scriptura autẽ longè aliud in volũtate Dei cõsiderare iubet, nẽpe iustitiã primũ & æquitatem: deinde salutis nostræ curã. Huiusmodi ergo ad patientiã sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exiliũ, siue carcer, siue cõtumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandũ nihil istorum accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clemẽtia infligũtur? An non æquissimũ est carnẽ nostrã domari, & veluti iugo assuefieri, ne libidinosè pro suo ingenio ferociat? annõ digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Nõ audimus iam illã frigidam cãtionẽ, Cedendũ quia necesse est: sed viuidã ac plenã efficaciæ præceptionẽ, Obtẽperandũ, quia resistere nefas est. Patienter ferendũ, quoniã impatientia sit aduersus Dei iustitiã contumacia. Iam verò quia illud demũ amabile nobis est quod saluti ac bono esse nobis agnoscimus, hac etiã parte consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, saluti nostræ cõsulere. Quòd si salutares nobis tribulationes esse cõstat, cur non grato placidóque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferẽdo nõ succũbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ inquã cogitationes faciunt, vt quantũ animi nostri contrahũtur in cruce, naturali acerbitatis sensu, tantũ spirituali lætitia diffundãtur. Vnde & gratiarũ actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarũ actio nõnisi ab hilari lætóque pectore emanare potest: nihil autẽ est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessariũ sit, crucis amaritudinẽ spirituali gaudio tẽperari.

De meditatione futuræ vitæ. CAP. IX.

QVOCVNQVE autẽ tribulationis genere premamur, respiciẽdus semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ cõtemptũ, indéque ad futuræ meditationẽ excitemur. Quoniã enim optimè nouit Deus quãtopere in belluinũ mũdi huius amorẽ simus natura inclinati, aptissimã rationẽ adhibet ad nos retrahẽdos & torporẽ excutiẽdũ, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidẽ est nostrũ qui nõ videri cupiat ad cæleste immortalitatẽ toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enĩ nos nulla re ãtecellere brutas pecudes: quarũ cõditio nihilo nostra ĩferior futura esset nisi spes æternitatis post mortẽ nobis superesset. Verũ si cõsilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quã terrã. Inde autẽ stupiditas, quòd mẽs nostra fulgore inani opũ, potẽtiæ, honorũ, perstricta hæbetatur, ne lõgius cernat. Cor etiã auaritia, ambitione, libidine occupatũ degrauatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatẽ

in terra suam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari sæpe infestarique permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugii delicietur: aut vxorũ improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgẽtior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescãt, vel confidentia exultẽt, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcũque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quæ æstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multísque admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hìc quærendum aut sperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habẽdum est, nunquam seriò ad futuræ vitæ desyderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde si qua æternitatis cura est, huc diligẽter incũbendum vt malis istis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciẽ qua nos demulceat: magnopere nostra refert idẽtidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac fœlicitatis concursu hìc frueremur: quum assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputãdam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ instar esse, non modò eruditis notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilẽ, multis insignibus sententiis commendarũt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligẽtius expendamus, vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra cõstituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ãbulamus, quia tũc oculis obuersatur mortis simulachrũ, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiũt ista omnia. Verùm vbi accidit, momẽtanea est philosophia, quæ, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantùm, sed mortalitatis quoque ipsius obliti, acsi nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ἐφήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestris vitæ cõditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stultáque eius admiratione obstupescere, acsi vltimam bonorum metam in se contineret? Quòd si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officii est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ cõtemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitudinẽ. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miseriis referta sit, cẽsetur tamen meritò inter non aspernãdas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficii, rei iam sumus non paruæ in Deũ ipsũ ingratitudinis. Præsertim verò fidelibus testimoniũ esse debet diuinæ beneuolẽtiæ: quãdo ad salutẽ eorũ promouendã tota est destinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hæreditatẽ nobis palàm exhibeat, minoribus documẽtis se nobis Patrẽ vult declarare. ea sũt quæ quotidie ab ipso nobis cõferuntur bona. Quũ ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligendã Dei bonitatẽ, fastidiemúsne eam quasi nullã boni micã in se haberet? Hunc igitur sensũ atque affectũ induere nos oportet, vt ipsã reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nã si deessẽt Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendã Domino gratiarũ actionẽ quòd in eius lucẽ nos protulit, quòd vsurã nobis cõcedit, quòd õnia ad eã cõseruandã necessaria præsidia largitur. Et multo illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriã regni cælestis quodãmodo præparari. Sic enĩ Dominus ordinauit, vt qui olim coronãdi sunt in cælo, certamina prius in terris obeãt, ne tri-

umphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria, Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quò spes ac desyderium nostrum acuatur ad plenam eius reuelationẽ expetendam. Vbi constitutum illud fuerit, diuinæ clemẽtiæ munus esse quòd terrenã vitã viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratósque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandã miserrimã eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desyderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimũ non nasci: proximũ, quàm citissime aboleri. siquidẽ Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterãt nõ infaustum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequebantur. sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomdo piis in bonum cedat quod per se nec beatum nec desyderabile est. itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimãda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si cælum patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mũdus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatẽ, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema fœlicitatis summa est, nónne ea carere miserũ: Atqui donec è mũdo euaserimus, peregrinamur à Domino. (2.Cor.5.b.6) Ergo si cum cælesti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnẽda & proculcanda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odiũ propriè in ipsam conuertendũ est. Vtcunque sit, nos tamẽ ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finẽ eius desyderãtes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere. quo scilicet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instar stationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conseruanda quoad ille reuocarit. (Rom.7.d.24) Deflet quidem sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desyderio. nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunque profitebatur: (Philip.1.d.23) quia se id Deo debere agnoscit vt nomẽ eius vel per mortẽ vel vitã glorificet. ipsius autẽ est statuere quid maximè ad gloriã suã expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

5 Hoc verò portenti simile, quòd pro illo mortis desyderio, tanta eius formidine tenẽtur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quãlibet eius mentionẽ contremiscant, velut rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum, non esse in pectore Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualẽcunque illum timorem superet ac supprimat. Nã si cogitemus hoc instabile, vitiosũ, corruptibile, caducũ, emarcidũ, putre corporis nostri tabernaculũ ideo dissolui vt in firmã, perfectã, incorruptibilẽ, cælestẽ denique gloriã mox instauretur: an nõ ardẽter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortẽ ab exilio nos reuocari vt patriã, & cælestẽ patriã incolamus, an nihil inde solatii cõsequemur? At nihil est quod nõ permanere appetat. Fateor sanè, atq; ideo ad futurã immortalitatẽ respiciendũ nobis cõtendo, vbi stata cõditio obtingat, quæ in terra nusquã apparet. (2.Cor.5.a.2.) Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortẽ pergere docet, non quia velint exui, sed quia superindui cupiãt. (Rom.8.d.19.) An verò bruta animalia, atq; adeò inaminæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides, præsentis suæ vanitatis sibi consciæ, in vltimũ resurrectionis diem intẽtæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenii luce præditi, & supra ingenium, Dei spiritu illuminati, quum de essentia nostra agitur, non atollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verum non est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatem agere. Et iam initio professus sum me locorum communium fusiorẽ tractationẽ hìc minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderẽ vt Cypriani libellũ de mortalitate legerẽt, nisi digni essẽt qui ad Philosophos ablegarẽtur: vt inspecto quẽ illi præ se ferũt mortis contẽptu, erubescere incipiãt. Hoc tamẽ habeamus cõstitutũ, neminẽ bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diẽ cũ gaudio expectet. (Tit.2.d.13.) Nã & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiare est quoties

solidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra, appropinquat enim redemptio vestra. An rationabile, quæso, est vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationē pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentē concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduētum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimā, expetere. Adueniet enim nobis redēptor, qui ab hoc immēso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat. Luc.21.f.28

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquā oues mactationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent nisi in cælum mente erecta, superarent quicquid in mundo est, & præsentem rerū faciem traiicerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietē fideles suos recipiet, absterget ab eorū oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremā ignominiam proiiciet: eorū delicias cruciatibus, risum & lætitiam fletu stridoréque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiiciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniustè afflictis relaxationē, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despondere animū, aut vanis mūdi solatiis in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsenti impiorum prosperitate reputāda nimiū immoratur: neque potuisse aliter consistere quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludā, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Rom.8.g.36 1.Cor.15.c.19 Iesa.25.c.18 apoc.7.d.17 2.Thess.1.c.6 Psal.73.a.2

Quomodo vtendum præsenti vita, eiúsque adiumentis. CAP. X.

TALIBVS rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quàm necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura cōscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem, quandam peregrinationē suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo vendūtur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtranque in partē procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerūt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium: sed impendio austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientiis quàm quibus verbo Domini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextū quærunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuienti viam sternere volūt: pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendā esse hanc libertatem: sed permittendū cuiusque conscientiæ vt vsurpet quātum sibi licere videat. Equidē fateor nec debere nec posse cōscientias statis præcisisque legum formulis hic

1.Cor.7.f.31

alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

2 Sit hoc principium, vsum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonũ nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem alimẽta creauerit, reperiemus non necessitati modò, sed oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in vestibus, præter necessitatẽ, finis ei fuit decorum & honestas. In herbis, arboribus & frugibus, præter vsus varios,
Psal.104.b.15 aspectus gratia, & iucunditas odoris. nisi enim id verum esset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinum lætificat cor hominis, quòd oleum splẽdidam eius faciem reddit. Non commemoraret passim Scripturæ, ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerũ dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidibus pretiosa redderentur? Denique annon res multas, citra necessarium vsum, commendabiles nobis reddidit?

3 Facessat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullum nisi necessariũ vsum concedit ex creaturis, non tãtùm malignè nos priuat licito beneficẽtiæ diuinæ fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipitem redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendũ est carnis libidini: quæ nisi in ordinẽ cogitur, sine modo exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænum illi vnum iniicitur, si statuatur, ideo condita nobis esse omnia vt cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, si caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens, mentẽ impuritate sua inficit, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestibus gratitudo erga Deum, si sumptuoso earũ ornatu & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, si in earum splendorem defixæ sint mentes? nam totos suos sensus multi sic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quasi in metalla, similes sint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorum suauitas alios obstupefacit, nequid spirituale olfaciant. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quamobrem constat hîc iam abutẽdi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis curam agamus ad eius concu-
Rom.13.d.14 piscentias, quibus si nimium conceditur, sine modo vel temperie ebulliunt.

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quàm quæ nobis fit à præsentis vitæ contemptu & cælestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mũdo, perinde affecti sint, acsi non vterentur: qui vxores ducunt, acsi non ducerẽt:
1.Cor.7 d.31 qui emunt, acsi non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mensis, ædificiis, vestibus nimiam mollitiem, ambitionem, superbiam, fastum, morositatem excindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cælestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictũ est, Cultus magnam curam, magnã virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, fere animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contrà, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacuæ copiæ apparatum, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis sibi faciant impedimenta.

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patiẽter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate solicitentur, quam qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, cõtrarium etiam in abundantia morbum vtplurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui sor-

dida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contetus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperãter quoque lautitiis illis abutetur, si contingãt: qui priuatam humilémque conditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores conscẽdat, à fastu haudquaquam abstinebit. Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis studiũ est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abũdare, & penuriam pati. Habet praeterea Scriptura & tertiam regulã, qua rerum terrenarũ vsum modificat: de qua nonnihil dictum est quũ praecepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddẽda sit olim ratio. Sic ergo dispensare oportet vt assiduè auribus nostris insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuae. Simul occurrat, à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quae fit cum charitate coniuncta, qui delicias quaslibet, quae à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mẽtem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit. Philip. 4. c. 11

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquenque nostrum in cunctis vitae actionibus, in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm desultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida sit, ad res diuersas simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra, omnia sursum deorsum miscerẽtur, distinctis vitae generibus sua cuique officia ordinauit. Ac nequis temere suos fines transiliret, eiusmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suũ ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temere toto vitae cursu circumagantur. Adeò autem necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostrae inde coram ipso aestimentur, ac saepe quidem longè aliter quàm pro humanae ac philosophicae rationis iudicio. Nullum magis praeclarũ facinus habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriã. atqui voce caelestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manũ tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus vocationem Domini, esse in omni re bene agendi principium ac fundamẽtum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecũque sit in cõspectu hominum, apud Dei thronum respuetur. deinde in ipsis vitae partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita quum ad hunc scopum dirigetur. quia nec quisquã propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse trãsilire suas metas. Qui obscurus erit priuatam vitam non aegrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum haec erit curis, laboribus, molestiis aliisque oneribus nõ parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducẽ. Libentius magistratus partes suas obibit: paterfamilias se ad officiũ astringet: quisque in suo vitae genere incommoda, solicitudines, taedia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullũ erit tam sordidum ac vile opus (in quo modò tuae vocationi pareas) quod non coram Deo resplẽdeat & pretiosissimum habeatur.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione. CAP. XI.

IAM mihi satis diligẽter exposuisse suprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicũ recuperandae salutis restet in fide subsidiũ. Rursum quid fides ipsa sit, & quae in hominũ Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem haec fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimùm gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitiũ habeamus in caelis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatémque vitae meditemur. Ac de regeneratione quidem, quae secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo attacta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quaestionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutiẽda: & ita discutienda vt meminerimus praecipuum esse sustinendae religionis cardinem: quo maiorem attentionem curámque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: vt nullum habes stabiliendae salutis fundamentum, ita nec erigẽ-

dæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex cognitione ipsa elucescet.

2 Porrò ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ locutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari corã Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eóque nomine cõsistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodũ si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocẽtiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exẽptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eámque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

3 In huius rei confirmationẽ extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hanc esse propriam & vsitatissimã verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse. per se enim facilè obseruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quamuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiúsque doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipsos iustificẽt, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ qua vacui sunt famam. Hũc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocãtur non modò qui sibi conscii sunt sceleris, sed qui iudiciũ damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dũ se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositũ iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex cõtextu tamẽ facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, nõ autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturã præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quũ dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorũ impietas merebatur? Apertius etiamnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est acsi diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tãquam approbata innocẽtia à reatu absoluere. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocẽtiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis nõ sumus. Sic Actorum 13 in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remissio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus nõ potuistis iustificari in Lege Mosis, omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolutione sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides denique interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descẽdisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operum approbatione, sed gratuita Dei absolutione. Quare eleganter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

[Margin: Luc.7.e.21 — Ibidem,37 — Luc.16.d.15 — 1.Reg.1.c.21 — Galat.3.a.8 — Rom.3.d.26 — Rom.8.f.33 — Act.13.f.38 — Luc.18.c.14 — In Psal.118 Serm.10]

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem

designat, quum dicit ad Ephesios 1.a.5, Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei, in laudẽ gloriosæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuitò iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè nõ de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores totum contextũ. nam paulo pòst exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatũ: vt modum reconciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur corã Deo.

Rom.3.c.24. Rom.4.a.6. 2.Cor.5.d.18. Rom.5.d.19.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulat, quibus Christum probet vnũ esse nobiscũ, & nos vicissim cũ ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculũ, seipsum illaquecat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Cõceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati studeo, in præsenti causa insistã. Dicit nos vnũ esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsáque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri postulat. Quanuis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quàm vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia contentum, quæ nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus Sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobísque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiã simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solùm quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tãta esset excitanda contentio: sed quum principiũ hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbũ iustificandi ad duas partes extẽdit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residẽs inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiãdo, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primũ, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat,

relinquat quales erant natura, nihil ex vitiis mutando. Respõsio perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & coniunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscunque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verum si solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari. Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum: sol calore suo terram vegetat ac fœcundat, radiis suis illustrat & illuminat. hîc mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptatione, vnúmque & idem esse contendit. Atqui Scriptura, vtrunque coniungens distinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia melius nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, apertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturã ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palã est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragiis nimium futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iustitiæ disserit, quòd scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est & Deus ipse) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quanuis eximia esset præstantia virtutum Abrahæ, diúque perseuerando tandem auxisset, non tamen aliter placuisse Deo, nisi quòd gratiam in promissione oblatam fide recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullũ operibus esse locum, sicuti Paulus scitè contendit.

1.Cor.1.d.30.

Rom.4.a.5.

7 Quod obiicit, vim iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. nam si per se, vel intrinseca, vt loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte. sic manca esset iustitia quæ frustulum salutis nobis cõferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè loquendo Deum vnum iustificare dicimus: deinde hoc idem transferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiam. fidem verò quasi vasi conferimus, quia nisi exinaniti ad expetendã Christi gratiã aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, nõ detrahere nos Christo vim iustificãdi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iustitiã. Neque tamẽ interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, quum dicit fidẽ esse Christũ. quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quòd in ea reconditũ sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiamsi nullius per se dignitatis sit vel pretii, nos iustificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est duntaxat percipiẽdæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantique beneficii author simul & minister. Iam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iustificatione agitur.

8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbũ internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad externam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Christum non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternum sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiã nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiãdri placitũ est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factũ nobis esse iustitiam. Atqui si propriè hoc in diuinitatem cõpetit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnius quàm alterius iustitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiam, qui illud quod interpositũ est conueniet factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se cõtinet diuinam naturam, hîc tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. Ridiculè verò in verbo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouam

Iere.51.b.10.

fore noſtrā iuſtitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet niſi Chriſtum, qui noſtra eſt iuſtitia, eſſe Deum manifeſtatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum ſibi acquiſiiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine. Act.20.f.28. Siquis inde inferat, ſanguinem quo expiata ſunt peccata eſſe diuinum, & diuinæ naturæ, quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo ſe omnia adeptum eſſe putat Oſiander, tumet, exultat, multáſque paginas farcit ſuis ampullis. quū tamen ſimplex ſit & expedita ſolutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germē Dauidis, fore piorū iuſtitiam: ſed quo ſenſu, docet Iſaias, Cognitione ſui iuſtificabit multos iuſtus ſeruus meus. Iesa.53.d.11. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iuſtificandi partes: cauſam addere, quòd iuſtus ſit: modum vel medium (vt loquūtur) locare in doctrina qua Chriſtus cognoſcitur. Nam vocem דעת paſſiuè accipere cōmodius eſt. Hinc colligo Chriſtū eſſe factum iuſtitiam quando ſerui ſpeciem induit: ſecundò nos iuſtificare quatenus obſequentem ſe Patri præbuit: ac proinde non ſecundum diuinam naturā hoc nobis præſtare, ſed pro diſpenſationis ſibi iniūctæ ratione. Etſi enim ſolus Deus fons eſt iuſtitiæ, nec aliter quā eius participatione ſumus iuſti: quia tamen infœlici diſſidio ab eius iuſtitia alienati ſumus, neceſſe eſt deſcēdere ad hoc inferius remedium, vt nos Chriſtus mortis & reſurrectionis ſuæ virtute iuſtificet.

9 Si obiiciat, opus hoc ſua præſtantia ſuperare hominis naturā, ideóque non poſſe niſi diuinæ naturæ adſcribi, prius concedo: in hoc ſecundo dico eum inſcitè hallucinari. Nā etſi neque ſanguine ſuo animas noſtras purgare, neq; Patrē ſuo ſacrificio placare, neque à reatu abſoluere nos poterat Chriſtus, nec denique munus ſacerdotis peragere, niſi verus fuiſſet Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen eſt his omnibus perfunctum eſſe ſecūdum humanam naturam. Quomodo enim iuſtificati ſumus ſi quæritur, reſpondet Paulus, Chriſti obedientia. An verò aliter obediuit quàm aſſumpta ſerui figura? Rom.5.d.19. Vnde colligimus, in carne eius exhibitā nobis eſſe iuſtitiam. Similiter in aliis verbis (quæ ſæpius citare quomodo Oſiandrum non pudeat valde miror) non alibi ſtatuit iuſtitiæ fontem quàm in carne Chriſti. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Iuſtitiam Dei inflatis buccis attollit Oſiander, & triumphum canit, quaſi euicerit eſſe ſpectrū illud ſuum eſſentialis iuſtitiæ: quum longè aliud verba ſonēt, iuſtos eſſe nos expiatione per Chriſtū facta. Iuſtitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum eſſe debuerat elementariis: ſicuti apud Iohannē confertur gloria Dei hominum gloriæ. Iohan.10. Scio, interdum vocari Dei iuſtitiam, cuius eſt ipſe author, & qua nos donat: ſed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Chriſti piaculo ſuffultos apud Dei tribunal ſtare, ſani lectores me tacente agnoſcunt. Neque in voce tantum eſt momenti, modò nobiſcum de hoc cōſentiat Oſiander, nos in Chriſto iuſtificari quatenus pro nobis factus eſt expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iuſtitiam & ſalutem quam nobis attulit, obſignare vult Chriſtus, certū eius pignus in carne ſua proponit. Vocat quidem ſe panem viuum: ſed modum explicans, adiungit, carnem ſuam eſſe verè cibum, & ſanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in ſacramentis perſpicitur: quæ etſi fidem noſtram ad totum Chriſtum non dimidium dirigunt, ſimul tamē iuſtitiæ & ſalutis materiam in eius carne reſidere docent. non quòd à ſeipſo iuſtificet aut viuificet merus homo, ſed quia Deo placuit, quod in ſe abſconditum & incomprehenſibile erat, in Mediatore palàm facere. Vnde ſoleo dicere Chriſtum eſſe nobis quaſi expoſitum fontem, vnde hauriamus quod alioqui ſine fructu lateret in occulta illa & profunda ſcaturigine, quæ in Mediatoris perſona ad nos emergit. Hoc modo & ſenſu nō inficior Chriſtū, vt eſt Deus & homo, nos iuſtificare, commune eſſe etiam hoc opus Patris & Spiritus ſancti. denique iuſtitiam, cuius nos conſortes facit Chriſtus, æternam eſſe Dei æterni iuſtitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

10 Porrò ne ſuis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Chriſtus noſter fiat. Cōiunctio igitur illa capitis & membrorū, habitatio Chriſti in cordibus noſtris, myſtica denique vnio à nobis in ſummo gradu ſtatuitur: vt Chriſtus noſter factus, donorum quibus præditus eſt nos faciat conſortes. Non ergo eum extra nos procul ſpeculamur, vt nobis imputetur eius iuſtitia: ſed quia ipſum induimus, & inſiti ſumus in eius corpus, vnum denique nos ſecum efficere dignatus eſt: ideo iuſtitiæ ſocietatē nobis cum eo eſſe gloriamur. Ita refellitur Oſiandri calumnia, fidem à nobis cenſeri iuſtitiam: quaſi Chriſtū ſpoliemus iure ſuo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locū demus, quo nos ipſe ſolus impleat. Sed Oſiander hac ſpirituali cōiunctione ſpreta, craſſam mixturā Chriſti cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odioſè nominat quicūque non ſubſcribunt fanatico errori de eſſentiali iuſtitia: quia nō ſentiant

Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine superbo suísque præstigiis dedito summa gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago. quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationẽ tam importunè exigit, huc spectat, primùm vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiã suã nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quandoquidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multũ operæ impendam diluendis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet.
1.Pet.1.a.4 Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nũc simus quales Euangeliũ fore promittit vltimo
1.Iohan.3.a.2 Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me supersedere ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

11 Cæterùm in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum est, suáque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus meritò debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciã, & nos raptare supra nubes, ne gratiã expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui iustificari docẽt esse verbum forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiã magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi
2.Co.5.d.21 vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos cẽseri qui Deo reconciliantur. modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formã à forensi vsu. Nec verò quisquã mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idẽ sedato sit cerebro) inde ortã esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osian-
Rom.4.a.7 der, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiã sine operibus in his verbis, Beati quorum
psal.32.a.1 remissæ sunt iniquitates: sitne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam non adducit testẽ, acsi doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronũtians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones nõ imputat: fœlicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impii manẽt. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, non separari iustificandi gratiã à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est longè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatẽ. Nam hoc secundũ sic inchoat Deus in electis suis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxii sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio, donec statutum sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti coram ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus euerti iustificationis doctrinam vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur:
Galat.3.c.18 imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cum spirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatem non esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundens Osiander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali sua iustitia loquẽs, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulũ imponit essentialis iustitiæ) flebiliter
Rom.7.d.24 exclamat, Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiã verò cõfugiẽs
Rom.8.f.33 quæ in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúsque omnibus aduersis insultat. Quis accusabit cõtra electos Dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiam sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutẽ in solidũ sufficiat coram Deo, vt gloriãdi

fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat misera illa seruitus, cuius sibi conscius sortem suam paulo antè deflebat. Hæc diuersitas satis nota est adeóque familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes metus. Quod autē obiectat Osiader, dissentaneū esse à natura Dei, in eū recidit. nam etsi duplici iustitia tāquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorū remissione neminem placere Deo. Quod si verum est, saltem concedat secundum ratā partem imputationis (vt loquuntur) iustos censeri qui re ipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitā, quæ subrogatur in locum iustitiæ? ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia nō licebit quantū ad fiduciā necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ non est arbiter, qui Deo legē vellet præscribere. Cæterùm illud stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantiæ est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud respōsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Mosis intercessio, quam hac voce cōpescuit Deus, non eò tēdebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quāuis obnoxii culpæ essent, absolueret. Ac nos quidē dicimus ideo sepultis peccatis iustificari corā Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi iustitia tecti non exhorreant iudicium quo digni sunt, & dum seipsos meritò damnant, iusti extra se censeantur. Psal.51.a.6 Exod.33.d.19

12 Monendi tamen sunt lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem cōsequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiā: & quanuis hæc non nisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Non colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed planè iustificādi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operæpretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapiētiam: quod non conuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiā Filii Dei, sed ad vsum nostrum refertur quod dicit Paulus, & humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiit idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucē mūdi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur, iustificādi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficient: quia nō sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnam tantùm partē de Christo, & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortē subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantùm distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus cōfert, iustitia Dei sit, quæ ab ipso proficiscitur: sed cōstanter illud tenemus nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu onerauit lectores, vbicunque fit iustitiæ mentio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiam ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat Osiāder. Nihilo etiam firmius est quod obiectat, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum verò Deū operari in nobis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciátne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filii sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abūdantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non Coloss.2.a.3 Iohan.8.b.12 Galat.3.b.13 Heb.2.d.14 Philip.2.b.13

Iohan.17.c.19 tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinā naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simpliciū oculos fascinat Osiāder. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimēda Ec-
Iesa.59.d.17 clesia (inquit Iesaias) Deus iustitiā suam induit quasi loricam. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vllo subsidio adiutum ad nos redimen-
Rom.3.d.25 dos. Quod aliis verbis breuiter signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionem suæ
Rom.5.d.19 iustitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicem iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmōstremus id quoque, sic inter se differre fidei operúmque iustitiā, vt altera stante
Philip.3.b.8 necessariò altera euertatur. Dicit Apostolus se omnia pro stercoribus reputasse vt Christū lucrifaceret, & in illo reperiret non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorū esse hic comparationem, & indicari propriam iustitiā oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Chri-
Rom.10.a.3 sti iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hanc cōsequamur, oportet profecto illam penitus aboleri.
Rom.3.d.27 Idipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quātisper manet quātulacunque operū iustitia, manere nobis nonnullam gloriādi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operum potest. In hunc sensum tam clarè loquitur quarto ca-
Rom.4.a.1. pite ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuersationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, nō ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non est ex meritis operū. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus conflatam comminiscuntur.

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrii conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secundum eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam, quū solus Christi Spiritus eam nobis conferat non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet
Gala.3.b.11.12 enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuū, & resurrexisse. Adhæc videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationē & iustitiam. Vnde sequitur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustificandi fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrii conatum: sed quanuis spiritualis & fere Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

15 Crassius paulo scholastici, qui præparationes suas miscent: hi tamen non minus prauo dogmate simplices & incautos imbuūt, sub prætextu Spiritus & gratiæ misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel scholasticos, dupliciter hic falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuitæ iustitiæ imputationem, sed Spiritum

ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentē ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit quærentibus se. Sed non animaduertunt quis sit quærendi modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primum, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficimur: deinde quòd per eādem extinctum est peccatū. quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipue in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiam à recta imitatione multū deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarūt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendā Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia, vel saltem loquēdi ratio, per omnia recipienda est. Tametsi enim egregie hominem omni iustitiæ laude spoliat, ac totā Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur. Heb.11.a.6 Lib.3.Sent. dist.16.c.1.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus diffisus, totā salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiiciat. Hìc est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelii doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuā sententiæ nostræ explicationem reddēt. Quanquam alio quàm proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant vt rem totam ritè expositam certóque confirmatam habeamus.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod quum aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne vt Legis & Euangelii discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operū subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantiæ specie promissionem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodem capite in hanc sententiam habentur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hìc obganniat quispiā, repudiari quam ex proprio marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tātùm ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quū ad eam nos formet Spiritus Dei, Cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideóque per se nihil pretii meretur? Rom.10.a.5 Gal.3.c.18 Rom.8.a.3

18 Secūdus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione Galat.3.b.11

apparet, citra operum meritum, imò extra operũ meritũ iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Simi-
Rom.4.a.2 le est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationẽ subiicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vtitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquanto pòst, ideo ex fide nos obtinere hæreditatẽ, vt secundum gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operũ adminiculo, tota in Dei misericordiam recũbit?
Rom.3.c.21 Atque eodem sensu haud dubiè alibi docet iustitiam Dei absque Lege manifestatam esse, quanuis testimoniũ habeat à Lege & Prophetis: quia exclusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere vt eam recipiamus.

19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominẽ quia toties in Scriptura recurrit, negare nõ audent: sed quum nusquam exprimatur Sola, hanc adiectionem
Rom.4.a.2 fieri non sustinent. Itáne? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Qui-
Rom.1.b.17 bus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euãgelio iustitia, certè non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiuersatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia,
Rom.3.c.21, & 24. qui operibus adimit? Quid sibi, amabo, volũt istæ locutiones, Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominẽ, & sine operibus Legis? Hîc ingeniosum subterfugium habent: quod tametsi non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterũ sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assiduè rixando vt ne prima quidẽ dialecticæ elementa teneant. An putant
Galat.3.b.10.12 delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui nõ impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubiũ quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur.
Rom.3.c.20, & 4.c.15 Eodẽ spectant istæ ratiocinationes quibus vtitur, Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo nõ iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiã. Quia Lex certam nõ potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiã conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo nõ est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est glo-
Galat.3.d.21 riatio. Si data esset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus cõclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur credẽtibus. Nugẽtur, si audiant, in ceremonias ista cõpetere, non in mores. atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudẽtiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in prõptu est ratio. Siquidem vt tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operũ iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquam illis debitam reposcere mercedẽ, nisi quam ille promiserit? Habẽt ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operi-
Galat.3.c.17 bus non potuisse, allegãt, ferme quadringentis demũ & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderent huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus nonnisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdum opera excipit, vt quum Dauidis testimonio beatitu-
Rom.4.a.6 dinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolã subtilitatem captãt, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charita-
Galat.5.a.6 te iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, nõ aliam fidem iustificare quàm illam charitate

efficacem:sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit.Imò non alia ratione iustificat,nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit.Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget.Ei qui operatur(ait)non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitū.Ei verò qui non operatur, sed credit in eum Rom.4.a.4 qui iustificat impium,imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam,vbi per indebitā gratiam iustitia confertur.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictū est,iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo,quæ sola peccatorum remissione constet. Sēper ad illud axioma redeundum est,vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseuerāt. Id eleganter significauit Iesaias his verbis,Non est abbreuiata manus Domini,vt seruare nequeat,neque aggrauata auris eius,vt non exaudiat:sed iniquitates vestræ dissidiū fecerunt inter vos & Deum vestrū, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis,ne exaudiat. Iesa.59.a.2 Audimus peccatum esse diuisionem inter hominē & Deum,vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercii habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec Rom.5.b.8 in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniūctionem recipit,eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam,nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat.Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit,reperiētur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purósque esse oportet. Constat itaque,quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd absterſis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitaui, Erat Deus 2.Cor.5.d.19 in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis.Deinde summam suæ legationis subdit,Eum qui peccatum nō nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam Ibidem,21 & reconciliationem hîc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus.Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet,dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi,non imputādo delicta. Sic ad Romanos,Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt Rom.4 iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit.eam quum asserat in remissione peccatorum consistere,nō est cur aliter ipsam definiamus.Proinde Zacharias pater Iohānis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorū positam canit.Quam regulā sequutus Paulus in concione quā de salutis summa apud Antiochenos habuit,conclusisse in hunc modum à Luca Luc.1.g.77 narratur,Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiatur:& ab omnibus iis à quibus nō Act.13.f.38 potuistis iustificari in Lege Mosis, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde meritò ratiocinatur,gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque insusitata videri debet loquutio,iustos non operibus,sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura,& veteres etiam interdū sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus,Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissio Lib.de Ciuitate Dei,cap.27. ne cōstat quàm perfectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare,Dei iustitia est:hominis autem iustitia,Dei indulgētia.Antè autē asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absolutione, ideóque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt. Serm.23.in Cant. Serm.22.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur. Quod perinde valet acsi diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo cōmunicatur, quod accurata animaduersione dignū est.Siquidē euanescit nugamentū illud,ideo iustificari hominē fide,quoniā illa Spiritū Dei participat quo iustus redditur,quod magis est contrariū superiori doctrinæ quàm vt cōciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatū non nouerat,pro nobis hostiam peccati expiatricē esse factum,vt efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis,sed in Christo esse iustitiā nostram:nobis tantùm eo iure cōpetere quia Christi sumus participes. siquidē omnes eius diuitias cum ipso 2.Cor.5.d.21 Rom.8.a.3

Rom.8.a.3 possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatũ esse de peccato peccatũ in Christi carne, vt iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quàm quod imputatione cõsequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudiciũ, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abundè liquet ex altera sententia, quam paulo antè po
Rom.5.d.19 suerat, Quemadmodum per vnius inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnius iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostrã iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, acsi no-
Lib.2.de Iacob & Vita beata.cap.2 stra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob statuisse. nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso nõ meritus, habitu fratris occultatus, ciúsque veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, vt suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, vt testimoniũ iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosii sunt, Quòd Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia nõ operibus iustificamur, sed fide. quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorũ obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet. nam quo in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes. CAP. XII.

HAEC omnia tametsi luculentis testimoniis verissima esse patet, tamẽ quàm necessaria sint, non prius nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed cælestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrũ metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est vt nulli confidentius & plenioribus, quod aiũt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui vel palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum floccipenditur, si talis támque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nulláque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventum est, facessant tales deliciæ oportet. quia res illic agitur seriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cælesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scri-
Vide præcipuè librum Iob. ptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiũt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudẽtes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui innocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinãda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet?
Iesa.33.b.14 quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò
Psal.130.a.3 verò facit illa responsio ne quis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox fit omnibus, vt
Iob 4.d.17 alibi scribitur, Nunquid homo Dei cõparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatẽ. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea?
Iob 15.b.15 A mane vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & cæli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiam si quis Legi satisfaceret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamẽ obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorũ opera. Ego igitur iustitiam illam quam attigi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantùm dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam

socordes nisi horrẽda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atq; inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui nõ manserit in omnib⁹ quæ scripta sũt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reũ sistat corã cælesti iudice, & de sua absolutione solicitus, vltrò se prosternat ac exinaniat. Deut.27.d.26

2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potius disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, vt se quisque habere reputet quod alii cõtemnere non debeant: sed vbi ad Deum assurgimus, corruit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum vsu venit, quod erga visibile cælum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicentiæ suæ documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obtusa, nõ minorẽ in eius intuitu debilitatẽ sentit, quàm in rerũ inferiorũ aspectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiãsi reliquis hominibus vel pares vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocãda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respondebit nobis quod Pharisæis dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è cælo abominetur. Quid autem serui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu paulum diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere vnum pro mille. Hîc iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirũ iustitiam bene animo conceperat electũ illud Dei organũ Paulus, quũ profiteretur se nihil sibi consciũ esse, sed nõ in hoc iustificari. Luc.16.d.15 Psal.143.a.2 Iob 9.a.2 1.Cor.4.a.4

3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pii scriptores hunc sibi sensum fuisse demõstrant. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tanto illic securior habito, quanto potẽtior est ad saluandũ. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur. Non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatũ graue. Turbatur cõscientia: sed non perturbabitur, quia vulnerũ Domini recordabor. Postea ex iis concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo. Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriã prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid solicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiórque gloriandi ratio? Sic non est quod quæras, quibus meritis speremus bona: præsertim quũ audias apud Prophetã, Non propter vos faciã, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritũ scire quòd nõ sufficiant merita: sed vt ad meritũ satis est de meritis nõ præsumere, sic carere meritis satis ad iudiciũ est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus ignoscendũ est cõsuetudini. In fine verò consiliũ eius fuit terrere hypocritas, qui peccãdi licẽtia cõtra Dei gratiã proteruiũt: sicuti mox se explicat, Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendũ non præsumẽdum. Ipsum non præsumere nónne promereri est? Ergo eo præsumit securius quo nõ præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ. Lib.ad.Bon. 3.cap.5 Super cant. serm.61 In Psal. Qui habit. ser.15 Serm.13.in Cant. Serm.68. Ezech.36.e. 22.f.32.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asylum, in quo respirare tutò possint, sentiunt exercitatæ conscientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium est. nam si, quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimum illud examẽ, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: &, quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarũ, & abscondita cordium reteget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Vrgebit accusator Diabolus, cõscius omnium flagitiorum ad quæ 1.Cor.4.a.5.

perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis synceritas. Quare hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi malè conscius, ostẽtare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandósque procliues) cõfusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatæ, expergefactis euanescunt. Qui autem seriò, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgo habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatẽ: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcóue amoris affectu respiciendos descẽdere ne pigeat. Mirum enim non est si tãtopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga se indulgentia nemo nostrûm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autẽ? an ista hallucinatione absoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem subiũgit) Dominus ponderat corda. hoc est, dum homo ob externã quam præ se fert iustitiæ laruã se demulcet, interim Dominus latentẽ cordis impuritatẽ trutina sua examinat. Quũ ergo talibus blãdimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostrã perniciem. Quo autẽ nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocãda est nostra cõscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegẽda, quæ alioqui nimis profundè latẽt, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longe abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tãquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo cõceptum semine? ne vnus quidem. Tum & idipsum experiemur quod de se Iob dicebat, Si innocẽtem me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum, prauum comprobabit. Neque enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod Propheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oues errasse, vnumquenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eousque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eóque modo ad recipiendã Christi gratiam compararit. Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem prius animi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum superbos cõfundere, humilibus dare gratiam.

Prou.21.a.2, & 16.a.2

Iob 15.b.16. Iob 14.a.4. Iob 9.c.20. Iesa.53.b.6. 1.Pet.5.b.5

6 Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locũ demus? Non enim humilitatẽ voco, siquid nobis residuum esse putamus. Et hactenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxere, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm sentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non possumus vt decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primùm cogita, ad salutem non patẽre accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocãtur coram hominibus qui nec se fastuose efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miseriæ inopiæque suæ sensu consternati. sic enim vbique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Zephaniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demõstrat qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacẽt. Contrà superbos vocat exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt speret in Domino. Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Item, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctũ nomen eius, in excelso & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties cõtritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiã, exaltari. Id si nõ fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorẽ & dedecus.

Psal.18.c.28. Zepha.3.c.11. Iesa.66.a.2. Idẽ, 57.c.15.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis repræsentauit. Publicanũ enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo planctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælũ nõ audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangẽdo peccatorẽ se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Pharisæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniã bis ieiunaret in sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta cõfessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliationis nostræ gratia corã Domino: vt non pateat suscipiẽdæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terrã, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, consolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud mandatum, nonnisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores. Luc.18.c. Iesa.61. Mat.11.d. & 9.b.13.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum arrogãtia, tũ securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasione nascitur, vbi homo habere se aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur. hæc etiam sine vlla operum persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorũ dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitãt, tanquam veterno quodã obstupefacti iacent, ne aspirẽt ad oblatã sibi misericordiã. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abiicienda quæuis nostri confidentia, quo expediti ad Christũ festinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nũquam enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquã in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos: nunquã in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra merita obliti, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non venirem⁹ ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis cõparans superbos, qui meritis suis vel minimum arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinẽt, perinde ac si paries radium se parturire dicat quem suscipit per fenestrã. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certámque regulam, eum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus comparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosáque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantũ quisque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ quantum in seipso acquiescit. De ver. Apostoli, cap.8 Ser.13. in Cã.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda. CAP. XIII.

ATQVE omnino quidem duo hîc præcipuè spectãda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta tecta sua gloria, cõscientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam solicitè Scriptura nos hortetur ad reddendã soli Deo laudis cõfessionẽ, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hũc finẽ Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demõstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerẽtibus iustitiæ gratiã cõmunicet? Hac ratione vult omne os obthurari, & obnoxiũ sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quãtopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omniũ scelerũ quibus polluti estis: & displicebitis vobis in cõspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tẽtamus vel vllam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne glorietur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. annon innuit de gloria Dei nõnihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christũ Rom.3.d.25. Ezec.20.g.42 Iere.9.f.23. 1.Cor.1.c.30

depofitas effe tradit, vt nonnifi in Domino gloriemur. Significat enim cõtra Deum infurgere & tenebras obducere gloriæ eius quifquis vel tantillum de fuo fe habere putat.

2 Ita eft fanè: nunquam in ipfo verè gloriamur, nifi noftra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum eft catholicum theorema, aduerfus Deum gloriari quicunque in fe gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mũdum cenfet Paulus dum prorfus adempta eft hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iefaias, quum iuftificationẽ Ifrael in Deo fore denũtiat, addit fimul & laudem: quafi diceret, in hunc finem à Domino iuftificari electos vt in ipfo non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo verfu docuerat. nempe vt iuremus effe in Domino iuftitias noftras, & fortitudinẽ noftram. Obferua non exigi fimplicem confeffionẽ, fed iuramẽto confirmatã: ne ficta nefcio qua humilitate defungendũ putes. Neque hìc caufetur quifpiã fe nequaquã gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iuftitiam recognofcit. talis enim æftimatio effe non poteft quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iuftitiæ difputatione finem hunc effe fpectãdum, vt illius laus penes Dominũ folida integráque maneat. Quandoquidem in demonftrationem iuftitiæ fuæ gratiam fuam, tefte Apoftolo, in nos effudit, quo fit ipfe iuftus, & iuftificans eum qui eft ex fide Chrifti. Vnde alio loco, quum docuiffet Dominũ nobis falutẽ cõtuliffe, quo nominis fui gloriam illuftraret: poftea, quafi idem repetens, fubiicit, Gratia eftis faluati, ac Dei dono, nõ operibus, nequis glorietur. Et Petrus, dũ admonet nos in fpem falutis vocatos effe, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen fuum, haud dubiè vult ita perfonare in aure fidelium folas Dei laudes, vt alto filentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc eft, non poffe hominẽ fibi vllam iuftitiæ micam fine facrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iuftitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Rom.1.c.19. Iefa.45.c.25. Rom.3.d.26 Ephef.1.a.6 Ephef.2.b.8. 1.Pet.2.b.9.

3 Iam fi quærimus qua ratione ferenari queat coram Deo confcientia, non aliam reperiemus quàm fi gratuita nobis iuftitia, Dei dono conferatur. Subeat femper illud Solomonis, Quis dicet, Mundaui cor meum, purificatus fum à peccato meo? Nemo eft certè qui non infinita colluuie obruatur. In fuam ergo confcientiam defcendat vel perfectiffimus quifque, & facta fua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quafi bene compofita fibi fint cum Deo omnia, fuauiter conquiefcet, ac non potius diris tormentis lacerabitur quum in fe damnationis materiam, fi ab operibus æftimetur, refidere fentiet? Confcientiam, fi Deum refpicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere neceffe eft, vel inferorum terroribus obfideri. Nihil ergo proficimus de iuftitia differendo, nifi eam ftatuerimus cuius ftabilitate anima noftra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima noftra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcuffa eius iudicium excipiat: tum fciamus demũ nos non fictitiã iuftitiam repperiffe. Non ergo fine caufa tãtopere hac parte infiftit Apoftolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promiffio hæreditatis, exinanita eft fides, abolita eft promiffio. Prius infert, exinanitam & euacuatam effe fidem, fi iuftitiæ promiffio operum noftrorum merita refpiciat, aut ex Legis obferuatione pendeat. Nunquã enim in ea fecurè acquiefcere quifquam poffet: quando nunquam futurum eft vt certò apud fe quifquam ftatuat fe Legi fatiffeciffe, vt certè nullus vnquam per opera plenè fatiffacit. Cuius rei ne longè petantur teftimonia, fibi quifque teftis effe poteft, qui fe recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos receffus & tenebricofos hominũ mẽtes defodiat hypocrifis, dum tam fecurè fibi indulgent vt opponere fuas blãditias non dubitent Dei iudicio: quafi iuftitium quoddã illi indicerent. Fideles autem, qui fincerè feipfos excutiunt, longe alia folicitudo angit & excruciat. Igitur in omniũ animos fubiret primũ hæfitatio, demũ & defperatio: dum pro fe quifque fubduceret quãta debiti mole adhuc premeretur, quámque longè diftaret ab impofita fibi cõditione. En iam oppreffam extinctãque fidẽ. non enim fluctuari, variare, furfum deorfum ferri, hæfitare, fufpẽfum teneri, vacillare, defperare denique, fidere eft: fed conftãti certitudine ac folida fecuritate animũ obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas.

Prou.20.b.9. Rom.4.c.14.

4 Alterum quoque adiũgit, irritam & euanidam fore promiffionem. Si enim eius complementũ à noftro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam fecundum iftud membrum ex priore cõfequitur. fiquidem non implebitur promiffio nifi iis qui fidẽ illi habuerint. Collapfa igitur fide, nulla vis promiffionis refidua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt fecundũ gratiam ad ftabiliendam promiffionem. Abundè enim cõfirmata eft dũ fola Dei mifericordia nititur: quia perpetuo nexu cõiunctæ funt inter fe mifericordia & veritas, hoc eft, quæcũque Deus mifericorditer pollicetur, fideliter quoque præftat. Sic Dauid, antequam falutem fibi ex Dei eloquio poftulet, caufam primũ ftatuit in eius mifericordia. Veniant, inquit, ad me mifericordiæ tuæ, falus tua fecundũ

Pfal.119.76.

eloquium tuum Et merito:quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus niſi ex me-
ra miſericordia. Itaque hîc ſpem totā ſiſtere conuenit & velut profundè figere,nō reſpecta-
re ad noſtra opera,quo ex illis ſubſidium aliquod petatur.Sic & Auguſtinus agendū præci- In.Pſal.88,
pit:ne hic nouū aliquid dicere nos putes.In æternū,inquit,regnabit Chriſtus in ſeruis ſuis. Tract.priore.
Hoc promiſit Deus,hoc dixit Deus. ſi parū eſt,hoc iurauit Deus.Quia ergo non ſecundum
merita noſtra, ſed ſecundū illius miſericordiam firma eſt promiſſio: nemo debet cum tre-
pidatione prædicare de quo nō poteſt dubitare.Bernardus quoque,Quis poterit ſaluus eſſe? Serm.5.in de-
dicunt diſcipuli Chriſti.At ille,Apud homines impoſſibile hoc eſt,ſed nō apud Deū. Hæc dicat.templi.
tota fiducia noſtra,hæc vnica cōſolatio,hæc tota ratio ſpei noſtræ.Sed de poſſibilitate certi,
de volūtate quid agimus? Quis ſcit an odio vel amore dignus ſit? Quis cognouit ſenſū Do Eccles 9.a.1
mini,aut quis cōſiliarius eius fuit? Hîc iā planè fidē nobis ſubuenire neceſſe eſt:hîc oportet 1.Cor.2.d.16
ſuccurrere veritatē: vt quod de nobis latet in corde Patris,per Spiritū reueletur, & Spiritus
eius teſtificans perſuadeat cordibus noſtris quòd filii Dei ſumus.Perſuadeat autē vocādo &
iuſtificando gratis per fidē: in quibus nimirū velut medius quidam tranſitus eſt ab æterna
prædeſtinatione ad futurā gloriā.Breuiter ſic colligamus,Scriptura nō eſſe firmas Dei pro-
miſſiones indicat,niſi certa conſcientiæ fiducia arripiātur. vbicūque eſt dubitatio aut in-
certitudo, irritas fieri pronūtiat. rurſum nihil quā vacillare ac fluctuari pronuntiat ſi ope-
ribus noſtris incumbūt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt,aut ne veniant in conſide
rationem opera, ſed ſola fides locum habeat,cuius iſthæc natura eſt,aures arrigere, oculos
claudere:hoc eſt,vni promiſſioni intentam eſſe, cogitationem auertere ob omni hominis
vel dignitate vel merito.Ita impletur præclarū illud Zachariæ vaticinium , Quod vbi de- Zach.3.d.9
leta fuerit iniquitas terræ,vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam,& ſubter ficum ſuam.
Vbi Propheta innuit,non aliter vera pace frui fideles,quàm poſt impetratam peccatorum
remiſſionem. Tenenda enim eſt analogia hæc in Prophetis vbi de Chriſti regno diſſerunt,
externas Dei benedictiones quaſi Spiritualium bonorum figuras proponere.Vnde & Chri
ſtus rex pacis & pax noſtra vocatur:quia omnes cōſcientiæ agitationes ſedat.Modus ſi quæ Ieſa.9.b.6
ritur, ad ſacrificium,quo pacatus eſt Deus,venire neceſſe eſt: quia trepidare nūquā deſinet Epheſ.2.c.14
quiſquis non ſtatuet ſola illa expiatione propitiari Deum qua Chriſtus iram eius ſuſtinuit.
Denique non alibi quàm in Chriſti redemptoris noſtri terroribus pax nobis quærenda

5 Sed quid obſcuriore teſtimonio vtor?Negat vbique Paulus pacem vel tranquillum gau Rom.5.a.1
dium relinqui conſcientiis,niſi ſtatutum ſit iuſtificari nos fide.Vnde autem illa certitudo,
ſimul declarat,quū ſcilicet amor Dei in corda noſtra diffuſus eſt per Spiritū ſanctū:ac ſi di
ceret nō poſſe aliter ſedari animas noſtras niſi certò perſuaſi ſimus Deo nos placere. Vnde Ibidem.5
etiam alibi exclamat ex piorū omniū perſona, Quis nos ſeparabit ab amore Dei,qui eſt in
Chriſto ? quia ad minimam quanque auram trepidabimus donec appulerimus ad portum
illum:ſecuri autem erimus in caligine mortis,quandiu ſe nobis paſtorē Deus oſtendet.Er- Pſal.23.a.4
go quicunque garriunt nos fide iuſtificari,quia regeniti,ſpiritualiter viuendo iuſti ſumus,
nunquam guſtarunt gratiæ dulcedinem, vt Deum ſibi propitium fore confiderent. Vnde
etiam ſequitur, rite orandi modum nihilo magis eos ſcire quàm Turcas & profanas alias
quaſlibet Gentes. Neque enim, teſte Paulo, vera eſt fides niſi dictet & ſuggerat ſuauiſſimū
illud Patris nomē, imò niſi os nobis aperiat proferēdo libero clamori, Abba Pater. Quod Galat.4.a.5
alibi clarius exprimit,In Chriſto nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius.
Hoc certè non cōtingit regenerationis dono: quod vt mutilum ſemper eſt in hac carne,ita
multiplicē dubitandi materiā in ſe continet. Quare ad remediū illud venire neceſſe eſt,vt
ſtatuant fideles non alio iure ſperādam ſibi eſſe hæreditatem regni cæleſtis, niſi quia inſiti
in Chriſti corpus, iuſti gratis reputantur. Nam quoad iuſtificationem res eſt merè paſſiua
fides,nihil afferens noſtrum ad conciliandam Dei gratiam, ſed à Chriſto recipiens quod
nobis deeſt.

Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus. CAP. XIIII.

VO res dilucidior fiat, qualis poſſit eſſe toto vitæ decurſu hominis iuſtitia,
excutiamus. quadruplicē verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla
Dei agnitione præditi, in idololatria demerſi ſūt: aut ſacramētis initiati,vi-
tæ impuritate Deū, quē ore cōfitentur, factis abnegantes, titulo tenus ſunt
Chriſti:aut hypocritæ ſunt,qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut
Spiritu Dei regenerati, veram ſanctimoniam meditantur. In primis,quando naturalibus
dotibus cēſendi ſunt, à vertice capitis ad plantā vſque pedis ſcintilla boni non reperietur:
niſi forè volumus inſimulare falſi Scripturam , dum hiſce elogiis vniuerſos filios Adam

Iere.17.b.9. commendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum
Genes.8 d.21 malũ sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ o-
Psal. 94 b.11, & 14.a.2. culis non habeant, quòd nemo eorũ intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint:
Gene.6.a.3. quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immun
Galat.5 c.19 ditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, cõtentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire debeant. Quòd si qui inter eos ea morũ honestate pollent quæ speciem aliquã sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum nõ morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandum est, si quid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum, inquam, penitus est ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quanquam autem latissimus hîc dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in docendo compendium.

2 Principiò, nõ inficior esse Dei dona, quæcũque in incredulis apparẽt egregiæ dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, sæuitiam: inter obscœnas Tiberii libidines, & Vespasiani hac in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legúmque obseruationem ac contemptum. Tantum enim est iusti & iniusti discrimen vt vel in mortuo illius simulacro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modò singulorum mentibus Dominus insculpsit, sed prouidentiæ quoque suæ dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficium mereatur: sed ita placet illi approbare quantopere cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunque istas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil est vllo modo laudabile quod nõ ab ipso proficiscatur.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnius religione
Lib.4 contra Iul. alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò nulla remuneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, tẽperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequũtur: quia nõ syncero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate, velut à sua origine, corrupta sint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra filium Dei: qui partem in
1.Ioha.5.c.12 Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Au-
Lib.ad Bonif 3.cap.5. gustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse
Præf. in Psal. alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui comparat. Quo enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, ideóque fit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremò malas esse arbores constat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiam pretii, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem recõcilietur. Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio Apostoli,
Heb.11.b.6. impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit ſi naturali hominis cōditioni Dei gratia ere-
gione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad
benefaciendū illi incitetur, ſed gratuita ſua benignitate illū præuenire. Quid enim ad vi-
tam poſſit mortuus? Atqui dum ſui cognitione nos illuminat, dicitur à morte ſuſcitare, Iohan.5.c.25
ac nouam creaturā facere. Hoc ſiquidē titulo (præſertim apud Apoſtolū) videmus ſæpe Dei Epheſ.2.a.4.
erga nos benignitatē cōmendari. Deus (inquit) qui diues eſt in miſericordia, propter multā
charitatē qua dilexit nos, etiam quū eſſemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos in Chriſto,
&c. Alibi dum ſub typo Abrahæ generalē fideliū vocationē tractat, Deus eſt, inquit, qui vi- Rom.4.c.17
uificat mortuos, & vocat ea quæ nō ſunt tanquā ſint. Si nihil ſumus, quid quæſo poſſumus?
Quare arrogantiā iſtam validè retundit Dominus in hiſtoria Iob, in his verbis, Quis præ- Iob 41.a.2.
uenit me, & retribuam ei? omnia enim mea ſunt. Quam ſententiā explicans Paulus eò con- Rom.11.d.35
fert, ne putemus nos aliquid ad Dominū afferre præter merā inopiæ & vacuitatis ignomi-
niā. Quare loco ſuprà citato, vt probet ſola eius gratia, non operibus, in ſpē ſalutis nos per- Ephe.2.b.10.
ueniſſe, allegat nos illius eſſe creaturas, quoniā regenerati ſumus in Chriſto Ieſu, ad bona o-
pera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acſi diceret, Quis noſtrum iactet ſe ſua iuſtitia
Deum prouocaſſe, quum prima noſtra ad bene agendū potentia ex regeneratione fluat? Vt
enim natura conditi ſumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonū exprimetur.
Mirum profectò ſi homo, tantæ ignominiæ damnatus, audet ſibi adhuc reliquum aliquid
facere. Fateamur ergo cū præclaro iſto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione ſan-
cta: non ſecundū opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ac gratiam eius: ac benignitatē 1.Tim.1.c.9
dilectionémque erga nos Saluatoris noſtri Dei apparuiſſe: quia nō ex operibus iuſtitiæ quæ Tit.3.b.4.
fecerimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit: vt iuſtificati illius gratia,
hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confeſſione, omni iuſtitia vſque ad minimā parti-
culam hominē ſpoliamus, donec ſola miſericordia in ſpem vitæ æternæ regeneratus fuerit:
quando, ſi aliquid operum iuſtitia ad nos iuſtificandos confert, falſò dicimur gratia iuſtifi-
cari. Non exciderat ſanè ſibi Apoſtolus quum gratuitam aſſeruit iuſtificationem, qui alio Rom.11.a.6.
loco argumentatur, gratiam iam non eſſe gratiam ſi quid opera valeant. Et quid aliud ſi-
bi vult Dominus, quū negat ſe veniſſe ad vocādos iuſtos, ſed peccatores? Si ſoli peccatores Matth.9.b.13
admittuntur, quid per fictitias iuſtitias aditum quæramus?

6 Redit eadē mihi ſubinde cogitatio, periculū eſſe ne Dei miſericordiæ ſim iniurius, qui
tanta anxietate in ea aſſerenda laborē, perinde acſi dubia obſcuráve foret. Sed quoniā ea eſt
noſtra malignitas, quæ nunquā niſi validiſſimè depulſa, concedat Deo quod ſuū eſt, cogor
paulo lōgius inſiſtere. Quia tamen ſatis perſpicua eſt in hac re Scriptura, eius potius verbis
quàm meis pugnabo. Ieſaias, vbi deſcripſit vniuerſale generis humani exitiū, pulchrè ordi- Ieſa.59.c.15
nem reſtitutionis ſubtexit, Vidit Dominus, & malū apparuit in oculis eius. Et vidit quia nō
eſt vir: & admiratus eſt, quia nō eſt qui intercedat: & ſalutē poſuit in brachio ſuo, & iuſtitia
ſua ſe confirmauit. Vbi ſunt noſtræ iuſtitiæ, ſi verum eſt quod ait Propheta, neminē eſſe qui
in recuperāda ſua ſalute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominū de reconcili- Oſeæ.2.d.19,
andis ſibi peccatoribus agentē inducit, Deſponſabo, inquit, te mihi in perpetuū in iuſtitia, &23.
iudicio, gratia, & miſericordia. Dicam miſericordiam non cōſequutæ, Miſericordiam cō-
ſequuta. Eiuſmodi fœdus, quod primam nobis eſſe cum Deo cōiunctionem conſtat, ſi mi-
ſericordia Dei nititur, nullum relinquitur iuſtitiæ noſtræ fundamentum. Et verò intellige-
re ex iis qui hominē cum aliqua operum iuſtitia Deo obuiam procedere fingunt cupiam,
an omnino vllam iuſtitiā eſſe putēt niſi quæ ſit accepta Deo. Id cogitare ſi inſanū eſt: quid
Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus ſuis factis auerſatur? Om-
nes, inquam, nos eſſe capitales ac profeſſos inimicos Dei noſtri teſtatur veritas, donec iuſti- Rom.5.a.6
ficati, in amicitiam recipimur. Si principiū dilectionis eſt iuſtificatio, quæ operū iuſtitiæ Coloſſ.1.c.21
illam præcedent? Ita vt peſtilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligēter nos mo- 1.Iohā.4.b.10
net quomodo nōn priores eum dilexerimus. Et idipſum iam olim per Prophetam ſuum Oſeæ 14.b.5
Dominus docuerat. Diligā, inquit, eos ſpontanea dilectione: quia conuerſus eſt furor meus.
Operibus certè nō inſtigatur, ſi ſponte ad nos inclinauit ſe eius dilectio. Sed rude hominū
vulgus nihil id aliud eſſe putat niſi quòd vt redēptionem noſtram perageret Chriſtus ne-
mo promeritus fuerit: vt autem redemptionis poſſeſſionem adeamus, operibus noſtris adiu-
uari. Imò verò, vtcūque à Chriſto redēpti ſimus, donec tamen vocatione Patris inſerimur
in illius cōmunionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduerſarii ſumus. Non enim ab
immunditiis noſtris purgari nos & ablui Paulus docet Chriſti ſanguine, niſi dum purgati-
onem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus ſan- 1.Cor.6.b.11
ctificationem valere in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Si Chriſti ſanguine 1.Pet.1.a.2

in purificationē per Spiritū aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quādam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christū nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

7 Sub hac ratione, qui secūdus & tertius in diuisione suprà posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Consciētiæ enim impuritas vtrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondū reconciliatos, nondū in eius cōspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confidentia cum impii omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vtcunque totū cor suum obscœnitate scatere norint: siqua tamen edūt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos seagnoscentes, quia inficiando non sunt, iustitiā tamen nonnullā sibi arrogāt. Hanc vanitatē egregiè Dominus refutat per Prophetā, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicēs, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimēti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderūt autem sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horū, nónne contaminabitur? Responderūt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus, Sic populus iste ante faciē meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuū eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt: Vtinam hæc sentētia vel plenā fidem posset obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quālibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hìc Dominus clarè pronūtiat. Simul ac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptū ferri. at Dominus reclamat, nullā inde acquiri sanctificationē nisi corde prius bene purgato. Neque eo contētus, cōtaminari cordis impuritate, quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnātur. Et quàm elegāti similitudine illud demōstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum attrectando, immunda manus profanet.

Hagg. 2. b. 12.

8 Eandē enim causam egregie apud Iesaiā persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificiū frustra: incensū abominatio est mihi: Calendas & solēnitates vestras odit anima mea: facta sūt mihi molesta, laboraui sustinēs. Quum extēderitis manus vestras, auertā oculos meos à vobis: quū multiplicaueritis orationē, non exaudiā. manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malū cogitationū vestrarū. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequiū suæ Legis? Imò verò nihil hìc respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initiū esse vbique docet, syncerū sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcūque illi offerūtur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nūc hypocritæ, & inuolutā corde prauitatē retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabūt. Execrabiles enim illi sunt impiorū victimæ: sola rectorū oratio accepta est illi. Cōstituimus ergo extra dubiū, quod vulgatissimū esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel sūmo splēdore cōspicua sunt opera in hominibus nondū verè sāctificatis, tam procul abesse à iustitia corā Domino, vt peccata cēseantur. Ac proinde verissimè illi qui nō cōciliari personæ apud Deū gratiā per opera tradiderūt: sed ecōuerso tū placere demū opera vbi persona gratiā prius in Dei cōspectu inuenerit. Religioséque est obseruādus hic ordo ad quē Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominū ad Abel, scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominū hominibus propitiū designet antequam ad eorū opera respiciat? Quare purificationē cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeūt opera, benignè à Deo excipiātur. quia sēper viget illa Ieremiæ sentētia, oculos Dei respicere veritatē. Porrò solam fidem esse qua corda hominū purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primum esse in vera viuáque fide fundamētum.

Iesa. 1. d. 13.
Vide ca. 58. a.
Prouer. 15. b. 8
August. lib. De pœnit. & Grego. cuius verba referūtur 3 quæst. 7
Genes. 4. a. 4.
Act. 15. b. 6.
Iere. 5. a. 3.

9 Inspiciamus nunc quid habeāt iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedēte Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorū remissione donatos pro iustis habet: cū eiusmodi misericordia coniunctā simul esse hāc eius beneficentiam, quòd per Spiritū suum sanctū in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis in dies mortificātur: nos vero sanctificamur, hoc est cōsecramur Domino in verā vitæ puritatē, cordibus nostris in Legis obsequiū formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere.

Enimuero etiã dum ſancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamẽ noſtri obliti animos tollamus, remanẽt imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. Non eſt iuſtus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualẽ ergo iuſtitiã 1.Reg.8.e.46 ex ſuis operibus etiamnũ obtinebũt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri poteſt, aliqua tamen ſemper carnis impuritate reſperſum & corruptum eſſe, ac tanquã aliquid fæcis admixtũ habere. Seligat, inquam, ex tota ſua vita ſanctus Dei ſeruus quod in eius curſu maximè eximiũ ſe putabit edidiſſe, bene reuoluat ſingulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinẽ ſapiat: quando nunquam ea eſt noſtra alacritas ad bene agẽdum quæ eſſe debet, ſed in curſu retardando multa debilitas. Quanquam non obſcuras eſſe maculas videmus quibus reſperſa ſint opera ſanctorum, fac tamen minutiſſimos eſſe næuos duntaxat: ſed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne ſtellæ quidem puræ ſunt: Habemus, nec vnum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, non mereatur iuſtam opprobrii mercedem.

10 Deinde etiamſi fieri poſſet vt aliqua nobis eſſent omnino pura abſolutáque opera, vnũ tamen peccatum ſatis eſt ad delendã extinguendámque omnem memoriam prioris iuſtitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus conſentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus eſt omniũ Eze.18.e.24 reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura ſit aut vacua, quicquid iuſtitiæ Iacob.2.b à nobis comparatum foret, id ſequẽtibus identidem peccatis corruptum, oppreſſum, & perditum, in conſpectum Dei non veniret, nec in iuſtitiam nobis imputaretur. Denique vbi de operũ agitur iuſtitia, nõ opus Legis reſpiciendũ eſt, ſed mandatũ. Ideo ſi ex Lege iuſtitia quæritur, fruſtra vnũ aut alterũ opus proferamus: ſed neceſſaria eſt perpetua Legis obedictia Quare illam, de qua loquuti ſumus, peccatorũ remiſſionẽ non ſemel (vt multi ſtolidè opinãtur) nobis in iuſtitiã Deus imputat, vt imperrata præteritæ vitæ venia, poſtea in Lege iuſtitiã quæramus: quòd nihil quàm in ſpẽ falſam inductos rideret ac luderet. Quũ enim perfectio nulla obtingere nobis poſſit quandiu hac carne induti ſumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iuſtitiam opere præſtiterint: habebit ſemper quo nos accuſet reóſque agat, niſi contrà occurreret Dei miſericordia, quæ aſſidua peccatorum remiſſione nos ſubinde abſolueret. Quare id ſemper conſtat quod principio diximus, Si ipſi ex noſtra dignitate æſtimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamẽ cum omnibus noſtris conatibus & ſtudiis morte & interitu dignos eſſe.

11 Duobus his fortiter inſiſtendũ, nullũ vnquam extitiſſe pii hominis opus quod ſi ſeuero Dei iudicio examinaretur, non eſſet dãnabile. Adhæc ſi tale aliquod detur (quod poſſibilẽ homini non eſt) peccatis tamen, quibus laborare authorẽ ipſum certũ eſt, vitiatũ ac inquinatum gratiã perdere. atque hic præcipuus eſt noſtræ diſputationis cardo. Nam de principio iuſtificationis nihil inter nos & ſaniores ſcholaſticos pugnæ eſt, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus iuſtitiam, obtineat, idque per remiſſionem peccatorum. niſi quòd illi ſub vocabulo iuſtificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam. iuſtitiam verò hominis regenerati ſic deſcribunt, quòd homo per Chriſti fidem Deo ſemel reconciliatus, bonis operibus iuſtus cenſeatur apud Deum, & eorum merito ſit acceptus. Verùm Dominus contrà, ſe fidem imputaſſe Abrahæ in iuſtitiã pronũtiat, non eo tempore quo idolis adhuc ſeruiebat, ſed quum multis iam Rom.4.c.1 annis vitæ ſanctitate excelluiſſet. Diu ergo coluerat Abrahã Deũ ex puro corde, & eã Legis obedientiam præſtiterat quæ ab homine mortali præſtari poteſt: habet tamẽ adhuc repoſitam in fide iuſtitiam. Vnde colligimus, ſecũdum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iuſtus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur ſermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iuſtificet: ſed oratio ad fideles dirigitur, Habac.2.a.4 & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnẽ ſcrupulum ſoluit, quum pro confirmatione illius ſententiæ iſtum Dauidis verſiculum ſumit, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Certum eſt verò Dauidem non de impiis, ſed de fidelibus loqui, qualis ipſe erat: quia Rom.4.a.7. Pſal.32.a.1. ex cõſcientiæ ſuæ ſenſu loquebatur. Ergo hãc beatitudinẽ nõ ſemel habere, ſed tota vita tenere nos oportet. Poſtremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnũ 2.Cor.5.d.18 aut alterum diem promulgari, ſed perpetuam in Eccleſia eſſe teſtatur. Proinde non aliam iuſtitiam ad finem vſque vitæ habent fideles quàm quæ illic deſcribitur. Manet enim perpetuò mediator Chriſtus, qui Patrem nobis reconciliet: ac perpetua eſt mortis eius efficacia: nempe ablutio, ſatiſfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes noſtræ conteguntur. Nec Paulus ad Epheſios dicit nos initium ſalutis habere ex gratia Ephe.2.b.8 ſed per gratiam ſaluatos eſſe, non ex operibus: ne quis glorietur.

12 Quæ ad euadendum ſubterfugia quærunt hìc ſcholaſtici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, eſſe intrinſeca dignitate bona opera vt ad iuſtitiam comparandam ſufficiant:

sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hic semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur: sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis cõpensari. Acceptãtem enim quam vocant gratiam, non aliam esse respõdeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo cõplectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectũ sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorũ remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionũ immũditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, trãsferamur.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiosósque reddere queunt: ac ne ipsa quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionẽ obtinet. Non enim certis operibus promisit deus vitæ mercedem: sed tantùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionẽ illam celebrẽ opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commẽtum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrire solẽt de sufficienda per supererogationis opera cõpensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicii concesserit, nimis impudẽter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operũ iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorũ operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ suprà fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tãtùm dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum. intelligerent enim profecto, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfacient: cui nihil gratum acceptúmve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitã esse peccatorum remissionem: quam scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerũt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retrò sunt obliuiscentes, ad ea autẽ pergẽtes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendẽtes ad palmã supernæ vocationis.

Leuit.18.a.5 | Genes.3.c.17 | Philip.3.c.13

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptũ est, vt quum fecerimus quæcũque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, nõ est simulare aut mẽtiri: sed quod pro certo habeas apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos syncerè sentire, & nobiscũ reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi non possumus, etiamsi omnes nostræ cogitationes omniáque membra in Legis officia, verterẽtur. Ideóque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet ac si plusquam omnes hominum iustitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensurã? Nec est quòd excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studiũ qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionẽ cõferat, in mentem venire posse, quod nõ sub Dei Lege comprehẽdatur. Quod si pars est Legis, ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

Luc.17.c.10

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantùm impẽderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officii finem largitus sit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulẽtique operarii, quo & fauorẽ sonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt necesse

1.Cor.9.a.1 | Ibidem,b.12

Paulo fuerit, vel in periculũ accersere Christi doctrinã, vel eiusmodi artibus obuiare. Agedũ, si res est homini Christiano media, offendiculũ incurrere, quũ abstinere liceat, fateor Apostolũ aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudẽti Euãgelii dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiam si talis causa non apparet, verũ tamẽ semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eãdem habere conditionẽ cum seruorũ peculiis, quæ iure ipso deberi domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola. interrogat enim quã gratiã habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiore industria incubuerit quàm ausi fuissemus exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione seruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quũ reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demũ significatione cõcedemus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictũ est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appẽditis argentũ vestrũ, & non in panibus: laborẽ vestrum insumitis, & non in saturitate? Non est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub vmbra in mollibus cathedris disputare. at quũ summus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciã afferre, nõ quid in scholis & angulis fabulari possumus. Luc.17.b.7 Iesa.1.d.12. Idem 55.a.2

16 Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in operum iustitia fiduciæ ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei cõspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem posse, nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciunt, nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationẽ à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: si autẽ iustè, nec sic erigam caput: quãquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum cõfidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationẽ esse gloriæ Dei. Ritè ergo tũ purgatus erit animus, quũ nec in fiducia operũ vlla ex parte recũbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autẽ & mendacis istius fiduciæ flatũ stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant. Psal.143.a.2 Iob.10.c.15 Iesa.45.d.20 Iesa.61.a.3.

17 Verùm, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu considerare præcipiunt philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionẽ: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit. formalẽ quoque vel instrumentalẽ quam esse dicemus nisi fidẽ? Atque tres simul istas vna sentẽtia cõprehendit Iohãnes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerũt, & egent gloria Dei. iustificãtur autem gratis ipsius gratia: hîc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hîc habes veluti materiam qua nobis iustitia conficitur: Per fidem in sanguine ipsius: hîc causa instrumẽtalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam ex mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehẽdi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare Iohan.3.b.16 Rom.3.c.23

velint. In materiali & formali fucū faciunt,quasi dimidiatū cum fide Christíque iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat,& hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

18 Quòd autem innocentiæ integritatísque suæ memoria sæpiuscule sancti se confirmāt ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quòd bonā suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ cōmendatione quàm iusta meritáque aduersariorū damnatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se corā Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat quod suprà diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò cōuenientia est, quòd sancti, quum de fundanda constituēdáque salute sua agitur, citra operū respectū in solā Dei bonitatē oculos intendunt. Neque ad eā modo ante omnia, tanquā ad beatitudinis principiū, se cōuertūt: sed tanquā in cōplemento cō quiescunt. Sic fūdata, erecta, stabilita cōscientia operū quoque cōsideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitātis ac regnantis. Quando igitur isthæc operū fiducia locū non habet, nisi totā prius animi fiduciā in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pēdet. Quare dum operum fiduciā excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidiū, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Nō vetamus autē ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & cōfirmet. Nā si dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summā illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

19 Quum igitur à conscientiæ innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorum locū à Domino cooptatos esse reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quòd interdum hanc obtestationem sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ cōscientiæ fundamento nullum habēt: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis cōscii sunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumētum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quū in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatē, nulla alia quā promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per se opera æstimentur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectāt à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus lōgitudinē, latitudinem, profunditatē & altitudinem sitam esse. quasi diceret, quocunque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscēdant, quantumuis longè & latè se extendāt, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quāto pere nos Christus dilexerit, impleri in omnē plenitudinē Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Prou.14.c.26 | Gen.24.c.40 | 2.Reg.20.a.3. | Ephes.3.d.18. | Ibidem,19. | Rom 8.g.37.

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatē recognoscant, non aliter quàm vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed elegāter significat, quū scribit, Nō dico Domino, Opera manuū mearū ne despicias. Exquisiui Dominū manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuū mearum non cōmendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non ausit sua opera Deo venditare, quia si quid bonorum operū habet, illic nihil videt suum: deinde quia id quoque peccatorū multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & con-

ſternationis ſentiat conſcientia, quā ſecuritatis. Ergo non aliter Deum intueri vult ſua rectè facta quàm vt vocationis ſuæ gratiam in illis recognoſcens, opus quod inchoauit perficiat.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura cauſas eſſe oſtēdit cur illis Dominus benefaciat, id ſic intelligendum eſt, vt ſtet incócuſſum quod antea poſuimus, effectum noſtræ ſalutis in Dei Patris dilectione ſitum eſſe: materiam, in Filii obedientia: inſtrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc eſt fide: finem eſſe tantæ Dei benignitatis gloriam. Iſtis nihil obſtat quominus opera Dominus, tanquam cauſas inferiores amplectatur. ſed vnde id? nempe quos ſua miſericordia, æternæ vitæ hæreditati deſtinauit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in eius poſſeſſionem. Quod in ordine diſpenſationis præcedit, poſterioris cauſam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternā deducit. non quòd illis referenda ſit accepta: ſed quia quos elegit, iuſtificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit. At quoties aſſignāda eſt vera cauſa, non ad opera iubet confugere, ſed in ſola miſericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim iſtud eſt quod per Apoſtolū docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, ſic peccato iuſtitiam opponit? Cur non vt peccatū mortis, ita iuſtitiam vitæ cauſam ſtatuit? Sic enim ritè conſtatura erat antitheſis, quæ iſta variatione nonnihil abrumpitur. Sed Apoſtolus, id quod erat, exprimere iſta comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non niſi in ſola Dei miſericordia eſſe repoſitā. Denique iſtis loquutionibus ſeries magis notatur quàm cauſa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus cauſam ſumit ſecundas addendi, nequid adlocupletandos ſeruos ſuos omittat: atque ita liberalitatem ſuam proſequitur, vt tamē gratuitam electionem, quæ fons & initium eſt, reſpicere nos ſemper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: noſtrum tamē eſt gratuitam illam acceptationem tenere, quæ ſola fulcire animas noſtras poteſt. quæ verò Spiritus ſui dona deinde largitur, ita ſubnectere primæ cauſæ vt ei nihil derogent.

Rom.d.f.30.
Rom.6.d.23.

Quæ de operum meritis iactātur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere. CAP. XV.

IAM quod præcipuum eſt in hac cauſa expediuimus: quia ſi operibus fulciatur iuſtitia, corruere protinus à cōſpectu Dei neceſſe ſit: ſola Dei miſericordia, ſola Chriſti cōmunicatione, ideóque ſola fide contineri. Præcipuū autē hunc eſſe cauſæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur cōmuni non vulgi modo, ſed doctorū etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operūque iuſtificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritū corā Deo tribuere videntur: perinde verò acſi euicta foret operū iuſtificatio, ſi probatū fuerit alicuius eſſe apud Deū pretii. Enimuero ſuprà clarè oſtēdimus, in perfecta tātūmodo, abſolutáque Legis obſeruatione cōſiſtere operū iuſtitiā. Vnde ſequitur, nō iuſtificari operibus hominē niſi qui ad ſummū perfectionis euectus, nullius, vel minimæ tranſgreſſionis argui queat. Altera igitur & ſeparata eſt quæſtio, Vtcunque ad iuſtificandum hominē minimè ſufficiant opera, ánnon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

2 Primū de meriti nomine id mihi præfari neceſſe eſt: quicūque primus illud operibus humanis ad Dei iudiciū cōparatis aptauit, eum fidei ſynceritati peſſimè conſuluiſſe. Equidē à logomachiis libēs abſtineo, ſed cuperē eam ſeruatā fuiſſe ſēper inter Chriſtianos ſcriptores ſobrietatē, ne vſurpare, quū nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animū induxiſſent quæ multū parerēt offendiculi, fructus minimū. Quorſū enim obſecro, opus fuit inuehi nomē Meriti, quū pretiū bonorū operū ſignificāter alio nomine citra offendiculū explicare poſſet? Quantū autē ipſū offenſionis in ſe cōtineat, magno cū orbis detrimēto patet. Certè vt eſt faſtuoſſimū, nihil quā obſcurare Dei gratiā, & homines praua ſuperbia imbuere poteſt. Vſi ſunt (fateor) paſſim, vetuſti Eccleſiæ ſcriptores, atque vtinā voculæ vnius abuſu erroris materiā poſteris nō præbuiſſent. Quanquā nōnullis ipſi quoque locis teſtātur, quam nō præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Auguſtinus, Humana merita hîc cōticeſcāt, quæ perierunt per Adā: & regnet Dei gratia, per Ieſū Chriſtū. Itē, Meritis ſuis nihil tribuūt ſancti: totū nonniſi miſericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quū viderit homo quicquid boni habet, non ſe habere à ſe, ſed à Deo ſuo, videt id totum quod in eo laudatur, non de ſuis meritis, ſed de miſericordia Dei eſſe. Vides vt adēpta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatē proſternat. Chryſoſtomus autem, Noſtra ſiqua ſequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio ſunt & debitū: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omiſſo tamē nomine, rem potius cernamus. Citaui quidem antea ex Bernardo ſententiam, Vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere:

De prædeſt. ſanct. In Pſal 139.
In Pſal.88.
Homil.33.in Gene. ſuprà 68.

ſic carere meritis, ſatis eſt ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis ſatis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructũ ſperes Dei miſericordiam: & omne periculum euaſiſti, paupertatis, ingratitudinis, præſumptionis. Fœlix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio ſine meritis deeſt. Et paulo antè abundè oſtenderat quàm pio ſenſu vteretur. Nã de meritis, inquit, quid ſolicita ſit Eccleſia, cui de propoſito Dei firmior ſecuriórque exiſtit gloriãdi ratio? Non poteſt ſeipſum negare Deus: faciet quod promiſit. Si non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona? præſertim quum audias, Non propter vos, ſed propter me. Sufficit ad meritum ſcire quòd non ſufficiant merita.

Ezech.36.e.22 f.32.

3 Quid promereantur omnia opera noſtra, Scriptura oſtendit quũ Dei conſpectũ ferre poſſe negat quia immũditiæ ſint plena. quid deinde promeritura ſit perfecta Legis obſeruatio, (ſiqua reperiri poſſet) quum præcipit vt nos inutiles ſeruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitũ impẽderimus Domino, ſed debitis obſequiis tantùm defuncti ſimus, quibus non eſt habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & noſtra appellat, & non tantùm accepta ſibi eſſe teſtatur, ſed remunerationem etiam habitura. Noſtrum eſt viciſſim tanta promiſſione animari, animóſque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatẽ vera gratitudine proſequi. Gratiam Dei eſſe non dubium eſt quicquid in operibus eſt quod laudem meretur. nullam eſſe guttam quã propriè nobis adſcribere debeamus: id ſi re vera ſerióque agnoſcimus, euaneſcit quælibet meriti non fiducia tantùm, ſed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (vt ſophiſtæ faciunt) inter Deum & hominẽ partimur: ſed totam, integram ac illibatã Domino ſeruamus. Tantùm hoc homini aſſignamus, quòd ea ipſa quæ bona erant, ſua impuritate polluit & cõtaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non ſit aliqua macula inquinatũ. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima ſunt: ſuam in illis quidem iuſtitiam agnoſcet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec ſuis authoribus ſunt infructuoſa: quin magis ampliſſima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, ſed quia diuina benignitas hoc illis ex ſeipſa pretium ſtatuit. Quæ autem iſta eſt malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, ſacrilega ambitione vltrà cõtendere, vt operũ meritis videatur rependi quod diuinæ totũ eſt munificẽtiæ? Hîc ſenſum communem vniuſcuiuſque appello. Si is qui vſumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum ſibi vendicet: annon huiuſmodi ingratitudine eam ipſam quam tenebat poſſeſſionem amittere meretur? Similiter ſi manumiſſus à domino ſeruus, diſſimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo ſe venditet: annon dignus eſt qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficii vſus, ſi nec plus arrogamus nobis quàm datum eſt, nec boni authorem ſua laude fraudamus: quin potius ſic nos gerimus vt reſidere quodãmodo apud eum videatur quod in nos tranſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt, videant ſinguli & reputent qualis Deo debeatur.

Luc.17.c.10

4 Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiã, Miſericordia faciet locum vnicuique ſecũdum meritum operum ſuorum. Ex Epiſtola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici authoritate ius meum nũc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunque fuerit ille ſcriptor. ſic enim habet Græcum exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni miſericordiæ faciet locum. vnuſquiſque enim ſecundum opera ſua inueniet. Atque hanc eſſe germanam lectionem quæ in Latina verſione deprauata ſit, cum ex ſolo verborum iſtorum complexu, tum ex longiore ſuperioris orationis contextu liquet. In Epiſtola ad Hebræos non eſt cur decipulas in verbulo vno nobis tendãt. quando in Græcis Apoſtoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hoſtias placere acceptáſque eſſe Deo. Id vnum abunde ſufficere debeat ad compeſcendam retundendámque noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, nequam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulã affingamus. Porrò Scripturæ doctrina eſt, aſperſa eſſe perpetuò ſordibus multis bona noſtra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat. tantum abeſt vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamẽ illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere acſi puriſſima eſſent, ideóque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præſentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris poſitam diſtinctionẽ recipio, meritoria eſſe bona opera earum quæ no-

Eccli.16.b.14
Hebr.13.a.2

bis in hac vita conferuntur gratiarum:solius fidei præmium esse æternā salutem. Mercedē enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis super alias gratiis à Domino cumulamur,est contra Scripturæ doctrinam. Tametsi enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitiētes venite ad aquas: & qui non habetis argentū, venite, emite absque argento & absque vlla cōmutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testādam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur. Mat.25.b.21, & c.29. Iesa.55.a.1.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestáque essent anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionnm ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinēdum esse quod posuerat ipse fundamentū apud Corinthios, præter quod nullū aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentū est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantū per quam ipsi nostro marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulo antè posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iustitiam consequendā nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores simus, ipse nobis iustitia: vt immundi simus, ipse nobis puritas: vt infirmi simus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanā conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circunferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere. 1.Cor.3.b.11 1.Cor.1.d.30 1.Cor.1.d.30. Ephes.1.a.4. Colos.1.b.14, & c.20. Iohā.10.e.28. Mat.28.d.18

6 At longè aliter iampridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddātur homines antequam Christo inserātur. Quasi verò mētiatur Scriptura quū dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarēt? Quasi nihil illud valeat, peccatū esse quicquid fit extra fidem. quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo verò vbi suam virtutē exerat quid pestilentissimi sophistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc est occasionem merendi: esse iam nostrarum partium, occasioni oblatæ non deesse. O proiectam impietatis impudentiam. quis expectasset vt Christi nomen professi, illum ita denudatum sua virtute, tantum non proculcare auderent? Hoc testimonium illi passim redditur, quòd iustificati sint quicunque in eum credunt: isti nihil aliud beneficii ab eo prouenire docent nisi vt singulis ad seipsos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententiæ, Vitam habere quicūque Filium Dei habeant: Quicunque credit, trāsiisse à morte in vitā: Iustificatos esse nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, sedere cum ipso in cælestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutē consequutos: & similes innumeræ. Non enim aut comparandæ iustitiæ, aut salutis tātùm acquirēdæ facultatem fide Christi obtingere significant, sed vtrunque nobis donari. Proinde simulatque per fidem insertus es Christo, iam filius Dei factus es, cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quo melius eorum mēdacia coarguantur) non adeptus merēdi opportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communicantur. 1.Iohā.5.c.12. Rom.14.d.23 1.Iohā.5.c.12. Iohan.5.d.24 Rom.3.c.24 1.Iohā.3.d.23 Ephes.2.b.6. Colos.1.b.13.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei, quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata hominem, sed id postea interpretātur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iustitiam valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia sine ingēti inuidia sileri non poterat, quum

toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si diuinæ gratiæ fructus censeatur: ex vi liberi arbitrii ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant: sed eo tamē cōtendunt non excludi liberū arbitriū, per quod sit om-

Lib.2.Sent. dist.28. ne meritum. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Augustinū toties in ore haberet, non vidisse quanta solicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominē deriuaretur. Suprà, quū de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum nōnisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiā, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minus mirum: in qua non ita fœliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari posset aduersus eum & eius discipulos clarius isto Apostoli verbo. interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dum assiduè inculcant bona opera, sic interim cōscientias instituunt, vt confidere nunquam ausint Deum se propitiū ac fauētem suis operibus habere. Nos autē contrà, nulla meriti mētione, singulari tamē consolatione fideliū animos nostra doctrina erigimus, dū eos docemus in suis operibus Deo placere, indubiéque acceptos esse. Quinetiā hic exigim⁹ vt nullū quisquā opus tētet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturū.

(In Psal.144. Epist.105. Ephes.2.b.10)

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguē patiamur: quo iacto, sapiētes deinde architecti rectè atque ordine superædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonēt quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritū tēpus implēdis Gentiū desideriis: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorē, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicūtur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omniū radicē execuit, ne amplius quærat quæ sua sunt. Qui cruē suam sustulit, ad omnem patientiā ac mansuetudinē se comparauit. At Christi exemplū & hæc & alia omnia pietatis ac sāctitatis officia cōplectitur. Ille se Patri obedientē præstitit ad mortē vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animā suam pro fratribus posuit. ille hostib⁹ suis bene & fecit & precatus est. Quod si cōsolatione opus fuerit, mirificā afferent cōsolationem: quòd affligimur, non tamen anxii reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circunferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si cōpatimur, & conregnabimus. quòd ita cōfiguramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinē: quādo Pater prædestinauit cōformes fieri imaginis Filii sui, quos in ipso elegit, vt sit primo genitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonū ac salutē cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouā creaturā fieri: vt ex regno peccati, trāseant in regnū iustitiæ, atque hoc testimonio certā facere suam vocationē, & tanquā arbores à fructibus iudicari.

(1.Iohā.3.b.8. 1.Petr.4.a.3. 2.Tim.2.c.20. Luc.9.c.23. 2.Cor.4.d.8. 2.Tim.2.b.11. Philip.3.b.10. Rom.8.f.29. Ibidem, g.39. 2.Pet.1.b.10.)

Refutatio calumniarū quibus hanc doctrinā odio grauare conātur Papistæ. CAP. XVI.

HOC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudētia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorū studio abducere homines, quū dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacēre docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Supersedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impune conuiciari quàm licentiose vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidereç suo gra

du. Quid ſi magis erigantur & ſtabiliantur? Non enim aut fidem ſomniamus bonis operi-
bus vacuam, aut iuſtificationem quæ ſine iis conſtet. hoc tantùm intereſt, quòd quum fidē
& bona opera neceſſariò inter ſe cohærere fateamur, in fide tamē non operibus iuſtificatio-
nem ponimus. Id qua ratione, facilè explicare promptum eſt ſi ad Chriſtum modò conuer
tamur, in quem dirigitur fides, & vnde totā vim accipit. Quare ergo fide iuſtificamur? quia
fide apprehēdimus Chriſti iuſtitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere
non poſſis quin & ſanctificationem ſimul apprehendas. Datus eſt enim nobis in iuſtitiam, 1.Cor.1.d.30.
ſapientiam, ſanctificationē, redemptionem. Nullum ergo Chriſtus iuſtificat quem non ſi-
mul ſanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniūcta hæc beneficia, vt quos ſapi-
ētia ſua illuminat, eos redimat: quos redimit, iuſtificet: quos iuſtificat, ſanctificet. Sed quia
de iuſtitia & ſanctificatione tantùm quæſtio eſt, in iis in ſiſtamus. Inter ſe diſtinguamus li-
cet, inſeparabiliter tamen vtranque Chriſtus in ſe continet. Vis ergo iuſtitiam in Chriſto
adipiſci? Chriſtū antè poſſideas oportet. poſſidere autem non potes quin fias ſanctificationis
eius particeps. quia in fruſta diſcerpi non poteſt. Quum ergo hæc beneficia, nōniſi ſeipſum
erogando, fruenda nobis Dominus cōcedat, vtrūque ſimul largitur: alterū nunquā ſine al
tero. Ita liquet quàm verū ſit nos nō ſine operibus, neque tamē per opera iuſtificari: quoniā
in Chriſti participatione, qua iuſtificamur, nō minus ſāctificatio cōtinetur quàm iuſtitia.

2 Illud quoque falſiſſimū eſt, abduci hominū animos ab affectu bene agendi quū illis me-
rendi opinionem tollimus. Obiter hìc monendi ſunt lectores, inſulſè eos ratiocinari à mer
cede ad meritum, vt poſtea clarius explicabo: quia ſcilicet principium illud ignorant, non
minus liberalē eſſe Deum vbi mercedē operibus aſſignat, quàm dum rectè agendi facultatē
largitur. Hoc tamē in ſuum locū differre malo. Nunc quàm infirma ſit eorum obiectio at-
tingere ſatis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullā fore curā bene in-
ſtituendæ vitæ niſi ſpe mercedis propoſita, tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt
homines mercedem ſpectent quum Deo ſeruiunt, & illi ſuas operas locent aut vendant, pa-
rum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præciſa
omni ſpe recipiendæ mercedis, colere tamē eum non deſinat. Porrò ſi incitandi ſunt homi
nes, nemo poſſit acriores admouere ſtimulos quàm à redemptionis ac vocationis noſtræ fi
ne: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam eſſe ingratitudinem non
mutuò redamre eum qui nos prior dilexit: ſanguine Chriſti emūdari ab operibus mortuis Hebr.9.d.14.
cōſcientiasa noſtras, ad ſeruiendū Deo viuenti: indignum eſſe ſacrilegium ſi ſemel munda-
ti, nouis ſordibus nos inquinantes, ſacrū illum ſanguinē profanamus. Liberatos eſſe nos è Luc.1.g.74
manu hoſtium noſtrorum, vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo
omnibus diebus vitæ noſtræ: nos à peccato emancipatos eſſe, vt libero ſpiritu iuſtitiam co Rom.6.c.18
lamus: crucifixum eſſe veterem noſtrum hominē, vt in vitæ nouitatem reſurgamus. Item, Ibidem,a.6
ſi mortui ſimus cum Chriſto (vt decet eius mēbra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, & in mū Coloſ.3.a.1
do peregrinandum, vt in cælos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter. In hoc apparuiſſe gra- Tit.2.c.11.
tiā Domini vt abnegata omni impietate, & mūdanis deſideriis, ſobriè, ſanctè, & piè viuam
in hoc ſeculo, expectātes beatā ſpem, & apparitionē gloriæ magni Dei & Saluatoris. Qua-
re nos non eſſe conſtitutos vt iram nobis concitemus, ſed vt ſalutē conſequamur per Chri 1.Theſſ.5.b.9
ſtum. nos eſſe tēpla Spiritus ſancti quæ profanari ſit nefas. nos tenebras non eſſe, ſed lucem 1.Cor.3.c.16
in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, ſed Epheſ.1.d.11, & 5.b.8.
ad ſanctitatē. quia hæc ſit voluntas Dei, ſanctificatio noſtra, vt nos abſtineamus ab illicitis 2.Cor.d.16
deſideriis: vocationē noſtram eſſe ſanctam, ei non reſponderi niſi vitæ puritate. in hoc nos 1.Theſſ.4.b.7
eſſe liberatos à peccato, vt iuſtitiæ obediamus. An incitari ad charitatē vllo viuaciori argu- & a.3.
mento poſſimus quàm illo Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodū dilexit 2.Timo.1.c.9
nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in di Rom.6.c.18 Iohan.13.a.10
lectione manēt? Illo item Pauli, Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis mēbra, quæ 1.Iohā.2.b.11.
inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad ſanctitatē fortius prouocari, quàm dum 1.Cor.6.d.17.
rurſum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc ſpem, ſanctificare ſeipſos, quoniam & 12.b.12.
Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſſione freti mūdemus nos 1.Iohā.3.a.3. 2.Cor.7.a.1.
ab omni inquinamento carnis & ſpiritus? quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exem-
plar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet
animus, longum volumen cōtexendum foret. Toti paræneſibus, adhortationibus, caſtiga-
tionibus pleni ſunt Apoſtoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum inſtituant, idque
citra meriti mentionē. Quin potius inde potiſſimas ducunt exhortationes, quòd nullo no
ſtro merito, ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epiſto-

Rom.12.a.1 la disseruit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi ad parænESES descendit, per illam Dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et sanè hæc nobis vna causa
Matth.5.b.16 satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd siqui Dei gloria non adeò vehemē
Chrysost. homil.in Gene. ter afficiuntur, memoria tamē beneficiorū eius sufficientissima est, quæ tales ad benefaciēdum incitet. Verùm isti quia seruilia fortè aliqua coactáque Legis obsequia ingerēdis meritis extundūt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingredimur via. Quasi verò talibus obsequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur se
2.Cor.9.b.7 hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quòd id vel respuam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero vsurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Cōmemorat enim mercedem quam Deus redditurus sit vnicuique secūdum opera sua: sed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum esse nego. Deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigēda qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea videbimus. Postremò neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit, Solo Christi merito, quod per fidē apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operū nostrorum meritis. quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hāc prius imbiberint. Quod &
Psal.130.a.4 Propheta pulchrè innuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt timearis. nullum enim esse Dei cultū ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fūdatur & stabilitur. Quod apprime notatu dignū est, vt sciamus nō modò principium Dei rite colendi esse fiduciam misericordiæ eius, sed timorē Dei (quem meritorium esse volūt Papistæ) ideo nō posse meriti nomine censeri quia fundatus est in peccatorū venia & remissione.

4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccandū homines quū gratuitam peccatorū remissionem, in qua collocatā dicimus iustitiā, affirmamus. Tanti enim esse dicimus vt nullo nostro bono pēsari possit: ideóque nunquam impetrandā, nisi gratuita foret. Porrò nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno constitit: nēpe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quū docentur homines, admonentur per ipsos non stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eam esse nostram fœditatē quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt annon maiorem debent concipere horrorem peccati, quàm si bonorum operum aspersione abstergi diceretur? Et siquid Dei habent, quomodo non horreant semel purificati, denuò se in lutum prouoluere, quo huius fontis puritatem quantū in se est conturbent & inficiant? Laui pedes meos,
Cant.5.a.3 (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursum inquinabo illos? Nunc palàm est vtri & viliorem peccatorum remissionem faciāt, & iustitiæ dignitatem magis prostituant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est stercoribus, placari nugātur. nos grauiorem asserimus esse peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offensam quàm quæ his nihili satisfactionibus remittatur. proinde hanc solius sanguinis Christi prærogatiuam esse. Illi iustitiam, sicubi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis operibus: nos pretiosiorem esse putamus quàm vt æquari vlla operum compensatione queat. ideo vt restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendum esse. Cætera quæ ad peccatorum remissionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Promissionum Legis & Euangelii conciliatio. CAP. XVII.

NVNC persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites fidei iustificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum esse puto calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant atque bonorum operum inimicis. siquidem operibus detrahitur iustificatio, non vt nulla bona fiant opera, aut bona esse negentur quæ fiunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne salutem adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria, & vnica salutis anchora, quòd Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filii Dei regníque cœlestis hæredes, Dei benignitate, non nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, vt dictum est, nos impetūt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. Primùm redeūt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúsne irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniā absonū ac ridiculū fuerit, pro cōfesso assumūt, alicuius esse efficaciæ. Hinc ratiocinātur, nō sola fide nos iustificari. Sic
Deut.7.b.12 enim Dominus loquitur, Eritque si audieris præcepta & iudicia hæc; custodierísque ea & fe-
Iere.7.a.3,& e.23 ceris, custodiet etiam tibi Dominus pactū & misericordiā quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Itē, Si bene direxeritis vias vestras & studia ve-

ſtra, non ambulaueritis poſt deos alienos, iudiciū feceritis inter virum & virū, nec in malitiam receſſeritis, ambulabo in medio veſtri. Nolo mille eiuſdē formæ fruſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explicabuntur. Sūma, propoſitā teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitā. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem illam otioſam infructuoſámque fieri, aut non ſolius eſſe fidei iuſtificationē. Iam ſuprà oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quæ vniuerſis tráſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſoluantur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalē quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem, quæ perculſam & conſternatam conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac conſtrictam premebat. Hanc à ſubiectione Legis liberationē, & vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur quum per fidem, miſericordiā Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certíque reddimur de peccatorum remiſſione, quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat. Deut.11.d.26.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebātur promiſſiones, inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipſæ pendent, & à qua demum præſtandæ ſunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquēdo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ complemēto aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe alióſque Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum credidiſſe: rationē ſubiicit, non vt adiuuarētur ad iuſtitiæ ſummā, ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidē demigrant, vt in hac iuſtitiā inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorē manere dicuntur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri ne fructū inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus, ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19.d.12, magnificè Legis beneficia deprædicat: ſed cōtinuò exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorſus hic locus cum ſuperiore congruit: vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatē timentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim. Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitā quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam, ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire. Galat.2.c.16 Pſal.25.b.10.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos non proferre quandiu ad operū merita reſpiciunt. quare ſi in ſe conſiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promiſſionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipſis: nullius momēti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea reſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet: quia ne ſanctiſſimis quidem Dei ſeruis competit: qui procul omnes abſunt à Legis complemēto, multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euāgelicæ ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorū remiſſionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt operibus quoque noſtris ſit ſua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, ſed benedictionibus etiā, quæ ex pacto debebātur Legis ſuæ obſeruationi, proſequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ & ſanctitatis cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: verū in hac retributione, conſideranda ſemper eſt cauſa quæ gratiā operibus cōciliet. Eam porrò triplicē eſſe cernimus. Prima eſt, quòd Deus auerſo à ſeruorū ſuorum operibus intuitu, quæ probrū magis quàm laudē perpetuò merentur, ipſos in Chriſto complectitur, ac ſola fide intercedente, citra operum ſubſidiū reconciliat ſibi. Altera quòd opera, non æſtimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris atollit vt alicuius pretii habeat. Tertia, quòd ea ipſa cum venia ſuſcipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accenſenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere deluſi ſint ſophiſtæ, qui bellè ſe abſurda omnia euaſiſſe putarunt quum dicerēt, non intrinſeca ſua bonitate valere opera ad ſalutem demerendum, ſed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate ſua tanti æſtimauit. Atqui non obſeruabant interim, quæ meritoria opera eſſe volebant, quantū abeſſent à promiſſionū condi- Leuit.18.a.5 Ezec.20.b.11 Rom.10.a.5

t.i.

tione,nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorũ remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habẽt,præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera, vnam tantùm annotabãt: duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubium esse videtur, colligunt, si rectis studiis cõciliat sibi homo Deũ, non solius esse Dei beneficium quòd salutẽ consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deũ peccatori succurrere, vt operibus ad misericordiam flectatur. Verũ Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptionem obserues. Qualis enim naturâ est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnicã miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si cõstat esse, vbi primùm à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum cælesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectũ: pessimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiæ illuminatũ fuisse Corneliũ oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiæ cultor erat: quam illius certissimum esse fructũ Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur quæ non huic doctrinæ cõsentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditũ autem quia non vult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tantóque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

Act.10.e.34

Galat.5.a.5

5 Postquam verò Dominus hominẽ ex abysso perditionis reductũ, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illũ regenerauit ac reformauit in nouã vitam, iam vt nouã creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur. Hæc illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari nõ potest quæ per Spiritũ suum in illis efficit bona. Verũ id semper memoria repetẽdum est, non aliter operũ ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bonorũ operum cõtulit, liberalitatẽ suam augendo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quòd Dominus illos, quemadmodum vasa in honorẽ elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputãtur acsi nihil illis deesset: nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescũt, veniã benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quã gratos esse Deo & amabiles suos filios in quibus notas & lineamẽta vultus sui videt. Regeneratione enim alibi, imaginis diuinæ reparationẽ in nobis esse docuimus. Quoniã ergo vbicunque faciẽ suam Deus cõtemplatur, & meritò amat, & in honore habet: non sine causa dicitur illi placere fideliũ vita, ad sanctitatem & iustitiã composita. Sed quia pii mortali carne circũdati, adhuc sunt peccatores, & opera eorũ bona, inchoata duntaxat, & carnis vitiũ redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur. In hunc modũ accipiendi sunt loci qui clementẽ ac misericordẽ iustitiæ cultoribus, Deũ testãtur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes. quæ sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solenni precatione, Domine Deus Israel, qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant corã te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiæ suæ pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quanuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ misericordiæ, quæ dona omnia, quorum origo est, præuenit.

Deut.7.b.9

1.Reg.8.c.23

Nehe 1.b.5

Deut.29.c.18

2.Sam.22.b.2

6 Atque hîc obiter notare profuerit quid distent istæ loquẽdi formæ à Legalibus promis-

sionibus. Legales promissiones appello, nó quæ vbique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quãdo in illis quoque Euangelicæ multæ occurrũt): sed quæ propriè ad Legis ministeriũ pertinent. Eiusmodi promissiones, quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodire pactum misericordiæ iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimatur causa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonstrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiæ in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficiorũ authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suã obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuũ esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitẽdum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pẽdere ab operibus fidelium complementum misericordiæ Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere iis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demũ filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonũ reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15.a.1, de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mũdo corde, &c. Item apud Iesaiã, Quis habitabit cum igne deuorãte? Qui facit iustitiã, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regnóque suo reddat conformes. Ergo si prima causa quæratur vnde pateat sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt cõsistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæstio est, tum ad regenerationem est descendendum, eiúsque fructus qui Psalmo illo recensentur. Iesa.33.b.14

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominẽ illis asserũt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorũ obseruationes, iustificationes vocãtur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Mosen habetur, Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. Ac si promissionẽ esse legalẽ excipias, quæ adnexa cõditioni impossibili, nihil probet, sunt alia de quibus idem respõdere non possis, quale est illud, Eritque tibi id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisæi nostri temporis amplam insultandi materiam hîc se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentãtur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt Lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam HVCIM vertisse δικαιώματα pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectã iustitiã cõtineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omniũ quæ præcipit, etiam plena eius obediẽtia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamẽ eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutã Legis obedientiam esse iustitiam: mãdati vniuscuiusque obseruationẽ, esse iustitiæ partem: si quidem in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem, nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. sanè dũ ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quã propria ipsorum conditione. Etsi rursus hîc obseruandũ quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendã. Deus enim ea quæ Lege continẽtur mãdauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruãdo. qualibet enim trãsgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiam præscribat, si in ipsam respicimus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est. Deut.6.d.25. Deut.24.c.13 Psal.106.e.30 Luc.1.a.6

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum ha

Galat.4.a.4 bet Paulus ad probandam fidei iuſtitiam,quàm quod de Abraham ſcribitur, fidem illi ſuã
Psal.106.d 31 pro iuſtitia imputatam fuiſſe. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuiſſe ad iuſtitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduerſarii noſtri,quaſi re euicta, conſtituunt nos quidẽ ſine fide non iuſtificari: ſed neque per eam iuſtificari ſolam. opera eſſe quæ iuſtitiam noſtram impleant. Ego hìc pios obteſtor, vt ſi veram iuſtitiæ regulam ex ſola Scriptura petendam norunt, mecum religioſè & ſeriò expendant quomodo Scriptura ſecum ipſa ſine cauillis ritè conciliari poſſit. Quum ſciret Paulus,fidei iuſtificationem ſuffugium eſſe iis qui propria iuſtitia deficiuntur: audacter infert,iuſtitia operum excluſos quicunque fide iuſtificantur. Quoniam verò conſtat omnium illam eſſe fidelium communem,ex eo pari fiducia conſtituit operibus neminem iuſtificari: quin magis contrà,nullo operum adminiculo iuſtificari. Sed aliud eſt diſputare quid per ſe valeant opera,aliud quo loco poſt ſtabilitam fidei iuſtitiam habenda ſint. Si operibus ſtatuendum eſt pro dignitate ſua pretium,indigna eſſe dicimus quæ in conſpectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, ſola fide iuſtificari. Eam porrò iuſtitiam definimus, quòd in Chriſti communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius ſanguine purgatus, peccatorum remiſſionem obtinet: & iuſtitia non ſecus ac propria veſtitus, coram cæleſti tribunali ſecurus ſubſiſtit. Præpoſita peccatorum remiſſione, quæ iam ſequuntur bona opera aliam quàm à ſuo merito æſtimationem habent: quia quicquid in illis eſt imperfectum, Chriſti perfectione contegitur: quicquid næuorum eſt aut ſordiũ, eiuſdem puritate abſtergitur,ne in iudicii diuini quæſtionem veniat. Obliterata igitur omnium tranſgreſſionum culpa,quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratũ proferant,ſepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare ſolet: quæ fiũt à fidelibus bona opera,iuſta cenſentur:vel(quod idem eſt)in iuſtitiam imputantur.

9 Nunc mihi ſi quis iſtud obiectet ad impugnandam fidei iuſtitiam,primùm interrogabo num homo iuſtus cenſeatur ob vnum aut alterum ſanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis tranſgreſſor.Pluſquam abſurdum quidẽ eſt.Deinde requiram an ob multa quoque bona opera,ſi quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur.Ne hoc quidem cõ
Deut.27.d.26 tendere audebit, reclamante Legis ſanctione, maledictóſque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc vltrà progrediar,ſitne vllum opus
Iob.4.d.18 quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo eſſet corã iis oculis quibus nec ſtellæ ſatis mundæ ſunt,nec Angeli ſatis iuſti?Ita nullum extare bonum opus cõcedere cogetur quod non & appoſitis ſibi tranſgreſſionibus,& ſua ipſius corruptione pollutum ſit,ne iuſtitiæ honorem teneat. Quòd ſi conſtat à iuſtificatione fidei proficiſci vt opera impura alioqui,immunda, dimidiata, indigna Dei conſpectu,nedum amore, iuſtitiæ imputentur:quid huius iactatione deſtruere illam moliuntur quæ ſi non eſſet,hanc fruſtra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt?Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iuſtificationem principium,fundamentum,cauſam,argumentum,ſubſtantiam operum iuſtitiæ eſſe non poſſunt inficiari:concludũt tamen fide non iuſtificari hominem,quòd bona quoque opera in iuſtitiã reputẽtur.Omittamus ergo iſtas ineptias,& quod res eſt fateamur. ſi à fidei iuſtificatione depẽdet qualiſcunque tandem cenſetur operum iuſtitia, non modò per hanc nihil imminui,ſed potius confirmari.quo nimirum vis eius potentior elucet.Neque etiam ſic putemus commendari poſt gratuitam iuſtificationem opera, vt & ipſa in locum iuſtificandi hominis poſtea ſuccedãt,aut eiuſmodi officium cum fide partiantur. Niſi enim perpetuò maneat ſolida fidei iuſtificatio,illorum immundities detegetur. Nihil autem abſonum eſt,ſic fide hominem iuſtificari vt non ipſe modò iuſtus ſit,ſed opera quoque eius ſupra dignitatem iuſta cenſeantur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iuſtitiam(quod ipſi aduerſarii volũt)ſed perinde approbari Deo ac ſi perfecta abſolutáque foret.Sed ſi meminerimus quo fundamento fulciatur, ſoluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum eſſe incipit vbi cum venia ſuſcipitur.Porrò vnde venia,niſi quia Deus nos & noſtra omnia in Chriſto intuetur?Quemadmodum ergo nos ipſi,vbi in Chriſtum inſiti ſumus,ideo iuſti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur noſtræ iniquitates: ſic opera noſtra iuſta ſunt & habentur, quia quicquid aliâs vitii in ipſis eſt, Chriſti puritate ſepultũ,non imputatur. Ita meritò dicere poſſumus, ſola fide non tantùm nos ſed opera etiam noſtra iuſtificari. Iam ſi iſta qualiſcunque operum iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet, & ab ea efficitur:debet ſub eam includi, & tanquam effectus cauſæ ſuæ(vt ita loquar)ſubordinari. tantum abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam. Sic Paulus,

vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus cõstare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationẽ: beati qui custodiunt iudicium, immaculati, pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. non efficient quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserũ semper esse hominẽ nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita cócidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hanc esse non modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorũ, quæ fidelibus plærũque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studiũ magis incumbãt quàm iustitiam ipsam impleãt, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est. Rom.4.a.7. Psal. 32.a.1. Psal. 112.a.1 Prou. 14.c.21 Psal. 1. a. 1. Iacob.1.b.12. Psal. 106.a.3, & 119.1. Matth.5.a.3.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotii nobis restare aiunt, vtqui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulũ cum Iacobo? Si Iacobũ pro Christi ministro habẽt, sic accipienda est eius sentẽtia, ne à Christo per os Pauli loquẽte dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abrahã fide, non operibus iustitiam fuisse consequutũ: nos quoque fide docemus omnes sine operib⁹ Legis iustificari. Idẽ Spiritus per Iacobũ tradit, & Abrahæ & nostrã iustitiam operibus, non fide tantũ cõstare. Spiritum secũ non pugnare, certum est. Quæ erit ergo istorum cócordia? aduersariis abundè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientiis tranquillitatẽ reddere, non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullã interim constituere iustititiæ metam vbi cõscientiæ sistantur. Triumphẽt ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miserã quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autẽ stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi sententiam, quam assiduè tanquam Achillis clypeum nobis obtendunt, illis vel tãtillum suffragari. Id quo planum fiat, intuendus primum erit Apostoli scopus: deinde obseruandũ vbi hallucinẽtur. Quoniam tum erãt plerique (quod malum in Ecclesia perpetuũ esse solet) qui infidelitatẽ suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fideliũ opera negligendo ac omittendo, falsò tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidã talium fiduciã hìc eludit Iacobus. Non est ergo illi propositũ veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostẽdere quã ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tantũ arrogarẽt, vt hac contenti, securè diffluerent in omnẽ vitiorũ licẽtiam. Hoc statu concepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarii. Incidunt enim in duplicem paralogismũ: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionẽ procul à fidei veritate dissitã, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fidẽ dicat se habere, opera autẽ nõ habeat? non dicit, Si fidẽ quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clarius etiã paulo pòst, vbi deteriorẽ diabolica notitia per ludibriũ facit: postremo vbi mortuã vocat. Sed à definitione sufficienter deprehẽdas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est. sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deũ esse, iam nihil mirũ est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquã derogari putemus fidei Christianæ, cuius lógè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo cõglutinat, vt vnũ cũ illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eo iustificat quòd diuinæ essẽtiæ notitiã cócipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recũbit. Iacob.1.b.12.

12 Nondum scopum attigimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. si quidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibiipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credidit Abrahã Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubẽte Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illũ credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorem, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatã fuisse Abrahæ fidem in iustitiam, aut ex ea

quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit promeritus. Nondum enim concepto Ismaele, qui iam adoleuerat antequã Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu pòst sequuta iustitiam sibi cõparasse? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus censeretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, non autem imputatione ipsum loqui apparet. acsi diceret, Qui vera fide iusti sunt, ii suam iustitiam obedientia bonísque operibus probãt, nõ nuda & imaginaria fidei larua. In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hîc iustos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi cõsideratio nos omni scrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarii, quòd putant Iacobum iustificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam eorum securitatem diruere qui excusando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sentẽtias exprimẽt, Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimũ eos iuuat, Factores Legis, non
Rom.2.b.13 auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosii euadere, ideo esse illud dictum quia complementum Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est vbi aperta patet via. Illic stolida confidentia Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quum interim summi essent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerẽt: admonet, si ex Lege quæratur iustitia, non eius notitiam sed obseruationem quæri. Nos certe illud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidẽ, quin consistat in operum dignitate & meritis iustitia. Sed nõdum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulũ erit satis amplo testimonio orationis cõtextus. Postquam Gẽtes ac Iudæos in commune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porrò quoniam illi suis præuaricationibus conniuentes, sola Lege superbiebãt: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Legem vt audita solummodo eius voce iusti redderẽtur: sed tum demũ si obedirent. ac si diceret, In Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est per se põderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur. Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum est, Iustitia Legis in operum perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio
Psal.7.c.9. audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine
Psal.17.a.1. secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuẽta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secũdum puritatem ma-
Psal.18.d.21 nuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me Domine, quoniã
Psal.26.a.1 in innocentia mea ambulaui. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerẽtibus non
Ibidem, c 9 introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ob operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secundum suam περίστασιν, hoc est complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circunstantiam, accipiantur. Ea porrò duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primùm, quum de homine iustificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandã tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobãdam suam innocentiam Dei iudicium implorãt, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimun-

tur, illi commẽdant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant in-
nocentiam quæ Dei puritati responsura sit si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersario-
rum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, purita-
témque suam Deo cõpertam gratámque esse norunt: non reformidãt, inter se & illos iudicẽ
inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique secundũ iustitiam & 1 Sam.26.d.23
veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac mune-
raretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocẽtia præ vt erat Sau-
lis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonũ habeat con- 2.Cor.1.c.12
sciẽtiæ testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult
eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorũ calumniis, fidem ac probita-
tem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum
maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed 1.Cor.4.a.4.
non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanã lippitudinẽ longè
trãscendere. Vtcũque ergo pii contra impiorũ hypocrisin suam innocentiã Deo teste ac iu
dice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniqui- Psal.130.a.3,
tatẽ obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudiciũ cum & 143.a.2.
seruis tuis: quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. suisque operibus diffisi, li- Psal.36.a.4.
benter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

15 Sunt & alii non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Prou.20.a.7
Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitiæ esse & 11.d.28.
vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iu- Ezech.18.b.9
dicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorũ vel inficiamur, vel obscuramus. Sed prodeat vnus e.21,&33.d.15
ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereãt à cõspectu Dei oportet, aut ad mi
sericordiæ asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimi
diata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in
fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna beni-
gnitate osculatur? Quo non tantùm intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acce-
ptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pa-
cto saluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem
dico, ea, tum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud vale-
re nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam lar-
giri. Neque tẽpestiuè hîc obtruduntur illæ Apostoli precationes, vbi tantam fidelibus per- Ephes.1.a.4.
fectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba 1.Thessal.3.d.
Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendã. Sed quod 13,& alibi.
arbitramur sufficere, breuiter post Augustinũ respondemus: ad hanc quidem metam aspi-
rare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie.
sed quia optima & præstãtissima vitæ præsẽtis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam
metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum
adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis
tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectã, inquit, sancto- Li. ad Bonif.
rum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis 3. cap. 7.
tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Ex mercede malè colligi operum iustitiam. CAP. XVIII.

RANSEAMVS nunc ad eas sentẽtias quæ affirmant Deum vnicuique
redditurũ secundũ opera sua. cuiusmodi sunt, Vnusquisque referet quod gessit Matt.16.d.27
in corpore, siue bonũ siue malũ. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & 2.Cor.5.b.10.
angustia in omnẽ animã operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in resur- Rom.2.a.6.
rectionem vitæ: qui malè fecerint, in resurrectionẽ iudicii. Venite benedicti Pa Iohan.5.e.29
tris mei: esuriui, & dedistis mihi cibũ: sitiui, & potũ tribuistis, &c. Atque illis quoque eas con- Matt.25.e.34 Prouer.12.c.
iũgamus quæ mercedẽ operũ appellãt vitam æternã: quo in genere sunt, Retributio manuũ 14, & 13.c.13.
hominis restituetur ei. Qui timet mandatũ, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce mer- Matth.5.b.12
ces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisque mercedẽ accipiet secundũ laborẽ. Quòd vnicui- Luc.6.d.23. 2.Cor.3.b.8
que dicitur redditurus Deus secundũ opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinem enim cõse-
quentiæ magis quàm causam indicat locutio. Extra dubium autem est, Dominum his mi- Rom.2.a.6.
sericordiæ suæ gradibus salutem nostrã consummare dum electos ad se vocat, vocatos iusti- Ibidẽ.8.f.30.
ficat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia ta
men in eius possessionem ipsos deducit, per bonor operum stadium, vt quo destinauit or-
dine suum in illis opus impleat: nihil mirũ si secundũ opera sua dicuntur coronari: quibus

haud dubiè ad recipiendã immortalitatis coronam præparãtur. Quin hac ratione appositè
Philip.2.b.12 dicuntur salutẽ suam operari, dum bonis operibus incumbendo, vitam æternã meditãtur.
27. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirũt: & tamẽ mox additur, Quem filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac proinde nõ sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorũ operibus eam emanare. Quid ergo? simul atque per Euãgelii notitiã, & Spiritus sancti illuminationẽ adsciti sunt in Christi
Philip.1.a.6. cõsortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonũ opus inchoauit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porrò, quum iustitia & sanctitate Patrem cælestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant.

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principio istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed
Ephes.1.d.18 filiorum esse hæreditatẽ: quam soli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: ne-
Galat.4.d.30 que vllam aliam ob causam quàm ob hanc adoptionẽ. Non enim erit hæres filius ancillæ, sed filius liberæ. Adeóque in iis ipsis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatem nominatim exprimendo, aliunde nobis proue-
Matt.25.c.34 nire demonstrat. Sic Christus opera recenset, quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit, hæreditatis iure possidendũ. Sic Paulus
Colos.3.d.24 iubet seruos, fideliter agentes quod officii sui est, sperare retributionẽ à Domino: sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis diligẽter caueant ne acceptam feramus operibus æternã beatitudinẽ, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionẽ faciunt?
Genes.15.a.5 & 17.a.1. Vno Scripturæ exẽplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatẽ Isaac, promissum erat Abrahæ semen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: seminis propagatio quæ æquatura
Genes.22.a.3. esset stellas cæli, & arenas maris, aliáque similia. Multis pòst annis, vt erat oraculo iussus, Abraham ad filium immolandũ se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionẽ.
Ibidem, c.17. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semẽ tuum sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorũ suorũ, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua promeritus est benedictionẽ Abraham, cuius promissionẽ receperat antequam ederetur præceptũ? Hîc profectò citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum causæ habens cur ipsis benefaceret nisi suam misericordiã.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandã eorum quæ promisit exhibitionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissionum fructus, ad cuius maturitatem nos producunt. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quũ
Colos.1.a.4. diceret officiis charitatis studere Colossenses, propter spem in cælis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonẽ veracis Euangelii. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in cælis repositam, declarat solo Christo, nullis autem suffultã operibus. cui con-
1.Petri.1.a.5. cinit illud Petri, Custodiri pios Dei virtute per fidem, in salutẽ quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendũ esse fidelibus toto vitæ spatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quam nobis Domi-
Matt.20.a.1. nus mercedem pollicetur, parabolã proposuit, in qua se fecit patrẽfamiliâs, qui quoscũque habet obuios, mittit in vineæ suæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vesperi repẽdit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationẽ breuiter & verè complexus est quicunque sit ille tãdem vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gentiũ sub Ambrosii nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis
Lib.1.cap.5. vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operariis exæquãtur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiã, in defectu diei, & conclusione vitæ, diuina indulgentia munerauit: non labori pretiũ soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore sudarũt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligãt donum se gratiæ non operum accepisse mercedẽ. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatẽ, quum nos paterna beneuolentia in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant,

sicut etiam sonát ipsa Christi verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, possidete re- Marc.10.d.30.
gnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in resur- Matt.25.d.34. Rom.8.d.18
rectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioqui autem quem-
admodum alienatio à Deo æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt
communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod
fit solius adoptionis beneficio. Et si more suo pertinaciter vrgeant operum mercedem, rege-
rere illud Petri licebit, vitam æternam fidei esse mercedem. 1.Pet.1.b.9.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione cõmendare operũ no-
strorum dignitatem, acsi talem mercedẽ mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum
facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est vt arrogantiam nostram
retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorsus conterat. Verùm nostræ imbecillitati sic occurri-
tur: quæ statim alioqui collaberetur ac cõcideret, nisi hac se expectatione sustineret ac sola-
tio leniret sua tædia. Primùm quàm durũ sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsum re-
linquere & abnegare, reputẽt pro se quisque singuli. Et tamẽ hoc tyrocinio discipulos suos,
hoc est pios omnes, Christus initiat. Deinde sic per omnem vitam sub crucis disciplina eru-
dit, ne cor adiiciant ad bonorum præsentium vel cupiditatẽ vel fiduciam. Breuiter sic ferè
tractat, vt quocũque flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonnisi desperationem
sibi vbique obuersantem habeant. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus homi- 1.Cor.15.c.19
nibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne deficiãt, adest illis Do-
minus, qui monet vt altius caput exerãt, & longius oculos coniiciant, beatitudinem, quam
in mundo non vident, apud se reperturos. hanc beatitudinẽ, præmium, mercedem retribu-
tionem vocat: non operum æstimans meritum, sed compensationem esse significãs eorum
pressuris, passionibus, cõtumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternam
remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus suos ex laboribus in
quietem, ex afflictione in prosperũ & optabilẽ statum, ex mœstitia in gaudium, ex pauper-
tate in affluentiã, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia denique quæ perpessi sunt ma-
la, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi si vitæ sanctitatẽ, existimemus
esse viam: non quidem quæ aditum aperiat in gloriã cælestis regni, sed qua electi à Deo suo
in eius manifestationem ducantur. Quando hæc bona eius volũtas est, glorificare quos san- Rom.8.f.30.
ctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè
hærent Sophistæ, quia istũ quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præpo-
sterũ est, vbi in vnum finẽ vocat nos Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est quàm
ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem, non autem ad inflãdos gloria a-
nimos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel
appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurũ olim suis iustitiæ coro- 2.Tim.4.b.8.
nam, non tantùm cum Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronã, si non donas- Augustin. ad
set gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat Valent. De
impium? quomodo ista debita rederẽtur nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiam gratia. & lib. arb.
addo, Quomodo iustitiã imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, abscõ-
deret sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum
est, immensa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam,
quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltrà humi-
liat & simul erigit. Nam præterquã quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei
dona, simul fæcibus quibusdã semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint
si ad iudicii eius regulam examinentur: sed, ne cõcidat nobis alacritas, mera venia placere.
Etsi autem paulò aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire con-
stabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homi-
nes, alterũ vitæ vsque ad miraculũ sanctæ & absolutæ: alterum probum quidem & integris
moribus, non tamen adeò perfectum quin desiderari in eo multum queat: tandem infert,
Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectã in Deum fidẽ ex qua viuit & se-
cundũ quã in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deũ laudat, sibi Cap 5.
tribuens ignominiã, illi gloriã: atque ab ipso sumẽs & indulgentiã peccatorũ & dilectionẽ
rectè factorũ, de hac vita liberãdus, in consortiũ Christi migrat. Quare, nisi propter fidem? Habac.2.a.4.
quæ licet sine operibus neminẽ saluat (ipsa enim est non reproba fides, quæ per dilectionẽ
operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur, quia iustus ex fide viuit. sine ipsa verò
quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hîc certè non obscurè fatetur quod tanto-
pere cõtendimus, inde pendere bonorũ operum iustitiã quòd per veniam Deo approbãtur.

6 Superioribus locis proximum ſenſum habent iſti: Facite vobis amicos de mammona
Luc.16.c.9. iniquitatis: vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius ſe-
1.Tim.6.d.17 culi præcipe nō ſuperbè ſapere, neque ſperare in incertis diuitiis, ſed in Deo viuo: bene age-
re, diuites fieri in bonis operibus, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt ap
prehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine
vitæ æternæ fruamur. Reſpondeo, nos ad veram eorum intelligentiā nunquam acceſſuros
niſi oculos in ſcopū cōuertamus quò ſua verba Spiritus dirigit. Si verum eſt quod ait Chri-
Matth.6.c.21 ſtus, Ibi animum noſtrum reſidere vbi eſt theſaurus noſter: quemadmodum filii ſeculi in-
tenti eſſe ſolent ad ea cōparanda quæ ad præſentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus viden-
dum eſt, poſtquam hanc vitam inſtar ſomnii mox euaniturā didicerunt, vt ea quibus verè
frui volunt, eò trāſmittant vbi ſolidam vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui demi-
grare inſtituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitæ ſedem elegerunt, nobis imitandū
eſt. præmittūt illi ſuas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia ſe beatiores eo pu-
tant quo plus habent bonorum vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cælum patriam eſſe credimus,
illuc potius tranſmittere opes noſtras cōuenit, quàm hîc retinere vbi ſubita migratione pe
ritura nobis ſint. Quomodo autem tranſmittemus? nempe ſi pauperum neceſſitatibus com
Matt.25.d.40 municamus: quibus quicquid erogatur, ſibi datū Dominus imputat. Vnde egregia illa pro-
Pro.19.c.17. miſſio, Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè ſeminat, benignè me-
2.Cor.9.b.6 tet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impendūtur.
Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius, olim reſtituet cum copioſo fœnore. Ergóne tanti ſunt
apud Deum noſtra officia vt ſint in eius manu quaſi reconditæ nobis opes? Et quis horreat
ita loqui, quum toties ac tam apertè id teſtetur Scriptura? Cæterùm ſiquis à mera Dei beni-
gnitate tranſilire velit ad operum dignitatē, his teſtimoniis ad errorem aſtruendū nihil iu-
uabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propenſio-
nem: quādoquidem quo nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel ſolo eius intuitu in-
digna ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum tamen perditum ſinit.
7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in tribulationibus cōſola-
2.Theſ.1.b.5 tur, eas immitti illis docet vt digni habeātur regno Dei pro quo patiūtur. Siquidē, inquit,
Heb.6.b.10 iuſtum eſt apud Deum, reddere iis qui vos affligūt, afflictionē: vobis autem relaxationē no-
biſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cælo. Author verò epiſtolæ ad Hebræos, Non
eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in no-
mine ipſius, quòd miniſtraſtis ſanctis. Ad priorem locum reſpondeo, Nullā illic meriti di-
Rom.8.f.29. gnitatem ſignificari: ſed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Chriſto primogenito
Luc.24.d.26. cōformari: ſicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in gloriam ſibi deſtina-
Act.14.d.22. tam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes
Gala.6.d.17. ergo dum patimur pro Chriſti nomine, quædā veluti notæ imprimūtur nobis quibus oues
gregis ſui Deus ſignare ſolet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia ſtigmata Do
mini noſtri & magiſtri portamus in corpore, quæ ſunt filiorum Dei ſigna. Huc & illæ ſentē
2.Cor.4.c.10 tiæ pertinēt, Nos circunferre mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro: vt vita ipſius
Rom.8.f.29 manifeſtetur in nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitudinem
reſurrectionis ex mortuis. Quæ ſubiicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, ſed
ſpem regni Dei confirmandam pertinet: acſi diceret, Vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindi-
ctam ab inimicis veſtris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis rela-
xationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui ſic iuſtitiam Dei decere tra
dit ſuorum obſequia obliuioni non mandare, vt propè iniuſtum fore innuat ſi obliuiſca-
tur, hanc rationem habet: Deus, quo ſegnitiem noſtram acueret, fiduciam nobis fecit, non
irritum fore quem in gloriam nominis ſui ſuſceperimus laborem. Semper meminerimus,
hanc promiſſionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præcederet gra-
tuitum miſericordiæ fœdus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo incūberet. Eo autem freti, con
fidere ſecurè debemus, obſequiis etiam noſtris quālibet indignis non defuturum à Dei li-
beralitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apoſtolus, Deum aſſerit non eſſe
iniuſtum, quin conſtaturus ſit fidei ſemel datæ. Iuſtitia igitur iſta magis ad diuinæ promiſ
In Pſa.32.109 ſionis veritatem, quàm ad reddēdam debiti æquitatem refertur. In quem ſenſum inſigne
& alibi ſæpe. eſt dictum Auguſtini: quod vt vir ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit,
ita non indignū iudico quod aſſiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui ſe
nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia promittendo.
8 Adducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco di-
1.Cor.13.a.2, & d.13. moueam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Item, Nūc manēt ſpes, fides, charitas:

sed maxima in his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ est vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisæi charitate nos iustificari potius quàm fide: virtute nimirum, vt ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatē dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei vsus ad tempus consistat. Si excellentiā spectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hic sermo Paulo non est. Siquidem vnum istud vrget vt mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamen sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificādi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interroges quo sensu iustificationē charitati assignent: respondebūt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christóque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac siquis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutorem, quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomē tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν sub nomine fidei & spei cōplectitur. acsi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopū vt nos ad cognitionē Dei deducāt. Deum autem nonnisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul cōprehendo. Manēt itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quātacunque sit donorum varietas, huc omnia referūtur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferūt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionē illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ mēbra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indéque inferam, quum omnes à charitatis cōplemento sint remotissimi, spem omnē illis perfectionis abscissam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temere (vt quodque primū obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculātur. Sunt enim quædā ita ridicula vt nec commemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quum ab ipso gratiæ authore per mandatorū obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hìc à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic respōderet. Ille persuasione legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus cōparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mādata, si in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerēt quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dum cernunt quātum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione cōtinetur, dissidium. Summa hæc est, si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata quibus instituimur ad perfectam iustitiam. Sed non est hìc hærendū nisi velimus in medio cursu deficere. nemo enim nostrum seruādis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hìc Dominus quem vana operum confidentia turgere

Coloss. 3.c.14

Math. 19.c.17

nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi, omissa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris. Matt.11.d.29

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabũtur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Iohan.6.c.29 Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ voluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam amplectẽdo, Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelii prædicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptiis diluendis si non immoror, veniam dabunt lectores. ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionẽ tamen vnam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dictet sensus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares contra Legem trangressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus cõtingere, sed ex inflexibili indefessáque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multo diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto, mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutatores, Iacob.2.b.10. quòd ad illud Iacobi non aduertunt animũ, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vltione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

De libertate Christiana. CAP. XIX.

TRACTANDVM nunc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum sit. Est enim res apprime necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientiæ audent: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impii & Lucianici homines lepidè suis dicteriis exagitãt: quia in spirituali ebrietate, qua correpti sunt, quæuis proteruia illis est licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde pleniorem eius disputationem (nam leuiter aliquoties suprà à nobis attacta est) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuis ingeniis istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnẽ Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam se proripiunt: partim indignãtur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerúmque delectum tolli. Quid hîc agamus, talibus angustiis circunsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitate præcidam? Atqui, vt dictũ est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euãgelii veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Dãda potius opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamẽ interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solẽt.

2 Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fidelium conscientiæ, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totámque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinẽdam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiã amplecti cõuenit

quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnum Christũ intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinẽ aliquam assequi volũt cõscientiæ, nullũ Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum cõscientiis locum non habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentérque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officii sui admonendo, ad sanctitatis & innocentiæ studium excitet. At vbi cõscientiæ solicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat. Ephes. 1.a.4. 1.Thess. 4.b.5

3 In hoc cardine totum ferè argumẽtum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus vos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circũcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicunque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius continetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebãtur. Verùm ad hanc quæstionem expediendam disputandi erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primùm, quia vmbris illis Iudaicis obscurabatur Euangelii claritas, ostẽdit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Mosaicis ceremoniis adumbrabãtur. Deinde quia illi impostores pessima opinione imbuebãt plebem, quòd hæc scilicet obedientia valeret ad promerẽdam Dei gratiam: hîc plurimum insistit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliâs impẽdet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò conscientiis fidelium suam asserit libertatem, ne qua religione in rebus non necessariis obstringantur. Galat. 3.b.13, & 5.a.1. Galat. 4.d.5

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quandiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineant. Legis præceptũ est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desideriis expurgãdum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deum ex animo diligunt, & syncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergãt. Multo quidem conatu contẽdunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hîc faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditãtur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectũ, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionẽ damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est. Deut. 6.a.5

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonnisi maledictionem se referre posse confiderent? Rursum si ab hac seuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui

Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies, operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audét, nisi exactus operarum modus constiterit. Filii verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractãtur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitii habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiam si minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcam eis, inquit, sicut so
Malac.3.d.17 let pater filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere positum constat, quum simul obsequii meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem quî possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur nostro opere?

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bono-
Hebr.11.a.2 rum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate
Rom.6.c.11 illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatũ in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam cõcupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate. acsi diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandũ inferunt, quia non simus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφοροι, religione coram Deo teneamur quin eas nunc vsurpare nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquàm nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiúmque vsu, & similibus, vt illis quidẽ videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicui paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mẽtem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mũdiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius volũtas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) nisi
Rom.14.c.14 qui existimat aliquid cõmune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm siqua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis con-
Ibidem,d.22 taminãtur. Quare subiicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nónne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum
1.Tim.4.b.5. gratiarũ actione, qua tamẽ sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus.

Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quũ sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo conscientiæ scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatẽ agnoscant. Hic enim cõprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoniæ, ne qua necessitate ad eas obseruandas conscientiæ astringantur: sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientiis coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac solicitæ, siue anxiæ sint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentiũ vsu torqueantur. Quare peruerse interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habẽt. Primo genere maiorem in modũ hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quẽ non delectet, in cœnarũ apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splẽdor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes. fateor: modo iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetũtur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effundũtur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum est. Inter res indifferẽtes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorũ mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationẽ suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsibus permissæ: imò Dei prouidentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem. sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mẽtem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouísque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conscientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebũt legitimi vsus regulã. Desit rursum hæc moderatio, plebeiæ communésque deliciæ nimiæ sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe animũ purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendidè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Christianæ libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

Tit. 1.d.15
Luc. 6.d.24
Amos.6.a.1.4
Iesa.5.b.8
Philip.4.c.11

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde acsi sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vsurpatione infirmos fratres sæpenumero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carnium die Veneris in eius possessionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigẽda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum cõsequi in hominum cõspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligũt vescãturne carnibus an ouis, rubrísne an nigris vestibus induantur: satis supérque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamsi posthac carnibus tota vita abstineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè verò labũtur quòd fratrum infirmitatem nullius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet nequid temere admittamus cũ eorum offendiculo. Verùm interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione tenẽdus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

11 Dicam hìc itaque de scandalis nonnihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda,

quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quod significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, nõ ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillésque offẽdantur, scandalum abs te datum dicetur: quoniã tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offẽsio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admissa, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Non enim hîc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scãdalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorũ ignorãtiæ cedere debeat: Pharisæorũ austeritati nequaquam.

Rom.14.a 1. Quid enim infirmitati dandum sit, abundè multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, Ibidem,c.13. in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quã hic referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentiũ sufferamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisque nostrum proximo placeat in bonum, ad ædificationẽ.

1.Cor.8.c.9. Alibi, Sed videte ne quo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt.

Ibidẽ,10.f.25 Item, Omnia quæ in macello venduntur edite, nihil interrogãtes propter conscientiã. Porrò conscientiam vestram dico, non alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offen

Galat.5.b.13 diculũ neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatẽ seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti

Matt.15.b.14 sit facienda, discimus ex verbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

12 Res tamẽ adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habẽdi infirmi, & qui Pharisæi. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquã sine summo periculo foret. Verùm mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tũ

Act.16.a 3. doctrina tũ exẽplis quatenus vel moderãda sit libertas nostra, vel offendiculis redimẽda. Ti

Galat.2.a.3. motheũ quũ in consortiũ suũ assumeret, circuncidit: Titum vt circunciderет adduci nõ potuit. Diuersa facta: nulla consilii nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo,

1 Cor.9.c.19. quũ liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruũ fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæ-

Ibidem,d.22. us, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erãt, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quẽadmodũ alibi scribit, Habemus iustã libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit

Galat.2.a.3. quũ Titũ circuncidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribẽs, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, cõpulsus fuit circũcidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandũ libertatẽ nostrã quã habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutẽ adigerent. quibus ne ad tẽpus quidẽ cessimus per subiectionẽ, vt Euãgelii veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatẽ vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudoapostolorũ, ea infirmis in cõscientiis periclitatur. Vbique studendũ charitati, & spectãda

1.Cor.10.e.23 proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licẽt: at non omnia expediũt. omnia mihi licẽt: at non omnia ædificant. Nemo quod suũ est quærat, sed quod alterius. Nihil iã hac regula expeditius, quàm vtendũ libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendũ. Sunt qui Paulinã prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam cõferentes. Suæ enim quieti vt cõsulant, omnem libertatis mentionẽ sepultam optãt: quum non minus intersit proximorum libertatẽ in eorum bonũ & ædificationem interdum vsurpare, quàm pro ipsorũ commodo, eam loco moderari. Pii autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatem ideo esse concessam quo sit ad omnia charitatis officia expeditior.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hîc charitatis rationẽ haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est

ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculo. quasi non interim proximorũ conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hærẽt luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendũ esse, quem pessimis exitialibúsque opinionibus imbuũt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus cõmemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an sacrificasset, ad præbẽdum ipsis lactis potum? At lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque vt demus probandã ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousque tandẽ pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquã grandescunt, vt vel tenuẽ saltem aliquem cibũ ferre possint: nec lacte fuisse vnquã educatos certũ est. Cur nunc acrius cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abunde præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scãdalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminum impendeat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit. 1.Cor.3.a.1

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignũ aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientiis ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse: vtpote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christũ nobis obscurari, vel potius extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominũ arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verùm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magísque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingẽtes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus cõmouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia. 1.Pet.1.c.18 Galat.5.a.1.4

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimẽ: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultũ Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis & temporalis, non impropriis nominibus. quibus significatur, priorẽ illam regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tãtùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modestéque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autẽ externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varii reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: acsi minus secundum externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorũ conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiã ipsas discernere oportet quæ legitimæ habẽdæ sint, vt Dei verbo cõsentaneæ: quæ rursus locũ apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forũ non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque le- Rom.13.a.5 & b.5

gibus obstringi cóscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid paulo antè diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretiū est tenere quid sit conscientia. ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quū mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur cóscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad
Rom.2.c.15 reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille te-
1.Pet.3.d.21 stes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientiæ interrogationem posuit pro trāquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus.
Hebr.10.a.2 Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius cóscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur. vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus
1.Tim.1.a.5 scribit complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostēdit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum esse colendi Dei affectum, sincerúmque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem
Act.24.d.16 ad homines quoque extēditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona cóscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autē loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere cóscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominē ligat, sine hominū intuitu, vel nō habita eorū ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animū purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quālibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiamsi nullus in mūdo homo viueret, cóscientia mea subiicitur. Ita qui se intēperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malū exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinere enim debemus siquod pariant offendiculū: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Pau-
1.Cor.10.f.28 lus loquitur. Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à Deo præscribitur, non tamen cóscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus. CAP. XX.

EX his quæ hactenus disputata sunt, non obscurè perspicimus quàm sit homo bonorū omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditáque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquā verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobísque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnē suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscēdum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere adeò non prodesset, vt perinde id futurum sit acsi quis indicatum thesaurum, humi sepultū ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse

non posse veram fidem, hunc ordinē posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelii cordibus nostris obsignat, Rom.8.c.16 erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter dūtaxat antè dictum & quasi leuiter attactum est, nunc fusius tractari conuenit.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cælestem Patrem repositæ sunt opes penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, vt se nobis præsentē exhibeat accersimus. Hinc eximia conscientiis nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abundè quiescimus, quòd illum nihil malorū nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi simus.

3 Sed enim, dicet quispiam, annon sine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris solicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quam nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam vtilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificii quo ipse colitur vtilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quo Dei beneficia apud se & alios confidentius iactarunt, eo acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit, qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam nō temere pollicitus est, anxiè tamē inter genua precatur, famulúmque septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officii sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. 1.Reg.18.g.42 Quare tametsi nobis ad miserias nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum interest assiduè ipsum à nobis implorari, vt seriò ardentique eius semper quærendi, amandi, colēdi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram anchoram, in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis sistere, adeóque totum cor effundere discimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus cōsequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò vt eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet: dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuuandos: nec lactare eos verbis, sed præsenti ope tueri. Eas ob res clementissimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpētísque speciem plærunque præbet, quo ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimium ergo insulsè illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garriunt: quum non frustrà Dominus contrà testetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Psal.145.d.18 Nihilo secius est quod alii nugantur, superfluam esse eorum petitionem quæ vltrò largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spon-

taneæ eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quòd testatur
Psal.34.c.16 memorabilis illa sententia Psalmi,cui multæ similes respondent,Oculi Domini super iustos,& aures eius in preces eorum:quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum saluti intentam sic commendat,vt tamen non prætereat fidei exercitium,quo abstergitur socordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat:sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quo suum erga nos amorem melius probet. At-
Psal.121.4 que ita vtrunque verum est, non dormire neque dormitare custodem Israelis,& tamē cessare quasi nostri oblitum,vbi nos torpentes ac mutos videt.

4 Porrò rite probéque instituendæ orationis esto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur,mente animóque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur,si carnalibus curis cogitationibúsque expedita, quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat se in precationem , sed etiam quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hîc requiro ita explicitam vt nulla solicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos,ingentes cruciatus nedū solicitudines videmus testari, quum è profunda abysso atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigēdas dico,quibus huc & illuc vaga ipsa mens circunferatur,& è cælo detracta in terram deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo,nequid eorum quæ cæca & stolida nostra ratio commentari solet,in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat,sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiáque applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas testis illa licentiæ nimium lasciuientis & ab omni metu solutæ.Qua in re tanto enixius laborandum est quanto magis difficilem experimur. nemo enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat,quæ orationis cursum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morētur.Hîc verò nobis succurrat quàm indignum sit,vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit,abuti tanta eius humanitate,sacra profanis miscendo,dum eius reuerētia mentes nostras sibi deuinctas non tenet:sed perinde acsi nobis sermo esset cum homine vulgari,inter orandum,omisso illo,huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probéque se accingere ad orandum,nisi quos afficit Dei maiestas,vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Adque id sibi vult ceremonia eleuationis manuū, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollāt. Sicut e-
Psal.25.a.1 tiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam . Et sæpius hanc loquendi formam vsurpat Scriptura,orationem tollere:ne in suis fæcibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri.Hæc summa sit,quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minus nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nósque ad se trahit, vt studia sensúsque nostros seriò ad orandum applicemus.quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus,ne petamus
Psal.62.c.9 nisi quantum nobis Deus permittit.Etsi enim iubet nos effundere corda nostra,non tamē stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum voluntatem,non eousque procedit indulgētia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur:neque enim modò temere sine fronte,sine reuerentia Deum plerique de suis ineptiis interpellare audēt,& quicquid per somniū adlibuerit,ad eius tribunal impudenter proferre:sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet,vt spurcissimas quasque cupiditates obtrudere Deo ausint, quarū conscios facere homines vehemēter pudeat. Audaciā hanc riserūt atque etiā detestati sunt quidā profani homines,vitiū tamen ipsum semper regnauit: atque hinc factū est vt ambitiosi Iouem sibi patronū asciscerent,auari Mercurium,Apollinē & Mineruā doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerē libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorē licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgēt, quàm si pares cum paribus iocosè fabularētur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio,sed ius suum sibi vēdicans, vota nostra suo imperio subiicit & freno coercet. ideo tenendum est illud Iohānis, Hæc est fi-
1.Iohā.5.c.14 ducia nostra,quòd siquid petierimus secundum volūtatem eius,audit nos. Cæterùm quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, quærendum est remedium

quod subueniat. Quemadmodũ mentis aciẽ in Deum intẽdere conuenit, ita cordis affectũ eodẽ sequi necesse est. Vtrũque verò longè infra subsistit, imò verius fatiscunt & deficiunt, aut in contrariũ feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurat Deus, spiritũ in precibus nobis dat magistrũ, qui dictet quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandũ sit queadmodũ oportet nescimus, in subsidiũ ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, nõ quòd ipse reuera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquã sufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittũt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi, vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipsi propriæ desidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus procliues: (qualiter impiæ quorũdam voces audiuntur, oscitãter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiã socordiámque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quum iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significãs ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrũ minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

Rom.8.e.26

1.Cor.14.c.15

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiã nostram verè sentiamus, ac seriò cogitãtes omnibus quæ petimus nos indigere, serium imò ardentem impetrãdi affectum iungamus cum ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, acsi pẽsum Deo soluerent: & quanquã fatentur necessarium sui malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos solicitat quasi in re præsenti, vt egestatis suæ leuamen petãt. Porro quid odiosius aut etiam Deo magis execrãdum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitãs, aut certè peccatorem esse non cogitans? nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est hominum genus, vt defungẽdi causa permulta sæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurẽt qui tãtùm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quòd & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderii feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardenter (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret. qui lætus est, canat. Ergo dictat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad strenuè orandũ. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt molestiæ, incõmoda, timores, aliæque species tentationum, ac si nos Deus ad se accerseret, liberior patet accessus. Interea non minus verum est illud Pauli, omni tẽpore orandum esse: quia vtcunque ex animi nostri sentẽtia res prosperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui nõ potest, non impedient cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualibus melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscii, nos securos cessare sinẽt quin suppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedũt quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ studium non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadem semper nos maneat opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseuerantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orãdum admonẽs, socordiam nostrã coar-

Iacob.5.c.13

Psal.32.b.6

Ephes.6.c.18

guit: quia non sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mētiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquū est vt Dei aures clausas inueniāt qui obserant corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie
Iesa.1.d.15 prouocāt eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hūc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiā: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiā,
Iere.11.a.7.8, & b.11 Clamaui, & renuerunt audire: clamabūt ipsi viciſſim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactari fœdus suum ab improbis, qui sacrum eius nomē tota vita polluūt. Vn-
Iesa.29.d.13 de apud Iesaiam conqueritur, quum labiis ad se Iudæi accedāt, cor eorum esse lōgè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui par-
Iacob.4.a.3. tibus se abominari asserit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nō accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates vestras insumatis. Verum quidem est (vt paulo pòst iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen superuacua est Ioan-
1.Iohā.3.d.21 nis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidē mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur nec rite precari, nec exaudiri nisi synceros Dei cultores. Displiceat igitur sibi in suis malis quisquis se ad orandum comparat: & (quod sine pœnitentia fieri non potest) induat mendici personam & affectum.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisquis se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectione sui gloriam Deo in solidum. ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius summiſſionis, quæ omnem altitudinem prosternit, frequentia exempla in Dei seruis habemus: quorum vt quisque est sanctiſſimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum pro-
Dan.9.e.18 sternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commēdauit, Non in iustitiis nostris, dicebat, coram te fundimus preces: sed in misericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fatetur, suppléxque ad veniæ asylum confugit: sicuti disertè pronun-
Ibidem,20 ciat, Quum ego cōfessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem suo
Psal.143.a.2 exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur
Iesa.64.b.5 in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Iesaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo seruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus fœdatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi folium, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomen tuum: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniam abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populus tuus. Vide vt nulla prorsus fiducia nitantur nisi hac vna quòd se Dei esse cogitantes, illi
Iere.14.a.7 se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Veriſſimè enim simul ac sanctiſſimè scriptum est (à quocūque
Baruch 2.d.18 que tandem sit) quod ab incerto authore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus misericordiam, Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostri, quia peccauimus coram te.

9 Denique rite precādi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim sperandum est vt quicquam à Deo impetret vel sanctiſſimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest vt aliis Deus sit propitius nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac claue ianuam sibi fideles aperiunt ad orandum. quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Dauid enim aliud postu-
Psal.25.b.6 lans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgreſſionum mearum ne memineris. secun-
Ibidem,d.18 dum misericordiam tuam reminiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Re-

ſpice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue cõfeſſus, hac occaſione vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem cõtraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulãs, quo ſeuerior eſt in ſe damnando, magis exorabilẽ Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis verbis peccatorum remiſſionem poſtulãt ſancti, ſi tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum ſumpſiſſe ex ſola Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando: quia ſi quiſque ſuam conſcientiam interroget, tãtum abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deũ deponere, vt ad omnẽ acceſſum trepidet, niſi miſericordia & venia fretus. Eſt quidem & alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarũ leuationem optant, vt ſimul orent peccata ſibi ignoſci: quia abſurdum eſſet effectum tolli velle, manente cauſa. Cauendum enim eſt ne ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidentibus ſoliciti, radicẽ ipſam morbi negligũt. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus quàm vt fauorem ſuum externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe, & parum nobis prodeſſet eum habere beneficum, niſi conſcientia placatum ſentiens, penitus amabilẽ nobis redderet. Quod etiam monemur Chriſti reſponſo: nam quum paralyticum ſanare decretũ eſſet, Remittũtur (inquit) tibi peccata tua: erigẽs animos ſcilicet ad id quod præcipuè optandum eſt, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illam præſentis reatus cõfeſſionem, qua fideles pro impetranda cuiuſque culpæ & pœnæ venia ſupplicant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorẽ, nunquã omittenda eſt: quia niſi in gratuita miſericordia fundatæ nunquã Deũ exorabunt. Quò referri poteſt illud Iohannis, Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus vt nobis remittat, & nos emũdet ab omni iniquitate. Vnde preces ſub Lege ſanguinis expiatione cõſecrari oportuit, vt acceptæ eſſent, atque ita cõmonefieret populus ſe tanta honoris prærogatiua indignum eſſe, donec à ſuis inquinamentis purgatus, ex ſola Dei miſericordia conciperet precandi fiduciam.

Pſal.51.b.7 — Matth.9.a.2 — 1.Iohã.1.d.9

10 Quòd autem propriæ iuſtitiæ ſuffragium interdum ad exorandum Deum citare ſancti videntur (vt quum Dauid dicit, Cuſtodi animã meam, quia bonus ſum. Item Ezechias, Recordare Domine obſecro, quòd ambulaui coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil ſibi aliud volũt quàm ex ipſa regeneratione, ſeruos Dei ſe ac filios teſtari, quibus ipſe fore ſe propitium recipit. Per Prophetã docet (vt iam viſum eſt) oculos ſuos ſuper iuſtos eſſe, aures ſuas in preces eorum. Rurſus per Apoſtolũ, nos impetraturos quicquid petierimus, ſi mandata ſua obſeruemus. Quibus ſententiis pretium orationi non ſtatuit ab operum meritis: ſed ita ſtabilire vult eorum fiduciam qui ſibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conſcii ſunt, quales oportet eſſe fideles vniuerſos. Siquidem ex ipſa Dei veritate ſumptum eſt quod dicit apud Iohãnem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: ſi peccatores modò recepto Scripturæ vſu intelligimus, qui citra iuſtitiæ deſideriũ toti ſuis peccatis indormiunt & acquieſcunt: quando nullum cor in ſinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non ſimul ad pietatem aſpiret. Talibus ergo promiſſis reſpondent ſanctorum obteſtationes, quibus ſuæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò ſibi exhiberi ſentiant quod eſt omnibus Dei ſeruis expectandum. Deinde tum fere vſi reperiuntur hoc precationis genere dum ſe coram Domino cum ſuis hoſtibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non eſt ſi iuſtitiam ſuam & cordis ſimplicitatem protulerunt, quo ex cauſæ ipſius æquitate magis ad ferendas ſibi ſuppetias Dominũ permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin ſuæ puritatis cõſcientia coram Domino fruatur ad ſe confirmandum in promiſſionibus quibus veros ſuos cultores Dominus ſolatur & fulcit: ſed impetrandi fiduciam, depoſita proprii meriti cogitatione, ſola Dei clementia ſubniti volumus.

Pſal.86.a.2 — 2.Reg.20.a.4 — Pſal.34.c.16 — 1.Ioh.3.d.22 — Iohan.9.f.31

11 Quarta demũ, vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate, nihilominus certa ſpe exorãdi adorandum animemur. Res quidẽ in ſpeciem contrariæ, cum ſenſu iuſtæ vltionis Dei cõiungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter ſe optimè cõueniunt, ſi propriis malis oppreſſos ſola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem ſocias eſſe inſeparabili vinculo ſimul connexas, quarum tamẽ altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc conſenſum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo

Pſal.5.b.8

in templo Sanctitatis tuæ cum timore, Sub Dei bonitate fidē complectitur timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitos sub metu nos cōtinet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluētibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vruntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationémque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pii hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat, & à nouis sibi anxiè timeat: tamen confugiat simul ad Deum, minimè dubitās quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidentia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præeuntem sequantur. Ad
Mat.11.c.24 hoc principium nos omnes Christus vocat, hac sententia, Dico vobis, quæcunque petitis,
Matth.21.b.22 credite vos accepturos, & eueniēt vobis. Idem & alibi cōfirmat, Quicquid petieritis in ora-
Iacob.1.a.5 tione credētes, &c. Cui cōcinit Iacobus, Si quis indiget sapiētia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autē in fide, nihil hæsitās. Vbi hæsitationi fidē opponēs, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiā notandū quod addit, nihil proficere qui Deū perplexi & dubii inuocāt, nec statuūt in animis suis exaudiendi sint nec ne. Quos etiā
Iacob.5.c.15 fluctibus cōparat qui variè mouētur à vēto & circūferūtur Vnde alibi orationē fidei pro legitima nūcupat. Deinde quū Deus secundū suā cuique fidē se daturū toties affirmet, citra fidem nihil cōsequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orādo conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parū attendūt,
Rom.10.c.14 Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelii prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarii nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deum rite inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur. quod qui non videt valde, stupidam habere se cōscientiam prodit. Nos igitur, omisso hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitā habēt, & eam sibi paratā esse certò persuasi sunt Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Aposto-
Hebr.4.d.16 lum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiā con-
Ephes.3.c.12 sequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modo fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscū
Psal.33.d.22 orāt, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: fit misericordia tua super nos,
Psal.56.b.10 quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam cōditio alibi ponitur à Propheta, Quo die
Psal.5.a.5 clamauero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam ante-

quam fideles ad precandum in ſpiritu ſolicitet omni tempore cum vigilantia & aſſiduitate, in primis iubet aſſumere ſcutum fidei, galeam ſalutis,& gladium ſpiritus,quod eſt verbum Dei. Memoria porro hîc repetāt lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miſeriæ,egeſtatis,ſordiúmque noſtrarum agnitione connectitur.Quantumuis enim graui ſcelerum mole premi ſe vel laborare ſentiant fideles,nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, ſed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen deſinunt ſe offerre, neque terret eos hic ſenſus quominus ad ipſum ſe conferant: quādo non alius eſt ad eum ingreſſus. Neque enim inſtituta eſt oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam noſtrum magno æſtimemus, ſed qua reatum noſtrum confeſſi, ærumnas noſtras apud eum deploremus:quemadmodum filii apud parentes familiariter querelas ſuas deponūt. Quin potius immenſa malorum noſtrorum cōgeries calcaribus vel ſtimulis referta eſſe debet quæ nos ad precādum incitent. qualiter etiā nos ſuo exemplo docet Propheta,Sana animā meam, quia peccaui tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones niſi Deus ſuccurreret: verùm pro incomparabili ſua indulgentia optimus Pater tempeſtiuum remediū addidit,quo perturbationem omnem ſedans,curas leniens,metus abſtergens,comiter nos ad ſe alliceret,imò ſcrupulos omnes tollens, nedum obſtacula,facilem viam ſterneret. Ephes.6.c.16. Psal.41.a.5.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipſo præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, niſi obſequimur. Nihil magis præciſè mandari poterat quàm quod habetur in Pſalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendāt Scripturæ, non eſt quòd longius hîc immorer. Petite(inquit magiſter)& accipietis: pulſate, & aperietur vobis. Quanquā hîc præcepto adiungitur etiam promiſſio, vt neceſſe eſt. etſi enim præcepto eſſe obediendum fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocātem, niſi ſe exorabilem adeóque obuium fore promitteret.His quidē duobus poſitis,certum eſt quicunque tergiuerſantur ne rectā ad Deum veniant,non modò eſſe rebelles & immorigeros, ſed etiā incredulitatis cōuinci: quia promiſſionibus diffidunt. Quod eo magis notandum eſt, quia hypocritæ, humilitatis & modeſtiæ prætextu, tam ſuperbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogāt: imò eum fraudant præcipua cultus ſui parte. Nam vbi ſacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur ſita eſſe tota ſanctitas,hoc ſummum eſſe & ſibi præ aliis pretioſum declarat,inuocari in die neceſſitatis. Quare vbi quod ſuum eſt exigit,& ad parendi alacritatē nos animat, nulli ſunt tā ſpecioſi dubitandi colores qui nos excuſent. Quæcūque ergo paſſim occurrūt in Scripturis teſtimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio,totidem ante oculos noſtros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inſpirent. Temeritatis eſſet prorumpere in Dei conſpectum, niſi ipſe anteuerteret nos vocando. itaque viam nobis ſua voce patefacit: Dicā illis,Populus meus vos:dicent mihi, Tu Deus noſter. Videmus vt cultores ſuos præueniat, velítque ſubſequi, ideóque timendū non eſſe ne parum ſuauis ſit hæc melodia quā ipſe dictat.Inſigne præſertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat,quo freti omnia obſtacula nullo negotio ſuperabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te vſque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis eſſe naturæ eius proprium quàm ſupplicum votis annuere:Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis ſed cunctis mortalibus: quia etiā omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis:eruam te,& glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promiſſionem ſibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelaſti in aurem ſerui tui: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuiſſe niſi quatenus eum promiſſio erexerat. Sic alibi generali doctrina ſe inſtruit, Voluntatem timentium ſe faciet.Imò hæc in Pſalmis animaduertere licet, quaſi abrupto orandi contextu tranſitum fieri nunc ad Dei potentiam,nūc ad bonitatem, nunc ad fidem promiſſionum. Videri poſſet intempeſtiuè Dauid ſententias illas inſerēs, preces mutilas reddere: ſed vſu & experientia compertum habent fideles langueſcere ardorem niſi adhibeant noua fomenta: ideóque minimè inter precandum ſuperuacua eſt tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exēplo Dauidis inſerere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant. Psal.50.c.15. Matth.7.b.7. Zach.13.c.9. Psal.65.a.3. Psal.50.f.15. 2.Sam.7.d.27. Psal.145.d.19.

14 Ac mirum eſt tanta promiſſionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte ſibi fodere aridas ciſternas, quàm Dei liberalitatem vltro ſibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini,(inquit Solomo) ad eam confugiet iuſtus, & ſeruabitur. Ioel verò, poſtquam de horribili quæ inſtabat clade vaticinatus eſt, memorabilem illam ſententiā Prou.18.b.10.

Ioel.2.g.32 subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quā scimus propriè ad cursum Euangelii spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Cla-
Iesa.65.d.24 mat ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis responde-
bo vobis. Hoc quoque eodē honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad
Psal.91.d.15 omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quā arctis vinculis constricta sit nostra ingratitudo, vbi inter tam acres stimulos adhuc
Psal. 145.d.18 pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hæ voces, Propè est Dominus omnibus inuocātibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeóque oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum coniicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè cōcipimus preces: sed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandum: quando preces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrādi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circunspiciat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miserrimis quibusque spem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adsit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se
2.Sam.7.d.27 venire hortatur, sed quibuscunque potest modis solicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus,
Psal.119.76 & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi, Præsta seruo tuo secundum eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties se fœderis recordatione muniunt, satis declarāt non esse timidè orandū, vbi Deus ita præ-
Gen.32.c.10 scribit. atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquam confessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia Deus se facturum promiserat. Quoscunque verò colores obtendāt increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm si fabricarent sibi nouos Deos & idola: siquidem hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediat dum morē gerunt Dei mādato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clarius elucescit, probè cum metu, reuerentia, solicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter se consentiunt
Iere.42.b.9 quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere pre-
Dan.9.c.18 ces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in cōspectu Dei, vt misereatur residuæ
Iere.42.a.2
2.Re.20.b.10 plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicūtur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetā
Psal.141.a.2 rogans vt intercedendi vices susciperet. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incēsum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices maneant in sui deiectione.

15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdā Deum morē gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de cau-
Iudic.9.c.20 sa Ioatham incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamē feruore iracundiæ & vltionis accensus morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordi-
Iudic.16.g.28 natos roborare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt sumam vltionem de incircuncisis. Etsi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi

posse videtur, quamuis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectum tamen cõsequi. Respõdeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplũ Eliæ inconsideratè æmulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent prædití. Cæterùm vltrà progredi necesse est, nõ semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palàm fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniustè afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, d m ad eum surgunt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum sæuitia, rapinis, violentia, libidine aliísque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Psalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minus quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamẽ Deum propitium esse ex euentu demõstrat. An quia tali facilitate grata sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circunstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnũ lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideóque in Psalmo cum Iudæis expostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenii sui peruicaciam paulo pòst reuersi sint. Quod etiam ex Iudicũ historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymæ, fuisse tamen ereptos ex hostiũ manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimenta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorũ alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadẽ ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est. quãuis enim repulsam passi fuerint, duru tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quãuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt petant à Deo cõtrà quàm decreuit? nempe quia secundum voluntatem eius orant, non illam absconditam & incõmutabilem, sed quam illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo. sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehensibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neque tamen hoc ad imitationẽ magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus. Quò pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petẽdum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

Luc.9.g.55 Psal.107. 1.Reg.21.g.39 Psal.105. Gen.18.c.23 1.Sam.c.11 Iere.32.c.16 Lib. de ciuitate Dei 22. cap.2. Psal.7.b.7

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus disserui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votísque rectè cõpositis. Diximus, quanuis oratio familiare sit piorũ cum Deo colloquium, seruandã tamen esse reuerẽtiam & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quãtum Deus permittit. deinde, ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intẽperiem sapiunt! nõ quòd consultò vel expostulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens non aliud inuenit melius solatium quàm si dolores suos in illius sinum conijciat. Quinetiam toleratur à Deo nostra balbuties, & inscitiæ datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterùm quanuis Danieli animus esset Dei se arbitrio totum subiicere, nec minore patientia quàm impetrãdi studio oraret, emergunt tamẽ, imò interdũ ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parũ distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modũ

statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam, & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi vt cessante Dei manu in suis malis putrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantùm conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilē. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castigent seipsos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpe luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriò precandum. Iam sæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mentibus sursum sublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnibus seculis & gentibus trita fuit, sicuti adhuc viget: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petēdam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fideliū prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificii partē se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus afflictus. cor cōtritum & humiliatum Deus non despicies. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscii sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat, nisi succurreret Dei indulgētia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpe suos exercet, acsi data opera fidem eorum vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare cogūtur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? acsi preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quū dicit Ieremias, Exclusit Deus orationē meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse cōcussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quò optandum est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis nouos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non meritò fastidiat Deus, nisi ad maculas conniueat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè cōdonent, sed vt seipsos seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perrumpant, certò persuasi, vtcunque non omnibus remoris expediti sint, conatus tamē suos Deo placere, votáque sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim pertingunt.

Psal.51.d.19

Psal.80.a.5

Thren.3.a.8

17 Quando verò nemo est hominū dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deiicere debebāt, Filium nobis suum donauit Iesum Christum Dominū nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari potest. Atque huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti promissio Christum mediatorem nobis commēdat, ita nisi spes impetrandi eo subnixa sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mētem venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solium formidabilis gloriæ in solium gratiæ commutet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiam consequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exauditū iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciā, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine controuersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquā impetrādi. Siquidē, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiā & amen: id est cōfirmantur & implētur.

1.Tim.2.b.5

1.Iohan.2.a.1

Hebr.4.d.16

Iohā.14.b.13, & 16.c.24

2.Cor.1.d.20

18 Ac diligenter notanda eſt circunſtantia temporis, dum Chriſtus diſcipulos ad ſuam interceſſionem iubet confugere, poſtquam in cœlum aſcẽderit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem eſt ab initio non fuiſſe exauditos quicũque precati ſunt, niſi Mediatoris gratia. Hac ratione inſtituerat in Lege Deus vt ſolus ſacerdos ſanctuarium ingrediẽs geſtaret in humeris nomina tribuum Iſrael, & totidem ante pectus lapides pretioſos: populus autem procul ſtaret in atrio, atque inde vota ſua cõiungeret cum ſacerdote. Quinetiam huc valebat ſacrificium vt ratæ eſſent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus eſſe, qui nomine noſtro appareat, nóſque geſtet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius perſona exaudiamur: deinde ſanguinis aſperſione preces mundari, quas alioqui nũquam ſordibus vacuas eſſe dictum eſt. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, ſpem ſuam in ſacrificiis fundaſſe: quia ſciebant votorum omnium eſſe ſanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocauſtũ tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Chriſti deprecatione fuiſſe placatum, vt piorum vota ſuſciperet. Cur ergo nouã horam aſſignat Chriſtus qua in ſuo nomine orare incipient diſcipuli, niſi quia hæc gratia, vt eſt hodie illuſtrior, ita plus cõmendationis apud nos meretur? Et hoc eodem ſenſu paulo antè dixerat, Hactenus non petiſtis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorſus tenerent (quum his rudimentis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nondum liquidò cognouerant, Chriſtum ſuo in cælum aſcenſu certiorem quàm antè fore Eccleſiæ patronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorẽ vt aliquo nõ vulgari fructu ſoletur, munus aduocati ſibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruiſſe, quo frui illis dabitur dum eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabũt. ſicut dicit Apoſtolus, viam eius recentem eius ſanguine dicatam eſſe. Quo minus excuſabilis eſt noſtra prauitas, niſi tam inæſtimabile beneficium, quod nobis propriè deſtinatum eſt, vtroque, (vt aiunt) brachio amplectimur.

Iohã.16.d.26

Exod.28.b.9. 12.21.

Hebr.10.d.20

19 Porrò, quum ſit ipſe vnica via, ac vnus acceſſus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc acceſſum deſerũt, iis neque via vlla neque acceſſus ad Deum ſupereſt: nihil in eius throno reliquum ſit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis ſignauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquant, conãtur quantum in ſe eſt notam à Deo impreſſam delere & adulterare. Ita vnus ſtatuitur Mediator Chriſtus, cuius interceſſione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & ſuæ ſanctis interceſſiones relinquũtur, quibus alii aliorũ ſalutem mutuò inter ſe Deo commendant, de quibus meminit Apoſtolus: ſed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abeſt vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu ſcaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiã ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminẽ vllis omnino precibus, niſi Chriſto intercedente, poſſe adiuuari? Atque vt non obſtat ſua interceſſione Chriſtus quominus in Eccleſia precibus alter alteri viciſſim patrocinemur: ita fixũ maneat, omnes totius Eccleſiæ interceſſiones in illam vnicam eſſe dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo eſt, quòd Deus indignitati noſtræ ignoſcẽs, non tantùm ſingulis pro ſe orare permittit, ſed etiã alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim ſuperbiæ eſſet, vbi Deus Eccleſiæ ſuæ patronos conſtituit qui meritò repudiari merentur, ſi pro ſe quiſque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Chriſti honorem obſcurent?

1.Tim.2.a.1

20 Porrò merum eſt nugamentum quod balbutiunt Sophiſtæ, Chriſtum eſſe redemptionis Mediatorem, fideles autem interceſſionis. Qua ſi verò Chriſtus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermoriturã ad ſeruos ſuos reiecerit. Benignè ſcilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius ſimplicitate, omiſſis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Chriſtum Ieſum: an patronũ olim nobis fuiſſe intelligit, ac non potius perpetuam illi interceſſionem aſſignat? Quid, quòd Paulus ſedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nũcupat, annon ad precationes reſpicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius ſententiæ cõfirmationem mox ſubnectit, vnum eſſe omnium Deum, & vnum mediatorẽ. Neque verò aliter interpretatur Auguſtinus, quũ ſic loquitur, Homines Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic vnus verúſque Mediator eſt.

1.Iohan.2.a.1

Rom.8.g.34

1.Tim.2.b.5

Lib. contra Parmeni.2. cap.8

Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli ad sanctitatem nõ imaginariam sed Rom.15.g.30 æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fidelium ephes.6.d.19 coloss.4.a.3 ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt 1.Cor.12.d.25 omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem solicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. acsi multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Chri-Ephes.4.a.3 stus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At In Psal.94 verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationẽ attribuimus, ne iis quidem ipsis somniemus aliam esse rogandi Dei viam, quàm Christũ, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimii stuporis fuit, ne dicam insaniæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatũ quis neget, hodiéque vbicũque Papismus viget, factitari? Ad conciliandã Dei beneuolẽtiam eorum merita subinde obtrudũtur: atque vtplurimum, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quã Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingũt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius cõminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acsi hìc Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum inhonorãt, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quò nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitãt. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inquit Lib. de Isaac & anima. Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus omissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litaniis, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

22 Eo autem vsque progressa est stoliditas, vt hìc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiẽdi finem facere solet. Nam postquam cœptum fuerat in sanctorum intercessionẽ respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotii diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiares sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atque tutelarium deorũ, fidem Iere.2.f.28, & 11.c.13. se contulerunt. Neque modò (quod olim Israeli exprobrabat Propheta) secũdum vrbiũ numerum dii sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnã Dei voluntatem desideria sua omnia referãt, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & car-

qualiter atque etiam contumeliose de iis cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo longissimè abest quod illis affingunt, vnumquénque priuato affectu in suos cultores esse propensiorem. Tandem nec ab horrêdo sacrilegio abstinuerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsides, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua statione, hoc est Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis môstra, in quibus tametsi Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eorum tamen nondum ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturã Barbaræ, Catharinæ, & similium demurmurant Pater noster. Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum curent, vt quæstus odore allecti, plausu suo côprobent. Verùm vt tam fœdi criminis inuidiam à se deriuêt, hoc tamen quo colore defendêt, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo? sanctam Virginê vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis non possent in totum compescere, hãc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euasit diabolica eorũ importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ authoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur sæpius. neque id modò: sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis sanctos præsenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit esse administratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis nostris, qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quàm præpostere Angelis sanctos mortuos inuoluãt, satis superque ex tot diuersis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admissus: Vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur? Voluit Deus Angelos curandæ nostræ saluti præficere. vnde & sacros cœtus frequentant, & Ecclesia illis theatrum est, in quo mirantur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferũt, certè ordinem à Deo positum, qui inuiolabilis esse debebat, confundũt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istũ. Quomodo sic de mortuis (inquiunt) loquutus foret, nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neque Mosen neque Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si intercesserint: ego lõgè speciosius argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile sit, quũ omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna solicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantùm pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorũ precibus se tantopere indulgêtem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabũt in sua iustitia: sed animas tantùm suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimê. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruiisse.

Heb.1.d.14
Psal.91.b.11
Psal.34.b.8
Iere.15.a.1
Ezech.14.d.14
Act.13.e.36

24 Excipiunt rursum, Ergo eos omni pietatis voto exuimus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare, quod non minus impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum

quoque charitatē in cōmunione corporis Chriſti non dubium eſt cōtineri,nec latius pate-
re quàm fert cōmunionis illius natura.Iam verò tametſi in hunc modum pro nobis orare
concedam,non tamen ideo à ſua quiete diſcedunt vt diſtrahātur in terrenas curas:ac mul-
to minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt.Neque id agendū ex eo conſequitur quòd
qui in terris degunt homines, viciſſim alii aliorum precibus commendare ſe poſſunt.Hoc
enim alendæ in ipſis charitati officium ſeruit dum ſuas inter ſe neceſſitates veluti partiun
tur,& mutuò ſuſcipiunt.Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto,neque promiſſio-
ne deſtituūtur:quæ duo ſemper in oratione primas tenet.Omnes eiuſmodi rationes à mor
Eccle.9.b.5.6 tuis abſunt: quos à noſtro contubernio dum ſubduxit Dominus,nullum nobis cum illis
reliquit commercium,ac ne illis quidem nobiſcum,quantū aſſequi licet cōiecturis. Quòd
ſiquis cauſetur,fieri non poſſe quin eandem erga nos charitatem retineant, vt ſunt vna no
biſcum fide coniuncti: quis tamen eouſque longas illis eſſe aures reuelauit quæ ad voces
noſtras porrigantur? oculos etiam tam perſpicaces qui neceſſitatibus noſtris aduigilent?
Nugantur quidem in ſuis vmbris neſcio quid de fulgore diuini vultus ipſos irradiante,
in quo,ceu in ſpeculo,res hominum ex alto deſpiciant.verùm id affirmare, qua præſertim
confidentia illi audent, quid eſt niſi per temulenta cerebri noſtri ſomnia velle in abdita
Dei iudicia, ſine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ to-
Rom.8.b.6 ties carnis noſtræ prudentiam, ſapientiæ Dei inimicam eſſe pronuntiat: vanitatem ſen-
ſus noſtri in vniuerſum damnat:proſtrata omni noſtra ratione, ſolam Dei voluntatem à
nobis vult ſpectari.

25 Quæ verò alia Scripturæ teſtimonia propugnando huic ſuo mendacio aſciſcunt,peſ-
Gene.48.c.16 ſimè contorquent. Sed enim,inquiunt, Iacob vt ſuum patrúmque Abraham & Iſaac no-
men ſuper ſuam poſteritatem inuocetur rogat. Primùm videamus qualis iſta ſit inuoca-
tionis forma inter Iſraelitas. non enim patres ſuos ad ferendas ſibi ſuppetias implorant?
ſed Deum obteſtantur quo ſeruorū ſuorum, Abraham, Iſaac & Iacob meminerit. Eorum
ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad ſanctos ipſos ſermonem habuerint. Verùm
quia ſtipites iſti,qua ſunt hebetudine,nec quid ſit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocan
dum ſit capiunt:non mirum ſi in ipſa quoque forma ſic pueriliter titubant.Loquutio hæc
Ieſa.4.a.1 non ſemel in Scripturis occurrit. Ieſaias enim virorum nomen inuocari ſuper mulieres
dicit,dum eos habent maritorum loco ſub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio
nominis Abraham ſuper Iſraelitas,in hoc ſita eſt dum generis ſui originem ad eum refe-
runt, eúmque pro authore & parente ſuo memoria celebri colunt Neque verò id facit Ia-
cob quòd ſit de propaganda nominis ſui celebritate ſolicitus: ſed quum totam poſterorū
beatitudinem conſtare nouerit hæreditate fœderis quod ſecum Deus pepigerat: quod il-
lis bonorum omnium ſummum fore videt, comprecatur vt genere ſuo cenſeantur. id e-
nim aliud non eſt quàm fœderis ſucceſſionem ad eos tranſmittere.Illi viciſſim,dum me-
moriam eiuſmodi precibus ſuis inducunt, non ad interceſſiones mortuorum ſuffugiunt:
ſed Domino fœderis ſui recordationē obiiciūt, quo clemētiſſimus Pater illis ſe propitium
ac beneficū fore,in Abrahæ,Iſaac & Iacob gratiam recepit.Alioqui quàm parum in Patrū
Ieſa.63.d.16 merita ſancti reclinauerint,teſtatur publica vox Eccleſiæ apud Prophetam, Tu Pater no-
ſter,& Abrahā neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos.Tu Domine Pater noſter, & redemptor
noſter. Ac dum ſic quidem loquuntur, ſimul addunt, Conuertere Domine propter ſeruos
tuos. nullā tamen cogitātes interceſſionem,ſed ad fœderis beneficium animum aduerten-
tes.Nunc verò quum Dominum Ieſum habeamus, in cuius manu non percuſſum modò,
ſed confirmatum ſit nobis æternum miſericordiæ fœdus:cuius potius nomen in precibus
noſtris prætendamus? Et quoniam boni iſti magiſtri his verbis Patriarchas volunt ſtatui
interceſſores,ſcire ex ipſis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum
obtineat Abraham, Eccleſiæ pater. Ex qua colluuie ſibi aduocatos ſumant minimè igno-
tum eſt. Abraham,quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in ſummū honoris
gradum, negligi ac ſupprimi quàm conſentaneum ſit mihi reſpōdeant.Nempe quum pa
lam eſſet talem vſum veteri Eccleſiæ fuiſſe incognitum, placuit,occultādæ nouitatis cau-
ſa,de antiquis Patribus ſilere: acſi nominum diuerſitas recentē & adulterinum morem ex-
cuſaret.Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi miſe-
reatur,adeo non ſuffragatur eorum errori,vt ad eius refutationē maximè ſit efficax. Nam
ſi expendimus quam perſonam ſuſtinuerit Dauid: ſegregatur ab omni ſanctorum cœtu,
vt quod in eius manu pactum Deus pepigit ſtabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis
habetur ratio,& ſub figura Chriſti interceſſio vnica aſſeritur. Nam quod ſingulare fuit Da-
uidi,quatenus Chriſti imago fuit,in alios non competere certum eſt.

26 Sed hoc quosdã scilicet mouet quòd sanctorum orationes sæpe leguntur exauditæ. Cur?
Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, Psal.22.a.5
& non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur.
Hi verò, contrà quàm decet, præpostere ratiocinantur, non exauditum iri nisi qui semel
exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione Iac.5.d.17
precatus est, ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit,
& cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ
prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minime verò. sed vim piæ pu-
ræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei prõ-
ptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus ex-
perimentis confirmamur in certiorem promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut
alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen
suum inuocauerint. Atque eo minus excusabilis est inscitia hæc quòd tot Scripturæ admo
nitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute.
an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expe Psal.142.8
ctant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domi- Psal.52.a.8
no. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi Psal.34.b.7
preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iu-
sti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, Propterea o- Psal.32.b.6
rabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Quem locũ eo libentius citaui quòd nõ
puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defensionem Papatus locant, eum obten
dere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fru-
ctum ostẽdere qui ex Dei clemẽtia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc
in genere tenendũ est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare
esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos lo
cos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectori-
bus sponte occurrẽt. Hoc idem suo exemplo prius docuerat Iacob, Minor sum cunctis mi- Genes.32.c.10
serationibus tuis & veritate quã præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istũ:
& nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam:
quin simul effectum coniungit, quo animosius in futurum cõfidat eundem erga se Deum
fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauri-
tur facultas: sed à propria natura æstimãdus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me Psal.31.a.6
(inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit, adiũgit veracem esse: quia
nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex
eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem da-
re bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet
vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officiũ exi-
git) non sine manifesto sacrilegio orationẽ ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur,
Si expãdimus manus nostras ad Deum alienum, nónne Deus requiret ista? Deinde quum Psal.44.d.21
Deus nõnisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui, orationes formari iubeat:
denique quũ fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur,
orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic
hunc honorem soli Deo vẽdicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus
Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille
sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citróque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc
nihil vnicæ Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam
se quàm alios Deo cõmendãt. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nus-
quam legimus mãdatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas
huius officii vices: de mortuis ne syllaba quidẽ. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt con- Iac.5.d.16
fiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alii pro aliis oremus, mortuos tacitè exclu-
dit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi
nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio:
quia temere patronos sibi asciuit superstitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quũ mul
tis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocatio-
nis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc superstitionem hanc constat ex
diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omni-
no spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur:
quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm

dum obiiciũt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimũ quidem esse fatemur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes laruæ.

28 Etsi autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehēdi queant. Nam quas Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precādo desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratias agendo, benefacta eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul
Psal.50.c.15 complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostrã esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicésque eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamen quosque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendũ remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opésque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostráque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid
Iac.4.d.14 deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilii eius
Iesa.30.a.1, deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui al-
& 31.a.1 teriúsue cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius volũtatem, ipsóque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictũ sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, sic ex manu eius suscipienda esse illa omnia vt assidua gratiarũ actione prosequamur: nullámque esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, nisi etiam in laude eius confitẽda & gratiis agendis
1.Tim.4.a.5 assidui simus. Paulus enim, dum testatur per verbum & orationem sanctificari, simul innuit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse. per verbum scilicet fidẽ me-
Psal.40.a.4 tonymicè intelligẽs. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat. quo scilicet innuit, malignum esse silentium, siquod eius beneficiũ sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat
Iesa.2.b.10 quoties benefacit. Sicut etiam Iesaias, singularem Dei gratiam prædicans, ad canticũ no-
Psal.50.d.17 uũm & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, &
Iesa.38.d.20 os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc sibi liberationis fi-
Ionæ 11.d.10 nem testantur fore, vt canticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legẽ Da
Psal.116.b.12 uid generaliter piis omnibus præscribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem salutum accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam se-
Psa.106.g.47 quitur Ecclesia alio Psalmo, Saluos fac nos Deus noster, vt cõfiteamur nomini tuo, & glo
Psal.110.c.18 riemur in laude tua. Item, Respexit ad precem solitarii, & non contempsit preces eorum. Scribetur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrant Deum fideles vt faciat propter nomen suum: sicuti indignos se profitẽtur qui obtineant quicquã proprio nomine, ita se obligant ad gratias agendas: & hunc sibi rectum beneficentiæ Dei
Oseæ 14.a.3 vsum fore promittunt, vt eius sint præcones. Sic Oseas, de futura Ecclesiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatem ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modò linguæ præconium sibi vẽdicant Dei beneficia, sed amorem sibi na-
Psal.116.a.1 turaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem deprecationis
Psal.18.a.1 meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligã te Deus fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quin etiam tenendum est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse quibus non annexa est gratiarum
Philip.4.a.6 actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Nam quia multos impellit morositas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affe-

ctus,vt fideles,antequam adepti sint quod cupiunt,hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet,eo sanctiore vinculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes,quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiã laudis, nobis ad celebrãdum Dei nomen os non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiose fascinatos fuisse homines in Papatu,vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere:volens scilicet quanta fieri potest assiduitate,omni tempore,omni loco,omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omniũ vota,quæ & omnia ab eo expectent,& omnium ei laudem referant,sicuti perpetua laudandi orandique argumenta nobis offert. Heb.13.c.15 1.Thes.5.c.17

29 Hæc autem orandi assiduitas,etsi præsertim proprias ac priuatas cuiusque respicit,nõnihil tamẽ ad publicas quoque Ecclesiæ orationes pertinet. Atqui nec assiduæ esse possunt, nec aliter etiã fieri debent quàm ex politia quæ cõmuni inter omnes consensu conuenerit. Fateor sanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstituũtur,vt apud Deũ indifferentes,ita hominum vsibus necessariæ, quo sit omnium commoditati prospectum, & omnia decenter & composite, iuxta Pauli sententiam,in Ecclesia administrentur. Sed enim istud nihil obstat quominus vnaquæque Ecclesia,cum subinde ad frequẽtiorem precationum vsum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseuerantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil ad βαττολογίαν, qua interdictum nobis Christus voluit. nõn enim diu,nec sæpe, nec multo cum affectu insistere precibus vetat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obtũdẽdo, acsi humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas,quia nõ reputant sibi negotiũ esse cum Deo,non secus põpas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Pharisæus ille qui gratias Deo agebat quòd non esset aliis similis, sibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, acsi vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dum alii preculas easdem iterando tempus frustra terunt,alii longa verborum congerie apud vulgus se venditãt. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, nequid illic personet nisi serium & profectũ ex corde intimo. Huic corruptelæ vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa venantur multos testes,ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis,tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse. vel potius orationem ipsam,esse propriè interioris cordis affectũ,qui apud Deum,cordiũ scrutatorẽ,effunditur & exponitur. Quàobrẽ (vt iam dictũ est) cælestis magister,quũ optimã orandi legẽ ferre vellet,iussit intrare in cubiculũ ibique ostio clauso orare Patrẽ nostrũ in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarũ exemplo abstraxit,qui ambitiosa precũ ostentatione hominum fauorẽ captabant,simul adiicit quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) secessum,qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor nostrũ descẽdamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens,cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationẽ,quæ & in animo potissimùm locata sit,& eius tranquillitatẽ,procul omnibus curarum turbis,requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret,non esse negligẽda istæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò,quemadmodum neque in media hominum turba, siquando ita tulerat occasio, à precando abstinebat: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosas tantùm preces illic cõcipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuã cultus sui par- 1.Cor.14.g.40 Matth.6.a.7 Matth.6.a.6 1.Tim.2.c.8 Iesa.56.c.7

tem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectũ illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat, Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesiæ preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promissio, quam & Christus ore suo sanciuit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

Psal.65.a.1

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quòd isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palàm conceptas preces se minime aspernari testatur: modò facessat ostẽtatio & humanæ gloriolæ aucupiũ, modò adsit syncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rursum ne aut (quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis affingamus sanctitatem, quæ sacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbris figurata delitescebat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commẽdatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerẽt, sed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à Iesaia & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare vllo modo putarent.

Mat.18.c.20
Iohan. 4.c.23
Iesa.66.a.1
Act.7.f.48

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cãtum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quãdo id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habere. sicuti ex Iesaiæ verbis elicimus, quæ etsi latius patẽt, ad hoc quoque vitium coarguendũ pertinẽt. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominũ. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupẽdum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorũ euanescet. Neque tamen vocẽ aut cãtum hîc damnamus, quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mẽtem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & vel satilis, facilè remittitur, & in varia distrahitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, cõuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodẽ omnes ore pariter glorificemus. idque palàm, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

Iesa.29.d.13
matth.15.a.8

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) nõ modò vetustissimum esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docẽtes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia in cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat, quibus se mutuò pii ædificent. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum sæuiente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valentiniani matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulo enim antè dixerat ab orientalibus profectũ fuisse hunc morem. Indicat etiam lib. Retractationum 2, sua ætate fuisse in Aphrica receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica re-

1.Cor. 14.c.13
Coloss. 3. c.16
Confess. lib. 9.c.7

prehensione vbicunque poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectum decet, grauitatem attemperatus sit cātus, cum dignitatem & gratiam sacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardorémque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores sint aures quàm animi ad spiritualem verborum sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminisceretur quantam sibi vtilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil dubium quin sanctissimū sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicunque ad suauitatem duntaxat auriúmque oblectationem cōpositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decent, nec Deo non summopere displicere possunt. Confess. lib. 10. cap. 33.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus passim factitatū est) sed populari sermone cōcipiendas esse publicas orationes, qui vulgo à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ii saltem Pauli authoritate moueri aliquantulū debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionē respōdebit Amen, quādoquidē quid dicas nescit? nam tu quidē gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidāt, in quibus nec syllabam vnam ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mēte. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebātur, quum à mente, hoc est intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mētem esse debere incitatam, quo totum longe superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gesticulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiūtur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur. 1. Cor. 14. c. 16 Ibidē, 14. c. 15 1. Sam. 1. b. 13

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immēsam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filii in parētum fidē, quoties vlla anxietate afflictantur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquū postulare, quid è re nostra esset, huic etiā nostræ ignorantiæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulā, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram cōducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienū aut importunū, nihil denique non illi acceptū postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferēdis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectā orandi normam nos Spiritus instituat. Quo maiore in pretio censeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expediant. Matth. 6. b. 9 Luc. 11. a. 2 In Alcib. 2. vel De voto. Rom. 8. e. 26

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam

X. iii.

qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione intericcta videtur Euágelista duo illa membra voluisse inter se colligere. acsi dixisset, Ne tétatione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habéda sit: priores tamé tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quá solá in illis intueri nos oportet, nullo cómodi nostri (vt aiút) respectu. Tres reliquæ nostri curá gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratísne an spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro cómodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vná intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum cómodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictú est) cóniuere ac quodámodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinét, à nobis optari & precibus postulari non desinát. Vt in exéplis Mosis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit méte & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensóque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrú quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi: tamé hîc quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus. vt ne petituri quidem simus nisi in eius gloriá vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationé aggrediamur.

August. In Enchirid. ad Laurent. cap. 116. Chrysost. autho. ope. imper.

Exodi 32.g.32 Rom.9.a.3

Pater noster, qui es in cælis.

36 Primùm, in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi cómendari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi prætédimus. qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filii Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quú verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohánes ait datam esse potestatem iis qui credunt in nomé vnigeniti Filii Dei, vt filii Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac táta nominis suauitate, omni nos diffidentia eximens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filii Dei nominamur. Ipsius verò charitas tanto ergo nos maior præstantiórque est omni parentú nostrorú charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniá seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quú mali sitis, nostis bona dare filiis vestris: quáto magis Pater vester qui in cælis est? Ité apud Prophetá, Potéstne mater obliuisci filiorú? Etsi obliuiscatur, ego tamé non obliuiscar tui. Quòd si filii eius sumus, vt filius in fidé extranei alieníque hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non possum⁹, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatú inopia, vel sæuitia nimiáque austeritate.

Iohan.1.b.12

1.Iohan.3.a.1

Psal.27.d.10 Iesa.63.d.16 2.Tim.2.b.13 Matth.7.b.11

Iesa.49.d.15

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suá apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? annon potius filiorum pro se deprecátium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quauis aliorú patrocinia? ad quorú subsidiú ideo pauidi suffugiút, non sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui másuetudine ac clemétia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiá nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filiú, qui ab eo se alienauerat, qui substantiá eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eú deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit,

2.Cor.1.a.3

Luc.15.e.20

redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectādum proponens, docere nos voluit quàm effusiorem expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius misericordiam nos coniiciamus. Ac quo certiorem fidem faceret se huiusmodi Patrē nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: acsi in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendū facilitate, nos filii tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat. Galat.4.a.6

38 Quòd autem non ita instituimur vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potius vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quātum fraternæ dilectionis affectū inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter sumus filii. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus quàm si optimi Patris curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia cōplectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populū, eius familiam, eius denique hæreditatē ostendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filii sui vocauerit. Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigat, vt cōmunes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solùm quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quòd illis optima optare & sperare non minus pium quàm humanum est. Etsi præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit. Matth.23.a.9 Ephes.1.d.14 Galat.6.c.10

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiantur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinūt. Id totum similitudine facilè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamē obediunt qui in eum finem eorū inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiāsi multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ii voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri nōnisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis dissiti sint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filii Dei continētur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contētione: quia dissidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre. 1.Tim.2.c.8

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratiocinādum est, ipsum cæli circunferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circunscriptum alligari. Siquidem & Solomon cōfitetur cælos cælorū eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verùm quia aliter inenarrabilē eius 1.Reg.8.c.27 Iesa.66.a.1 Act.7.f.49. & 17.f.24

gloriam mens noſtra pro ſua craſſitie concipere non poterat, nobis per cælum deſignata
eſt,quo nihil auguſtius aut maieſtate plenius ſub aſpectum noſtrum venire poteſt. Quan-
do igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt ſenſus noſtri, affigere illic ſolent: ex-
tra omnẽ locum Deus ſtatuitur: vt dum quærere volumus ipſum,ſupra omnem corporis
& animæ ſenſum attollamur. Deinde hac loquẽdi formula,ſupra omnem aut corruptio-
nis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuerſum orbem complecti & cõtinere,ſuá-
que potentia moderari ſignificatur.Quare hoc perinde eſt acſi dictus eſſet infinitæ magni-
tudinis aut ſublimitatis,incomprehenſibilis eſſentiæ,immenſæ potentiæ,æternæ immor
talitatis. Id verò dũ audimus, exerẽda eſt altius noſtra cogitatio,quũ de Deo ſermo eſt:ne
quicquã terrenum aut carnale de eo ſomniemus:ne ipſum noſtris modulis metiamur,né-
ve eius voluntatẽ ad noſtros affectus exigamus.Simul erigẽda eſt noſtra fiducia in ipſum,
cuius prouidẽtia &virtute cælum & terrã gubernari intelligimus.Sũma ſit,ſub Patris no-
mine nobis in medio ſtatui Deum illum qui in imagine ſua nobis apparuit, vt certa fide
inuocetur:nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen,verùm etiã ad retinẽdas mẽ-
tes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur:ſed ab vnigenito Filio ad vnicum Ange
lorum & Eccleſiæ Patrem conſcendant:deinde quòd ſolium eius locatur in cælis,ex mun-
di gubernatione nos commonefieri non fruſtra ad eum nos venire qui præſenti cura ſpon-
Hebr.11.b.6 te occurrit.Qui ad Deum accedunt(inquit Apoſtolus)eos primò credere oportet Deũ eſſe:
deinde remuneratorem omnibus qui ipſum quærunt. Vtrunque hîc Chriſtus Patri ſuo aſ-
ſerit,vt in ipſo ſiſtatur fides noſtra.deinde vt certò perſuaſi ſimus ſalutẽ noſtram ab eo non
negligi:quia ſuam ad nos vſque prouidentiã extendere dignatur.Quibus rudimentis Pau-
lus nos ad rite orãdum comparat:nam antequam iubeat petitiones noſtras coram Deo in-
Philip.4.b.6 noteſcere,præfatur hoc modo,De nulla re ſitis ſoliciti:Dominus propè eſt. Vnde apparet,
Pſal.33.d.18 dubitanter & perplexè vota ſua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, O-
culum Dei eſſe ſuper iuſtos.

41 Prima petitio eſt, Vt ſanctificetur Dei nomen,cuius neceſſitas magno cum noſtro dede
core coniuncta eſt. Quid enim magis indignũ quàm vt Dei gloriam obſcuret partim no-
ſtra ingratitudo,partim malignitas:audacia verò &furioſa proteruia,quantum in ſe eſt,de-
leat? Crepent, licet, omnes impii cum ſacrilega ſua libidine, refulget tamen nominis Dei
Pſal.48.a.11 ſanctitas.Nec abs re exclamat Propheta,Sicut nomen tuum Deus,ita laus tua in omnes fi-
nes terræ.Nam vbicunque innotuerit Deus,fieri non poteſt quin ſe proferant eius virtutes,
potentia,bonitas,ſapientia,iuſtitia,miſericordia, veritas,quæ in eius admirationẽ nos ra-
piant,& incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè ſua Deo ſanctitas e-
ripitur in terris, ſi eam aſſerere nobis non datur, ſaltem iubemur eius curam votis ſuſcipe-
re.Summa eſt,vt optemus ſuum haberi Deo honorem quo dignus eſt,vt nunquam de ipſo
loquantur vel cogitent homines ſine ſumma veneratione: cui opponitur profanatio, quæ
ſemper nimium in mũdo vulgaris fuit,vt hodie adhuc graſſatur. Atque hinc petitionis ne-
ceſſitas,quam,ſi mediocris inter nos pietas vigeret,ſuperuacuam eſſe decebat. Quòd ſi Dei
nomini ſua conſtat ſanctitas, vbi ab aliis omnibus ſegregatum meram gloriam ſpirat, hîc
non tantùm petere iubemur vt Deus ſacrum illud nomen ab omni contemptu & ignomi
nia vindicet,ſed etiam vt ad eius reuerẽtiam ſubigat totum humanum genus. Iam quum
Deus partim doctrina, partim operibus ſe nobis manifeſtet, non aliter à nobis ſanctifica-
tur quàm ſi vtraque in parte tribuamus ei quod ſuum eſt, atque ita quicquid ab ipſo profe-
ctum erit,amplexemur:nec laudẽ ſuam apud nos minus obtineat eius ſeueritas quàm cle-
mentia: quando in multiplici operum diuerſitate gloriæ ſuæ notas inſculpſit, quæ confeſ-
ſionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iuſtam apud nos au
thoritatem obtineat,nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto guber
nationis mundi curſu meretur. Huc etiam rurſum tendit petitio, vt omnis impietas quæ
ſanctum hoc nomen polluit,pereat atque aboleatur: quæcũque hanc ſanctificationẽ obſcu
rant,aut diminuunt tam obtrectationes quàm ludibria faceſſant: ac dum ſacrilegia omnia
compeſcit Deus,magis ac magis hinc clareſcat eius maieſtas.

42 Secunda petitio,Vt adueniat regnum Dei: quæ etſi nihil continet nouum,à prima ta-
men non ſine ratione diſtinguitur:quia ſi noſtram in re omnium maxima ſomnolentiam
expendimus,quod per ſe notiſſimũ eſſe debuerat,pluribus verbis inculcari operæpretium
eſt.Poſtquam ergo Deum rogare iuſſi ſumus vt agat in ordinem,ac tandem prorſus deleat
quicquid maculam aſpergit ſacro eius nomini:iam additur alterum ſimile & ferè idem vo
tum,vt regnum eius adueniat. Etſi autem regni huius definitio antè à nobis poſita eſt,bre-
uiter nunc repeto,Deum regnare vbi homines tam ſui abnegatione quàm mundi terrenæ-

que vitæ contēptu illius iustitiæ se addicūt, vt ad cæleste vitam aspirent. Ita duæ sunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim cōtra eum bel ligerantur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperii sui obsequium. Itaque non alii legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quæ tranquillū regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regii est, precari hîc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciā verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore, eius imperio resistunt. Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliādo, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuias domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est, vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet nō frustra nobis præcipi studiū quotidiani progressus: quia nūquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatísque vitiorū sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerātiam nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò inique ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regníque eius tenebræ ac mendacia euanescant, extinguantur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseuerantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandem Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnémque impietatem illustratione aduentus sui deleat. 1.Cor.15.

43 Tertia petitio est, Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, non frustra tamē seorsum additur propter nostram ruditatem quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntati subiicient. Porrò non agitur hîc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quanuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solùm flectere eorum impetus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hîc notatur alia Dei volūtas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideóque nominatim confertur cælum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideriis renuntiamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat, eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solùm, sed etiam vt nouas mentes nouósque animos, nostris in nihilum redactis creet, nequem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum cōsensum cum eius volūtate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunque eius voluntati repugnāt affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hîc tamē à nobis quærēda non est. Hæc autē omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petētibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patríque debetur) quantū in nobis est studentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomē Dei sanctificetur, vt eius regnum ad- Psal.103.d.20

ueniat, vt fiat voluntas eius: ii neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem 1.Cor.10.g.31 vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tātùm quæramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quòd Deus peculiariter tria vota sibi vēdicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent. quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hac in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ solicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audēt Deo de anima fidere, sunt tamē adhuc de carne soliciti, adhuc hæsitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidāt. Tanto pluris nobis est huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tātopere anxios habent: neque parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane supersubstantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum conuenire, imò nisi in hac etiā caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse consentaneum vt filii Dei, qui spirituales esse debent, non modò adiiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit 1.Timo.4.c.8 pietatem habere promissiones non tantùm futuræ vitæ sed etiam præsentis. Etsi autem peccatorum remissio longè pluris est quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitæ: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus demenso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendum est nostrum fieri donationis titulo, Leuit.26.a.20 quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosen) nobis per se quicquam acquirunt nisi adsit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillū proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerētur. Particula Hodie vel quotidie, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiose in voluptatem, delicias, ostentationem, aliásque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quātum necessitati nostræ satis est, & velut in diē, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater, neque crastino defuturū. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: semper tamen panem quotidianū nos petere conuenit: quia certò tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fœcundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur, vsúmque permittit. Id quia ægerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum Deut.8.a.3. se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos Matth.4.a.4 commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutem esse qua substentātur vita & vires: tametsi eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario docu- Leuit.26.d.26 mento nos erudire solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, baculum) quoties libet cōfringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arescant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & di

uitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicāt, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panē quotidianū duntaxat: quātúmque possunt, auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totā ipsam mentē & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiādum est quod etiam attigi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus. quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè succedat.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam facit. quemadmodum his tantùm duobus membris cōstat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hîc à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiunget secundam gratiam, vt nos Spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd eorū pœnam debemus, nec satisfacere vllo modo possemus, nisi hac remissione solueremur. quæ venia est gratuitæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hísque satisfactionibus peccatorū remissionem pensari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationē subscribunt, adeóque damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constet quoscunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxii. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officii nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro authoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationē confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentiæ spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutē nostrā contineri, capite vno inducto lacerāt, atque ita funditus labefaciunt: non tantū in eo sacrilegi quòd separant res adeo cōiunctas, sed etiā impii & crudeles quòd miseras animas obruunt desperatione: in seipsos quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiæ ex diametro aduersam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduētum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hîc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se cōueniunt vt aspirādo ad metā, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionē nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto cōtumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quod solius Dei est: verùm hæc nostra est remissio, irā, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurii vel sunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsósque omni officiorum genere de-

Ierem. 31. f. 33. & 33. a. 8
Rom. 3. c. 24
1. Iohā. 1. d. 10
Iesa. 43. d. 25

mereri,nobisque cóciliare nitimur: hac precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quã alii facimus,remissione,eius remissioné mereamur,acsi notata esset causa: verùm hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitaté. addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscii sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio,liuore,vindicta, vacuus purgatúsque est:partim hac veluti nota,è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites,ad remittendum difficiles,pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur,ipsi aduersus alios fouent,ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durisque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis instrui & præsidio defendi,vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tantùm nobis opus esse Spiritus gratia,quæ corda nostra intus emolliat,flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones,in Legis transgressionem nos prouocantes,quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit,vel Diabolus excitat,tentationes sunt:& quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris,vt diuitiæ,potentia,honores,quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt,hominũ aciem præstringunt,& blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti,vt tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris,vt paupertas,probra,contéptus,afflictiones,& cætera id genus:quorum acerbitate difficultatéque offensi animos despondeant,fiduciã ac spem abiiciant,demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque,quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafricia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro precamur. Verùm vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quo eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtrãque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamen hîc postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari,pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tétat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem,& alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat,aliter Satan: hic vt perdat,damnet,confundat,præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur cófirmet: eorum carnem mortificet,excoquat,adurat,quæ nisi in hũc modum coarceretur,lasciuiret,& supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur,vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentũ,vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine Diabolum an peccatum intelligamus quamminimum refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur,sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur,fortes stemus: quod est non succumbere tétationibus, vt in eius custodiam ac fidem suscepti, ac protectione eius securi,supra peccatum,mortem, inferorũ portas, & totum Diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse virium cum Diabolo tanto bellatore congredi, nec vim eius atque impetũ ferre. Alioqui frustra aut per ludibrium à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dentibus ac vnguibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit,ac pro nobis tacentibus pugnabit,in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alii vt volent propriis liberi arbitrii (quas à se habere sibi vi-

Iacob.1.a.2, & b.14
Matt.4.a.1.3
1.Thess.3.b.5
Psal.26.a.2
Gene.22.a.1
Deut.8.a.2, & 13.a.3
1.Cor.10 c.13
2.Pet.2.b.9
1.Petr.5.c.8
Psal.60.b.14

dentur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valemus. Plus autem ista precatio complectitur quàm prima specie præ se ferat. nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatē exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat, quando eius naturæ cōtrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quòd omnium tentationū quibus vincimur, cōcupiscentia nostra propriè causa est, ideóque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quàm frustra & iniustè in Deum vitia transcribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorū nobis cōscii. Cæterùm hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanæ mācipet, proiiciat in sensum reprobum fœdásque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamē occulto: quia sæpe hominibus abscōdita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropriā loquutionē, si persuasi sumus non absque ratione ipsum toties minari, quum percutiētur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta. Iacob.1.c.13 Ibidem, c.14

47 Tres istæ precationes, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quod antea diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionisque fidelium profectum spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verùm omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinēdi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamē apposite hic quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquilláque est fidei nostræ requies. nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commēdandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderii exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc cōuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram: qua non tantùm finem votorū suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptū hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilii hominibus datus est. Atque adeo numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienúmque additur, quod ad eā referri nō possit, impiū sit & indignū quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique cōcedere ipse velit. Quamobrē qui vltrà progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primùm quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquam assequentur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hîc abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valēt aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacitè indicans. Matth.17.a.5 Iesa.11.a.2 Vide Aug. de oratione ad Probam. De fuga in persecutionē

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbū aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde vtilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggerūtur, quæ verborū similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud quærat, expectet, aut postulet, quàm quod hac oratione summatim comprehēsum est: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quo modo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ

ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc cõferri certum est. nullam sanè reperire vsquam liceat, quæ huius perfectionẽ æquare, nedum superare possit. Nihil hîc omissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mẽtem venire debeat. & adeo quidem exactè, vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentandi. In summa, meminerimus hanc diuinæ sapiẽtiæ esse doctrinam: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

50 Quanquam autem suprà iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is noster torpor qui calcaribus excitari opus habeat: cõuenit vt sibi quisque nostrum exercitationis causa peculiares horas constituat quæ non sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane surgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad pastum discũbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit non superstitiosa horarum obseruatio, quibus, ceu pensum Deo soluẽtes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim solicitè curandum est, quoties aliqua rerũ angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eũ statim citatis nõ pedibus sed animis recurramus: deinde nequam aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarũ actione manum eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circunstãtiis Deum alligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit, faciat. Propterea antequam vllã pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius volũtati nostram subiicimus. quo non secus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præsumat, sed eum votorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuat.

51 Si animis in hanc obedientiam compositis, prouidentiæ diuinæ legibus nos regi patimur, facilè discemus in oratione perseuerare, ac suspensis desideriis patienter expectare Dominum: certi, etiamsi minimè apparet, nobis tamẽ semper adesse, suóque tempore declaraturum quàm non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò istæc præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, siquando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantùm ardore feruntur, sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentẽ opem attulerit, statim iratum sibi infensúmque fingant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostrã benè temperata animi æquitate differendo, in eam perseuerantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando fere lassi videntur aerem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei authoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui nonnisi certa conditione cum Deo paciscũtur, & perinde acsi suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filii Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare. Num. 11.d.18, & g.33

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationẽ possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationẽ ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicii, quo regnum suum planè manifestabit. Adde quòd etiamsi nobis ãnuat Deus, non tamẽ semper ad disertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Ioannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. 1. Iohan. 5.c. 15

Diluta videtur hæc verborum ſuperfluitas: ſed apprimè vtilis eſt declaratio, quòd ſcilicet
Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen noſtris facilis eſt ac propitius, vt
ſpes verbo eius innixa nũquam nos fruſtretur. Hac verò patientia ſuſtentari eouſque opus
habent fideles, vt non diu conſtaturi ſint niſi in eam recũberent. Non enim leuibus experi-
mentis ſuos probat Dominus, nec molliter exercet: ſed in extrema quæque ſæpe adigit, &
adactos, diu in eo luto hærere ſinit, antequam guſtum ſuæ dulcedinis aliquem illis præbe-
at. Atque, vt ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hîc 1.Sam.2.b.6
poſſent niſi linqui animis, & in deſperationem ruere: niſi afflictos, deſolatos, & iam ſemi-
mortuos hæc cogitatio erigeret, ſe à Deo reſpici, & finem præſentibus malis affore? Vtcun
que tamen eius ſpei ſecuritate conſiſtant, orare interea non deſinunt. quandoquidem, niſi
adſit in oratione perſeuerandi conſtantia, nihil orando agimus.

De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum præ-deſtinauit. CAP. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur,
& apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpe-
tuò reperit: in ea diuerſitate mirabilis diuini iudicii altitudo ſe profert. Nec e-
nim dubiũ quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas ſeruiat.
Quòd ſi palàm eſt Dei nutu fieri vt aliis vltrò offeratur ſalus, alii àb eius adi-
tu arceantur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quæſtiones, quæ aliter explicari ne-
queunt quàm ſi de electione ac prædeſtinatione conſtitutum habeant piæ mentes quod te-
nere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæſtio: quia nihil minus conſentaneum pu-
tant quàm ex communi hominum turba alios ad ſalutẽ, alios ad interitum prædeſtinari.
Vt autem perperam ſe ipſi impediant, ex contextu poſtea liquebit. Adde quòd in ipſa quæ
terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, ſed ſuauiſſimus quoque fructus ſe pro-
fert. Nunquam liquidò vt decet perſuaſi erimus ſalutem noſtram ex fonte gratuitæ mi-
ſericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione
gratiam Dei illuſtrat, quòd non omnes promiſcuè adoptat in ſpem ſalutis, ſed dat aliis
quod aliis negat. Huius principii ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum
veræ humilitati detrahat, palam eſt. Atqui quod ita cognitu neceſſarium eſt, cognoſci poſ-
ſe negat Paulus, niſi Deus, omiſſo prorſus operum reſpectu, quos apud ſe decreuit eligat. In
hoc (inquit) tẽpore reliquiæ ſecundũ electionẽ gratuitam ſaluæ fuerunt. Quòd ſi per gra- Rom.11.a.5
tiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non eſſet gratia. Si ex operibus, non
ex gratia: quandoquidem opus non eſſet opus. Si ad electionis originem reuocãdi ſumus,
vt conſtet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis ſalutem, qui hoc
extinctum volunt, malignè quantum in ſe eſt obſcurant quod magnificè ac plenis buccis
celebrandum erat, & ipſam humilitatis radicem euellunt. Clarè teſtatur Paulus, vbi reſi-
dui populi ſalus electioni gratuitæ aſcribitur, tunc demum cognoſci, Deum mero bene-
placito ſeruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi poteſt. Qui fo-
res occludunt, nequis ad guſtũ huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus
quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par eſt humiliandos quicquam aliud
ſufficiet, nec quàm ſimus obſtricti Deo, ex animo ſentiemus. Nec verò alibi ſolidæ fiduciæ
fultura, etiã Chriſto authore: qui vt nos inter tot diſcrimina, inſidias & lethales conflictus
omni metu liberet, inuictóſque reddat, ſaluum fore promittit quicquid à patre accepit in Iohan.10.e.25
cuſtodiam. Ex quo elicimus cõtinua trepidatione miſeros fore quicunque ſe peculiũ Dei
eſſe ignorant: ac proinde eos peſſimè & ſibi & cunctis fidelibus conſulere qui ad tres quas
notauimus vtilitates cæcutiendo, ſalutis noſtræ fundamẽtum è medio ſublatum cuperẽt.
Quid quòd nobis inde emergit Eccleſia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non poſſet Serm.in Cant.
inueniri, nec inter creaturas agnoſci? quia miro vtroque modo latet intra gremiũ beatæ 78.
prædeſtinationis, & intra maſſam miſeræ damnationis. Sed antequam rem ipſam ingre-
dior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationẽ de præ-
deſtinatione, quum per ſe ſit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò pericu-
loſam reddit hominum curioſitas: quæ nullis repagulis cohiberi poteſt quin & in vetitas
ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat: nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur at-
que euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus
paſſim ruere, & in iis quoſdam alioqui non malos: opportunè admonendi ſunt quis ſit in
hac parte officii ſui modus. Primùm ergo meminerint, in prædeſtinationem dum inqui-
runt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quò ſiquis ſecurè ac confidenter prorumpat,
nec quo ſuam curioſitatem ſatiet aſſequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum re-

periet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impune homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobísque conducere prouidebat.

2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Non enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modò non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quæ ad inuestigandum quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspiciendum quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiam appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, nō minoris esse insaniæ, quàm si quis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cum stulta tum periculosa, atque adeò exitialis affectatio. Quòd si nos solicitat ingenii lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest.

August. homil. in Iohan. 35.
Iohan. 8. d. 26
Prou. 25. d. 27

3 Sunt alii, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubēt omnem prædestinationis mentionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docēt. Quorum tametsi iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanū ingenium, quod se coerceri non temere patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulā. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quæ vtile sit vllo modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini cunctis qui ad eum diriguntur, Dei sermonibus mentem aurésque reserare, modò cum hac temperātia, vt quum primùm Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbū. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dictet: quærēda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studiū doctrinæ Legis populo commendet tantùm à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

Prou. 25. a. 2
Deut. 29. d. 29

4 Arripiunt subitò, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpāt, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minus insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis suis impetant. Quo hæc sacrilegia compescamus, an de Filii & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte

& vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono perseuerantiæ validè contendit. (Cap.15. vsque ad 20.) Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eũ ipsius puderet. Quod autem piis quoque mẽtibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum nõ dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quod illi promptũ erat, abũdè refellit. (De bono Perseuer. cap.14) Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquanque suo loco diluendam seruare maluimus. Tantum illud est vniuersum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curiositatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatẽ nostram deserat. (Lib.5. De Gene. ad literam) Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationẽ obrutã cupiãt, ne debiles animas conturbet: quonam obsecro colore tegent suam arrogãtiam, quum obliquè Deum insimulẽt stultæ incogitantiæ, quasi periculum, cui prudẽter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acsi inconsideratè ei elapsum foret quod est Ecclesiæ noxium.

5 Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audet: sed eam multis cauillis inuoluũt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtranque in Deo statuimus: sed præposterè dicimus alteram alteri subiici. Præscientiam quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidẽ præsentia, vt non ex ideis tantùm imaginetur (qualiter nobis obuersantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrũ finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahæ sobole edidit, vnde palam fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quũ diuideret Altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. (Deut.32.b.8) Ante omnium oculos est segregatio: in Abrahæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò nõ apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam gloriãdi præcidat, gratuito tãtùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post eos. (Deut.4.f.37) Expressius alio capite, Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. (Deut.7.b.8) Sæpius eadẽ apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum est, terra, & quæcũque in ea sunt: & tantummodo cõplacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos semen eorum. (Deut.10.c.14) Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. (Deut.23.a.5) Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob quẽ dilexit. (Psal.47.a.5) Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorẽ transcribunt: non modò quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse promeritos, quum populus sit contumax ac duræ ceruicis. (Deut.9.b.6) Sæpe etiam odiosè & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter desciuerant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset propensior: cum eóne litigabunt, quia tale misericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent. quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ sunt, vel spes in futurum tẽpus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Pro- (Psal.95.b.7)

y.i.

pheta) populus eius,& oues pascuorum eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero
Psal.105.a.6 etiam Dei beneplacito contētos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filii Iacob, electi eius. Et postquam cōtinua Dei beneficia recensuit tanquā electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet to-
Psal.44.a.4 tius Ecclesiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis. Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcanæ segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum
Psal.33.c.12 hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Iehoua est Deus, populus quē elegit in hæreditatē sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deseret vos Deus propter magnum nomē
1.Sam.12.d.22 suum: quādo placuit ei vos sibi creare in populum. Quomodo & seipsum Dauid, dum im-
Psal.65.a.5 petitur eius fides, ad pugnam se armat: Beatus quem elegisti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secunda aliisque interme-
Iesa.14.a.1 diis beneficiis sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Miserebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel. quia futurum tempus designās, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ si-
Iesa.41.c.9 mul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: cōtinuum insignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ cursum commendat. Apertius apud Zachariam
Zach.2.d.12 Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem. quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodem genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael parem initiò gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus obsignatum fuerat symbolo Circuncisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob durauit. Simile exemplum edidit Deus Sau-
Psal.78.g.69 lem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prædicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quo melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei benefi-
Psal.47.d.20 cium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. Cæterùm hîc duos gradus notandos esse nō temere dixi: quia iā in totius gentis electione ostēdit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberū esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitā demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati, perfidè & impiè Deum tam beneficum Patrem spernant.
Malach.1.a.2 Nónne frater erat Esau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob non fuisse vulgariter obstrictos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

7 Quanquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondū tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus Deus non modò salutē offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abrahæ fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascēdere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamen membris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidūt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quēpiam ad se inuitat, specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur,

Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchæ, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen non obstat quominus in persona vnius hominis specimé electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitudine plerosque dilabi & euanescere, vt sæpius maneat exigua tantùm portio. Quòd autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat spiritu regenerationis, cuius virtuté vsque in finem in fœdere perseuerent: sed externa mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectioné humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quàm perfidam multorum defectioné: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitétia. Nam quòd sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quod ab ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercideret. Denique communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædam imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulò discernat Paulus filios Abrahæ secundum carné à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quòd simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in saluté fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranuis parté sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit, dicimus æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuouere. hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò damnationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complemétum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hìc præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigét, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultaté simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis. CAP. XXII.

HAEC omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis dánationi deuouere. Sic interposito præsciétiæ velo electioné non modò obscurant, sed originé aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, ne quis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hìc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alii verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam alios præterit, litem ei intendût. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quærã vnde aliis posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. Respondeant cur homines sint magis quàm boues aut asini. quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginem suam formauit. Concedéntne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certè prærogatiua quam nullis meritis a-

depti sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm Deum sua beneficia pro iudicii sui mensura variè distribuere. Si ad personas transiliant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam securè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicent vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimum esse gratuitæ electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iustè viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hîc siquis quærat cur non alii quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet scriptura operæpretium est attendere. Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationẽ, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est acsi diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

Auguſt. De corr. & gratia ad Valentinũ, cap. 15. Item De bono perseuerantiæ, cap. vltimo. Auguſt. de verbis Apo. Serm. 8. Ephes. 1. a. 4. Colos. 1. b. 12. Ephes. 1. a. 4.

2 Quo solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæpretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit. quare nimis fœdo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquenque extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos. quãdo videmus non omnes esse Christi membra. Quod additur, fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit. quãdo reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidẽ hîc non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipsomet. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secũdum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tẽpora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hîc cauillum quò subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominũ rependere electionis gratiam, futuris tamen cõcedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbũ, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? Idipsum quod dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundum propositum volũtatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semetipso proposuisse, perinde valet acsi diceretur nihil extra se cõsiderasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam

2. Tim. 1. c. 9. Ephes. 1. a. 5.

electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porrò hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cōperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Iohan.15.c.16 Vbi non præterita tantùm merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult Rom.11.d.35 sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altius, & fusius prosequitur, negat Rom.9.b.6 omnes esse Israëlitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti; successio tamen non ad omnes peræquè transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacique gloriatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen asserent, volebant à suo arbitrio pendere fidē Euangelii. Sicuti hodie libenter Papistæ fictitio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniē ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerēt, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratā illius adoptionē facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanā vsque electionē lectores eueheret. Iā si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neque apparet neque quærēda est) alios ab aliis discernit, vt nō omnes filii Israel sint veri Israëlitæ, frustra cuiusque cōditio in ipso initiū habere fingitur. Lōgius deinde rem prosequitur sub exēplo Iacob & Esau. nā quū ambo essent filii Abrahæ, pariter inclusi in vtero matris, primogenituræ honorē transferri ad Iacob, portēto similis fuit mutatio qua tamen Paulus contēdit testatam fuisse electionem vnius, & alterius reprobationem. Quæritur origo & causa quam præscientiæ doctores in hominum virtutibus & vitiis expositā esse volunt. Hoc enim illis facile compendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos: siquidem audacter illi. Paulus autem quid? quum nondum nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundū electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictū est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Ibidem,c.11 Siquid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electum, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondū fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihildum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, suum illis pretium meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde acsi adoleuisset. Atqui in expediendo nodo pergit Apostolus, docétque adoptionē Iacob, non ex operibus profectā esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurū vel præteritū tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterū disertè euertere volens. acsi diceret: considerandum esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certū est electionis & propositi vocibus, quascūque comminisci homines solent causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendēre fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorum argutia, siquid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deū præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatā esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ὑποτύπωσιν. Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiicit. Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendū

esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorē euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim cōcessam illi primogenituram ad futurum seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incōmoda, triste exilium multásque tristitiæ & curarū acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaā annexum fuisse cælestis domicilii pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæ-
Rom.9.c.15 res, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictum sit, Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideóque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationē in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad mi-
Rom.11.a.2 norem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu
Act.2.d.23. sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucā, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculātem Deum inducit, sed salutis nostræ au-
1.Pet.1.a.2 thorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, proprie exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quū vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ saluti, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodē capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tātundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm obtecti, primas
2.Tim.2.c.19 inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterū verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum cōspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa ordine eximeretur: atque huius rei liberū dispensatorem & arbitrum facere se volens, precise negat se vni potius quàm alteri fore misericordem nisi quia ita lubuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic
Iohan.6.d.37 scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hîc fortè quispiam circulū, atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur ante fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erāt, trahendo suos facit. Maior inest Christi ver-
Iohan.6.e.44 bis claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si

promiſcuè omnes coram Chriſto genu flecterent, communis eſſet electio: nunc in paucitate credentium manifeſta apparet diuerſitas. Itaque poſtquam diſcipulos qui ſibi dati ſunt, aſſeruit Chriſtus fuiſſe Dei patris peculium, paulo pòſt addit, Non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Vnde fit vt totus mundus ad ſuum creatorem non pertineat, niſi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in ſuo interitu, cui deſtinatus eſt, relinquit. Interea quanuis ſe medium Chriſtus inſerat, ſibi tamen ius eligendi communiter vendicat cũ Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: ſcio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi reſpõdet, Ex mũdo, quẽ à precibus ſuis excludit vbi diſcipulos Patri commẽdat. Hoc quidem tenendum eſt, vbi affirmat ſe ſcire quos elegerit, ſpeciem aliquam notari in genere humano: deinde non diſtingui qualitate ſuarum virtutũ, ſed cæleſti decreto. Vnde ſequitur, multos proprio marte vel induſtria excellere, quando ſe Chriſtus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus eſſet, hoc tantùm refertur ad munus Apoſtolicum, quod etſi illuſtre ſpeculum eſt fauoris Dei, (ſicuti in ſua perſona toties agnoſcit Paulus) non tamen ſpem in ſe cõtinet æternæ ſalutis. Potuit ergo Iudas, quũ perfidè Apoſtolatum gereret, Diabolo eſſe deterior: ſed quos inſeruit ſemel Chriſtus in corpus ſuum, eorum neminem perire ſinet: quia in cõſeruanda eorum ſalute quod pollicitus eſt præſtabit: nẽpe exeret Dei potẽtiam quæ maior omnibus eſt. Nã quòd alibi dicit, Pater ex his quos dediſti mihi nemo periit niſi filius perditionis, etſi καταχρηστική eſt loquutio, nulla tamẽ ambiguitate laborat. Summa eſt, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinſecam eſſe in ipſo cauſam: quia arcano ſuo beneplacito contentus eſt.

Iohan.17.b.9 — Iohan.13.b.18 — Iohan.15.c.19 — Iohan.10.e.28 — Iohan.17.b.12

8 At Ambroſius, Origenes, Hieronymus cenſuerunt, Deum ſuam gratiam inter homines diſpenſare prout ea quenque bene vſurum præuiderit. Adde & Auguſtinum in ea fuiſſe aliquando ſententia: ſed quum melius in Scripturæ cognitione profeciſſet, non retractauit modò vt euidenter falſam, ſed fortiter confutauit. Quin & poſt retractationem, Pelagianos præſtringẽs, quòd in eo errore perſiſterent: Quis iſtum, inquit, acutiſſimum ſenſum Apoſtolo defuiſſe non miretur? Nam quũ rem ſtupendã propoſuiſſet de illis nondum natis, & deinde ſibi quæſtionem obiiceret: Quid ergo? nunquid eſt iniquitas apud Deum? erat locus vt reſponderet Deum præuidiſſe vtriuſque merita: non tamen hoc dicit, ſed ad Dei iudicia & miſericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita ſuſtuliſſet: Hìc certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præſcientiam Dei defendunt contra gratiã Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi conſtitutionẽ, quia præſciuit Deus futuros nos bonos, non ſeipſum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Nam ſi propterea nos elegiſſet, quia bonos futuros præſciuerat: ſimul etiã præſciuiſſet quòd eramus eũ electuri, & quæ in eam rẽ ſequuntur. Valeat Auguſtini teſtimonium apud eos qui libenter in patrum authoritate acquieſcunt. Quanquam non patitur Auguſtinus ſe à reliquis diſiungi: ſed claris teſtimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eũ Pelagiani, oſtendit falſum eſſe. Citat enim ex Ambroſio (lib. de Præd. ſanct. cap. 19.) Chriſtus quem miſeratur vocat. Item, Si voluiſſet, ex indeuotis feciſſet deuotos. ſed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religioſum facit. Si ex Auguſtino integrum volumen contexere libeat, lectoribus oſtendere promptum eſſet, mihi nõniſi eius verbis opus eſſe: ſed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipſos non loqui: ad rem ipſam intendamus. Difficilis quæſtio mota erat, Num iuſtè faceret Deus, qui certos homines ſua gratia dignaretur. qua ſe vno verbo expedire Paulus poterat, ſi operum reſpectum obtendiſſet. Cur ergo id non facit: quin ſermonem potius continuat qui in eadẽ difficultate verſetur? Cur, niſi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus ſanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus reſpõdet, Ideo ſuis electis fauere Deum, quia velit: ideo miſereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miſerebor, cuius miſerebor: & miſeratione cõplectar, quem miſeratione complectar: acſi diceretur, Deum non alia ratione ad miſericordiam moueri, niſi quia miſereri velit. Verum ergo manet illud Auguſtini, Gratiã Dei non inuenire eligendos, ſed facere.

Lib. Retract. 1. cap. 11 — Epiſt. ad Sixtum 106 — Homil. in Iohan. 8 — Iohã. 15. c. 16 — Exod. 33. d. 19

9 Ac ne illam quidẽ Thomæ argutiam moramur, præſcientiam meritorum non ex parte quidem actus prædeſtinantis eſſe prædeſtinationis cauſam: ex parte autem noſtra, quodãmodo ſic vocari poſſe, nempe ſecundum particularem prædeſtinationis æſtimationem. vt quum dicitur Deus prædeſtinare homini gloriam ex meritis, quia gratiã ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione niſi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, ſiquis plus aliquid proſpicere hìc cupiat, præpoſtera erit affectatio. Quòd

In 1. Sent. Tract. 15. quæſt. 23.

si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse cō-tendit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si cōtrà excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esséque eius veluti pedissequā? gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeant hæc certamina, vt sunt superuacua
Ambr. de vocat. Gent. lib. 1. ca. 2. inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictū fuit, qui Dei electionē meritis assignant, eos plusquā oportet sapere.

Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionū vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundū eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidā homines, non tā opprimēdæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorū curiositatē. Laudabilis volūtas: sed consiliū minimè probandū: quia nunquā excusabilis est tergiuersatio. Eorū verò qui proteruius insultāt, nimis certè putidū cauillū, vel nimis pudēdus error. Quomodo Scriptura hæc duo cōciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitētiam & fidē, neque tamen omnibus dari resipiscentiæ & fidei spiritū, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulāt illis nego, vt duobus modis falsum est. nam qui minatur,
Amos 4. b. 7, & 8. d. 11 dum super vrbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi
Act. 16. b. 6 denuntiat, non obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertēs in Macedoniam trahit, sui iuris esse de-
Iesa. 8. c. 16 monstrat, thesaurū hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nā de illis tātùm, non autē indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde cōstat perperā quibuslibet prostitui salutis doctrinā vt efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compellet vox
Iesa. 53. a. 1 Euangelii, rarum tamen esse fidei donū. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangeliū malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ cōsilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontē esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantùm admonet, quia fides singulare donū est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim solàne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque cre-
Iohan. 1. b. 12 dunt in Filium Dei vnigenitū, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. Nempe vbicunque est fides. sed semē inter spinas cadere, vel in locis lapidosis, nouum non est: non solùm quia maior pars cōtumax reipsa apparet aduersus Deum, sed quia nō omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se
August. de verb. Apost. Serm. 11. vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecū? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo cōsentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarū & effectuum
Ephes. 1. a. 3 facile colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mūdi creationē: ideo non omnibus esse cōmunes has diuitias, quia ele-
Tit. 1. a. 1 git Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidē electorum cōmendet, ne quisquā putetur fidē sibi proprio motu acquirere, sed penes Deū resideat hæc gloria, illuminari ab
Ad Thomam præpositum Beuerlæ, epist. 107. eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiūt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit cōformes fieri imagini Filii sui. magnum secretúmque innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo pòst cōcludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternū super timētes eum: ab æterno, ob prædestinationē: in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciēs. Sed quid Bernar-
Iohan. 6. e. 46 dum citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo nō sunt regeniti, ad splendorē vultus eius obstupescere. Ac electioni quidē aptè coniungitur fides, modò secundum gradum

teneat. Quem ordinē clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodē illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo insereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autē ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutē nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimoniis quæ citaui exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

Ibidem, d.39 | Iohan.10.a.4 | Ibidem, f.29 | Ibidem, e.26

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihildum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriā irrogamus Apostolo, quasi idipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisset iustitiæ eius patrocinium, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quòd in hunc finē excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam, Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides vt in solum Dei arbitrium vtrūque conferat? Ergo si non possumus rationē assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonētur homines nihil causæ quærere extra eius voluntatem.

Rom.9.c.13 | Ibidem, d.18

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit. CAP. XXIII.

HAEC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum classici, variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatētur vt negent quenquam reprobari. sed inscitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere quod sola electio paucis confert, plusquam insulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de causa nisi quòd ab hæreditate quam filiis suis prædestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum proteruia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorāt. Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacii patrocinio Deum excuset: tantùm admonet figmēto nefas esse cum fictore suo rixari. Iam qui non admittunt, vllos à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiūt quoscūque cælestis Pater dignatus nō est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cū Deo, si ab vna parte volens ostēdere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam susurris & obtrectationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum est calculo nostro subiici profunda illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbent. Quod respondent aduersarii friuolum est, Deum non prorsus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspenso manere erga eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitū. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addūt etiam non abs re vasa iræ dici apparata ad interitum, vasa autem misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo

Rom.9.d.20 | Matth.15.b.13 | Rom.9.e.22 | Lib. contra Iul.5.cap.5

adscribit & vendicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accer sunt. Sed vt illis cōcedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris mēbri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum consilium Dei: quod etiam paulo antè in cōtextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potētiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Lib. 1. de præ dest. Sanct. cap. 2

2 Hæc quidem piis & modestis abunde sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciem virulenti isti canes euomūt contra Deum, ad singulas, prout res feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneāt suis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo expostulēt homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes siquando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabūtur, si reputent quantæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & meritò esse debeat. Nam si vllā causam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Adeò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipso quòd vult, iustum habēdum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, respondendum est, Quia voluit. Quòd si vltra pergas rogādo cur voluerit, maius aliquid quæris, & sublimius Dei volūtate, quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: vt ne fortè id quod est non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciam, qui Deo palàm maledicere nō formidāt, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorū conscientiis omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reásque peraget. Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potētiæ: quod sicuti profanum est, ita meritò detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum exlegem, qui sibiipsi lex est: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verùm negamus obnoxiū esse reddēdæ rationi: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

Hoc ex Augustino sumptū lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 3

Psal. 51. a. 6

3 Tacendo potest Deus ita compescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde siquis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinarit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerāt: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrannica sæuitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quòd si iudicio mortis obnoxii sunt omnes naturali conditione, quos ad mortē Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniant omnes filii Adam: cum suo creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius prouidentia, ante suam generationē, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionē contrà vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perduci, velint nolint ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrependi affectatio, quòd data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorem confitear, quod verissimum est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientiis insculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati antè fuerāt? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quā ipsius prædestinatione lapsus

est Adam, ac posteros suos præcipites secũ traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam. atque id est quod principiò dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtrectationi Deum subiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo? tu quis es qui disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorẽ, aliud in cõtumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiã, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo esse potẽtiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verùm longè secus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiorem esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metiẽda sit, vel ingenii humani tenuitate possit comprehendi. Fatetur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatẽ, à qua mẽtes omnes hominũ absorbẽdæ sint si cõnẽtur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignũ sit ad eam legẽ redigere Dei opera, vt simulac eorũ ratio nobis non constiterit, improbare audeamus? Notum est dictum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnã sumere de stultis & transgressoribus, quãuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

Rom.9.d.20 | Prou.16.b.4 | 1.Tim.5.d.21

5 Age, adsit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam: quia magnitudine sua intelligẽtiam nostram longe superet. Quid mirum? aut quid absurdum? velitne Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitiũ ituros sine dubitatione præsciebat. idque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui cõprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebũt, identidem repetere, Quinam estis miseri homines, qui Deo accusationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinẽ ad ruditatem vestram non attemperat? Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundã abyssum. nunc ingenii vestri angustias cõsulite, an quod decreuit apud se Deus, capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quã vobis exitialẽ fore ratio ipsa dictat? Cur nõ vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicãt? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum: & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quàm temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit. ô altitudo! Quæris tu rationẽ? Ego expauescam altitudinẽ. Tu ratiocinãre, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus. nã nec satisfiet eorũ petulantiæ, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritũ suum vsus est, qui per os Pauli loquebatur: & ipsi dediscimus bene loqui vbi cũ Deo loqui desinimus.

Psal.36.a.7 | Aug. de verb. Apost. Ser.20

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei suggillationem quàm ad peccatoris excusationem rectã spectat. Etsi, qui à Deo damnatur peccator, nonnisi cum iudicis ignominia iustificari demũ potest. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestina-

tione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At frustra id facturi sint, quũ omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinebo à defensione ad quam fere scriptores Ecclesiastici recurrũt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quãdoquidem illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim hîc subsisteret cauillatio, sed potius vrgeret, Deum tamẽ malis quæ præuiderit potuisse occurrere, si voluisset. quum non fecerit, destinato cõsilio creasse hominẽ in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quòd si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate suscipiat. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omniũ constare inter omnes

Prou.16.a.4 debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malũ. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutúque suo ita ordinat, vt inter homines nascantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Siquis causetur, nullam eis inferri necessitatẽ ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitãter. Scholastici verò in ea quiescunt, acsi nihil contrà opponi posset. Equidem præscientiam solam nullã inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tametsi non omnes assentiantur. sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verùm mihi acutius ac prudentius videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodũ exercitatus, qui superuacuam esse hanc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia. sed quum non alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ita vt fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouetur, vbi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo vt sua defectione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quẽ Scriptura prædicat facere quæcũque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimã ex suis creaturis. Liberi arbitrii fuisse dicũt vt fortunã ipse sibi fingeret: Deum verò nihil destinasse nisi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum cõmentũ si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secundũ arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter vt à salute exciderẽt omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere cõcedunt? Quid enim tergiuersando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis persona morti æternæ mãcipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hærere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdũ est. Iterũ quæro, Vnde factum est vt tot gẽtes vnà cum liberis eorũ infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hîc obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinarat. In præscientiam Dei siquis hîc inuehatur, temere & inconsultè impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cælestis iudex quia non ignorauerit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iusta vel speciosæ querimoniæ. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, vt alias, scitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominúm-

Enchir.ad Laurent. que rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotẽtissimam bonitatẽ pertinere etiam de malis bene facere quàm mala esse non finere: sic ordinasse Angelorũ & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obtinere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere di-

cernimus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ præuiderit. Nūc verò si pro sua & impiorū excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatē, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur cēsuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter cēsuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, sua ruina totam posteritatem in exitium secū attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplemur, quàm abscōditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorū enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insaniæ species.

Lib.6.de Genes.ad literā, cap.15.

Genes.1.d.31

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem cōpesceret. Ego verò ne id quidē effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamen dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantùm, sed prætextū quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatē: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritee xcusari, quandoquidē Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conquerūtur, sua cōstet æquitas: nobis quidē incognita, sed illa certissima. Vnde cōstituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærēdam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilii adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit, conniueant. Hanc autem imputare ne Deo possint obstat quòd suæ creationi testimonium reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impurā peruersitatem degenerauit.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationē infamant eius aduersarii. quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximātur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarū: quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneā, vel in electione Dei esse meritorū respectum. Primùm, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant. siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potētia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia nō discernat inter Iudæum & Græcum, quo solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem verbis vtitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. Proinde nihil repugnantiæ erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamē sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærunt quî fiat vt ex duobus quos nullum meritū discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo,

Act.10.e.34
Rom.2.b.10
Galat.3.d.28
Iacob.2.a.5
Colos.3.d.25
Ephes.6.b.9

putentne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animũ ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id non prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se & exercere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiã: tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor.

Vide August. lib. ad Bonif. 2 cap. 7

1. Cor. 1. d. 26

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiũt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: si insontes, ab omnibus iudicii rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipso agunt acsi vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renũtiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxii, vt simul eandem omnes luãt pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum esse vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vasa in honorem, nõ propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiã: non omnibus dando, quid mereãtur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addẽdum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

Epist. 106. De prædest. & gratia. De bono perseu. cap. 12

Rom. 11. d. 32

12 Hoc quoque ad euertendam prædestinationem exagitant, quòd ipsa stante concidat omnis solicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitã aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatio? Ita omnes proiicient se, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur. sunt enim plærique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemiis cõspurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt, Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerẽtia & religione sit de tanto mysterio cogitandũ, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autẽ fœdus porcorum grũnitus à Paulo ritè compescitur. Securos se in vitiis pergere dicunt: quia si sint è numero electorũ, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hũc finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpatã vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & stimulare nos debet, quàm ad desidiæ prætextũ valere. Quãtopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse finem vt in bonorum studium incumbamus? Facessant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totũ electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longius extendũt, dum eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacii conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicunque sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium. tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

Ephes. 1. a. 4

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alii, acsi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augu

stinus, quam absterſit libro De correptione & gratia ad Valétinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hic libabo, quæ (vt ſpero) probis & non contentioſis ſatiſfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè viſum eſt: an ideo monendo & hortando frigidus? Conferât boni iſti zelotæ eius vehementiá cum ſua, glacies in ipſis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud ſcrupulos omnes tollit, non eſſe nos vocatos ad immunditiem, ſed vt quiſque vas ſuum poſſideat in honore, &c. deinde nos eſſe Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In ſumma qui mediocriter exercitati ſunt in Paulo, abſque longa demonſtratione intelligent quàm aptè conciliet quæ iſti fingunt inter ſe pugnare. Præcipit Christus vt in ſe credatur: neque tamen vel falſa eſt eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo poteſt venire ad me niſi cui datum fuerit à Patre meo. Cuiſum igitur ſuum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perſeuerantia côtineat. Neque tamen impediatur prædeſtinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de ſuo ſuperbiant, ſed in Domino glorientur. Non abs re dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi ſunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod ſcriptum eſt, Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Auguſtinus) illi habeant, illi non? quis cognouit ſenſum Domini? nunquid ideo negandum eſt quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt? Hæc fideliter ex Auguſtino retuli. ſed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipſum leguntur. Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias eant: propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt quod dictum eſt? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia verſentur. &, ſi malos fore præſciuit, mali erunt, in quâtalibet nunc bonitate cernâtur? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt vel tacêda? tunc ſcilicet quando, ſi non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verum dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi longum eſſet omnes quærere: quarum tamen eſt hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicêtibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita ſe habet, vt fiat peior, nobis eam dicêtibus, qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus, ille qui poteſt: quid putamus faciendum? nonne potius eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere, capiat: quàm tacendum, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiam qui eſt intelligentior, ille ſit peior: qui ſi audiret & caperet, per eum etiam plures diſcerent? Et nos dicere nolumus, quod teſte Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non poteſt: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem poteſt capere, falſitate capiatur. Quam ſentêtiam breuius tandem perſtringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem ſi Apoſtoli & qui eos ſequuti ſunt Eccleſiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè diſſererent, & ſub piæ vitæ diſciplina continerent fideles: quid eſt quòd inuicta concluſi violentia veritatis illi noſtri ſe rectè dicere exiſtimant, non eſſe populo prædicandum, etſi verum ſit, quod de prædeſtinatione dicitur? Imò prædicandum eſt prorſus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, ſi non accepit ab eo qui ſe daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, ſumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda eſt pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædeſtinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in ſe glorietur.

1.Theſ.4.b.7 · Epheſ.2.b.10 · Iohan.6.g.61 · Matth.13.b.9 · Ieſa.6.c.9. · Lib. De bono perſeu. cap.15 · Cap.16 · Eiuſdem lib. cap.20

12 Et tamen vt ſingulare ædificationis ſtudium ſancto viro fuit, ſic docendi veri rationê temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offenſio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter ſimul poſſe dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio deſtinati eſtis: is non modò ignauiam fouet, ſed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus ſententiam extendat, quòd non ſint credituri qui audiût, quia reprobati ſunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Auguſtinus non immerito tâquã vel inſulſos doctores, vel ſiniſtros & ominoſos Prophetas ab Eccleſia iubet faceſſere. Tenendum quidé verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quũ miſeretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter: abſit vt dicamus iudicium luti eſſe non figuli. Item poſtea, Quum homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſeu veniunt ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui vo

lenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eósque volūtatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, minime omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, cum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autē erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Electionē sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum. CAP. XXIIII.

SED vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quam in seipso alioqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo appellare proprie licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfiniuit conformes fieri imaginis Filii sui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruātur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonē hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euangelii prædicatio ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiā cōmunis est, nō esset per se solida illius probatio. Deus autē efficaciter electos suos docet vt ad fidē adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quū alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eū. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quisquis non venit, profectò nec didicit. Non est igitur cōsequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiā venit. vbi iā & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiā clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi, nullus est qui audiat & discat à Patre, & nō veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui nō venit, nō audiuit à Patre nec didicit. nā si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filiū. Paulo pòst, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autē non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porrò, in familiam eos suam asciscit, ac seipsum iis coadunat, vt simul vnum sint. Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione: respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur, sola illic misericordia vndecūque apparet. Atque adeo vere hic locū habet illud Pauli, Non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiam, voluntatem, cursúmque hominis partiuntur. Exponunt enim, desiderium hominis ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prosperetur: sed quum adiuuantur illius benedictione, habere suas quoque partes in cōparanda salute contendunt. Quorum cauillum Augustini verbis refellere quàm meis malo, Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus: retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordiæ, nisi adsit voluntas & cursus.

Rom.8.f.29.
Ibidem, c.15. Ephes.1.c.13, & alibi.
Iohan.6.e.46 Iohan.17.a.6 Iohan.6.e.44
Lib.1. De gratia Christi cōtra Pelag. & Cœlest. cap. 14, & 31
Lib. De prædest. sanctorum cap.8
Rom.9.d.16
Enchir. ad Laurent. cap. 31.

Quod si apertè impium est, non dubitemus Apostolũ omnia misericordiæ Domini dare, nostris autẽ voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdã salutis partem hominum industriæ assignare, simpliciter eorũ errorem damnauit priore mẽbro, deinde totã salutis summam Dei misericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationẽ perpetuò deprædicent?

2 Ad hæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demõstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbũ suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærẽtibus me: palã apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiã pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abrahã, quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirũ ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demersus erat. Verbi sui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculẽtum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium, quòd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendũ esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrãtur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimã vsque partem sola regnat electio?

Iesa.65.a.1
Iosue 24.a.3
1.Iohã.5.d.24
Act.13.g.14

3 Duo autem errores hìc cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundum eos voluntas hominis superior est Dei cõsilio. Quasi verò Scriptura doceat tantũ nobis dari vt credere possimus, ac nõ potius fidem ipsam. Alii, quanquam non ita eneruãt gratiam Spiritus sancti: nescio tamẽ qua ratione inducti electionem à posteriori suspẽdunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suúmque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petẽda. quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altius conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initiũ à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præpostere enim quidã vt de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiũt. Cohibẽda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorẽ obtineat.

Deut.30.c.14

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euãgelii, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quærẽda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dũ ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate solicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic enim æquũ est horribili ruina ingenii humani stoliditatẽ puniri, vbi suopte marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior est hæc tẽtatio, quòd ad nullã aliam propensiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est

cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidē nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, solicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt cõsolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiūt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recõdita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud
Iesa.25.a.1 Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re apposite Bernardus. postquā enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulās mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hic verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiúmque animū quærimus, ad Christum
Matth.3.d.17 conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora, & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamen eius scopum non vltrà tendere
Ephes.1.a.4 intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, nō in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nonnisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobisipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quū enim is sit cuius corpori inserere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius mēbra recognoscit, satis perspicuū firmúmque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo cõmunicamus. Porrò ille certa sui communione nos donauit, quum per Euāgelii prædicationem testatus est se nobis à Patre datum, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur,
Rom.8.f.32 in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnige
Iohan.3.b.15 nito non pepercit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, di-
Iohan.5.d.24 citur trāsiisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se panem vitæ, quem qui comederit, non
Iohan.6.d.35 morietur in æternū. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitū iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hæredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam consequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendū ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quādo suis promissionibus vult nos esse cõtentos, neque alibi quæ-

rere futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet si in rectum vsum accom modare scimus quod rectè scriptum est: non autē inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelámque suam recipere. Quoscunque autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastorē sponte offert, ac in ouiū suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege suo recensebit, & inter sua septa conclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Insertus es in populū Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursum succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis docemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseuerantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista solicitudine liberauit nos Christus. nam in posterū certè respiciunt istæ promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eū qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicē in Deo habent. Cui cōsentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura: quam in dono perseuerantiæ fūdatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quū labasceret eius fides, in hanc fulturā recubuit, Opus manuū tuarū nō deseres. Iam verò neque hoc dubiū est, quū orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquā deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculū defectionis esse, quia eorū pietati constantiā postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

(Iohan.6.d.37 39, & 17.a.6, & b.12 — Iohan.10.a.3 — Rom.8.f.30 — Mat.22.b.14 — 1.Cor. 10.c.12 — Rom. 11.c.20 — Iohan.6.d.37 c.40 — Iohā. 10. e.27 — Matth.15.b.13 — 1.Iohā. 2.c.19 — Rom.8.g.38 — Philip.1.a.6 — Psal.138.b.8 — Luc.22.d.32)

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursum deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminem periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verum est id quidem: sed æquè etiam certū, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinē stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohānes, sed è nobis non erāt. Si fuissent enim è nobis, permansissent vtique nobiscum. Nec inficior quin habeant vocationis similia cum electis signa: sed illud certū electionis stabilimētum, quod fideles à verbo Euangelii petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrē eiusmodi exempla nequaquā nos permoueant quominus in Domini promissionē tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorū nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicetur. Paulus nō simplicē securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutā carnis securitatē, quæ fastū, arrogantiam, aliorum contēptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæque gratiæ obliuionē inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudæis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillēt, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituēs, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quū diuisa esset Ecclesia in duas partes, & æmulatio dissidiū pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erāt vētosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus

(Iohan.17.b.12 — 1.Iohā. 2.c.19 — 6 — Iohan.3.b.16, & 6.d.39)

extédi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

7 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguũ si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicẽ esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vtplurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat: Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circunquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd si quem reperiat veste nuptiali non ornatũ, minimè passurum vt conuiuii festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut καρκινώματα non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudo, extra proiiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimãdam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritũ regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ non secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronũtiat Christus eiectum tãdem iri ex loco quem malè occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tãdem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Matth. 22. a. 2 · Ephes. 1. c. 13. 14 · Psal. 15. a. 1 · Psal. 24. b. 6

8 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem periisse nisi filium perditionis. est quidẽ impropria loquutio, sed minimè obscura. Ille enim non reputabatur inter oues Christi, quia verè esset: sed quia locum tenebat. Quòd porrò ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet, Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulum electionis vtrobique cõfundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. vnde ad formidinẽ & trepidationẽ omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiamsi quales hodie simus sciamus, quales tamen simus futuri, nescimus. Verùm eo loco satis declarat quomodo in hũc scopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: cõfirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si ritè cogitetur, non fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum sensus nostri interdum accommodare sermonẽ. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo seruorum meorum non scribẽtur. Acsi Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenset in numero suorum: quum tamen sciamus vel teste Christo, scripta esse filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Iohã. 17. b. 12 · Iohan. 6. g. 70 · Iohã. 13. b. 18 · Homil. 38 · Ezech. 13. b. 9 · Philip. 4. a. 3 · Psal. 69. d. 29

9 Enimuero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare, in ouile Christi per vocationem aggregantur. Ante verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrãt: nec ab aliis quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniẽ, quæ

communem massæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem ferũtur, id non fit aliquà illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius virtute semper ad pietatem timorémque Dei sint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisaismo vixisse irreprehensibilem: Cornelium eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & siqua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tùm illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi deesset præter perspicuam Euangelii reuelationẽ. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt? electósne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quàm siquis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curii, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deseruntur, sanctimoniæ & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filii iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote quòd sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filii lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam vocentur, detineri non negant. Quanquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendũ, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, vbi quum denũtiasset, neque scortatores, neque idololatras, neque adulteros, neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: continuò subiungit, illos iisdem flagitiis fuisse, ante Christum cognitũ, implicitos: nũc verò & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quemadmodũ præbuistis membra vestra serua immũditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? & cætera.

Philip.3.a.5 Act.10.a.2 Ephes.2.a.1 Ibidem,c.12 Ephes.5.b.8 Ephes.4.e.28 1.Cor.6.b.9.11 Rom.6.d.19

11 Quale tunc, amabò, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariã contaminati, quasi desperata nequitia, volutabãtur in flagitio omnium maximè nefando, & execrabili? Secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficẽtiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tantas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contrà autẽ admonet, suffecisse præteritum tempus Gẽtium libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Menasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscentia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibiipsis homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquãdo eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatẽ differt: tantùm conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

1.Pet.4.a.3 Iosue 2.a.1 2.Reg.21.c.16 Luc.23.f.42 Iesa.53.b.6

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quã eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus cõsilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ cõtumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nũc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris mẽbri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluxerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Siquis respondeat, tanti beneficii cõpotes ideo nõ fecisse quia indignos iudicarit: nihilo erũt digniores posteri. cuius rei præter experientiã testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemiis permistã coarguens, venturum tamen redemptorem denunciat. Cur ergo his potius quàm illis datur? frustra se torqueat qui hìc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendum nequis Porphyrii discipulus Dei iustitiam impunè arrodat, no-

Malach.4.a.5

bis pro ea nihil respondentibus. Quum enim afferimus nullos perire immerentes, gratuitæ esse beneficentiæ Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cum extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alii vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, diuersitatẽ ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nõdum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua
1.Cor.4.b.7 bonitate corrigeret. Ideóque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios aliis præcellere.

13 Cur ergo gratiã illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam reddit Lucas, Quia ad
Act.13.g.48 vitã sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliã? Qua-
Lib.2.de Gen. ad literam, cap.10 re ne cum Augustino loqui nos pigeat, Posset (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Posset planè. Cur ergo nõ facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet. multóque id satius
Homil.de cõuers. Pauli est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quòd volentem trahat & manũ porrigẽtem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominũ arbitrio situm videatur. Adeò quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum timentibus singula-
Act.16.c.14 ri adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed vt sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanũ Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorũ cæcitatẽ magis velit aggrauari. Quorsum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequã inciperet, exi-
Exod.4.e.21 tum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatem meam. ego au-
Ezech.2.b.3 & 12.a.2 tem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielem suscitat, præmonet se mitte-
Iere.1.b.10 re ad populum rebellem & cõtumacem: ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, vt populum instar stipulæ perdat & dissipet.
Iesa.6.c.9 Sed magis etiamnum premit Iesaiæ prophetia. sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, sed vt magis obsurdescant: lucem accẽdit, sed vt reddantur cæciores: doctrinã profert, sed qua magis obstupescant: remedium adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducẽs
Iohan.12.f.39 Iohãnes, Iudæos Christi doctrinæ non potuisse credere asserit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiãt, nisi vt in ma-
Matth.13.b.11 iorem hebetudinẽ trudantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquies, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

14 Restat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine sua meriti sunt homines: bene id quidem & verè dicetur: sed quia nõdum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose an-
Rom.9.d.17 notauit Paulus transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperant reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur, modò simul adiiciatur, ideo in hãc prauitatẽ addictos quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio suscitati
1.Sam.2.e.25 sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarũt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Io-
Iohan.12.f.38 hannis, Quũ tãta signa fecisset, nemo credidit in eũ: vt sermo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa nõ liberat peruicaces, contẽtus est tamẽ illa

ratione, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticiniũ citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos Iohan.6.e.45 esse reprobos & ab Ecclesia extraneos, quia sunt indociles. nec aliã causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est 1.Cor.1.d.23 scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nẽpe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulo antè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impii audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cũctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidũ non assequimur, aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sentẽtiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si Ezech.34.c.11 hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad resipiscentiam non solicitat, quorũ animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Matth. [illegible] Christo, Euangelii prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Quî fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantùm spem veniæ resipiscentibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitãdum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiã. Experientia autẽ docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantùm inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequũtur, verè tamẽ censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pii, simulac pœnitẽtia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impii verò sentiant duplicari crimen suum, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitẽtiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur, tam omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent. Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deũ velle omnes saluos fie 1.Tim.2.a.4 ri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quæ gens est tam inclyta, Deut.4.b.7 vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factũ est vt priuauerit Deus Euangelii luce multos populos, qua alii fruebantur? Quî factum est vt nunquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alii vix obscura quædam rudimenta gustauerint? Hinc iam elicere promptum erit quorsum tẽdat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia precationes pro regibus & principibus concipere. quum autem absurdum nonnihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebãtur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratã denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertũt. Nam si tenacius vrgeant quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponen Psal.115.a.3 dum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commi- Exod.33.d.19 serabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non

omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominũ ordinibus illic agi, facessat lõgior disputatio. Quanquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cælestis doctrinæ, quanuis aduersus eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitẽtiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia volũtas recipiẽdi ad pœnitentiã non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum
Ezech.36.f.26 paucis quibusdam se daturũ promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorãt, concidere il-
Zach.1.a.3 lam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœniten-
2.Tim.2.d.25 tia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, nõ diceret Ieremias,
Iere.31.c.18 Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

16 Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euãgelicis, quæ quũ de voluntate Dei testantur, eum velle asserũt quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quamlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborũ prædestinatione discrepant: modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidem dico optimè conuenire. sic enim promittendo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alii faciũt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædestinauit ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionẽ, & quod fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorũ conscientiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differẽtiam, modò adsit fides: impii autem non causentur sibi deesse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatũ sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quũ vtrisque Dei misericordia per Euãgelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euangelii efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula ha-
Matt.23.d.37 bet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalẽ, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantùm in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd seculis omnibus repudiauerint suam gratiã. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obscurum est quàm sedulò incubuerit Deus ad retinendũ illum populũ, & quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionẽ respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse cõsilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri sint interpretes. Sed cur non cõsiderãt tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra suã maiestatẽ descendit?
Iesa.65.a.2 Dicit se protensis brachiis rebellem populum vocasse, manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacuæ contentiones emergẽt: quas vna hæc solutio componit, quod humanũ est ad Deum transferri. Quanquam solutio alibi à nobis adducta abundè sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quo ad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia
Ephes.3.b.10 sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse volũtati eius aduersum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustum esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vsque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondeant cur Deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuitiatores istos impedit sua maledicẽdi libido ne cõsiderent Deum
Matt.5.g.45 ita solẽ suum producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hæreditas, quibus olim
Matt.25.c.34 dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obiiciunt etiam, Deum nihil odisse eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, repro-

bos Deo exosos esse, & quidē optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, ideóque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtēdunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordiæ suæ vult adscribi: quanuis non omnibus sit commune hoc beneficium. Porrò vbi multa vltrò citróque adducta fuerint, sit hæc nobis clausula, ad tātam profunditatē cum Paulo expauescere: quòd si obstrepāt petulātes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur. Rom.9.e.24 Rom.11.d.32 Rom.9.d.20 De prædest. & grat. cap.2

De resurrectione vltima. CAP. XXV.

ETSI Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucés, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur trāsiisse à morte in vitā, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorū & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus cōstaret, tenendū est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerū inuisibilium: quādiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tūc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & piè viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hîc patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel stationem nostrā deseramus. Itaque quicquid hactenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christum defixis è cælo pēdemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rara in mundo fides, quòd tarditati nostræ nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiātes, videmur beatitudinē, quæ nos latet, quasi fugitātem vmbrā captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obsidēt, quibus sustinēdis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demū solidè in Euāgelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est. 1.Tim.1.c.10 Iohan.5.d.24 Ephes.2.d.19, & 2.b.6 Rom.8.e.18 Hebr.11.a.1 2.Cor.5.b.6 Colos.3.a.3 Tit.2.c.11 1.Pet.1.b.8 Colos.1.a.5 Matth.6.c.21.

2 De summo fine bonorum anxiè disputarūt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamē, excepto Platone, agnouit summū hominis bonum esse eius cōiunctionē cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accēdit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum nō percipere nisi qui ad resurrectionē animos attollūt. Sicuti hunc scopū præfigit Paulus fidelibus, ad quē se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius eodē cōtendere oportet, ne si mūdus hic nos occupet tristes desidiæ nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd eorū cōuersatio in cælis sit, vnde & seruatorē suū expectāt. Ac ne flaccescāt animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiūgit socias. Nam quia vbique deformes conspiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra sunt eniti ad renouationē. Nam quum Adam suo lapsu dissipauerit integrū naturæ ordinē, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatum subiectæ sunt, molesta & grauis est: non quòd præditæ sint aliquo sensu, sed quia integrū statum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat in nostra corruptione tabescere, ac nō imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimū Chri Philip.3.b.8 Ibidem, d.10 Rom.8.d.19

sti aduentum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes
Heb.10.c.12 resurrectionis nostræ numeros: sed quia Christus semel oblatus est pro peccatis, iterū absque peccato conspicietur in salutem. Quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

3 Studium nostrum acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, nisi mor-
1.Cor.15.b.14 tui resurgant, totum Euāgelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quàm aliorū mortalium conditio, vt pote qui multorum odiis & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oues mactationi destinatæ. ac proinde cōcideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, sed in tota summa, quā & adoptio & salutis nostræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium seriam simus attenti vt nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat, vt discant lectores, vbi Christum receperint perfectæ salutis authorem, altius assurgere, sciántque cælesti immortalitate & gloria vestitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm vt hominum sensus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam à nobis sumpserat sic
2.Cor.4.c.10 peregit cursum mortalis vitæ vt nunc immortalitatē adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseriis quibus obsidemur mortificationem eius circunferimus in carne nostra, vt vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis nō licet, ac ne pos-
1.Cor.15.b.13 sibile quidē est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgūt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christū non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundū cuiusque gra-
Psal.16.b.10 dum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidē esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus nonnisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrū corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ
Philip.3.d.21 cum Christo resurrectionis societas, vt hoc pignore simus contenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus nostrū humile & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, vt specimen vnum ederet suæ virtutis: sed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finē datus est vt quod in nobis mortale est viuificet. Compēdio perstringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis satis materiæ pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum ædificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus vt nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est vt esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo cōspicuam nobis esse viuam resurrectionis imaginē, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypostasis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia nostrū non est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed patiēter quiescere, dum pro sua oppor-
1.Cor.15.d.23 tunitate Deus regnū suum instauret. Quò spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus: deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Cæterùm nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur quæstio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimes? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur nō etiam rediuiuū se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedēt homines profani. Respondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantùm

vt oculati essent rei testes, sed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsidē, postquam satis supérque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quàm aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse a discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogēdæ facultas esset, vel arma suppeterēt, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur non persequuti sunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdē resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit vox Angelorū, Surrexit: non est hîc. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Disseruit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis vidētibus ascendit in cælum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tantùm vitæ, sed etiam summi imperii: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus nō mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potētia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentiæ est, sed prauæ adeóque furiosæ obstinationis.

Mat.27.g.66, & 28.b.11 — Luc.24.a.6 — Ibidem, f.38 — Act.1.a.3, & b.9 — 1.Cor.15.a.6 — Iohan.16.a.7 — Act.9.a.4 — Act.7.g.55

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immēsam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus nostrum abiectum (inquit) cōforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus cōsentaneum quàm hîc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inæstimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semēte resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res tam difficilis esset creditu si ad miracula quæ se per omnes mūdi plagas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterùm meminerimus, neminē de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui in admirationē raptus Dei, virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitæ authorē, penes quem sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaueri similior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illū se attollere, Scio quod redemptor meus viuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nempe vt suam potentiam illic exerat) & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidā subtilius detorquent locos istos, acsi de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petūt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obiicerent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offertur campi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnē & neruos recipere. Quāquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelii viuificam esse docuit: quia hoc non recipiebāt Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis, audient vocem Filii Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens sit qui nobis promisit futurā vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronā iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet vt quicquid molestiarū perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniustè affligimur, requiē, in manifestatione Christi cū Angelis potentiæ suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulo pòst adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Philip.3.d.21 — Iesa.26.d.19 — Psal.68.c.21 — Iob 19.d.25 — Ezech.37.b.8 — Iohan.5.e.28 — 2.Tim.4.b.8

5 Etsi autem hominum mentes in hoc studio assiduè occupari decebat: quasi tamen datâ opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarũt lineam rerum omnium,& interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo,quum dicit canem viuum meliorẽ esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascẽdat sursum,& anima iumenti descendat deorsum? Omnibus autẽ seculis grassatus est hic brutus stupor,adeóque in ipsam Ecclesiã perrupit:quia palàm ausi sunt profiteri Sadducæi nullam esse resurrectionem,imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia , ipso naturæ instinctu increduli semper effigiem resurrectionis habuerunt ante oculos. Quorsum enim sacer & inuiolabilis mos sepeliendi,nisi vt arrha esset nouæ vitæ? Neque excipere licet,ex errore hoc esse natum : quia & sepulturæ religio apud sanctos Patres semper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem,vt obiecta resurrectionis effigies,earum torporẽ expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis est si prudenter finem spectamus : quia non leuis est incredulitatis refutatio,omnes simul professos esse quod nemo credebat. Atqui non modò obstupefecit Satan hominum sensus,vt sepelirent vnà cum corporibus resurrectionis memoriam: sed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus est, vt tãdem interciderent. Omitto quòd iam Pauli tẽpore eam cõuellere cœpit:sed paulo pòst sequuti sunt Chiliastæ,qui mille annis finierunt Christi regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius est quàm vt refutatione vel indigeat,vel dignũ sit. Nec illis suffragatur Apocalypsis, ex qua errori suo colorem induxisse certum est:quando in millenario numero non agitur de æterna Ecclesiæ beatitudine, sed tantùm de variis agitationibus quæ Ecclesiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborũ supplicio. Omnium porrò rerum quæ & cõspectum nostrum fugiunt, & mentis captum longè superant, aut fides ex certis Dei oraculis petẽda est,aut prorsus abiicienda. Qui mille annos assignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur,ergo nec Christus ipse,ad cuius gloriam transformabuntur,in gloriam immortalem receptus est. si aliquem habebit finem eorum beatitudo,ergo regnum Christi,cuius soliditati innititur,temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum,aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christíque virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter constat nisi obliterato peccato,& absorpta morte,vita æterna ad plenum instauretur. Quàm verò stolidè ineptiant qui timent nimiam Deo sæuitiã adscribere si æternis pœnis reprobi addicantur,vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus, si regno suo priuauerit qui eo se indignos per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria sunt. Fateor. sed Dei maiestas atque etiam iustitia,quam peccando violarunt,æterna est. Meritò igitur nõ perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferẽda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas, dum non pluris fit eius contemptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores istos,ne cõtrà quàm præfati sumus,videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

Eccles 9.b.4 | Eccles 3.d.21 | Marc.12.b.18 | luc.20.e.27 | act.23.b.8 | Apoc.20.a.4

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alii putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus:alii,quum immortales esse spiritus concedant,nouis corporibus indutum iri : quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm beluinus sit error,ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet : & templum Spiritus sancti redigere in nihilum:eam denique partem nostri,in qua maximè refulget diuinitas,& insignes sunt immortalitatis notæ,hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura , quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur:quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens,postquam dixit, Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cælis : adiungit nos peregrinari à Domino quandiu manemus in corpore,sed expetere Dei præsentiã in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus,quid est quod habet Deum præsentẽ vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum . quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colũt,vt non possimus esse Christi mẽbra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ cor-

2.Pet.1.c.14 | 2.Corin.5.a.1 | Hebr.12.f.23

poribus exutæ retinerẽt ſuam eſſentiam,ac beatæ gloriæ capaces eſſent,non dixiſſet Chri-
ſtus latroni,Hodie mecũ eris in paradiſo.Tam claris teſtimoniis freti,ne dubitemus,Chri- Luc.23.f.43
ſti exẽplo,moriẽtes Deo cõmendare animas noſtras:vel,exemplo Stephani, tradere Chri- Ibidem,46
ſto in cuſtodiam,qui nõ temere vocatur fidelis earum paſtor & epiſcopus. Porrò de inter- Act.7.g.59
medio earum ſtatu curioſius inquirere neque fas eſt,neque expedit. Valde ſe torquent mul 1.Pet.2.d.25
ti diſputando quem locum occupent, & an cæleſti gloria iam fruantur nécne. Atqui ſtul-
tum & temerarium eſt de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis ſcire permit-
tat. Scriptura,vbi dixit Chriſtum illis præſentem eſſe,& eas recipere in paradiſum,vt con- Matt.5.a.8.d.
ſolationem percipiãt,reproborum verò animas cruciatus quales meritæ ſunt perpeti,non 26.
vltrà progreditur. quis iam doctor aut magiſter quod Deus celauit nobis patefaciet? De Iohan.12.e.32
loco non minus inepta & futilis eſt quæſtio: quando ſcimus non eam eſſe animæ dimen-
ſionem quam corporis. Quòd ſinus Abrahæ dicitur beata ſanctorũ Spirituum collectio,
nobis abundè eſt ex hac peregrinatione excipi à communi fidelium Patre, vt nobiſcum fi-
dei ſuæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendere ab expe-
ctatione aduentus Chriſti, & gloriæ coronam eouſque differat, contenti ſimus his finibus
diuinitus nobis præſcriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietẽ
concedere,vbi cum fœlici lætitia fruitionem promiſſæ gloriæ expectant: atque ita omnia
teneri ſuſpenſa donec Chriſtus appareat redemptor. Reprobis verò eãdem eſſe ſortem du-
bium non eſt quam Iudas Diabolis aſſignat, vinctos catenis teneri, donec ad ſupplicium Iudæ a.6
cui addicti ſunt trahantur.

7 AEquè prodigioſus eſt eorum error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ
ſunt corpora,ſed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem per-
quàm futilis ratio fuit, minimè conſentaneũ eſſe vt caro quæ immũda eſt, reſurgat. Qua-
ſi verò nulla ſit animarum immũdities: quas tamen à ſpe cæleſtis vitæ non arcebant. Per-
inde igitur fuit acſi dicerent, purgari diuinitus non poſſe quod peccati labe infectum eſt.
nam illud delirium, quòd naturaliter immunda eſſet caro, quia à Diabolo creata, nunc
prætereo. Tantùm oſtendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis eſt, reſurrectioni non
obſtare. Atqui primò quũ iubeat Paulus fideles ſe mũdare ab omni inquinamẽto carnis & 2.Cor.7.a.1
Spiritus, inde ſequitur quod alibi denũtiat iudiciũ, vt reportet vnuſquiſque per corpus ſi- 2.Cor.5.b.10
ue bonum ſiue malum. Cui conſentit quod ſcribit ad Corinthios, vt vita Ieſu Chriſti ma- 2.Cor.4.c.10
nifeſtetur in carne noſtra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus integra 1.Theſſ.5.d.23
corpora conſeruet vſque ad diem Chriſti, quàm animas & ſpiritus. Nec mirum: quia cor- 1.Cor.3.c.11
pora quæ ſibi in templa dicauit Deus, in putredinem ſine ſpe reſurrectionis decidere, ab-
ſurdiſſimum eſſet. Quid quòd etiam membra ſunt Chriſti? Quid quòd ſingulas eorum 1.Cor 6.c.15
partes ſibi Deus ſanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen ſuum celebrari, tolli ad ſe 1.Timo.2.c.8
puras manus, ſacrificia offerri? Quam igitur hominis partẽ tam præclaro honore digna-
tur cæleſtis iudex, cuius amentiæ eſt ab homine mortali in puluerem redigi abſque vlla
ſpe inſtaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferẽdum Dominum hortatur tam in 1.Cor.6.d.20
corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei eſt: non patitur certè quod Deo tanquam ſa-
crum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior ſuppetit Scriptu-
ræ definitio, quàm de carnis quam geſtamus reſurrectione. Oportet, inquit Paulus, corru- 1.Cor.15.g.53
ptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Si noua corpora
formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictũ eſſet, oportere nos renouari, ambigua
loquutio fortè occaſionẽ cauillo dediſſet: nunc vbi corpora, quibus ſumus circũdati, digi-
to monſtrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari ſatis apertè negat. Imò magis Rom.14.b.11
expreſſè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, niſi cutẽ ſuam manibus teneret. Nec vllo
cauillo effugient quod alibi Chriſtum fore mũdi iudicem dicens, Ieſaiæ teſtimoniũ citat, Ieſa.49.e.18
Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationẽ
vitæ reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadraret ſi noua corpora ad
tribunal ſiſterẽtur. Porrò in verbis Danielis nihil eſt perplexum, Multique dormientium Dan.12.a.2
in terra pulueris expergiſcentur, hi ad vitã æternam, & illi ad opprobria, & ad cõtemptum
ſempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad conflandos homi-
nes, ſed ex ſepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam ſi mors, quæ o-
riginem habet à lapſu hominis, accidentalis eſt: inſtauratio, quam attulit Chriſtus, ad i-
dem illud corpus pertinet quod mortale eſſe cœpit. Et ſanè quòd rident Athenienſes dum
aſſeritur à Paulo reſurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino
riſus ille non parum ad confirmandam fidẽ noſtram valet. Digna etiã obſeruatu eſt Chri
ſti ſententia, Nolite metuere eos qui occidũt corpus, animã occidere non poſſunt: ſed eum Matt.10.c.28

metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nũc gestamus corpus. Nec verò obscurior est al-
Iohan.5.e.28 tera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audiẽt vocem Filii Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionẽ iudicii. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderãt reditura? Adhæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingendo? imò, vt prædixerat, Destruite tẽ-
Iohan.2.c.19 plum hoc, & triduo erigã illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo corpore, aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenẽda est etiam illa societas quam prædicat Apostolus,
1.Cor.15.b.12 Nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Christi resurrectione caro nostra, in qua circunferimus mortificationem ipsius Christi.
Mat.27.f.52 Quod quidem illustri documento patuit, dum resurgente Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis præludium fuisse, vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus resurrectionis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, nequa rima ad decipiẽdos simplices peruersis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri sui commentum proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulsi ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contrà Spiritus Dei ad sperandam carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim horta-
Colos.2.b.12 tur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillũ nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cœna ad eius fiduciã nos inuitat, dum symbola Spiritualis gratiæ ore percipimus.
2.Cor.6.a.4.7 Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iu-
Rom.8.c.11 stitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequium Dei, nisi fructus & mercedis essent participes? Quod suis verbis aper-
1.Cor.6.c.13. d.15.19 tè confirmat Paulus, Corpus non scortationi, sed Domino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicuti paulo pòst pretium redemptionis ad corpora ex-
Galat.6.d.17 tendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa glo-
Philip.3.d.21 riatio, Expectamus redemptorem è cælis, qui corpus nostrum abiectum, conforme reddet
Act.14.d.22 corpori claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter Sãctos orta est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam trãsfert, vt viuificas esse doceat. Imò & sanctos Patres sub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti antè visum est, nisi vt reconditis corporibus scirent paratam esse nouam vitam? Huc aromata quoque, aliáque immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstitio: quando videmus Spiritũ in narrandis sepulturis non minus diligẽter insistere quàm in præcipuis fidei my-
Matth.26.a.10 steriis. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, satis comprobat rarum illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò
Genes.23.a.4, & d.19 solicitè curasset Abraham vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vtilitas mundo superior, nẽpe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiæ fidem cõfirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in ex-
Gen.47.g.30 emplo Iacob, qui vt posteris testetur ne morte quidẽ spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dedisset mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare siqua apud nos viget Scri-

pturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicemus quod nunc primùm creatur: nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, Iohan.6.d.39 sed suscitabo illud in nouissimo die. Eodem tendit dormiendi verbum, quod nonnisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, ad sobrietaté nos 1.Cor.15.g.51 hortatur, & liberius argutiúsque philosophãdi licentiam frænat. Primò tenẽdum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadẽ Christi caro quæ in victimã oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit acsi alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Ibid. Nam sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substãtia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstãtior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur, nõ peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionẽ. Quoniam verò elementa Deus omnia præsto habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddat. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque Iesa.26.d.21 teget amplius interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) 1.Cor.15.g.51 sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit distãtiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clãgor tubæ qui moruos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mor- 1.Thes.4.d.15 tuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierũt in Christo. Siquis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio Hebr.9.g.27 est, vbi mutatur naturæ status, speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ dissidium, vbi erit subita immutatio.

9 Sed hîc difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanũ viuificet? Iohan.11.c. Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pii Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicii, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respõdeo, non debere vi- Matt.25.d.32 deri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solùm oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius libera- Matth.5.g.45 litas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & mẽbrorũ eius, ad impios quoque exundare: nõ vt legitima sit possessio, sed quo magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impii sæpe experiuntur beneficũ, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurẽt, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat, caducis & terrenis beneficiis resurrectionẽ non aptè cõferri: hîc quoque respõdeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo absurdius videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ cõtumaciæ daturi corã iudice sisterentur, cuius in se vindictã sine fine & modo prouocarunt, Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Act.24.d.15 Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sæpius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

10 Quoniam autem tum demum implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, Osee 13.d.14 semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia 1.Cor.15.g.54 si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima e-

ius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autē similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinēm in seipsa nullis verbis exprimere poterāt, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamen rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderii feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se cōtinet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad summum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt. sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea Iehoua: sors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendū dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamē nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterii huius sublimitate cōferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime transuolabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquam fas est sciendi nos titillet, vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest elici vtilitas. Sed hoc secūdum deterius, quòd qui sibi in illis indulgent, perniciosis speculationibus sese implicant. quamobrem voco noxias. Quod scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant commendet, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos, tāquam stellæ in seculum & in æternum. Ac siquis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternā promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriā multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

[Marginalia: 1.Iohan.3.a.2; Gen.15.a.1; Psal.16.b.6; Psal.17.d.15; 2.Pet.1.a.4; 1.Thess.2.d.19; Matt.19.d.28; Dan.12.a.3.; 2.Tim.4.b.14; Matth.19.e.29]

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pii, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursum spinosis quæstionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solùm priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filii Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respōdeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc fœlicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula lōgè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quē non sui morbi ab vsu beneficiorū Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpe abrumpit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionē, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, fœlicitatis esse cumulum. Alii se transferunt longius, & quærunt annō scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea diffidcant. Quod vt illis aliquatenus concedā, expecto cum Paulo vitiorum reparationē quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progre

[Marginalia: Rom.8.d.22]

diuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quod tam magnificè eam cōmendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assiduè naturæ ordinem prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi sua cuique placita arrident, nullus est concertationum modus: hoc sit nobis viæ cōpendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in cælos eundum sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorem dentium, ignem inextinguibilem, vermem sine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: flatum Domini, ceu torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimū defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modò: sed maiestatē Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primùm eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendū iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suā ita Dominus palàm faciet. Quare nō vulgare aliquid pronūtiauit Apostolus, quū dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metū corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicū afferant, præludia tamen admiscent futuri iudicii in sole & luna totóque mundi opificio. Quare nullā requiem inueniūt infœlices conscientiæ, quin diro turbine vexētur ac dissipētur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & cōfixæ mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescāt, & conterātur onere manus eius: vt abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quanuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilū redigat, cultores tamen suos, quo magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

Matth.8.b.12, & 22.b.13 Ibidem,3.c.12 Marc.9.g.43 Iesa.66.g.24 Iesa.30.g.33 1.Thess.1.c.9

INSTITVTIONIS CHRIstianæ religionis Lib. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADminiculis, quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est. CAP. I.

IDE Euangelii Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salutis æternæque beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositũ fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenii vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augescat, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati nostræ consuleret, atque vt vigeret Euangelii prædicatio, thesaurũ hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorum ore suos doceret: eos authoritate instruxit. nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmãdam fidem. Nam quia ergastulo carnis nostræ inclusi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accõmodans, pro admirabili sua prouidẽtia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiúsque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcũque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autẽ ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, nõ modò vt eius opera & ministerio alantur quãdiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiã materna regantur donec adolescãt, ac tandẽ perueniãt ad fidei metã. Hæc enim quæ Deus coniũxit separari fas nõ est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiã mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiã post Christi aduentũ, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

Ephes. 4. c. 11

Marc. 10 b. 9

Galat. 4. d. 26

2 In Symbolo, vbi profitemur nos credere Ecclesiam, id non solùm ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quòd particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatius, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum vt diceret se Ecclesiã credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, de symboli expositione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si præpositio atte-xatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodũ nec In remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamen loquẽdi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, vt sciamus, quãuis ad diruendã Christi gratiã omnes lapides moueat Diabolus, & eodẽ etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extingui, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit

qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet: nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & cōtēptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ cōgerie, soli Deo permittēda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentū est arcana illius electio. Nec verò satis est electorū turbam cogitatione animóque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse insitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus mēbris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage cohærentes qua eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodē Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quanuis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deúmque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruaui mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

Ephes.1.c.13 | 1.Reg.19.d.18

3 Quanquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrū in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur authoritatem. denique se ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit. quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus cōfert, inter se mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas; sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentiū esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnū corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum cōmunem sibi omnibus patrem esse, & Christū commune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vltro citróque sua cōmunicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius mēbra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidísque fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam cōmoueatur. Tātum potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine communionis plurimum est consolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterùm ad amplexandam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide sita est, admonemur nihilo minus cogitandā esse, dum intelligētiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quādo hîc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clemētia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse consortes.

Act.4.f.32 | Ephes.4.a.4 | Ioel.2.g.32 | Abd.f.17 | Psal.46.a.6

4 Verùm quia nunc de visibili Ecclesia disserere propositum est, discamus vel vno matris elogio quàm vtilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitā ingressus nisi nos ipsa cōcipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est sperāda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesaia & Ioele. quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum in-

Matt.22.c.30 | Iesa.37.f.32 | Ioel.2.g.32 | Ezech.13.a.9

ſcribere inter ciues Hieroſolymæ, qui ſe ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione
Pſal.106.a.4 & alio Pſalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: viſita me in ſalute
tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum
hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare ſpiritualis vitæ teſtimoniū
ad gregem eius reſtringitur: vt ſemper exitialis ſit ab Eccleſia diſceſſio.

5 Cæterùm quod huius loci proprium eſt exequi pergamus. Scribit Paulus Chriſtum,
Epheſ. 4.c.11 vt impleret omnia, dediſſe alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euā-
geliſtas, alios autē paſtores ac doctores, ad inſtaurationem ſanctorum in opus adminiſtra-
tionis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei &
agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ Chriſti. Vi-
demus vt Deus, qui poſſet momento ſuos perficere, nolit tamen eos adoleſcere in virilem
ætatem niſi educatione Eccleſiæ. Videmus modum exprimi: quia paſtoribus iniuncta eſt
cæleſtis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt man
ſueto & docili ſpiritu regendos ſe doctoribus in hunc vſum creatis permittant. Et hac nota
Ieſa.59.d.21 pridem regnum Chriſti inſignierat Ieſaias, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui
in ore tuo, nunquam diſcedēt neque ex ore tuo, neque ex ore ſeminis tui & nepotum. Vnde
ſequitur dignos eſſe qui fame & inedia pereant, quicunque ſpiritualem animæ cibum di-
uinitus ſibi per manus Eccleſiæ porrectum reſpuunt. Fidem nobis Deus inſpirat, ſed Euan
Rom.10.c.17 gelii ſui organo. ſicuti admonet Paulus fidem eſſe ex auditu. Sicuti etiam penes Deum
ſua reſidet potentia ad ſeruandum: ſed eam in Euangelii prædicatione (eodem Paulo teſte)
depromit atque explicat. Hoc conſilio voluit olim ſacros haberi conuentus ad ſanctua-
rium, vt fidei conſenſum aleret doctrina per os ſacerdotis prolata. Nec aliò ſpectant ma-
Pſal.132.d.14 gnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, ſanctuariū eius domicilium, vbi dici-
Pſal.80.a.1 tur ſedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatem cæleſtis
doctrinæ miniſterio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contem-
2.Cor.4.b.7 pti hominis aſpectus. Ergo vt ſciamus ex vaſis teſtaceis nobis proferri inæſtimabilē theſau
rū, Deus ipſe in mediū prodit, & quatenus huius ordinis author eſt, vult ſe præſentē in ſua
Leuit.19.f.31 inſtitutione agnoſci. Itaque poſtquā auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necroman
tiæ aliiſque ſuperſtitionibus ſuos vetuit dare operā, ſubiicit ſe daturū quod pro omnibus
ſufficere debeat, nempe Prophetis nūquam deſtitutū iri. Sicuti autem veterē populum non
ablegauit ad Angelos, ſed doctores excitauit è terra, qui verè præſtarēt munus Angelicum:
ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac ſicut olim non contētus fuit ſola Lege, ſed ſacer
dotes addidit interpretes, ex quorū labiis populus inquireret verum illius ſenſum: ita hodie
non tantùm vult nos eſſe lectioni attentos, ſed magiſtros etiam præficit quorum opera ad-
iuuemur. Cuius rei duplex eſt vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiā no-
ſtrā probat, vbi eius miniſtros, nō ſecus atque ipſum, loquētes audimus: ex oppoſito etiam
noſtræ infirmitati conſulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad
ſe alliciat, quàm tonādo à ſe abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docēdi
ratio, ſentiunt omnes pii ex formidine qua meritò illos conſternat Dei maieſtas. Quibus
autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati ſunt, contemptu exinaniri doctrinæ
authoritas, hi ingratitudinem ſuam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus orna-
uit Deus humanum genus, hæc prærogatiua ſingularis eſt, quòd dignatur ora & linguas
hominum ſibi conſecrare, vt in illis ſua vox perſonet. Quare ne viciſſim & nos obedienter
amplecti pigeat ſalutis doctrinam eius mandato & ore propoſitam: quia etſi externis me-
diis alligata non eſt Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum
recuſant tenere fanatici homines, multis ſe exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impel-
lit vel ſuperbia, vel faſtidium, vel æmulatio, vt ſibi perſuadeant priuatim legendo & medi-
tando ſe poſſe ſatis proficere, atque ita contemnāt publicos cœtus, & prædicationem ſuper-
uacuam ducant. Quoniam autem ſacrum vnitatis vinculum quantum in ſe eſt ſoluunt
vel abrumpunt: nemo iuſtam impii huius diuortii pœnam effugit quin ſe peſtiferis erro-
ribus ac teterrimis deliriis faſcinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei ſimplicitas, ne vti
grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis ſua inſtitutione monſtrauit eſſe neceſſa-
rium, & tantopere commēdat. Deo qui aures diceret claudēdas eſſe nemo vnquam vel ex
petulantiſſimis canibus inuentus eſt: ſed omnibus ſeculis difficile fuit certamen Prophetis
& piis doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc ſubire poteſt
vt ore & miniſterio hominum doceātur. Quod perinde eſt ac Dei faciem, quæ nobis in do-
Pſal.105.a.4 ctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de cauſa faciem Dei in ſanctuario
quærere iuſſi ſunt, idque toties repetitur in Lege, niſi quia Legis doctrina & Propheticæ ex-
1.Cor.3.b.6 hortationes erant illis viua Dei imago. ſicuti Paulus in ſua prædicatione lucere aſſerit glo

riam Dei in facie Christi. Quo magis detestabiles sunt apostatæ, qui scindendis Ecclesiis inhiant, perinde acsi oues abigerent à caulis, ac proiiceret in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenẽdum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dũ vno consensu discẽdo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscriptũ colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iussi
sunt olim fideles sub Lege confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei Exod.20.d.24
loquitur, simul locum nominis appellat vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadẽ etiam
ratione Dauid ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sæuitia prohi- Psal.84.a.1
beri tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & propè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templũ nõ modò fa- Psal.132.b.7
cies eius, sed (omnis superstitionis tollẽdæ causa) scabellum pedũ vocatur. Atque hic est Psal.99.a.5
fœlix ille occursus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimũ omnes ad caput ad- 1.Paral.28.a.2
spirant. Quicquid templorum alio consilio ædificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi. quod
illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufa- Act.7.f.48
ctis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et si quid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhæresciunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Græciæ templa exussit, vel diruit: quòd absurdum putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis: sed potius vehiculis quibusdã nos sursum efferre ad cælestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat.

6 Porro quia hoc tẽpore magna fuit concertatio de efficacia ministerii, dum eius dignitatẽ hyperbolicè amplificant alii, alii cõtendunt perperã transferri ad hominẽ mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mẽtes & corda, vt tam illorum cæcitatem quàm horum duritiem corrigant: recta huius controuersiæ definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo negotio facilè transfigetur, locos disertè obseruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum suum cum ea cõiungens, fructum inde promittit. vel rursum vbi se ab externis subsidiis separans, tam initia fidei quã
totum cursum sibi vni vendicat. Officium secundi Eliæ fuit, teste Malachia, illuminare Malach.4.a.6
mentes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iustorum. Chri- Iohan.15.c.16
stus se Apostolos mittere pronuntiat, vt fructum afferant ex labore suo. quis autẽ sit fru- 1.Pet.1.d.23
ctus ille, breuiter definit Petrus nos, regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur 1.Cor.4.c.15
Paulus se per Euangeliũ genuisse Corinthios, eósque apostolatus sui sigillũ esse: imò se nõ 1.Cor.9.a.2
esse literalem ministrum, qui tantùm sonitu vocis aures percusserit, sed datam sibi effica- 1.Cor.3.b.6
ciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse ne- 1.Cor.2.a.4
gat tãtùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum ac- Galat.3.a.2
cepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperariũ Dei facit, sed partes sibi assignat 1.Cor.3.b.9
cõferendæ salutis. Hæc certè omnia nunquã eo protulit vt vel tantillũ sibi seorsum à Deo
tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secun- 1.Thess.3.b.5
dum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Galat.2.b.8
Circuncisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil separatim ministris residuũ faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed
Deus qui dat incremẽtum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mi- 1.Cor.3.b.7
hi aderat. Et certè retinere sententias illas oportet, vbi Deus sibi ascribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet si quam vtriusque partẽ homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilẽ offerat, ex fructu cognoscet non frustra placuisse Deo hũc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

7 Enimuero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionẽ nostram cadit, quale iudicium facere cõueniat, ex superioribus iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ re ve-

ra est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filii Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantùm sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: consensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium cõseruat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habẽt præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis cõspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hãc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiúsque communionem colere iubemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidẽ singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt supra citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonẽte quàm longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planéque deplorati fuerãt, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundum occultam Dei prædestinationẽ (vt inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norũt. Ex iis autem qui palàm eius ferũt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseueraturi: quod demum est salutis caput. Rursum tamẽ, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habendi pro ipsius filiis essent, hac in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsius autem corporis notitiam quo magis saluti nostræ necessariam esse nouerat, eo certioribus notis commendauit.

2.Tim.2.c.19

Homil. in Iohan. 45

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesiæ facies. Vbi enim cũque Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbicunque duo aut tres cõgregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscũque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum dissita & dispersa, in vnã tamen diuinæ doctrinæ veritatẽ cõsentit, & eiusdẽ religionis vinculo colligata est. Sub hac ita cõprehẽdi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Ecclesiæ, iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiamsi ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquã paulò diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesiis æstimãdis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamẽ instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter cõmunem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiẽdum est: quæ si ministerium habẽt verbi, & honorat, si sacramentorũ administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censeri meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

Mat.18.c.20

10 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramentorúmque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquã esse possunt quin fructificẽt, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statã habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelii prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatẽ spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo

minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicunque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patremfamilias, dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregatáque dicitur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quo magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantũ in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

1.Tim.3.d.15 Ephes.5.f.27 Ephes.1.d.23

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandũ ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessioně facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptã Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceũ ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramẽtis à Domino commendatum, non fallet: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursum verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiáque fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritũ, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrũque extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis perstiterit, etiamsi multis alioqui vitiis scateat. Quinetiã poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitii quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius cõmmunione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterùm viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicunque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidii materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem est vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem cõdonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hîc autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conniuendo censeam fouendos: sed dico, non temere ob quaslibet dissensiunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mensura gratiæ suæ, modò decenter & secundum ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite compositam turbemus.

Philip.3.c.15 1.Cor.14.f.30

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longius procedere indulgentia nostra debet. hîc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, tanquam aerii quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alii sunt qui inconsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annũtiatur, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidẽ est offensio, & cui plus satis occasionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictã nostram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensioni suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clemẽtiam exigit, omissa illa, totos se immoderatæ seueritati tradũt. Quia enim non putant esse Ecclesiam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerũ odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctã esse. Verùm, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in littore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge consitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aducta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicii laboraturã Ecclesiam pronũtiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo næuo inspersam quærũt.

Matt.13.f.47
Ibidem, c.24
Mat.3.c.12

14 Sedenim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus? hoc est, cælestis Spiritus organũ, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: sed Ecclesiã Christi sanctorúmque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent cõtẽtiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangeliũ: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiũt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tãta morositate sæuiunt in præsentes Ecclesias, quid quæso Galatis fecissent tantum non Euangelii desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias reperiebat?

1.Cor.1.b.11, &3.a.3, &5.a.1, & 6.b.7, & 9.a.1, & 15.b.12

In principio epist.

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalẽ sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamãt, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere quî liceat? Fateor certè magnum probrum esse si inter filios Dei locum habeãt porci & canes: multo etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erunt Ecclesiæ, sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verùm quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent seueritatem exercere possint: fit vt non semper submoueãtur etiam palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamsi Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quin pii hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere cõtubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ cõmunionem renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Do-

1.Cor.5.a.2

mini,in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet,aut vnusquisque totam Ecclesiam:sed vt singuli se probent. Si cum indigno cõmunicare nefas esset,iuberet certè Paulus nos circunspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immũditia pollueremur. nũc quum probationẽ suiipsorum solùm à singulis requirit, ostẽdit minimè nobis obesse siqui indigni se nobiscũ ingerant. Nec aliò spectat quod postea subiicit, Qui indignè mãducat, iudiciũ sibi mãducat & bibit. Nõ dicit aliis,sed sibi. Et meritò:neque enim in singulorũ arbitrio situ esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est; quæ exerceri sine legitimo ordine non potest,vt fusius postea dicetur. Iniquũ ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui,quem arcere ab accessu nec potest nec debet. 1.Cor.11.f.28 Ibidem,g.29

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatẽ ex superbia magis & fastu falsáque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veróque eius studio nasci. Itaque qui ad faciẽdam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores,& quasi antesignani, ii vtplurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri:quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri,&,quo non custodito,medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciosa,& propterea iam nec medicina esse cõuincitur:illi filii mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes,iactantia sui nominis irretitas,vel totas trahere,vel certè diuidere affectant,superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostendãtur,vmbrã rigidæ seueritatis obtendunt:& quæ in Scripturis sanctis,salua dilectionis sinceritate,& custodita pacis vnitate,ad corrigenda fraterna vitia,moderatiori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasionẽ præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc cõsilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt,patiẽter ferant,& cũ dilectione gemãt atque lugeant: donec aut emẽdet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania,& paleas ventilet. His armis præmunire se pii omnes studeant,ne,dum strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur,à regno cælorum, (quod est vnicũ iustitiæ regnũ) desciscant. Nam quia in hac externa societate,Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum communione lapsus. Cogitent,in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes corã oculis Domini,qui aspectum suũ fugiant. Cogitent,& ex iis qui morbidi vidẽtur,multos esse qui in vitiis suis nequaquã sibi placent aut blandiuntur,sed serio timore Domini identidem expergefacti,ad integritatem maiorem adspirant. Cogitent non ferẽdum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdũ grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendã Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium. Lib.3.contra Parm.cap.1. Eiusdẽ lib. cap.2.

17 Quod etiam obtendunt non abs re sanctã vocari Ecclesiam, perpendere conuenit quã excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christũ seipsum tradidisse pro Ecclesia,vt illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ,vt sibi exhiberet gloriosam sponsam,non habentem maculam aut rugam,&c. Nihilo tamen & istud verius est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis,maculísque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatẽ. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusius explicabitur. Quòd ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetæ,per quã alieni non sint transituri: sacrosanctũ templum,quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde acsi nullus in Ecclesiæ membris næuus resideret. sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirãt,mundities illis quam nondum plenè cõsequuti sunt,Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines,statuendũ tamen est,nullum fuisse ab orbe condito tẽpus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationẽ vsque seculi,quo non sit habiturus. Nã etsi statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat: ne vlla sit ætas quæ non suam mi- Ephes.5.e.25 Ioel.3.d.17 Iesa.35.c.8

Psal.89.a.4 sericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo, Vsque in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Psal.132.c.13 Sion, elegit eam in habitationē sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Iere.31.f.35 Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerūt. Horrēdæ sunt illæ descriptiones quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alii Ecclesiæ Ierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsqueadeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Ierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Iesa.1.b.10 Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & similia scelera. Neque tamē propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescūque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, cēties potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionē facerent, quàm seruandæ vnitatis studium. Quòd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera non vnius aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communione deficere vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorū impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuēdi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterētur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi videtur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet Lib.3.Epist.5 innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterùm fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquā sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgādam paleam sufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbū prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia cōscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris attrectentur.

20 Vltrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque næuis purā, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorū onere gemere doceant, & ad veniam cōfugere. Hoc enim modo iactāt à perfectione abduci. Fateor quidē in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse cōmentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorum remissio appositè subnectitur. hanc enim nō consequūtur nisi soli illius ciues ac Iesa.33.b.14 domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut Oseæ 2.d.18 coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum cōteram de terra, & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternū. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiam nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolli-

gendum populum, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Ecclesiæ societatem ablutionis signo initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur. Ier.33.a.8.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modò semel recipit & cooptat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autem & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel dûtaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circũferimus, nisi assidua in remittẽdis delictis Domini gratia sustentemur, momentũ vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autẽ suos Dominus in æternam salutem. suis ergo illi pecatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorũ gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Ecclesiæ datæ sunt. Non enim quum Apo Mat.16.c.19, & 18.c.18
stolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittẽdi peccata, hoc tantùm vo Iohã.20.e.23
luit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit le- 2.Cor.5.d.20
gationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quo subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandum Deo. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittũtur peccata, quũ Presbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus commissum est, pias consciẽtias Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant. idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigẽt. Et Pau- Act.20.d.20
lus non tantùm pro communi concione, sed etiam per domos testificatum se refert fidem in Christũ, & vnũquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hîc nobis obseruãda sunt: Primùm, quantalibet sanctitate polleant filii Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorũ remissione consistere nequeant corã Deo. Deinde, hoc beneficiũ sic esse Ecclesiæ proprium, vt non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communione. Tertiò, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelii prædicatione, vel Sacramẽtorum administratione. atque hac in parte maximè eminere clauium potestatem quam Dominus fideliũ societati contulit. Proinde vnusquisque nostrum hoc officii sui esse cogitet, non alibi quærere remissionem peccatorum quàm vbi Dominus eam posuit. De publica recõciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicetur.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchorã eripere Ecclesiæ conãtur: aduersus tam pestilentem opinionẽ fortius roborandæ sunt cõscientiæ. Nouatiani olim isto dogmate Ecclesias exagitarũt: sed Nouatianis non multũ dissimiles nostrum quoque seculũ habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis sordibus vitietur. Quòd si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquũt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam lapso spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primùm regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorúmque perniciem insaniant. Principiò, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precẽ, Remitte no Matth.6.b.12
bis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum promissione obsignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam Matth.18.c.22
quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorũ

agnitione consternati, ad eum suspirant.

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in
Gen.37.d.18 fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quum in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum.
Ibidem.f.28 Tandem mansuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis
Ibidē,34.d.25 fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Si-
Ibidē,35.d.22 chimitas sæuierunt. Ruben cubile paternū spurcissima libidine contaminauit. Iudas dum
Ibidē,38.d.16 scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tātum abest quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigātur. Quid porrò Dauid? quum
2.Sam.11.a.4, & c.15 præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogiis Domini or-
Ibidē,12.c.13 natus. quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetrauit: & veniam tamen est cōsequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prohetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apo-
Deut.30.a.3 stasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nūquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Ec-
Iere.3.a.1,& d.12 clesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamē ad me & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix, non auertam à te faciem meam:
Eze.18.a.23. &g.32 quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè nō alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque vsum destinabat, vt orationes pro impetranda
1.Reg.8.e.46 peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filii tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauimus, ini-
Num.28.a.3 que egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum, & versus templū hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorū quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

26 An aduētu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptū est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in Veteri testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonādis, nunc è medio sublata dicitur? Quod si Scripturis fidem
Tit.1.c.9,& 3.d.4 habemus, disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum
2.Tim.1.c.9 adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cælestis Patris exu-
Mat.10.d.33 Mar.6.d.38 beret potius quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neque verò desunt illius documenta. Pe-
Mat.26.g,59 trus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomē Christi non
2.Thess.3.b.6 esset cōfessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur.
Act.8.d.22 Qui inordinatè viuebant apud Thessalonicenses, sic castigantur vt inuitētur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius iubetur benè sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.

27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauissima peccata occuparunt à quibus tamen
Galat.1.a.6, & 3.a.1,& 4. b.9 eas Paulus clemēter potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthii eo minus illis erant excusabiles, quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur.
2.Cor.12.g.21 Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim æternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cum Christo vero Solomone, eiúsque membris sanciuit his ver-
Psal.89.e.31 bis, Si dereliquerint filii eius Legem meam, & in iudiciis meis nō ambulauerint: si iustitias

meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam nō auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesiæ velut constituta remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis trāsgressionem, in quam sciens quis ac volens impegerit. Porrò sic loquentes peccatū nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandarit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicū Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tātopere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterii & homicidii crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerāt Corinthii, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergò Dei misericordiæ tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus. Leuit.4

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò solenné, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdū excidere, in iram nonnūquam efferuere, imò prorumpere ad manifesta vsque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, nō ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione alienarētur. Quanquam verbum Domini, quod hìc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeatur à tristitia is cui præcipuè consultum oportet: vt fusius suprà disseruimus.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera. CAP. II.

QVANTI apud nos valere verbi & sacramētorum ministeriū, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est. Nempe vbicunque integrum extat & illibatū, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum æstimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia, eos esse indicatum est quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimātur quæ inter fideles omnes cōuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris institutionē non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corruit: certe Ecclesiæ interitus consequitur. perinde atque de vita hominis actum est, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quū docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarū, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mēdacium & falsitas. Ephes.2.d.20 1.Tim.3.d.15

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quæ puram lucē partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdissimum sacrilegium subiit; cultus Dei varia & non ferēda superstitionum congerie deformatus: do-

ctrina (citra quam Christianismus non cõstat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorũ participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculũ sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam cõmendant, ne qua alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarũt excitaruntque Ecclesias, doctrinámque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione cõseruatã fuisse ne intercideret. Cõmemorant quanti hãc successionẽ fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alii. Quàm friuola sint ista & planè ludicra, faciã vt nullo negotio intelligãt ii qui mecũ ea paululũ expẽdere volẽt. Equidẽ eos quoque hortarer vt huc animum seriò aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse confiderẽ. sed quando illis, omissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt via rẽ suam agere, pauca tantùm dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Aphricam citent, & AEgyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desiit sacra hæc Episcoporũ successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo verã habere Ecclesiam, quia ex quo esse cœpit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos periisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica, eorum opinione, Ecclesiæ custos & conseruatrix. Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merentur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euanidũ esse prætextũ successionis, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptã posteri retineant, ac in ea permaneant.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriosè iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam laruæ ab his opponuntur, quæ longe sæpe absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mẽdacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quãdo nihil Dominus vspiam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiosè obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eámque sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi cõsecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est cõtentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderẽtur esse populus Dei, Euangelii doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hãc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: vtcunque nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideóque negat quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas: vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodiit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quũ sint ipsi degeneres. Nos quoque ex opposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Eiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto fre-

Iere.7.a.4

Ezech.10.a.4

Galat.4.c.21.

Gene.21.a.10

ti fortiter ſpernamus inſipidas eorum iactantias. Nam ſi externa profeſſione ſuperbiunt, Iſmael quoque circunciſus erat: ſi antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si cauſa quæritur, eam Paulus aſſignat, non cenſeri inter filios niſi qui geniti ſunt ex puro & legitimo doctrinæ ſemine. Secundum hanc rationem negat ſe Deus impiis Sacerdotibus obſtrictum eſſe, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipſum ſibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falſam eorum gloriationem, qua ſolebant inſurgere cõtra Prophetas: quòd ſcilicet dignitas ſacerdotii in ſingulari pretio habẽda foret. Hoc ipſe libenter admittit, & hac cõditione cum ipſis diſceptat, quia pactum ſeruare paratus ſit. dum autem ipſi mutuo non reſpondent, repudiari merentur. En quid valeat ſucceſſio, niſi imitatio etiam coniuncta ſit atque æquabilis tenor: nempe vt poſteri, ſimulac conuicti fuerint deſciuiſſe à ſua origine, omni honore priuentur. Niſi fortè quia Caiphas multis piis Sacerdotibus ſucceſſit (imò ab Aarone vſque ad illum continua fuit ſeries) ideò ſceleratus ille cœtus Eccleſiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri poſſet, vt verus Reipublicæ ſtatus dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & ſimilium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis ſucceſſerint. Præſertim verò in Eccleſiæ regimine nihil magis friuolum, quàm omiſſa doctrina ſucceſſionem in ipſis perſonis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falſò nobis obtrudunt, propoſitum fuit, quàm præciſè quaſi hæreditario iure probare, eſſe Eccleſias vbicunque Epiſcopi alii aliis ſubrogati fuerant. Sed quum extra controuerſiam eſſet, nihil à principio vſque ad illam ætatem mutatum fuiſſe in doctrina, ſumebat quod omnibus nouis erroribus conficiendis ſufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipſis vſque Apoſtolis conſtanter & vnanimi conſenſu retentam. Non eſt igitur cur fucum amplius facere pergant ex Eccleſiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: ſed vbi ad definitionem ventum eſt, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, ſed hærent in ſuo luto: quia fœtidam meretricem ſubſtituunt pro ſacra Chriſti ſponſa. Quæ ſuppoſitio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Auguſtini nobis ſuccurrat. nam de Eccleſia loquens, Ipſa eſt, inquit, quæ aliquando obſcuratur, & tanquam obnubilatur multitudine ſcandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd ſæpius firmiſſimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent. Rom.9.b.8 Ad Vincent. epiſt.48

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenſes, ac imperitos terrefaciunt Eccleſiæ nomine, quum capitales ſint Chriſti aduerſarii. Quanuis igitur templum, ſacerdotium, & reliquas huiuſmodi laruas obtendãt, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo ſimplicium oculi perſtringuntur, vt Eccleſiam eſſe recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua eſt nota, qua ſignauit ſuos Dominus noſter, Qui eſt ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item, Ego ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcor à meis. Oues meæ vocẽ meã audiũt, & ego cognoſco eas, & ſequũtur me. Paulo autem antè dixerat, Oues paſtorẽ ſuum ſequi, quia nouerunt vocẽ eius: alienũ autẽ non ſequi, ſed effugere ab eo, quia nõ nouerunt vocẽ alienorũ. Quid igitur ſponte in cenſenda Eccleſia inſanimus, quũ eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus, quod vbicũque ſpectatur, fallere non poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat: vbi verò abeſt, nihil reſtat quod verã Eccleſiæ ſignificationem dare poſſit? Nõ enim ſuper hominũ iudicia, nõ ſuper ſacerdotia fundatam eſſe Eccleſiam, ſed ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ieruſalem à Babylone, Chriſti Eccleſia à Satanæ coniuratione hoc diſcrimine dignoſcenda eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit: Qui ex Deo eſt, inquit, verba Dei audit. Propterea nõ auditis quia ex Deo non eſtis. In ſumma, quum Eccleſia regnum ſit Chriſti, regnet autem ille nonniſi per verbum ſuum: an vllis iam obſcurum erit quin illa mendacii verba ſint, quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro (id eſt ſacroſancto ipſius verbo) eſſe fingitur? Iohan.18.g.37 Iohn.10.b.14 Ibidem, a.4 Epheſ.2.d.20 Iohan.8.f.47

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam, & ſuis legibus non pareamus, & ſeorſum conuẽtus ad preces, ad Baptiſmum, ad Cœnæ adminiſtrationem, aliáſque ſacras actiones habeamus: grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquã longa aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocantur qui diſſidio facto, Eccleſiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur, ſanæ doctrinæ conſenſione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus, quòd illi quidem falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine, ſocietatis vinculum diſrumpant. Verùm id quoque notandum eſt, hanc charitatis coniun- Lib. quæſt. Euang. ſec. Matth.

ctionem sic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo beneuolētia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem, & vnū Baptismum. Imò vbicunque nos idem sentire & idem velle docet, continuò addit, In Christo, vel, secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Ephes. 4. a. 5
Philip. 2. a. 2 & 5

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordiæ fontem ab vnico Christi episcopatu ducit. postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quo modo solis radii multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamē lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam cōnexionem quam habēt inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis supérque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, quibuscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt a synagogis propter nomen suum eiicerentur. Illæ porrò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebātur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos cōstet, idque propter Christi nomen fuisse factum parati simus ostendere, de causa certè prius quærendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abundè enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

De simplicitate Prælatorum.
Iohan. 16. a. 2

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeat Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus perstarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circuncisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum societatē elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarūt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderūt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum iis præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruationem deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœtum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palàm & impune conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus neruus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

8 Quid ergo? (dicet quispiam) nullàne igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriā defecerunt? Facilis est responsio. Primùm dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam. neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primū tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionē, & adorationi locum nō licitum dedicaret, religionem prorsus corrupit. Iudæi prius se impiis moribus & superstitiosis inquinarunt quàm statum in externa religionis formà perperam mutarent. Quanquam enim sub Rechabeam multas iā peruersas ceremonias vulgò sibi asciuerant, quia tamen Ierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pii tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquanto meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt. omnes autem ad vnum impii & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alii reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alii dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatúmque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiorem: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erūt testes, & res etiã ipsa declarat quàm nihil hîc amplificē. Iam quū ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volūt, duo postulant à nobis: primùm vt precibus, sacrisque, & ceremoniis suis omnibus cōmunicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quū res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebāt quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo nō aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarū qui vt impiorū sacris interessēt, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebātur nisi à Deo institutas. Ac, si exēplū omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secūdū institutū Iarobeā manebat circūcisio, fiebāt sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quē à Patrib⁹ acceperāt: sed propter cōmētitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac dānabat. Cedò mihi Prophetã vnū, vel piū aliquē virū, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrū fecerit. Nouerāt enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se cōtaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ cōmunionē, vt si illa ad profanos pollutósque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Exod.29.b.9

1.Reg.12.g.31

10 Verùm de altera parte magis etiamnū contēdimus. nam si Ecclesia secūdum eum modum cōsideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parēre, cuius castigationibus cōmoueri, cuius cōmunionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiã illis cōcedere non possumus quin subiectionis & obediētiæ necessitas nos maneat. Libēter tamē eis cōcedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederūt Prophetæ, quū res aut in pari statu aut etiã meliore illic essent. Videmus autē vt passim clament profana esse cōuenticula, quibus nō magis cōsentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerūt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidē Heliã, Micheã, & similes: in Iuda autē Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabātur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentū mendacii: non tabernaculū Dei viuentis, sed idolorū receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtuū consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deū conspiratio. Eadē ratione siquis præsentes cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina cōtaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarū plena cōmunione perstādum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ cōsensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauiū penes ipsas est. atqui claues indiuiduū habent nexū cum verbo, quod illinc profligatū est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcūque ligaueritis, &c. Contrà autē, abdicāt à sua cōmunione quicūque se Christi seruos nō fictè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut nō sunt, hoc saltē intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habēt scholas impietatis & errorū omne genus sentinā. Proinde aut Ecclesiæ, secundū hāc rationē, nō sūt: aut nullū restabit symbolū quo legitimi fideliū cœtus à Turcarū cōuentibus discernātur.

Iesa.1.d.14

1.Tim.3.d.15

Mat.16.c.19, & 18.c.18 Iohan.20.e.23

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Ecclesiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus. id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis cōseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac cōstantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circuncisio poterat quin simul verum esset signum & sacramentū eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebātur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione, nihil ad eū pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia deposue-

Ezech.16.c.20

rit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt, quo tamē fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismū primò illic conseruauit, fœderis testimonium, qui eius ore consecratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidētia effecit vt aliæ quoque reliquiæ extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodū ita sæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamēto subuerti, vel solo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum suum contempserant, horribilem quassationē ac disiectionem fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus cōcedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamur: sed tantùm litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione, quæ in cōmunione cum sacrorū, quæ signa sint professionis, tum verò potissimùm doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prædixerunt Daniel & Paulus. illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanū apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin sub eius quoque tyrānide Ecclesiæ maneant: sed quas sacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint cōturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico, quatenus populi sui reliquias, vtcunque miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus cōseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

Dan.9.g.27
2.Thes.2.b.4

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio. CAP. III.

IAM de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operā, non ad eos ius suum honorémque transferendo, sed tantùm vt per os ipsorū suū ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendū instrumēto vtitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungātur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sícque experimento comprobat non vanum esse quòd passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimū ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcunque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerēter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore cōfunderetur? Verùm vbi homuncio quispiam ex puluere emersus in nomine Dei loquitur, hîc nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruātiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscōdit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubētur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenii) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodū & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus,

Matth.26.a.11
Lege Aug. lib.1.de doct. Christiana.
2.Cor.4.b.7
Ephes.4.a.4

vna Fides, vnũ Baptiſma. Vnus Deus & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Quapropter dicit, Quum aſcendiſſet in altum, captiuam duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Qui deſcẽdit, idem ille eſt qui aſcendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autẽ Euangeliſtas, alios Paſtores ac Doctores, ad inſtaurationem ſanctorum, in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in menſurã ætatis plenè adultæ: vt non amplius ſimus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: ſed veritatem ſectãtes in charitate, adoleſcamus in illum per omnia, qui eſt caput, nempe Chriſtũ, in quo totum corpus coagmẽtatum & compactum per omnem commiſſuram ſubminiſtrationis, iuxta actum in menſura vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem ſuiipſius per charitatem.

2 His verbis illud oſtendit hominum miniſterium, quo Deus in gubernanda Eccleſia vtitur, præcipuum eſſe neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumẽ ſeruari Eccleſiam poſſe quàm ſi his præſidiis fulciatur in quibus ſalutem eius reponere Domino placuit. Aſcẽdit Chriſtus in altum (inquit) vt omnia Epheſ.4.b.10
impleret. Hæc autem implendi ratio, quòd per miniſtros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam cõtulit, ſua dona diſpenſat ac diſtribuit Eccleſiæ: ſeque adeo ipſum præſentem quodammodo exhibet, Spiritus ſui virtutẽ in ſua hac inſtitutione exerendo, ne inanis ſit vel otioſa. Sic inſtauratio ſanctorum peragitur: ſic ædificatur corpus Chriſti: ſic adoleſcimus per omnia in eum qui eſt caput, & inter nos coaleſcimus: ſic redi- Ibidem, c.12
gimur omnes in vnitatẽ Chriſti, ſi prophetia inter nos viget, ſi Apoſtolos recipimus, ſi doctrinam nobis adminiſtratam non aſpernamur. Eccleſiæ ergo diſſipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quiſquis ordinem hunc de quo diſputamus, & hoc genus regiminis vel abolere ſtudet, vel quaſi minus neceſſariũ eleuat. Neque enim vel ſolis lumẽ ac calor, vel cibus ac potus tam ſunt præſenti vitæ fouendæ ac ſuſtinendæ neceſſaria, quàm eſt conſeruandæ in terris Eccleſiæ Apoſtolicum ac paſtorale munus.

3 Proinde ſuprà admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis ſæpe cõmendaſſe: vt in ſummo honore ac pretio, tanquam res omnium præſtantiſſima, apud nos eſſet. Singulare beneficium ſe hominibus largiri, Doctores eis excitando, teſtatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros eſſe pedes, & beatum aduentum annuntiantium pa- Ieſa.52.b.7
cem: quũ Apoſtolos lucẽ mundi & ſalẽ terræ nominat. Nec ſplẽdidius ornari poterat hoc Matth.5.b.
officiũ quàm quũ dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Sed nullus eſt 13.14
illuſtrior locus quàm apud Paulum in ſecũda ad Corinthios, vbi hanc quæſtionem velut Luc.10.c.16 2.Cor.4.b.6
ex profeſſo tractat. Contẽdit ergo nihil Euãgelii miniſterio in Eccleſia magis præclarum 2.Cor.3.c.9
aut glorioſum eſſe, quum ſit adminiſtratio Spiritus & iuſtitiæ & vitæ æternæ. Hæc & ſimilia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinendæ per miniſtros Eccleſiæ ratio, quam Dominus in perpetuum ſanciuit, apud nos vileſcat, ac ipſo tãdem contemptu obſoleſcat. Ac eius quidem neceſſitas quanta ſit, non verbis modò, ſed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis ſuæ luce, Angelum è cælo miſit qui ad eum Act.10.a.3
Petrum amãdaret. Paulum quum ad notitiam ſui vocare, ac in Eccleſiam inſerere vellet, Act.9.a.6
non ſua ipſius voce alloquitur, ſed ad hominem remittit à quo & ſalutis doctrinam & Baptiſmi ſanctificationẽ percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei eſt interpres, ab enarranda Dei voluntate ipſe abſtinet, hominẽ verò iubet accerſiri qui eam enarret: quòd Chriſtus vnicus fidelium magiſter, hominis magiſterio Paulum committit, & Paulum illum, quem in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari 2.Cor.12.a.2
conſtituerat: quis nunc contemnere miniſterium illud audeat, vel quaſi ſuperuacuũ prætererire, cuius vſum talibus documentis teſtatum facere Deus voluit?

4 Qui Eccleſiæ regimini ſecundum Chriſti inſtitutionem præſunt, nominãtur à Paulo Epheſ.4.b.11
primùm Apoſtoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangeliſtæ, quartò Paſtores, poſtremò Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Eccleſia munus habent: alios tres initio regni ſui Dominus excitauit: & ſuſcitat etiam interdum, prout temporũ neceſſitas poſtulat. Quæ ſit Apoſtolica functio ex mandato illo conſtat, Ite, prædicate Euangelium omni Marc.16.c.15
creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: ſed totus orbis aſſignatur redigendus in obedientiam Chriſti: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt ſpargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum ſuum Apoſtolatum approbare vellet, ſe non vnam Rom.15.d.19,
aliquam vrbem Chriſto acquiſiuiſſe, ſed longè latéque propagaſſe Euãgelium commemo- & e.20
rat: neque alienis fundamentis appoſuiſſe manus, ſed vbi inauditum fuerat Domini no-

men, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelii prædicatione constituerent: vel,
Ephes. 4.b.11 si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per Euágelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque
Luc. 10.a.1 que vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretatione (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideò institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tépus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdú excitarit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locú non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramétorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsunt, sed Scripturæ tantùm interpretationi: vt syncera sanáque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale auté munus hæc omnia in se continet.

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium simile ferè rationem & vnum prorsus finem habet. Ita duodecim illi quos Domi-
Luc. 6.b.13 nus elegit, vt nouam Euangelii prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate
Galat. 1.a.1 cæteros antecesserút. Tametsi enim ex ratione & etymo verbi rite Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittútur, eiúsque sunt nuntii: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari ti-
Rom. 16.a.7 tulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum propriè loqui vult, nonnisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ vsus. Pastores
Matth. 10.a.1 tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porrò quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de
Matth. 28.c.9 prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea au-
Luc. 22.b.19 tem mãdauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplum suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelii prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorú personam. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantùm, sed de omnibus
1. Cor. 4.a.1 illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores my-
Tit. 1.c.9 steriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacem esse eius qui secúdum doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorú quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangeliú annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantum cócionibus consistit, sed ad priuatas etiam ad-
Act. 20.d.20 monitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorú quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificãs Iudæis simul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulo pòst, Quòd non de-
Ibidem, f.31 stiterit cum lachrymis monere vnumquéque corú. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantùm indicare quid profiteãtur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina populum ad veram pietatem instituant, sacra mysteria administrent, rectam di-
Ezech. 3.d.17 sciplinam conseruent atque exerceant. Quicunque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, siquis per ignorantiam, eorum negligétia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Pau-
1. Cor. 9.c.16 lus, Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique, quod orbi

vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

7 Etsi dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid inciderit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendã Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt soliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuẽtum, sed Dei ipsius institutũ. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensium, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit, vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippẽsium Episcopos, & alibi Archippum Colossensium Episcopum commemorat. Et extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnius regimẽ ac curam susceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat. sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam authoritatem. Act.14.d.22 Tit.1.b.5 Philip.1.a.1 Colos.4.d.17 Act.20.d.18

8 Cæterùm quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocaui qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicunque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constituere Presbyteros oppidatim, continuò subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur cõuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hìc iam obseruandum est, nos hactenus nonnisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verùm in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in solicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatum, cõscriptum ex viris piis, grauibus & sanctis: penes quẽ erat illa, de qua postea loquemur, iurisdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiusmodi ordinem non vnius seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium. Tit.1.b.5 Philip.1.a.1 Act.20.d.17 Rom.12.b.7 1.Cor.12.d.28 Rom.12.b.8

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate: quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro diaconos designat, qui eleemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ seruient. Tametsi autem nomen ipsum διακονίας latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nũcupat quos eleemosynis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia, & velut publici pauperum ærarii œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligerentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat. Ibidem. 1.Tim.5.b.10 Act.6.a.3

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo id seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si quid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod a- 1.Co.14.g.40

liàs futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respōdeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatum vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister authoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verùm quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed syncero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique nostrum (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamē ritè nihilominus vocatus est qui mala cōscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, (1.Cor.12.a.7) quum de ipsis officiis vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis fungūtur. Sed quia hoc est primū ex quatuor capitibus quæ proposui, eò iā pergamus.

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. (Tit.1.b.9; 1.Tim.3.a.1) Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum, impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. (Luc.21.c.15 & 24.g.49; Marc.16.c.15; Act.1.b.8) Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo, seipsum contaminet. (1.Tim.5.d.22) Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & solicitudine. Potissimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilii & discretionis à Deo peterent.

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nōnihil habuit à cōmuni reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerūt. Hinc est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in mediū producūt, (Act.1.d.23) vt Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit quod negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolū, (Galat.1.b.12) sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius authoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prædicationi suæ dignitatē vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnius Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum est, se nō ab hominibus neque per homines fuisse mis- Galat.1.a.1
sum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Act.13.a.2
Paulū & Barnabā in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuū impositio, postquam suam electionem testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documēto eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamē ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electio- Act.1.d.23
ne cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum sors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

15 Quæritur nunc à totāne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantùm & senioribus qui censuræ præsunt, an verò vnius authoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt cō- Tit.1.b.5
stituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris. Sed 1.Tim.5.d.22
falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponeret. Præfuerunt enim tantùm vt bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non vt soli, exclusis aliis omnibus, agerēt quod placeret. Ac nequid fingere videar, planū id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit Act.14.d.23
factum id esse suffragiis. χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorū in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quē habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligēdi sunt superiores loci, nequid de cōmuni Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum cōtendit ex diuina authoritate de- Lib.1.epist.3
scendere vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini Leuit.8.a.6
in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante consecrationem in conspectum po- num.20.d.26
puli producerētur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Act.1.c.15,&
Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, 6.a.2
ostendunt sacerdotis ordinationem nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebāt, quàm manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi repræsentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod se- Gene.48.c.14
quutus est Dominus noster, quum super infantes precationē faceret. Eodem (vt arbitror) Mat.19.b.15
significatu Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerrre significabant quem initiabant in mini- Act.19.a.6.
sterium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias conferebāt. Vtcunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabāt. Licet autem nullum extet certum præceptū de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est, eiusmodi symbolo cum ministerii dignitatem populo commēdari, tum eum qui ordinatur ad-

moneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum non vertatur. Hoc postremò habendũ est, nõ vniuersam multitudinẽ manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertũ est an plures semper manus imposuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdã aliis factum fuisse cõstat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios cõplures, Timotheo manus imposuisse cõmemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionẽ manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterii dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

Act.6.b.6, & 13.a.3
2.Tim.1.b.6
1.Tim.4.d.14

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum. CAP. IIII.

HACTENVS de ordine gubernãdæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nũc quo ista omnia clarius ac familiarius patefiãt, ac melius etiam in animis nostris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quãdam oculis repræsentabit. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem cõseruare, & ab ea non multũ aberrarunt, plurimum cõducet hic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis cõmendari in Scriptura, ita quicquid ministrorũ habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit. nã ex ordine Presbyterorum partim eligebãtur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morũ & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & eleemosynarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerũ: verùm quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitiis assuefaciebãt ad seruiendum Ecclesiæ, quo melius intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederẽt: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesiæ ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

In Iesaiam cap.9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabãt Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnũ eligebant, cui specialiter dabant titulũ Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominiũ in collegas haberet: sed quas partes habet Cõsul in Senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præeat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque idipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatetur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam Diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, cõmuni consilio Presbyterorum Ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis solicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erãt ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: &, quo semen post se relinquerent, iunioribus qui sacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantùm & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate

Epist. ad Euagrium.
Tit.1.c.9

antecedebat vt fratrum cœtui subiiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrũ designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorũ dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm (quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter cõcionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9 Tripertitæ historiæ. Quod tamẽ ipsum Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, si quis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: siquidem ne Gregorii quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multũ ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à cõcionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm cõueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Epist. ad Euagrium.

Epist. 24.

Homil. in Ezech. 11.

Act. 20. c. 26.

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopũ: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri nõ potest quod rarissimi erat vsus. Ob hãc igitur causam potissimũ instituti sunt illi gradus, vt si quid in Ecclesia qualibet incideret quod nõ posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorẽ quoque discussionẽ postularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus ne quis principatũ aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formã voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo præscripsit.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & œconomiæ suæ rationes quotannis reddebãt. Nam quòd Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligẽdum est quasi ipse per se eam solicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicã Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officii sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestatẽ omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni solicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorii epistolis constet, illo quoque tempore quo aliàs Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem administrandi rationem postularet: quanquam Hieronymus iam ætate sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa redituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationũ procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archi-

Cap. 35.

Epist. ad Nepotianum.

Epist. 10. lib. 1

diacono denuntiat reatu constrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelii ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi causa fiebat, quo maiori religione ipsum obirent, quum admonerentur talibus symbolis non esse profanam aliquam villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, vt meminerint se non proprias opes sed pauperum necessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimāt aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cū summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinū, & alios similes Episcopos, graues obtestationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum autem æquum sit, & Domini etiam Lege sancitum, vt qui suam Ecclesiæ operam impendunt, publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, voluntarii pauperes facti essent: talis erat distributio vt nec ministris deessent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quo suam inopiam sustinerēt. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusionem eiusmodi, iudicium sibi manducant & bibunt. Refert. cap. Clericos. 1 & 2.

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientiæ integritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarūt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & aliis ædificiis sartis tectis tuendis, quartā verò tam aduenis quàm indigenis pauperibus. Nam quòd hāc postremam Episcopo attribuunt alii Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quò libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam ratione adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalemque victum ac vestitum satis esset. Quod siquis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur. 1. Timo. 3. a. 2 Cap. Præsulū, 16. quæst. 5 Refert. cap. Mos est, 12. quæst. 12.

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorū prouinciam occupasset, nec posset aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorū splendorem inuehitur, honoris causa Exuperium Tholosæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro viminco portabat, & sanguinē in vitro: nullum verò pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarēt Arriani quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa cōfregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrii sustulerint? Nonne melius conflat sacerdos propter ali- Tripart. hist. lib. 5 Lib. 11. cap. 16 Ad Nepotianum. Lib. 2. De offic. cap. 28.

moniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset. Lib.5.epist. 31,& 33

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adulescentes, qui ex parentum consensu & authoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiã disciplinam: eósque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidẽ aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. 1.Pet.5.a.3 Ipsum tamen institutũ sanctũ ac salutare inprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur, nequis, nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adulescẽtia tum sanctã doctrinã imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorísque vitæ habitũ quendã induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curísque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmoduũ autẽ militiæ tyrones vmbratilibus pugnis instituũtur ad verũ seriũque certamẽ, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectũ, &coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suã sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuisse hæc tyronũ rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis accenserentur.

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cũ summa reuerentia ac solicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligẽdorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantùm peccarunt hìc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerunt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatum. Verùm in cæteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. 1.Tim.3.a.2 In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis. vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam Lib.2.epist.5 inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnã probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desiit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudiciũ delectúmque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochiis noui Presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinẽ nominatim cõsentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minus solicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tũc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterii honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi ocu-

lis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit cõseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Itẽ, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cũ metropolitani iudicio consecretur. Adeo autẽ cauerunt sancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Constantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est. Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non aliter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulã quoque habes apud Augustinũ in nominatione Eradii. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatum, continuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populúmque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Epist. 90. capite 1.

Epist. 110. Habetur apud Theodoritum, lib. 4. cap. 20.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno sensu rem aliquam bene componant. & ferè illud verum est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim soli clerici eligebant, quem elegerãt, offerebant magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionẽ, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebãt alium quem magis probarent. tũ ad multitudinẽ res deferebatur, quæ tametsi præiudiciis illis nõ alligaretur, minus tamẽ tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt sciretur quem potissimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quẽ vellent præficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicẽsis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, siquando opus fuerit, reprimant.

Cap. 13.

Epist. 87.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorii valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorũ multi Mediolanensium Genuã confugissent: non aliter fore legitimam electionẽ putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint. Imò nõdum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quòd si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogãtur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesiis requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperii sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutũ esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum

Id quoque epist compluribus.

Lib. 2. Epist. 69.

Distinct. 23, capite, In nomine.

Epist. 5. lib. 1.

aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad imperatorẽ statim referret ille, vt vel sciscerct electionẽ sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnãt decreta quæ à Gratiano colligũtur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendũ esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopũ constituat, & à Metropolitis non esse consecrandũ qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimã electionem confirmet.

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci χειροτονίαν, interdum etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretũ Niceni concilii, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionẽ per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicunque excusationẽ non haberent, ideo adesse iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examẽ. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto pòst subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente. Sed quum tardius interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuterẽtur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent. Epist. 4.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendã ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factũ est, quàm bona aliqua ratione. Nec multo pòst, aucta iã Romanæ sedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorii. Paucis tãtùm ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impositio. Nihil enim prætcrea ceremoniarũ adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamẽ præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat. Lib. 2. Epist. 69, & 76.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus. CAP. V.

NVNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretiũ est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quo ex comparatione eluceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos feroiunt. Præstat autẽ à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde cõsiderabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinã composita esse debet, vltra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderũt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi

de doctrina nimis obsoletū est. quòd siquis habetur doctrinæ respectus, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimū quenque fuisse electū qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsenti modò Ecclesia nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodū nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quòd ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

2 Iam in eligēdo totum illud ius populi sublatum est. Vota, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euanuerunt. ad solos Canonicos integra potestas trāslata est. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum, eum mox in conspectum plebis producunt: sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. Tot synodorum decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verùm etiamsi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? Atqui ita, inquiunt, exigebat temporū corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectū sanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? Sed est, inquiunt, ipsis Canonicis exactè præscriptum quid sequi in electione debeāt. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulā è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò pluris esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etsi optimæ scriptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vtplurimū moribus receptū est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorum sint præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vllo modo excusare, nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere
1.Tim.3.2.1 Episcopum esse irreprehensibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad istos translata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè, humana diuinis commiscent & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedii loco fuisse inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferēdo ciuibus iure cogitare ausus est. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarēt his vitiis, vel iam admissa corrigerent. Verùm dicam quid sit. Quum populus in delectu habendo negligētior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minus sibi congruētem, in presbyteros reiiceret, illi hac occasione ad tyrannidem sibi vsurpandam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud est quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic ostentant, adeo inanis est & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta est. Est hoc sanè fœdissimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & piorum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel saltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Ecclesiis iampridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentati-

onem Episcoporum, sibi sumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicũt. Sed in hoc pessimè corrumpunt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regãt ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificent. Similiter quum Diaconos consecrãt, nihil agunt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonensi contrà sancitum est, ne fiãt absolutæ ordinationes, hoc est, quin locus simul assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtilissimum est, Ne onerentur Ecclesiæ superuacuo sumptu, & in homines otiosos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ii qui ordinantur, cogitent non se ad honorem promoueri, sed munus sibi mandari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Romanenses magistri (qui nihil in religione curandum putãt præter ventrem primò titulum interpretantur) reditum qui ad alimoniam sufficiat: siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil soliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilii decretum, sit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quo sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicũque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt. vt quum alii inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque asses annuatim conficere nequeant. alii sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria. Distinct. 70. cap. 1.

5 Verùm etiamsi illi abusus crassiores tollerẽtur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinãt nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubenationem: Diaconi, ad eleemosynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quo specie ipsa venerationem apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt istæ laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibẽt vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autẽ examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas gesticulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationẽ de doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius significationem nouerint. neque enim necesse est vt vel vnius versiculi sensum reddere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ cõmendationem attulerint. Eiusdem farinæ est quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, sintne digni honore. Respondet vnus (qui eos nũquam vidit, sed nequid formulæ desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Patribus accuses, nisi quòd in tam apertis sacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei possessione sunt, putant id sibi iam licere. Quisquis enim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiscere audet, quasi qui sacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quem putarent esse Deum?

6 Iam in beneficiorũ collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nũc prorsus est separata) quanto melius se gerunt? Est autem apud eos multiplex ratio. neque enim soli Episcopi conferunt sacerdotia. & in his etiam quorũ vocantur collatores, non semper plenum ius habent: sed alii præsentationem habent, ipsi autem collationis titulũ retinent, honoris causa. Accedunt etiam nominationes ex scholis, resignationes, vel simplices, vel permutationis causa factæ: rescripta commẽdatitia, præuentiones, & quicquid tale est. Verùm ita se omnes gerunt vt nullus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic cõtendo: vix centesimum quodque beneficiũ hodie in Papatu sine simonia conferri: qualiter simoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: sed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alii obsequiis fauorem sibi con-

ciliant. Denique in hunc finem cōferuntur sacerdotia, non vt Ecclesiis sit prospectum, sed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo nomine satis declarāt se non alio loco ea habere quàm principū donatiua, quibus vel conciliant fauorē militū, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonsores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferunttur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstrepunt iudicia quàm ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam ad venationē. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruperint? qui forensibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patruis & cognatis, interdum etiam à patribus spurii creuerint?

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & exlegis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficitur. Videre est hodie in aulis Principū adulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curā habent. Non obiiciā, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem desiit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hāc improbitatē esse factas. nā has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitiū, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini prorsus aduersetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiāsi velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudētia) tam abominandas fœditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehēsione eximant. Quinetiā, si Deo placet, in istis nequitiis continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectū esse iactāt ne Ecclesia periret.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suū exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alii sunt Monachi, alii quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, adeò cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clerum

Epist.11.lib.3 cooptarētur, monachi esse desinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus multum fæcis habuit, hanc tamen confusionē fieri passus non est. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum declarant: quid, obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentii & Bonifacii, quibus monachi ad sacerdotii honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis maneant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simulac Romanam sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: séque vnū ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verùm, vt hoc illis demus, quid tamen officii faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut mu-

Act.10.f.28 neris natura patiatur. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiā regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinātur, nominatim vetātur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquē Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarii sunt (vt loquūtur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locāt missando vel canēdo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficia aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniæ, & similia. Quāquā, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm secularibus Presbyteris, sed pueris quoque (priuilegio, id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum: præsertim in tanta

multitudine quanta nunc orbis scatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent se parum profecturos,velut canes famelici circumeunt,&sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiæ,eò rediisse honorem & munus Presbyterii,nullus erit finis.Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitiosæ indignitati respódeat.Breuiter dico,Si Presbyteri officium est(quod & verbum Dei præscribit,& vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere,& spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habēt, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimū habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullā plebem habent quam gubernent.Denique nihil illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificēt.quod non est Deo,sed dæmoniis litare,vt alibi videbimus. 1.Cor.4.a.1

10 Non attingo hîc extranea vitia,sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est,dicere oportet,eodē loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos,Præpositos, & quicunque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam verbi prædicationem,curam disciplinæ, & sacramentorum administrationem,tanquam onera nimis molesta à se depulerunt.Quid ergo habēt reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem?Si cōsuetudinem,si vsum,si longi temporis præscriptionem allegant: ego cōtrà Christi definitionē regero,qua & veros Presbyteros nobis expressit,& quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulæ subiiciant,patiantur saltem hanc causam ex authoritate primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum cōditio,si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur.Qui in Canonicos degenerarunt,Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim,qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent,& veluti collegæ eius essent in munere pastorali. Dignitates illæ capitulares quas vocant,nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiæ gubernationem: multo minus Capellaniæ,&reliqua fæx talium nominum.Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi,& veteris Ecclesiæ obseruatio eos à presbyterii honore excludit. Presbyteros tamen se esse contendunt: sed detrahenda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia requisitū fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscunque titulis insigniantur,nouitii quum sint,certè nec Dei institutione, nec antiqua Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullū habere debent in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius cōsecratum Ecclesia recepit. Aut(si rudius ac crassius me loqui malunt) quādo Capellani,Canonici,Decani,Præpositi,& eius farinæ otiosi ventres ne minimo quidem digito particulā vllam attingunt eius officii quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum vt falsò sibi honorē vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

11 Supersunt Episcopi & parochiarū rectores:qui vtinam de retinendo officio contenderent.Libenter enim illis cōcederemus,eos habere pium & eximium munus,si quidē eo defungerētur: sed quum Ecclesias sibi commissas deserendo, earúmque curam in alios reiiciendo haberi pastores volunt, perinde faciūt acsi munus pastoris esset nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquā pedē vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles,qui assiduus fuisset in acie & castris,forum aut libros nunquam vidisset,pro iuriscōsulto se venditaret,quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto absurdius isti faciūt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores,& tamē esse nolunt.Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? Plurimi Ecclesiarum reditus tota vita deuorant,ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquā accedūt. Alii semel quotannis aut veniunt ipsi,aut œconomum mittunt,nequid in locatione depereat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis:nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat.æstimant enim non secus ac villas,quibus vicarios suos,tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat,pastorē esse gregis,qui ouem ex eo nullam vnquā viderit.

12 Iam ætate Gregorii apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent:quia id grauiter alicubi cōqueritur. Mundus(inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus,sed opus officii non implemus. Item,Quia charita- Homil.17.

tis viscera non habent, domini videri volunt: patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutāt. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarii non sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministeriū prædicationis relinquimus: & ad pœnā nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quū tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantùm erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimū quenque suggestū semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamē credibile est fuisse tunc non paulo integriorem quàm nunc sit.

13 Quòd siquis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licētiosius sine Lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cū natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiūt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarii, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perpetuò superbiūt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis cōmune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidē Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilē illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarēt, vbi Episcopi vel rudes vtplurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimēta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & siqui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic cōfusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum. nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magistri. nusquam tantum ad nocendū vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatē, sæuitiam. Taceo dissolutā in omnibus vitæ partibus licētiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verēdum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipsi quidem poterūt. Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundū veteres Canones sententia, non sit vel excōmunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorē censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine glorientur. Certè quem habēt, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Matth. 5. b. 14

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorū distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionē se mutuò oscularentur fideles, & eleemosynas ad altare offerrent: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatē suam declarabant. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nūc ex illis eleemosynis nihilo plus per-

uenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habet. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita cōposuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantùm conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionē tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorū dimidia saltē ex parte fuerāt. Nominatim enim quartā partē canones illis attribuunt: alteram verò quartā, ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam cōferre debuerint. Nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnam timoris Dei in corde haberent, sustinerēntne hanc conscientiā, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam depredationem palàm conuersa est.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore. dicūt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, sic demū adimpleri vaticinia illa quibus splendorē regni Christi describūt veteres Prophetæ vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Nō frustra, inquiūt, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferētes, & laudem Domino annūtiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet. Quæro tamē, Si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorū verba, nunquā minus abūdauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatētur. Quid ergo sibi volūt illæ sententiæ? Quicquid vspiā est pretiosum, sublime, præclarū, id oportere Domino subiici. Quod autē nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecraturos Ecclesiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperii insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit? quàm quum ipse & alii similes pii Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mēsarum deliciis, vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis splēdere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam, quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

Psal. 71. c. 10
Iesa. 52. a. 1, & 60. a. 6

18 Verùm ne hic simus lōgiores, iterum in breuē summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in templorum ornatum cōfertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus quē & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrina tum exemplis præscri-

pferunt. Atquid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid, non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respuitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringāt ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem, hoc tātùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò trāsferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiam si nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quā præter eius mandatum profuderunt. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deciditur. Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abbatiæ, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere, populū superstitione inducunt vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemosynæ absumuntur.

19 De reditu quē ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrēt qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hìc quærere? An in satellitii numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continētiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabiléque Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid respondebūt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus non procul ab Ecclesia hospitiolum habeat, vilē mensam, & supellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulā eius pauperes & peregrini & cum illis Christus cōuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omniū sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominiæ condamnent. Sed non est necesse durius hìc eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iampridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abundè fecisse existimo.

Tit. 1.b.7.

Concil. Carthag. 4. cap. 14. & 15

De primatu Romanæ sedis. CAP. VI.

HACTENVS eos recēsuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm laruæ. vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus. quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, fultura potissimùm nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinēt caput ex quo pēdet Ecclesiæ vnitas, & sine quo dissilire eā ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axiomate sumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium) eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliter bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque qualē

ſit excutiendum eſt: nequid omittamus quod ad iuſtum Eccleſiæ regimen pertineat.
2 Hic igitur ſit quæſtionis ſtatus, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) ſeu Eccleſiaſtici ordinis rationem neceſſe ſit ſedem vnam inter alias & dignitate & poteſtate eminere, vt ſit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus ſubiicimus Eccleſiam, ſi hanc ei neceſſitatem ſine verbo Dei iniicimus. Ergo ſi volunt euincere aduerſarii quod poſtulãt, oſtendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Chriſto eſſe inſtitutam. In hanc rem citãt ex Lege ſummum ſacerdotium, ſummum item iudicium, quod Deus Hieroſolymis inſtituit. At facilis eſt ſolutio, eáque multiplex, ſi quidẽ vna illis non ſatiſfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuerſum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuerſa erit ratio. Quia vndique ab idololatris ſepti erãt Iudæi, ne religionum varietate diſtraherentur, cultus ſui ſedem in medio terræ ſinu Deus collocauit. illic vnum antiſtitem præfecit, quem omnes reſpicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffuſa eſt, vni dari Orientis & Occidẽtis moderationem, quis non videat eſſe prorſus abſurdum? Perinde enim eſt ac ſiquis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed eſt altera etiamnũ ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuiſſe Chriſti nemo ignorat. nunc tranſlato ſacerdotio, ius illud trãſferri conuenit. Ad quem porrò trãſlatum eſt? Non ad Papam ſanè (vt ipſe impudenter iactare audet) quum hoc ad ſe elogium trahit: ſed ad Chriſtum, qui vt ſolus munus ipſum ſine vicario aut ſucceſſore ſuſtinet, ita honorem alteri nemini reſignat. Non enim in doctrina modò, ſed in propitiatione Dei, quam morte ſua peregit Chriſtus, & illa interceſſione qua nunc apud Patrem fungitur, conſiſtit hoc ſacerdotium. Heb.7.b.11

3 Non eſt igitur quòd exemplo iſto, quod temporarium fuiſſe videmus, quaſi perpetua lege, nos obſtringant. Ex Nouo teſtamento nihil habent quod in ſententiæ ſuæ confirmationem proferant niſi quòd vni dictum eſt, Tu es Petrus: & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Item, Petre amas me? paſce oues meas. Verùm vt firmæ ſint iſtæ probationes, oſtendant in primis oportet, ei mandari poteſtatem in omnes Eccleſias qui paſcere Chriſti gregem iubetur: nec aliud eſſe ligare & ſoluere, quàm toti mundo præſidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Preſbyteros hortatur vt paſcãt Eccleſiã. Hinc colligere licet aut illa Chriſti voce nihil præ aliis datũ eſſe Petro: aut Petrũ, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicaſſe. Verùm, ne fruſtra litigemus, habemus alibi claram ex ore Chriſti expoſitionem, quid ſit ligare & ſoluere: nempe retinere & remittere peccata. Modũ verò ligãdi & ſoluendi cum Scriptura tota paſſim oſtẽdit, tũ Paulus optimè declarat, quum dicit Euãgelii miniſtros habere mandatũ reconciliandi homines Deo, & ſimul poteſtatẽ habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficiũ hoc reſpuerint. Mat.16.c.18 Iohan 21.c.15 1.Pet.5.a.2 Iohã.20.e.23 2.Cor.5.d.18, & 10.b.16

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & ſoluendi mẽtionem faciunt, cum alibi perſtrinxi, tum fuſius paulo pòſt explicandum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Chriſti ad Petrum reſponſo eliciant, videre operæpretium eſt. Promiſit ei claues regni cælorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, ſtatim ceſſabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apoſtolis prouinciam omittet, quæ laboris & moleſtiæ plena ſuas ei delicias abſque lucro excuteret. Quoniam Euangelii doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora inſignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & ſoluuntur homines, niſi dum fides alios reconciliat Deo, alios ſua incredulitas magis conſtringit. Si hoc tantùm ſibi ſumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamẽ moueat. Sed quia hæc ſucceſſio laborioſa & minimè lucroſa nequaquã Papæ arridet, iã inde naſcitur litis principium, quid Petro Chriſtus promiſerit. Ego ex reipſa colligo nonniſi muneris Apoſtolici dignitatẽ notari, quæ ab onere diſiungi non poteſt. Nam ſi recipitur illa quam poſui definitio (quæ nonniſi impudenter reiici poteſt) nihil Petro hìc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui nõ modò perſonis fieret iniuria, ſed claudicaret ipſa doctrinæ maieſtas. Reclamant illi: ſed quid iuuat, obſecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin ſicuti omnibus Apoſtolis eiuſdem Euangelii iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & ſoluendi poteſtate inſtructi fuerint. Chriſtus (inquiũt) Petrum Eccleſiæ vniuerſæ principem conſtituit, quum daturum ſe illi promiſit claues. Atqui quod vni tunc promiſit, alibi reliquis ſimul omnibus confert & quaſi in manum tradit. Si idem iuris conceſſum eſt omnibus quod vni promiſſum, qua in re erit ille collegis ſuperior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & ſeorſum accipit: quod aliis non datur niſi in commune. Quid ſi cum Cypriano & Auguſtino reſpondeam, non ideo id feciſſe Mat.16.c.19 Mat.18.c.20 Iohã.20.e.23

Christum vt hominem vnum aliis præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatẽ sic commendaret: Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnius hominis Dominum dedisse omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc vtique fuisse reliquos quod erat Petrus: pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate fieri, vt Ecclesia Christi vna monstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. si enim hoc Petro dictũ est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet; Petrus quando claues accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personã gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus.

De simplic. Prælat. — Homil. in Iohan. 50. — Homil. 11 — Repetit. Homil. 124

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularẽ facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iunctura & cõpagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis: quia peculiariter nomẽ habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducant nõ permittam. Quæ enim est isthæc ratio colligẽdi? Alios feruore studii, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò non meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

Matth. 16. c. 18 — Ephes. 2. d. 20 — 1. Pet. 2. a. 5 — Iohan. 1. f. 40, & 41

6 Quanquam nondum in ea disputatione sumus, tantùm hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucũ initiò facere tentarunt, relatu quoque, nedũ refutatione, indignæ sunt, In Petro fundatã esse Ecclesiam: quia dictũ sit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduersus Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, certamus: quũ nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia vnicum est, vt ait Paulus, fundamẽtum, præter quod statui aliud non potest. Neque hîc Patrũ authoritatẽ ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandum quod dico, si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

Matth. 16. c. 16 — 1. Cor. 3. b. 11

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest quàm Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuisse vnũ ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ sententiæ, sed arbitriũ illis permittit: vbi statuerunt, sequitur & obtẽperat. Quũ ad Pastores scribit, non mãdat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Quũ accusatur quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiãsi id fit immeritò, respondet tamẽ & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariã, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiori: quòd obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quòd si nihil istorum extaret, vna tamen epistola ad Galatas omnẽ dubitationẽ eximere nobis facilè potest: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc cõmemorat se ad Petrum venisse, non vt subiectionem profiteretur, sed tantùm vt testatã omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se

Act. 15. b. 5 — 1. Pet. 5. a. 1 — Act. 11. a. 3 — Ibidẽ, 8. c. 14 — Galat. 1. d. 18, & 2. b. 8

correctum, & reprehẽsioni paruisse. Hæc omnia palàm faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illũ habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, nequis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principẽ, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirũ. Hoc enim fert natura, hoc hominũ ingenium postulat, vt in quouis cœtu, etiamsi æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quẽ alii respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus consessus iudicũ sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahẽdum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regẽdum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in naturæ vniuersitate quàm in singulis partibus locũ habet, vt sit vnũ summũ omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probationẽ sumũt à gruibus & apibus, quæ sibi ducẽ vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes vt regẽ vnum eligãt? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ita in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincent quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant. citãt Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, & quæ eodem sensu in monarchiæ commendationem leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

9 Verùm sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia cõtineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam, idipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundum eum ordinem & eam politiæ formam quam ipse præscripsit. Insignẽ itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cuiusque membri, augmẽtum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christũ vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua authoritate suóque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, siquid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

Ephes.4.d.15 | Ibidem, d.1 | Ephes.1.d.22, & 4.d.15, & 5.e.23 | colos.1.c.18, & 2.b.10

10 Aliquoties viuam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit tamen vt impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secũdum mensuram gratiæ quam vnicuique membro cõtulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vllo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesiæ præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem no

Ephes.4.b.10 | Ibidẽ, 7 & 11

minat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnũ corpus, vnum Spiritum, vnã spem vocationis, vnum Deum, vnã fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summũ Pontificem, qui Ecclesiã in vnitate cõtineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidẽ ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrũ & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiã inter ministros non modò nullã ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique distributæ. Nec est quòd de cõparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter philosophentur. nam nec de illa tutum est vltra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

Ibidẽ, 4. a. 4

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamẽ euincent, sedem Romæ ita collocatã, vt quicunque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mẽtione data est? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nónne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotii munus impleuit? Princeps pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longe ipso inferior potuit? Nónne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ constituere in deserto, vbi Moses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Deut. 34. a. 5

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apostolos. ergo Ecclesia in qua sedit hoc priuilegii habere debet. Vbi autem primùm sedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Ecclesia primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romã transtulisse quem secum honorem attulerat. Extat enim sub nomine Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc trãslata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat, Romanæ cessit sedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hæc causa, necesse est respõdeant, velíntne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, non adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur vt mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

12. quæst. 1. cap. Rogamus.

13 Esto tamẽ: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamẽ non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Qui factum est igitur vt Antiochiam Alexãdria præcederet? Quî conuenit discipuli vnius Ecclesiam superiorẽ esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem. si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Ephesina & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohãnes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidẽ angulo hærere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque fundauit Paulus, tum quibus alii Apostoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tãtùm ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuũ, vt cuique Ecclesiæ debeatur honoris gradus quem quisque fundator habuit.

Galat. 2. b. 9

14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic 25 annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem 25 annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finẽ imperii Neronis (sub quo ipsum cæsum fuisse memorant) reperientur tantùm triginta se-

Galat. 1. d. 18
Galat. 2. a. 1

ptem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperii eius decimooctauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summum: quos nunc inter duos Episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere, nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Rom.15.f.25 Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romam veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos salutari iubet, Rom.16.a.3 vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neque hîc longa aut subtili demonstratione opus est apud sanioris iudicii homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterire, si Romæ fuisset.

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas. Act.vlt.d.16 De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutationes adscribit. non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philippenses, vbi dixit neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, Philip.2.c.20 cõqueritur omnes quærere quæ sua sunt. Et ad eundem Timotheum grauior est querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. 2.Tim.4.c.16 Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd desertor fuerit Euangelii? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tẽpore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alii Linum, alii Clementẽ faciunt. Et multas absurdas fabulas narrãt de disputatione inter eum & Simonem magũ habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputãs, ex opinione temere cõcepta morẽ Romæ inoleuisse, ne eo die ieiunarẽt quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Epist.2.ad Ianuar. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicitæ vt nõ temere adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legimus. Et tamen propter hunc scriptorũ consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando testatur Paulus Petri Apostolatũ peculiariter ad Iudæos pertinere, suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quã inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatum magis quàm Petri respicere nos conuenit. siquidẽ ita inter eos prouincias diuisit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum destinaret. Nunc itaque suum primatum alibi quærant Romanenses quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius suffragio non minus temere & falsò superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quum itaque suum illud axioma iactant, non aliter contineri Ecclesiæ vnitatem posse quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui membra omnia pareant: ideóque Dominũ Petro, & deinde successionis iure sedi Romanæ dedisse primatum, vt in ea vsque ad finem resideat: asserũt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesiæ honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquantur. Quod tribus maximè de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inualuerat, fundatã & constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & authoritatẽ plurimum valebat. itaque in Occidente sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Deinde quum illic esset caput imperii, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrina, tum prudẽtia, tum peritia, & multarum rerum vsu, viros illic esse quàm alibi vsquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora contemni viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesiæ, Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatior aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum est vt pii & sancti Episcopi, sedibus suis pulsi, illuc se veluti in asylum aut portum quendam sæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales Asiaticis & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit authoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulga-

ri in honore habita fuit,& multis præclaris veterum testimoniis commendata.

17 Verùm quum primatum inde & summam in alias Ecclesias potestatem ei astruere volunt nostri aduersarii,nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius constet, primùm breuiter ostendam quid de hac,quam tantopere vrgēt,vnitate senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum,postquam multa vnitatis exempla recensuit,descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli,inquit,Ecclesiarum Episcopi,singuli Archipresbyteri,singuli Archidiaconi,& omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hîc loquitur Romanus presbyter, vnitatem in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat,vno capite,tanquam vinculo,omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præsenti causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factum vt præterierit. nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio,illam esse veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est,cuius à singulis in solidū pars tenetur: & Ecclesia vna est,quæ in multitudine latius incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radii sunt, & lumen vnum: & rami arboris multi,robur autem vnum,radice tenaci fundatum: & quo modo de fonte vno riui plurimi defluūt, & numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate,vnitas tamen seruatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum tamen est,quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde, adulterari non potest sponsa Christi: vnam domum nouit,vnius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnius Episcopatum vniuersalem faciat,qui totam sub se Ecclesiam capiat: illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ,si penes Christum solum integer residet Episcopatus,à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinēt vt obiter intelligat lector,axioma illud quod Romanenses pro confesso & indubio sumūt, de vnitate terreni capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

De simplic. Prælatorum.

De exordio & incrementis Romani Papatus,donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit. CAP. VII.

QVANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatē,nihil ad eam stabiliēdam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo,& suburbanas Ecclesias iubetur curare. Vbi concilium sic inter ipsum & alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eum constituit omnium caput,sed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulii nomine,qui Romanam Ecclesiam tunc gubernabat. iis datus est quartus locus. Obsecro si caput Ecclesiæ agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reiicerentur eius legati? An præsideret Athanasius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cœlestinum, (qui tūc pōtifex erat Romanus) obliquo artificio vsum esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quū mitteret illuc suos,Cyrillo Alexandrino,qui alioqui præfuturus erat,vices suas mandauit. Quorsum istud mandatum,nisi vt quouis modo nomē suum in prima sede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiam inter alios rogantur, suo ordine subscribūt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius suo admiscet. Quid dicā de concilio Ephesino secundo: vbi quum adessent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum Concilium à quo & sanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiúsque impietas comprobata. At quum Synodus cogeretur,quum sessiones inter se Episcopi distribuerent: illic certè inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quàm in sancto & legitimo Concilio sedebāt. Non contendunt tamen de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere, & hanc solam ob causam multis sæpe & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiam. sed quia videbat Leo nimis improbū fore postulatum si legatis suis primam sedem ambiret,eo supersedit.

2 Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesiæ legati. Sed hoc fuisse extraordinarium priuilegium Leo ipse cōfitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta,non contēdit sibi deberi,sed tantùm prætexit,Orientales,qui Ephesino cōcilio præfuerant,turbasse tunc omnia,& sua potestate malè abusos. Quum itaque graui moderatore opus esset,

nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarii ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: constat neque ante fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ii quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico, ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodum Conſtantinopolitanam, quæ longo pòſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, nõ rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Romanus Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſii dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana. Aquileienſe concilium.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelii. non alio nomine ipſum inſignit quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelii ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginenſe nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monuměta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentũ tunc fuiſſe Rom. Epiſcopum. Certè quãdiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus eſſet Preſbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis conſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubii, ſiue Conſtãtinopoli, ſiue Rhegii, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerdotii. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit. Lib. Epiſt. 2. epiſt. 2, & lib. 4. epiſt. 6 Cap. 47 In epiſt. ad Euagrium

4 De titulo vniuerſalis Epiſcopi, Gregorii demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquã alius tentauerat) ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione non cauſatur Gregorius ſibi ius adimi quod in ſe cõpeteret: ſed fortiter reclamat, appellationem eſſe profanã, imò ſacrilegam, imò Antichriſti prænuntiam. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo (inquit) ſi is qui vniuerſalis dicitur cadit. Alibi, Triſte valde eſt patienter ferre, vt omnibus deſpectis, frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epiſcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmě ſingularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana měte, id ſibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt, inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtũ præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, rurſum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſcum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quã primus apoſtata inuenit. atque (vt de honoris veſtri iniuria taceam) ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis, vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit, oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in ſynodo Lib. 4. epiſt. 76. Mauricio Auguſt. Conſtantiæ Auguſt. epiſt. 78. eiuſdẽ lib. Eiuſdem lib. epiſt. 80 Auiano Dia. epiſt. 78. eiuſdem lib. Mauricio Auguſt. epiſt. 194. lib. 7. Lib. 6. epiſt. 188

Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præterisset proculdubio hoc argumentũ quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quod ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quòd titulum illum putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectum testatur, & simul scelestum, profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nuncupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse ne, dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit: ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

Lib.4.epist. ..ad Mauri. ..uiolio, suprà, & epist. 79. lib.7 Euseb. Episc. Thessalonic.

5 Venio nunc ad iurisdictionẽ quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quantæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tẽpus quo non Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempestiuum, quibus modis sensim tunc emerserit ad aliquam potentiam inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit. nam id in suum locum differemus. verùm hîc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesiæ diuisæ essent ac turbatæ Arrianorũ factionibus, sub Constantio & Cõstãte Cæsaribus Constantini magni filiis, ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romã venire coegit, vt Romanæ sedis authoritate tum hostium suorum rabiem vtcunque reprimeret, tum pios laborãtes confirmaret. Susceptus est ipse honorificè à Iulio tunc Episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionem Occidentales susciperent. Quum ergo pii externo præsidio magnopere indigerent, in Romana autem Ecclesia cernerent sibi optimum esse præsidium, libenter ei deferebãt quamplurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asylum se conferebãt. Itaque siquis Presbyter à suo Episcopo, siquis Episcopus à Synodo suæ prouinciæ damnatus erat, statim prouocabãt Romam. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur esse species extraordinariæ potestatis, se longè lateque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonẽ conquestus est factã sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrociniũ malæ causæ nõ minus temere quàm subitò suscepit. in Flauianũ grauiter inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychiana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sancire nequis sub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

6 Quicquid tamen fuerit, inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitis iubẽt omnes veteres Synodi. nusquam aduocari Romanũ Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam cõsecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinãdus erat aliquis Metropolita, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tãtùm adesset, non autẽ præesset. Cuius rei exemplũ extat apud Gregoriũ in consecratione Constantii Mediolanensis, post Laurentii obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initiò mitterent vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtcunque sit, constat ordinãdi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodicæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebãt Patriarchæ statim post

Lib.2.epist. .. & 70.

suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare,quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuò se alii aliis approbabant.Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus,non dedisset, eo fuisset agnitus superior, sed quū oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum:certè societatis signum id fuit,non dominii. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorii ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas. Anast.lib.1. epist.25. Cyriaco,lib. 6.epist.169. Ad Patriar. lib.1.epist.24

7 Sequuntur admonitiones vel censuræ, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios,sic eas vicissim pertulerunt.Irenæus Victorē grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam.Paruit ille,non reclamauit.Ea libertas tūc vsitata fuit sanctis Episcopis,vt fraterno iure vterentur in Romanū Præsulem,admonendo & castigando,siquando peccaret. Ille vicissim,vbi res postulabat,alios admonebat officii, & siquid erat vitii reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanū hortatur vt moneat Galliæ Episcopos,non sumit argumētum ex ampliori potestate,sed ex cōmuni iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso, si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus,Coerceas istos,quia tui sunt?sed lōgè aliter loquitur, Hoc fraterna(inquit) societas,qua inter nos deuincti sumus,requirit,vt mutuò moneamus.Et videmus etiā quāta verborum acerbitate vir alioqui māsueti ingenii in ipsum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ prouinciæ nō essent. Epist.13.lib.3 Ad Pompeiū contra epist. Stephani.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiusque officium, vt prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem cōcilium indicere solus imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruissent qui extra prouinciam erāt, sed tumultus statim exortus esset.Ergo imperator omnibus ex æquo vt adessent denūtiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Episcopis expostulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine Romani Pōtificis conscientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porrò nihil mirum si cum vrbis antiquitati & amplitudini,tum sedis dignitati id datur,ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verùm quid hoc ad totius Ecclesiæ dominium?Neque enim vnū ex præcipuis fuisse negamus:sed recipere nolumus quod nunc cōtendunt Romanenses,habuisse in omnes imperium. Tripart.hist. lib.4.

9 Superest quarta species potestatis,quæ appellationibus constat.Summū imperium penes eum esse constat ad cuius tribunal prouocatur.Multi sæpe Romanū Pontificem appellarunt. ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est:sed semper fuit derisus,quoties suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: sed constat Galliæ Episcopos fortiter restitisse quum sibi imperium in eos sumere videretur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum.nam quum in Mileuitano Concilio,vbi aderat Augustinus,excommunicati essent qui prouocarent vltra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos misit qui id priuilegii sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent.Proferebant Legati acta Niceni Concilii,quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumpserant. Restiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria:proinde se Constantinopolim missuros,& in alias Græciæ vrbes,vbi exemplaria minus suspecta haberentur. Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtenderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicēsem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epistolam ad Concilium addiderunt,qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelii decessoris sui arrogātiam damnans quòd à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset,ac sui suæque Ecclesiæ deditionem faciens,suppliciter veniam precatur.Hæc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius(inquit)diabolica audacia & contumacia elatus,Christo & sancto Petro rebellis fuit.proinde anathemate damnandus.Quid Augustinus?quid verò tot Patres qui Mileuitano Cōcilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptū multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses,siquid frontis habēt reliquum,sine magno pudore inspicere possint? Hæc habētur 1.volum.cōc.

quæst.4. cap. Placuit.

Sic Gratianus, malitiáne an inscitia nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi forte Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestiis, quæ adeò sensu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantùm prohibet ne quis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

10 Verùm (vt semel quæstionẽ hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palàm faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Cõstantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri, cognitionem mãdauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudiciũ? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa. prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Episcopo Arelatensi. sedet ille iudex, vt post Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Episcopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperii opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantũ modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

epist.162 Breui.collat.cõtra Donat.& alibi.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenii & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas sic caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas sine iudicio consarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiã insulsitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur. Apparet autẽ multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatensi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt siqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Conciliũ in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

Distin.22. cap. Sacrosancta.

Vide epist.85 Epist.83

Epist.89.

12 Gregorii tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tanta rerum ciuilium conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanũ Pontificem magis adiunxerunt. Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiã habebat sedes Romana

vt improbos & contumaces, qui à ſuis collegis in officio contineri non poterant, ſua au- Ad Mediola-
thoritate cõpeſceret ac reprimeret. ſiquidẽ hoc diligẽter ſubinde teſtatur Gregorius: ſe non clerũ, epiſt.
minus fideliter ſeruare aliis eorũ iura, quàm ab illis ipſe ſua requirat. Nec vlli, inquit, quod 68.lib.2
ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogo: ſed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla Ad Domini-
eſt vox in eius ſcriptis, qua ſuperbius iactet primatus ſui amplitudinem quàm iſta, Neſcio cũ Carthag.
quis Epiſcopus non ſubiectus ſit ſedi Apoſtolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen Epiſcopum,
ſubiungit, Vbi culpa non exigit, omnes ſecundum rationem humilitatis æquales ſunt. epiſt.vlt.lib.2
Tribuit ſibi ius corrigendi eos qui peccarunt: ſi omnes faciũt officium, aliis ſe parem facit. Epiſt.64.lib.7
Atque ipſe quidem id iuris ſibi tribuit. aſſentiebantur autem qui volebãt: aliis autem qui-
bus non placebat, licebat impune reclamare. quod feciſſe etiam pleroſque notum eſt. Ad-
de quod illic de Primate Byſanceno loquitur: qui quum eſſet à prouinciali Synodo dam-
natus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem de-
tulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorẽ eſſe voluerat. Videmus ergo eum
nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iuriſdictionem, & idipſum quod facit, vt aliis
ſit ſubſidio, nonniſi mandato Imperatoris facere.

13 Hæc igitur tũc tota fuit Romani Epiſcopi poteſtas, opponere ſe præfractis & indomitis
capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Epiſco-
pos, non impediret. Itaque nihilo ſibi plus in alios ſumit quàm omnibus in ſe alibi conce- Lib.2.epiſt.37
dit, quum fatetur ſe paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aqui- Epiſt.16
leienſem Epiſcopum iubet quidem Romam venire, ad cauſam dicendam in controuerſia
fidei quæ inter ipſum & alios exorta erat: non tamen ex ſua poteſtate iubet, ſed quia id Im-
perator mandauerat. Neque ſe ſolum iudicem fore denuntiat: ſed Synodum ſe coacturum
promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem eá adhuc erat moderatio,
vt ſuos certos fines haberet poteſtas Romanæ ſedis, quos excedere non liceret, atque ipſe
Romanus Epiſcopus non magis præeſſet aliis, quàm ſubeſſet: apparet tamen quantopere
Gregorio diſplicuerit eiuſmodi ſtatus: ſubinde enim conqueritur, ſe ſub colore Epiſcopa- Theotiſtæ, e-
tus ad ſeculum fuiſſe reductum: ſéque magis implicitum eſſe curis terrenis, quàm in vita piſt.5.lib.1
laica vnquam ſeruiſſet: premi ſe in illo honore tumultu ſecularium negotiorum. Alibi: Anaſt. An-
Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad ſuperna animus nullatenus eri- tioch.epiſt.
gatur. Multis cauſarum fluctibus quatior: & poſt illa quietis otia, tumultuoſæ vitæ tempe- 7.&25.lib.1.
ſtatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.
Hinc collige quid dicturus fuerit ſi in hæc tempora incidiſſet. Officium Paſtoris ſi non ex-
plebat, faciebat tamen. Ab imperii ciuilis gubernatione abſtinebat: ac ſe vnà cum aliis fa-
tebatur Imperatori ſubiectum. In curam aliarum Eccleſiarum non ſe ingerebat niſi neceſ
ſitate coactus. Et tamen ſibi in labyrintho videtur eſſe, quia ſimpliciter Epiſcopi officio to-
tus vacare nequit.

14 Litigabat eo tempore de primatu Conſtantinopolitanus Epiſcopus cum Romano, vt
iam dictum eſt. Poſtquam enim Imperii ſedes Conſtantinopoli firmata fuit, id poſtulare
viſa eſt Imperii maieſtas, vt Eccleſia quoque illa ſecundum à Romana honoris locum ha-
beret. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, niſi quòd tũc
illic erat Imperii caput. Extat apud Gratianum reſcriptum ſub nomine Lucini Papæ, vbi Diſtinct.80
dicit non aliter diſtinctas eſſe vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præſidere debeãt, quàm
ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam ſimile ſub nomine Cle-
mentis Papæ, vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuiſſe conſti-
tutos Patriarchas. Quod tametſi vanum eſt, tamen ex vero eſt ſumptum. Conſtat enim,
quo minimũ fieret mutationis, pro ſtatu rerũ qui tunc erat, diſtributas fuiſſe prouincias,
Primatéſque & Metropolitas in iis vrbibus collocatos quæ honoribus & poteſtate reliquas
antecedebant. Itaque in Concilio Taurinenſi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatio- Cap.1.
ne primæ vrbes eſſent cuiuſque prouinciæ, primæ eſſent Epiſcoporum ſedes. Quòd ſi hono
rem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigiſſet, vt ius Metropoleos v-
nà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbis digni-
tatem obſoleſcere videret ex quo ſedes Imperii Conſtantinopolim tranſlata erat, ſedi ſuæ
metuens, contrariã legem ſanciuit: in qua negat neceſſe eſſe Metropoles Eccleſiaſticas mu-
tari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius
hominis ſententiæ præferenda eſt. tum ſuſpectus eſſe nobis debet Innocentius ipſe in pro-
pria cauſa. Vtcunque ſit, ſua tamen cautione oſtendit, ab initio ſic fuiſſe comparatum, vt
ſecundum externum Imperii ordinem Metropoles diſponerentur. Socrat.hiſt.

15 Ex hoc veteri inſtituto ſancitum eſt in Synodo Conſtantinopolitana prima, vt ciuita- trip.lib.9.
cap.13

tis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eo quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Chalcedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orietalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certe Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioscori præfecerant: aderant alii Patriachæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnã eum moueat: scilicet prouidebat quod non multo pòst accidit, decrescente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantùm profecit quin ratum esset Concilii decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa peruicacia placidè destiterunt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

Item in Decret. 21. distinct. cap. Constantinopol.

16 Verùm paulo pòst eousque erupit Iohannes, qui Gregorii tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalẽ Patriarchã diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa, sedis suæ defensioni deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cũ superbia tũ insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperii finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulolio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad meipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sãctitas vestra vlterius nõ faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquã exigit ratio datur. Ego honorẽ nõ deputo, in quo fratrũ meorum honorẽ minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrúmque meorum solidus vigor. Si autẽ vniuersalẽ me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidẽ erat & honesta Gregorii causa: sed Iohannes, Mauritii Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquã de ea re passus est se exorari.

Lib. 7. epist. 30.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locũ suffectus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio cõcessit quod minime postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hũc modum dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulo pòst ab eius communione abscissæ sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non parêret nisi quoad libebat. Tunc verò primùm in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnũ occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones cõmune spolium solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autẽ caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem haberet: quæ quum initio infirma foret, (vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate cõfirmata fuit, simili ferè de causa. erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperii peruenerat. Quanquam autem credibile est, prius valde deformatas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tũc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curiæ Parisiensis breues illorum temporum commentarii, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque Episcoporum partim inscitia, partim ignauia. Nam quũ vnus omnia sibi sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magísque pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non defuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandã essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinarios, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica authoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse dicit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenã esse ambitiosis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Non immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale est quòd de spoliis Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum seminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, sed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iste, vel potius mors ista, non venit. vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor procedis, multo & pretioso circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus: sic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere cõsueuit. Mali enim illic non proficiũt, sed boni deficiunt. Iam quos appellationum abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de effræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdictione vsurpanda cõcludit, Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Truncari se clamitãt ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt quæ plagam istam aut non doleãt, aut non timeant. Quæris quam? subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mirũ si excusari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinẽ potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtrum etiã debeatis quæstio est. Ad honorẽ quibusque suum gradúmque conseruandũ positi estis, non inuidendũ. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Ecclesia concidisset, partim etiã vt agnoscãt quãto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit istæc calamitas.

[Lib. 1. De cõside. ad Eugenium. Circa finem libri 4.]

[Lib. 3.]

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorii, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua authoritate loquũtur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatẽ, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeant præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenseo ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarũ omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumũt in reseruationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ suæ libidini, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudiciũ sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatũ. Item, Neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidẽ plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem cõstituit, nullius autem iudicio parêre sustinet. Sed quid si tyrannidẽ in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnũ Christi? si totam Ecclesiã conturbet? si munus pastorale in latrociniũ conuertat? Imò vt sit sceleratissimus, se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces, Aliorum hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorũ iudicantur à nobis: nostra autẽ à solo Deo.

[Nicolaus, eius sententia hæc in Decretis 17. quæst. 3. c. Nemini. Innocentii 9. quæst. 3. c. Nemo. Symmach. 9. quæst. 3. c. Aliorum. Antherius ibidẽ, c. Facta.]

20 Ac quo eiusmodi edicta plus haberent ponderis, falsò supposuerunt veterum Pontifi-

cum nomina, quasi res à primordio sic fuissent institutæ: quum certo certius sit nouū esse & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Conciliis datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum ediderint sub nomine Anastasii Patriarchæ Constantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam sedem prius relatum foret. Præterquam quod vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatisque æmulo profectū esse? Sed oportuit scilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorū regum tyrannidem vbique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinēt, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Conciliis, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multo absurdiores, quas stulti canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiā applaudunt vt idolo suo adulentur.

Ibidem, c. Antiquis.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tātæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sentētiam, qua vsus est apud Episcopos quorū concilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòst Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotū, aut primus Episcopus. Colligeret ex historiis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterū libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinē cogeretur. Sed ego istis supersedeo, ne videar nimis præcise eos vrgere. Respōdeant tamē mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte titulū vniuersalis Episcopi defēdere audeāt: quem vidēt toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorii testimoniū, eo declarāt Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vsitatū. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrū, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficiētes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquā vniuersalem dici voluit. Quòd autem iubendi potestatē sibi arrogat Pontifex, parū consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hunc modum, Hoc verbum iussionis, peto, à meo auditu remouete. scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curaui. Quod iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudiciis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignū est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vllo modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Epist. 92. lib. 4 ad Iohan. Constantinopol.

Lib. 7. epist. 28.

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorii & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supramodum distrahi: se sub colore Episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inseruiret quantis se nunquam in vita laica deseruiisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorū, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tēpestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, eósque ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendū: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius tēporis mare fuit: quid de præsenti Papatu dicendū erit? Quid enim simile inter se habent? Hîc nullæ sunt cōciones, nulla disciplinæ cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique

Epist. 5. lib. 1. ad Theotist. Epist. 7. ad Anastasium, itē 25, & alibi.

niſi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quaſi nihil inueniri queat magis or dinatū ac diſpoſitū. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum ſuæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, ſi hoc noſtrum ferreum ſeculum, & ſiquid eſt ferro deterius, inſpiceret? Quæ iſta eſt improbitas, non modò pertinaciter tueri velut ſacroſanctum ac diuinum, quod vno ore ſancti omnes ſemper improbarunt: ſed eorum quoque teſtimonio abuti ad defenſionem Papatus, quem conſtat fuiſſe illis prorſus incognitum? Quanquā de tempore Bernardi fateor tātam fuiſſe tunc corruptionem rerū omnium, vt non fuerit multum noſtro diſſimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo ſeculo, Leonis ſcilicet & Gregorii & ſimilium, prætextum aliquem petunt. perinde enim faciunt acſi quis ad ſtabiliendam Cæſarum monarchiam, antiquum Romani Imperii ſtatum laudaret: hoc eſt libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

13 Poſtremò, etiamſi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum deintegro certamen, quum negamus eſſe Romæ Eccleſiam, in qua eiuſmodi beneficia reſidere queant: quū negamus eſſe Epiſcopum qui hæc dignitatis priuilegia ſuſtineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamē illis iam extorſimus (Petrum voce Chriſti cōſtitutum fuiſſe vniuerſæ Eccleſiæ caput: ipſúmque honorē ſibi collatū in Romana ſede depoſuiſſe: id veteris Eccleſiæ authoritate fuiſſe ſancitū, longo vſu cōfirmatum: Romano Pontifici ſummā poteſtatem fuiſſe ſemper vno cōſenſu ab omnibus delatam: ipſum fuiſſe omnium & cauſarū, & hominum iudicem, nullius iudicio ſubiectum fuiſſe. habeant etiam plura ſi velint: reſpondeo tamen vno verbo, nihil iſtorū valere niſi Romæ ſit Eccleſia & Epiſcopus. Hoc mihi cōcedent neceſſe eſt, non poſſe Eccleſiarum matrem eſſe, quæ ipſa non ſit Eccleſia: non poſſe Epiſcoporū eſſe principem, qui ipſe nō ſit Epiſcopus. Volunt igitur ſedem Apoſtolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apoſtolatum. Volunt habere ſummum Pontificem? Dent mihi Epiſcopum. Quid autem? vbi vllam Eccleſiæ faciē nobis oſtendēt? Nominant quidē, & ſubinde in ore habent. Certè Eccleſia ſuis certis notis cognoſcitur: & Epiſcopatus, nomen officii eſt. Hîc nō de populo loquor: ſed de ipſo regimine, quod lucere in Eccleſia perpetuò debet. Vbi illic miniſterium, quale requirit Chriſti inſtitutio? Meminerimus quod de Preſbyterorum & Epiſcopi officio antè dictum eſt. Si ad regulā illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus eſſe quàm Preſbyteros. Ipſe verò Pontifex quid omnino habeat Epiſcopale ſcire velim. Primùm in munere Epiſcopi caput eſt, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic, ſacramenta adminiſtrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in ſancta diſciplina populum continere. Quid iſtorum facit? imò quid facere ſe ſimulat? Dicāt igitur qua ratione velint haberi Epiſcopū, qui nullam officii partem minimo digito vel in ſpeciem ſaltem attingit.

14 Non ita de Epiſcopo eſt vt de Rege. hic enim, etſi non exequatur quod proprium eſt Regis, honorem nihilominus ac titulū retinet. At in Epiſcopo diiudicando reſpicitur Chriſti mandatum, quod ſemper in Eccleſia valere debet. Hunc ergo nodum mihi ſoluant Romanenſes. Nego ipſorum Pontificem, eſſe Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus. Iſtud proximum neceſſe eſt probent falſum eſſe, ſi vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Epiſcopi propriū, ſed omnia potius cōtraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrinàne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi definā? Hoc dico: quum mūdus hodie tot peruerſis impiíſque doctrinis refertus ſit: tot ſuperſtitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria demerſus: nihil vſpiā iſtorum eſſe quod non illinc vel emanarit, vel ſaltem fuerit confirmatum. Nec alia eſt cauſa cur tanta rabie ferātur Pontifices in renaſcentem Euangelii doctrinam, ad eam opprimēdam neruos omnes ſuos intendant, Reges omnes ac principes ad ſæuitiam accendant, niſi quòd collabi ac corruere totum ſuum regnum vident vbi primum Chriſti Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: ſanguinarius Clemens: truculentus eſt Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ ſuæ potentiæ. Salui igitur quum eſſe non poſſint niſi profligato Chriſto, non aliter laborant in hac cauſa quàm ſi pro aris ac focis, ſuíſque ipſorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit ſedes Apoſtolica vbi nihil cernimus niſi horrēdam apoſtaſiam? Erit Chriſti vicarius, qui furioſis conatibus Euangelium perſequēdo, Antichriſtum ſe eſſe palàm profitetur? Erit Petri ſucceſſor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni graſſatur? Erit caput Eccleſiæ, qui Eccleſiam à Chriſto ſolo vero capite reſciſſam ac truncatam, in ſeipſa diſcerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Eccleſiarum mater: verùm ex quo Antichriſti ſedes fieri cœpit, deſiit eſſe id quod erat.

15 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vo-

camus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendā non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristū in templo Dei sessurū Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginē in Antiochi persona, ostendit regnū eius in magniloquentia & Dei blasphemiis situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnū erigatur. Deinde talē esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineāt: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occuparit: vtcūque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitate sparsim perseuerent. Quum verò addit suo tēpore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palàm facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hāc, neque per vnum hominem fuisse inferēdam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota designet Antichristum, quòd suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærēdo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationē procedit. Quū ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se transtulisse quod Dei vnius & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impii & abominandi regni dux sit & antesignanus.

2.Thes.2.b.4
Dan.7.g.25

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium cōuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellā transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorē primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelii aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circunscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hìc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Euseb.lib.3 cap 5.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primíque religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualē religionis speciem professi sint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcūque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinā de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabulas. Nō omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur, fateor. iampridem tamē hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio. hoc quum sit notissimum omnibus qui Romam nouerunt, non cessant tamē Romanenses theologi iactare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur?

Luc.22.d.32

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtendunt, ratum esse velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem vicesimum secundū, qui palàm asseruit, animas esse mortales, vnaque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus cōcidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit, sed schola Parisiensis Regē Galliæ impulit vt ad palinodiam ho

Testis Iohannes Gerson qui tunc viuebat.

mine cogeret. Rex eius cõmunionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiúsque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Luc.22.d.32 Certè ille tam fœdo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit insigne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quanquam istud quoque magis per se puerile est quàm vt responsione egeat. nam si volũt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictũ est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Matth.16.d.23 Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obiicere.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locũ & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicunque illic præsideat, etiam si sit diabolus, Christi tamen vicarius & caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò impium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorsus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilo igitur magis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarii, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. 1.Thess.2.a.4 Iam si de moribus fiat censura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primùm, quòd Romæ sic viuitur, ipsis non modo conniuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto feré Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscœnitatem, spurcitiam, ad omne scelerum & flagitiorum genus adeò sunt prostituti, vt monstra referant magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus esse quàm Episcopos. Neque tamen vereri debent ne suam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno versari piget: & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor satis ac super demõstrasse quod volebam: etiam si caput Ecclesiarum olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in minimis pedum digitis censeatur.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio quid factum sit vt ita subitò in tãtam amplitudinem emerserint. Hic titulus Gregorii ætate in solos Episcopos cõpetebat. Epist.15,&77,&79 nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed aliis quibuslibet eos attribuit. Lib.2.Epist.6 25,& multis aliis. vt in summa, nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum est illud Augustini, Quãquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamẽ in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Epist.19. ad Hieronymũ. Hic certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab aliis minime discernit: sed omnes ex æquo postponit Episcopis. Idque eousque fuit obseruatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Legati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt: Diaconi locum nullũ in subscriptione habent. Lib.4.regist. Et sanè nihil officii tunc habebant, nisi vt in doctrinæ & sacramentorum administratione Episcopo adessent ac subessent. Nũc adeò mutata sors est, vt facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubium est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuetur ac defendit. Verùm qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum dũtaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Lib.4.epist. 25,& 55. Flens, inquit, dico, gemens denũtio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Lib.5.Epist. 7,& alibi. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Malach.2.b.8 Itaque irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctũ esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata:& quàm effræni licẽtia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

EQVITVR nunc tertius locus,de Ecclesiæ potestate,quæ partim in Episcopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spirituali tantùm potestate loquor, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autem consistit vel in doctrina,vel in iurisdictione,vel in legibus ferendis.Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie disserere,pios lectores volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finẽ referre,in quem,teste Paulo, data est:nempe ad ædificationẽ, & non in destructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi,simúlque ministros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare studeant, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quopiam,sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda,sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis visum fuerit potestatem,omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2.Cor.10.b.8, & 13.c.10

Matth.17.a.5

2 Proinde hîc meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura,siue Sacerdotibus, siue Prophetis,siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert,id totũ non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo,cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi authoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus,simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnã loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Mosen dicitur credidisse. Sacerdotum quoque authoritas ne cõtemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent,quum dicit se percussisse fœdus suum cum Leui,vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo pòst addit, Labia Sacerdotis custodiẽt scientiam, & Legẽ requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos,præstet se Dei nuntium: id est,mandata quæ ab authore suo accepit,fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur,nominatim hoc ponitur,Vt secũdum Legem Dei respondeant.

Exod.3.a.4

Ibidẽ,14.g.31

Deut.17.b.9

Malach.2.a.4,& b.6

Deut.17.b.10

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur:Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel. audies igitur ex ore meo verbũ,& annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne quicquã ex se comminisci prohibetur?Quid verò est,nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare ausit, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tantundem est apud Ieremiam aliis verbis.Propheta,inquit,apud quem est somniũ,narret somniũ:& qui habet verbum meũ,loquatur verbum meum verum.Certè illis vniuersis legẽ dicit.Est autẽ eiusmodi,quòd non patitur quẽpiam plus docere quã iussus fuerit.Et postea paleã vocat quicquid à se vno profectũ non est.Itaque nemo ex ipsis Prophetis os aperuit,nisi Domino verba præeũte.Vnde illa toties apud eos occurrũt,Verbũ Domini,Onus Domini,Sic ait Dominus,Os Domini loquutũ est.Et meritò:exclamabat enim Iesaias,polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetæ nequid tradãt nisi quod acceperint,tunc insigni potestate ac eximiis titulis ornãtur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis,vt euellant & extirpent,perdant & destruãt,ædificent ac plantent:continuò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.

Ezech.3.d.17

Iere.23.f.28

Iesa.6.b.5

Iere.1.b.6

Ibidem,b.10

4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi,& sal terræ:quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra li-

Matth.5.b.13

Luc.10.c.16

Iohan.20.e.23

gauerint aut soluerint ligata erũt aut soluta in cælo. Verùm suo nomine præ se ferũt quantũ sibi in suo munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt, bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationẽ terminauit: quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, sibíque imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre, quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa. Matt.28.c.19 Iohan.7.c.16

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiéque valere debeat nequid doceãt serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerũt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verum est quod ait Christus, quòd nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa Sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris: Deum igitur non aliter cognouerũt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quũ dico, intelligo Deum nõ alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnicã suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alii, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserũt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimuero hæc Sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperãt, ad posteros per manus transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filii verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cælo esse, non ex terra, quod audiebant. Matth.11.d.27

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formã excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehẽderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidẽ oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conscientiis satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accessere runt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarũ sunt lucubrationes, sed dictãte Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetiis adnumero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexterã, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelii prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis mõstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, tótque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quũm tota perfectio illic inclusa esset. Malach.2.b.7 Malac.4.a.4

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehẽdi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorẽ, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multísque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectũ Filiũ loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per Hebr.1.a.1

alios subinde atque alios loquuturũ: nec prophetias additurũ prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docẽdi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimũ æternúmque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratione totum hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Euãgelii sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicii, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictã admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddã ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est acsi ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coràm explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

Matth.17.a.5

Coloss.2.a.3

Iohan.4.d.25

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habẽdum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docẽdi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: idipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationẽ definiuit Christus, quũ iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus. Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in verã omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notãda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

Matt.28.d.20

Matth.23.a.8

Iohan.14.d.26, & 16.b.13

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispensent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè cõscii, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mãdatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita vel potius figmẽta tollere, vt solius Dei decreta rata maneant? Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus cõsilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ Pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nẽpe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potẽtia fulti, omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent, Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apostolos & eorũ successores hoc, vt dixi, interest, quòd illi fuerunt certi & authẽtici Spiritus sancti amanuenses: & ideo eorũ scripta pro Dei oraculis habẽda sunt: alii autẽ non aliud habẽt officii nisi vt doceant quod sacris Scripturis proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam fidelibus ministris relictũ vt nouum aliquod dogma excudãt, sed simpliciter inhærendum esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non tantùm ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ Ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi non competere testatur Paulus? Quòd si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradiderit

1.Pet.4.c.11

2.Cor.10.a.4

2.Cor.1.d.24

Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nũquam hanc disciplinam tradidisset
iisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd 1.Cor.14.f.29
si alicui sedẽti reuelatum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authorita-
tem, verbi Dei censuræ non subiiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicet quispiam, alia ratio
est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse ex Rom.10.c.17
auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud so
lum respicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hìc hæsi-
tare poterit quicũque bene nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse opor-
tet, qua aduersus Satanam & omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta &
intrepida consistat. Hanc firmitudinem nonnisi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde v-
niuersalis est ratio, quam hìc respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus profe-
rendi noui dogmatis facultatem, vt solus ipse nobis sit in spirituali doctrina magister: vt so
lus est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minus ad totam Ecclesiam,
quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

10 Isthæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot iam
seculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis Præ-
sules falsò vocarunt, nihilo melior erit cõsensus quàm Christo cum Belial. Neque hìc mi-
hi propositum est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidẽ exercuerint:
tãtùm referam doctrinã, quam Scriptis primùm, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quo-
niam pro confesso sumũt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ imaginem, hoc prin
cipio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatè à Spiritu sancto eiusmodi Cõ
cilia, ideóque errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant, imò constituãt, re vera si-
bi vendicant quicquid contendunt deberi Cõciliis. Fidem igitur nostram suo arbitrio sta
re volunt & cadere vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis no-
stris statúmque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue
quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contem-
ptóque Dei verbo, cudũt dogmata, quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec
enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua
certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere
nouos fidei articulos.

11 Primùm audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam authoritatem confirmẽt:
deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquiunt, pro-
missiones habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spi-
ritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ
non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesiæ datæ sunt. Nam tametsi duodecim Apo-
stolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consumma- Matt.28.d.20
tionem seculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scili- Iohã.14.b.16
cet veritatis, non tãtum numero duodenario id promittebat, sed illis quoque singulis: imò
aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erãt. Quum au-
tem eiusmodi promissiones, eximiæ consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini
Christianorũ datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omni-
bus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hìc nego quin
tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori
cælestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus com-
muniter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant:
sed quia concedẽdum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scriptu-
ram in alienum sensum detorqueant. Verùm hoc omisso, simpliciter fateor id quod res ha
bet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse er- 1.Cor.2.c.12
roris, ignorantiæ, mendacii aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis, ac
lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocationis suæ, Ephes.1.d.18
& quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Verùm quum primitias, & quendam dun-
taxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gra-
tiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese in-
tra verbi Dei fines solicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via pro
tinus aberrent, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verum à
falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metã pertigisse. Itaque
ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur. Philip.3.c.12

12 Sed excipient, quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum

competere in ipsam Eclesiam. Hoc tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, vt corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verùm tales sunt semper Ecclesiæ diuitiæ, vt multum desit ad summam illam perfectioné quam aduersarii nostri iactãt. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quãtum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verùm vt eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hîc
Ephes.5.f.25 quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquæ in verbo vitæ:
1.Tim.3.d.15 vt esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecerit. Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorúmque sanctificationi deesse nónihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte cẽsere, cuius membra omnia maculosa & nonnihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hîc duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiã in hac vita: cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitaté feramus. Alter locus vt alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, vt sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quo maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentũ veritatis. Quid auté aliud sibi volunt hæc verba, quàm in Ecclesia conseruari
Ephes.4.b.11 Dei veritatem, prædicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circunferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filii Dei cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quòd fidam habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hæc custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur totã inde pendere, si verbum Domini fideliter conseruetur, suámque puritatem retineat.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potissimùm cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarii, & in quo ipsis resistamus, paucis exponã. Quòd illi negãt errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretãtur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocũque pergat, nõ posse sentire aut loqui nisi verum. proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habendũ esse non alio loco, quàm certum Dei oraculum. Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: hic sensus noster est, ideo hoc esse quòd abdicata omni sua sapiẽtia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirũ, si sponsa ac discipula Christi suo spõso magistróque subiicitur, vt ab eius ore assiduè ac sedulò pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hũc modum & omnibus rationis suæ inuẽtis diffidet: in quibus auté verbo Dei nititur, nulla diffidẽtia aut hæsitatione vacillabit, sed magna certitudine firmáque constãtia cõquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclarè sustineat: vt nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimũ rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsum percipi Deus velit. Spiritus in-
Iohan.16.a.7, & b.13 quit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandũ, quàm
Serm. de sancto & adorãdo Spiritu. vt mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Proinde scitissimè Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò
Iohã. 12. g.50 & 14.b.10 illum prætendunt. Vt Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita siquid præter Euãgelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia
Rom.10.a.4 sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelii. Hæc ille. Iam col-

ligere in promptu est quàm perperam faciant nostri aduersarii, qui non alio fine iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo cõmendent: quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sané. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conantur nostri aduersarii quum Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorũ, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minus clarè tradidissent: nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu duntaxat & moribus recepta fuerũt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantiæ vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatámque reliquerint? Sed age, demus illis quod petũt: designẽt modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrum dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contẽdo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

Iohan.16.b.12

Homil. in Iohan.96

15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quũ iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua authoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquiunt. Quis negat? quãdoquidem nihil pronuntiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas.

Matt.18.c.17

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserrimum asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatem suffugere cogeremur: verùm satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quòd obiiciunt nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse consubstantialem Patri: in eo grauem faciũt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quòd in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quũ illic toties asseratur vnũ esse Deum, rursum toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnius essentiæ, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodoritus, In disputationibus, inquit, rerũ diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adiicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verũ est quod volunt nostri aduersarii, primùm perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potesta-

Lib.1.cap.5 hist. Eccles.

tem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quũ Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, cõstat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

De Conciliis, eorúmque authoritate. CAP. IX.

NVNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multũ adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferãt quod extorserint. Antequam verò hãc quæstionẽ expedire incipiam, duo hìc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hìc rigidior sum futurus, nõ ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, súcque in honore apud omnes esse cupio. Sed hic est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec sociũ habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totũ consessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarii petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuam, quasi illorũ causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenã doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quòd addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Cõcilii, si in suo nomine congregetur. Quare vt milies Episcoporũ Concilia nominent aduersarii, parum promouebũt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impii improbique Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantùm vno verbo respondeo, Christũ nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid cõminiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se adfuturum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab aliis discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisiuit: hanc quoque legẽ videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotii, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarii, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Matt.18.c.20 · *Deut.4.a.2* · *apoc.22.d.18* · *Malac.2.b.7*

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in Conciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerũt Prophetæ. Erat Iesaiæ tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. In eundem modum Oseas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odiũ in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum sacerdotii prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat, A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. Item, Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimotertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eosdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legẽ meam,

Iesa.56.d.10 · *Oseæ 9.b.8* · *Iere.6.c.13* · *Idem 14.c.14* · *Ezech.22.e.25*

& profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum. & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset: verùm aliter fore Spiritus sanctus denuntiauit. clara enim sunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerũt in populo veteri pseudoprophetæ: sic & inter 2.Pet.2.a.1 vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Vidén' vt non à plebeiis imminere periculũ prædicat, sed ab iis qui Doctorũ & Pastorũ titulo se venditabunt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictũ vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impéderent? Imò palàm ostendit Paulus, non alibi sessurũ Antichristũ quàm in tẽplo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendã illam calamitaté, de qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iã propè instare demóstrat. Nã dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meũ intrabunt in vos lupi rapaces, non parcétes gregi. Et ex vobisipsis erũt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorũ series, quum tãtulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorũ exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitaté ab eorum statu pendere. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præsides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

Matt.24.a.11, & b.24
2.Thess.2.a.4
Act.20.f.29

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum authoritatem passim ac temere, nullóque delectu labefactare velim. Tantùm inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nũcupãtur, excussa verbi Dei obediẽtia, voluunt omnia, versántque pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cãtilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach.11.b.
Iere.18.c

6 Hinc facile est respõdere ad illud alterũ de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Conciliũ tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescent Sacerdotes, & Prophetæ terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo Concilio quod cõuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularẽtur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mẽdax in ore omnium. Illic omniũ suffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, coniicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

Ierem.4.e.9
Ezech.7.g.26
Mich.3 b.6
1.Reg.22.a.5, & d.22

7 Sed vnum exemplũ, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis cõuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo Concilio Ecclesiam. At non est periculũ nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire nõ potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hîc in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere; quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

Iohã.11.f.47
2.Thess.2.a.3

8 Quid ergo? inquies, nullane erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò veró. neque enim hîc omnia Cōcilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio positū sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minimè veró. sed enim quoties Concilii alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim quo tēpore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari: idque in eum modum vt Concilii definitio pondus suū habeat, sitque instar præiudicii: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum seruarent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorū decretis litigantem breuiter vult compescere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquā præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarū authoritatibus, non quorunque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes. res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiiceretur. Sic priscas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremúrque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerserant, accommodarunt. In posterioribus quoque nōnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhæc ingenii, doctrinæ, prudentiæ nō obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quātum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hic opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alii fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseā? Nec est quod mihi quispiā obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quū Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo pòst Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum, imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantùm ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam deprauando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secūda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonnisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicādo sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatúmque suis Cōciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desyderes, vel quòd eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis districti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebāt: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium cō-

ſenſu ſumma veneratione, vt merebatur, excepta eſt. Nam quum primarium fidei noſtræ caput illic periclitaretur, adeſſet hoſtis Arrius in procinctu, quocum manus conſerendæ eſſent, ſummum verò momentum in eorum concordia eſſet qui ad oppugnandum Arrii errorem parati venerant: ipſi nihilominus tantorum diſcriminum ſecuri, imò velut grauitatis, modeſtiæ, & omnis humanitatis obliti, omiſſo quod in manibus erat certamine, (quaſi ex deſtinato, Arrio gratificaturi, eò conceſſiſſent) inteſtinis diſſidiis ſeſe proſcindere cœperunt: ſtylum qui in Arrium ſtringendus erat, in ſeipſos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accuſatorii volitabant: nec contentionum finis vllus factus eſſet donec mutuis vulneribus ſe cõfodiſſent, niſi Imperator Conſtantinus occurriſſet, qui inquiſitionem in eorum vitam, rem eſſe ſupra ſuam cognitionẽ profeſſus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione caſtigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde ſequuta ſunt Concilia lapſa fuiſſe veriſimile eſt? Nec longa demonſtratione opus hæc res habet. ſiquis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonenſi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconſultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem eſſe non negat: ſed errare potuiſſe palàm aſſerit. Ineptus fortè alicui videar qui de cõmonſtrandis huiuſmodi erroribus laborem: quum fateantur aduerſarii, errare Concilia poſſe in iis quæ ad ſalutem non ſunt neceſſaria. Sed neque ſuperuacuus eſt hic labor. Tametſi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo diſcrimine, pro Spiritus ſancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initio ſumpſerant. Quid ſic agendo contendunt, niſi errare non poſſe Concilia: aut ſi errant, nefas eſſe tamen verum cernere, aut nõ aſſentari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde poſſe colligi, Spiritum ſanctum ſic pias alioqui & ſanctas Synodos gubernaſſe, vt interim aliquid eis humanitus accidere ſineret, ne nimium hominibus confideremus. Hæc multò melior eſt ſententia, quàm illa Gregorii Nazianzeni, Nullius vnquam Concilii ſe vidiſſe bonum finem. Nam qui aſſerit omnia ſine exceptione malè definiſſe, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem ſeorſum facere, nihil iam neceſſe eſt: quando ex generalibus æſtimare promptum eſt quãtum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque viſum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

12 At noſtri Romanenſes, vbi in cauſæ ſuæ defenſione omnia rationis præſidia labaſcere ſibi vident, ad extremum illud miſerúmque ſuffugium concedunt, Etiamſi mente & conſilio ſtupidi ipſi ſint, animo verò & voluntate nequiſſimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpoſitis obedire iubet. Itáne verò? quid ſi Præpoſitos eſſe negem qui tales ſunt? Nõ enim plus ſibi arrogare debent quàm habuerit Ioſue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius paſtor. Audiamus autẽ quibus verbis inauguretur in ſuũ munus à Domino: Nõ recedat, inquit, volumẽ Legis ab ore tuo: ſed meditaberis in eo dieb⁹ ac noctib⁹. Neque ad dexterã neque ad ſiniſtrã declinabis: tũc diriges viam tuã, & intelliges eã. Illi igitur ſpirituales nobis erũt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectẽt. Quod ſi nulla hæſitatione accipiẽda eſt quorumuis Paſtorũ doctrina, quorſũ attinebat toties támque ſolicitè Domini voce nos admoneri, ne pſeudoprophetarum ſermoni auſcultemus? Nolite (inquit per Ieremiã) audire verba Prophetarũ, qui prophetãt vobis. vanitatẽ enim vos docẽt, & nõ ex ore Domini. Itẽ, Cauete vobis à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Fruſtra & Iohannes nos hortaretur vt probemus ſpiritus nũquid ex Deo ſint. Cui iudicio ne Angeli quidẽ eximũtur, nedũ Satã cum ſuis mẽdaciis. Quid autem iſtud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon ſatis declarat multum intereſſe quales Paſtores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non eſt quòd ſuis nos titulis abſterreant, quo in participationem trahant ſuæ cæcitatis: quum videamus contrà, ſingularem Domino curã fuiſſe abſterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, ſub quacunque nominis larua lateat. Nam ſi verum eſt Chriſti reſponſum, cæci quique duces, ſiue Antiſtites, ſiue Præſules, ſiue Pontifices dicantur, nihil poſſunt quàm ſuos conſortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Paſtorum, Epiſcoporum nomina (quæ tam falſò obtendi quàm verè vſurpari poſſunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium ſpiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo ſint.

Ioſue.1.b.7.8

Iere.23.d.16

Matth.7.b.15

1.Iohan.4.a.1

Matth.15.b.14

13 Quoniam probauimus non eſſe datam Eccleſiæ poteſtatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de poteſtate quã illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libẽter concedimus, ſiquo de dogmate incidat diſceptatio, nullum eſſe nec melius nec certius

remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuati eam conficeret. Deinde vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt siquis turbet Ecclesiam
1.Cor.14.f.29 dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua authoritate & sceleratos impii hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insaniæ occursum est per Constantinopolitanam Synodum. Ephesino Concilio profligata est Nestorii impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia, ratio cōseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterū suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilii suffragiis fuerit recepta.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Cōciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ authoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habe-
Matt.26.c.26 bit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum Sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex dia-
1.Tim.4.a.1 metro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi voluit. Paulus con-
Heb.13.a.4 iugii prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus interdixerūt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contrà ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrasse enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ cōmemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Cōcilii citabūt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilii præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diiudicatione manasse. Sed rogo iterū, quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hîc obmutescant oportet. Quanquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinē apocryphorū reiicientur: quod isti nullo modo facere sustinēt.

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis. CAP. X.

SEQVITVR pars secunda, quã in legibus ferendis sitam esse volũt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Pharisæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari confessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videtur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator, suo iure spoliant. Hæc potestas tractãda nunc est, an Ecclesiæ liceat cõscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantùm hoc agitur vt rite colatur Deus secundum præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vsus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtiles Ecclesiæ cõstitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volũt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinẽtes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fideliũ conscientiis data, opprimitur penitus ac disiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationẽ sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam, & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contẽdo, necessitatem imponi conscientiis non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicũ Regem agnoscant, suum liberatorem Christũ: & vna libertatis lege, nempe sacro Euangelii verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur. Mat.13.a.4

2 Fingunt quidem Solones isti, suas cõstitutiones leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere ausus fuerit, neque id nulla causa. prospiciebat certè quantũ vulnus infligeretur conscientiis, si earũ rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Cõtrà numerari vix possunt cõstitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denũtiatione sanxerũt, quas seuerissimè exigũt tanquã ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Quî ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo cõstitutiones hîc impugnare animus est: quæ in hoc ferũtur vt animas intus corã Deo ligent, & religionẽ iniiciant, acsi de rebus ad salutẽ necessariis præciperẽt. 1.Cor.7.f.35

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & cõscientiæ forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendũ esse Magistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit cõscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatũ adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit cõscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluũt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominẽ sistit ad Dei iudiciũ, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultũ maneat. Vnde & vetus illud prouerbiũ, Rom.13.a.1. Rom.2.c.15

1.Pet.3.d.21 Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interro-
gationē poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Christi gratia, nos intrepidè co
Heb.10.a.2 ram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius cōſcientiam pec-
cati, pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum non amplius nos arguat.

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt
conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus
1.Tim.1.a.5 ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem, ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea
etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtēdit, dicens quoſdam à fide nau-
fragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſſe co-
lendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem
Act.24.d.16 ad homines quoque extenditur, vt quum teſtatur apud Lucā idem Paulus, ſe operā dediſſe
vt bona cōſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ
conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquēdo, ſo-
lum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur quæ ſim
pliciter hominem ligat, ſine hominū intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gra-
tia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed
quamlibet verborum obſcœnitatē & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſerua-
tioni, etiamſi nullus in mūdo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intem-
peranter gerit, non eo tantùm peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed con-
1.Cor.10.f.28 ſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſti-
nere enim debemus ſiquod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne ido-
lis conſecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter
conſciētiam. dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui
prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu ne-
ceſſaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen cōſcientiæ libertatē retinere
deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis in-
iiciant, quaſi per ſe neceſſaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientiæ imponi quod fas
non erat. Neque enim cū hominibus, ſed cū vno Deo negotiū eſt conſcientiis noſtris. Quò
pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis
denſiſſima ignorantiæ caligine obuolutus eſſet, hæc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua
manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem eſſe hominis conſcientiam agnoſceret.
Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabant: voluit tamen Deus
teſtimonium aliquod Chriſtianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrā-
nide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis
naſcitur. Nam ſi principibus obediendum eſt non pœnæ tantùm, ſed conſcientiæ cauſa,
inde conſequi videtur, in cōſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum
eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpondeo, primùm inter genus & ſpeciem hîc
eſſe diſtinguendum. Nam etſi leges ſingulæ conſcientiam non attingant, generali tamen
præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuum authoritatem nobis cōmendat. Atque in hoc
Rom.13.a.1 cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore pro-
ſequendos eſſe. Interea minimè docet, quæ ab illis ſcribuntur leges, ad interiorem animæ
gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regu-
lam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterū quoque notatu dignum eſt (quod
tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue à magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur,
tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideo tamen non ligare per ſe
conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autē con-
ſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtāt quæ & nouam formam præſcribunt
colendi Dei, & neceſſitatem conſtituunt in rebus liberis.

6 Tales autem ſunt quæ hodie vocantur Eccleſiaſticæ conſtitutiones in Papatu, quæ pro
vero ac neceſſario Dei cultu ingeruntur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad ca-
ptandas illaqueandáſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil atti-
gimus: quia tamen iuſtæ tractationi hîc opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſum-
mam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam ſibi in licentia do-
cendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi, nuper diſſeruimus quātum ſatis eſſe vi-
debatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicunt le-
gum ferendarū poteſtate, hic immorabor. Hoc igitur prætextu pſeudoepiſcopi noſtri cō-
ſcientias nouis legibus onerant, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex

quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaque quicquid iubét ac præscribunt, id necessariò obseruandũ esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reum esse, quòd Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri episcopi essent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesiæ ritè ordinandã requiritur. nunc quum nihil minus sint quàm quod haberi volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modũ excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legislatores esse fidelibus impositos qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruãdum pro necessario mãdare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tãquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque idipsum antè ab Iesaia dictum fuerat, quanuis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostẽditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendíque potestas est vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus, dum pastores officii sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceãt aduersus cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si ritè expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnius facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

Iacob.4.c.12

Iesa.33.d.22

1.Pet.5.a.3

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi sciẽtia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius ritè probéque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligãtur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo lãce meminerimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certũ examen, quod nusquã aberrare nos sinat. Priore contẽdit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabãt. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secũdum constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueos conscientiis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

Coloss.2.b.8

Galat.5.a.1

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operæpretium

[illegible] hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarii nostri sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectāt. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrasque impugnādas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primùm nónne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius
Col.2.d.20 colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringāt conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hîc dum re-
Galat.5.a.1 clamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

10 Porrò istud pessimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, peruersitatē illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quā Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominū traditiones. Nolo cōtra præsentes nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sanè, si quo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die sanctulis nescio quibus cōsecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuā peregrinationem nō persoluisse, quàm in promissis omnibus fidē fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorū luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolū sine honore præteriisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu
Matth.15.a.3. verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mādatorum Dei frigidè tantum & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxiè vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum mulctis vlciscētes, vnius sui decreti vel minimam offensionē nulla leuiore pœna plectūt quàm carcere, exilio, incēdio, aut gladio. In Dei cōtemptores non ita asperi & inexorabiles, suos cōtemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuā tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primùm grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &, (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Ga-
Galat.4.b.9 latis scribens nuncupat) quàm cælestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortū permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdū etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earū multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbris sic adhærescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, ha-
Colos.2.d.23 bere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia cōfectæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem

quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commẽdationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes cõmentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facilè discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam nõ pluris æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudẽtia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitius discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulã quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani põpa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum authores eò delapsos esse vt friuolis ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gẽtium deliriis exemplar sibi sumpserunt, partim simiarum more temere imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiamsi nullum aliud sit argumentũ, tamen ex farragine tam malè consuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obstupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinã inuertunt magis quàm conseruant, multum momẽti reponũt hypocritæ. siquis introspiciat melius, reperiet nihil esse præter vmbratile & euanidum disciplinæ spectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauem piis animis carnificinã afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerat quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremũ morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducâris, ne gustaueris, ne attrectâris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere significet, in priore significatu hìc proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hìc ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tãtùm edere vetãt, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Ad Ianuar. epist. 119

Colos. 2.d.20

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientiæ mirabiliter torqueãtur. De Canonibus ad disciplinam pertinẽtibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramẽtis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos peræque rudes atque fuerũt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respondeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeatur: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum a-

Epist. 118 ad Ianuar.

ceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis cõsulere, Iudaismum à Christo abrogatũ erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quũ diceret mulieri Samaritanæ, venisse tẽpus quo veri cultores adorarẽt Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factũ fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodãmodo implicita erat, quibus abolitis nũc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitũ. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hîc contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, nõ obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datæ sunt, & minimè laboriosæ, quo præsentem Christum demonstrent. Iudæis plures datæ sunt, quò essent absentis imagines. Absentem autẽ fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatẽ, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

Galat.4.a.1

Iohan.4.c.23

15 Hîc prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus ritè litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitiari res bonas: quũ in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamẽ plus indignitatis habet, operibus temerè humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credãtur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislator ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate propriòve merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hîc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate, gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obediẽtia est. Sed quia hîc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionẽ illam omittamus. Quod præsentis argumẽti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quã solam Deus respicit, vt testatur per Prophetã, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantùm vt audiẽdo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentũ vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miserã plebem in externis illis nugis iustitiam, quã Deo opponant, & qua se ante cæleste tribunal sustineant, quærere. Præterea ánnon hoc dignum insectatione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histrionicam scenã aut magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christũ dirigantur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines in signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originẽ, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonam partem rescindere necesse sit si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

Iere.7.e.22

Iesa.55.a.2, & 29.a.13 matth.15.a.9

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis cõstitutionibus tradere, quòd ætati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus seculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmẽtis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circũstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporũ humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari cõuenit: erit illa, quã superius posuimus, certa & cla

Iesa.29.d.13

ra definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finē ab hominibus positas vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringāt, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelii claritatē obscurent: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpē quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimium difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erūnt adiumenta vt facilius deprehendamus quantū sit in ipsis mali.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò authoritatē penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volūt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilii sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos ementiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulā nos formemus ac comparemus: facilè nobis cōstabit, Ecclesiam non esse quæ præter tis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuit ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniarisque mendax. Id quum Ecclesiæ dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciā prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesiæ contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitatur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurū, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelii administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quàm vel additamēta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Mosis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tādem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iampridem declarauit quàm dū humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris, quo die eduxi eos ex AEgypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocē meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mādauero vobis. Item, Contestando contestatus sum Patres vestros, Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, nō acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesiæ authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesiæ id imputari, arguere promptum est.

Act.15.d.20. & f.29

Deut.12.d

Prou.30.b

Iere.7.e.22

Idem 11.b.7

1.Sam.15.e

18 Hac ratione in istam humanarum traditionum tyrannidem, quæ sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod nostri aduersarii ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ecclesiæ iniurii, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vltrà progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit. vt taceam insignem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mādatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad rem pertinet, spe-

ctare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Iam verò referre ad Apostolos traditionum originē quibus hactenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturæ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina ne nouis obseruationibus oneretur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde siqua historiis vetustísque monumentis inest fides, Apostolis non ignotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non poterāt: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentē causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, dum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse fingunt aut Iudaicas aut Gentiles (quarū illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes promulgatæ multo antè fuerant) partim ineptas gesticulationes & inanes ceremoniolas, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, perquam rite peragūt: imò quas pueri & moriones adeò appositè effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos talium sacrorū antistites. Si nullæ essent historiæ, ex re tamen ipsa æstimarent sani homines, non subitò erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepsisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerūt, nonnulla instituissent quæ ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alii post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorū vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarū inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudē ad posteros affectabant, in exigenda eorū obseruatione erāt multo rigidiores. Hæc κακοζηλία bonā istorum rituū partē nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant. Atque id quoque historiæ testātur.

19 Ne omnium catalogū texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administrāda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterii dignitatem aliquid addiderunt quod non esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde cōsuendo, hunc quem in Missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis prodiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliūde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Cōciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia authoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio, & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solēnitate celebrātur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem cōtineri vtile est? Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanēses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

Epist. 118.

20 Ne longior sim, vnum tantùm exemplum proferā. Siquis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeāt, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiæ, qui si Apostolos adhibuisset in cōsilium, nunquam profectò contaminasset Baptismū alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustā esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad Baptismū ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituásne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autē non erit illis vtilis vsus, abstineāt: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquam videmus in tātum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus

Epist. 118 ad Ianuar.

sine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquiunt, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerũt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua authoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinẽ & suffocatum attingant. Manet quidẽ adhuc scrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere: Atqui facilè dissoluetur siquis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt. Act.15.d.20

22 Quemadmodum siqui Ecclesiis nondũ bene constitutis præsunt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscũ viuunt, adolescant, palàm die veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi, seposita superstitione, indifferentia per se sint: vbi tamẽ accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. acsi dixissent, Præceptum Domini est ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè nonnisi ex Concilii sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscietia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, acsi Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. Verùm, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretũ ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam nouerãt. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quàm violationem charitatis, nónne simul agnoscunt non cõmẽtitium aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanã simplicémque accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur? 1.Cor.8.a.1

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hic agi, vt erroribus consentiamus: sed tantùm vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verùm hic quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nósque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) id solum agitur vt graue aliquam oppressionẽ in corpore nostro perferamus, sed vt cõscientiæ libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliatæ, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, acsi parum ad rem fa-

ceret, omittamus. At quanti putamus referre, suū Domino regnū eripi, quod tanta seuerita te sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarū inuentionū legibus colitur: quū solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quāti repu-
Iesa. 29. d. 13 tetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mādato & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciā eum miraculo grandi & stupēdo. peribit enim sapiētia à sapientibus e-
Matth. 15. a. 9 ius, & intelligentia à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, præce pta hominū. Et sanè quòd se filii Israel pluribus idololatriis inquinarūt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mādata, cultus nouos fabricarint.
2. Re. 17. d. 24. f. 32. Idcóque refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendā Samariam traducti fuerāt à Rege Babylonio, fuisse discerptos & cōsumptos à feris bestiis, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius. Quanuis in ceremoniis nihil peccassent, non tamen probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violationem, quòd homines aliena à verbo suo cōmenta ingererent, vlcisci non destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præscriptos suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positā dum in illo colēdo simpliciter quod mādat, nullas nostras inuentiones miscen-
2. Reg. 22. a. 1, & alibi. do sequimur. Atque ideo sæpius laudātur pii Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistrā. Vltrà progredior, etiamsi in com mentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamē à Spiritu dānatur, ex quo
2. Re. 16. b. 10 à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari. videmus tamē vt Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quòd hominum inuēta in Dei cultu impuræ sunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis quicquam tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circunstantia crimen
2. Reg. 21. a. 3 Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronūtiauerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei authoritas.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapiētiæ causa) ab vno Dei ore pen dere, simul viderent non leuem esse rationem cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenii libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdē præscribunt leges quas
Coloss. 2. a. 4 ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν, id est voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatū. Sic est profectò: stultescere & nostrā nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quo solum illum sapere permittamus. Quā viam minimè tenēt qui confictis hominū arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur & quasi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defer tur, obtrudūt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamen religio vocari ea meretur) pluribus magísque insulsis superstitionibus conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuáque omnia, & quæ suos authores verè referant?

25 Quod etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelē sacrificasse in Ramatha, &,
1. Sam. 7. d. 17 quanuis præter Legem id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, non fuisse secundū aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat
Iudic. 13. d. 19 addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum, alter non inferior
Iudic. 8. f. 27 Gedeoni insigni documento est, cuius ephod non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetūt, nihil aliud est quàm veræ sanctimoniæ pollutio.

26 Matth. 23. a. 3, & 16. a. 6 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabāt Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caueri voluit à fermento Pharisæorū? fermen-

tum (interprete Matthæo Euangelista) appellās quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admisceret. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubet fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Dominum voluisse suorū conscientias propriis Pharisæorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueantur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisæorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad cōtemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nōnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui fidi sunt, veri Pastores. audite tamen, quòd & mercenarii necessarii sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectātes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed Pastorē per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legē Dei docent. ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus. Aug. in Iohan tract. 46

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodùm hic occurrēdum est. Falli hîc sanè perquàm est lubricum: quia non prima statim facie apparet quātum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totā paucis expediam, ne cui imponat similitudo. Hoc primum habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agēdis vigere semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis intersit, atque adeò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundum ordinem fiant. 1. Co. 14. g 40
At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniisque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totásque deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tantùm semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutē credantur necessariæ, atque ita conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterū semper ex duobus esse propositum, aut vtrunque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultū metiuntur. Rursum vbi ad communem vsum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem cōscientiis iniiciebat, quum putarētur traditiones ad salutem necessariæ. Siquidē hîc nihil quæritur nisi vt cōmuni officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretiū est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehēdatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præsunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectámque disciplinā assuefiat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentũ inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quàm inutilis elegantiæ larua,& luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerẽtiam aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque idipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia,religione,obseruantia,sacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia sint ceremoniæ, ad Christum rectà nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habẽt præter euanidum splendorem,sed in ea compositione quæ omnem confusionem,barbariem, cõtumaciam,turbas omnes & dissidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, Vt ne profana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Ne mulieres in publicum nisi velatæ procedant:&alia plurima in quotidiano vsu habemus:quale est Quòd flexis genibus nudóque capite oramus:Quòd Domini Sacramẽta non sordidè,sed cum aliqua dignitate administramus: Quòd in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus,& quæ alia eodẽ pertinent. In altero genere sunt horæ publicis precationibus,concionibus & mysticis actionibus destinatæ:in ipsis concionibus quies ac silentium,loca destinata,hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi,quòd Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant,& siqua sunt similia. In primis verò quæ disciplinã cõseruant,vt catechesis,censuræ Ecclesiasticæ,excommunicatio,ieiunia, & quæ in eundẽ catalogum referri possunt.Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones,quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

1.Cor.11.d.21, & a.5,

1.Cor.14.g.34

30 Sed quia hîc periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde captent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas,ab altera sint quidam nimis meticulosi,qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquant: hîc testari operæpretium est,eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeóque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habentur precationes. Quæritur sitne humana traditio,quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur:hominum autem,quatenus specialiter designat quod in genere fuerat indicatũ magis quàm expositũ. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes,&quicquid ad salutem necessarium erat,sacris suis oraculis tum fideliter cõplexus est,tum perspicuè enarrauit:in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis nõ voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus(quòd istud pendêre à temporum conditione prouideret, neque iudicaret vnam seculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requiret, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas instituere conueniet. Fateor equidem, non temerè,nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet,charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur,salua erunt omnia.

1.Cor.14.g.40

31 Iam verò Christiani populi officium est,quæ secundum hunc canonem fuerint instituta,libera quidem conscientia, nulláque superstitione, pia tamen & facili ad obsequendũ propensione seruare, non contemptim habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruantia & cautione conscientiæ libertas esse poterit? Imò verò præclarè constabit vbi reputabimus,nõ fixas esse & perpetuas sanctiones quibus astricti simus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametsi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alii aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxii. Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet.Quid?an in mulieris carbaso sita religio est,vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione,in humando cadauere mysterium,quod præteriri sine piaculo non possit? Minimè.Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuãdo proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite accurrat. Et est vbi

loqui non minus opportunum illi sit quàm alibi tacere. Státem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique satius est maturè humare mortuũ, quàm vbi linteum deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula dictet: vbi si imprudẽtia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est contumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorũ structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verùm & certos dies & statas esse horas conuenit, & locũ recipiendis omnibus idoneum, siqua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarũ rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad cõmunem statum pertinent? quãdo nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio positæ, singulorũ arbitrio relictæ fuerint. Quòd siquis obstrepat & plus sapere hic velit quàm oportet, viderit ipse qua morositatem suam ratione Domino approbet. Nobis tamẽ istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesias Dei. 1.Cor.11.c.16

32 Porrò summa diligentia incumbendum est nequis irrepat error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod quidem obtinebitur si quæcũque erunt obseruationes manifestam vtilitatem præ se ferãt, si parcissimæ admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam nihilominus suæ quisque libertati necessitatẽ vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerũ obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatẽ contemnat. Postremò vt nullam hìc perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationũ vsum & finem ad Ecclesiæ ædificationem referamus: qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vsu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsenti experimento est hæc ætas. Nã (quæ superiorũ temporum cæcitas fuit & ignorãtia) tam corrupta opinione támque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigiosis superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutæ, & nulla per se impietate notabiles.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu, qualis cernitur in Papatu. CAP. XI.

RESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiastica potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodũ enim nulla vrbs nullúsve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nũc iterum cogor repetere) sua quadam spirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritualis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item 1.Cor.12.d.28 ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in solicitudine præsit. Non enim alloquitur magi- Rom.12.b.8 stratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erãt adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant 1.Tim.5.c.17 in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ cõtulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua cõtumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeũt, proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excõmunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrii in posterum trãsferri ad Christi gregem. Ad il-

lum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernãdi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus iisdem verbis res aliquãtum inter se diuersas notat, hunc nodũ soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligãdo & soluẽdo loquũtur. Alter est Matthæi decimosexto, vbi Christus, postquam se claues regni cælorum Petro daturum promisit, continuò subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratũ in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quũ
Iohan.20.c.23 discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentem, obuiã.
Matt.16.c.19 Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandíque munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelii, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluimur ac liberamur per redemptionẽ quæ est in Christo Iesu: qui verò Christum liberatorẽ ac redẽptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictósque esse? Hanc legationẽ quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem, sed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerũ difficultate tantisque discriminibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christũ doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatũ esse, illam Euangelii doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocẽ in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelii prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionẽ: damnationem quã pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmáque manet, quæ certiores omnes securósque reddat, Euangelii verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiã, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cælo ratam, firmã, ac fixam. Habemus, potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelii prædicationem: nec tam potestatẽ esse quàm ministeriũ, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18, habe-
Matth.18.c.17 tur: vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cælo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulo in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbique simile est, quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendique potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatũ, eadem promissio. Eo autẽ differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permissa est. Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem cõiiciat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in communionẽ recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Ne quis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent ver-

bum,quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire.quia nonnisi ex Lege Dei iudicāt, quæ non incerta est aut terrena opinio,sed sancta Dei volūtas,& cœleste oraculum. Ex istis duobus locis,quos vt breuiter,ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor,furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine ferūtur, nunc confessionem,nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem,nunc ius condendi leges,nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendū Romanæ sedis primatum allegant. ita norunt claues suas quibus visum est aptare seris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertūt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neque enim ius gladii habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerē,non pœnas alias quæ solēt infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur.Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquā sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis? in vrbe bene constituta, pœna erit carcer. scortatus est? aut similis, aut potius maior.Ita erit satisfactū & legibus,& magistratui,& externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem,quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria.Et hoc postulat ratio,vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo,solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistatus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus:imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit.Adhæc tantundem dici poterit de toto ferè verbi ministerio.Nunc ergo secundum eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desināt obiurgare, arguere,increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus,puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratū, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri,non impedimento.

4 Et sanè siquis propius expendat Christi verba,facilè perspiciet,statū & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporariū illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint,eos ad magistratū deferamus. quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet.Quid ista promissio, an vnius anni dicenda erit,vel paucorū,Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hìc nouum instituit: sed cōsuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit,non posse carere Ecclesiam spirituali iurisdictione,quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritualis iurisdictio:sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione,cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat.Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator?Imperator enim bonus,intra Ecclesiā, non supra Ecclesiam est.Quare illi qui vt magistratū ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt,non leuiter damnant,quòd honorem officiúmque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint. Epist.5. ad Valentinianū.

5 Sed hoc quoque exaduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit:vt sciamus quid abrogandū sit,& quid ex antiquitate restituendum, si volumus,euerso regno Antichristi,verum Christi regnum iterum erigere.Primùm hic scopus est,vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid scādali exortum sit,aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: Vt à iure gladii prorsus separetur hæc spiritualis potestas:deinde ne vnius arbitrio,sed per legitimū consessum administretur. Vtrúque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel mulctis,vel carceribus,vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi:sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimum fulmen, est ex- 1.Cor.6.a.4

communicatio, quæ nonnisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desyderat, sed verbi Dei potétia contenta est. Denique veteris Ecclesiæ iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorũ

2.Cor.10.a.4 potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiã Christi, in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum idipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cũ ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterii profanatione nequeunt. Itaque dum a-

1.Cor.5.d.12 libi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigent, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes cõsessum Seniorum, qui erat in Ecclesia quod in vrbe est Senatus.

Epist.14.lib.3, & eiusdem lib.epist.19, & alibi. Epist.10.lib.3

Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri consilio, & plebis cõsensu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vsitata ratio, vt per senatum Presbyterorum Ecclesiæ iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alii enim ad docendum erant ordinati, alii morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosii seculo soli clerici in iudi-

In 5.cap.1.ad Timoth. ciis Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referũt vetusti ædificii? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vendicauit Episcopus. Perinde enim est acsi Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditũ, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & consessum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

7 Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignã fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamẽ spiritualem iurisdictionem adhuc vocant, vbi nonnisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excõmunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si comparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio. si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiã illic de vitiis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vtplurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis supérque est, quòd quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est institutæ à Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca verò consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidẽ. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquea-

runt,tum pſeudoeccleſiaſticam iuriſdictioné, quam per ſuffraganeos & officiales exercent.
Nam ſi Chriſto regnum inter nos permittimus,fieri non poteſt quin totum iſtud dominationis genus extemplo proſternatur ac corruat.Ius autem gladii quod ſibi quoque tribuũt,
quia in conſcientias non exercetur,tractare præſentis negotii non eſt.Qua tamen etiam in
parte animaduertere operæpretium eſt, ſui ſemper eſſe ſimiles: nihil ſcilicet minus quàm
quod haberi volunt, Eccleſiæ paſtores. Nec peculiaria hominum vitia, ſed commune totius ordinis ſcelus, adeóque ipſam ordinis peſtem arguo: quando mutilus ille fore creditur,niſi opulentia & ſuperbis titulis ſpectabilis fuerit. Si hac de re Chriſti authoritaté quærimus,non dubium quin verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret,Reges Gentium dominantur illis: vos autem non ſic.Signifi- Mat.20.d.25
cat enim non modò paſtoris officium diſtinctum eſſe ab officio principis: ſed res eſſe ma- luc.22.c.25
gis ſeparatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moſes vtrũque ſimul Exod.18.c.16
ſuſtinuit,primùm raro id miraculo factũ eſt: deinde fuit temporarium, donec res melius
componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præſcribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur:ſacerdotium iubetur fratri reſignare. & meritó.eſt enim ſupra naturam vt vnus
homo vtrique oneri ſufficiat. idque fuit ſeculis omnibus diligenter in Eccleſia obſeruatũ.
Nec quiſquam extitit Epiſcoporum,quandiu durauit vera aliqua Eccleſiæ facies,qui de vſurpando iure gladii cogitaret: vt iſtud eſſet vulgare prouerbium Ambroſii ætate, Impe- Refert hoc
ratores magis ſacerdotiũ optaſſe quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mé- homil.de ba-
tibus infixũ quod poſtea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia,ad Sacerdoté Eccleſias. ſilic.tradẽdis

9 Poſteaquam verò excogitata fuit ratio qua Epiſcopi titulum, honorem, opes ſui muneris tenerent ſine onere ac ſolicitudine:ne otioſi prorſus relinquerétur,ius illis gladii datum eſt, vel potius ipſi ſibi vſurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatúmque & prouinciarum adminiſtrationibus
ſeſe inuoluere,& occupationes à ſe tam alienas latiſſimè amplecti,id Epiſcoporũ erat?quibus tantum in ſuo munere operæ ac negotii eſt,vt ſi illic toti aſſiduíque ſint,nec vllis auocamentis diſtrahãtur,vix tamé ſufficere queant. At verò,qua ſunt peruicacia,iactare non
dubitant,ſic pro dignitate florere gloriam regni Chriſti,nec ſe interim nimium abſtrahi à
vocationis ſuæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, ſi hoc decorum eſt ſacri muneris ornamentum, eò faſtigii euectos eſſe vt ſummis quibuſque monarchis ſint formidabiles:eſt cur cum Chriſto expoſtulent, à quo grauiter eo modo læſus eſt eorum honor. Quid
enim contumelioſius,eorum quidem opinione, dici poterat iſtis verbis? Reges Gentium & Matt.20.d.25
Principes dominantur illis:vos autem non ſic.Nec tamen duriorem legem ſeruis ſuis im- luc.22.c.25
ponit quàm ipſe primus ſibi tulit ac recepit.Quis me(inquit)iudicem conſtituit aut diui- Luc.12.b.14
ſoré inter vos? Videmus iudicandi munus ſimpliciter à ſe reiicere,quod nõ faceret ſi res eſſet ſuo muneri conſentanea. In ordinem cui ſe Dominus ſubiecit, non patientur ſerui ſe
cogi? Alterũ vellem tam experimento probarent quàm dictitare facile eſt. Atqui quum Apoſtolis viſum non fuerit,derelicto Dei ſermone,miniſtrare menſis:ex eo quia doceri no- Act.6.a.2
lunt,cõuincuntur, non eiuſdem eſſe & bonum Epiſcopum præſtare & bonum Principem.
Nam ſi illi qui pro donorum quibus præditi erãt amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis ſufficere poterant quàm vlli poſt eos nati homines,confeſſi ſunt tamen ſe verbi
& menſarum miniſterio incumbere ſimul non poſſe quin oneri ſuccumberent:quomodo
iſti præ Apoſtolis nihili homunciones poſſent eorũ induſtriam centuplo ſuperare?Id quidem tentare impudentiſſimæ nimiúmque audacis confidétiæ fuit. Sed tamen factum videmus.quo ſucceſſu,palàm eſt. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deſerta ſua functione in aliena caſtra commigrarent.

10 Nec dubiũ quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progreſſus fecerint. Neque enim
primo paſſu hucuſque poterãt conſcendere: ſed nunc vafritie & obliquis artibus ſeſe clanculum extulerunt,ita vt nemo futurum proſpiceret,donec factum eſſet:nunc per occaſionem, terrore & minis extorſerunt à Principibus aliquod potentiæ ſuæ auctariũ: nunc quũ
viderent Principes ad largiendum non difficiles, ſtulta & inconſiderata eorum facilitate
ſunt abuſi.Olim pii,ſiquid controuerſiæ inciderat,vt litigandi neceſſitatem effugerent,Epiſcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis ſæpe implicabantur veteres Epiſcopi, quod ipſis quidé ſummopere diſplicebat (quéadmodũ alicubi teſtatur Auguſtinus)ſed ne partes ad contentioſum iudicium proſilirent,
hanc moleſtiam inuiti obibant.Iſti ex voluntariis arbitriis, quæ prorſus à forenſi ſtrepitu
abhorrebant,fecerunt ordinariam iuriſdictionem.Quum vrbes ac regiones aliquãto pòſt
tempore variis difficultatibus premerentur, ad Epiſcoporum patrocinium ſe contulerũt,

vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerūt Principes, variis ad id studiis impulsi sunt. Verùm vt aliquam pietatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate cōsuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam verámque disciplinam sic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis supérque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nam siquam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt.

2.Cor.10.a.4

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatā, qualicunque colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Cōstantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt alia quacunque ratione hoc sibi vendicet, non tamē Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, solicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autē Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, non propter has accepistis claues regni cælorum. Quænā tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior (Eugeniū Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominādum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planū est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Et continuo post, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio. Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palàm sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pōtificem in Concilio Arelatensi decernere, supremum ius vtriusque gladii sibi competere iure diuino.

Lib. De consider. 25.
Luc.12.b.14
Lib. De consider. 2.

12 Quantum ad Constantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, non opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Imperatore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignum eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autē non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti cōsideratione, propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitā tribuet, & nos sub manu vestra secundùm suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc de Constantini donatione quæstionē penitus excutere: sed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quo fœdior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causa tam deplorata operam suam & linguam Romano Pontifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenii difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parū in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erāt. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè non minus frigidè domini sui causam agit quàm si facetus quispiam idem se agere simulans, Vallæ suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitii rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

Epist.5.lib.1
Epist.20.lib.3
Epist.61.lib.2
Epist.31.lib.4
Epist.34.li.4

13 Cæterùm siquis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebāt Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouādi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henrichus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilii, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam quū Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hil-

debrandus, qui lacessitus ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henrichus, propter insolentiorem administrandi rationem, plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit. quæ causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret successoribus nō modò iugum excutere, sed Imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerūt Imperatores Henricho similiores quàm Iulio Cæsari: quos subigere nō fuit difficile, quum domi rerum omniū securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditū sibi fingit.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centū circiter & triginta in potestatē suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarūt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ censebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vēdicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurū est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis spontè resignēt, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculū vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Habetur lib. 4. Registr. cap. 88.

Ezech. 34. a. 4

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pii quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquuntur: sed syncerè, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla controuersia tunc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodum siquis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Augustæ memoriæ pater tuus non modò sermone respōdit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Itē, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Item: Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Contēdit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam vbi profanæ controuersiæ agitantur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamen in bona causa eo vsque progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum se dicat. Volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularē sancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáque coniunctam. Iustina Im-

Refertur lib. [illegible] Theodorit. cap. 2[illegible] lib. [illegible] Theodorit. cap. 8

Epist. 32

Homil. de [illegible] lic. trad. [illegible]

peratoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersiæ. Id quod & illius tẽporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potius iudicabat quàm vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributũ soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicãdi: nemo nostrum interuenit.

Lib.3.epist.20 In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quòd se in causis Sacerdotalibus miscere non soleat: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsierũt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant siquando suam authoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperẽt: eam iussionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Lib.1.epist.43 Lib.4.epist.32,& 34 Lib.7.epist.39

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione. CAP. XII.

DISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spirituali iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquemur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium disciplinæ, ab ipso quoque nomine abhorrent, hi sic habeant: Si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multo magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quamordinatissimum esse decet. Proinde quemadmodum saluifica Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita illic disciplina pro neruis est: qua fit vt mẽbra corporis, suo quodque loco inter se cohæreant. Quamobrem quicunque vel sublatam disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiam, Ecclesiæ certè extremam dissipationem quærunt. Quid enim futurum est si vnicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, nisi ad doctrinæ prædicationem accederẽt priuatæ monitiones, correctiones & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti frænũ est quo retineantur & domentur qui aduersus Christi doctrinã promociunt: vel tanquã stimulus quo excitẽtur parum voluntarii: interdũ etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigentur qui grauius lapsi sunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Ecclesia vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porrò hoc vnicum est remedium quod & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

2 Primum disciplinæ fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, siquis officium sponte non faciat, aut insolenter se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehẽsione dignum, vt patiatur se moneri: atque vt quisque fratrẽ suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presby-

teri, quorum partes sunt non modò concionari ad populum, sed per singulas domos monere & exhortari, sicubi vniuersali doctrina non satis profecerint. quemadmodū docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnunquéque. Tunc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina vbi minister non tantùm omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationē habet idipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obsequentes, vel segniores animaduerterit. Siquis eiusmodi monitiones vel peruicaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis contemnere se ostendat: vbi secundò testibus adhibitis monitus fuerit, ad Ecclesiæ iudicium, qui est Seniorum consessus, vocari Christus præcipit: illic grauius admoneri, quasi publica authoritate, vt si reuereatur Ecclesiam, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frangatur, sed in sua nequitia perseueret, tum iubet, tanquam Ecclesiæ contemptorem, à societate fidelium abdicari. Act.20.d.20, & c.26 Matt.18.b.15, & c.17

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista diuisio: Peccata esse alia priuata, alia publica vel palā manifesta. De prioribus dicit Christus vnicuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Christus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (nisi contentiosus esse velis) accipere non potes, quàm Sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscii. Quod autē Timotheo præcipit Apostolus de arguendis palam iis qui palàm peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsque offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in conspectum Ecclesiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis progrediamur secūdum illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solennem Ecclesiæ correptionem, si quidem offendiculum sit publicum. Matt.18.b.15 1.Tim.5.d.20 Galat.2.c.14

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posterioribus corrigendis non tantùm adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demōstrat Paulus, qui Corinthium incestum non modò verbis castigat, sed excommunicatione punit, simulatque de scelere factus est certior. Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo spiritualis Ecclesiæ iurisdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimū sit & sanitatis subsidium, & fundamentū ordinis, & vinculū vnitatis. Ergo dū Ecclesia manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, itē cōtumaces (qui de leuioribus etiā vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudiciū ludibrio habēt, è consortio suo exterminat: nihil sibi præter rationem vsurpat, sed iurisdictione sibi à Domino delata fungitur. Porrò, nequis tale Ecclesiæ iudicium spernat, aut parui æstimet se fidelium suffragiis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationē, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: habent verbum quo resipiscentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias confidunt, opinione falluntur: nisi fortè carere impunè possimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis necessariū prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu melius perspicietur. 1.Cor.5.b.4 Matt.16.c.19, & 18.c.18 Iohan.20.c.23

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, acsi sancta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorū hominum coniuratio. Nam quum ipsa Christi sit corpus, eiusmodi fœtidis & putridis membris inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur, abigēdi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamia redundaret. Atque hîc quoque habēda est Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimū est enim, eum, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignum admiserit quem repellere iure poterat, perinde reū esse sacrilegii acsi corpus Domini canibus prostitueret. Quàobrem Chrysostomus grauiter inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiā formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominē timetis, ille vos deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis venerabiles. Non fasces horreamus, non purpuram, non diademata. maior hîc est nobis potestas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac sanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per Ecclesiæ iurisdictionem. Alter finis est, ne assidua malorū consuetudine, vt fieri solet, boni corrūpantur. Ephes.5.f.25 Coloss.1.d.24 Homil. in Matth.3 Ezech.3.d.18, & 33.c.10.

Nam (quæ nostra est ad deuiãdum procliuitas) nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitæ cursu abducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit. Ac tantum hic periculum prospiciebat vt vel ab omni sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel scortator, vel auarus, vel idolorũ cultor, vel ebriosus, vel maledicus, cũ huiusmodi nec cibũ sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore cõfusos suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita conducit & illis suã nequitiam castigari, quo expergefiant sensu ferulæ qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quũ in hunc modũ loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc notate: & ne cõmisceamini cũ illo, vt pudore suffundatur. Item alibi, quũ se tradidisse scribit Corinthium Satanæ, vt spiritus saluus fieret in die Domini. hoc est (vt ego quidem interpretor) concessisse in damnationem tẽporaneam, vt æternùm saluus fieret. Ideo autẽ Satanæ tradere dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodũ in Ecclesia Christus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertissimum.

1.Cor.5.b.6, & d.11

2.Thess.3.d.14

1.Cor.5.b.5

August. De verb. Apost. Serm.68

6 His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disciplinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. Principiò retineamus illam partitionẽ superius positam, peccatorũ alia esse publica, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ nõ vnũ vel alterum modò testem habent: sed palàm & cũ totius Ecclesiæ offensione designantur. Occulta voco, non quæ homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ iudicium non cadunt) sed medii generis, quæ scilicet testibus non carent: neque tamen sunt publica. Prior species non requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia, vbi tale quid emergit, facere officium suum debet in vocando peccatore, & corrigẽdo pro modo delicti. In secundo genere non venitur ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundum illam Christi regulam. Vbi ad cognitionem ventũ est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio: eáque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quàm tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore, grauiter Ecclesiam læsit, verbis tantùm castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec resipiscentiæ suæ fidẽ fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditque Corinthios quòd tandiu eum tulisset. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum esset offendiculum, primùm à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiã testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionẽ recipiebatur in gratiam. quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritũ breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tẽpore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuũ impositionẽ Episcopi & cleri ius cõmunionis accipiũt. Quanquã sic præerat recõciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis cõsensum requireret: quemadmodũ alibi tradit.

1.Cor.5.b.5

Epist.2.lib.1 Epist.14.lib. 3, & eiusdem lib. epist.26

7 Hac disciplina adeò nemo eximebatur, vt Principes quoque vnà cum plebeiis se ad eã ferendam subiicerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum sceptra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio ob cædem Thessalonicæ perpetratam iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circundatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni Reges, si coram Christo Rege regũ suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessariũ illis est per os Sacerdotũ à Domino corripi. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercẽda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantùm addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si nõ soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modũ vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinẽ à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationẽ, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

Ambr.lib.1. epist 3. in orat. habita in funere Theodosii.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu
mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauẽdum est, quemadmodum præ- 2.Cor.2.b.7
cipit Paulus, ne absorbeatur à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fie-
ret exitium. Verùm ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quũ hoc in ex-
communicatione quæratur vt ad pœnitẽtiam perducatur peccator, & mala exempla tol-
lantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alii prouocentur:
hæc si intuebimur, licebit facilè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueri-
tas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiæ dat peccator, & hoc testimonio scan-
dalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus est. quòd si vrgetur, mo-
dum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum au-
steritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat; & erat mirum in modum pericu-
losa. Nam quum peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione
nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totã vitam indicerent: quid
inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo
qui iterum lapsus esset, ad secũdam pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitæ e-
iiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicunque igitur sano
iudicio rem æstimabit, desiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquam publicum hic po-
tius morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displi-
cuisse certum est: sed ideo ferebant quia non poterãt corrigere. Certè Cyprianus declarat Ad [illegible]
quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra ve- lium [illegible] p [illegible]
nientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros lib.1.
intra Christi castra & Dei Patris domicilia cõcludi. Remitto omnia, multa dissimulo: stu-
dio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudi-
cio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prom-
pta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili
& simplici confitentes. Chrysostomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tã be-
nignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus
sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatũ recipere qui à schismate
redierant, idque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti
sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

9 Quemadmodũ autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, vt clemẽ-
ter nec vsque ad summũ rigorem animaduertat in lapsos, sed potius, secundũ Pauli præce
ptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & hu-
manitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expul-
si expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab
Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent.
Quòd si tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis speciem præferunt, eos ta-
men iudicio Domini cõmendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus
in præsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno cõplectar) non
personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortẽ addicamus: sed tan-
tùm qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequi-
mur, stamus potius diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in
iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem di
cere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei coo-
ptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeri-
tatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius suprà quàm decet vsurpare audet.

10 Nam quòd promittit Christus ligatũ in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligan- Mat.18.c.18
di vim ad Ecclesiæ censuram limitat: quã non coniiciuntur in perpetuam ruinam ac da-
mnationẽ qui excommunicantur, sed vitam moresque suos damnari audiẽtes, suæ etiam
ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidẽ hoc differt ab anathe-
mate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æ-
terno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quãquam plectit etiam
ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salu-
tem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio.
Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi fami-
liarius versari aut interiorem cõsuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per
Ecclesiasticã disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad me-
liorem frugem cõuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum

2.Thes.3.d.15 Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligẽter à seniorũ Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbẽt. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberum ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatẽ Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tãtùm superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideóque medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in cõseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis disrumpit vinculum societatis. Fatetur quidem non Pastores modò debere in hanc partẽ incumbere nequid in Ecclesia vitii remaneat, sed vnicuique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamsi iis nõ faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramẽtorum participatione possit separare, & non facit, iam nõ alieno malo peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quã Dominus quoque requirit, ne dũ eradicãtur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat.

(Lib. 2. contra Parmẽ. cap. 1. — Lib. 3. cap. 1. — Cap. 2. — Cap. 1. — Matt. 13. d. 29)

12 Hoc autẽ dicit propter Donatistarum morositatẽ, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabãt se hac via quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege, impio schismate se diuidebãt. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuũ, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ, sed studio suarũ contentionum, infirmas plebes iactãtia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se trãsfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiũt ad nocendum, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euersionis euanescunt.

(Cap. 1. — 2. Cor. 11. d. 14)

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccãdi multitudinem inuaserit, viuidæ disciplinæ seueram misericordiã esse necessariam. Nam & cõsilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciosa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipse quoque fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, conqueritur ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis dãnatur: suadétque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantũ existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agẽdum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neque tamen intelligit conniuendum propterea aut tacendũ Episcopis, quòd seuerius punire publica flagitia nequeãt: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet sanitatem potius quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendũ est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

(Epist. 64. — Cap. 2. lib. 3. cõtra Parm. — 1. Cor. 5. c. 7 — Ephes. 4. a. 2)

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes sup-

plicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitẽtiæ, ac fidei exercitia: quorũ nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vsitata. Quanquam ne ipsi quidẽ Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplũ sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore prouidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. Exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligẽdo Ministro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctũ esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis testimonia quæ ex Veteri testamento adduci possunt, non recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus nõnihil: quia plurimi dum nõ intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alii etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius nõ bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuiat, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis cõstitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gẽtem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatũ feriat manus Domini, idipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: ídque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatum suum palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuò singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorem vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcũque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiochæni, quo eorum ministerium, quod tanti momẽti erat, melius Deo cõmendent, orationi ieiuniũ coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerẽt Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunii non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentíque affectu ferri in precationem, & in ea perseuerare possit. Sic intelligendum est quod refert Lucas de Anna, eam seruiisse Domino ieiuniis & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ieiuniũ Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finẽ. Deinde quum præcipiat eo loco cõiugibus, vt alii aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

Act.13.a.3

Ibidẽ 14.d.23

Luc.2.e.37

Nehe.1.b.4

1.Cor.7.a.5

Ibidem a.3

17 Rursum si grassari incipit vel pestilẽtia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatẽ miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum

nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ sequûtur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulo antè dixerat, de flagitiis populi cõstitutam esse quæstionem, ac iam imminere iudicii diem nuntiauerat, reósque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiuniũ, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarũ cõditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ nõ modò Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigátur. Proinde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & cõiungit cum luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

Ioel.2.d.15; 1.Sam.7.b.6 & 31.d.13; 2.Reg.1.b.12; Ionæ 3.b.5; Matth.9.b.15; Luc.5.g.34

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hîc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunii speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiuniũ aliud temporale, quum aliquid ex cõsueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eo impransus accedat. Qualitas in eo sita est vt absint omnes lautitiæ, ac plebeiis viliorib úsque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tãtùm ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multo enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindẽda esse corda, non vestiměta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & suiipsius displicentia, vera humiliatio, verúsque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externã speciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inuehitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit: & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocriticum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquã habeat momenti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mãdatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorũ: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium nonnisi ab iis quos dixi finibus æstimãdum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error non adeò quidẽ impius, periculosus tamen: tãquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximiũ fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte non in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionẽ præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunii laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

Ioel.2.c.13; Iesa.58.b.5; Lib.2.De moribus Manich. cap 13: & lib. 30 cõtra Faustum.

20 Et tunc paſſim inualuerat ſuperſtitioſa quadrageſimæ obſeruatio: quia & vulgus eximium aliquod obſequium Deo ſe in ea præſtare exiſtimabat, & Paſtores eam commēdabant pro ſancta Chriſti imitatione: quum planum ſit non ideo ieiunaſſe Chriſtum vt aliis exemplum præſcriberet, ſed vt Euangelii prædicationē ſic auſpicando, non humanam doctrinam eſſe, ſed è cælo profectam re ipſa cōprobaret. Mat. 4. a. 2 Ac mirum eſt tam craſſam hallucinationem hominibus acuti iudicii obrepere potuiſſe, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim ſæpius ieiunat Chriſtus (quod fieri oportuit ſi anniuerſarii ieiunii legē tradere vellet) ſed ſemel tantùm, quum ſe ad Euangelii promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat ſi homines ad imitationē prouocare vellet: ſed magis exēplum deſignat quo in ſui potius admirationem omnes rapiat quàm ad æmulādi ſtudium excitet. Denique nō alia eſt iſtius ieiunii ratio quàm eius quo defunctus erat Moſes, quum Legem è manu Domini acciperet. Exo. 24. d. 18, & 34. d. 28 Nam quum illud in Moſe editum eſſet miraculum ad ſtabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Chriſto prætermitti: ne Legi Euāgelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moſis, talē ieiunii formā in populo Iſraelitico erigere. Nec vllus ex ſanctis Prophetis ac Patribus id ſequutus eſt, quū tamen ad omnes pias exercitationes ſatis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum ſine cibo & potu quadraginta dies tranſegiſſe, 1. Reg. 19. b. 8 non aliò pertinebat quàm vt populus agnoſceret eum excitatum eſſe Legis vindicē, à qua vulgò propè totus Iſrael deſciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & ſuperſtitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Chriſti, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunii mira tunc erat diuerſitas, vt refert Caſſiodorus ex Socrate, hiſtoriæ ſuæ libro nono. Romani enim (inquit) nonniſi tres habebant ſeptimanas: ſed illis continuū erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci ſex: alii ſeptem: ſed ieiuniū per interualla. Nec minus in ciborum diſcrimine diſſidebant. alii nonniſi pane & aqua veſcebantur, alii addebant olera: piſcibus alii & volatilibus non abhorrebant: alii nullum habebant in cibis diſcrimen. Huius etiam differentiæ meminit Auguſtinus, poſteriore epiſtola ad Ianuariū.

21 Sequuta ſunt deinde deteriora tempora, & ad præpoſterum vulgi ſtudium acceſſit Epiſcoporum tum inſcitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ ſunt impiæ leges quæ conſciētias exitialibus vinculis ſtringunt. Interdictus carnium eſus quaſi hominem contaminaret. Additæ ſacrilegæ opiniones aliæ ſuper alias, donec in profundum omnium errorum ventum eſt. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptiſſimo abſtinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperūt. Nam in exquiſitiſſimis quibuſque deliciis laus ieiunii quæritur. nullæ tunc lautitiæ ſufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel ſuauitas. In tali ac tam ſplendido apparatu putant ſe rite ſeruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdius ſe ingurgitant qui volunt haberi ſanctiſſimi. In ſumma, his ſummus eſt Dei cultus, à carnibus abſtinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarū. Rurſum hæc vltima eſt impietas, & vix morte expiabilis, ſiquis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario guſtauerit. Narrat Hieronymus, iam ſuo ſeculo quoſdam extitiſſe qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo veſcerentur, cibos delicatiſſimos vndique aduehi ſibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abſtinebant: ſed ſuaues pretioſáſque ſorbitiunculas fieri ſibi curabant: quas non ex calice hauriebant, ſed concha. Ad Nepotianum. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare eſt inter omnes diuites: vt ſcilicet non alio fine ieiunent niſi vt lautius nitidiúſque epulētur. Sed nolo multum verborū profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cum in ieiuniis tū in omnibus aliis diſciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil ſinceri, nihil bene compoſiti ac ordinati habere Papiſtas, vt ſuperbiendi occaſionē vllā habeant, quaſi aliquid reliquū ſit apud eos laude dignū.

22 Sequitur altera pars diſciplinæ, quæ ad clerū peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos ſibi veteres Epiſcopi ſuóque ordini impoſuerūt. Quales ſunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comeſſationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis laſciuis ſaltationibus intereſſet: aliíque eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipſa Canonum authoritas ſanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicuique Epiſcopo committebatur cleri ſui gubernatio, vt ſecūdum Canones, ſuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem inſtitutæ erant annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, admoneretur: ſiquis peccaſſet, pro modo delicti in eum animaduerteretur. Ipſi quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerāt. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violētior in ſuum clerum, illuc erat prouocatio, etiamſi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur

ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autẽ erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam solebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuersale cogere Concilium solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur omnes vetustæ indictiones. Quandiu vigebat hæc seueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & opere præstarent. Quin multo rigidiores erant in seipsos quàm in vulgus. Et sanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) disciplina plebs regatur: clerici inter se acriores exerceant censuras, minúsque longè sibi quàm aliis indulgeat. Istud totum vt obsoleuerit nihil opus est referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effrænе ac dissolutum: ac eò licẽtiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepulta esse omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibusdam decipiunt simplicium oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo propius accedunt quàm simiæ æmulatio ad id quod ratione & consilio faciunt homines. Memorabilis est apud Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degenerassent Persæ à maiorum institutis, & ab austero viuẽdi genere ad mollitiem & delicias prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priscos ritus sedulò seruasse. Nam quum Cyri tempore eousque vigeret sobrietas & temperantia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco duceretur: apud posteros durauit religio ne quis mucum è naribus traheret, sorbere verò & intus alere ad putredinẽ vsque fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permissum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant boni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctem continuarent suas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandæ causa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendẽt Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus: ridiculã eorum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

Lib.8. Pæd. Cyri.

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittãt. Quanta apud eos scortãdi grassetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido suo cælibatu freti occaluerũt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ non solũ orbauit Ecclesiã probis & idoneis Pastoribus, sed horrendã inuexit scelerũ colluuiem, multásque animas in gurgitẽ desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum est impia tyrãnide, non modò contra verbum Dei, sed etiam cõtra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa demonstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopũ vult esse vnius vxoris virum. sed quid potuit vehemẽtius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denũtiat, fore nouissimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eósque non modò impostores nuncupat, sed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse coniugii prohibitionem. Verùm bellè se elapsos esse putant quum hanc sententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliósque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tãtùm ab eo arcemus, cui putamus non satis conuenire. Quasi verò etiamsi in illis superioribus completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est acsi tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

1. Tim. 3. a. 2 tit. 1. b. 6
1. Tim. 4. a. 3

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotẽ. Quasi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere deberẽt Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est, quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint. Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginẽ esse

Siritius ad Episcopos Hispaniarum.

velit sacræ suæ cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugii dignitatem? Qua igitur fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendāt. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus secubare, quo puri & immaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quum & multo nobiliora sint & quotidiana, à cōiugatis tractari valde fuerit indecorū. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerii persona quæ fuit sacerdotii Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Christum repræsentabant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrē nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamentis vt adūbrarent, iussi sunt vltra humanum morem se purificare, dum ad Sanctuarium accederent: quia tum scilicet propriè Christum figurabāt, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandū Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulachrum. Hanc personā quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparātur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, Heb.13.a.4 scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuisse, sed secum eiam circunduxisse testis est Paulus. 1.Cor.9.a.5

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum istud castitatis pro necessaria re vendi-tarūt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè cōtemnere) quid, amabo, facient omnibus vestutis Patribus, quos certū est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiam approbasse? Alebant scilicet fœdam sacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cælibatu: vt nūquam desunt superstitiosuli, qui semper nouum aliquid comminiscuntur vnde admirationem sibi concilient. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiam Paphnutii discessum est, Hist.tripart. lib.2.cap.14 qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

27 Sequuta sunt deinde tēpora quibus inualuit nimis superstitiosa cælibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cū ea conferenda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui nō ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotii gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiā sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obiiciant aduersarii, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi. hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locū successerūt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplū pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitū vel indecorū nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatúmque fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse cōiugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cælibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anteferret. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam seruandam idonei nō essent. Nā quum seuerissimis legibus in scortationes vindicaret: de iis qui matrimoniū contraherent, hoc tantùm statuebat vt à functione supersederent.

28 Ergo quoties cælibatui suo defendēdo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illā obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuiæ coerceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditēt, quæ per se libera ex Ecclesiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino cōditione dandum esse locum iis Canoni-

bus censeam qui vinculum cælibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed vt intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorũ scripta extant, neque ipsi, quũ ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugii honestati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonii commendationem videri fuisse aliis profusior. Sic autẽ loquitur, Primus gradus castitatis est, syncera virginitas: secundus, fidele cõiugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonii casta dilectio.

Hom. de inuentione Crucis.

De votis, quorũ temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit. CAP. XIII.

DEPLORANDA quidẽ res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum cõgerie ferè obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, non sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiusque ministris permissum. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerserent: adeóque cauernas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factum est dum certatim excogitãt vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, vitiatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseras animas illaquearũt: hìc malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mũdum pro ingenii sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumẽta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quò melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sanctéque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum, quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quãtumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipse multis locis non tantùm apertè eos respuit, sed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei verbum fiunt, quo loco sint habenda, an nũcupari ritè possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longe igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè serio agendũ est, diriguntur. Hìc mirũ in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccã veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorũ ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolẽter cum diis suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam non imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vsitatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, insano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauiter ac quot modis hìc peccatũ sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere quum de votis tractamus.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotiũ: quem adeò delectat nostra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quãlibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronunciet. Si voluntarii omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborũ discrimine disputat Paul⁹) labimur vel erramus vbi non prælucet fidei certitudo: quanto plus modestiæ adhibendũ est vbi rem maximi ponderis aggredimur? Siquidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nũquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temerita-

Coloss. 2. d. 23

Rom. 14. d. 23

tis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostrã intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquã esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretũ fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltrà coneris quàm ille permittat, teipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarii illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiamsi non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortẽ subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quũ præcipiti feruore incõsideratum votum cõcepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obliti, cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonum homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam non sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturã niti, ac præsentia eius dona spernere acsi nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modò faciunt, sed matrimoniũ etiã quod instituere non alienũ sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Christus Dominus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionẽ vocare audent: tãtùm vt qualemcũque cælibatũ miris encomiis tollãt. Quasi verò non aliud cælibatũ esse, aliud virginitatẽ, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimium iniurii, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hîc minimè opus est, vbi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra cõtrouersiam est. Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, vbi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis accipe. Quum rerum omnium dominos cõstituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit vt omnibus pro nostra commoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculũ volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

Cap.11.
Rom.12.a.3.
1.cor.12.b.11.
Act.23.c.12.
Iudic.11.f.30.
Gen.2.c.18
Deut.6.c.16
Heb.13.a.4
Iohan.2.a.1.
& b.9

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votũ nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptáque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniæ, superstitiosus es: si in alium finẽ non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite dirigentur: quorum duos, docẽdi causa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnã ob admissa de-

licta exigimus. Priora voccmus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera, pœnitentiæ.
Gene.28.d.20 Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorũ, quæ pii Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebãt se reddituros si victoria potiti essent:
Psal.22.d.26, & 56.c.15, & 116.b,14.18 aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis loquũtur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pii hominis officio tunc abhorret, votiuã oblationem, velut solenne recognitionis symbolum, Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandã intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse cẽsuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitũ facio vt liberum interim relinquam.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi tẽperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum siquis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter siquis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendũ sit. Vnum est votũ fidelium omnium cõmune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione confirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, nõ autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilii postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodque votum, æstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: siquis tamen consilio meo obtemperet, nonnisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædióque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinẽtiæ se astringebãt ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam lõgè magis puerilia nuncupabãtur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstuauit, si secũdum eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena mani-

festæ impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendũ est. Principio, ne quis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebãt exercere, eò concedebant. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrãt, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiã rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibus, panis: herbæ ac radiculæ, præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebãt. Hæc hyperbolica videri possẽt nisi ab oculatis & expertis testibus traderẽtur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabãt. Monastica enim collegia fuisse tũc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alii complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobia ministrarẽt. nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè, sicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus est symphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationẽ monastica disciplina solitos fuisse præparare, quo aptiores & melius formati tantũ munus subirent. Non quòd omnes ad hunc finẽ peruenirẽt, aut etiã tenderent, quũ maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant, seligebantur.

Epist. 81

Epist. 76

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monastices formam nobis depingit. Libro de moribus Ecclesiæ catholicæ, vbi aduersus Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hîc eorum quæ tradit summam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam castissimam sanctissimámque congregati, simul ætatem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquam possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operãtur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna solicitudine omnia disponentes, rationem vni reddũt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solùm sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia cõsulunt iis quos filios vocant, magna sua in iubendo authoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vel minimũ hominum millia (de AEgypto potissimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vnoquoque concupiscentiam ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita non solùm à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis videtur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienum est, ridicu

De moribus Eccles. catho. cap. 31

le turpiterque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt vt hæc sibi abũdent: sed omni modo agunt vt non apud se remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo cõdem natur à cæteris, quòd in eorum imitatione se fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commendata sit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomãdæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerũt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abstinent. Multis non est causa ista faciẽdi: sed quòd viliore victu & minimè sũptuoso se sustentare placet. Itaque iidẽ ipsi, qui sani sibi tẽperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinũ non bibũt: nec tamẽ se eo inquinari putãt: nã languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutẽ corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nõnullos stultè recusantes fraternè admonẽt ne vana superstitione debiliores citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conspiraturque charitatẽ: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur: huic siquis resistit, eiicitur atque vitatur: hanc siquis offendit, vno die durare non sinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inserere non piguit: quòd me longiorem aliquãto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem, quantumuis studerem compendio.

Ibidẽ, cap. 33

Tit. 1. d. 15

1. Cor. 6. c. 13

10 Hîc autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantùm indicare non modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc fuerit monastica professio: vt ex cõparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsẽtem monachismum, antiquitatẽ allegant. Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismũ nobis deformat, omnem rigidã exactionem vult abesse earum rerũ quæ nobis verbo Domini liberæ relinquũtur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile esse ducũt siquis in colore aut specie vestis, siquis in genere cibi, siquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterii. Nostri præcipuam sanctimoniæ suæ partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumentúmque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separẽtur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandam Ecclesiæ vnitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius vnius studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.

De opere Monachorum

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignẽtur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa sophistica solutio non ideo sic vocari quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adulescentulis laqueũ iniicere, quum priuilegia sua asserere, quũ in aliorũ contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfectionẽ esse consequutos, in eo tamen statu esse quo ad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercẽt. illa autẽ moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerãdam ludificationẽ quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus acsi nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statũ adipiscendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad institutum,

nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeätur omnes Dei vocationes, sacro eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elogiis ornatæ? Et quanta, obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio quod antefertur?

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse contentos præscripta à Deo regula. Atqui etiamsi taceam, ipsi plus satis se accusant. apertè enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica cõsilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. se seruaturos promittãt: quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperãdum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum cõsuluisse duntaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse suprà docuimus, satis hîc sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismũ qui nunc est, quam meritò pii omnes execrari debent: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista communis, vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, nonnisi abominabile esse potest. Matt.5.g.44

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adulescenti de perfectione iustitiæ interrogãti, Si vis perfectus esse, vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondũ disputo. demus hoc illis in præsẽtia. Perfectos igitur se factos iactãt, omnia sua relinquẽdo. Si in hoc sita est perfectionis summa quid sibi vult quod Paulus docet, eũ qui omnia sua distribuerit pauperib⁹ nisi charitatẽ habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest, charitas in nihilũ cũ homine redigitur? Hîc respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed nonvnicũ esse perfectionis opus. Verùm hic quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere vinculũ perfectionis. Si certũ est, inter magistrũ & discipulum nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionẽ in eo consistere vt suis omnibus renuntiet, & rursum sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quẽ dirigãtur hæc verba. Adulescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitã æternã. Christus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legẽ. & meritò: est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutẽ nobis afferendã, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliã vitæ formandæ rationẽ tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimoniũ Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certò certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audacter respõderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lãcinatur. Vade, inquit, vẽde omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, nõ discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantùm habet pro stercore, sed tanquã exitiale abominatur. Ergo quòd diuitẽ auarũ relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est ac si ambitiosũ omnibus honorib⁹, voluptuosum omnibus deliciis, impudicũ omnibus libidinis instrumẽtis iuberet renũtiare. Sic ad particularẽ mali sui sensum reuocãdæ sunt consciẽtiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tangũtur. Frustra igitur hypothesin istã ad generalẽ interpretationẽ trahũt, ac si Christus hominis perfectionẽ in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placentem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationẽ: qua illi demũ beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerẽt. Sed confido bonis omnibus & non cõtentio-

Matth.19.c.21
1.Cor.13.b.3
Colos. 3.c.14
Luc.10.e.25

sis satisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

14 Quanquam nihil minus cogitarūt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismū sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monastices Baptismo comparat, imò palàm asserit, formam esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationē persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametsi separatim ab aliis habitabant, non tamē habebant separatam Ecclesiam: sacramenta participabant cum aliis: ad solennes cōuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatum sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum conuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fideliū legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi fortè Christum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quū alius alio doctore superbiret: & nūc sine vlla Christi iniuria fieri quòd pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

1. Cor. 1. b. 12, & 3. a. 4

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potius quàm de monachis loquutum, & eavitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominū ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuitur: si pudicitia vocanda est vbi eatenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimū tamen quodque vix reperias quod non lupanar sit potius quàm castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris saginantur. Sed ne querātur se nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquā in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundum eius testimonium excellerēt monachi, queritur tamen multos esse errones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circunferendo turpes nūdinationes exerceāt, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa venditēt: qui multis similibus flagitiis ignominiā ordini inurāt. Vt se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defecerint. Quid diceret, si hodie conspiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimū dico. Neq; tamē ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci lōgè aliis dissimiles: ita non sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeāt. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini apud se bono locum esse debere credunt.

De opere Monachorū, in fine

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidem ab illis non minus differūt quàm simiæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse non nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis non fuisse superstitiosos cōcedo: at immodicā affectationē & κακοζηλίαν non abfuisse dico. Pulchrū fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena solicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regēdæ cura,

vbi sanctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitione, aliisque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositum vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominum consuetudine, philosophari: at Christianæ mãsuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem cõfugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mãdauit. Etiamsi demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè non mediocre malũ fuit, quòd exemplũ inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerẽdi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullàque eius approbatione, viuẽdi genus quale libet sibi ipsi comminiscuntur: temerarium, ideóque illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorũ conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachatus sub se continet, seipsos astringant: eos non Deo consecrari, sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dæmoniis & non Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultũ profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionũ laqueum sibi induũt? Iam quæ votorũ species? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à cõiugii necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi gratia Dei fretos votũ hoc nuncupare. nam quum ipse non omnibus dari pronunciet, fiduciã specialis doni cõcipere nostrũ non est. Qui habẽt, eo vtantur. siquãdo se à carne sua inquietari sentiunt, cõfugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus cõtinendi facultas denegatur. Continentiã appello, nõ qua corpus solùm à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neque enim externã tantùm lasciuiam, sed animi quoque vstionem caueri Paulus præcipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentiæ voto qui totos se Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserũt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam siquis præstãdo voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiãt, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

Rom. 14.d.23
Deut. 32.c.17
Psal. 106.f 37
Matt. 19.b.11
1.Cor 7.b 9
Epist. 11

18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis visitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nuberent, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suásque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquam statuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniã nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionẽ illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectarẽt, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, adeò ipsas quod Ecclesiæ pollicitæ sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritã faciant: in qua hoc comprehẽditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutáque vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministerium recipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus conditionem imposuisse: si postea nuberent, facile intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolentiores fierent quàm deceret mulieres Christianas. Ita non solùm peccasse, fidem Ecclesiæ datã fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desciuisse. Sed primùm nego, alia ratione professas esse cælibatum, nisi quia cõiugium cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas nõ cõcedo fuisse quin illis tunc

1.Tim. 5.b.12

quoque satius esset nubere quàm vel carnis aculeis solicitari, vel in aliquam prolabi obscœnitatem. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum: præsertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ specimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus nisi quia & pro cultu perperam æstimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconissæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquum temporis viuerent otiosæ: sed vt publico Ecclesiæ ministerio erga pauperes defungerentur, vt omni studio, sedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberēt Deo quòd à nuptiis abstinerent: sed tantùm quod essent ad exequendum suum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adulescentia, vel medio adhuc ætatis flore, vt sero postea experimento discerent quantum se in præcipitiū dedissent: sed cum omne periculum superasse viderentur, non minus tutum quàm sanctum votum nuncupabant. Verùm vt duo priora non vrgeam, dico nefas fuisse ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum sexagesimum: quum Apostolus solas sexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primū duodecim, deinde viginti, postea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excusari potest: & multo minus tolerabile est quòd miseræ puellæ, antequam vel per ætatem se nosse potuerint, vel vllum sui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos se induant, non tantū fraude inducūtur, sed vi acminis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non insistam. Hoc tantum dico: præterquam quòd non paucis superstitionibus sunt implicita (vt hodie res habent) in hoc composita esse videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur singulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ superius posita est, confutatione contenti erimus.

20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositum esse arbitror. Quia tamē interdum rudes ac timidæ conscientiæ, etiam vbi votum aliquod displicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verentur econuerso ne seruando magis peccent: hîc succurrēdum illis est, quo se possint ab hac difficultate eripere. Vt autem semel omnem scrupulū tollā: dico omnia non legitima nec ritè cōcepta vota, vt apud Deū nihili sunt, sic nobis irrita esse debere. Nam si in humanis contractibus ea tantùm promissa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstanda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præsertim quū non aliter recta sint opera nostra nisi vbi Deo placent, & hoc conscientiæ testimonium habēt quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptum est opus, propterea vitiosum esse, quòd omnium bonorum operū radix est fides, qua certi sumus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac certitudine aggredi licet homini Christiano, cur non, si quod temere susceperint ignorationis vitio, ab errore postea liberati desistāt? Eiusmodi quum sint vota incōsideratè suscepta, nō modò nihil obligāt, sed necessariò sunt rescindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æstimantur in conspectu Dei, sed abominationi quoque sunt: vt prius demonstratum est. Superuacuum est de re non necessaria longius differere. Hoc vnum argumentū ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abundè esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt minus in illis pergere, quā ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

Rom.14.d.23

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuēdi genus concedunt. Fractæ fidei & periurii grauiter accusantur, quòd vinculum (vt vulgò creditur) insolubile, quo erant Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum dico, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerētur: nunc postquam veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantā efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia) nos eruet? Quibuscūque ergo Christus Euangelii sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad cælibatū nō fuerunt idonei. Nā

Galat.3.b.13.

ſi votum impoſſibile certum eſt animæ exitium,quam ſeruatã vult Deus,non perditam:ſequitur in eo minimè eſſe permanendum. Quàm autem impoſſibile ſit votum continentiæ iis qui ſingulari dono præditi non ſunt,antea docuimus: & experientia, me tacẽte,loquitur. neque enim eſt ignotũ quãta obſcœnitate ſcateant omnia ferè monaſteria. Et ſiqua videntur honeſtiora magíſque verecunda eſſe aliis, non ideo tamen caſta ſunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac cõtinent. Ita ſcilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciſcitur Deus, quũ ſuæ infirmitatis immemores,repugnante natura id affectant quod eſt illis denegatum,& contẽptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obſtinatione incontinentiæ morbum ſuperare ſe poſſe confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam eſſe dicemus, vbi quis admonitus coniugio ſibi opus eſſe,idque ſibi à Domino remedii loco dari, non modò id cõtemnit, ſed etiam ſacramẽto ſe adigit ad contẽptum?

De Sacramentis. CAP. XIIII.

PRAEDICATIONI Euangelii aliud affine eſt fidei noſtræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnoperè noſtra refert, vnde nos & quem in finem inſtituta fuerint, & quis eorum nunc vſus ſit, diſcamus. Principio animaduertere conuenit quid ſit Sacramentum. Videtur autem mihi hæc ſimplex & propria fore definitio, ſi dixerimus externum eſſe ſymbolum, quo beneuolẽtiæ erga nos ſuæ promiſſiones conſcientiis noſtris Dominus obſignat,ad ſuſtinendam fidei noſtræ imbecillitatem:& nos viciſſim pietatem erga eum noſtram tam coram eo & Angelis quàm apud homines teſtamur. Licet etiam maiore compẽdio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ teſtimonium externo ſigno confirmatũ, cum mutua noſtræ erga ipſum pietatis teſtificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Auguſtini, quæ ſacramentum eſſe tradit rei ſacræ viſibile ſignum, aut inuiſibilis gratiæ viſibilem formam, ſenſu nihil differt: rem verò ipſam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate ſit aliqua obſcuritas, in qua multi rudiores hallucinantur,volui pluribus verbis pleniorem reddere ſententiam, nequid dubitationis hæreret.

2 Qua ratione vocabulum hoc vſurpauerint veteres in eo ſenſu, non eſt obſcurum. Nam quoties Græcã vocem μυστήριον Latinè reddere voluit Vetus interpres, præſertim vbi de rebus diuinis agebatur,trãſtulit Sacramentum. Sic ad Epheſios,Vt notum faceret nobis ſacramẽtum voluntatis ſuæ. Item, Si tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei,quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum. Ad Coloſſenſes, Myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias ſacramenti huius, &c. Item ad Timotheum,Magnum pietatis ſacramentum: Deus manifeſtatus eſt in carne. Noluit autem dicere arcanum,nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo poſuit pro arcano, ſed rei ſacræ. In ea ſignificatione apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſubinde occurrit. Et ſatis notum eſt,quæ ſacramenta vocantur apud Latinos, Græcis eſſe myſteria: quæ ſynonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum eſt vt ad ſigna illa quæ auguſtam ſublimium ac ſpiritualium rerum repræſentationẽ haberent, duceretur. Quod etiam notat alicubi Auguſtinus, Longum, inquit, eſſet diſputare de varietate ſignorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Ephe.1.b.9, & 3.a.2
Coloſſ.1.d.26
1.Timo.3.d.16
Epiſt.5.ad Marcell.

3 Porrò ex hac quam poſuimus definitione intelligimus, nunquam ſine præeunte promiſſione eſſe ſacramentum, ſed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promiſſionem ipſam confirmet ac obſignet,nobíſque teſtatiorem,imò ratam quodammodo faciat: quo modo noſtræ ignorantiæ ac tarditati primùm,deinde infirmitati opus eſſe Deus prouidet: neque tamen(propriè loquendo)tam vt ſacrum ſuum ſermonem firmet, quàm vt nos in ipſius fide ſtabiliat. Siquidẽ Dei veritas per ſe ſatis ſolida certáque eſt: nec aliunde meliorem confirmationẽ quàm à ſe ipſa accipere poteſt. Verùm vt exigua eſt & imbecilla noſtra fides,niſi vndique fulciatur, ac modis omnibus ſuſtentetur, ſtatim concutitur,fluctuatur,vacillat,adeóque labaſcit. Atque ita quidem hîc ſe captui noſtro pro immẽſa ſua indulgentia attemperat miſericors Dominus, vt quando animales ſumus, qui humi ſemper adrepentes, & in carne hærentes,nihil ſpirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elemẽtis etiã iſtis terrenis nos ad ſe deducere nõ grauetur,atque in ipſa carne proponere bonorũ ſpiritualium ſpeculũ. Nam ſi incorporei eſſemus(vt Chryſoſtomus ait)nuda & incorporea nobis hæc ipſa daret. Nunc quia corporibus inſertas habemus animas,ſub viſibilibus ſpiritualia tradit. Non quia tales inditæ ſunt dotes naturis rerum quæ in ſacramentis nobis proferuntur: ſed quia in hanc ſignificationem à Deo ſignatæ ſunt.

Homil. [illegible] popu. [illegible]

4 Atque hoc est quod vulgo dicunt, constare sacramentum verbo & externo signo. Verbũ enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formulã demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, ritè peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramẽtum. Vnde enim ista tantra virtus aquæ vt corpus tãgat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nã & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbũ fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorũ, Fide mũdans corda eorũ. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, nõ depositio sordiũ carnis, sed cõscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbũ fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mũdare possit, cõsecratur & Baptismus. Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quãdo minimè obscurũ est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notũ est, quoties signũ aliquod obtulit Deus sanctis Patrib*, inseparabilẽ fuisse doctrinæ copulã sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quũ de verbo sacramẽtali fieri mentionẽ audimus, promissionẽ intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebẽ eò manu ducat quò signũ tendit ac nos dirigit.

Homil. in Iohannem 13.
Rom. 10. b. 8
Act. 15. b. 9
1. Pet. 3. d. 21

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentũ cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans σφραγίδα. vbi ex professo contẽdit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm fit alteram altera confirmari? Nẽpe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendã fidem magis idonea. Sacramẽta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuũ repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. quòd quũ vtraque carnalibus huius mũdi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodũ hæc ad obsignãda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

Rom. 4. b. 11

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præirent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non rarò conserantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciuntur, quanuis prius verbis conceptæ, cõditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiorem verbi Dei fidẽ nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quòd Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atque εἰκονικῶς expressas statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramẽta planius designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamẽto stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento resi det. sed cum accedunt sacramẽta, ipsis adhuc ceu colũnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contẽplari liceat. illic enim se ei

Gene 6. d. 18, & 9. b. 9, & 17. a. 11
In Iohã. homil. 89
Lib. 19 cõtra Faustum.

nobis (vt iam dictũ est) manifestat quãtum nostræ hebetudini agnoscere datũ est, suámque erga nos beneuolentiam & amorem expressius quàm verbo testatur.

7 Nec satis apposité ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet. siquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud sigillum, vtcunque à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atque eludit: alii velut rem ad se minimè pertinentem, súsque déque habent: alii etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me vsurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo verbo, tum sacramentis offerri. verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblatus à Patre ac propositus Christus, non tamẽ ab omnibus agnitus exceptúsque est. Id quũ alicubi indicare Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciã in sacramẽto proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis disserit vt in illis Christi cõmunionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum verò de præpostero sacramentorum vsu loquitur, nihilo plus illi tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo significat, vtcunque impii ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obscurent, vel impediant, id tamen minimè obstare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi cõmunicatione testimoniũ afferãt, & hoc ipsum quoque exhibeat præstétque Spiritus ipsius Dei quod promittunt. Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua ergo nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obsignando, fidẽ nostram hoc modo sustinent, alunt, cõfirmant, adaugent. Quæ verò cõtra hanc sententiã obiectari à nõnullis solẽt rationes, nimis friuolæ eneruésq; sunt. Aiunt meliorẽ fidem nostrã fieri non posse, si bona est. nõ enim esse fidẽ nisi quæ incõcussẽ, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innititur. Quibus satius fuerat cũ Apostolis orare vt Dominus sibi augeret fidẽ, quàm talem fidei perfectionẽ securè obtendere, quam nemo vnquã ex filiis hominũ assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualẽ ei fuisse fidẽ existiment qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meã. Nam & illa, vtcũque inchoata fides, bona erat, & melior sublata, incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumẽto quàm sua ipsorum conscientia refellũtur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint, inficiari nequeunt) idipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.

Galat.3.d.27
1.Cor.12.b.13
Luc.17.a.5
Marc.9.d.24

8 At respondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. Quem hìc locum habet Baptismi cõfirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo senes fimus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfectè Christo credere: sed ex animo dũtaxat & syncera mente illum amplecti: non eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod syncerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum cõtrà, vbi fraudulẽtos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, cõsummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramẽtis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mẽtibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

Act.8.g.37
Ephes.4.d.13
Psal.119.10, & 111.a.1, & 138.a.1
Psal.12.a.3

9 Quamobrem de cõfirmatione augmentóque fidei monitũ velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramẽtis assignare,

non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitã putem, qua fidem per se promo-
uere aut cõfirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augen-
dæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum ritè demum perfungũtur, vbi interior ille
magister Spiritus accesserit: cuius vnius virtute & corda penetrantur, & affectus permouen-
tur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præsta-
re mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis au-
ribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum sacramentáque partior, vt penes illum agendi
virtus resideat, his ministerium dũtaxat relinquatur: ídque sine Spiritus actione inane ac
friuolum: illo verò intus agente, vímque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc cla
rum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur:
nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi
quouis lumine quicquam afficerẽtur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illu-
straretur: & hæc clamore quolibet nequicquam pulsarẽtur, nisi ad audiẽdum natæ aptæque
forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis no-
stris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocẽ:
id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, &
fouendam, & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, Neque sacramẽta hilum profice-
re sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore
illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm interest, quòd audien-
di videndíque facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter natu-
ræ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Si fidei seu in-
crementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem
solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & in-
crementi laudem eripimus: quin potius idipsum quòd fidem auget atque firmat, nihil esse
aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendã
eam quæ à sacramentis proponitur, confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè di-
ctum est, similitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid
agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiam per-
trahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ip-
se vicissim perspicaci sit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti
expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi po-
stremò eam de fide prudentiáque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuius-
dam sit illi instar præiudicii. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam ra-
tionibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles
proficitur. Adsint rursum illa omnia: efficient profectò vt illis ipsis cõsiliis auditor cui cõ-
sulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne
verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta verberent, Deum esse ostendit
qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eam quæ Domini ver-
bo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & sacramenta ab auribus
in animam transmittit. Confirmant ergo fidẽ nostrã & verbũ & sacramẽta, dũ bonã Patris
cælestis erga nos volũtatẽ nobis ob oculos ponũt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmi
tudo cõsistit, & robur augescit: cõfirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationẽ
insculpẽdo, efficacẽ reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminũ, quin sicut corporeos
oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quũ in parabola semen ap
Matt. 13.a.4. pellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectámque agri partem deciderit,
Luc. 8.b.15. nihil aliud quàm emorietur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fu-
erit, suum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in durã aliquam cerui-
cem inciderit, velut in arenam proiectum, sterilescet: si animam nactũ fuerit cælestis Spiri-
tus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbíque ratio, vt è se-
mine frumentum & nasci, & augescere, & conscendere ad maturitatem dicimus: cur non &
1.Cor. 2.a.4. fidem è verbo initium, incrementũ, perfectionẽ accipere dicamus? Vtrũque Paulus diuersis
2.Cor. 3.b.6. locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriã vult quàm efficaciter v-
sus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministeriũ Spiritus: perinde acsi indiuiduo nexu
cũ sua prædicatione coniũcta esset vis Spiritus sancti, ad mẽtẽ intus illuminandã & permo
uendã. At verò quũ alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbũ ab homine prædica-
1.Cor. 3.b.6. tum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborem ac industriam in excolẽda terra

poſuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & ſatio & rigatio prodeſſent niſi quod ſatum eſt, cæleſti beneficio vegetaretur? Itaque cõcludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil eſſe: ſed omnia eſſe Deo adſcribenda qui ſolus dat incrementum. Spiritus ergo potẽtiam exerunt in ſua prædicatione Apoſtoli, quatenus Deus ordinatis à ſe organis ad ſpiritualis gratiæ ſuæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda eſt diſtinctio, vt quid homo per ſe valeat, quid Dei proprium ſit, meminerimus.

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes ſunt fidei noſtræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipſarum, quæ in Sacramentis ab eo promiſſæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipſa auferat. Quum Adam immortalitatis dono ſpoliat & abdicat, Non colligat, inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? an ſuam Adæ incorruptionẽ, à qua iam deciderat, reſtituere poterat fructus ille? Minimè ſed hoc periude eſt acſi dixiſſet, Ne vana fiducia fruatur ſi promiſſionis meæ ſymbolũ teneat: excutiatur illi quod ſpem aliquã immortalitatis facere poſſet. Hac ratione quũ Apoſtolus Epheſios hortatur vt ſe meminerint fuiſſe hoſpites teſtamentorum, alienos à conſortio Iſraelis, ſine Deo, ſine Chriſto, dixit non fuiſſe participes Circuncifionis. Quo metonymicè ſignificat, à promiſſione ipſa excluſos qui teſſeram promiſſionis non accepiſſent. Ad eorum verò alterum obiectũ, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, ſicque eatenus diminui, reſpõdere promptum eſt, nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac inſtrumentis, quæ expedire ipſe proſpicit, vti: vt eius gloriæ omnia obſequãtur, quando omnium ipſe Dominus eſt & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora noſtra paſcit: vt per ſolem, mũdum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut ſol, aut ignis aliquid ſunt niſi quatenus ſub iis inſtrumẽtis benedictiones ſuas nobis diſpenſat: ita ſpiritualiter per Sacramẽta fidem alit, quorũ vnicum officium eſt, eius promiſſiones oculis noſtris ſpectãdas ſubiicere, imò nobis earum eſſe pignora. Et vt noſtrum eſt in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficẽtia vſibus noſtris deſtinatæ ſunt, quarũque miniſterio bonitatis ſuæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quaſi boni noſtri cauſas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia noſtra debet, nec Dei gloria in ipſa transferri: ſed omiſſis omnibus, ad ipſum & Sacramentorũ & rerum omnium authorem ſurgere & fides & confeſſio debent.

13 Quòd autem ex ipſo demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum eſt. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores ſignificationes, vnam tantùm habet quæ ſignis conueniat: nempe qua ſolenne illud iuramentum ſignificat quod miles Imperatori præſtat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo ſacramento fidem ſuam obſtringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita noſtris ſignis Chriſtum Imperatorem profitemur, & ſub eius ſignis nos militare teſtamur. Addunt ſimilitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis diſcernebat: vt ipſi inter ſe ordines Romæ ſuis ſymbolis diſtinguebantur: Senatorius ab equeſtri, purpura & lunatis calceis: rurſũ à plebeio Eqeſter, annulo: ita nos ſymbola noſtra geſtamus quæ nos à profanis diſcernãt. At ex ſuperioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen ſignis indiderunt, minimè reſpexiſſe quis fuiſſet verbi huius vſus Latinis ſcriptoribus: ſed nouam hanc ſignificationem pro ſuo commodo affinxiſſe, qui ſimpliciter ſacra ſigna deſignarẽt. Quòd ſi altius argutari volumus, videri poſſunt eadem analogia nomen hoc ad eiuſmodi ſignificationẽ tranſtuliſſe qua nomẽ fidei ad eum ſenſum in quo nunc vſurpatur. Quum enim fides ſit in præſtandis promiſſis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, ſeu certam perſuaſionem quæ de ipſa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum ſacramentum ſit militis, quo ſe ſuo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramẽta ſe nobis in Deum fore pollicetur, & nos ſibi fore in populum. Verùm tales argutias omittimus: quando ſatis planis argumentis probaſſe mihi videor, nihil aliud ſpectaſſe quàm vt ſignificarent ſigna hæc ſanctarum & ſpiritualium rerum eſſe. Similitudines quas afferũt de externis inſignibus, recipimus quidem, ſed non ferimus, quod poſterius eſt in Sacramentis, ab illis primum atque adeò vnum cõſtitui. Eſt autem hoc primum, vt fidei noſtræ apud Deum ſeruiant: poſterius, vt confeſſionem noſtram apud homines teſtentur. Secundũ hanc poſteriorem rationẽ valẽt illæ ſimilitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerẽt myſteria (vt viſum eſt) niſi fidei noſtræ adminicula eſſent, doctrinæque appẽdices in eundẽ vſum & finẽ deſtinatæ.

14 Rurſum admonendi ſumus, vt iſti vim Sacramentorum eneruant, vſúmque prorſus euertunt: ita ab aduerſa parte ſtare alios qui arcanas neſcio quas virtutes Sacramentis affinguntquæ nuſquam illis à Deo inſitæ leguntur. Quo errore periculoſè falluntur ſimpliciores

Gen.3.d.22

Epheſ.2.c.12

& imperiti,dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minime poſſunt, & à Deo ſenſim abſtrahuntur,vt pro eius veritate meram amplexētur vanitatem.Magno enim conſenſu ſophiſticæ ſcholæ tradiderunt, Sacramēta nouæ Legis, hoc eſt quæ nūc in vſu ſunt Chriſtianæ Eccleſiæ,iuſtificare & conferre gratiam,modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ ſententia, dici non poteſt quàm ſit exitialis & peſtilens, cóque magis quòd multis antè ſeculis magna Eccleſiæ iactura,in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica eſt. nam dum iuſtitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iuſtitiæ cauſam à Sacramētis ducit, miſeras hominum mentes,in terram ſuapte ſpōte plus ſatis inclinatas,hac ſuperſtitione illigat, vt in ſpectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipſo acquieſcant.Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus:tantū abeſt vt lōga probatione indigeant. Quid verò eſt Sacramētum citra fidem ſumptum,niſi certiſſimum Eccleſiæ exitium?Nam quum nihil inde extra promiſſionem ſit expectandum:promiſſio autē non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiā offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramēta ſibi conferri putat,quàm quod verbo Dei oblatū,vera fide percipiat.Ex quo alterū etiam conficitur,non pendêre ex Sacramenti participatione ſalutis fiduciam,acſi iuſtificatio ſita illic foret: quā in vno Chriſto repoſitā,nihilo minus Euangelii prædicatione quàm Sacramenti obſignatione,nobis communicari ſcimus:ac ſine hac poſſe in ſolidū conſtare. Vſqueadeò verum eſt quod ab Auguſtino quoque ſcribitur,Inuiſibilem ſanctificationem ſine viſibili ſigno eſſe poſſe,& viſibile rurſum ſignum ſine vera ſanctificatione. Induūt enim(vt ipſe quoque alibi ſcribit)homines Chriſtum aliquando vſque ad Sacramēti perceptionem,aliquando vſque ad vitæ ſanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis poteſt eſſe commune:hoc autem alterum,proprium eſt bonorum ac piorum.

Lib.3. de quæſt Vet. teſt.

Lib.5.de Baptiſ.contrà Donat. ca.24

15 Hinc illa ſi rite intelligatur,inter Sacramētum & rem Sacramenti ab eodem Auguſtino ſæpius notata diſtinctio. neque enim ſignificat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri,ſed nō ita cohærere quin ſeparari queāt: ac in ipſa etiam cōiunctione oportere ſemper diſcerni rem à ſigno,ne ad alterum transferamus quod alterius eſt.De ſeparatione loquitur quū ſcribit, in ſolis electis efficere Sacramēta quod figurant. Item,vbi de Iudæis ſic ſcribit, Sacramenta quum eſſent omnibus cōmunia,non erat communis gratia: quæ virtus eſt Sacramentorum. ſic et nunc commune eſt omnibus lauacrum regenerationis: ſed ipſa gratia qua mēbra Chriſti cum ſuo capite regenerantur,non omnibus eſt cōmunis.Rurſus alibi de Cœna Domini, Nos quoque viſibilē cibū hodie accipimus:ſed aliud eſt Sacramentū,aliud virtus Sacramenti.Quid eſt quod multi de altari accipiūt & moriūtur,& accipiēdo moriūtur? Nā & buccella Dominica venenū fuit Iudæ:nō quia malū accepit,ſed quia bonū malè malus accepit.Paulo pòſt,Huius rei Sacramentū,id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie,alicubi certis dierū interuallis in menſa Dominica præparatur: & de ea ſumitur quibuſdā ad vitā,quibuſdā ad exitiū.Res verò ipſa,cuius & Sacramentum eſt, omnibus ad vitā,nulli ad exitium,quicunque eius particeps fuerit. Et aliquāto antè dixerat, Non morietur,qui manducauerit:ſed qui pertinet ad virtutem ſacramenti,non ad viſibile ſacramentum:qui manducat intus,non foris: qui manducat corde,non qui premit dente.Hîc vbique audis, Sacramentū ſic à ſua veritate ſeparari indignitate ſumētis,vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram.Vt autem non ſignum veritate vacuum, ſed rem cum ſigno habeas:verbum quod illic incluſum eſt, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Chriſti communicatione proficies per Sacramenta,tantum ex illis capies vtilitatis.

De Baptiſ. paruulorum

In Pſal.78

In Iohan.homil.26

16 Id ſi eſt obſcurius propter breuitatem,pluribus verbis exponam.Chriſtū Sacramētorum omnium materiam,vel(ſi mauis)ſubſtantiam eſſe dico:quando in ipſo totam habent ſuam ſoliditatem,nec quicquā extra ipſum promittunt.quo minus tolerabilis error eſt Petri Lombardi,qui diſertè ea iuſtitiæ & ſalutis cauſas facit quorum partes ſunt. Itaque cauſis omnibus quas ſibi fingit hominis ingenium,valere iuſſis,nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Chriſti notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augēdam, tum ad eum plenius poſſidendū, fruēdáſque eius diuitias, illorum miniſterio adiuuamur, tantum apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide ſuſcipimus. Ergóne,inquies,id efficiūt ſua ingratitudine impii,vt irrita ſit Dei ordinatio,ac in nihilum cedat?Reſpondeo,non ſic intelligendum quod dixi,quaſi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus inſtituit,naturámque ſuam retinet,vtcunque varient homines: ſed quum aliud ſit offerre,aliud recipere: nihil obſtat quo minus conſecratū verbo Domini ſymbolū ſit reuera quod dicitur,vímque ſuam conſeruet: nulla tamē inde vtilitas ad hominem ſceleſtum ac impium perueniat. Sed

Lib.4.Sentē. diſtinct.1

hanc quæstionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spiritualem esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostēdit Augustinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literā sequi (inquit) & signa pro rebus accipere, seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris est. Duo ponit vitia quæ hìc cauenda sint: Alterum, dum ita accipimus signa acsi frustra data essent, nostráque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus ne quem nobis fructum afferant. Alterū, dum mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonnisi ab vno Christo nobis cōferuntur, idque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ, si nos ad Christum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas. Homil. in Iohannem 26. Lib. 3. De doctr. Christ. cap. 9.

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorū quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesauros: nihil autē conferūt aut prosunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendū præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentē aliquam virtutem Sacramentis adnexam affixámque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolētiam: nec vlterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nósque huius testimonii capaces reddat. vbi etiam variæ distinctæque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntii, vel arrhæ in pactis sanciendis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostēdant, atque (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciāt quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quē non omnibus promiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis cōfert) is est qui Dei gratias secū affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quāquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramentorū administratio, interiorē tamē Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hìc quæritur, propriáne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa virtúsque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermissa fuit, disertè explicatur. Hìc quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid prosunt? Quæst. Vet. test. lib. 3. c. 84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mādauit Deus, vt certiores securósque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nōnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam securè sibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum, Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuio non dissipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præstaret illis immortalitatē, quam sibi ipsa dare nō poterat: aut arcus coercēdis aquis foret efficax (qui solaris dūtaxat radii repercussio est Gene. 2. c. 17, & 3. a. 3 Gene. 9. c. 13

in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documēta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuio nunquam perditum iri. Itaque siquis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidē non agnoscat: qui pro suo arbitrio elemētis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretii, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramēta, quæ prius nuda erāt elemēta?

Gene.15.d.17 Secundi generis exempla fuerunt, quū Abrahæ lucē in clibano fumigante ostendit: quum Iudic.6.g.37 vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam 2.Reg.20.b.9 Gedeoni victoriam: quum vmbrā horologii retrorsum decem lineis retraxit, ad promit- Iesa.38.b.7 tendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuādam ac stabiliendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramētis peculiariter disserere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidē vniúsque fidei confessionē suos Lib.9.contra Faustum Manich.cap.11. cultores ac seruos. Nā (vt verbis Augustini vtar) in nullū nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorū vel Sacramentorū visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gētilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorentur vbi mētio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerūt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis. aut (si mauis) signa quæ hîc dantur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomē iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi cōfœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nósque sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiæ studium hac professione illi nos vicissim obligamus. vt dicere meritò possis Sacramēta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suum Deus ad fidem intus primùm fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia tēporis ratione, secundū dispensationē qua Gene.17.b.10 Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius poste- In Leuitico. ritati mandata est Circuncisio: cui postea purificationes & sacrificia aliíque ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentū: quo Matt.28.d.19, & 26.c.26 abrogatis illis, Sacramēta duo instituta, quibus nūc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nā impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autē quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quanquam in eundē, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerēt, & penè manu ducerent: aut ipsum potius, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædā sigilla quibus promissiones Dei 2.Cor.1.d.20 obsignantur: sit autē certissimum, nullam vnquā Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cæleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Mosi obiectū fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc

expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

11 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationéque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data, de semine Gen.22.d.18
benedicto in quo benedicẽdæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porrò salutare illud semen (quemadmodũ à Paulo docemur) erat Christus, Galat.3.c.16
in quo solo recepturos se cõfidebant quod in Adã perdiderant. Quare illis erat Circũcisio, Rom.4.b.11
quod Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillũ quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabat, sibi à Deo pro iustitia acceptã ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circuncisionis Baptismique comparationem lõgius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiem, spurcitiã, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura contaminati erant: aliud verò lauacrũ Hebr.9.a.1,
pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorũ sordes. Et hoc lauacrũ Chri- & d.14
stus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquina- 1.Iohan.1.c.7
menta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simúlque docebant, apocal.1.a.5
necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quẽdam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo satisfaceret per sangui Hebr.4.d.14,
nis effusionem, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorum sufficeret. Hic & 5.a.5, & 9.
summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se e- c.11
nim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam abo- Philip.2.a.8
leuit quæ Dei indignationem prouocauerat. Rom.5.d.19

12 Quantũ ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis offerunt quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quòd purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohãnes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque 1.Iohan.5.b.6
est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimoniũ: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonii certã nobis fidem facit. Sublime istud mysteriũ præclarè nobis in Christi Iohã.19.f.34
cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluxerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorũ nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo Homil.in Io
fusius differendũ erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hîc se proferat, si tẽpus cum tem hannem 20,
pore compares, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluri- & sæpe alias.
bus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exina- Coloss.2.c.17
nire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracẽ probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed cõparatiuè, magnifacere quod nobis datum est, ne cui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

13 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac si illa nõ aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentẽ conferant: penitus explodendum est. Siquidẽ nihilo splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quũ docet Patres ean- 1.Cor.10.a.3
dem nobiscum spiritualem escam manducasse: & escam illam Christũ interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et status causæ quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscurè militat: nam ne quis frigida Christi cognitione, inanique Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas, sciamus nobis imminere, si iisdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset cõparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramẽtis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulã nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quã ipse alibi Circuncisioni tribuit, Rom.4.b.11
quum vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramẽtis exhibetur, id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitiis. Quã habent nostra virtutẽ, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se beneuolentiæ sigilla in spẽ æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata nõ fuisse Hebr.10.a.1
peccata, imò veteres vmbras nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione

quæ illic tractatur,dum hoc vnum arripiunt,Legem per ſe nihil profuiſſe ſuis cultoribus,
putarunt ſimpliciter figuras veritate vacuas fuiſſe.Apoſtoli verò conſiliũ eſt Legẽ ceremo-
nialẽ in nihilũ redigere donec adChriſtũ ventũ fuerit,à quo ſolo pẽdet tota illius efficacia.

24 At obiicient quæ de Circuncisione literæ apud Paulũ legũtur,eam nullo loco eſſe apud
Deum,nihil conferre,inanẽ eſſe. Eiuſmodi enim ſententiæ illam longè infra Baptiſmum
noſtrũ deprimere videtur.Minimè verò.Id enim ipſum de Baptiſmo iure diceretur.Quin-
1.Cor.10.a.5 etiam dicitur,primùm à Paulo ipſo,vbi oſtendit Deum nihil morari externam ablutionẽ
qua in religionẽ initiamur,niſi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimũ perſe-
1.Pet.3.d.21 ueret: deinde à Petro, dum Baptiſmi veritatẽ non in externa poſitam ablutione teſtatur,
Coloſſ.2.b.11 ſed bono conſcientiæ teſtimonio.At videtur alio etiam loco Circunciſionẽ manu factam
penitus contemnere,dum eam cum Chriſti Circunciſione cõparat.Reſpondeo,neque hoc
loco aliquid extenuari de eius dignitate.Illic contra eos diſputat Paulus qui eam velut ne-
ceſſariam requirebant,quum eſſet iam abrogata.Monet igitur fideles vt omiſſis veteribus
vmbris,in veritate inſiſtant. Vrgent(inquit)iſti magiſtri,vt corpora veſtra circuncidãtur.
Atqui ſpiritualiter circuncisi eſtis ſecundum animam & corpus.Habetis igitur rei exhibi-
tionem, quæ longè potior eſt quàm vmbra. Poterat autem quiſpiam contrà excipere, non
ideo ſpernendã eſſe figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuiſſet illa depoſi-
tio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen non fuiſſet externa Circunciſio ſu-
peruacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuiſſe Coloſſenſes Chriſto
conſepultos per Baptiſmũm. Quo ſignificat id hodie eſſe Baptiſmum Chriſtianis quod ve
teribus erat Circunciſio,ideóque ſine illius iniuria non poſſe hanc iniungi Chriſtianis.

25 At quod ſequitur,&iam nuper citaui,difficilius eſt ad ſoluendum,Iudaicas omnes cere-
monias fuiſſe vmbras rerum futurarum,corpus eſſe in Chriſto:longè verò difficillimum
quod multis capitibus epiſtolæ ad Hebræos tractatur,ſanguinem pecudum non pertigiſſe
ad conſcientias:Legẽ habuiſſe vmbrã futurorũ bonorum,non imaginẽ rerum:cultores ex
ceremoniis Moſaicis nihil perfectionis fuiſſe cõſequutos,& ſimilia.Repeto quod iam atti-
gi,Paulum non ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberẽt ſolidi,ſed quia eo-
rum complementum,vſque ad Chriſti exhibitionẽ,quodammodo ſuſpenſum erat.Dein-
de non de efficacia,ſed potius de modo ſignificandi hoc intelligendum eſſe dico.Donec e-
nim manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, omnia ſigna velut abſentem eum adumbrabant:
vtcunque virtutis ſuæ ſuíque adeò ipſius præſentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc ma-
ximè obſeruare conuenit,in his omnibus locis Paulum non ſimpliciter,ſed per contẽtio-
nẽ loqui.Quoniã illi certamẽ erat cũ pſeudoapoſtolis,qui in ceremoniis ſolis,nullo Chri-
ſti reſpectu, pietatem ſitam eſſe volebant: ad eos confutandos ſatis erat duntaxat tractare
quid per ſe valeant ceremoniæ. Hunc quoque ſcopum ſequutus eſt author epiſtolæ ad He-
bræos.Meminerimus ergo hîc de ceremoniis,non in ſua vera & natiua ſignificatione acce-
ptis,ſed ad falſam prauámque interpretationẽ detortis, non de legitimo earum vſu,ſed de
ſuperſtitionis abuſu diſputari.Quid igitur mirum ſi ſeparatæ à Chriſto ceremoniæ,omni
virtute exuuntur?In nihilum enim redigitur quicquid eſt ſignorum vbi res ſignata tolli-
Iohan.6.c.27 tur.Sic Chriſtus,vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ven-
tris fuiſſe cogitabant,ſermonem accommodat craſſæ eorum opinioni,dicítque ſe melio-
rem cibum adminiſtrare qui animas ad ſpem immortalitatis paſcat. Quòd ſi clariorẽ ſo-
lutionem requiris,huc tendit omnium ſumma.Primò totum illum ceremoniarum appa-
ratum,qui in Lege Moſaica fuit, niſi ad Chriſtum dirigatur,rem eſſe euanidam ac nihili.
Deinde ſic in Chriſtum reſpexiſſe vt eo demũ in carne manifeſtato, complemẽtum ſuum
habuerint. Poſtremò eius aduentu oportuiſſe abrogari, non ſecus atque vmbra in perſpi-
cua ſolis luce euaneſcit.Sed quia longiorẽ adhuc de ea re ſermonem in eum locum differo
quo Baptiſmum cum Circunciſione conferre inſtitui,parcius nunc attingo.

26 Fortè miſeros iſtos Sophiſtas deceperũt immodica etiam illa Sacramentorũ encomia
In prooemio quæ de ſignis noſtris apud veteres leguntur. Quale eſt illud Auguſtini, Quòd veteris Legis
enar.pſal.73. Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant:noſtra verò dant ſalutẽ.Has & ſimiles di-
cendi figuras quũ non animaduerterent hyperbolicas eſſe, & ipſi hyperbolica ſua dogma-
Quæſt.ſupra ta promulgarũt:ſed prorſus alieno ſenſu à veterũ ſcriptis.Non enim aliud illic voluit Au-
Nume.cap.33 guſtinus quàm quod idem alibi ſcribit,Sacramẽta Moſaicæ Legis Chriſtũ prænuntiaſſe:
Lib.19.cap.14 noſtra verò annũtiare. Et cõtra Fauſtũ,Fuiſſe illas promiſſiones rerum complẽdarũ:hæc
indicia completarũ.acſi diceret,illa figuraſſe quũ adhuc expectaretur:noſtra velut præſen
tem exhibere qui iã præſtitus eſt.Porrò de modo ſignificãdi loquitur,ſicut & alibi indicat,
Lib.2.contra Lex(inquit)& Prophetæ Sacramẽta habebant prænuntiantia rem futurã:noſtri verò tẽpo
lit.Petil.c.37 ris Sacramenta veniſſe conteſtantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re

& efficacia senserit, pluribus locis explicat. vt quũ dicit, sacramẽta Iudæorũ in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria. diuersa specie visibili, paria virtute spirituali. Item, In signis diuersis eadẽ fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebãt Patres eundem spiritualem potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norũt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualem biberũt. Alibi, Idem in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, nõ specie. quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquã hac quoque in parte aliquid differentiæ esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo beneuolentiã ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nẽpe prout fert illud de quo suprà disseruimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimũ testem sæpius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramẽtorum natura, quæ instituit Deus vt fideles, vacui bonorũ omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiua est) nullum illis posse opus adscribi.

Homil. in Iohannem 26.
Homil. in Iohannem 45.
In Psal. 77.
lib. 19 contra Faustũ, cap. 13.
De doctrina Christ. lib. 3.
Epist. ad Ianuarium.

De Baptismo. CAP. XV.

BAPTISMVS signum est initiationis quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, vt Christo insiti, inter filios Dei censeamur. Porrò in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune esse docui) primùm vt fidei nostræ apud se, deinde vt confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis rationem ordine prosequemur. Tria autẽ affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, vt symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) instar signati cuiusdã diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in cõspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia praferunt milites, in suæ professionis notam: ii quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. *Marc. 16. d. 16*

2 In hunc sensum intelligendũ quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundũ eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quòd Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionẽ & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nã verbum vitæ & baptismũ aquæ simul connectit Paulus: acsi diceret, per Euãgelium nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptismum huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per aspersionẽ sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi abluendíque similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mũdari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinẽ verum esse atque vnicum nostrum lauacrum? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellẽdam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referunt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Ephes. 5. f. 26
Tit. 3. b. 5
1. Pet. 3. d. 21

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis reme-

dia in aliis nescio quibus sacramentis, perinde acsi illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent: vt sic totius vitæ obtinerent veniã. In quam præposterã cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehũtur. Sic autem cogitandũ est, quocunque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armãdus animus, vt de peccatorũ remissione semper certus securúsque sit. Nam etsi semel administratus, præteriisse visus est, posterioribus tamen peccatis non est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neque hinc tamen peccandi in futurũ licentia captanda est (vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruimur) sed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemũt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in cõ-
Rom.3.d.25 fusionem ac desperationem ruant. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorem, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduámque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed datum eum à Patre miseris tantùm peccatoribus significat, qui conscientiæ cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiã & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendêre vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nẽpe non sine Euãgelii prædicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emũdari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirũ si homines, qui pro ingenii sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitẽtiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis cõmendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem vsque fines extẽdi debet. Quare nec dubium quin pii omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde cõfirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Christi sanguine.

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis osten-
Rom.6.a.3 dit, & nouam in eo vitam. Siquidẽ (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis nõ ad imitationem eius nos solùm exhortatur (acsi diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius repetit: nempe quòd per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inseramur. Et quemadmodũ surculus substãtiam alimentúmque ducit à radice cui insitus est: ita qui Baptismũ ea qua debent fide accipiũt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumẽto alibi vti-
Coloss.2.b.11 tur, Quòd circuncisi sumus, & exuimus veterẽ hominem, postquam per Baptismũ in Chri-
Tit.3.b.5 sto sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primùm gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos insitos esse: sed sic ipsi Christo vnitos vt o-
Matth.3.c.13 mnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt communẽ eum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societa-
Galat.3.d.27 tis quam nobiscum inire dignatus est, vinculũ. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectũ. Proinde mirum non
Act.8.c.16, est si in eius nomen baptizasse narrantur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus
& 19.a.5 nomen baptizare iussi fuerant. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorum Dei, in

Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum cōciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spirituali natura. Quamobrē nostræ tum purgationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum consequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitētiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem. Matth.28.d.19 Matth.3.b.6, c.11.luc.3.d.16 iohan.3.c.23, & 4.a.1

7 Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quem tollerentur peccata mundi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propitiatorem iustitiæ, salutisque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti esse nobis debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysostomo potius auscultet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quàm Lucæ contra asserenti, Iohannem Baptismum pœnitentiæ prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia, in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohannis, Christi Baptismo re ipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur, Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elogium opus est, quum nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat. Act.2.f.38,& g.41 Iohan.1.d.29 Homil.in Matth.14 Luc.3.a.3 Lib.5.De Baptis.contra Donatist.cap 10 Luc.3 c.16 Act.19.a.4

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusæ sunt, nihil ad statuendam baptismatum diuersitatem attinet. Siquidem Baptismus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli administrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm Baptismus Iohānis. Quin ne post ascensionem quidem, Spiritu supra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamsi in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc solum veteribus imposuisse arbitror, vt hunc ad illum præparationē duntaxat esse dicerent, quòd legebant rursum à Paulo baptizatos qui Iohannis Baptismū semel susceperant. Sed quàm hic sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est quòd Iohannes dixit, se quidem aqua baptizare: venturum autem Christum qui baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Non enim Baptismum à Baptismo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi persona contulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem visibili miraculo declaraturum quo die Spiritū sanctū Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcipua est fultura contra Donatistas, Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse. Act.8.c.14.17 Act.19.a.3.5 Matth.3.c.11. Act.2.a.3

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adūbrata sunt: quem eam ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos asserēs, viam illis strauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & AEgyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminebant, submersit. Nam & ad hunc modum in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostēdit, nos ex AEgypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute eductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum, quanquā nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verùm vt AEgyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem minatur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube, purgationis symbolū fuit. Nam vt tum illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerēt: ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei 1.Cor.10.a.2 Exod.14.e & f.26 Num.9.c.14

seueritas,quæ verè est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etsi verò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscédæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriusque tessera vetustos patres, quos hæredes adoptauerat,priuare.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alii persistunt, per Baptismum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est,atque in eandem iustitiam naturæque puritatem restitui quam obtinuisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate stetisset. Tale enim doctorum genus,nunquam quid peccatum originale,quid iustitia originalis,quæ gratia Baptismi esset,assequutum est.Iam verò antè disputatum est,peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptioné,quæ primû reos facit nos iræ Dei,

Galat.5.c.19 tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis.Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique,iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò, conuictique coram Deo tenemur,cui nihil est acceptum nisi iustitia,innocentia,puritas. Atque adeò infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris vtero afferunt:qui tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatã & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles fiunt. quando(vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidámque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat,&pœnæ quæ ob culpam luenda:iustitiã quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest,nempe imputatione dûtaxat: quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterû est,quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit,ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis:non secus atque incensa fornax flammã & scintillas perpetuò efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nûquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati,semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantùm ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus,habitabunt in nobis reliquiæ peccati:sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blãdiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare.Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantùm ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur.Magis cogitent se in via adhuc esse,& multû se profecisse credant, quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendût: nempe ad vltimum interitum carnis suæ,qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur.Interea & strenuè certare,& ad progressum animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant.Nam & hoc magis acuere debet eorû conatus,quòd sibi postquam diu enixi fuerint non parum adhuc negotii restare vident. Sic habendum est,baptizamur in mortificationem carnis nostræ,quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur:perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

12 Hîc nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus septimo ad Rom.capite clarissimè exponit.Postquã enim de gratuita iustitia disputauerat,quia nônulli impii inde inferebant viuendum esse pro libidine,quia non essemus operum meritis accepti Deo:subiungit,eos omnes qui iustitia Christi induûtur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrhã habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittãt

Rom.6.b.14 in suis mébris.Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus:ne propterea deiicerentur,adiicit consolationé,quòd non sint sub Lege.Quia iterû videri poterat,insolescere posse Christianos,eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus,quam quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officiû esse, vt prauitatis nostræ conuicti,nostram impotentiam & miseriam confiteamur.Porrò quia prauitas illa naturæ non tã facilè apparet in homine profano,qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplû in homine regenerato ponit,hoc est in seipso.Dicit igitur perpetuam sibi luctam esse cum reliquiis carnis suæ, seque vinctum misera seruitute detineri quominus se totum

Rom.7.d.14 diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego,

Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filii Dei captiui in carcere detinentur quàdiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vsum cōsolationē, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui cōmunionem inseruit, in Ecclesiæ societatē per Baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiamsi à peccato obsideantur, atque adeò peccatum in se circunferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur. Rom.8.a.1

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palàm profitemur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostrā publicè affirmamus. vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personēt. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadem studia incitentur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quod in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius alium non possent præter solū Christum: nisi cōfessionem abnegare vellent quam in Baptismo ediderant. 1.Cor.1.b.13

14 Nunc postquam enarratū est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendique ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum persuasúmque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorū memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiscentiæ nostræ vires eneruat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt eum induti filii Dei censeamur. Hæc, inquam, tam verè certóque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrum extrà ablui, submergi, circundari. Isthæc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorū regula: vt in rebus corporeis spirituales cōspiciamus, perinde acsi corā oculis nostris subiecta forent, quando istiusmodi figuris repræsentare Domino visum est. non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæque sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera voluntatē suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tātum nudo spectaculo pascit oculos: sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter simul implet.

15 Huius documentū sit Cornelius Centurio, qui peccatorū remissione, qui gratiis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmētum ex pignore. Obiecerit forte aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismum ablueret, si baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primùm testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus, nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratitudinis nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò cōfessionis nostræ symbolū est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatē nostrā in peccatorū remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nósque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis cōsensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc postremum voluit Paulus, quū inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos esse, vt vnum corpus simus. Act.10.g.48 Act.9.c.17. 1.Cor.12.b.13

16 Porrò si verum est quod constituimus, sacramentum non ex eius manu æstimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, siqua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscatur, minime refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manū & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunque tandem tabellario de-

ferantur. His Donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersus quorum ineptias satis valida ratione muniemur, si co-
Matth.28.d.19 gitemus nos Baptismo initiatos, nō in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filii & Spiritus sancti. ideóque Baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut cōtemptores fuerint qui nos baptizabant: nō tamen in suæ ignorantiæ vel sacrilegii consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circuncisos: neque propterea irritum fuit signum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obiiciunt, in conuentu piorum debere Baptismū celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quū docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omníque inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionē, quanuis eam idololatræ corrumpāt. Nam quum olim multis superstitionibus vitiata esset circuncisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desiit. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circuncisionem vocarunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat, non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, stetam semper & firmam veracémque mansisse.
Rom.3.a.3 Etiamsi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non desinit: etiamsi omnes perditi, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore nō profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem nostrā & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam nō euanuisse credimus: quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad resipiscentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circūcisione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circūcisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmum inuiolabiléque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebātur, quod semel cum illis in circuncisione Deus percusserat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursum polluerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos
Act.19.a.3.5 qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra confessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis κακόζηλον, qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiamsi minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabātur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo, fuisse illud verū Iohannis Baptisma, & vnū idémque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidā interpretantur, tātùm syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismū Spiritus sancti, hoc est, gratias Spiritus visibiles per manuum impositionē datas: quas Baptismi nomine
Act.1.a.5. significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicūtur verborū

Domini de baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse cõmemorat, vbi gratias illas in Corneliũ eiúsque familiam & cognationẽ effusas vidisset. Act.11.b.16 Nec repugnat quod postea subditur, Quũ imposuisset illis manus, descendebat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primùm rei summam proponunt, deinde fusius explicant. Quod ex ipso verborum cõtextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quòd si priorẽ Baptismũ ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli, qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam sincerioris doctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur?

19 Mysterii vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere debent. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valuisset quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua baptizari, inuenta est benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non latet quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo: respuere tamen mihi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines. Quum autẽ videret Satan stulta mundi credulitate absque negotio ferè inter ipsa Euangelii exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit. hinc sputum & similes nugæ palàm in Baptismi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimẽtis discamus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quã vnius Christi authoritate contentos esse. Quanto igitur satius erat, omissis theatricis pompis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum repræsentari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionẽ, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, idque ter an semel, an infusa tantùm aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionũ diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quanquam & ipsum baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperã fieri si priuati homines Baptismi administrationẽ sibi vsurpent. est enim pars Ecclesiastici ministerii, tã huius quã Cœnæ dispensatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mãdauit Christus vt baptizarẽt: sed quos Apostolos constituerat, iis mandatũ hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc seculis, adeóque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarẽt, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus, qui hunc morẽ vel tenebant, vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus, quum dicit, Lib. contra epist. Parm. 2. cap. 13. Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetẽdum. Nulla enim cogẽte necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porrò citra vllã exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. Cap.100. At periculum est ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, semini que nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionem effectui suo sufficere per se neget. Quãtum damni inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animaduertũt: ideóque minus sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non cõtigit, nostra conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esse Dei gratia quàm sub Lege. venisse enim Christus cẽsebitur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauũ diem saluti conferendæ per se erat satis efficax, nunc abs-

que signi adminiculo rata non esset.

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officii sortem sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorum qui contrà sentiunt responsio, multum scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibriũ esse pronuntians dare fœminis baptizandi licẽtiam nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit.

Lib. contra hæres. 1.

22 Intempestiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicẽdum esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, inscitè ad imitationẽ trahi quod egit stulta mulier. Si dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquam legatur olim circuncidendi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circuncisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eosdem constituit Euangelii præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In muliebri igitur Baptismo multo grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditã violari palàm est. quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuisse propositũ quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuitiatur, vt Deo quoque succẽseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit quòd filii sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsente marito circuncidit filiũ, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Prophetà, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cælorum infantes quos è præsenti vita migrare cõtinget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, acsi per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ, conferat, sed eam dũtaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filii Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittẽdo signo nec socordia est, nec contemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multo igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde sacramenta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Exod. 4. f. 25

Matt. 28. d. 19

Hebr. 5. a. 4

Rom. 14. d. 23

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere. CAP. XVI.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidã spiritus ob pædobaptismũ graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appendicem hîc subiiciam. Quæ sicui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tanti esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducat. Adde quod disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clarius explicãdo non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismũ impugnãt, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominũ duntaxat audacia, prauáque curiositate inuectum, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramẽtum enim, nisi certo verbi Dei fundamẽto nitatur, de filo pendet. Verùm quid si re probè anim-

aduersa eiusmodi calumniã falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruationẽ sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum cõsiderationem, non in externis dũtaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendêre potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurãdis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ aspersionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim, nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sententia pluribus & luculẽtioribus Scripturæ testimoniis cõprobata est quàm vt lõgius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit, peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hîc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

3 Quoniam autem ante institutũ baptismũ, eius vice, populo Dei Circũcisio erat: quid inter se differãt, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circuncisionem Abrahæ seruandã mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiã sufficientiámque esse rerum omnium, quo Abraham manum eius, omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesiis demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circuncisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à testamentis promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur, promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respõdere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationẽ pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circuncisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticũ populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea quòd selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circuncidi præcipit: ita Moses corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrans scilicet quæ sit istius carnalis circũcisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. Habemus ergo spiritualem promissionem in Circuncisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum residet: ita & Circuncisionis esse constat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obsignandæ, Circuncisionis signum additur.

Gen.[illegible]

Matt.22.c.[illegible]
luc.20.f.3[illegible]
Ephes.2.c.[illegible]

Deut.10.[illegible]
Deut.3[illegible]

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum complementum nititur, in vtroque vnũ. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circuncisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, ex-

cepta viſibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu du-
Rom.12.a.3, & b.6. cit Apoſtoli regula, qua omnẽ Scripturæ interpretationẽ ad proportionem fidei exigere iubemur. Et ſanè penè ſe palpandã hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circuncíſio, quia teſſera Iudæis quædam erat qua ſe in populum familiámque Dei adoptari fiebãt certiores, ac ipſi etiam viciſſim nomen ſe Deo dare profitebãtur, primus illis erat in Eccleſiam ingreſſus: nunc quoque per Baptiſmum Deo initiamur, vt eius populo adſcribamur, & ipſi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuerſiam apparet, Baptiſmum in Circuncíſionis locum ſubiiſſe, vt eaſdem apud nos partes obeat.

5 Iam ſi veſtigare placet an iure infantibus Baptiſma communicetur: nónne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari velit, ad ſpirituale verò myſterium mentem aduertere non ſuſtineat? Cuius ſiqua habeatur ratio, conſtabit proculdubio infantibus meritò adminiſtrari Baptiſmum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circuncíſione dignatus eſt quin eorum omnium participes faceret quæ per Circuncíſionem ſignata tunc fuerunt. Alioqui meris præſtigiis ludificatus eſſet populum ſuum, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet. quod ſolo auditu horrendum eſt. Diſertè nanque pronuntiat, Circuncíſionem infantuli, loco ſigilli futuram ad obſignandam fœderis promiſſionem. Quod ſi fœdus firmum & fixum manet: Chriſtianorum liberis non minus hodie competit, quàm ſub Veteri teſtamento ad Iudæorum infantes ſpectabat. Atqui ſi rei ſignatæ ſunt participes, cur à ſigno arcebuntur? ſi veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam ſignum exterius in ſacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: ſi tamen diſcernatur, vtrum, quæſo, pluris cenſebimus? Sanè quum ſignũ videamus verbo ſeruire, ſubeſſe illi dicemus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Baptiſmi verbũ: cur ſignũ, hoc eſt verbi appẽdix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, ſi nullæ aliæ ſuppeterent, abundè ſufficeret ad cõfutãdos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur ſtatum fuiſſe diem Circũcíſioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe Iudæorũ inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunque nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu in ſuum fœdus recipiantur infantes: quid vltra quærimus?

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentiſſimum eſt. quod ſemel cum Abrahamo Dominus fœdus percuſſit, non minus hodie Chriſtianis cõſtare, quàm olim Iudaico populo: adeóque verbũ iſtud non minus Chriſtianos reſpicere, quàm Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo aduẽtu Patris gratiam imminuiſſe aut decurtaſſe. quod execrabili blaſphemia non vacat. Quãobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur,
1.Cor.7.c.14 ſemen ſanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione ſancti cenſentur Chriſtianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio differunt ab
Gen.17.b.12 immundo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus, ſtatim poſt fœdus cum Abrahamo percuſſum, ipſum in infantibus conſignari exteriori ſacramento præceperit, quid cauſæ dicent Chriſtiani quominus hodiéque ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? Neque mihi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circuncíſionis ſymbolo quod iampridem abolitum eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Reſpondere enim prómptum eſt, ipſum, pro Veteris teſtamenti tempore, Circuncíſionem inſtituiſſe confirmando ſuo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen ſemper eandem confirmandi rationẽ quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœdus commune eſt, communis eius confirmandi cauſa. Modus confirmandi tantùm diuerſus eſt, quòd erat illis Circuncíſio, in cuius vicẽ Baptiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſalute cõfirmati fuerũt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factũ fuerit vt obſcurior & minus teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id ſi dici nõ poteſt citra extremam Chriſti contumeliã, per quem infinita Patris bonitas luculẽtius ac benignius quàm vnquam in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non malignius ſaltem ſupprimendã, nec minore teſtimonio illuſtrãdam quàm ſub obſcuris Legis vmbris.

7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus intelligat ſeſe ad amplificandæ potius quàm limitãdæ Patris miſericordiæ aduenisse, comiter oblatos ſibi in-
Matt.9.b.13 fantes amplectitur, diſcipulos obiurgans qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum eſſet regnum cælorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cælum ingreſſus. Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti amplexu: neque enim baptizaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, & illis bene precatus. Proinde ſi

eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: nõ autem baptizemus. Verùm nos Christi gesta paulo attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neque enim hoc leuiter est prætereundum quòd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniã talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntatẽ suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionéque sua Patri commẽdat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiã, vt in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltrò admittit? Quòd si discutere volumus quantum à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamẽ maiore in pretio habebimus Baptismum (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam produnt. argutantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis significãt Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersus veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se nõ alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm verã infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorũ. Quòd si infantes comprehẽdi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabrefactum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur qui obiiciunt nusquam reperiri, vel infantem vnum per Apostolorũ manus fuisse baptizatum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excludun tur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, nisi insanus, ratiocine tur non fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Do mini interdicendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hic fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus cõmunicandus sit illius vsus facile iudicium est. quod & in Bapti smo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euiden ter conspicimus & infantibus non minus competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris volũtati fraus manifesta fiat. Quòd autẽ apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præteriisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimè mentiuntur. siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originẽ ad Apostolorum seculũ pro certo referat. Act.16.c.15. & f.33

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat cum ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: nequis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam sicui in mẽtem venit, pædobaptismum hoc prætextu irridere, circuncisionis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verum aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionẽ pio parenti datam confirmat, ac ratum esse declarat quòd Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamãdum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmãdæ filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatẽ nostram perspectam habet, tãtum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui

promissionē de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officii sui esse
cogitent, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiorē
animare fiduciā, quòd præsenti oculo fœdus Domini filiorū suorū corporibus insculptū
cernunt. Nonnihil rursum emolumēti pueri è suo Baptismo capiunt, quòd in corpus Ec-
clesiæ insiti, aliis membris sunt aliquanto cōmendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad
serium Dei colendi studiū non mediocriter stimulantur, à quo in filios solēni adoptionis
symbolo accepti fuerint, antequā per ætatē eum agnoscere Patrem possent. Denique ter-
Gene.17.c.14 rere nos summopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, siquis fœderis symbolo fi-
lium insignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eiuretur.

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionē furiosæ quædam
belluæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis
vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa
contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias, &
fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicūt. Atqui dum
illud primum instituunt probare, Circuncisionem obtendunt mortificationis non Bapti-
smi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patroci-
natur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circuncisio-
nem mortificationis esse signa. Hinc cōstituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quo
idipsum nobis repræsētet quod olim Iudæis signabat. In asserēda fœderis differētia quàm
barbara audacia Scripturam dissipant & corrupunt! neque vno in loco, sed ita vt nihil sal-
uum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingunt vt pecudum
similiores sint quàm hominum. Quibuscum scilicet percussum fœdus vltra tēporariam
vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsi-
dant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei
beneficio saturatā (non secus ac porcorum gregem in hara sagināt) vt æterno demum exi-
tio periret? Simul enim ac Circuncisionem eique annexas promissiones citamus, Circun-
cisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

11 Sanè si literale signum erat Circuncisio, nihilo secius de Baptismo censendū est. Quan-
Coloss.2.b.11 doquidem Apostolus Coloss.2. nihilo magis alterū altero spirituale facit. Dicit enim nos
in Christo circuncisos Circūcisione non manu facta, deposito corpore peccati quod in car-
ne nostra habitabat: quam Circūcisionem Christi vocat. Pòst in eius sententiæ explicatio-
nem subiungit, Nos per Baptismum Christo cōsepultos. Quid sibi vult istis verbis nisi Ba-
ptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circuncisio-
nis, quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianis Bapti-
smum quod antè fuerat Iudæis Circuncisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposui-
mus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire:
longius in præsens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt secum
reputent an terrenum ac literale habendum sit signum cui nihil subest nisi spirituale & cæ-
leste. Verùm, ne fumos suos simplicibus vendāt, obiectum vnum, quo impudentissimum
hoc mendacium prætexūt, in transcursu diluemus. Certo certius est, primarias promissio-
nes, quibus continebatur quod sub Veteri testamento cum Israelitis fœdus Deus sanciuit,
spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt
par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu
aspirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis beneuolentiam terrenis
ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus etiam dicimus spem illam promissionum spi-
Gene.15.a.1. ritualium fuisse confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ
& d.18 pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiiciat, addit alteram
de possessione terræ Chanaan promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcun-
que genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, pri-
mas semper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine Noui
& Veteris testamenti tractaui, nunc leuius perstringo.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ sub Veteri testa-
mento dictos qui ab eius semine originem ducerēt: hoc nomine nunc appellari qui fidem
eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in societatē fœderis per Circuncisio-
nem inserebatur, spirituales Noui testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regenerati
sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis scintillam intue-
mur: sed in hoc grauiter peccant leues isti spiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in
manum illis venit, vbi vltrà progrediendum foret, & multa inter se conferēda, in verbum

vnum pertinaciter insistunt. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur: quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ semen locũ ad tempus tenuisse spiritualis seminis quod per fidem illi inseritur. Illius enim filii nũcupamur vtcũque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm si intelligunt, quod non obscurè demonstrant, carnali Abrahæ semini nunquam spiritualem Dei benedictionem promissam, hîc verò longè falluntur. Proinde in meliorem scopum collimare nos oportet: ad quẽ certissimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurũ illi semen in quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi & semini eius in Deum fore. Quicunque Christum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes: ideóque Abrahæ filii nominantur. Galat.4.d.28 Rom.4.b.12

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaslibet nationes indiscriminatim prorogari cœperunt, vt secũdum Christi sententiam, vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cælesti accumberẽt cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis tamen antè seculis tanta illa misericordia Iudæos complexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnam hanc gentem selegerat in qua gratiam suam pro tempore contineret: peculium suum & populum acquisitum dicebat. Ad testandã eiusmodi beneficentiã data fuit circuncisio, cuius symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem. qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, probaturus Gentiles vnà cum Iudæis esse Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Pòst signum accepit circuncisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt pater esset omnium fidelium & præputii & circuncisionis, non eorum qui sola circũcisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtrosque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutũ, pater fuit Circuncisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illarum pater. idque citra circuncisionis signum: quòd Baptismũ vice circuncisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse patrẽ negat qui sunt ex circuncisione tantùm, id positum est ad retundendũ quorundam supercilium, qui omissa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiéque refutari possit eorũ vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt. Matth.8.b.11 Exod.19.a.5 Rom.4.b.10 Ephes.2.c.14

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom.9.b.7, cõtrà proferetur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet: sed eos modò in semine censeri qui sunt filii promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quã nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus acsi extranei fuissent, tametsi secundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendêre salutẽ à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidẽtia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cũ Abrahæ posteritate initũ fuerat à Deo, irritũ nullo modo fieri posse, cap.x i, carnalẽ Abrahæ cognationem non esse sua dignitate spoliãdam differit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelii hæredes, nisi quatenus sua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quãlibet cõtumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, si cum illis cõponamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: ídque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatũ reiecerũt, & sua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cũ Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiã, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde prorsus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei. Rom.11.d.29

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahæ posteritati data. Proinde

quanquam in diſcernendis regni hæredibus à ſpuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: ſimul tamen perſpicimus ei placuiſſe, ſemen Abrahæ peculiariter miſericordia ſua complecti: ac quo teſtatior haberetur, circuncisione obſignare. Porrò eadem omnino eſt Chriſtianæ Eccleſiæ ratio. Nam vt illic Paulus ſanctificari à parentibus ſuis Iudæos diſputat: ita alibi docet, eandem à parentibus ſanctificationem
1.Cor.7.c.14 Chriſtianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò ſegregari qui impuritatis econuerſo damnantur. Iam quis ambigere poſſit quin falſiſſimum ſit quod deinde ſubnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat ſpiritualem figuraſſe,
Rom.15.b.8 quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tã argutè philoſophatur Apoſtolus, vbi Chriſtum Circũciſionis miniſtrum eſſe ſcribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promiſſiones, acſi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percuſſum ad ſemen eius reſpicit, Chriſtum vt fidem à Patre ſemel datam præſtaret ac ſolueret, in ſalutem adueniſſe genti Iudaicæ. Videſne vt poſt Chriſti reſurrectionem quoque, promiſſionem fœderis non allegoricè tantùm, ſed vt verba ſonant, carnali Abrahæ ſemini implendam cenſeat? Eodem pertinet quod Petrus, Actorum 2.f.39, Iudæis denuntiat, illis ac ſemini eorum, fœderis iure, Euangelii beneficium deberi: ac proximè ſequenti ca-
Act.3.d.25 pite eos Teſtamenti filios, hoc eſt hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter
Ephes.2.c.12 Apoſtoli ſuprà citatus locus, vbi impreſſam infantibus circunciſionem pro teſtimonio eius quam cum Chriſto habent communionis ducit & ponit. Et verò, ſi eorum nænias auſcultamus, quid illa promiſſione fiet qua Dominus in ſecundo Legis ſuæ capite, ſeruis ſuis recipit ſe eorum ſemini propitium fore in milleſimam vſque generationem? hiccine ad allegorias cõfugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuerſatio. An id dicemus abolitũ? Verùm ita Lex diſſiparetur, cui potius ſtabiliendæ Chriſtus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuerſiam, Deum ſuis adeò bonum eſſe ac liberalẽ vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo ſuo accenſeri velit.

16 Quæ præterea inter Baptiſmum ac circũciſionem iniicere diſcrimina moliuntur, non ridicula modò ſunt, & omni rationis ſpecie vacua ſed inter ſe pugnantia. Nam vbi Baptiſmum ad primum ſpiritualis certaminis diem ſpectare affirmarunt, circũciſionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: extemplo, illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circunciſionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptiſmum verò ſepulturam, in quam nulli niſi iam mortui, tradendi ſint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diſſiliant? Nam priore ſententia, Baptiſmus circunciſioni præire debet: per alteram in poſteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum eſt, vt hominum ingenia, vbi pro certiſſimo Dei verbo adorant quicquid ſomniarint, ſurſum deorſum ita volutẽtur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum eſſe ſomnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo ſatius fuerit poſt veteres numerum octonarium in reſurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendẽre ſcimus: aut ad totum præſentis vitæ curſum, quo procedere ſemper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipſa quoque perfecta fuerit. Quanquam videri queat Deus ætatis teneritudini proſpicere voluiſſe, circũciſionem in diem octauum differendo: quoniã vulnus, recens natis & adhuc à matre rubẽtibus periculoſius futurum erat. Quanto neruoſius eſt illud, nos iam antè mortuos per Baptiſmũ ſepeliri: quũ Scriptura diſertè reclamet, nos
Rom.6.a.4 ea conditione in mortem ſepeliri vt emoriamur, ac mortificationem iſtam exinde meditemur? Iam eiuſdem eſt dexteritatis quòd fœminas non eſſe baptizandas cauillantur, ſi Baptiſmum circunciſioni conformari oporteat. Nam ſi compertiſſimum eſt circunciſionis ſigno teſtatam fuiſſe ſeminis Iſraelitici ſanctificationem: ex eo neque dubium eſt quin maribus pariter ac fœminis ſanctificandis datum fuerit. Sola autem maſculorũ corpora ipſo imprimebantur, quæ per naturam poterant: ſic tamen vt fœminæ per eos, circunciſionis quodammodo ſociæ ac conſortes eſſent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptiſmi ac circunciſionis ſimilitudine hæreamus, quã ampliſſimè in myſterio interiori, in promiſſionibus, in vſu, in efficacia quadrare conſpicimus.

17 Rationem quoque firmiſſimam obtendere ſibi videntur cur arcendi ſint à Baptiſmo pueri, dum cauſantur, non eſſe per ætatem adhuc idoneos qui ſignatum illic myſterium aſſequantur. Id autẽ eſt ſpiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non poteſt. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint ſecundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà verò Chriſtus ſibi adduci iubet. Quid ita? quia vita eſt. Eos

ergo vt viuificet, sui participes facit? quum interim isti, longe abactos, morti adiudicant.
Nam si tergiuersantur, non ideo perire infantes si filii Adæ reputētur, satis supérque Scri-
pturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, 1.Cor.15.c.22
sequitur nullā nisi in Christo vitæ spem restare. Quo igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum
eo communicare oportet. Rursum quum scriptum alibi sit, natura nos iræ Dei omnes esse Ephes.2.a.3
obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura nostra demi- Psal.51.b.7
gremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest 1.Cor.15.f.
quàm carnē & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid no-
strum est (quod non citra regenerationem fiet) tum possessionem hanc regni cernemus.
Denique si verè loquitur Christus quum se vitam esse prædicat, nos in ipsum inseri neces- Iohā.11.c.25,
se est, quo è mortis seruitute asseramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, & 14.a.6
nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captui
nostro non subiaceat, non tamen esse nullum. Porrò infantes qui seruandi sint (vt certè
ex ea ætate omnino aliqui seruantur) antè à Domino regenerari minimè obscurum est.
Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris vtero secum afferunt: ea repurgatos esse o-
portet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inqui Apoc.
natum. Si peccatores nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati Ephes.
inuisique manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltrà quærimus quum palàm ipse iu Psal.51.
dex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquuto- Iohan.3.
res hoc genus compesceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris v- Luc.1.b.
tero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hîc ludunt, tergiuersatione quicquā pro-
ficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita sole-
re passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm
ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem,
quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffugium. Vsi-
tato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, acsi diceretur, E pue-
ritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisse:
nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere ten-
temus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius
virtuti decessit.

18 Et sanè ideò à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex ætate qualibet sine dis-
crimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedien-
tiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnē sibi induit, in qua per-
fectam causa vicéque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, vt
eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si abso
lutissimū in Christo habemus gratiarū omnium exemplar quibus filios suos Deus prose-
quitur, hac quoque parte scilicet documēto nobis erit, infantiæ ætatem non vsqueadeo à
sanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamē extra controuersiam ponimus, neminem
electorum è præsenti vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu.
Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id
est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretātur, 1.Pet.1.d.23
qua fideles modò comprehendit, qui Euangelii prædicatione edocti fuerant. Talibus qui-
dem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo ne-
gamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prom
pta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adi-
mere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

19 At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum vsum adepti sunt, nec Deo cognoscen
do pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non Deut.1.f.39
animaduertūt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tātùm Do
mini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non
autem perpetuā ei regulam præstituere ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in mul-
torum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente
prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putāt,
si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: re-
spondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquā eius gratiæ partem nunc accipere dican-
tur, cuius plena largitate paulo pòst perfruētur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cogni
tione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vi-
tam æternam transeant, ad contemplandā certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur.

Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est Dominus, cur non iis quoque in præsens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exuit ipsos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verùm vt istorum stolidã arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. Atenim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidẽ & Circũcisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillũ iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiæ ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circuncisionem pœnitentiæ fideique sacramentũ infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cum in Dei factis omnibus tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circuncidebantur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circũcidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitẽtiam & fidem: quæ etsi nondũ in illis formatæ sunt, arcana tamẽ Spiritus operatione vtriusque semẽ in illis latet. Hac responsione semel euertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitũ. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci cõferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circuncisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcũque ad quatefaciendã Circũcisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso Dei verbo nõ sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullísque cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circũcidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

Rom.4.b.11

Tit.3.b.5

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculã, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præsenti vita antè demigrẽt quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se à prima statim infantia donatos esse discent, quo eam toto vitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum cõsepeliri. Nam eo non intelligit, cõsepultum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis. vt ne insani quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi vellet Circuncisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundẽ valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christũ induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterii intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergẽdas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Cõtendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptismo reliquũ fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longe seposita sit hæc veritas. Verùm hallucinatione ista identidẽ peccant, quòd rem temporis ordine semper signo præire velint. Nam & Circuncisionis veritas eodẽ conscientiæ bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nũquam infantes

Rom.6.a.4
Coloss.2.c.12

Galat.3.d.27

1.Pet.3.d.21

Dei mandato fuissent circuncisi. Verùm ipse bonæ conscientiæ testimonium circuncisionis veritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circuncisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciæ requirendum est quàm vt fœdus cum illis à Domino percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tẽpore Deus ipse prouiderit, postea consequetur.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ supersunt his affines, cursim persequemur. Baptismum in peccatorum remissionẽ dari obiiciunt. Quod vbi concessum fuerit, sẽtẽtiæ nostræ abunde patrocinabitur. Peccatores enim quum nascamur, remissione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Deus, sed potius certã faciat: cur signum re ipsa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos. paruuli peccatorum remissione donãtur: ergo signo priuandi non sunt. Proferũt simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendũ nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatã Baptismo vult Christus ablutionẽ quã Ecclesiam suam emũdat, æquũ non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quum hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiam Paulus complectitur, vbi dicit mũdatam lauacro aquæ. Nihilo secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismũ esse insertos, colligimus, infantes, quos mẽbris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellãtur. En quo impetu cum tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant. Ephes.5.f.26 1.Cor.12.b.13

23 Iam ad seculi Apostolici praxin atque consuetudinẽ descendunt, quo nemo, nisi fidem ante pœnitentiámque professus, ad Baptismum admissus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat resipiscendi animus, quid factu sit opus: vt pœnitentiam primùm agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismum, nisi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimuero si huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solam sufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitẽtia minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque simul esse connectẽdos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos qui ad istius nodi solutionem aliquid valent. Quandoquidẽ multæ in Scriptura sẽtẽtiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunstantia pendeat. Quale in præsentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pœnitentiam meditãdam fidémque concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorum conuersione & fide (saltẽ quantum hominũ iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verùm in alium catalogũ relegandos esse infantes, plus satis perspicuũ est. nam si quis olim se Israeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & Lege erudiri oportebat quàm Circuncisione signaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quo cum fœdus, quod Circuncisio sanciebat, percussum fuerat. Act.2.f.37 Act.8.g.37

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum sibi cooptat, à Circuncisione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit dissimulans: verùm quod ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denuntiat: tum deinde post fidẽ promissioni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligẽtiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiscere æquũ est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundũ promissionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo fallax inanísque foret. In eam sententiam Paulus quoque scribit, Gentes, quandiu in sua idololatria immersæ fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demũ ætate Christi fidem ample- Genes.15.a.1 Genes.17.b.12 Ezé.16.c.20, & 23.f.37 Ephes.2.c.12

ducuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint, non esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitétia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt. qui verò à Christianis originem ducût infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quod narrat Euangelista, baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterétur: quod exemplum
Matth.3.b.6
obseruandum hodiéque censemus. Turca enim si se ad Baptismû offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesiæ satisfaciat.

25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnû Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur.
Iohan.3.a.5
Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis supérque notum est, quo prætextu Baptismo initiamus qui sine ipsa constare nequit? Primùm in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentiam corporalem somniabat, modum hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquâ ergo & Spiritû simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur
Matth.3.c.11
conuenit, Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillari libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenéda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

26 Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicât. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimêtis rite probéque imbuitur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi côtingat? Clara est Do-
Iohan.5.d.24
mini promissio, Quicunque in Filiû credidit, non visurû mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde acsi Baptismû contemni impune posse innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abest vt excusare sustineam) tantùm euincere sufficit, non esse adeò necessarium, vt periisse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptioné damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad sa-
Matt.19.b.14
lutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quâtum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere
Matt.28.d.19
gloriantur, quâ ex capite Matthæi vltimo petunt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mâdatum dat. Tum & ex
Marc.16.c.16
Marci vltimo istud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quum verba Domini apertè sonent, prius docédum quàm baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus e-
Matth.3.c.13
tiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hîc verò quot mo-
Luc.3.c.13
dis, bone Deus, & se implicant, & inscitiam suam produnt! Nam in eo iam plusquam pueriliter labuntur, quòd primâ Baptismi institutionem inde deriuât, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrâdum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, acsi primam institutio-

nem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthæc argumentatio? Equidē si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate, Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quàm baptizandum: & credēdum prius quàm Baptismum appetendum ratiocinētur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunque præcepi vobis. quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aquæ & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione Baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus. Marc. 16. c. 15

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere cōfidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidii veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimum hìc à Christo de prædicando Euangelio datur mādatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiēdæ pares sint, esse mentionem. Pòst adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandū esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus cōspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferēter rapit. Nihilo istorū in præsenti causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultā duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahūt: vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ nonnisi grandioribus posita fuerat. Quātum ad Christi exemplum attinet, eorū causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamētum, sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quū sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni authoritatem cōciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, ídque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficient, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelii prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum. 2. Thes. 3. c. 10 Luc. 3. e. 23

30 Tandem obiiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino cōstat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingeniū ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quam in Dei populum accensemur: signum spiritualis nostræ regenerationis, per quā in filios Dei renascimur. quum è conuerso Cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquàm euidēter in Scriptura demōstratur. Nam illic Dominus, quātum ad Baptismum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus aper-

1.Cor.11.f.18 tius quippiam,quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat,tum edat ex hoc pane,& è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod
Ibidem,g.29 ab infantibus frustra expectetur.Item,Qui indignè manducat,damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt,nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere nouerint,cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum,In mei cõmemorationem facietis? quid alterum,quod inde Apostolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat?Quam,obsecro,ab infantibus recordationẽ exigemus eius rei quã sensu nũquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorũ in Baptismo præscribitur.quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis,quod sub Veteri quoque testamẽto,in similibus signis animaduertimus.Circuncisio quidem,quam Baptismo nostro respondere notum est,infantibus destinata erat.Pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis ritè demum edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent.Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rẽ vsqueadeò perspicuam & obuiam cæcutirent?

31 Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget:quas tamen Seruetus non minimus inter Anabaptistas,imò huius cateruæ magnum decus,ad prælium se accingens,speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæpretium erit.Obtendit,Christi symbola,vt sunt perfecta,exigere etiam perfectos,vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulum. Addo etiam,stultè primo die in homine quæri perfectionẽ ad quam Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat. Obiicit Christi symbola ad memoriam instituta esse,vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respõdeo, quod ex capite suo cõfinxit,refutatione nõ egere:imò quod ad Baptismũ trahit,sacræ Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, Vt se quisque examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus,rite baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capa-
Iohã.3.d 36 ces. Quod tertiò adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideóque infantes, qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respõdeo,Christũ illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri Adæ: sed tantùm minari Euangelii cõtemptoribus,qui oblatã sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt.Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariã rationem oppono, Quencunque benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquã legitur,Quisquis natus est ex Spiritu,vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum,nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari.Atqui quod de certo numero dictum est,ad omnes æquè trahere vitiosum
1.Cor.15.f.46 est. Obiicit quartò,Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis.Ego autem,etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamẽ obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos
1.cor.7.c.14 quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditi sint qui nascũtur ex fidelibus,supernaturali tamẽ gratia sancti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd
2.Sam.5.b.8 Dauid in arcem Sion conscendens,nec cæcos nec claudos secum duxerit,sed strenuos mili-
Luc.14.c.21 tes. Quid autem si parabolam oppono,in qua Deus ad cæleste epulũ inuitat cæcos & claudos,hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militassent claudi & mutili.Longius tamẽ in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate conflatam, ex Sacra historia deprehẽdent lectores. Sequitur altera allego-
Matth.4.c.19 ria, Apostolos piscatores hominum fuisse,non paruulorum.Ego autem quæro quid sibi ve-
Matt.13.f.47 lit illud Christi, In rete Euangelii colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo,quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus,non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quãquam scire adhuc velim, quũ ἀνθρώπους nominet Euãgelista (qua voce absque exceptione comprehẽditur humanũ genus) cur infantes neget
1.Cor.2.d.13 esse homines. Obtẽdit septimò, Quũ spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales nõ sunt, neque ad Baptismũ aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locũ Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quũ sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthii,eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, Pascẽdos esse spirituali

cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea, Christum vocare omnes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adolescat, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideóque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obiicit, bonũ œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamẽ iure definiet nobis Baptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mãdatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia iidem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dederant: sicuti Iudæos sub lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo tamẽ inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quãdiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iũguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desiit esse frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrẽ nostrum nisi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eũndem relabi paralogismũ: quia præposterè ad infantes trahit quod de solis adultis dictũ est. docet illic Paulus hunc esse Deo ordinarium vocationis modum vt electos suos ad fidem adducat dum illis suscitat fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legẽ imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inserat? Quòd obiicit, Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis, in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod nõ competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere nõ est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudẽtiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelii doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia extermineт. Obiicit rursum, Infantes non posse nouos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidẽ ad eam percipiendã sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerãdi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex vtero fuerint oblatæ in sacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere, primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculũ mactari. Vnde sequetur, virile robur minimè esse expectandũ, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omitta, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. Patronos tãdem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo cuiùs nondum per ætatem vim tenebãt. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quam de circũcisione sanxit, in Baptismo

Matt.24.d.45
Iohan.4.c.35
Act.11.d.26
Act.10.g.44
Ibidẽ,8.c.27
Iohan.10.f.35
Exod.13.a.2
Exod.12.a.5

nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cũ Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio cõmunis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorũ ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorũ fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planũ me fecisse confido.

32 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Ecclesiam Christi conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sedenim operæpretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliatur: nempe vt singularem fiduciæ & spiritualis gaudii fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, non verbo tantùm, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiæ apud Patrem cælestem obtinere vt posteritas sua illi curæ sit? Hìc enim videre est vt prouidentissimi erga nos patrisfamiliâs personam suscipit qui ne post mortem quidem nostram, solicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hìc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionẽ debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomẽ sanctificetur? Hoc hoc certè agit Satan, pædobaptismum tantis copiis impetendo: quo scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tãdem euanescat. Vnde non impia tantùm aduersus Dei misericordiam ingratitudo nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiẽdis ignauia quædam. Neque enim parum incitamur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legísque obseruatione educandos, dũ reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

Psal.48.a.11

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat. CAP. XVII.

POSTQVAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tãtùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie soliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo cõtentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterũ Ecclesiæ suæ sacramẽtum dedit per manum vnigeniti Filii, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatẽ pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterii cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum cõtentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificiũ tentauit: vbi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac cõseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideóque ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorẽ subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatẽ peruẽtum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis vnionis natura incomprehẽsibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum aptissimis: imò velut datis arrhis ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio. nempe quo nobis cõfirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatũ vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificii efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fusum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutẽ nostram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vo

Iohan.6.f.51

Matt.26.c.26
marc.14.b.17
luc.22.b.19
1.cor.11.e.24

cat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei nostræ confirmationẽ attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimoniũ habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorum quò iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursũ peccatis nostris non posse nos dãnari, à quorũ reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit acsi sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, sua nos virtute confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulẽtiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

3 Horum omnium adeò solidam habemus testificationem in hoc sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus acsi Christus ipse præsens aspectui nostro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbũ nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, significat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnam nobiscum substantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrunque non tam suum esse quàm nostrum: quia vtrunque non suo commodo, sed in salutem nostram & sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & penè totam sacramẽti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc statim concipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibũ. Quum vinum in symbolũ sanguinis propositum intuemur: cogitandũ quos corpori vsus vinum afferat, vt eosdem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autẽ, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: nõ obscurè perspiciemus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

4 Non ergo præcipuæ sunt sacramẽti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori cõsideratione nobis porrigere: sed magis promissionẽ illam qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panẽ vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionẽ obsignare & confirmare: & quo id efficiat, ad Christi crucẽ mittere, vbi ea promissio verè præstita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo, dum efficaciã mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panẽ vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationẽ, vt quidam peruersè interpretãtur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talémque sese præstitit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerẽs, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortẽ deglutiuit & absorbuit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramẽtum vt Christus panis vitæ esse primùm incipiat: sed dum in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur, eiúsque panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factũ esse. Deinde hanc viuificationem, æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita.

Siquidem vt panis vitæ nobis non fuiſſet Chriſtus, niſi nobis natus & mortuus fuiſſet, niſi nobis reſurrexiſſet: ita nunc minimè eſſet niſi eius natiuitatis, mortis, reſurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totũ elegãter his verbis expreſſit Chri-
Iohan. 6. f. 51 ſtus, Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, ſuum nobis corpus ideo pro pane futurum ad ſpiritualem animæ vitam quia in mortem pro ſalute noſtra exponendum erat: nobis autem porrigi vt veſcamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipſum dedit quo panis fieret, quum in mũdi redemptionem crucifigendum expoſuit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum eſt, Euangelii verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem ſacro Cœnæ myſterio obſignat: vbi idipſum intus complet quod exterius deſignat. Porrò nobis hîc duo cauẽda ſunt vitia: ne aut in extenuandis ſignis nimii, à ſuis myſteriis ea diuellere, quibus quodãmodo annexa ſunt: aut in iiſdẽ extollendis immodici, myſteria interim etiã ipſa nonnihil obſcurare videamur. Chriſtum eſſe panem vitæ, quo in ſalutem æternam nutriantur fideles, nemo eſt niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio. Sunt enim qui mãducare Chriſti carnem, & ſanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil eſſe aliud quàm in Chriſtũ ipſum credere. Sed mihi expreſſius quiddam ac ſublimius videtur voluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, vbi carnis ſuæ mãducationem nobis commendat: nempe vera ſui participatione nos viuificari: quam manducandi etiam ac bibendi verbis ideo deſignauit, ne quam ab ipſo vitam percipimus, ſimplici cognitione percipi quiſpiam putaret. Quemadmodum enim non aſpectus, ſed eſus panis corpori alimentum ſufficit: ita verè ac penitus participem Chriſti animam fieri conuenit, vt ipſius virtute in vitam ſpirituałẽ vegetetur. Interim verò hanc non aliam eſſe quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi poteſt. Verùm hoc inter mea & iſtorum verba intereſt, quòd illis manducare eſt duntaxat credere: ego credendo manducari Chriſti carnẽ, quia fide noſter efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque eſſe fidei dico. Aut ſi clarius velis, illis manducatio eſt fides: mihi ex fide potius conſequi videtur. In verbis quidem paruum, ſed in re non mediocre eſt diſcri-
Epheſ. 3. c. 17 men. Nam etſi docet Apoſtolus, Chriſtum in cordibus noſtris habitare per fidem, nemo ta-
Iohan. 6. f. 51 men habitationem iſtam, fidem interpretabitur: ſed eximium fidei effectum explicari omnes ſentiunt, quòd per ipſam fideles conſequuntur vt Chriſtũ in ſe habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ ſe nuncupãdo, non tantùm docere in mortis reſurrectioniſque ſuæ fide repoſitam eſſe nobis ſalutem: ſed vera etiam ſui cõmunicatione fieri vt vita ſua in nos tranſeat, ac noſtra fiat: non ſecus ac panis, dum in alimentum ſumitur, vigorem corpori adminiſtrat.

6 Nec alio ſenſu Auguſtinus, quem illi patronum ſibi aduocant, credendo nos manducare ſcripſit, quàm vt mãducationem iſtam fidei eſſe, non oris indicaret. Quod neque ipſe nego: ſed ſimul tamen addo, nos fide complecti Chriſtum non eminus apparentem, ſed ſe nobis vnientẽ, vt ipſe caput noſtrum, nos verò eius mẽbra ſimus. Neque tamẽ locutionem illam ſimpliciter improbo: ſed tantùm nego plenam eſſe interpretationem ſi definire volunt quid ſit Chriſti carnem edere. Alioqui video Auguſtinum hac loquẽdi forma ſæpius vſum eſſe. vt quum dicit libro De doctrina Chriſtiana 3, Niſi manducaueritis carnem Filii hominis: figura eſt, præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit.
Homil. in Io- Item quum dicit, tria illa millia hominum, qui Petri concione conuerſi ſunt, ſanguinem
han. 31, & 40, Chriſti, quem ſæuiendo fuderant, credendo bibiſſe. Verùm plurimis aliis locis illud fidei
[illegible] ibi. beneficium egregiè commẽdat, quòd per ipſam non minus reficiuntur carnis Chriſti cõ-
[illegible] g. 41 munione animæ noſtræ quàm corpora pane quo veſcuntur. Atque idipſum eſt quod ali-
Homil. 60. cubi ſcribit Chryſoſtomus, Chriſtum non fide tantùm, ſed re ipſa nos ſuum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum cõſequi intelligit: ſed hoc tantùm vult excludere, ne quis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volũt externæ ſolùm profeſſionis notam eſſe, nunc prætereo: quia ſatis eorum errorẽ refutaſſe mihi videor quum agerem de ſacramentis in genere. Hoc ſolùm ob-
Luc 22. b. 20 ſeruent lectores, dum calix vocatur fœdus in ſanguine, promiſſionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde ſequitur, niſi in Deum reſpicimus, & amplectimur quod offert, nos ſacra Cœna rectè non vti.

7 Neque illi prætera mihi ſatiſfaciunt qui nonnullam nobis eſſe cum Chriſto communionem agnoſcentes, eam dum oſtendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, prætcrita carnis & ſanguinis mentione. Quaſi verò illa omnia de nihilo dicta forent, car-

nem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinet. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de cõtrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christũ quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tãtum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitaté infántiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quãquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterii admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christũ ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quum assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibúsque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se cõtinere audias, in te autem ipso ac circunquaque nihil præter mortẽ occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnẽ viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descẽdi. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantùm protendant quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Iohan.1.a.1. Iohan.6.c.48, & f.58

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus disserit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini cõmunicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodũ enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ peréni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitã à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirent? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementũ, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incremẽtum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam

Iohan.5.e.29 Ephes.1.e.22 & 4.c.15 1.Cor.6.d.15

illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quum
Ephe.5.g.30 dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nósque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distãtia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiũcta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus acsi in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quãquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitaté vera fide animíque gratitudine suscipiunt. Qua
1.Cor.10.d.16 ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communiónem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sãguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam, figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi, nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubium esse debet quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, vt quoties symbola videt à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationé, materiam quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex vtraque consequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationé, vitámque æternã, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerũt enim illum promissiones, non vt in aspectu modò nudáque notitia hæreamus: sed vt vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur, in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiã pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quo scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: deinde participes substãtiæ eius facti, in bonorum omnium cõmunicatione virtutem quoque sentiamus.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit, descendo. mira enim astutia hîc lusit Satan, vt mentes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, acsi panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: acsi locali præsentia, corpus Christi manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglu-

tiendum sisteretur. Hanc enim palinodiæ formulam dictauit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriãt peiorem quàm fuerit Berengarii, Dist. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinat in diuersam sententiam. Siquidem vt finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cæloque contineri, quò semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficii per Spiritum suum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, Spiritu, & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solẽ conspicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suam quodãmodo substantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare disserit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem. Chryso. Sermone quodã de Spiritu sancto.

13 Verecũdius Scholastici, quos tã barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigiis ludunt. Non circunscriptiuè, nec corporali modo cõtineri illic Christum concedũt. sed rationem deinde cõminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare. quæ tamẽ eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquiũt: nec aliam quàm habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationẽ Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta cõsecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quãta enim superstitione iam seculis aliquot non tantùm hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis Ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum soliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus, modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur. Lib. 4. Dist. 12.

14 Hinc prodiit fictitia illa trãssubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnãt quàm pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentiæ architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmẽtum confugere necesse fuit, fieri cõuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò inscitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus cõstare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis sæculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterũ qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi, vt dictum est, variis epithetis illa interdũ insigniunt, ad cõmendandam mysterii dignitatem. Nam quod dicunt, in cõsecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinum, nuper admonui eo non

significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrē sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neque nos negamus. Si conuersio est, inquiunt isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hîc quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produnt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se côueniant, non longius se extendet significatio quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certū nō esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cælesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterii huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm cônspicua eius promissionis testificatio quæ Ioannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cælo descēdit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinēdæ nostræ imbecillitati Deus indulget.
1.Cor.10.d.17 Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

53 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit quòd consecratio tantundē apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nonnisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat
Exod.17.b.6 / 1.Cor.10.a.4 Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori cōmunis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionū sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocāt, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immēsitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus. Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in orē omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videtur, re-
Exod.4.a.3, 7.b.10 spondent, sed nihil afferendo causæ præsenti consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, καταχρηστικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in
Exod.7.c.12 terra oculus testis est? Præstigiis luserant magi, vt AEgyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinē pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilē Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiæne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas

magorum:quas ideo colubros dicere noluit Propheta,ne videretur innuere conuerſionem quæ nulla erat:quia præſtigiatores illi nihil aliud quàm tenebras ſpectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo ſimile habēt iſtæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panē hunc, Cōmunicabāt in fractione panis,& alia eiuſmodi?Incantatione quidē magorū oculos tantùm fuiſſe deceptos certum eſt. Quòd ad Moſen, magis ambigua res eſt, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere ſerpentem , & rurſus virgam ex ſerpente quàm induere Angelos carneis corporibus,& paulo pòſt exuere. Si eadem vel affinis eſſet huius myſterii ratio,eſſet aliquis color eorum ſolutioni. Hoc igitur fixum maneat,non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Chriſti verè eſſe in cibū, niſi vera externi ſymboli ſubſtantia reſpondeat. Atque(vt error vnus ex alio naſcitur) locus Ieremiæ tam inſulſè detortus eſt ad probandam tranſſubſtantiationem vt referre pigeat.Conqueritur Propheta lignum poſitū in pane ſuo:ſignificans hoſtium ſæuitia panem ſuum infectum eſſe amaritudine . Quemadmodū Dauid ſimili figura cibum ſuum fuiſſe felle corruptū, & potū aceto deplorat. Iſti allegoricè corpus Chriſti ligno crucis fuiſſe affixum volunt. At ita ſenſerunt nonnulli veterum.Quaſi verò non magis ignoſcendū ſit eorum inſcitiæ,& ſepeliendum dedecus,quàm addenda impudentia,vt cogātur cum genuino Prophetæ ſenſu hoſtiliter adhuc confligere.

1.Cor. & 11 Act.

Iere.

16 Alii qui vident non poſſe analogiam ſigni & rei ſignatæ conuelli quin myſterii veritas concidat,fatentur panem Cœnæ verè ſubſtantiā eſſe terreni & corruptibilis elementi,nec quicquam in ſe pati mutationis,ſed ſub ſe habere incluſum Chriſti corpus. Si ita ſenſum ſuum explicarēt, dum panis in myſterio porrigitur?annexam eſſe exhibitionem corporis, quia inſeparabilis eſt à ſigno ſuo veritas : non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipſum locantes, vbiquitatē illi affingunt naturæ ſuæ contrariam, addendo autem Sub pane,illic occultum latere volunt:tales aſtutias è ſuis latebris paulisper extrahere neceſſe eſt. Neque enim adhuc ex profeſſo totam hanc cauſam abſoluere in animo eſt: ſed tantùm vt diſputationis, quæ mox ſuo loco ſequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Chriſti corpus inuiſibile eſſe & immēſum,vt ſub pane lateat:quia ſe cum eo communicare aliter non putant quàm ſi in panem deſcendat:modum verò deſcenſus,quo nos ad ſe ſurſum euehit, non comprehendunt.Obtendunt quoſcunque poſſunt colores:ſed vbi omnia dixerunt,ſatis apparet locali Chriſti præſentiæ inſiſtere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & ſanguinis participationem concipere ſuſtinent niſi quæ vel loci coniunctione atque cōtactu, vel craſſa aliqua incluſione conſtet.

17 Ac quo errorem ſemel temere ſuſceptum obſtinatè tueantur,non dubitant aliqui ex ipſis iactare , non alias vnquam dimenſiones habuiſſe Chriſti carnem niſi quàm longè lateque cælum & terra patent.Quòd autē puer ex vtero natus ſit,quòd creuerit, quòd in cruce expanſus,quòd ſepulchro incluſus,id diſpenſatione quadam factū,vt naſcendi,moriendi, cæteriſque humanis officiis defungeretur.quòd ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionem conſpectus fuerit, quòd in cælum aſſumptus, quòd poſtremò etiam poſt aſcenſionem Stephano& Paulo viſus:eadem id diſpenſatione factum,vt regem in cælo conſtitutum hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet,corpus Chriſti phantaſma vel phantaſticum fuiſſe,ſi ea conditione fuit. Alii paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quod in ſacramento datur, glorioſum eſſe & immortale. itaque nihil eſſe abſurdi ſi pluribus in locis,ſi nullo loco,ſi nulla forma, ſub ſacramēto cōtinetur. Sed quæro,Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur: an non verba ſonant,mortale illud quod paulo pòſt tradendum erat dediſſe ? Iam antè, inquiunt, ſuam gloriam tribus diſcipulis in monte conſpiciendam præbuerat. Verum id quidem , ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus,ſed vnum illud,quod Chriſtus geſtabat,noua gloria ornatum. Quum verò corpus ſuum in prima Cœna diſtribueret,imminebat iam hora qua à Deo percuſſus & humiliatus, ſine decore vt leproſus iaceret : tantum abeſt vt tunc gloriam reſurrectionis proferre vellet.Et hìc quāta Marcioni feneſtra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur,in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio,idem quotidie accidit: quia fateri cogūtur corpus Chriſti in ſe viſibile inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo.Et tamen qui eiuſmodi portenta euomūt,adeò eos non pudet ſui dedecoris,vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non ſubſcribimus.

Act.1.a.3,&b 9,&7.g.55, &9.a.3

Matth.17.a.1

Ieſa.53.a.4

18 Age,ſi corpus & ſanguinem Domini, pani ac vino affigere libet:alterum ab altero neceſſariò diuelletur . Nam vt panis ſeorſum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum , à ſanguine in calicem incluſo,diuiſum eſſe oportebit. Quum enim corpus in pane, ſangui-

nem in calice esse affirment, panis autem & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtédere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. Cæterùm si oculis animísque in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrũ inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascédit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatum, nec vllis dimensionibus circunscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus acsi corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circũscribat (quæ omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahat, vel immẽsam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanæ veritati non obscurè repugnant. Istas, inquã, duas exceptiones nunquã patiamur nobis eripi. Nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mũdi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus consentaneũ: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterùm his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimẽdam verã substantialémque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt nõ imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil cõtinet vel absurdi, vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil denique in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscũque potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operæpretium est.

20 Porrò antequã vltrà progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauãt, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panẽm, fregisse gratiis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamẽti, qui pro multis fundetur in remissionẽ peccatorũ. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Trãssubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorũ sanè proprietate alienissimum est istud commentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat. sumpserat verò panem, quis ergo non intelligat, panem etiamnum ostendi? ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alii, dum particulã EST pro trãssubstantiari posita interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non est cur se verborũ reuerentia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hũc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, ali-

Matt.26.c.26
marc.14.c.22
luc.22.b.17.19
1.cor.11.e.24

quid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantùm de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnẽ refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione trãsiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multũ enim differunt, panẽ esse corpus, & corpus esse cũ pane. Sed quia videbat fieri nõ posse vt simplex hæc propositio staret, panẽ esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarũt. Alii verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modò verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidẽ, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quæro iam ex ipsis idémne valeant duæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedãt (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grãmaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt testamentum in sanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominãt corpus. Eadem certè religio fuit in vna parte mysterii, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno cõtendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigãt de verbis, refellere propositum est. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vtcunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamẽtum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

Luc.22.b.20 1.cor.11.f.25

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed nõ sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circuncisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum, nisi translatitiè dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamẽ rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantùm ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur nõ eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerũ absentiũ potius quã notæ præsentium, quas etiã ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam minimèque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citróque sit deductio. Desinãt itaque aduersarii insulsas facetias in nos congerere, Tropistas vocando: quãdo ex cõmuni Scripturæ vsu sacramentalem loquẽdi modum exponimus. Namcum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quãdam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitu-

Exod.17.b.6 Exod.3.a.2 Psal.84.b.8, & 42.a.3 Matth.3.d.16 1.Cor.10.a.4 Epist.23.ad Bonif.

dine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciẽ non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum est. ergo bos & equus motu præditus est. Quanquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimantum Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3, Miranda (inquit) Christi patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo insistat, HOC EST, quasi mysteriũ hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substãtiui tantam esse emphasim dicunt, vt nullum schema admittat. Quod si illis concedimus. nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò fere vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecũ. Agnus hic erit vobis Pesach. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respõdeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nõdum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substantiuum verbum. Nam si regulæ suæ affixi manent, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Respondeant demũ quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrũ regenerationis & renouationis: quem cõstat multis esse inutilẽ. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christũ. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus. vbi nõ intelligit vnigenitũ Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptũ esse arbitror, vt sanis & integris hominibus fœteãt hostium nostrorum calumniæ, dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expẽdimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanũ sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquescet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

1.Cor.10.d.16 | Gen.17.b.13 | Exod.12.g.43 | 1.Cor.10.a.4 | Iohan.7.f.39 | Tit.3.a.5 | 1.Cor.12.b.12

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillũ à litera discedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum: quia sine trãslatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerũt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panẽ vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè mométo narrat Iohãnes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligũt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendũ quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo trãscribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis cõsolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione qui-

Iohan.14.a.5.8,&.16.b.17

dam resiliant, nisi quòd eos excæcauit Diaboli incãtatio, nempe vt ænigmatũ tenebras sibi fingant vbi obuia est cõcinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcise insistitur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panẽ vocat corpus, vinũ vocat sanguinẽ: aut cõfusa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc est corpus meũ, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panẽ esse sanguinẽ. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidem. sed interea minimè se expediet quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panẽ & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: acsi quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & cõuitiis victoria illis sita esset, Christum accusari mendacii dicunt, si quæritur verborũ interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciãt isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidẽ nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac cõfundi, à nobis autẽ fideliter ac dextrè explicari demõstrauimus.

24 Sed non potest huius mẽdacii infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ quã naturæ ordo patitur, & dictat communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicet. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cũ sua potentia. Lectores iterũ admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeátne à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christũ tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substãtia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestẽ animæ mutuentur à carne quæ originem suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio dissitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solùm cõiungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiã putida calumnia nobis facere, acsi de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quæritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro? nónne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco cõtinetur, quæ tangitur, quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuersáque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde acsi instes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritũ: vnumquodque qua à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certóque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Hebr.4.d.15

Epist. ad Dardanum.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis cõceditur, donũ interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quũ Deum corporeũ facerẽt: quale Marcion & Manichæi, quum fingerẽt Christi corpus vel cæleste, vel phantasticũ. Citabant enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verùm crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potius est Deum circunscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in cælo vi-

1.Cor 15.f.47

Philip.2.a.7

sibile esse, latere autē inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalē esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquā verò à nobis imminui de potentia Dei, vsqueeo falsum est vt nostra doctrina apprime magnificū sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quod secundum cōmunem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum communem non consulere, sed placida docilitate & spiritu
Iacob.1.d.21 mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginantur. Vbi autem ex hoc cōmento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucē extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia, quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despicimus ex alto quicquid terrenæ sapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse no-
Luc.1.d.34 bis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiúsque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitū esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum
Iohan.14.b. diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Chri
12.d.18 stus se abiturum relicto mūdo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum supplēdo, vt loquuntur, absentiæ suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursum descēdit Christus ipse ex cælesti gloria, vt cōditionem mortalis vitæ susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: ideóque fieri non potest vt eodem modo secundum carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quod di-
Mat.26.b.11 sertè exprimit, se cum discipulis nō semper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circunstantia loci palàm reclamat: quādo non agitur de egestate & inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis nō placebat, quòd putarēt superuacuum & inutilem esse sumptū, & luxuriæ affinem: ideóque in pauperes impensum maluissent pretium illud, quod malè profusum fuisse putabāt. Respondet Christus se non semper fore præsentem, vt tali honore colatur. Nec aliter expo
Tract.in.Iohannem 50. suit Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba, Quū diceret Christus, Me nō semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur
Mat.28.d.20 quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. secundum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secūdum id quòd à Iudæis cōprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro cōditus, quòd in resurrectione manifestatus: Nō semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam cōuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cū discipulis suis, & deducentibus eis videndo non sequendo ascēdit. Non est hìc: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamē hìc est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum. secundum præsentiā carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipsius sub elemento inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Dominus noster

testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntisque dare significant, sed verè id facere quod verba sonāt. Ergóne, dicet quispiam, certam cæli regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respódeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cælo esse credamus. Libr. de fide & symb. ca. 6

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundum eos tantùm notatur imperii maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus? annon spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè narrant Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidem faceret præsentiæ inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò sublimis fertur in aerem, & subiecta nube se amplius in terra quærendum non esse docet, tutò colligimus domiciliū nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suspicere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quemadmodum eum viderant ascendere. Hîc quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarii, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illic præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciant oculatos testes ascensus, nequa supersit dubitatio: perinde ac si dicerēt, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperium asseruit: superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat. Act. 1. b. 9 Mar. 16. d. 19 luc. 24. g. 51 Philip. 3. d. 20

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quàm peruersè id conētur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere. ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Nec ex Augustino quidem cógeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse nostrum. Quod aduersarii, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnē & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiā, vel sacramētum corporis. Cæterùm quo sensu voces carnis & sanguinis vsurpet non est quod lógo circuitu quæramus: quādo seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerū quas signant nomina accipere: ideóque secundum quendā modū sacramentū corporis esse corpus. Cui cócinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signū daret. Iterū obiectant, disertè scribere Augustinū, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunque simul coniūgit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panē consumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tāquam religiosa possunt habere: tanquā mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarii nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquā fore: & quia nusquā erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatē, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequēs vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius socordiæ fuisset non excipere Cœnæ mysterium, rem adeo seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen siquis attentè quod paulo pòst sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnā quoque comprehēdi, Christum vnigenitū Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cælo non eliciat. quod certè facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christū nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramētum, per altaris cibū Ad Bonif. epist. 23 Contra Adamantum Manich. lib. 12 Lib. 3. De Trinit. cap. 10 In Psal. 33 Epist. ad Dardanum. Tract. 50. in Iohannem.

& pctum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentiæ Christi numeret, nō disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christum bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quòd si explicatione indiget, continuo pòst illic adiungitur, Secundum præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundū ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tādem ad maiestatē restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quòd reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, vt futurus sit cum illis præsentia spirituali: vbi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul dissitos. Eodem loquendi genere sæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundū fidei regulam sanámque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mūdo vsque ad cōsummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia corporali, vt eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Mat.26.a.11 Mat.28.d.20

29 Et quoniā tantum fiduciæ posuīt in hac latebra præsentiæ inuisibilis, agedū videamus quàm bene in ea se occultēt. Primò syllabā non proferēt ex Scripturis, qua probēt inuisibilē esse Christū: sed pro confesso sumūt quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertū panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscū litigant: tantū abest vt principii locū obtineat. Ac dū ita garriunt, cogūtur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundū eos, in Cœna autē speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verè bellè hoc cōueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbique locorum esse, sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium (quod piis omnibus meritò detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire. verùm si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & variū est Christi corpus, vt vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa nō habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrū verò est, quod absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nónne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorū dispensatio locum Non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile cōfigurabit corpori suo glorioso. Neque enim sperāda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantā absurditatē persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotē, multis in locis simul esse, nullóque spatio cōtineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitum cælesti gloria, non exuisse carnem, qui nos in carne nostra, illius eiusdē gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum, vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrhā nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis fo

Act.3.d.21 Luc.24.f.39 Philip.3.d.21

ret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnū cælorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat igitur stultū illud cōmentum quod tam mētes hominū quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere cōiunctum cupiunt, in symbolo illo subsidant? Atqui Dominus ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentiæ studio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obiiciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locū mutare, qui serui sui oculis perspicaciā dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Christum exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiiciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pauimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidē, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantundem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Christum subitò euanuisse ex Discipulorum oculis, quibuscum Emaunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantùm disparuit. Sicuti, eodē Luca teste, quū simul iter faceret, nō induit nouā faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorū oculos. Isti verò non modò Christū transformant, vt in terra versetur: sed aliū alibi suique dissimilē esse fingūt. Denique ita nugando, non vno quidē verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritū faciunt. nec eo cōtenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicē esse.

Iohā.20.d.17. Act.7.g.55. Act.9.a.4 Matt.28.b.6. Iohā.20.c.19 Matt.14.c.25 Luc.24.e.31 Ibidem.c.16

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuisibili præsentia, nondum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Christum sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul esse possit Christi corpus nulla loci circunferentia, sub pane in Cœna latere credibile non erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarísque Scripturæ testimoniis demonstratum est circunscribi humani corporis mēsura: deinde suo in cælū ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscū sum vsque ad consummationem seculi. Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis corporaliter habitet. ideóque iusta ratio non est cur tam acerbè de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanæ mundique insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilē prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitēt, vel trepidē obeant, præsentiæ suæ fiducia eos confirmat. acsi diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi omnia cōfundere liberet, annon præsentiæ modum distinguere oportuit? Et certè quidam cum magno dedecore prodere inscitiam suam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina. sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Christo naturas, vbicunque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa cōflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, sic vnicam Christi personam cōstare ex duabus naturis vt cuique tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amētiæ est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus è cælesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælū nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrabit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuēta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & Filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secūdum carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat

Matt.28.d.20 Iohan.3.b.13 Idem.1.c.18 1.Cor.2.b.8

in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundũ diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulũ corporis se abderet: sed quia tametsi omnia impleret, in ipsa tamẽ Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, Quanuis totus Christus vbique sit, non tamen totum quod in eo est, vbique esse. Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset insulso cõmento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quũ totus vbique sit, suis semper adest: & in Cœna speciali modo præsentẽ se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullã carnis Christi præsentiam in Cœna concipiunt nisi in pane sistatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat, non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantùm de modo quæstio est: quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrũ rectius sit iudicent lectores. Tantùm facessat calumnia illa, auferri Christum à sua Cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quũ mysterium hoc cæleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

32 Porrò de modo siquis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatẽ Dei, in qua acquiescere tutò licet, hîc sine cõtrouersia amplector. Pronũtiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm absurda reiicio quæ aut cælesti Christi maiestate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quando & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cælestis receptũ fuisse Christum docet vt supra omnẽ mundi conditionẽ eum euehat, nec minus diligẽter in humana eius natura commẽdat quæ propria sunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totũ Christi regnum, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis vtar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus: in terra, sed cælitus. Ea (inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tãtáque efficacia hîc eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati cõmunicat. Qui supra hæc suis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicui nõdum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacramẽto nunc haberi sermonẽ, cuius omnia ad fidem referẽda sunt. Fidem verò nos ista quã enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluentérque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahũt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel trãsfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christũ è carnis suæ substãtia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiã, ad quam omnẽ Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè constare nihil dubium est. Qui veritati adeò perspicuæ reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

Luc. 24. d. 26

Irenæus lib. 4. cap. 34.

Rom. 12. a. 3

1. Ioh. 4. a. 7

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterii qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringẽtis, pro dignitate expensa esset, satis supérque erat vnde nobis satisfieret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrẽdæ dissensiones, quibus tũ olim, tum nostra etiã ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicũ præsentiæ modum exigunt curiosi homines, quẽ Scriptura nunquã ostendit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditũ est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi par-

ticipes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactãt, quicquid docemus de spirituali manducãtione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo cõiunctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quẽ ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum Cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramẽtum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo pòst, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non cõtenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacrameẽtum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio Cœnæ non minus spiritualis res est quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu, carnẽ Christi nihilo magis posse edere quàm vinũ bibere cui non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuũ & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnẽ ipsam absque vllo fructu. Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarũt. Hìc, meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiiciunt, non posse hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterii integram manere dico, quantumuis impii eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualẽ hunc cibum omnibus porrigit Christus, potúmque spiritualem propinat: alii auidè vescuntur, alii fastidiosè respuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramẽto quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impii. Si rursus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impii recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autẽ quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidũ est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quã edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicẽ. Vnde sequitur, incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutẽ nostram hoc mysterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè cõmendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego au-

Lib. 4. Dist. 8

Iohan. 6. f. 56

Matth. 1[illegible]

Ibid. [illegible]

1. Cor. 11. g

tem reſpondeo, non ideo damnari quòd comederint, ſed tantùm quòd myſterium profanauerint, pignus ſacræ cum Deo coniūctionis, quod reuerēter ſuſcipere debebāt, calcādo.

34 Porrò quia Auguſtinus inter vetuſtos ſcriptores præcipuè aſſeruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inſcitè & perperā illud ad cauſam præſentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Chriſti corpus. Sacramentalis manducatio, ſecundum iſtos, eſt qua impii Chriſti corpus & ſanguinem abſque virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. [Homil. in Iohannem 26.] Auguſtinus contrà, verba illa prudenter expendens, [Iohan. 6. f. 50] Qui manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem ſacramenti, non tantùm viſibile ſacramentum: & quidē intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandē concludit huius rei ſacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, in Cœna Dominica proponi, quibuſdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipſam cuius ſacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps. Ne quis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, ſed quæ ab illo ſeparari poteſt Spiritus gratiam, has nebulas diſcutit antitheſis inter epitheta Viſibile & Inuiſibile: nam ſub priore cōprehendi non poteſt Chriſti corpus. Vnde ſequitur, viſibili tātùm ſymbolo incredulos communicare. Ac, quo melius tollatur dubitatio, poſtquā dixerat panē hunc interioris hominis quærere eſuriē, ſubiicit, [Exod. 16. c. 14] Moſes & Aaron, & Phinees, multique alii qui manna comederūt, placuerūt Deo. Quare? Quia viſibilē cibū ſpiritualiter intelligebant, ſpiritualiter eſuriebant, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibū: ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Paulo pòſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſignum corporis & ſanguinis. Audimus rurſum opponi viſibile ſignum ſpirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramētaliter re vera comedi, quanuis non ſpiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter viſibilem ſigni ſumptionem. [Homil. in Iohannem 59.] Hinc celebre eius dictum, reliquos diſcipulos panem Dominum māducaſſe, Iudam verò panem Domini, quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis. Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, [Homil. 62.] Quid miraris ſi datus eſt Iudæ panis Chriſti, per quem manciparetur Diabolo: [2. Cor. 12. b. 7] quum videas è cōtrario datum Paulo Angelum Diaboli per quem perficeretur in Chriſto? [Lib. 5. De Baptis. contra Donat.] Dicit quidem alibi, corpus Chriſti fuiſſe illis panē Cœnæ quibus dicebat Paulus, [1. Cor. 11. g. 29] Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepiſſe, quia malè acceperint. Sed quo ſenſu, plenius alio loco explicat. nam ex profeſſo definiendum ſuſcipiens quomodo improbi & ſcelerati, qui fidem Chriſtianam ore profitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant (& quidem aduerſus quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed re ipſa putabant) Sed nec ipſi (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti, quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens, [Iohan. 6. f. 56] Qui māducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: oſtēdit quid ſit, non ſacramēto tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere. hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. [Lib. 21. De ciui. Dei, cap. 25.] Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui nō manet in me, & in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum, aut ſanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, ſacramēto tenus, & re vera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, ſed cor: inde commendata eſt iſta Cœna. Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde ſaginamur. non ergo quod videtur, ſed quod creditur, paſcit. Hîc quoque quod ſumunt impii, reſtringit ad ſignum viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. [Contra Fauſtum lib. 13. cap. 16.] Sic etiā alio loco, diſertè pronuntians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit. Nam ſi rem ipſam perciperent, non tacuiſſet omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. [Ser. 2. de verb. Apoſt.] Alio etiam loco de manducatione eiúſque fructu diſſerens, ſic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramēto viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & ſanguinis Chriſti, vt cum Auguſtino cōſentiant, nobis repræſentent corpus Chriſti viſibile: quando tota veritas ſecundum eum ſpiritualis eſt. Et certò ex eius verbis colligitur, ſacramentalem eſum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac viſibilem vel externū. Quòd ſi verè nec tamen ſpiritualiter comedi poſ-

ſet Chriſti corpus, quid ſibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri ſanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentũ aliquod commendaui vobis: ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. In Pſal. 98. Negare certè noluit quin idem corpus quod in ſacrificium Chriſtus obtulit, in Cœna porrigatur: ſed manducationis modum notauit: quòd ſcilicet in cæleſtem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inſpiret. Fateor quidem, ſæpius apud eum occurrere iſtam loquendi formam, Comedi corpus Chriſti ab infidelibus: ſed ſeipſum explicat, addens, In ſacramento. Et alibi ſpiritualis manducatio ab eo deſcribitur, in qua gratiam morſus noſtri non conſumunt. Homil. in Iohannem 27 Ac ne congerie me pugnare dicant aduerſarii, ſcire velim quomodo ab vna eius ſentẽtia ſe expediant, vbi dicit Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Chriſti corpus. Vnde ſequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillũ quoque non aliter ſenſiſſe declarant hæc verba, In 6. cap. Iohã. 17. cap. Perinde ac ſiquis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat: ita neceſſe eſt, ſiquis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo coniungi, vt Chriſtus in eo & ipſe in Chriſto inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali eſu priuari qui ſacramentaliter tantùm Chriſti corpus comedũt, quod à ſua virtute ſeparari nequit: nec ideo labaſcere fidem promiſſionum Dei, qui non deſinit è cælo pluere, quanuis pluuiæ liquorem ſaxa & rupes non concipiant.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abſtrahet, quam peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerunt: quòd ſecum ſubducerent, Si corpus eſt, & anima igitur & diuinitas ſunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non poſſunt. igitur illic adorandus Chriſtus. Primùm, ſi ſua illa quã obtendunt concomitãtia ipſis negetur, quid facient? Nam vt maximè abſurditatem vrgeant ſi corpus ab anima & diuinitate ſeparetur, quis tamen ſanus & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat? Videtur quidẽ ſibi ſuis id ſyllogiſmis pulchrè cõficere. Verùm quũ de corpore & ſanguine ſuo diſtinctè loquatur Chriſtus, modum autem præſentiæ nõ deſcribat: quomodo ex re ambigua certò conficiẽt quod volunt? Quid ergo? nónne ſi grauiore aliquo ſenſu eorum conſcientias exerceri contigerit, protinus cum ſuis ſyllogiſmis diſſoluentur ac liqueſcent? nempe vbi certo Dei verbo defici ſe videbunt, quo vno conſiſtunt animæ noſtræ quum ad rationem vocantur, & ſine quo primo quoque momento labaſcunt: vbi Apoſtolorum doctrinam & exempla ſibi aduerſari, ſe verò ſolos ſibi authores eſſe cogitabunt. Accedent ad tales impulſus & alii non leues ſtimuli. Quid? an res erat nullius momẽti, Deũ hac forma adorare vt nihil nobis præſcriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vſquam verbũ legebatur? At ſi qua decet humilitate cogitationes omnes ſuas ſub Dei verbo continuiſſent, auſcultaſſent certè quod ipſe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiſſent, quo accipi ſacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum eſt, ſine adoratione accipiunt, ſecuri ſunt ſe à mãdato Dei non deflectere: qua ſecuritate nihil melius eſt quum quid operis inſtituimus. Habent Apoſtolorum exemplum, quos non legimus proſtratos adoraſſe, ſed, vt erant diſcumbentes, accepiſſe & manducaſſe. Habent Apoſtolicæ Eccleſiæ vſum, vbi fideles non in adoratione ſed in fractione panis communicaſſe, à Luca narratur. Habent Apoſtolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Eccleſiam inſtituit, profeſſus ſe à Domino accepiſſe quod tradebat. Act. 2. g. 42, 1. cor. 11. d. 23

36 Atque hæc quidem eò tendunt, vt expendant pii lectores quàm non tutum ſit in rebus tam arduis à ſimplici Dei verbo ad cerebri noſtri ſomnia euagari. Quæ autem ſuperius dicta ſunt, omni hac in re ſcrupulo liberare nos debẽt. Nam vt Chriſtum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſacramenti officium eſt, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam ſpiritualium myſteriorum altitudinem ſurſum aſſurgat: qui in ſigno externo detinentur, à recta quærendi Chriſti via aberrant. Quid ergo? ſuperſtitioſum eſſe cultum negabimus, quum ſeſe homines coram pane proſternunt vt Chriſtum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus, quum vetuit nos humiliter attentos eſſe ad propoſita ſymbola. Nec alia cauſa inſtitutum olim fuit vt ante conſecrationem populus alta voce admoneretur habere ſurſum corda. Ipſa quoque Scriptura, præterquã quòd Chriſti aſcenſionẽ diligẽter nobis enarrat, qua corporis ſui præſentiã à conſpectu noſtro conſuetudinéque ſubduxit: Coloſſ. 3. a. 1 quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipſius meminit, mentibus ſurſum erigi iubet, & ipſum in cælo quærere ſedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius ſpiritualiter in cæleſti gloria adorandus, quàm excogitandum iſtud tam periculoſum adorationis genus, plenũ carnalis craſſæque de Deo opinionis. Quare qui ſacra-

menti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis somniarũt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostédi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deũ fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc nõ est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatũ est. nam & honor Deo raptus, ad creaturã traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacraméto factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) lõgè vlterius prolapsi sunt. ritus enim excogitarũt à Cœnæ institutione prorsus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationé eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandã solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putét esse ritè consecratam. nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla.
Psal.50.c.15 Id simili exéplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Siquis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæso, faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tãtam hîc suæ bonitatis largitatem, quãtam prius enarrauimus, non solùm nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædice-
Luc.22.b.19 mus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apo-
1.Cor.11.f.26 stolis traderet, vt id in sui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id auté est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hîc apparet rursum quò sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacraméto agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacraméti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammaréque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nósque cum illo. Porrò quum nonnisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexósque esse decet, nequid dissidii aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari ma-
1.Co.10.d.16 lo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus si impressa insculptáque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligi non posse quin diligatur in

fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui mẽbra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tãgitur qui nõ in alias omnes diffundatur: ita non ferendũ esse, fratrẽ malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tãgamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramẽtum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuo deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectã Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitãdi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterũ fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendère voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysteriũ maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd nõ obseruabant promissiones illas quibus conficitur consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet mãducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hîc magicã aliquam incãtationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemẽto eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterii explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referũtur promissione, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateo. verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

40 Porrò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibũ videmus, suauem ac delicatum non minus quàm salutiferum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christũ suam esse vitam, quos ad gratiarũ actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionẽ laudis charitatemque nõ excitat. Nõ enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam, vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciúmque sibi manducant & bibunt, nõ diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vllo chritatis studio, ad vsurpandam Cœnam Domini, instar porcorũ se præcipit, minimè discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suam esse vitam non credũt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac denum sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidiis commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationẽ suam sibi accipiunt. Nam quum nullã in Christo fidem repositam habeant, Sacramẽto tamen accepto, profitentur non alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnémque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractique à fratribus, hoc est Christi mẽbris, partem in Christo nullam habeãt: testificãtur tamen hanc vnam salutem esse, Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet seipsum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquéque

Tit. 1. 15
1. Co. 11. g. 29
Ibidem, f. 28

in se descẽdere, & secũ reputare an interiore cordis fiducia in salutẽ à Christo partã recumbat: an oris cõfessione agnoscat: deinde an innocentiæ ac sanctitatis studio ad Christi imitationẽ aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum communẽ habet: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatẽ comparare volunt, miseras conscientias torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamẽ quicquã eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt purum purgatúmque omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantũ & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus nisi vt tum denique indignissimi futuri simus quũ de quærenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, reposcitáque à nobis factorũ omnium ratione, contritione, confessione, satisfactione, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutũ attinet, dico hæc nimium esse ieiuna euanidáque solatia consternatis deiectisque cõscientiis, & peccati sui horrore perculsis. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ suæ participationẽ admittit nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerunt quod in se est? Quod si etiam ita esset, quando tamẽ erit vt spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quum nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo authore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepidatione mœstitiaque afflictos, huius Sacramenti consolatione immansueta austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelii deliciæ illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat, quàm sic eos infatuando, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cælestis pascere voluerat. Ne igitur in huiusmodi præcipitiũ ruamus, meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionẽ: quæ sanis, iustis, & diuitibus, siqui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus, nos sine ipso tabescere, deficere: qualiter inedia, corporis vigorẽ extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnã & optimam afferre Deo possumus, si nostram ei vilitatem, & (vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur. præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnam omnino animã, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiamsi concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorũ sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignũ largitorem, ægroti ad medicum, peccatores ad iustitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alii nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamẽ ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur. Et sane nimii stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfe-

ctionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentũ irritum superuacuúmque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitãdum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum spectat, in manum accipiant fideles, nécne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermẽtatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ: qui, primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admiratione traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclarius Dei gloria hìc resplendeat, & quanto affluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrismatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm nõ longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie facessere iussa, sic administrari decentissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relictæ sunt: simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentũ nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hìc verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

Luc.22.b.17

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus disseruimus, abundè ostendunt, non institutũ ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quo freqũeti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionẽ Christi repeterent. qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatémque eius prædicandam hortarẽtur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarentur, cuius copulam in vnitate corporis Christi viderent. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum, Lucas in Actis cõmemorat, quum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, cõmunicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agẽdum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnæ & eleemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo coniicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicẽt, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui nõ perseuerãt vsque ad finẽ, & sacram cõmunionẽ non percipiunt, tanquã inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abstinent, ab Ecclesia remouean tur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehẽsi fuerint, admoneantur: si post monitio-

Act.2.g.42.

nem abstineant, arceantur.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem cōmunionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maxime salutarē esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autē sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum, in Dominica mensa præparatur, & de mēsa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alii quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonnisi Dominico. Quoniam autē, vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris obiurgationibus, ne conniuere ad hanc socordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios, Non est dictū ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hìc adstat. Quæso, si quis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum comparare, deinde nihil gustet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quòd non abscessisti confessus es, tandem non participas: nónne satius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

[... cap. Io... Tract. 26.] [In cap. 1. homil. 26 Matth. 22. b. 12]

46 Et sanè hæc cōsuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinū eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suā testari: diem illum, ordinis & politiæ causa, vir sanctus statuerat, quo totus Chistianorum populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotānis communicatione posita est: quâ factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtrāque aurem securi dormiant. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimū hebdomadibus proponenda erat Christianorū cœtui mensa Domini, declarandæ promissones quæ nos in ea spiritualiter pascerent: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes, & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, Diaboli arte intrusam hāc consuetudinē: quæ dum vnū anni diem præscribit, in totū annum socordes reddit. Videmus quidē peruersum hūc abusum Chrysostomi tēpore iam obrepsisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam esse huius rei inæqualitatē, quòd aliis anni tēporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederēt: in Paschate, etiam immūdi. Deinde exclamat, O cōsuetudinē, ô præsumptionē! Frustrà ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tātùm abest vt authoritate sua interposita cōprobarit.

47 Ex eadem prodiit officina & altera constitutio, quæ dimidiam Cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nēpe symbolū sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interdictum, paucis rasis & vnctis in peculiūm cessit. Edictum æterni Dei est vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix. acsi ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiūt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinē per concomitantiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxis habenis lasciuire ferociréque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem esse sanguinē, vinum esse corpus. acsi Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando audi-

tum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat, Ego sum: qualiter loqui in Scripturis consueuit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minus quàm cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, nonnisi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo, vt verũ sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iussis, retinenda nobis est vtilitas quæ in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hîc cauillari. Primùm causantur, ex simplici facto non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt. neque enim porrexit tantùm calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterũ facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse commemorat vt pro certo instituto commendet. Alterum effugium est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificorum ordinẽ allegerat & cooptauerat. Velim tamẽ mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi nõ poterunt quin facilè cum suis mendaciis reuincantur. Primùm, quo oraculo reuelatã habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed nõ ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Etsi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuerent. Secundò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebãt vtriusque symboli participes? ignorabátne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas ad Cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hîc restitare & tergiuersari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinẽ Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Non sicut in veteri Lege partẽ quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

Lib. De resur. car.
Refert Theodorit. lib. 5. cap. 18
Hieronym. in 2. Malach.
Chrysost. in 2. Cor. cap. 8. homil. 18.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc consuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibẽdo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more dũtaxat, sed pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerẽtia: nec sacrilegium esse dubitabant, separare quæ essent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterii sine grandi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentem permouere debẽt. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinẽ eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrii poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia iure communionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringũt Canonistæ illud Gelasii decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De cõsecra. dist. 2. cap. Comperimus.
Serm. 5. De lapsis.

50 Tertiò, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Acsi Satanæ calliditati ex destinato occurrere voluisset. Quartò, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquã hominum ausus esset vocare in participationem extraneos, qui à Domino exclusi essent: & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas non esset, nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolum Christi corporis distribuant, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quũ dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nam postea traditionẽ declarat, vt om-

nes promiscuè vtroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere non possunt, apud quem non est
1.Cor.1.d.19 Est & non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesiæ prætexere audent, & hoc prætextu defédere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesia sint, qui Christi doctrinā & institutiones tam ex facili proterūt, dissipāt, abrogant: aut Apostolica Ecclesia, Ecclesia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta. CAP. XVIII.

IS & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusis tenebris, sacram Christi Cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbē excæcauit, vt crederet Missam sacrificiū & oblationē esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutiis: quæ vtcūque cauillando defendi queāt, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius Prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert & alii qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorū expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtūtur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credant. Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima hæc securis, verbum inquam Dei, conscindat & euertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodat?

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam
Heb.5.b.5,& ac contumeliā Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad
c.10,&7.c.17. tempus: quomodo illi in Veteri testamento constituti leguntur, quorum quum vita morta
21,&9.c.11,& lis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui sub-
10.d.21 inde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium
Psal.110.b.14 substitui minimè necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum
gene.14.d.18 ordinem Melchisedec: vt æternùm permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multo figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquā postea eius meminit, acsi nullum vitæ finē habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiāt necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotii prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conātur: in qua sedere immortalis non potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque causentur non sufficì suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotii quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringūtur quàm
Hebr.7.d.23 vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur vnus est, nec consortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligūt fuisse præludium Missæ suæ, acsi inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunū est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedec Abrahæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificiū? Humanitas sancti regis laudatur à Mose: mysteriū importunè isti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore, quia sequitur continuo pòst, Et erat Sacerdos Dei

altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpres) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedec sacrificii Missalis figura esset, an Apostolus obsecro, qui minima quæque excutit, rem adeò seriam & grauē fuisset oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellere tentabunt, cessare ius & honorem sacerdotii inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos. Hebr.7.b.7

5 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionē opprimit & obruit. Hoc quidem certissimū est, euerti Christi crucē simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificiū obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redēptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificii nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificētius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æterna vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctū esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sentētiam subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Cōsummatū est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbū non affirmat modò, sed clamat etiam & cōtestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nónne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quò spectat nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersáque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ veritati adeò apertæ ac dilucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præstigiis hanc suā fraudem prætexere soleat pater ille mendacii, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio discutiuntur. tota enim disputatione contendit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnū illud semel oblatū fuisse, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma cōfutatur. neque enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratū fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelii prædicatione ac sacræ Cœnæ administratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquā) ratio est qua nobis ritè applicatur crucis sacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus. Hebr.9.c.12 Hebr 9.g.26. & 10.b 10, & c.14, & e.16 Iohā.19.e.30 1.Cor.5.c.7

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundamento missarium sacrificiū fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquūtur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare. quo familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocādas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donādi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, AEgypto & Iudæa erigendis prædicit. Primùm enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertiò, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanū fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætati suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamē rei Malach.1.d.8 Ioel 2.f.28 Iesa.19.d.21.23 24

quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori solicitus. Quanquã in hoc quoque miserè hallucinantur, quòd nullũ agnoscunt sacrificium nisi Missariũ: quũ re vera nũc sacrificẽt Domino fideles, & mundã offerãt oblationẽ, de qua mox dicetur.

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandum est quomodo verã & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua cõfirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquã nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouũ & prorsus diuersum testamentũ? quid enim? annõ singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionẽ promittunt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christus, & altera morte nouum hoc testamẽtum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annon igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid, quòd eò directè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantùm ostẽdere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demonstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse ἀναίμακτον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

(Hebr. 9. c. 16)

6 Iam quartum Missæ munus tractãdum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dũ ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iactet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talẽ hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christũ Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionẽ, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in Cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: Cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, nonnisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram Cœnã, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatámque reliquerat: erecta Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem Cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est, quòd vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel dũtaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cãtilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis cõmodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc cõmunitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificiũ. postquã enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent: quasi relegata esset ad eos Cœna, desiit iuxta Domini mãdatum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam

magis referrent quàm cōmunitatem illam à Domino institutā: quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco, (ne quis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiamsi aliàs magna hominum multitudo intersit.

8 Ac ipsum quidē Missæ nomen vnde natum sit nunquā certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ cōferebantur, fuisse sumptū. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiā, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideóque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualē mandati obseruationē docet Paulus? nónne fractionē panis, quæ communio sit corporis & sanguinis? 1.Cor.10.d.16 Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quū vnus priuatim ad se rapit quod nonnisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter cōcludere licet: vbicūque non est fractio panis ad communionē fidelium, illic non Cœnam Domini, sed falsam & præposteram Cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterii, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepsit ille mos sine communione offerendi, paulatim cœperūt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populū huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panem in suis Missis ostēdunt pro Christo adorādum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligātur, non ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quem cunque libeat abusum, corpus Christi cōficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcūque enim fucum hîc facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in aliis demōstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poscere vt voci suæ auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: 1.Sam.15.e.22 quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolum audiant dicentem, Heb.5.a.4 neminem sibi nomen atque honorem sacerdotii vsurpare nisi qui vocatus est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotii sui authorem Deum institutorémque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine Sacerdote offerri non possunt?

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificii commento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificii vocabulo: verùm simul exponunt se aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnici sacrificii quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant, noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas Lib.10.contra Faustum, cap.18 offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hîc certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandē sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veteris testamenti animalia sacrificabātur: & cui nūc cum Patre & Spiritu sācto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificiū panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre nō cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idē effudit. Vnde Augustinus ipse, pluri-

Cõtra aduersarium Legis sæpius.

bus locis nihil aliud quàm sacrificiũ laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago, testimoniũ illius singularis, veri & vnici sacrificii quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4 De Trinitate cap. 24, vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verúsque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundẽ quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorem verò sacerdotii ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Lib. 2. contra Parmen. ca. 8

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescioquam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplicíque Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam sola hîc eius authoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelii ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Galat. 3. a. 1

12 Siquis diligenter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidem illic sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificii effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à Filio sacrificii, ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuant. Quo sublimius est ac sanctius mysterium, eo religiosius ac maiore reuerẽtia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini nõ hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominũ authoritate vel annorũ præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

1. Cor. 11. d. 20

13 Porrò nequis rixator ex sacrificii ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificii vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nunc τελετὴν dicũt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbris vniuersam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ, tamen ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionísque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionem. ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebãt. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικόν: quoniam veneratione cultú-

que Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauis εὐχαριστικὸν: quandoquidē à nullis Deo exhibetur nisi qui immēsis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eóque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificium adumbrarent quod tandē ab vno Christo re ipsa peractū fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnius à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quū dixit perfectū esse & impletū: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorū remissioni, iustitiæ, saluti necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeóque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hostiæ relinqueretur. Exod.29.f.36. Iohan.19.f.30

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiā tam in Christum quàm in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, siquis, repetita oblatione, de redimēda peccatorū venia, de propitiando Deo, & obtinēda iustitia cogitet. At quid aliud missādo agitur, nisi vt nouæ oblationis merito, passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus, parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificiū pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrii esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicunque qui talem sibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterāt: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplū referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis vendūt. sed ille, semel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est Noui testamenti Pontifex & Sacerdos, in quē translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuentis Sacerdotes appellare? Hebr.5.a.4

15 Est apud Platonem libro de Repu. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis disserit, stultámque improborum ac scelestorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quasi velis obtegi sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, securius sibi indulgerent: prorsus videtur ad Missariæ expiationis vsum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circūuenire, nefas esse omnes sciūt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad se rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiusquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune ausuri? Sanè si ritè expendimus, nō alia causa tantum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerūt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium prostituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

16 Sub altero sacrificii genere quod εὐχαριστικὸν diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primò, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi cōuenit: vt quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat, & eius amplificandæ studiū spiret. Hæc sacrificii species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo esse non potest nisi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde recōciliauit, ideó-

que piaculo absoluit. Est auté adeò Ecclesiæ necessaria vt abesse ab ea non possit. Itaque æterna futura est quandiu stabit populus Dei, queadmodum iam ex Propheta superius visum est: siquidé eo sensu accipere libet vaticiniú istud, Quoniá à solis ortu vsque ad occasú, magnú est nomen meú in Gétibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantum abest vt submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuenté, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodú loquutus est, quú húc esse rationalé nostrum cultum subiecit. intellexit enim spiritualé colendi Dei ritú, quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificiis tacitè opposuit. Sic beneficentiá & communicatio, victimæ appellantur quibus placetur Deo. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiá subleuarant, hostia bonæ fragrátiæ. sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

Malach.1.c.11 Rom.12.a.1 Heb.13.c.16 Philip.4.d.18

17 Et quid multa persequor? subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificiis veritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudaica gente cómunis est. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio sua, sicut incensum, in conspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum cófitentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini: in qua dum eius mortem annútiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium núcupamur omnes Christiani: quòd per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium cæli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam est qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

Psal.141.a.2 Oseæ 14.a.3 Psal.51.d.21 Heb.13.c.15 1.Pet.2.b.9 Apoc.1.b.6

18 Quid superest nisi vt cæci videant, surdi audiant, pueri ipsi intelligát hanc Missæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum, sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, vt brutis ipsis stupidiores, proram & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandúmque Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua spirituali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis) ita se conspurcant. Non hîc vel minimo digito attingo crassos illos abusus quibus sacræ suæ Missæ profanatam puritatem prætendere possent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiam suá expleant. Tantum indico, ídque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quá adeò spectabilis esse, tantáque in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscœnas sordes, quæ ante oculos oráque omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine suis appendicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemiæ, idololatriæ, sacrilegii scatere.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ sciri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum vsus à primordio Noui testaméti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: Vt scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, vt intelligant se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrii, erigere ac statuere noua Sacramenta, facile intelliget qui meminerit quod suprà satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo cósiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spódere possit, aut certiores securósque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur,

Iesa.40.c.13 Rom.11.d.34

neminem signum proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudius, sed apertius: Sacramentū, sine salutis promissione esse nunquā potest. Omnes homines in vnū simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possūt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac Exod.16.c.13, variatione admonebātur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: & 17.b.6 sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóque fine perstaret. Alia lōgè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapiētiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouā aliquam accessionē ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christū esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandū ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimam horam, nouissimos dies, nouissima tēpora designatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpenumero enim multísque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis in his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenū manifestauit, quantum nostra interest, dum nunc per speculum eum conspicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatū est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei condere possint: ita optādum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quamminimum humanæ inuētionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersóque fermento tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamē videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractātur. Plus satis vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tāta turba caput exerere possunt, sed tanquā oppressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iustè conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concerpta & dimidiata lacerāque forma visitur.

1.cor.10.a.3 Nume.21.b.8 Iohan.3.b.14 Coloss.2.a.3 1.Iohan.3.a.2 1.Iohā.2.c.18 1.Pet.1.d.20 Hebr.1.a.1 Luc.10.d.22 1.Cor.13.d.12

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur.

CAP. XIX.

POTERAT superior de Sacramētis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltrà curiosius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino instituta nossent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterētur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omniū ferè sermone trita, scholásque & cōciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominū animis etiamnū insidet: visus sum mihi operæpretiū facturus, si quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterē, omníque absterso fuco, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principiò hîc testatū volo piis omnibus, me hanc de nomine cōtentionem minimè litigādi cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandū eius abusum. Non me latet, Christianos, vt verborū, sic rerum omnium esse dominos. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam siqua sit in loquendo improprietas. Hoc totū concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramēti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adeóque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramēta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo cōsecrauit, quæ eximiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant?

Ergo aut definitioné mutent, aut hac verbi vsurpationé abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet. Est (inquiút) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrédum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasioné præbeat. Rursus quum probant Sacramentú esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuam controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius cófirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium cóscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei volútatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima authoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentú seu promissio obsignatur. Obsignari verò non posset rebus corporeis & elemétis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituere ergo Sacramentú homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateát, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vtile est inter Sacraméta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flectétur sine Sacraméto. Discipuli ferútur orasse versus Orienté. fit: nobis Sacramentú Oriétis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur. & manuú quoque extésio Sacramentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant. etsi ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incómodis coniuncta.

Iesa. 40. c. 13 rom. 11. d. 34

Homil. in Iohannem 80.

Act. 9. g. 40, & 10. g. 36 1. Tim. 2. c. 8

3 Si veteris Ecclesiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis constat quo primùm tempore obrepserit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed quid eo significant? népe ceremonias omnes & externos ritus, omniáque pietatis exercitia. Quum autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hìc referá. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum (sicut ipse in Euágelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadémque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hìc sacri numeri, hoc est septenarii, mentionem facit? An verisimile est prætermissurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliàs in obseruádis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subticet: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vtcunque hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

Epist. 118.

Lib. 3. cap. 9.

DE CONFIRMATIONE.

4 HIC mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei cófessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erát, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterú à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebát certam ac cómunem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctáque meritò esse debebat, plus reuerétiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, si de sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem

faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuū impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc nostri aduersarii, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus cōferatur. Verùm ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit, Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismi tantùm formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotii, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

Epist. [illegible] Epist. 77

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleū, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorū se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, nequid sine mādato obeat. Age, mandatum huius ministerii aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegā audaciam excusare non possunt. Hac ratione Pharisæos Dominus interrogabat, essétne Baptismus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum, si è cælo, doctrinam Iohānis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere volunt, probent.

Matth. [illegible]

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temere fecisse existimant. Rectè id sanè: nec à nobis reprehenderentur si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerūt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quū audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse, per quam impositionem Spiritum sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tūc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuū impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impositionē oporteret seruari: sed vbi gratia illa cōferri desiit, quorsum pertinet manuū impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuò constaturam promissionem, qua Christus sitiētes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelii prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellēter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vsu fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

Act. 8. [illegible] Iohan. 7. f. 37

7 Eiusdem hoc rationis est acsi quis doceret flatum illum quo Dominus discipulos suos Iohā. 20. c. 22

afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorũ preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciũt) mimiticè tantùm & sine re effingerent. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescioquam præposteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi
Galat.4.b.9 illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit, qui nihil ma-
Colos.1.b.20 gis damnat quàm talibus obseruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent, panis, vi-
1.Cor.6.c.13 num, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alátque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negẽt Baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes
Rom.6.a.4. mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationẽ carnis nostræ & viuificationẽ Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerebantur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorũ doctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Cõcilii decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ
Act.8.c.16 gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionẽ Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiebãtur. Sic
Act 2.a.4 dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo
Matt.10.b.20 dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & sonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias, à Baptismo abscissas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento
Galat.3.d.27 præclara ista vnctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum in-
De consec. duisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse,
dist.5.cap Sp. qua in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacii esse oportet. Verius ergo definire hanc cõfirmationem possum quàm ipsi hactenus definierint: nempe insignem esse Baptismi cõtumeliam, quæ vsum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si mauis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionẽ accipere
Verba cap.1. debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus
De consec. nisi qui cõfirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi ad verbũ. Atqui putabã, quæ-
dist.5.Con. cũque ad Christianismũ pertinent, omnia Scripturis perscripta ac cõprehensa esse. Nunc,
a Urel.cap Vt vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda discendáque est. Dei
ieiunii De cõ ergo sapientia, cælestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleũ
sec. dist.5 perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondũ erat factum oleum, quo perfusi, omnes Chri-

ſtianiſmi numeros implerent, vel potius Chriſtiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde ſeipſi refellunt. Quotam enim populi ſui partem poſt Baptiſmum perungunt? cur igitur patiuntur in ſuo grege tales ſemichriſtianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam ſupina negligentia omittere eos ſinunt quod omitti ſine graui piaculo nō licebat? cur non ſeuerius exigūt rem adeò neceſſariā & ſine qua ſalus obtineri non poteſt? niſi fortè quis ſubita morte præpeditus fuerit. ſcilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti eſſe quanti venditant.

10 Poſtremò conſtituunt, ſacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum: quòd illa ſummorum Pōtificum manibus peculiariter adminiſtratur, Baptiſmus ab omnibus vulgariter ſacerdotibus diſtribuitur. Quid hîc dicas niſi planè furioſos eſſe, qui ſuis inuentionibus ita blandiuntur vt præ ipſis ſacroſanctas Dei inſtitutiones ſecurè contemnant? Os ſacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatā, & verborum murmure incantatā, audes Chriſti Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuæ improbitati, niſi etiā præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſpōſa, hæc Apoſtolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, ſua quoque opinione, effrænem inſaniam cœperūt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda eſt: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quā conferat: ſed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id eſt in fronte: vel quia maius augmentum virtutū præſtat, licet Baptiſmus plus ad remiſſionē valeat. Verùm prima ratione nónne ſe Donatiſtas prodūt, qui vim Sacramēti à miniſtri dignitate æſtimāt? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate Epiſcopalis manus. Sed ſiquis ab illis ſciſcitetur vnde tanta prærogatiua Epiſcopis delata fuerit, quam rationē afferent præter ſuam libidinem? Soli Apoſtoli eo iure vſi ſunt, qui ſoli Spiritum ſanctum diſtribuerūt. An ſoli Epiſcopi Apoſtoli? Imò an omnino Apoſtoli? Demus tamen & iſtud: cur non eodem argumento contendunt, ſolis Epiſcopis Sacramentum ſanguinis in Cœna Domini attingendum eſſe? quod laicis ideo denegāt quia ſolis Apoſtolis à Domino datum fuerit. Si ſolis Apoſtolis, cur non inferunt, Ergo ſolis Epiſcopis. Sed Apoſtolos eo loco ſimplices presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt ſubitò Epiſcopos creent. Poſtremò non erat Apoſtolus Ananias, ad quem tamen Paulus miſſus eſt vt viſum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu ſancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino propriū hoc munus Epiſcoporum fuerat, cur auſi ſunt ad plebeios preſbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorii epiſtola legitur.

Cap. De his verò. eadem diſtinct.

Lib. 4. Sent. diſtinct. 7. cap. 2.

Act. 9. c. 17

Diſtin. 95. ca. Peruenit.

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & ſtolida eſt, Digniorem vocare ſuam confirmationem, quàm Dei Baptiſmum: quia in ea frōs oleo inficiatur, in Baptiſmo cranium: quaſi verò Baptiſmus oleo, & non aqua peragatur. Teſtor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur iſti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento ſuo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei eſt, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, ſuis ſaltem magiſtris nunc habeat. Ecce prætерita aqua, & nullo numero habita, vnū oleum in Baptiſmo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptiſmo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, veſtrum oleum non vnius ſtercoris facimus, ſiue in Baptiſmo, ſiue in cōfirmatione. Quòd ſiquis pluris vendi alleget, hac pretii acceſſione ſiquid boni alioqui ineſſet vitiatur, tantum abeſt vt furto venditare liceat fœdiſſimam impoſturam. Tertia ratione impietatem ſuam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptiſmo. Impoſitione manuum Apoſtoli viſibiles Spiritus gratias adminiſtrarunt. Qua in re iſtorum pinguedo ſe fœcundam oſtendit? Sed valeant iſti moderatores, qui ſacrilegium vnum multis ſacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus eſt: quem abrumpere ſatius ſit quàm in diſſoluendo tantopere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici ſe vident, prætexunt quod ſolent, vetuſtiſſimam eſſe hanc obſeruationem, & multorum ſeculorum conſenſu firmatam. Etiamſi id verum eſſet, nihil tamen efficiunt: non è terra eſt Sacramentum, ſed è cælo: non ex hominibus, ſed ab vno Deo. Deum ſuæ confirmationis authorem probent oportet, ſi Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetuſtatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nuſquam plura duobus Sacramentis recenſeant? Si ab hominibus petendum eſſet fidei noſtræ præſidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuiſſe pro Sacramentis quæ iſti Sacramenta ementiuntur. De manuum impoſitione loquuntur veteres, ſed an Sacramentum vocant? Auguſtinus apertè affirmat nihil aliud eſſe quàm orationem. Neque hîc mihi putidis ſuis diſtinctionibus obganniant, non ad confir-

Lib. 3. de Baptiſmo, contra Donatiſt. cap. 16

matoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber, & in hominũ manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruat. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est ma-
Lib 5.cap.23. nuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquã abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non vt esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium Ecclesia cõsentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edẽdam fidei confessionẽ: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & sinceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fideliũ populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere nõ possent. maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

DE POENITENTIA.

14 PRoximo loco statuunt pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè disserũt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tũ deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus. nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamẽ prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendũ suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiã reciperet. Hoc Cypria-
Lib.epist.1. nus sæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior esset, & plus commẽdationis
epist.2. apud populum haberet ista actio, constitutũ fuit vt semper Episcopi authoritas hîc intercederet. Hinc illud decretum Concilii Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilii Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur. si reualuerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completóque tempo-
Cap.31. re, reconciliatoriam manus impositionẽ ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertii, Presbyter sine authoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circun-
Lib.epist.3. spectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopũ manum im-
epist.14. posuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tẽpore: deinde ad communionem veniunt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius cõmunionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicã pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vteretur. Hinc illa distinctio apud Gra-
In Decret.26. tianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationẽ,
quæst.6. de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarẽ fuisse iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorem hanc tametsi improbare, vel saltem acrius insectari nõ audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vtcunque sit, videmus tamen manuum impositionẽ in pœnitẽtia ceremoniam esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnẽda, sed quæ inferiore loco esse

debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hìc Sacramento desudant. nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habēt, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionúmque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum:&, si ita est, existimari debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtranque simul esse Sacramentum: nec duo, sed vnum completum. Verùm exteriorem esse Sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorũ, rem tantùm, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionem suprà à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramētum, & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur, definitionē meā legem non esse cui parēre necesse habeant: audiant Augustinũ, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, Sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut aliis queunt ostendere in eo quod Sacramentum pœnitētiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vllo modo, Sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spiritualem fructum repræsentet.

Lib.4.Sent. dist.22.cap.2.

Lib.3.quæst. Vet.testam.

In sermone quoda de Baptis.infant.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hìc Sacramētum quæratur, nónne lōgē speciosius iactari poterat absolutionē Sacerdotis Sacramentũ esse, quàm pœnitentiam vel interiorē vel exteriorē? Promptũ enim erat dicere, ceremoniam esse ad cōfirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, haberéque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à Sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem mãducationem statuunt, Sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis est: spiritualem, quæ bonorum tãtùm est propria: cur non & absolutionē bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantùm hìc ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili Sacramēto, & visibile Sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad Sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquã pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perspexerunt.

Lib.3.quæst. Vet.testam.

De Baptis. paruulorum

Lib.5.De Baptism.contra Donatist.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte Sacramentum posuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primùm quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica Sacramenti hypostasis. Deinde quòd quæcunque hìc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias Sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitũ sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de Sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitum hoc Sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia siquis vestem innocentiæ in Baptismo perceptam peccãdo corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animúmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quæ sibi in Baptismo promissa sit. Quod autem durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitētiæ Sacramentũ, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitētiæ dicitur.

Lib.4.Sent. dist.14.cap.1.

De pœnitent. dist.1.cap.2.

Citatur Decret.15.quæst.1.cap.Firmissime

Et quid ad incerta confugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendũ sit, quàm quod
Marc.1.a.4. recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismũ pœnitentiæ in remissioné peccatorũ.
Luc.3.a.3

18

DE VLTIMA, vt vocant, VNCTIONE.

Tertium fictitium Sacramentum, est Extrema vnctio: quæ nónisi à Sacerdote perficitur, ídque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo cõsecrato, atque hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratũ, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamé, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngẽtes eum oleo in nomine Domini: fideíque obsecratio saluum reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem suprà demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprosos mũdasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorũ, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngẽdum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facilè iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At verisimile est vnctionem istam non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamé vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiúsque dona, vulgare ac tritum est. Cæterùm euanuit gratia illa curationũ, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tẽpus edi voluit Dominus quo nouam Euãgelii prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus, vnctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

(Iacob.5.d.14; Marc.6.b.13; Iohan 9.a.6; Matth.9.d.29; Luc.18.g.42; Act.3.a.6, & 5 c.16, & 19.c.12; Psal. 45.b.8)

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur nõ aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporũ vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquiũt, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur nõ mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubãdo, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis: & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine statim intercidit.

(Iohan.9.b.7; Act.10.b.10)

20 Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demãdatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursum Spiritui sancto sunt iniurii qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nũcupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramẽto exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circuncisionem iam Sacramẽtum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadẽ con

(Matth.3.d.16; Iohan.1.d.32)

ditione data. Promissionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari nõ debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus ma-
21 ctando ac trucidando valent, quàm sanando.

Quanquã etiamsi obtinuerint, huic ætati cõuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè absunt) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vnctione qua hactenus nos illeuerũt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non Iacob.5.c.14. infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiũt: quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinã in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu pœnæ, leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permissi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ præfuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterẽtur, in suã suorúmque necessitatem vngẽdo. Author Sigebert. in Chronic.

DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

22 QVartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeò fœcundũ, vt septem ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquàm ridiculum, quòd quum affirment septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguam, controuertimus, quando ipsi planè distinctéque septem declarant? Primùm autem obiter perstringemus, quot & quàm insulsas absurditates nobis ingerant, dũ nobis suos ordines pro sacramentis cõmendare volunt: deinde an omnino sacramentum dici debeat ceremonia qua vtuntur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Lib.4.Sent. Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Ostiarii, Lectores, Distin.34.c.9. Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua præditi esse debent qui ad eos promouẽtur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scri- Iesa.11.a.2. pturæ interpretatione consecratus est: quòd videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spi- Ezech.1.c.20. ritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaia quàm sex: nec Propheta Rom.1.a.4,& omnes eo loco cõcludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptio- 8.c.15. nis filiorum dicitur, quàm illic sapientiæ, inteligentiæ, consilii, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alii acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiũt, triumphantis Ecclesiæ. atque inter eos etiam pugna est, quòd alii clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimum: alii exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas & Lectores illos cantionibus præficit, hos legẽdis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tãta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

Opinio hæc, est Hugonis: altera, Guil. Parisien.

Isid.lib.7.et Mo. allegatur ca. Cleros distinct. 21. & Distinct. 23. cap. Lector, & cap. Ostiarius.

23 Verùm hoc omnem ſtultitiam ſuperat, quòd in ſingulis Chriſtũ ſibi collegam faciunt.
Iohan.2.c.15 Primùm, inquiunt, oſtiarii munere functus eſt, quãdo vendentes & ementes, flagello ex fu-
Iohan.10.b.7 niculis facto, è templo eiecit. Oſtiarium ſe eſſe ſignificat, quum dicit, Ego ſum oſtium. Le-
Luc.4.c.17 ctoris munus aſſumpſit, quum in ſynagoga Ieſaiam legit. Exorciſtæ officio functus eſt,
Marc.16.d.33 quum linguam & aures ſurdi & muti, ſaliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum ſe eſ-
Iohan.8.b.12 ſe his verbis teſtatus eſt, Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio
Iohan.3.a.4 functus eſt, quum linteo præcinctus pedes diſcipulorum lauit. Diaconi perſonã ſuſtinuit,
Matth.26.c.26 quum corpus & ſanguinem diſtribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cru-
Matt.27.f.50 ce Patri ſe hoſtiam obtulit. Hæc abſque riſu adeò audiri non poſſunt vt mirer abſque riſu
ephes.5.a.2 ſcripta eſſe: ſi tamen homines erant qui ſcribebãt. Sed in primis ſpectabilis eſt argutia qua
in acoluthi nomine philoſophantur, ceroferarium appellantes verbo (vt arbitror) magi-
co, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλουθος Græcis ſimpliciter ſignifi-
cet pediſſequum. Quanquam ſi his ſeriò refellendis inhæream, iure & ipſe quoque ridear: a-
deò friuola ſunt & ludicra.

24 Ne tamẽ mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda eſt obiter eorũ vanitas. Creant
eximia pompa ac ſolennitate ſuos lectores, pſalmiſtas, oſtiarios, acoluthos, ad ea miniſteria
exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos
vtplurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, niſi puer, aut ex laicis ſordi
dulus aliquis qui ex ea re quæſtum facit? Nónne iidem canunt? nónne templorum ianuas
claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel oſtia-
rium ſuis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus eſt, quum
in ordinem acoluthorum cooptatur, deſinit eſſe id quod dici incipit. vt videantur ex pro-
feſſo velle munus ipſum abiicere quum titulum aſſumunt. En cur Sacramentis conſecra-
ri & Spiritum ſanctum accipere neceſſe habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc
eſſe temporum peruerſitatem, quòd miniſteria ſua deſerunt ac negligunt, ſimul fateantur
nullum hodie eſſe in Eccleſia vſum nec fructum ſacrorũ ſuorum ordinum, quos mirificè
deprædicant, totámque Eccleſiam ſuam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vr-
ceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni ſunt niſi in a-
coluthos conſecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ niſi ab ore conſecrato audi-
Act.19.c.13 ri non debebant. Exorciſtas verò in quem tandem finem conſecrant? Audio Iudæis fuiſ-
ſe ſuos exorciſtas: ſed ab exorciſmis dictos video, quos exercebant. De ementitis iſtis exor-
ciſtis quis vnquã fando audiuit quòd ſpecimẽ vnũ ſuæ profeſſionis ediderint? Fingitur il-
lis poteſtas data imponendi manus ſuper energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos:
ſed tali ſe poteſtate præditos dæmonibus perſuadere non poſſunt, non modò quia eorum
imperiis non cedunt dæmones, ſed etiam quia ipſis imperant. Vix enim decimum quem-
que reperias qui non malo ſpiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis ſuis ordinibus
balbutiunt, conflata ſunt ex inſcitis inſulſiſque mendaciis. De veteribus acoluthis & oſtia
riis & lectoribus, alibi dictum eſt, quum Eccleſiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propo
ſitum eſt duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de ſeptemplici ſacramento
in ordinibus Eccleſiaſticis: de quo nuſquam alibi quàm apud ineptos iſtos rabulas, Sorbo
niſtas & Canoniſtas legitur.

Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoſcũque in militiam ſuam
25 adſcribunt, communi ſymbolo initiant in clericatum. Radunt enim eos in vertice: vt co-
Cap.Dup.12. quæſt.1. rona regale decus ſignificet: quia Reges debent eſſe clerici, vt ſe & alios regãt. De iis enim ſic
1.Pet.2.b.9 loquitur Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſi-
tionis. At ſacrilegium fuit, quod vniuerſæ Eccleſiæ tribuitur, ſolis ſibi arrogare, & titulo ſu
perbè gloriari quem fidelibus prærripuerant. Petrus totã Eccleſiam alloquitur: iſti ad pau-
Lib.4.Sentẽ. diſtinct.24. culos raſos detorquent: quaſi ſolis illis dictum ſit, Sancti eſtote: quaſi ſoli illi ſanguine Chri
cap.Duoſũt ſti acquiſiti ſint: quaſi ſoli illi per Chriſtum acti ſint regnum & ſacerdotium Deo. Aſſignãt
deinde & alias rationes: ſummitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera
demonſtretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam cõtempletur. vel vt vitia oris & oculorum
doceantur præcidenda. Vel raſura capitis eſt temporalium depoſitio: circunferentia verò
coronæ reliquiæ ſunt bonorum quæ ad ſuſtentationem retinentur. Omnia in figuris: quia
ſcilicet velum templi nondum ſciſſum eſt. Itaque perſuaſi ſe præclarè defunctos eſſe ſuis
partibus quòd talia per coronam ſuam figurauerint, nihil eorum re ipſa præſtant. Quo-
Lib.4.Sentẽ. vſque nos talibus fucis & præſtigiis ludent? Clerici detonſis aliquot capillis ſignificant tẽ-
diſtinct.24. poralium bonorum abundantiam ſe abiecisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculo-
cap.1. rúmque concupiſcentiam mortificaſſe: at nullum eſt hominum genus rapacius, ſtupidius,

libidinosius? Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibúsque signis ipsius speciem simulant?

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & ratione, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est. siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationē aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accōmodaret. Isti quum Nazaræorum purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quàm alterùm Iudaismum erigunt dum veterem perperā æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar sphæræ radant. quasi Apostolus, docens quid viris omnibus decorum sit, de sphærica clericorum rasura solicitus fuerit. Hinc lectores reputēt qualis sint energiæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

Act.18.c.18 1.Cor.9.c.20 Nume.6.c.18 Cap. Prohibe dist.15. 1.Cor.11.a.4

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abundè vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiámque nō satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, nequam effœminati cultus speciem præ se ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidā, quo magis suam sanctimoniam notabili distinctóque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò postea res ad crines rediisset, & ad Christianismū accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerāt, vt Gallia, Germania, Anglia: versimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in superstitionē degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitiosè nobis obtrudūt pro Sacramenti sui approbatione. Ostiarii in consecratione claues templi accipiūt, quo sibi mandari custodiam intelligant. Lectores, sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorum, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acolythi, cereos & vrceolū. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantū inest arcanæ virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis non modò signa ac tesseræ, sed etiam causæ. Hoc enim secundū suam definitionem postulant, quum inter Sacramenta haberi volunt. Verùm vt paucis absoluam, dico absurdum esse quòd in scholis & canonibus minores istos ordines Sacramenta faciunt: quando eorū etiam qui hoc tradunt confessione, primitiuæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramēta autē, quum Dei promissionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnius est promissionem dare.

August. De opere monach. in fine. Item in Retract. Lib.4.Sent. dist.24.cap.8

28 Supersunt tres ordines, quos maiores vocāt. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum translatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines, honoris causa, peculiariter nominant. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterii siue sacerdotii. His enim duobus nominibus rem vnam significant, ac sic appellāt eos ad quos pertinere aiunt sacrificiū corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenā cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi. manúsque illis inunguntur: quo symbolo docentur datam sibi esse consecrandi potestatē. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, adeò nullū apicem habet à verbo Dei quod obtendunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principiò quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundū ordinem Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & recōciliationis: nunc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus Sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostráque Deo offe-

Psal.110.b.4 Hebr.5.a.6, & 7.a.3

M.i.

renda. Illi vni ſingulare fuit, ſua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum ſibi
iſti vſurpent, quid ſupereſt niſi eorum ſacerdotium impium eſſe ac ſacrilegum? Certè ni-
mis improbi ſunt dum Sacramenti titulo inſignire audent. Quantùm ad verum preſby-
terii munus attinet, quod ore Chriſti nobis eſt commendatum, libenter eo loco habeo. il-
lic enim ceremonia eſt, primùm ex Scripturis ſumpta, deinde quam non eſſe inanem nec
1.Tim.4.d.14 ſuperuacuam, ſed fidele ſpiritualis gratiæ ſymbolum, teſtatur Paulus. Quòd autē tertium
in numero non poſui, eo factum eſt quòd non ordinarium nec commune eſt apud omnes
fideles, ſed ad certam functionem ſpecialis ritus. Verùm quum hic honor Chriſtiano mi-
Matt.28.d.19 niſterio tribuitur, non eſt propterea quòd ſuperbiant Papiſtici Sacerdotes. Euangelii enim
marc.16.c.15 ſui ac myſteriorū diſpenſatores ordinari iuſſit Chriſtus, non victimarios inaugurari. Mā-
iohan.21.c.15 datum de prædicando Euangelio paſcendóque grege, non de hoſtiis immolādis dedit. Spi
ritus ſancti gratiam promiſit, non ad peragendam peccatorum expiationem, ſed ad guber
nationem Eccleſiæ rite obeundam ac ſuſtinendam.

29 Cum re ipſa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noſter quum Apoſtolos aman-
Iohan.20.c.22 daret ad Euangelii prædicationē, inſufflauit in eos. Quo ſymbolo Spiritus ſancti virtutē,
qua illos donabat, repræſentauit. Hanc inſufflationem retinuerunt boni iſti viri, & quaſi
Spiritum ſanctum è gutture ſuo egerant, ſuper ſuos quos formant ſacrificulos demurmu
rant, Accipite Spiritum ſanctū. Adeò nihil prætereūt quod non præpoſterè effingant: non
dico more hiſtrionum (qui nec ſine arte geſticulantur, nec ſine ſignificatione) ſed inſtar ſi-
miarum, quæ laſciuè & abſque vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exem-
plum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla eſſe noluit. Dixit Dominus
Iohā.20.e.22 diſcipulis, Accipite Spiritum ſanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralyti-
Iohā.11.e.43 co, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ ſuæ
Matth.9.a.5 iohan.5.b.8 virtutis ſpecimen edidit quum inſufflando in Apoſtolos, Spiritus ſancti gratia illos reple-
uit. Hoc ipſum ſi conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouo-
cant: ſed longiſſimè abſunt ab effectu, nec aliud inepto iſto geſtu quàm Chriſtum illudūt.
Sunt quidem adeò effrontes vt aſſerere auſint cōferri à ſe Spiritum ſanctum. ſed quàm id
verum ſit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri aſinos, ex fatuis phreneticos quicū-
que in Sacerdotes conſecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam
ipſam damno quæ in exemplum trahi nō debuit, quandoquidē à Chriſto in ſingulare mi-
raculi ſymbolū vſurpata eſt: tantū abeſt vt illis patrocinari debeat imitationis excuſatio.

30 Vnctionem verò à quo tandē acceperunt? Reſpondent ſe accepiſſe à filiis Aaron, à quo
Lib.4.Sent. & ſuus ordo ſumpſit initium. Peruerſis igitur exemplis perpetuò ſe tueri malunt quàm fa
diſtinct.24. teri à ſe excogitatum quod temere vſurpant. ſed interim nō animaduertunt, dum ſucceſſo-
cap.8.& in res ſe profitentur filiorum Aaron, Chriſti ſacerdotio ſe eſſe iniurios: quod vnum omnibus
Canon.diſt. veteribus ſacerdotiis adumbratum figuratúmque fuit. In eo igitur omnia concluſa & im-
21.cap.1. pleta fuerunt, in eo ceſſarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis eſt, & epiſtola ad He-
bræos nullis gloſſis adiuta teſtatur. Quòd ſi tantopere Moſaicis ceremoniis oblectantur,
cur non boues, vitulos, agnos ad ſacrificia rapiunt? Habēt quidem bonam partem antiqui
tabernaculi & totius Iudaici cultus: ſed hoc tamē eorum religioni deeſt, quòd vitulos & bo
ues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circunciſione multo
eſſe pernicioſiorem: præſertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate o-
peris? Iudæi in Circunciſione fiduciam iuſtitiæ reponebant: iſti in vnctione ſpirituales
gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſéque Paſto-
rum munere abdicant.

31 Hoc eſt (ſi Deo placet) ſacrum oleum quod characterē indelebilem imprimit. Quaſi ve-
rò oleum puluere & ſale abſtergi non poſſit, aut (ſi tenacius adhæſit) ſapone. At character il
le ſpiritualis eſt. Quid oleo cum anima? An obliti ſunt quod ex Auguſtino occinunt, Si de-
trahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentū?
Exo.30.d.30 Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron
vngendis? At illic etiā mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, qui-
bus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant veſtiendi eius filii. Mā-
datur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis & comburendis,
de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumeræ aliæ ob-
ſeruationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aſpergi
gaudent, cur oleo potius aſperguntur quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conantur:
ex Chriſtianiſmo & Iudaiſmo & Paganitate, velut conſutis centūculis, religionem vnam
conficere. Fœtet igitur eorū vnctio, quæ ſale, id eſt verbo Dei, deſtituitur. Supereſt impo-

ſitio manuum, quam vt in veris legitimiſque ordinationibus Sacramentum eſſe cõcedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec finem reſpiciunt quò nos ducere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quos iſti fingunt Diaconos quid habent ſimile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis ſuam doctrinam æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituit, indignè peti contendo. Aiunt ad ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramẽtis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epiſtolam ad populum. An hîc verbum vnum de vero Diaconorum miniſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Epiſcopus manũ imponit. Orarium illi & ſtolã ſuper læuum humerũ collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quo ad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelii præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſtæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret quos duntaxat adolẽdis thuribus, ſimulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cum ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mẽtiantur quos nõniſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarãt quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorúmque rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam neſcio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferãt, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Epiſcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiuſmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſtulant. Quis pius hoc concedere ſuſtineat? Verùm vt ſemel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatuere. neque enim opus eſt lõgius repetere quæ ſuprà ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modeſtis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullum eſſe Dei Sacramentũ niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hîc ne ſyllaba quidem habetur certæ alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad confirmandam promiſſionem. Rurſum nulla ceremonia ex iis quas vſurpant, à Deo inſtituta legitur. Sacramentum igitur nullum eſſe poteſt.

DE MATRIMONIO.

34 POſtremum eſt matrimonium, quod vt à Deo inſtitutũ fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vſque ad Gregorii tempora viderat. Et cui vnquam ſobrio in mẽtẽ veniſſet? Ordinatio Dei bona eſt & ſancta: & agricultura, architectura, ſutrina, tonſtrina, ordinationes ſunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta ſunt. id enim non tantũ in Sacramento quæritur vt Dei ſit opus, ſed vt ſit ceremonia exterior à Deo poſita ad confirmandam promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed ſignum eſt, inquiunt, ſacræ rei, hoc eſt ſpiritualis cõiunctionis Chriſti cum Eccleſia. Si verbo ſigni, ſymbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propoſitum vt fidei noſtræ certitudinem erigat, longè à ſcopo aberrant: ſi ſignum ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendam quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Chriſtus ait, Simile eſt regnũ cælorum grano ſinapis. En alterum. Rurſum, Simile eſt regnum cælorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor. Ecce quartũ. Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ ſunt & ſimilitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos Sophiſtas tam inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpicitur vitis, optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus, Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere

1. Cor. 15. e. 41
Matth. 13. d. 31 & e. 33
Ieſa. 40. c. 11
Ieſa. 42. b. 13
1. Theſſ. 5. a. 2
Iohan. 15. a. 1. 5

Iohan.10.b.11 bonum esse, Ego sum pastor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verum siquis tales similitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus sit.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacraméti nomen matrimonio attribui dicunt, Ephes.5.f.29 Qui vxorem diligit seipsum diligit. Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eiusde carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore vxores suas complecti debeant, Christum illis in exéplar proponit. Vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic vnumquéque affectum esse vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxoré diligit, semetipsum diligit: quemadmodū Christus dilexit Ecclesiam. Porrò vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imò quomodo se vnum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad eum quæ Moses narrat Adam de se dixisse. Quū enim adducta esset in eius conspectū HEua, quam è sua costa formatam sciebat: Hæc, inquit, est os ex ossibus meis, Gen.2.d.23 & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quū membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeóque vnā cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysteriū. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ecclesiæ coniugio. Et sanè verè magnū mysteriū est, quòd sibi Christus costam detrahi passus est vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo Galat.2.d.20 sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

36 Imposuit illis Sacraméti nomen. Verùm æquúmne erat vt eorū inscitiæ pœnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere posset Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentū ponere maluit, non tamen alio sensu quàm Græce à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè insectentur, quarum ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu fœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgét, 1.Tim.3.c.9 aliquoties neglectā prætereunt? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari Inter- Ephes.1.b.9 prete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes Lib.4.Senté. dist.17.ca.4, & in Decr.27 quæst.2.cap. Quum societas, Gloss. ca. Lex diuina. Ibidem Decr. lib.4.Séten. Dist.33.cap.2, & in Decr.32. quæst.2.cap. Quicquid vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Ná & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eóque demū figurari vnionem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonnisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacraméta quidam eorum hîc repererunt, alterū Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtcūque, coitus tamen Sacramentùm est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeò malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorū dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitū tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorū, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinuere, coniugalium causarū cognitionem ad se traxerūt: quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adulescétulos, parentū iniussu contracta, firma rataque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sūt, Deut.18.a.6 dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aaduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

De politica administratione. CAP. XX.

PORRO quum duplex in homine regimē superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternámque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendā ciuilem duntaxat, externámque morum iustitiam pertinet, nonnihil vt disseramus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandā suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostēdet, meritò à me cōiungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amētes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitū, furiosè euertere conātur: Principū verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostra refert, vt ad gratitudinem testandā maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequā in rem ipsam ingrediamur, tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationē habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimāt nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxámque vitam, & futurā illam æternámque discernere nouerit: neque difficilè intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimum sepositas. Quū ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatē, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est quòd ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi solicitos esse seruos de statu suo vetat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circūcisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

Galat.5.a.1.
1.Cor.7.d.21
Gala.3.d.28
Coloss.3.b.11.

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem esse pollutā reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elemētis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam lōgè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsū, inquiunt, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt distinctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquā pugnare sciendum est. Nā illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auspicatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominū societatem componere, ad ciuilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriā aspiramus, peregrinari super terrā: eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patêre suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

3 Sed de politiæ vsu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc istud tātùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus nō minor inter homines quàm panis, aquæ, solis & aeris: dignitas quidem multò etiam præstātior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen inquam, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemiæ, aliæque religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitent: vt honestas & modestia inter ipsos colatur. Deinque vt inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquam moueat quòd rectè constituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse suprà videor. Siquidem nihilo hîc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege cōtinetur, palā, publicisque sacrilegiis impune violetur ac conspurcetur. Verùm ipsa ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges, secūdum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regitur, & magistratui paret. Videamus ergo primùm de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas: deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò, quis legum vsus ad populum redeat, quæ magistratui obedientia debeatur.

4 Magistratuum functionem non modò sibi probari acceptámque esse testatus est Dominus: sed honorificētissimis insuper elogiis eius dignitatem prosequutus, mirificè nobis cōmendauit. Vt pauca cōmemorem: Quòd Dii nuncupātur quicunque magistratū gerunt ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet. eâ enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos esse, ac omnino Dei personā sustinere, cuius vices quodāmodo agūt. Non meum hoc est cauillum, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotium, vt illi in suo munere seruiant? & (quod Iudicibus suis dicebāt Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituebant) iudicium exerceant nō pro homine, sed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, suū esse opus, quòd Reges regnant, & consiliarii decernunt iusta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim istud valet acsi dictum esset, non humana peruersitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum moderari. quandoquidem illis adest ac etiam præest in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dū præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundum gratiæ diuersitatem variè distributa, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant. Tametsi enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur vt conformandæ publicæ disciplinæ præessent (quod munus in Epistola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finē ciuilis potestatis, non dubium quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iustā ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autē principes, ministros esse Dei, bene agentibus, in laudem: malis, ad iram vltores. Huc accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alii regnis, vt Dauid, Iosias, Ezechias: alii satrapiis, vt Ioseph, & Daniel: alii ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet quin ciuilis potestas, vocatio sit, non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

Exod.22.b.8 Psal.82.a.1 & b.6 Ioh.10.f.35 Deut.1.c.16 2.Para.19.b.6 Prou.8.b.14 Rom.12.b.8 1.Cor.12.d.28 Rom.13.a.1

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruile illud gubernādi genus. In quo non suam modò inscitiam, sed Diabolicum fastum produnt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidē pars in illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad osculādum Dei Filium hortatur, non iubet imperio deposito ad priuatam vitam concedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus su

Psal.2.c.12

pra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Re- Iesa.49.f.23
ginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos cōstituit
piis Dei cultoribus. nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimō
nia sciens omitto quæ passim occurrunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfe
ctis omnibus asseritur. Omnium verò maximè illustris est locus Pauli, vbi Timotheū ad- 1.Tim.2.b.2
monēs, in cœtu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Vt
tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum
patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ commendat.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assiduè exercere debet, quando ingentem illis stimu-
lum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationē afferre potest, qua mu
neris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quātum enim integritatis,
prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentiæ studium sibiipsis imperare debent
qui diuinæ iustitiæ ministros se cōstitutos esse norūt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal
suum admittent quod Dei viuentis thronum esse audiunt? Qua audacia iniustam senten-
tiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt?
Qua conscientia in impia decreta subscribent ea manu quam ad perscribenda Dei acta
sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, in-
dustria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, custodiæ, boni-
tatis, beneuolētiæ, iustitiæ imaginem in se repræsentent. Ac perpetuò illud sibi subiiciant,
Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius male- Iere.48.b.10
dici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos Iudices ad officium
cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerūt efficacius quo illorū animos afficerent Deut.1.c.16
quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudiciū, 2.para.19.b.6
sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicii. Nunc igitur sit pauor Domini super
vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum Deum nostrum. Et
alio loco dicitur, Deum stetisse in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. Psal 82.a.1
quo ad officium animentur dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ prouinciæ iesa.3.c.14
rationem aliquando reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimū hæc admonitio valere
debet. nam siquid delinquunt, non hominibus modò sunt iniurii quos scelerate vexāt, sed
in Deum quoque ipsum cōtumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluunt. Rursum habēt &
vnde se præclarè cōsolentur, dum secum reputant non in profanis nec à seruo Dei alienis
occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

7 Qui verò non mouentur tot Scripturæ testimoniis quo minus sacrū hoc ministerium
insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm
Deum ipsum sugillant: cuius ignominia cū ministerii sui probro non esse coniuncta non
potest? Ac prorsus non magistratus reprobant, sed Deum abiiciunt ne super se regnet. Si
enim istud verè de populo Israel à Domino dictum est, quòd Samuelis imperium detre- 1.Sam.8.b.7
ctassent: quî minus verè hodie de iis dicetur qui in præfecturas omnes à Deo institutas de-
bacchari sibi permittunt? At quum discipulis dictum est à Domino, Reges gentium domi Luc.22.c.25
nari illis, inter ipsos verò non ita esse, vbi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac vo-
ce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capessant. O dextros in-
terpretes! Inter discipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambi-
tionem vt compesceret Dominus, eorū ministerium non esse regnis simile docuit, in qui-
bus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiæ dignitatis
facit? imò quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium?
Præterea inter ipsos magistratus tametsi variæ sunt formæ, nullum tamen discrimen hac
in parte est quin pro Dei ordinibus suspiciendæ à nobis omnes sint. Nam & omnes simul
complectitur Paulus, quum ait non esse potestatē nisi à Deo: & quæ omnium minimè ar- Rom.13.a.1
ridebat, eximio præ aliis testimonio commendata est, nempe vnius potestas: quæ quia pu-
blicam omnium seruitutē secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiicit) he-
roicis & excellentioribus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis
istis iudiciis occurrat, diuinæ sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat quòd Re- Prou.8.b.15
ges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit. 1.Pet.2.c.17

8 Et sanè valde otiosum esset, quis potissimus sit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus
status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica delibera-
re non licet. Tum etiam simpliciter id definiri nisi temere non posset, quum magna huius
disputationis ratio in circunstātiis posita sit. Et si ipsos etiam status citra circunstātias in-
ter se compares, non facile sit discernere quis vtilitate præpōderet, adeò æquis conditioni-
bus contendunt. Procliuis est à regno in tyrānidem lapsus: sed non multo difficilior ab o-

ptimatum potestate in paucorum factionem. multo verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidē per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alii aliis mutuò sint adiutores, doceant ac moneant alii alios, ac siquis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendam eius libidinem censores ac magistri. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque authoritate Dominus confirmauit quum aristocratiam politiæ vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendáque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsides sunt cōstituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt segniores & parū soliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam solicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circunspicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politiis regiones variæ administrentur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura, elemēta inter se cohærent: ita hæ sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicūtur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrū est iis nos morigeros ac obedientes præstare.

9 Iam officium magistratuum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discēdum esset. nullus enim de magistratuum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fœliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operā impendere cuius vicarii sunt, & cuius beneficio imperāt. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra hi-
Iudic.21.d.25 storia inter vitia anarchias ponit, quòd nō esset Rex in Israel, ideóque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momēti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impune omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cu-
Iere.22.a.3 piant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinē innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82, exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenū absoluāt, eripiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principi-
Deut.1.c.16 bus quos in vices suas suffecerat, edicit, Audiāt causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscant in iudicio, tam paruū quàm
Ibidē,17.c.16 magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur super
Ibidē,16.d.19 fratres suos: vt in meditāda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices

quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis simi-
lia leguntur: quoniam in exponendo hîc magistratuum officio, nõ tam magistratus ipsos
instituere consiliũ est quàm alios docere quid sint magistratus & quem in finem à Deo po-
siti. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modestiæ, honestatis & tranquillitatis protectores
statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere.
Quarum virtutum exemplar se fore Dauid profitetur vbi in regale solium euectus fuerit: Psal.101
ne scilicet consentiat vllis sceleribus, sed detestetur impios, calumniatores & superbos: con
siliarios verò probos & fidos vndique accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi vi-
ros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate
quoque armati sint, qua palàm maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel
exagitatur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat
Solon, Præmio & pœna res omnes publicas consistere: iis sublatis, totam ciuitatum disci-
plinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorũ animis æqui iustique cura, nisi virtu-
ti paratus sit suus honos: nec cõtineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac pœ
narum animaduersione potest. Atque hæ duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Ierem.21.d.12
Reges aliósque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocen- & 22.a.3
tes in fidem suscipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum au-
daciæ obsistere, vim comprimere, delicta punire.

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si lege Dei occidere Christia Exod.20.c.13
ni omnes vetantur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur quòd non deut.5.b.17
affligent in ea, neque nocebũt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinariis esse li- matth 5.c 21.
cet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquam, sed Iesa.11.b.9, &
ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini pro- 65.d.25
hibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislator,
quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: atqui hoc nocere
non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vtinam istud semper
animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis authoritate o-
mnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ inie-
ctum est frænum ne de sceleribus pœnas sumat. Quòd si illi legem dicere fas non est, cur
eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Rom.13.a.4
Dei ministri sunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedien-
tia fore acceptius norunt principes aliique præfecti, in hoc ministerium incumbãt, si qui-
dem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu a-
gebatur Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, Exod.2.b.12
AEgyptio manus intulit. Deinde quum cæsis vno die tribus hominum milibus, in po- act.7.c.28
puli sacrilegium vindicauit. Dauid quoque, quum sub vitæ suæ fine Solomoni filio præ- Exod.32.f.27
cepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, pe 1.Reg.2.a.5.
rimere impios terræ, vt omnes operarii iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam
pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo
lene illud & placidum Mosis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum suo-
rum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Da-
uid tanta in omni vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spi-
ritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Ve-
rùm vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæuiendo sanctificauit, dum vltio-
nem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, fa Pro.16.b.12
cere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in solio iu- Ibidẽ 20.b.8
dicii, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos Ibidẽ 20.d.26
super rotam. Item, Aufer scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à Ibidẽ 25.a 4
conspectu Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui con Ibidẽ 17.c.15
demnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malũ, & mit- Ibidẽ 17.b.11
titur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt Ibidẽ 24.c.24
& nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio sontes & impios persequi: gla-
dium recondant, & puras à sanguine manus contineant dum perditi homines nefariè per
cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringent, tantùm abest vt bo
nitatis & iustitiæ laudem inde referant. Facessat modò abscissa sæuáque asperitas, & tribu-
nal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunæ sæ Tribunal
uitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari posse censeam, nisi semper assidente o- Cassii.
ptima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo affirmat, regii throni conseruatrice,

clementia: quam primam esse principum dotem verè à quodam olim dictum est. Vtrũque tamen magistratui videndum, ne aut animi seueritate vulneret magis quàm medeatur: aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem si, molli dissolutáque indulgẽtia, cum multorum pernicie diffluat. Est enim & istud non abs re quodam sub Neruæ imperio iactatũ: Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

Apud Dionẽ

11 Quando verò Regibus populísque, ad exercendam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrãtur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertãt oportet quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tãtùm progressæ fuerint: an totam latrociniis regionem impune affligi vastaríque sinent? Siquidem nihil interest, réxne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eámque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officii ratio dictat, armatos esse principes non tantùm ad priuata officia iudiciariis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, siquando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum extare vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, rationem gerẽdi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quærendam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi non politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consilium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, séque militia penitus subducerent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrũ. Quibus proprium stipendiũ sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Verùm magistratuum omnium fuerit summopere hìc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferãtur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, misereantur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasionẽ captent: imò nec oblatã accipiant nisi summa necessitate adacti. Nam si multo plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille qui bellũ videri voluit pacem quæsitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis decernendũ. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministerium data est. Ex eodẽ præterea belligerãdi iure pendet & præsidiorum, & fœderũ, & ciuilium aliarum munitionũ ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates dispoñũtur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legẽ feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuã sibi opem ferant, & vires in cõmune conferant ad opprimẽdos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarũ in arte militari vsus est.

Aug. epist. 5. ad Marcelli.

Luc. 3. c. 14

Cic. in Off.

13 Libet istud quoque postremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos esse principũ reditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperii quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliósque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimũ agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tametsi Christi spirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quàm totius populi

Eze. 48. c. 21

Rom. 13 b. 6

ærariа(sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes, aliáque tributorum genera, nónisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyránica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusioné & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subiicere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audeat, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tametsi vulgarem ciuilémque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

14 Proximæ sunt magistratui in politiis leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipsæ rursum sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiana politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tantùm & quasi in transcursu, notabo quibus legibus piè coram Deo vti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittere maluissem, nisi intelligerem periculosè hîc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rempublicam negent, quæ neglectis Mose politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alii, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quæ vniuersam Dei Legem per Mosen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac dispiciédæ singulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. nec interim quempiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinét. Veteres enim qui partitioné hanc tradiderunt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerút. Primam illam partem peculiariter appellarút eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterum syncera homines dilectione cóplecti simpliciter iubet: vera est æternáque iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei volútatem vitam suam componere volent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipse quidé omnibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorú pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò spectabat, quàm quî optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gétibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandé. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerút quæ fures honore prosequebátur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè censeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

Galat.4.a.4

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis constitutionem & æquitaté, cuius ratione cóstitutio ipsa fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, nonnisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotii genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circunstantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas

esse nihil obest. Iam quum Dei Legem, quam moralē vocamus, constet nō aliud esse quàm naturalis legis testimonium, & eius cōscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbētur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsæ aliàs differāt. Lex
Exod.22.a.1 Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestū. Aliæ ad exilium progressæ sunt,
Deut.19.d.18 aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi suspendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine vindicantur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores editæ sunt pœnæ. Videmus tamen vt eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrēdis exemplis in homicidas sæuiat, cædibus statim & latrociniis perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatē augeri postulet. Siquid turbatum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tēpore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate, in pestilentia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accōmodatissima? Nam quod iactatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Mosem latæ: quum abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nūquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Mosis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad cōmunem Christianorum societatem redeat. Cui etiam annexa est altera quæstio, Quātum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur superuacaneū esse munus magistratus inter Christianos, quòd scilicet implorare piè nō possint, vtpote quibus vindicare, in iudi-
Rom.14.a.4 cium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus cōtrà clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatū esse vt eius manu ac præsidiis aduersus flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quòd si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non impiè posse. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendū est. sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cum aliis pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorū acerbitate, & insana vindicandi nocendíque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarii ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendūt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia siquis rectè vtatur. Rectū autem esse vsum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: si hic quidem postulatus ad condictam diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantùm affectu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquum est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandíve libidine, procul asperitate & odio, procul contētionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersarium animo ferri. Cōtrà vbi animi maleuolentia suffusi, corrupti inuidia, iracundia incensi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiā iustissimæ causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc con-

ſtitutum eſſe axioma Chriſtianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iuſtè tractari à quouis poſſe, niſi pari aduerſariū dilectione beneuolētiaque proſequatur acſi iam amicè, quod controuertitur negotium, tranſactum ac compoſitum eſſet. Inceerit fortè aliquis talem moderationem adeò nunquā in iudicium afferri, vt inſtar ſit prodigii futura ſiqua reperta fuerit. Fateor ſanè, vt ſunt horum temporum mores, rarum exſtare probi litigatoris exemplum: ſed res tamen ipſa nullius mali acceſſione inquinata, bona eſſe & pura non deſinit. Cæterùm quum ſanctum eſſe Dei donum audimus, auxilium magiſtratus: eo diligentius cauendum eſt ne noſtro vitio polluatur.

19 Qui verò iudiciarias omnes diſceptationes præciſe damnant, intelligant ſe ſanctā Dei ordinationem ſimul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mundis mūda eſſe poſſunt. niſi fortè Paulum flagitii inſimulare volent, qui & accuſatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à ſe depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam ſibi in iudiciis aſſeruit: & ab iniquo præſide, ad Cæſaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obeſt quòd Chriſtianis omnibus interdicta eſt vindictæ cupiditas, quam & nos à Chriſtianis ſubſelliis longiſſimè abigimus. Nam ſiue ciuiliter contenditur, non recta incedit via niſi qui innoxia ſimplicitate, rem ſuam iudici tanquam publico tutori cōmmēdat, nihil minus quàm mutuam mali vicem (qui eſt vindictæ affectus) rependere cogitans: ſiue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accuſatorem requirimus qui nullo vlciſcendi æſtu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offenſione tactus, in forum accedat: ſed in animo duntaxat habens, pernicioſi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd ſi vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur quo vltio Chriſtianis interdicitur. At non ſolùm vindictam appetere vetantur, ſed manum quoque Domini iubentur expectare, qui ſe oppreſſis & afflictis adfuturum vltorem pollicetur: illam autē cæleſtis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut ſibi aut aliis ferri à magiſtratu poſtulant. Minimè id verò: ſiquidem magiſtratus vindictam, non hominis, ſed Dei eſſe cogitandum eſt, quam per hominis miniſterium in bonum noſtrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Ac[illegible]
Num. 19.d.18
matth. 5.i.39
deut. 32.e.35
rom. 12.d.19
Rom. 13.a.4

20 Nihilo etiam magis cum Chriſti verbis pugnamus, quibus reſiſtere malo prohibet, & dexteram maxillam obuertere præcipit ei qui alapam in ſiniſtram impegerit: permitteréque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic ſuorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in ſe iniuriam laturi ſint quàm repēdere eam appetāt. à qua quidem patiētia nec ipſi eos abducimus. Verè enim Chriſtianos eſſe oportet hominum genus ad contumelias iniuriáſque ferendas natum, peſſimorum hominum nequitiæ, impoſturis, ludibriis expoſitum. neque id modò: ſed eorum omnium malorum tolerantes eſſe oportet. hoc eſt, ſic totis animis compoſitos vt ſuſcepta vna offenſione ad alteram ſe comparēt, nihil ſibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui ſibi iniurii ſunt, benefaciant, & maledicentibus bene precētur: & (quæ vnica eſt ſua victoria) bono malū vincere contēdant. Sic affecti non quærēt oculū pro oculo, dentem pro dente (qualiter ſuos diſcipulos inſtituebant Phariſæi, ad appetendam vltionem) ſed (quomodo à Chriſto erudimur) & corpus ſuum mutilari, & malitioſe ſua ſibi eripi ſic ferent, vt eas iniurias, ſimulac irrogatæ ſibi fuerint, remiſſuri ſint ac vltro condonaturi. Neque iſthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in ſuos inimicos amicitia, magiſtratus ope ad rerum ſuarum conſeruationem vtantur: aut publici boni ſtudio, ſontem ac peſtilentem hominem ad pœnam poſtulent, quem emendari niſi morte non poſſe nouerint. Verè enim Auguſtinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus ſit homo iuſtus & pius eorum malitiam patienter ſuſtinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius creſcat bonorum, non vt pari malitia ſe quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus eſt, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia: in manifeſto autem id fiat quod illis videmus prodeſſe poſſe quibus bene velle debemus.

Matth. 5.f.39
Rom. 12.d.21
Matth. 5.f.39
Epiſt. 5. ad Marcellinū.

21 Quod autem obiectari ſolet, lites à Paulo in vniuerſum eſſe damnatas, id quoque falſum eſt. Intelligi ex eius verbis facilè poteſt, immodicum fuiſſe litigandi furorem in Corinthiorum Eccleſia: vſque eo vt Chriſti Euangelium & totam quam profitebatur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles diſſenſionum ſuarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipſum, quòd eum in modum inter ſe diſſiderēt fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alii aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro laceſſerent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi inſaniam inuehitur, non ſimpliciter in quaſuis controuerſias. At omnino vitium vel infirmitatem eſſe pronuntiat, quòd non

1. Cor. 6.a.8

potius damnum acciperent rerum suarum quàm pro his conseruandis ad contentiones vsque laborarent: nempe quum adeò facilè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili,& ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispẽdium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes, iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificẽtissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eósque ob id suspicere ac reuereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequẽtes præbeãt, ac nolint quidẽ non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norũt: de ipsis tamẽ magistratibus non secus existimẽt

1.Pet.2.c.17 ac malis quibusdam necessariis. Verùm plus quiddã à nobis requirit Petrus, quum Regem

Pro.24.c.21 honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo synceram ac cãdidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungẽs, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarum

Rom.13.a.5 apud Paulum elogium, Vt obediamus non solùm propter iram, sed propter cõscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si restiterint) verùm quia Deo ipsi reddũtur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, acsi larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem moréisque improbos & flagitii plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicunque præsunt, apud nos sint in pretio, & venerationẽ obtineant præfecturæ suæ respectu.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiã approbent: siue edictis parendũ, siue tributa soluenda, siue subeũda publica munera atque onera quæ ad communẽ defensionẽ spectent, siue qua alia iussa capessenda.

Rom.13.a.1 Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati re-

Tit 3.a.1 sistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idẽ Tito) vt principatibus ac potesta-

1.Pet.2.c.13 tibus subditi sint, vt magistratibus pareãt, vt ad omne opus bonũ sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuiuis humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidẽ interpretor, ordinationi) propter Dominũ, siue regi tanquã præcellenti: siue præsidibus, qui per eum mittũtur, ad vindictam quidem nocentiũ, laudẽ verò rectè agentiũ. Porrò quo nõ subiectionẽ simulare,

1.Tim.2.a.1 sed syncerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuũt salutem ac prosperitatem Deo cõmendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietã vitã degamus, cum omni pietate ac honestate. Neque hîc se quisquã fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiãsi impunè contemni videtur posse inermis magistratus, Deus tamẽ armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem cõprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceãt publicis negotiis, aut temerè irrũpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit, nõ tumultuẽtur ipsi, nec admoueãt operi manus, quas illis omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionẽ deferant, cuius vnius hîc soluta est manus. Intelligo autẽ, nequid iniussi audeant. nã vbi accessit præfecti imperiũ, iam ipsi quoque publica authoritate præditi sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò solent eius cõsiliarios: ita non insulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

24 Quoniam autem hactenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ vindex: insanus meritò iudicandus sit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorũ hoc exemplum sit, vt principum alii, eorum omnium securi quibus prouidendis intenti esse debuerant, procul omni solicitudine socordes delicientur: alii ad rem suam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituãt: alii plebeculã exhauriant pecunia quam postea insanis largitionibus profundant: alii expilandis do-

mibus,virginibus ac matronis violandis,mactandis innocentibus, mera latrocinia exer-
ceant:eos vero pro principibus agnoſcendos eſſe,quorũ imperio, quoad licet,parendũ ſit,
multis perſuaderi non poteſt.Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena,non
à magiſtratus modò,ſed hominis quoque officio,facinora, nullam ſpeciem imaginis Dei
intuentur quæ in magiſtratu elucere debuerat: dum nullum conſpiciunt veſtigium eius
miniſtri Dei,qui in laudem bonis,malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectũ
illum agnoſcunt,cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat.Et ſa
nè is ſemper hominum animis ingenitus fuit ſenſus,non minore tyrannos odio atque exe
cratione inſectari,quàm dilectione & veneratione proſequi legitimos Reges.

25 Verùm ſi in Dei verbum reſpicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò prin-
cipũ imperio ſubditi ſimus qui probè,& qua debẽt fide, munere ſuo erga nos defungũtur:
ſed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur,etiamſi nihil minus præſtẽt quàm quod
ex officio erat principum. Tametſi enim ſummum ſuæ beneficẽtiæ munus eſſe magiſtra-
tum,ad ſalutem hominum conſeruandam, teſtatur Dominus,ac ſuos magiſtratibus ipſis
fines præſcribit: ſimul tamen declarat,qualeſcunque ſint, nonniſi à ſe habere imperium.
Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius ſuæ beneficentiæ exemplaria eſſe & ſpe-
cimina: qui verò iniuſtè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniqui-
tatem à ſe excitatos. omnes ex æquo ſancta illa maieſtate eſſe præditos qua legitimam po-
teſtatem inſtruxit. Non vltrà progrediar donec certa eius rei aliquot teſtimonia ſubiece-
ro. Nec tamen quo furorem Domini ſuper terram eſſe impium Regem,confirmemus, la- Iob 34.d.30
borandum eſt, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus di- Oſeæ 13.c.11
ctum fuerit,quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum pol- Ieſa.3.a.4 Ieſa.10.a.5
luat:de ſicario, qui te ad cædem appetat: quum huiuſmodi calamitates omnes, inter Dei Deut.28.c.29
maledictiones Scriptura recenſeat. Verùm in eo probando inſiſtamus magis,quod non ita
facilè in hominum mẽtes cadit:in homine deterrimo honoréque omni indigniſſimo,pe-
nes quem modò ſit publica poteſtas,præclaram illam & diuinã poteſtatem reſidere,quam
Dominus iuſtitiæ ac iudicii ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadẽ in re-
uerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua opti-
mum Regem,ſi daretur,habituri eſſent.

26 Principiò velim animaduertant,ſedulóque obſeruent lectores illam quæ non ſine cau
ſa toties nobis in Scripturis commemoratur,Dei prouidentiam,ac ſingularem actionem
in diſtribuendis regnis, ſtatuendiſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Danielẽ,Do- Danie.2.c.21,
minus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant & f.37
viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominũ:& cui ipſe voluerit,dabit illud. Cu-
iuſmodi ſententiis quum paſſim abundet Scriptura,illa tamen prophetia peculiariter ſca
tet. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezar,is qui Ieruſalem expugnauit,ſatis ſcitur: nem-
pe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator.Dominus tamen apud Ezechielẽ ſe illi terram Ezec.29.d.19
AEgypti dediſſe affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dice- Dan.2.f.37
bat Daniel,Tu Rex,Rex es Regum:cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque
glorioſum. tibi inquam,dedit, & omnes terras vbi habitant filii hominum, beſtiæ ſylue-
ſtres,& volucres cæli:eas tradidit in manum tuam,ac fecit te dominari eis.Rurſum eius fi
lio Belſaſar, Deus altiſſimus dedit,Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificẽtiam, Dan.5.e.18
honorem & gloriam:& propter magnificentiã quam dedit illi,omnes populi,tribus,& lin-
guæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius.Quum audimus,à Deo impoſitum eſſe
Regem,ſimul illa de honorando & timendo Rege,cæleſtia edicta animo repetamus: & ne-
quiſſimũ tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fue-
rit.Samuel,quũ populo Iſrael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus,Hoc ius erit 1.Sam.8.c.11
Regis,dicebat,qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet,& ponet eos ad currum ſuum,vt
ponat eos pro equitibus ſuis,& vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabri-
centur.Filias veſtras tollet,vt ſint pigmentariæ,coquæ,& piſtrices.Agros denique veſtros,
vineas veſtras,& oliueta optima auferet,& dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra,& vineas veſtras
decimabit,& dabit eunuchis & ſeruis ſuis.Seruos veſtros,ancillas & aſinos tollet:& adhibe-
bit operi ſuo.quin & greges veſtros decimabit:& vos eritis ſerui illius.Certè non id iure fa-
cturi erant Reges,quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat:ſed ius in popu-
lum vocabatur, cui parẽre ipſi neceſſe eſſet, nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Samuel, Eò ſe
proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit
vnum,iuſſa excipere,ac dicto audientes eſſe.

27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametsi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totam hãc quæstionem clarissimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nabuchadnesar serui mei, & seruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque, vt gens & regnum quæ nõ seruierit Regi Babel, visitabo gentem illam in gladio, fame & peste. quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocémque tyrannum coli voluerit, nõ alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cælesti decreto, in solium regni impositũ esse, ac in regiam maiestatẽ assumptum: quã violare nefas esset. Hoc nobis si assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodẽ decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum authoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandum esse pro meritis Regem: nec æquum esse vt subditos ei præstemus qui vicissim Regem nobis non præstet.

Ierem.27.a.5

28 Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadnesar regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuicunque ergo delatum fuisse regnũ constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simul ac in regium fastigium quempiam euehit Dominus, testatam nobis facit suam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, vicesimo octauo, Propter iniquitatẽ terræ sunt multi principes. Itẽ Iob, duodecimo, Subiectionẽ tollit à Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autẽ confesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterũ quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exiliũ abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum cõseruetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctóque eius oleo vnctus, quum nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt corã Domino faciam rem istam, domino meo messiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima mea: dixíque, Non mittam manum meam in dominum meum, quoniam christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

Iere.27.c.17
Proue.28.a.2
Iob.12.c.18
Iere.29.b.7
1.Sam.24.b.7.11
1.Sam.26.b.9

29 Hunc reuerẽtiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam, voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verùm si ex eo statuis, nonnisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibẽtur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigẽt: hi suas vxores, quas diligere, & quibus, seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequẽtes erũt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciũtur. Quin, quũ omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respectent, hoc est ne alii in aliorum inquirant officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigãtur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantum esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt Regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & cõ-

Ephes.6.a.1
Ephes.5.c.26
1.Pet.3.b.7
Dani.9.b.7
Prouer.21.a.1
Psal.82.a.1
Psal.2.c.10.

terentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non oſculati fuerint Chriſtum eius: qui
ſcripſerint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humi- Ieſa.10.a.1
lium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

30 Atque hìc mirabilis eius tum bonitas tum potẽtia tum prouidentia ſeſe profert. nam
modò ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitat, ac mandato ſuo inſtruit, qui de ſcelerata
dominatione pœnas ſumãt, & oppreſſum iniuſtis modis populum è miſera calamitate exi
mãt: modò furorem aliud cogitãtium & aliud molientium hominum eò deſtinat. Sic po-
pulum Iſrael è tyrannide Pharaonis per Moſen: è violentia Chuſam Regis Syriæ, per O-
thoniel: ex aliis ſeruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem aſſeruit. Sic Tyri ſu-
perbiam per AEgyptios: ſic AEgyptiorum inſolentiam, per Aſſyrios: Aſſyriorum ferociã,
per Chaldæos: confidentiã Babylonis, per Medos & Perſas domuit quum iam Medos Cy- Exod.3.b.7
rus ſubiugaſſet. Regum verò Iuda & Iſrael ingratitudinem & erga tot ſua beneficia impi- Iudi.3.b.9, & ſequentibus
am contumaciam nunc per Aſſyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam
non eadẽ omnia ratione. Priores enim illi quãdo ad edenda talia facinora, legitima Dei
vocatione accerſiti erant, in Reges arma ſumendo, minimè violabant eam quæ diuina or
dinatione Regibus indita eſt maieſtatem: ſed è cælo armati minorem poteſtatem maiore
coercebant: perinde ac in ſuos ſatrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametſi Dei ma-
nu, quò illi viſum erat, deſtinabãtur, opúſque eius inſcientes peragebant: nihil tamẽ aliud
animo quàm ſcelus volutabant.

31 Verùm vtcunque ipſa hominum facta cenſeantur, Dominus tamen per ea ſuum æquè
opus exequebatur, quum ſanguinaria Regum inſolentium ſceptra confringeret, ac into-
lerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autem interim
ſummopere cauendũ, ne illam plenã venerãdæ maieſtatis magiſtratuũ authoritatẽ, quam
Deus grauiſſimis edictis ſanxit, etiamſi apud indigniſſimos reſideat, & qui eam ſua nequi
tia, quantum in ſe eſt, polluunt, ſpernamus aut violemus. Neque enim ſi vltio Domini eſt
effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus
nullum aliud quàm parendi & patiendi datum eſt mandatũ. De priuatis hominibus ſem-
per loquor. Nam ſiqui nunc ſint populares magiſtratus ad moderandum Regum libidinẽ
conſtituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppoſiti erant, Ephori: aut Ro-
manis Conſulibus, Tribuni plebis: aut Athenienſium ſenatui, Demarchi: & qua etiã for-
tè poteſtatẽ, vt nunc res habent, funguntur in ſingulis regnis tres ordines, quum primarios
conuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non ve-
to, vt ſi Regibus impotenter graſſantibus, & humili plebeculæ inſultantibus conniueant,
eorum diſſimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cu
ius ſe Dei ordinatione tutores poſitos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi conſtituimus obedientia, id ſemper
excipiendum eſt, imò in primis obſeruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cu-
ius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati fa-
ſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatiſfacias, in eius offenſionem incurrere pro-
pter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt re-
gum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus:
iis deinde qui nobis præſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nonniſi in ipſo. Aduerſus i-
pſum ſiquid imperet, nullo ſit nec loco nec numero. neque hìc totam illam qua magiſtra
tus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ ſin
gulari illa vereque ſumma Dei poteſtate, cogitur. Secundum hanc rationẽ Daniel ſe quic- Dan.6.f.22
quam in Regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines
ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines, ſed cornua tollendo aduerſus Deum, poteſta-
tem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnantur Iſraelitæ quòd impio Regis edicto nimi Oſeæ 5.d.13
um fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo 1.Reg.12.g.30
in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant
ad Regum ſuorum placita. hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi
fuerint. tantum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prætextus, quo aulici adulatores ſe
tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis
impoſitũ. quaſi verò ius ſuum Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiẽs:
aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cæleſtes etiam prin
cipatus ſupplices expaueſcunt. Scio quantum quamque præſens huic conſtantiæ pericu-
lum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant: quorum indignatio nuntius

est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud à cælesti præcone Petro pronuntiatum sit edi-
Act.5.e.29 ctum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam
tum nos præstare quã Dominus exigit obediẽtiam, dũ quiduis perpetimur potius quàm à
1.Cor.7.d.23 pietate deflectamus. Et ne nobis labascãt animi, aliũ etiam stimulũ Paulus admouet, Nos
ideo tanti à Christo redẽptos esse quanti illi constitit nostra redẽptio, ne prauis hominũ cu-
piditatibus nos mãcipemus in obsequium: multo verò minus impietati simus addicti.

LAVS DEO.

Quæ quatuor libris huius Institutionis continentur.

LIBRO PRIMO, DE COGNITIONE DEI CREATORIS, CAPITA XVIII.

1 Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.
2 Quid sit Deum cognoscere, & quem in finem tendat eius cognitio.
3 Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.
4 Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.
5 Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.
6 Vt ad Deum Creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.
7 Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.
8 Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.
9 Omnia pietatis prĩcipia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad reuelationes trãsuolant.
10 Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verũ Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium.
11 Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.
12 Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.
13 Vnicã Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas cõtinet.
14 In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verũ Deum à fictitiis.
15 Qualis homo sit creatus. vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur.
61 Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.
17 Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.
18 Deum ita impiorum opera vti vt animos flectat ad exequẽda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

LIB. II. DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

CAPITA XVII.

1 Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. vbi de peccato originali.

2 Hominem arbitrii libertate nunc eſſe ſpoliatum,& miſeræ ſeruituti addictum.
3 Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.
4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
5 Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrii afferri ſolent.
6 Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.
7 Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret,ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.
8 Legis moralis explicatio.
9 Chriſtũ,quanuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit,tamen Euangelio demũ exhibitũ fuiſſe.
10 De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.
11 De differentia vnius teſtamenti ab altero.
12 Chriſtum,vt Mediatoris officium præſtaret,oportuiſſe fieri hominem.
13 Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.
14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.
15 Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimũ ſpectanda in eo eſſe,munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium.
16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus,vt nobis ſalutẽ acquireret.vbi de morte & reſurrectione eius agitur,& in cælum aſcenſu.
17 Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDAE CHRISTI GRAtiæ,& qui inde fructus nobis proueniant,& qui effectus conſequantur.

CAPITA XXV.

1 Quæ de Chriſto dicta ſunt,nobis prodeſſe,arcana operatione Spiritus.
2 De fide. vbi & definitio eius ponitur,& explicantur quæ habet propria.
3 Fide nos regenerari.vbi de pœnitentia.
4 Quàm procul abſit ab Euangelii puritate quicquid de pœnitẽtia garriunt Sophiſtæ in ſuis ſcholis.vbi de confeſſione & ſatiſfactione agitur.
5 De ſupplementis quæ ad ſatiſfactiones adiiciunt,nempe indulgentiis & purgatorio.
6 De vita hominis Chriſtiani:ac primùm,quibus argumẽtis ad eam nos hortetur Scriptura.
7 Summa vitæ Chriſtianæ. vbi de abnegatione noſtri.
8 De crucis tolerantia,quæ pars eſt abnegationis.
9 De meditatione futuræ vitæ.
10 Quomodo vtendum præſenti vita,eiúſque adiumentis.
11 De iuſtificatione fidei,ac primò de ipſa nominis & rei definitione.
12 Vt feriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio,ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes.
13 Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.
14 Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.
15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.
16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.
17 Promiſſionum Legis & Euangelii conciliatio.
18 Ex mercede male colligi operum iuſtitiam.
19 De libertate Chriſtiana.
20 De oratione,quæ præcipuum eſt fidei exercitiũ,& qua Dei beneficia quotidie percipimus.
21 De electione æterna,qua Deus alios ad ſalutem,alios ad interitum prædeſtinauit.
22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.
23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.
24 Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi accerſere iuſtum, cui deſtinati ſunt,interitum.
25 De reſurrectione vltima.

LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVlis quibus Deus in Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

1 De vera Eccleſia,cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt.

2 Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.
3 De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.
4 De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.
5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.
6 De primatu Romanæ sedis.
7 De exordio & incremẽtis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.
8 De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licẽtia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.
9 De Conciliis, eorúmque authoritate.
10 De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrãnidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.
11 De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu qualis cernitur in Papatu.
12 De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.
13 De votis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.
14 De Sacramentis.
15 De Baptismo.
16 Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.
17 De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.
18 De Missa Papali: quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.
19 De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua, quæ prò Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur: tum qualia sint ostenditur.
20 De politica administratione.

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS GENEVAE, ANNO M. D. LIX. XVII CAL. SEPTEMBR.

letzte Bearbeitung / Calvins.

= Hauptausgabe

(Calvin † 1563)